

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ
1965

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1967

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Ευεργέται.	ζ'
Διοικητικὸν Συμβούλιον διὰ τὴν τριετίαν 1963 - 1965. .	ζ'
Ἐπίτιμοι ἀντιπρόεδροι.	η'
Ἐπίτιμοι σύμβουλοι	η'
Ἐπίτιμοι ἑταῖροι	θ'
Ἀντεπιστέλλοντες ἑταῖροι.	ι'
Τακτικοὶ ἑταῖροι	ια' - ιδ'
Ἐκθεσίς τοῦ Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας περὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς κατὰ τὸ ἔτος 1965.	1 - 4

Α' ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΕΩΝ

1. Ἀνασκαφαὶ ἐν Σέσκλῳ ὑπὸ Δημητρίου Ρ. Θεοχάρη (πίν. 1 - 2)	5 - 9
2. Ἀνασκαφαὶ Νέας Ἀγχιάλου ὑπὸ Παύλου Λαζαρίδῃ (πίν. 3 - 26)	10 - 23
3. Ἀνασκαφὴ Κοζάνης ὑπὸ Φωτίου Μ. Πέτσα (πίν. 27 - 42).	24 - 35
4. Ἀνασκαφαὶ Ναούσης ὑπὸ Φωτίου Μ. Πέτσα (πίν. 43 - 54).	36 - 46
5. Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι εἰς Ἀμφίπολιν ὑπὸ Δημητρίου Ἰ. Λαζαρίδῃ (πίν. 55 - 82)	47 - 52
6. Ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ τῆς Δωδώνης ὑπὸ Σωτηρίου Ἰ. Δάκαρη (πίν. 83 - 87).	53 - 65
7. Ἀνασκαφαὶ Κερκύρας ὑπὸ Γεωργίου Σ. Δοντᾶ (πίν. 88 - 95)	66 - 77
8. Ἀνασκαφὴ Κεφάλου Ἀμβρακικοῦ ὑπὸ Χαρικλείας Μπάρλα (πίν. 96 - 100)	78 - 84
9. Ἀνασκαφὴ Μυκηῶν ὑπὸ Γεωργίου Ἐ. Μυλωνᾶ (πίν. 101 - 110).	85 - 96

	Σελίς
10. Ἀνασκαφή Σπάρτης ὑπὸ Χρυσάνθου Χρήστου	97 - 98
11. Ἀνασκαφαὶ Ἀρχαίας Ἡλίδος ὑπὸ Νικολάου Φ. Για- λούρη (πίν. 111 - 114)	99 - 101
12. Ἀνασκαφαὶ ἐν Πύλῳ ὑπὸ Σπυρίδωνος Μαρινάτου (πίν. 115 - 144).	102 - 120
13. Ἀνασκαφή τοῦ τείχους Δυμαίων ὑπὸ Εὐθυμίου Μαστρο- κώστα (πίν. 145 - 180)	121 - 136
14. Ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι ἐν Λεχαίῳ ὑπὸ Δημητρίου Ἰ. Πάλλα (πίν. 181 - 209).	137 - 166
15. Ἀνασκαφή Νάξου ὑπὸ Νικολάου Μ. Κοντολέοντος (πίν. 210 - 223).	167 - 182
16. Ἀνασκαφή Θήρας ὑπὸ Νικολάου Ζαφειροπούλου (πίν. 224 - 232).	183 - 186
17. Ἀνασκαφαὶ Ζάκρου ὑπὸ Νικ. Πλάτωνος (πίν. 233 - 248).	187 - 224
Β' Ἀναστήλωσις καὶ συντήρησις μνημείων (πίν. 249 - 250).	225 - 228
Γ' Ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτων	229
Δ' Δημοσιεύματα καὶ μορφωτικὴ δράσις	229 - 230
Ε' Συνέλευσις τῶν ἐταίρων κατὰ τὸ ἔτος 1965	231 - 232
Ζ' Ἐκθεσις τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας τοῦ ἔτους 1965.	233 - 239
Η' Ἀπολογισμὸς ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ ἔτους 1965	241 - 243
Θ' Κίνησις τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1965.	244 - 259
Ι' Βιβλιοθήκη τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1965	260 - 264
ΙΑ' Δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	265 - 272

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΘΩΝ	ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ
ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ	ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΦΙΛΑΡΧΑΙΩΝ	HEINRICH SCHLIEMANN
Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ, ΕΛΛ. ΚΟΙΝΟΤΗΣ	ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΒΑΛΛΙΕΡΗΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΕΩΝ	ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΙΤΩΝ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΧΙΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΝΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ
DUC DE LUYNES	ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΕΝΑΡΔΑΚΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ	ΣΟΛΩΝ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ	ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Ι. ΠΡΩΙΟΣ
ΣΙΜΩΝ Γ. ΣΙΝΑΣ	ΟΘΩΝ Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΩΜΑΣ	ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ	BENIAMIN ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΡ. ΣΟΥΤΣΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ Π. ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ	ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ	ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΠΑΤΡΩΝ	GEORGES CLEMENCEAU
ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ	A. E. H. GOEKOOP
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ
HILARION ROUX	ΦΟΙΒΟΣ ΦΑΡΜΑΣ

ΔΩΡΗΤΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ

WILLIAM PATON

ΜΙΧΑΗΛ Π. ΒΛΑΣΤΟΣ

ΠΕΤΡΟΣ ΣΤ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΕΤΙΑΝ 1963 - 1965

ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΟΥΛΙΤΣΑΣ

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ. ΒΕΛΤΣΟΣ

ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Σ Υ Μ Β Ο Υ Λ Ο Ι

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ (ἀπὸ 1/5/63)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΖΕΠΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΡΟΥΖΟΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΥΓΕΑΣ

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΚΤΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

(ἕως 16/4/63)

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΙ

Sir John Davidson Beazley. — 100 Holywell, Oxford, England.

Carl William Blegen. — Πλουτάρχου 9, Ἀθῆναι.

† **Charles Picard.**

Louis Robert. — 31 Av. du Parc Montsouris, Paris XIVe, France.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

H. A. M. ὁ Βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος.

Oscar Broneer. — Παλαιὰ Κόρινθος.

Ward M. Canaday. — 500 Security Bldg., Toledo 4, Ohio, U.S.A.

William Bell Dinsmoor. — Σουηδίας 54, Ἀθῆναι.

Sam Eitrem. — Oslo, Norvège. Majorstuveien 32A.

Pierre de la Coste-Messelière. — Les Ousches, par Melle, Deux-Sèvres.

Benjamin Dean Meritt. — Institute for Advanced Study, Princeton, New Jersey, U.S.A.

Charles H. Morgan. — Amherst College, Amherst, Mass., U.S.A.

Martin P. Nilsson. — Bredgatan 25, Lund, Suède.

† **Γεώργιος Ἀ. Σωτηρίου.**

Homer Thompson. — Institute for Advanced Study, Princeton, N. J., U.S.A.

Eugene Vanderpool. — Σουηδίας 54, Ἀθῆναι.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

- Helmuth Berve.** — Rainweg 9, Hechendorf (Pilsensee).
- Veselin Čaikanovic.** — Gledstonova 22, Belgrade, Yougoslavie.
- Rhys Carpenter.** — "Jerry Run", R. D. 2, Downington, Pa, U.S.A.
- John Caskey.** — University of Cincinnati, Cincinnati, Ohio, U.S.A.
- Πορφύριος Δίκαιος.** — Haig Sreet 5, Λευκωσία, Κύπρος.
- Sir John Forsdyke.** — 13. Sandringam Road, London, N. W. 11 England.
- Stanislaw J. de Gasiorowski.** — Ul. Jozefa Pilsudskiego 6, Cracovie, Pologne.
- Hâmit Züdeyr Kosay.** — T. K. Kültür Bakanlingi, Ancara, Turquie.
- Emil Kunze.** — Φειδίου 1, Γερμανικὸν Ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτούτον, Ἀθῆναι.
- Scarlat Lambrino.** — Università di Combra, Portogallo.
- Doro Levi** — Ἀμαλίας 56, Ἱταλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή, Ἀθῆναι.
- Ernst Meyer.** — Universität, Zürich, Schweiz.
- Kazimierz Michalowski.** — Brzozowa 12, Varsovie, Pologne.
- Kurt Müller.** — Dahlmannstr. 10, I, Göttingen, Deutschland.
- Jeanne Robert.** — 31 Av. du Parc Montsouris, Paris, XIVe, France.
- Henri - Arnold Seyrig.** — Institut Français, B.P, 1424 Beyrouth. Liban.
- Hiddenaka Tanaka.** — Imperial University, Kyoto, Japan.
- Lincoln Mac Veagh.** — Gasa das Laranjeiros, Estoril, Portugal.
- Carl Weickert** — Devrientweg 6, Berlin - Lichterfelde, Deutschland.
- Arthur Maurice Woodward.** — 21 Byng Road, Tunbridge Wells; Sussex, England.
- Walther Wrede.** — Allmandweg 47, Nagold, Deutschland.
-

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΕΣ ΕΤΑΙΡΟΙ

Pierre Amandry.— Av. de la Marseillaise 6, Strasbourg, France.

Richard David Barnett.— British Museum London, W.C.I.

Henri Ducoux.— 37 avenue de Versailles, Paris, France.

Ernest Jos. Goerlich.— Vienne, III/40, Arsenal, Objekt V III, Stiege III/8, Autriche.

Βασίλειος Καραγεώργης.— Κυπριακὸν Μουσεῖον Λευκωσίας, Κύπρος.

Karl Kübler.— Linsenbergstrasse 25, Tübingen-Lustnau, Deutschland.

Paul Lemerle.— École des Hautes Études, Sorbonne, Paris, France.

Ibraim Noshy.— Egyptian University of Cairo, Egypt.

William Stuart Thompson.— 60 East 42nd St., New York 17, N.Y. U.S.A.

Iwan Velkoff.— Musée National, Sofia, Bulgarie.

ΕΚΛΟΓΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ 1965

Σημ.— Οί δι' ἀστερίσκου σημειούμενοι ἑταῖροι εἶναι ἰσόβιοι.

1. *Ἀγγελόπουλος Θεόδωρος	31. Δαλαμάγκας Ἐμμανουήλ
2. Ἀδαμίδης Κωνσταντῖνος	32. Δημαρᾶς Ἰωάννης
3. Ἀλεξανδρῆ Ὀλγα	33. Δημητρακάκης Δημήτρ. Κωνστ.
4. Ἀλεξανδρῆς Κωνσταντῖνος	34. *Διαμαντόπουλος Ἀνδρέας
5. Ἀλεξίου Στυλιανός	35. *Διαμαντόπουλος Διονύσιος
6. *Ἀλεξόπουλος Θεοφάνης	36. *Διαμαντοπούλου Ἀγνή
7. *Ἀλιβιζᾶτος Ἀμίλκας	37. Δοντᾶς Γεώργιος Σπ.
8. *Ἀναγνωστόπουλος Ἰωάννης	38. *Δουκάκη Εὐανθία
9. Ἀναστασιάδης Ἀναστάσιος	39. *Δραγούμης Φίλιππος Στεφ.
10. Ἀνδρειωμένου Ἀγγελικὴ	40. Δρανδάκης Νικόλαος
11. Ἀνδρόνικος Ἐμμανουήλ	41. Δροσογιάννη - Κουτσοκώστα Φανή
12. *Ἀντωνιάδης Ἰωάννης	42. *Ἐξαρχος Νικόλαος
13. Βαβρίτσας Ἀνδρέας	43. Ζαφειρόπουλος Νικόλαος
14. *Βαλάσης Θωμᾶς	44. Ζέπος Παναγιώτης
15. *Βαρούχα-Χριστοδουλοπούλου Εἰρ.	45. Ζυγαδινός Νικόλαος Ε.
16. Βασιλείου Ἰωάννης	46. Ἡλιόπουλος Γεώργιος
17. *Βασσενχόβεν Λουδοβίκος	47. *Θεοφανείδης Βασίλειος
18. *Βελουδίου Μαρία	48. Θεοχάρη Μαρία
19. *Βέλτσος Γεώργιος Νικολ.	49. Θεοχάρης Δημήτριος
20. *Βερδελῆς Νικόλαος	50. Θρεψιάδης Ἀντιγόνη
21. *Βερναρδάκης Κωνσταντῖνος	51. Ἰακωβίδης Σπυρίδων
22. Βουκίδης Τιμολέων	52. *Ἰγγλέσης Σωτήριος
23. *Γεωργακόπουλος Κωνσταντῖνος	53. Καζαμίας Θωμᾶς
24. Γεωργούλης Κωνσταντῖνος Δ.	54. *Καλιτσουνάκης Δημήτριος
25. Γιαλούρης Νικόλαος	55. *Καλιτσουνάκης Ἰωάννης
26. *Γιαννακόπουλος Γεώργιος	56. Καλλίας Κωνσταντῖνος
27. *Γιαννόπουλος Δημήτριος	57. *Καλλιγᾶς Μαρίνος
28. *Γιαννουλάτου Ἀρτεμισία	58. Καλλιπολίτης Βασίλειος
29. Δαβάρας Κωνσταντῖνος	59. Καλογεροπούλου Ἀθηνᾶ
30. Δάκαρης Σωτήριος	60. Καλοκύρης Κωνσταντῖνος

61. * Κανελλόπουλος Παναγιώτης	97. * Κωττάκης Λεωνίδας
62. Κανελλόπουλος Παῦλος	98. Λαζαρίδης Δημήτριος
63. * Καντᾶς Ἡλίας	99. Λαζαρίδης Παῦλος Ἡρ.
64. Καπετανόπουλος Ἡλίας	100. * Λάππας Γεώργιος
65. Καραγιωργα Θεοδώρα	101. * Λογοθέτης Κωνσταντῖνος
66. * Καραθανάσης Δημήτριος	102. * Μαγιάσης Σωτήριος
67. Καραμανώλη-Σιγανίδου Μαρία	103. * Μακαρόνας Χαράλαμπος
68. * Καρανδρέας Ἀπόστολος	104. Μακκᾶς Λέων
69. Καρασσος Χρῆστος	105. Μανούσκακας Μανούσος
70. Καρδαῖ Χρυσούλα	106. Μαντζούνης Παναγιώτης Δ.
71. * Καρούζος Χρῆστος	107. * Μαντζούφας Γεώργιος
72. * Καρούζου - Παπασπυρίδη Σέμνη	108. * Μαριδάκης Γεώργιος
73. * Κάτσανος Νικόλαος	109. * Μαρινᾶτος Σπυρίδων
74. * Kent John	110. * Μαρκεζίνης Σπυρίδων
75. Κεραμόπουλλος Δημήτριος Ἀ.	111. Μαστροκώστας Εὐθύμιος
76. Κιουσόπουλος Δημήτριος	112. Μαυρομάτης Κ. Γ.
77. Κόλιας Γεώργιος	113. * Μαυρούλιας Ἰωάννης
78. Κόλλας Περικλῆς	114. * Μέγας Γεώργιος
79. Κολοκοτρώνης Βλαδίμηρος	115. Μερτικόπουλος Θεόδωρος
80. Κονιδάρης Γεράσιμος	116. * Μεσολωρᾶς Παναγιώτης
81. * Κοντῆς Ἰωάννης	117. * Μηλιάδης Ἰωάννης
82. Κοντολέοντος Εὐρυδίκη	118. * Μιράσγετζης Δημοσθένης
83. * Κοντολέων Νικόλαος	119. Μιτσὸς Μάρκελλος
84. Κοντόπουλος Ἀλέξανδρος	120. Μιχελῆς Παναγιώτης
85. Κορρὲς Στυλιανὸς	121. Μόστρας Βασίλειος
86. Κορωναῖος Δημήτριος	122. Μουτσόπουλος Νικόλαος
87. * Κοσμόπουλος Δημήτριος	123. * Μπαβαβέας Ἀδαμάντιος
88. * Κοτζίᾱς Νικόλαος	124. * Μπακαλάκης Γεώργιος
89. * Κουγέας Σωκράτης	125. Μπάρλα Χαρίκλεια
90. Κουρμούλης Γεώργιος	126. Μπενάκης Λουκᾶς Α.
91. Κριεζῆς Ἀντώνιος	127. Μπίτσιος Κωνσταντῖνος
92. * Κριεζῆς Ἐμμανουήλ	128. Μπόννης Κωνσταντῖνος
93. * Κριμπᾶς Ἡλίας	129. Μπότσαρης Δημήτριος Τ. Ν.
94. Κτιστόπουλος Κωνσταντῖνος	130. Μπούρας Χαράλαμπος
95. Κωνσταντινόπουλος Γρηγόριος	131. Μπουφίδης Νικόλαος
96. * Κωνσταντίνου Ἰωάννα	132. Μυλωνᾶς Ἀλέξανδρος

133. * Μυλωνᾶς Γεώργιος	169. Πέππα - Δελμούζου Κωνσταντίνα
134. Μυλωνᾶς Παῦλος Κ.	170. * Πεσματζόγλου Γεώργιος
135. * Νομικὸς Μᾶρκος	171. Πετράκος Βασίλειος
136. Νταῆς Ἀστέριος	172. Πέτσας Φώτιος
137. Ντούμας Χρῆστος	173. Πλάτων Νικόλαος
138. * Ξυγγόπουλος Ἀνδρέας	174. * Πολίτης Λῆνος Ν.
139. Οἰκονομίδου Ἀδαμαντία	175. * Πολυγένης Ἰωάννης Κ.
140. * Ὁρλάνδος Ἀναστάσιος Κ.	176. * Πουλίτσας Παναγιώτης
141. * Πάλλας Δημήτριος	177. * Πουλόπουλος Ἀπόστολος
142. * Παμπούκας Ἀπόστολος	178. * Πουρῆς Μιλτιάδης
143. Πάνζαρης Γεώργιος	179. * Πρινάρης Κίμων
144. * Πανταζόπουλος Νικόλαος	180. Πρωτονοταρίου - Δειλάκη Εὐαγγελ.
145. Παντελίδου Μαρία	181. * Ρουμπάνης Γεώργιος
146. Παπαγιαννόπουλος - Παλαιὸς Ἀ.	182. * Ρούνιος Κωνσταντῖνος
147. * Παπαδάκης Κωνσταντῖνος Ν.	183. * Ρωμαΐδης Ἰωάννης
148. * Παπαδόπουλος Θωμᾶς	184. * Ρωμαῖος Κωνσταντῖνος
149. Παπαδόπουλος Στυλιανὸς	185. Ρωμιοπούλου Αἰκατερίνη
150. Παπαδοπούλου Φωτεινὴ	186. Σακελλαρίου Ἀγνή
151. * Παπαθανασίου Πάνος	187. Σακελλαρίου Μ. Β.
152. Παπαθανασόπουλος Γεώργιος	188. Σεργόπουλος Γεώργιος
153. * Παπαῖωάννου Ἰωάννης	189. * Σκάσσης Ἑρρῖκος
154. * Παπαῖωάννου Κωνσταντῖνος	190. Σολομωνίδης Γεώργιος
155. * Παπαῖωάννου Πᾶνος	191. Σπυριδάκης Γεώργιος
156. * Παπακωνσταντίνου Κωνστ. Δ.	192. * Σπυρόπουλος Παναγιώτης
157. Παπανδρέου Πᾶνος	193. * Σταθακόπουλος Παναγιώτης
158. Παπαντωνίου Γεώργιος	194. * Σταθάτου Ἑλένη
159. Παπαντωνίου Ροζαλίνδη	195. Σταθάτου Χριστίνα
160. Παπασταύρου Ἰωάννης	196. Σταματάκος Ἰωάννης
161. * Παπαστράτος Εὐάγγελος	197. Στασινοπούλου - Τουλούπα Ἔβη
162. * Παπαστράτος Ἰωάννης	198. * Σταυρόπουλος Κωνστ. Ἀγγ.
163. * Παπαφλέσσας Γρηγόριος	199. * Σταυρόπουλλος Φοῖβος
164. * Παπαφλέσσας Κωνσταντῖνος	200. * Στεργιόπουλος Δημήτριος
165. Παρασκευόπουλος Περικλῆς	201. * Σίρκας Εὐστάθιος
166. * Πελεκανίδης Στυλιανὸς	202. Συνοδινὸς Ἐλευθέριος
167. Πελεκίδης Χρύσης Εὐστρ.	203. Σωτηρίου Μαρία
168. * Πέππας Ἀριστοτέλης	204. * Τεγοπούλου-Ἡλιοῦ Ἀλεξάνδρα

205. Τενεκίδης Γεώργιος	215. * Φουντούλης Δημήτριος
206. Τζαννετάτος Θησεὺς	216. Φραγκιδάκης Ἰωάννης
207. Τοῦλ Χάρης	217. Φραγκούλης Γεώργιος
208. * Τραυλὸς Ἰωάννης Μ.	218. * Χαρίτος Ἰωάννης
209. * Τριανταφυλλίδης Περικλῆς	219. Χαριτωνίδης Σεραφεῖμ
210. Τριανταφυλλόπουλος Ἰωάνν.	220. * Χατζηδάκης Ἐμμανουήλ
211. Τσιριντάνης Ἀλέξανδρος	221. Χατζηκακίδης Ἀθανάσιος Δ.
212. Τωμαδάκης Νικόλαος	222. Χατζηνικολάου Ἀννα
213. Φατούρου Κάντω	223. Χρήστου Χρῦσανθος
214. Φιλιππάκη Βαρβάρα	224. * Χριστόπουλος Μιχαήλ
-

ΕΚΘΕΣΙΣ
ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΑΥΤΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1965

Ἀγαπητοὶ Ἑταῖροι, Κυρίες καὶ Κύριοι,

Ἐπιτελοῦντες καθήκον εὐλαβείας ἀπαράβατον, θὰ προτάξω-
μεν καὶ ἐφέτος πάσης λογοδοσίας, τὸ μνημόσυνον τῶν κατὰ τὸ
διαρρεῦσαν ἔτος ἐκλιπόντων Ἑταίρων ἡμῶν καὶ συναγωνιστῶν ἐν
τῷ ἐπιστημονικῷ καὶ κοινωνικῷ στίβῳ, ξένων τε καὶ ἡμετέρων.

Ἐκ τῶν ξένων ἡμῶν Ἑταίρων μᾶς ἀφήρπασεν ἐφέτος ὁ θά-
νατος τὸν ἐπίτιμον ἀντιπρόεδρον τῆς Ἑταιρείας μας, μέγαν ἑλλη-
νιστὴν καὶ ἀρχαιολόγον, καθηγητὴν καὶ μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς
Γαλλίας Κάρολον Ρικάρδ.

Ὁ Ρικάρδ ὑπῆρξε μιὰ δόξα τῆς κλασσικῆς ἀρχαιολογίας τῆς
Γαλλίας καὶ ἐπιφανέστατος παράγων τῆς παγκοσμίου ἐπιστήμης.
Ὑπέροχος διδάσκαλος τῆς Ἱστορίας τῶν θρησκειῶν καὶ τῆς ἀρ-
χαίας ἑλληνικῆς τέχνης, περὶ τῶν ὁποίων συνέγραψεν ὀγκώδη καὶ
ἐμβριθῆ συγγράμματα, παρέσχεν ὁ Ρικάρδ καὶ πλείστας ἄλλας ση-
μαντικωτάτας συμβολὰς εἰς πολλὰ κεφάλαια τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ
πολιτισμοῦ, ὥστε δικαίως νὰ θαυμάζεται ἡ ἀσυνήθης πολυμά-
θειά του.

Διατελέσας ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν μέλος καὶ εἴτα Δ/ντὴς τῆς ἐνταῦθα
Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἐπραγματοποίησε πολλὰ ταξίδια
ἐρευνῶν καὶ διηύθυνεν ἐπιτυχῶς ἀνασκαφὰς εἰς Μακεδονίαν, Θά-
σον, Δῆλον, Κρήτην καὶ Μ. Ἀσίαν, ἐνῶ ταυτοχρόνως συνέχιζε καὶ

τὰς προσωπικὰς του ἐρεῦνας πρὸς ὁλοκλήρωσιν τοῦ μνημειώδους ἔργου του περὶ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν λατρειῶν τῆς Βορείου Ἰωνίας.

Ἡ μακρὰ ἐν Ἑλλάδι παραμονή του παρέσχεν εἰς τὸν Picard πλουσιώτατα ἐφόδια διὰ τὴν τόσον γόνιμον ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ 30 καὶ πλέον ἔτη διδασκαλίαν, εἰς τὰ Πανεπιστήμια καὶ τὸ Ἰνστιτούτον Τέχνης καὶ Ἀρχαιολογίας.

Ἦτο χαλκέντερος ἀλλὰ καὶ πλήρης χάριτος καὶ χιοῦμορ ἐπιστήμων.

Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἡ ἀπώλεια τοῦ Picard εἶναι βαθύτερον αἰσθητή· διότι ὑπῆρξε καὶ θερμὸς φίλος τῆς Ἑλλάδος καὶ συμπολεμιστὴς κατὰ τὸν Α' Παγκόσμιον πόλεμον, συνάμα δὲ καὶ δίκαιος ἐκτιμητὴς τοῦ ἔργου τῆς νεωτέρας ἡμῶν πατρίδος.

Βαρὺ πλῆγμα ὑπέστη ἐπίσης ἡ Ἑταιρεία μας διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἐπιτίμου αὐτῆς συμβούλου Βιενναίου καθηγητοῦ Otto Walter, ἀνδρὸς σοφοῦ, μεγάλου ἀνθρωπιστοῦ καὶ ἐξόχως φιλέλληνης, ὅστις ὡς δευτέραν πατρίδα του ἔσχε τὴν Ἑλλάδα. Εἰς αὐτὴν πράγματι διήλθεν ὁ Otto Walter τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του ὡς Γραμματεὺς ἀπὸ τοῦ 1911 καὶ ὡς Διευθυντὴς ἀπὸ τοῦ 1933 τοῦ ἐνταῦθα Αὐστριακοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, τὸ ὁποῖον καὶ κατώρθωσε νὰ διασώσῃ κατὰ τοὺς δυσκόλους χρόνους τῆς Κατοχῆς, ἀναλαβὼν τὴν θέσιν τοῦ προξένου τῆς Αὐστρίας.

Ὡς ἀρχαιολόγος ὁ Walter ηὔδοκίμησε μεγάλως. Ἐνήργησεν ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφὰς εἰς Ἡλίδαν, Σμύρνην καὶ Αἴγειραν, ὅπου καὶ ἀνεκάλυψε τὴν κολοσσιαίαν, ἐλληνιστικῶν χρόνων, κεφαλὴν τοῦ Διός, ἔργον τοῦ Ἀττικοῦ γλύπτου Εὐκλείδου, κοσμοῦν σήμερον τὸ Ἐθνικὸν μας μουσεῖον.

Σημαντικὸν ὑπῆρξεν ἐπίσης καὶ τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Βιενναίου ἐπιστήμονος: Ὁ Κ α τ α λ ο γ ό ς του τοῦ μικροῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως, ἐφωδιασμένος μὲ σοφὸν ὑπομνηματισμόν, ἄπτεται μὲ γνώσιν καὶ ὀξύνοϊαν πλείστων ἀρχαιολογικῶν καὶ ἄλλων προβλημάτων.

Ἐπειτα ὁ Ὁ δ η γ ό ς του τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀκροπό-

λεως ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα ἐρμηνείας τῶν μνημείων καὶ τῶν δυσκόλων τοπογραφικῶν προβλημάτων των.

Ἀλλὰ τὸ κύριον πεδίον τῆς ἐργασίας τοῦ Walter ἀπετέλεσεν ἡ συναρμολόγησις καὶ δημοσίευσις τῶν ἀναθηματικῶν καὶ ψηφισματικῶν ἀναγλύφων, γενομένη μὲ ὀξεῖαν παρατηρητικότητα καὶ εὐρεῖαν γνῶσιν, θίγουσα δὲ καὶ γενικωτέρας ιδέας τῆς ἱστορίας τῆς θρησκείας.

Ὡς ἄνθρωπος ὑπῆρξεν ὁ Walter ὑπόδειγμα ἀνθρωπιστοῦ, δι' ὃ καὶ ἐγένετο θερμὸς συμπαραστάτης τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς πικροὺς χρόνους τοῦ Ἀλβανικοῦ πολέμου. Ἀλησμόνητος διὰ τοῦτο καὶ σεβαστὴ θὰ παραμένῃ εἰς ἡμᾶς πάντοτε ἡ μνήμη του.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων μελῶν ἀπωλέσαμεν ἐφέτος τὸν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν διατελέσαντα πολύτιμον Σύμβουλον τῆς Ἑταιρείας μας καθηγητὴν καὶ ἀκαδημαῖκὸν Γεώργιον Σωτηρίου.

Ὁ Σωτηρίου, ἀποφοιτήσας τὸ 1904 ἐκ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἠκολούθησεν ἀργότερον μαθήματα Βυζαντινῆς Τέχνης ἐν Γερμανίᾳ καὶ Αὐστροίᾳ.

Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα καὶ διορισθεὶς ἔφορος βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων ἀνέλαβεν, ἀπὸ τοῦ 1923, τὴν διεύθυνσιν τοῦ Βυζ. Μουσείου, ἣν θέσιν διετήρησεν ἐπὶ 40 περίπου ἔτη.

Χάρις εἰς τὰς φροντίδας τοῦ Σωτηρίου κατωρθώθη οὐ μόνον ἡ ἐκ τῶν ὑπογείων τῆς Ἀκαδημίας εἰς τὸ Μέγαρον τῆς Δουκίσσης τῆς Πλακεντίας μεταφορὰ τοῦ Βυζ. Μουσείου, ἀλλὰ καὶ ὁ περαιτέρω πλουτισμὸς του, ἡ ὁργάνωσις καὶ ἡ ἐν αὐτῷ παραδειγματικὴ ἔκθεσις τῶν βυζαντινῶν ἀντικειμένων.

Παραλλήλως πρὸς τὴν μουσειακὴν του δρᾶσιν ἥσκησε γονίμως ὁ Σωτηρίου καὶ τὸ διδακτικόν του ἔργον, ὡς καθηγητὴς τῆς Χριστ. ἀρχαιολογίας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Π/μίου Ἀθηνῶν. Ἐνῆργησεν ὡσαύτως ἐπιτυχῶς πλείστας ἀνασκαφὰς βυζαντινῶν μνημείων, διεξήγαγε σοβαρὰς ἀρχαιολογικὰς ἀποστολὰς εἰς βυζαντινὰ κέντρα ἔξω τῆς Ἑλλάδος — Κωνσταντινούπολιν, Κύπρον καὶ Σινᾶ — καὶ τέλος συνέγραψε πλείστα καὶ πολύτιμα συγγράμματα

καὶ διατριβάς, ἀποβὰς ὁ ἐπιστημονικὸς θεμελιωτὴς καὶ πρωτοεργάτης τῆς βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας ἐν Ἑλλάδι. Δι' ὃ καὶ δικαίως ἐτιμήθη ὑπὸ μὲν τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς ἀριστίνδην ἐκλογῆς του ὡς ἀκαδημαϊκοῦ, ὑπὸ δὲ τῶν ξένων ὡς ἀντεπιστέλλοντος μέλους τῶν ἀκαδημιῶν τῆς Ρουμανίας καὶ τῶν Lincei τῆς Ἰταλίας. Ἐτυχε δ' ἀκόμη ἐσχάτως καὶ τοῦ βραβείου Schlumberger ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν.

Αἱ θανασταὶ ἐπιστημονικαὶ καὶ ψυχικαὶ ἀρεταὶ τοῦ Σωτηρίου, ἡ φυσικὴ ὑπερηφάνεια καὶ ἀξιοπρέπεια τοῦ χαρακτῆρός του, καθιστῶσιν ἀνεξάλειπτον τὴν ἀνάμνησιν τῆς μακρᾶς μετ' αὐτοῦ συνεργασίας μας ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ πεδίῳ.

Ἐθρήνησεν ἐπίσης ἐφέτος ἡ Ἑταιρεία καὶ τὴν ἀπώλειαν ἐπὶ λέκτου αὐτῆς μέλους, τοῦ καθηγητοῦ καὶ ἀκαδημαϊκοῦ Β α σ. Κ ρ ι μ ᾱ, μηχανικοῦ Γεωπόνου, μεγάλης ἐπιστημονικῆς δράσεως καὶ ἀξίας.

Μεγάλως ἐπίσης ἐλύπησεν ἡμᾶς καὶ ὁ θάνατος τῶν ἑταίρων Π α ν α γ ι ὡ τ ο υ Π α π α ῖ ω ἄ ν ν ο υ, ἱατροῦ, καὶ Ἡ λ ί α Κ α ν τ ᾱ, οἷτινες ζωηρὸν ἐπέδειξαν πάντοτε ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς Ἑταιρείας μας.

Μεταβαίνοντες ἤδη ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν θὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ἐνεργηθεῖσων ἐφέτος 17 ἐν ὅλῳ ἀνασκαφῶν εἰς πλεῖστα σημεῖα τῆς Ἑλλάδος, ἀρχίζοντες ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν.

.

(Ἔπεται ἡ ἔκθεσις περὶ τῆς ὁποίας βλ. τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1965)

.

Τοιοῦτο ὑπῆρξε, Κυρίαι καὶ Κύριοι, τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1965, ἀντάξιον τῆς ἱστορίας της καὶ εὐοίωνον διὰ τὴν συνέχειαν αὐτῆς.

1. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΣΕΣΚΛΩ

Κατὰ τὸ 1965 ἐπανεληφθήσαν αἱ προσωρινῶς διακοπεῖσαι πέρυσιν ἀνασκαφαὶ ἐπὶ τῆς προϊστορικῆς ἀκροπόλεως τοῦ Σέσκλου, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπογράφοντος, βοηθουμένου ὑπὸ τῆς ἀρχαιολόγου κ. Μαρίας Θεοχάρη. Ἐπὶ δεκαήμερον ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς ἀνασκαφὰς ὁ φοιτητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ἀθανάσιος Χρηστίδης. Ἀρχιτεκτονικὰ ζητήματα καὶ προβλήματα ἐμελέτησεν ἐν Σέσκλῳ (ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν Διμηνίῳ) ὁ ἀρχιτέκτων Δρ Στέφανος Σίνος (Karlsruhe), ἀσχοληθεὶς ἐπὶ πλέον μὲ τὴν λεπτομερειακὴν ἐξέτασιν τῶν ἀφθόνων τεμαχίων πηλῶν ἐπαλείψεως (κατὰ μέγιστον ποσοστὸν στεγῶν) τῶν προϊστορικῶν οἰκημάτων τοῦ Σέσκλου. Τὰ φυτικά ὑπολείμματα, κυρίως ἀπηνθρακωμένους κόκκους δημητριακῶν καὶ ὁσπρίων, ὅσα ἀνεκαλύφθησαν κατὰ τὰς ἐν Σέσκλῳ ἀνασκαφὰς τοῦ προκεραμικοῦ στρώματος καὶ τῆς ἀρχαιοτέρας νεολιθικῆς, ἐμελέτησεν ἡ εἰδικὴ ἐπιστὴμων κ. Jane Renfrew· τὰ πορίσματα τῆς ἐργασίας της ὑπῆρξαν ἐξόχως διδακτικά, ἐλπίζεται δὲ ὅτι θὰ περιληφθοῦν ἐν καιρῷ εἰς τὴν ὀριστικὴν δημοσίευσιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν¹.

Σκοπὸς καὶ τῶν ἐφετινῶν ἐργασιῶν ὑπῆρξε καὶ πάλιν ἡ διευκρίνησις ζητημάτων τῆς Προκεραμικῆς Νεολιθικῆς καὶ τῆς ἀκολουθούσης φάσεως τῆς ἀρχαιοτάτης μονοχρώμου κεραμικῆς («Frühkeramikum», κατὰ τὸν Μπορσίτς), γενικώτερον δὲ τῆς ἀρχαιοτέρας νεολιθικῆς, ὅπως σήμερον ἐννοοῦμεν αὐτήν, ὡς τὴν πρὸ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Α1 καὶ τῶν Α3β περίοδον. Παρὰ τὴν κατεβλήθη προσπάθεια λεπτομεροῦς σπουδῆς τῆς στρωματογραφίας καὶ τῶν ὑπερκειμένων φάσεων, καθὼς καὶ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων. Συμπληρωματικαὶ ἐργασίαι τοπογραφικῆς φύσεως καὶ μελέτη παλαιότερων καὶ προσφάτων κινητῶν εὗρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν ἐγένοντο ἐπίσης, ἐν τῷ πλαίσιῳ τῆς προσπάθειας προπαρασκευῆς τῆς ὀριστικῆς δημοσιεύσεως τῶν ἀποτελεσμάτων, ἡ ὁποία ἐλπίζεται ὅτι θὰ πραγματοποιηθῇ ἐντὸς δύο ἢ τριῶν ἐτῶν.

¹ Κατὰ τὰς ἐφετινὰς ἐργασίας χρὴ ἐπιστάτου ἐξετέλεσεν ὁ φιλότιμος φύλαξ ἀρχαιοτήτων Σέσκλου Ἀπόστ. Τσουρτσούλης, διὰ τὴν συγκόλλησιν δὲ τῶν ἀγγείων εἰργάσθη ὁ τεχνίτης Γεώργ. Μαρίνης.

Ὁ κύριος τομεὺς τῶν ἀνασκαφῶν, κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τῆς ἀκροπόλεως, ἀπετέλεσε συνέχειαν τῆς κυρίας ἀνασκαφικῆς τάφρου τοῦ ἔτους 1963. Ἡ ὅλη ἐπίχωση εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶχε μέγιστον πάχος 4.33 μ. Ἡ Μέση Νεολιθικὴ ἀντιπροσωπεύετο μὲ στρώμα πάχους 1.50 - 1.65 μ., ἡ Ἀρχαιοτέρα 1.50 - 1.55 μ. καὶ ἡ Προκεραμικὴ μὲ στρώμα ποικίλλον εἰς πάχος ἀπὸ 0.30 μ. μέχρις 1.13 μ. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῆς Μέσης Νεολιθικῆς διεκρίθησαν δέκα ἀλλεπάλληλοι «στρώσεις» καὶ τρεῖς κύριαι ἀρχιτεκτονικαὶ φάσεις, ἐνῶ εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῆς Ἀρχαιοτέρας δώδεκα στρώσεις. Ἐξ αὐτῶν αἱ κατώτεραι, πάχους περίπου 0.70 μ., ἀνήκουν εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην περίοδον τῆς ἀποκλειστικῶς μονοχρώμου κεραμικῆς. Τὸ στρώμα τῆς Προκεραμικῆς ἀπεκαλύφθη εἰς ἑκτασιν περίπου 12 τετραγωνικῶν μέτρων, διότι αἱ διαστάσεις τῆς τομῆς, ἡ ὁποία ἔφθασε μέχρι τοῦ στερεοῦ, περιορίσθησαν τελικῶς λόγῳ ἑλλείψεως χώρου πρὸς σκαφὴν εἰς 3 × 4 μέτρα.

Μικρὰ σκαφὴ ἐγένετο ἐπίσης παρὰ τὸν ὀχυρωματικὸν περίβολον τῆς ἀκροπόλεως (τῆς Νεωτέρας Νεολιθικῆς) ἐντὸς τοῦ οἰκήματος 15 τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ (πρὸβ. Δ - Σ πίν. ΙΙΙ) πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἀκριβοῦς ἡλικίας τοῦ κτίσματος, ἄλλη δὲ δοκιμὴ παρὰ τὸν περίβολον πάλιν, ἀνατολικῶς τοῦ «διπλοῦ μεγάρου» 1 - 2 - 3 - 4 - 5 τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ καὶ βορείως τοῦ χώρου 40 (Δ - Σ ἔ. ἀ.).

Τέλος, ἀνεσκάφη τὸ ὑπολειφθὲν τμήμα μικροῦ θολωτοῦ πρωτογεωμετρικοῦ τάφου παρὰ τοὺς βορείους πρόποδας τῆς ἀκροπόλεως, πέραν τοῦ κατερχομένου ἀπὸ ΒΔ. ρεύματος καὶ ἐπὶ τῆς ἀγροτικῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἄγει πρὸς τὸ Διμήνι.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΛΕΙΨΑΝΑ

Τὸ μοναδικὸν οἶκημα τῆς Προκεραμικῆς Νεολιθικῆς ἀνεκαλύφθη εἰς βάθος 4.05 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας. Περιορίζεται ὑπὸ βαθείας σχετικῶς τάφρου, πλάτους ἄνω μὲν 0.50 μ. κάτω δὲ 0.30 μ., ἐσκαμμένης ἐντὸς τοῦ στερεοῦ ἐδάφους καὶ πιθανῶς περιεβάλλετο ὑπὸ λάκκων, διαμέτρου μέχρι 0.50 μ., ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑποθέτομεν ὅτι ἐνεπηγνύνοντο ξύλιναι δοκοί, στηρίζουσαι τὴν στέγην, περιθέουσαι δὲ τὸ οἶκημα ὑπὸ μορφὴν περιστάσεως. Ἄν κρίνωμεν ἐκ τῶν περισωθέντων λειψάνων, τὸ οἶκημα αὐτὸ φαίνεται εὐθυγραμμίου κατόψεως. Ἐντὸς τῆς τάφρου πλὴν τινων μικρολίδων καὶ ἄλλων εὐρημάτων χαρακτηριστικῶν τῆς περιόδου, εὐρέθησαν ἄφθονοι μικροὶ λίθοι, κατ' ἐξοχὴν σχιστόλιθοι, οἱ ὅποιοι ἀσφαλῶς δὲν ἀπετέλουν τοῖχον, ἔπειτα δὲ τεμάχια πηλοῦ (ἐκ τοῦ πέριξ χώρου ληφθέντος) ἄνευ ἀχύρων ἢ ἄλλης φυτικῆς προσμίξεως. Πιθανῶς πρόκειται περὶ τῶν ὑπολειμμάτων τοίχου ἐκ πηλοῦ (pisée), περιορίζοντος τὸν κύριον χώρον τοῦ οἰκήματος. Ἡ ἀνακαλυφθεῖσα ἐφέτος τάφρος θεμελιώσεως φαίνεται ὅτι συνεχίζεται πρὸς ΒΑ. μέχρις ἀποστάσεως 5 μέτρων περίπου· πρόκειται δηλ. περὶ σημαντικοῦ οἰκήματος, τοῦ ὁποίου ὅμως

τὸ ἀκριβὲς διάγραμμα καὶ τὰς διαστάσεις δὲν κατέστη δυνατόν νὰ διερευνήσωμεν, λόγῳ παρεμβολῆς σημαντικῶν λειψάνων λιθοκτίστων οἰκημάτων τῆς Μέσης Νεολιθικῆς, τὰ ὁποῖα πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἔπρεπε ν' ἀφαιρεθοῦν. Τοῦτο θὰ καταστῇ δυνατόν κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος, ὅταν θὰ ἔχῃ πλήρως ἐξακριβωθῇ ἡ σχέσις τῶν τοίχων αὐτῶν πρὸς οἰκήματα παλαιότερον ὑπὸ τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ ἐν μέρει ἀποκαλυφθέντα εἰς τὴν αὐτὴν περίπου θέσιν.

Τὰ λείψανα τῆς Μέσης Νεολιθικῆς, ὡς εἵπομεν ἄνωτέρω, ἀνήκουν εἰς τρεῖς κυρίας ἀρχιτεκτονικὰς φάσεις, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ὑπέστησαν πιθανῶς ἐπισκευάς, χωρὶς ἀλλαγὴν οὐσιώδη τοῦ διαγράμματος. Τὰ οἰκήματα τῆς τρίτης (τελευταίας χρονικῶς) φάσεως εὐρέθησαν εἰς βάθος μολὶς 0.56 μ. ὑπὸ τὸ δάπεδον οἰκίας τῆς Νεωτέρας Νεολιθικῆς, τῆς δευτέρας εἰς βάθος 1 μέτρου περίπου (0.95 μ.) καὶ τῆς πρώτης εἰς βάθος 1.50 μ.

Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῆς Ἀρχαιοτέρας Νεολιθικῆς δὲν παρατηρήθησαν λείψανα λιθοκτίστων κατὰ τὸ θεμέλιον οἰκημάτων, κατὰ τὸ Α. ὅμως ἄκρον τοῦ τομέως εὐρέθησαν διαλελυμένα ὠμαὶ πλίνθοι ἐκ κιτρίνου πηλοῦ.

ΠΡΩΤΟΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΣ ΘΟΛΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ

Ὁ τάφος εἶχε καταστραφῇ ἀπὸ ἐτῶν κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς ὁδοῦ πρὸς Διμήνι διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως, τὴν ὑπαρξιν δ' αὐτοῦ ὑπέδειξεν ἡμῖν χωρικός ἐκ Σέσκλου, ὅστις προσεκόμισε καὶ τρία πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα. Τὸ ἀνασκαφὲν τμήμα τῆς θόλου, ἡ ὁποία εἶναι ἐκτισμένη διὰ πλακοειδῶν λίθων, εἶχε χορδὴν τόξου 2.20 μ. καὶ ἐσώζετο εἰς ὕψος 0.55 μ. (5 - 10 δόμοι). Ἐπὶ τοῦ μικροῦ τμήματος τοῦ δαπέδου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀφρεθῇ ἄθικτον, εὐρέθησαν ἐλάχιστα τεμάχια ὀστέων, πῆλινον ἀμφικωνικὸν σφονδύλιον καὶ τεμάχια χαλκῶν δακτυλίων, προσέτι δὲ τρία πῆλινὰ ἀγγεῖα (πίν. 1α). Τάφοι τῆς πρωτογεωμετρικῆς (καὶ γεωμετρικῆς;) περιόδου, θολωτοὶ ἐπίσης, ἔχουν ἀνασκαφῇ παλαιότερον εἰς τὰ πέριξ τῆς ἀκροπόλεως¹ καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Πύργου²,

¹ Ο ΤΣΟΥΝΤΑΣ (Δ - Σ 115) ἀναφέρει δύο συστάδας «γεωμετρικῶν» θολωτῶν τάφων παρὰ τὴν ἀκρόπολιν, θολωτοὺς δ' ἐπίσης τάφους ἀνέσκαψεν ὁ ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ (ΠΑΕ 1911, 294 ἐξ.) πλησίον τῆς ἀκροπόλεως καὶ πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ συνοικισμοῦ τοῦ Πύργου. Τὰ εὐρήματα ὅμως οὐδέποτε ἐδημοσιεύθησαν.

² Ο συνοικισμὸς τοῦ Πύργου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔσκαψε δοκιμαστικῶς ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ (Δ - Σ 118 ἐξ.), εἶναι ἡ πιθανότερα θέσις ἐνὸς πρωτογεωμετρικοῦ καὶ μεταγενεστέρου οἰκισμοῦ τῶν ἱστορικῶν χρόνων εἰς τὴν περιοχὴν, ἀφοῦ ἡ ἀκρόπολις τοῦ Σέσκλου δὲν εἶχεν ἱστορικῶν χρόνων λείψανα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁρῶν ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ ἀντέκρουσε τὰς ὑποθέσεις τῶν παλαιότερων τοπογράφων περὶ τῆς τοποθετήσεως τῆς Αἰσωνίας εἰς τὸ Σέσκλον (ὁ STAEBLIN προτιμᾷ τὸ Διμήνι: *Hell. Thess.*, 62 καὶ 64). Εἰς τὸν Πύργον δὲν εἶναι νοητὸν νὰ τοποθετηθῇ ἐπίσης ἡ Νήλεα (KIRSTEN παρὰ PHILIPPSON, *Gr. Land.* I, 1, 262 ὑποσ. 1),

εἰς τὸν ἱστορικῶν χρόνων οἰκισμόν, τοῦ ὁποίου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνήκουν.

Τὰ πρωιμώτερα δείγματα κεραμεικῆς προέρχονται ἐκ τοῦ βαθυ-
 ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ τάτου μέρους τοῦ πρώτου στρώματος τῆς κεραμεικῆς νεολιθικῆς
 καὶ εὐρέθησαν ἐν ἐπαφῇ σχεδὸν πρὸς τὸ προκεραμικὸν στῶμα. Ὅπως καὶ
 κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἔτους 1963, κατεβλήθη ἰδιαίτερα προσπάθεια ἀπο-
 χωρισμοῦ τῶν ἀρχαιοτάτων αὐτῶν δειγμάτων κεραμεικῆς, τὰ ὁποῖα φαίνον-
 ται περισσότερον π ρ ω τ ὁ γ ο ν α, συγκρινόμενα πρὸς τὰ ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα
 ἀποδίδομεν εἰς τὴν πρώτην περίοδον τῆς Ἀρχαιοτέρας Νεολιθικῆς. Δύο τε-
 μάχια εἶναι ἄνοπτα ἢ τόσον ἀτελῶς ὠπτημένα, ὥστε διαλύονται ἐντὸς τοῦ
 ὕδατος· τὰ ἄλλα κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἰσχυρῶς ὠπτημένα, ἀτελῆ ὅμως
 κατὰ τὴν πλάσιν καὶ ἀκάθαρτα κατὰ τὸν πηλόν, ὅλως δὲ ἀνεπίχριστα καὶ
 χονδροειδῆ.

Χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν πρόκειται περὶ τῶν πρώτων ἀποπειρῶν
 κατασκευῆς ἀγγείων ἐκ πηλοῦ εἰς τὸ Σέσκλον, κατὰ τὸ τέλος τῆς προκερα-
 μεικῆς νεολιθικῆς. Διότι τὸ ποσοστὸν τῆς συχνότητος τῶν ἀγγείων τῆς κατη-
 γορίας αὐτῆς εἶναι τόσον μικρόν, ὥστε ὁ χαρακτήρ τῆς ἐπιχώσεως εἰς τὴν
 ὁποίαν ἀνευρίσκονται δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἴσως προκεραμικὸς ἀκόμη.
 Ἀμέσως σχεδὸν μετὰ ἡ εἰκὼν ἀλλάζει καὶ τὸ ποσοστὸν τῶν πηλίνων ἀγγείων
 αὐξάνει πολὺ, ἐνῶ ἡ τεχνικὴ πρόοδος εἶναι καταφανής. Κατὰ τὴν γνώμην
 μου, ἡ π ρ ω τ ο γ ε ν ῆ ς αὕτη κεραμεικὴ τοῦ Σέσκλου μόνον μὲ τὴν κερα-
 μεικὴν τῶν κατωτάτων στρώσεων εἰς Catal Hüyük καὶ τὴν πρωτόγονον
 κεραμεικὴν τοῦ σπηλαίου Beldibi τῆς Μ. Ἀσίας δύναται νὰ παραβληθῇ¹.
 Ἡ διαπίστωσις αὕτη ἐνισχύει τὴν πίστιν, ὅτι ὁ πολιτισμὸς τῆς κεραμεικῆς
 Νεολιθικῆς ἀποτελεῖ (ἐν Σέσκλῳ τοῦλάχιστον) ὁμαλὴν συνέχειαν καὶ φυσιο-
 λογικὴν ἐξέλιξιν τοῦ τῆς Προκεραμεικῆς.

Ἀφθονος καὶ ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα ὑπῆρξεν ἡ κεραμεικὴ τῆς ἀρ-
 χαιοτέρας καὶ μέσης Νεολιθικῆς, καίτοι τὸ ὕλικόν φαίνεται ἀποσπασματικόν.
 Ἡ μελέτη τῶν ὀστράκων δὲν ἐπερατώθη εἰσέτι καὶ ὀλίγα ἀγγεῖα συνεπλη-
 ρώθησαν, ἐξ αὐτῶν δὲ ὡς δείγμα παρατίθεται τὸ ἀγγεῖον τοῦ πίν. 1β, ἀνα-
 γόμενον εἰς τὴν μέσσην νεολιθικὴν (τυπικὸν Α1). Εἰς τὴν βάσιν ἀγγείου τῆς
 αὐτῆς περιόδου εἶναι κεχαραγμένον «ἀγγειοπλαστικὸν σῆμα» εἰς σχῆμα τριαί-
 νης ἢ γωνιώδους Ψ.

περὶ τῆς ὁποίας πρβ. ΠΑΕ 1957, 54 ἐξ., οὔτε ἄλλος ἀξιόλογος οἰκισμὸς, διότι τὰ
 σχετικὰ λείψανα δὲν ἐπιτρέπουν ταυτισμὸν πρὸς κώμην, ἡ ὁποία ἐπέζη μέχρι
 τοῦ 300 π. Χ.

¹ Περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης νεολιθικῆς κεραμεικῆς τοῦ Catal Hüyük πρβ.
 J. MELLAART, Anat. St. 14, 1964, 81 ἐξ., εἰκ. 33.

ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ Ἀπὸ τὴν Προκεραμεικὴν ἔχομεν τὰ συνήθη εὐρήματα, ἥτοι λεπίδας πυρίτου (ἐξ ὧν μία πλήρης, μήκους 0.10 μ.) καὶ τεμάχια μικρὰ λεπίδων πυρίτου καὶ ὀψιανοῦ, δύο λίθινα «ἐνώτια» καὶ τεμάχια μικρῶν σμιλῶν ἢ ἀξινῶν ἐπιμελοῦς λειάνσεως καὶ στιλβώσεως, τεμάχια κοσμημάτων (;) ἐκ στεατίτου κλπ. (πίν. 2β). Ἐκ τοῦ στρώματος αὐτοῦ προέρχεται ἐπίσης καὶ ἐν πήλινον μικρὸν εἰδώλιον (;), τύπου γνωστοῦ καὶ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1963, τὸ σχῆμα τοῦ ὁποίου εἴχομεν παραλλήλῃσει πρὸς τὰ λεγόμενα δίδυμα περιάπτα τῶν μεσολιθικῶν Natufian τῆς Παλαιστίνης. Τὸ εὐρεθὲν ἐφέτος δείγμα εἶναι εὐτυχῶς πλήρες καὶ ἐπιτρέπει ἴσως παραλληλισμὸν πρὸς τὰ σχηματοποιημένα εἰδώλια τῆς νεωτέρας παλαιολιθικῆς περιοχῶν τινῶν τῆς Εὐρώπης, καθὼς καὶ πρὸς τὰ ἀντίστοιχα χαράγματα σπηλαίων, τὰ ὁποῖα ἐπίσης θεωροῦνται σχηματοποιήσεις γυναικείων μορφῶν.

Ἐκ τοῦ προκεραμικοῦ στρώματος καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπομένης περιόδου προέρχονται ἐπίσης ἐλάχιστοι κόκκοι ἀπηνθρακωμένων δημητριακῶν.

Τεμάχια εἰδωλίων εὐρέθησαν καὶ ἐφέτος εἰς τὸ στρῶμα τῆς μέσης νεολιθικῆς, τὸ πληρέστερον δέ, ὕψους 3 ἑκατοστομέτρων μόλις, εἶναι ἀκέφαλον καὶ παριστάνει γυναῖκα, κρατοῦσαν βρέφος διὰ τῆς δεξιᾶς χειρός, ἐν εἵδει «κουροτρόφου». Τὸ εἰδώλιον εἶναι ἐντελῶς σχηματικόν. Ἀπὸ τὸ ἀνώτατον μέρος τοῦ προηγουμένου στρώματος προέρχεται πλαστικῶς δεδηλωμένη ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ἀγγείου κεφαλὴ γυναικός. Εἰς ἐπίχωσιν ἀναγομένην εἰς τὴν μέσην νεολιθικὴν εὐρέθη *π η λ ί ν η π ι ν α κ ί ς*, τετράπλευρος, μήκους μόλις 4,5 ἑκατοστομ., εἰς ἐκάστην πλευρὰν τῆς ὁποίας εἶχον πρὸ τῆς ξηράνσεως (καὶ τῆς τυχαίας, πιθανώτατα, ὀπτήσεως) δι' ἀκίδος γραμμικὰ σύμβολα, ὁμοιάζοντα πρὸς ἰδεογράμματα (πίν. 2α). Παρόμοια σημεῖα εἶναι γνωστὰ ἤδη ἀπὸ τῶν τελευταίων παλαιολιθικῶν καὶ μεσολιθικῶν χρόνων, ἀπὸ τὴν νεολιθικὴν ὅμως τῆς Ἑλλάδος ἦσαν ἄγνωστα μέχρι τοῦδε.

Το πο γ ρ α φ ι κ ὸ ν σ χ έ δ ι ο ν τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Σέσκλου ὑπὸ κλίμακα 1 : 100 ἐξεπονήθη κατὰ τὰ βασικὰ σημεῖα, θὰ περατωθῇ δὲ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

2. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΝΕΑΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ

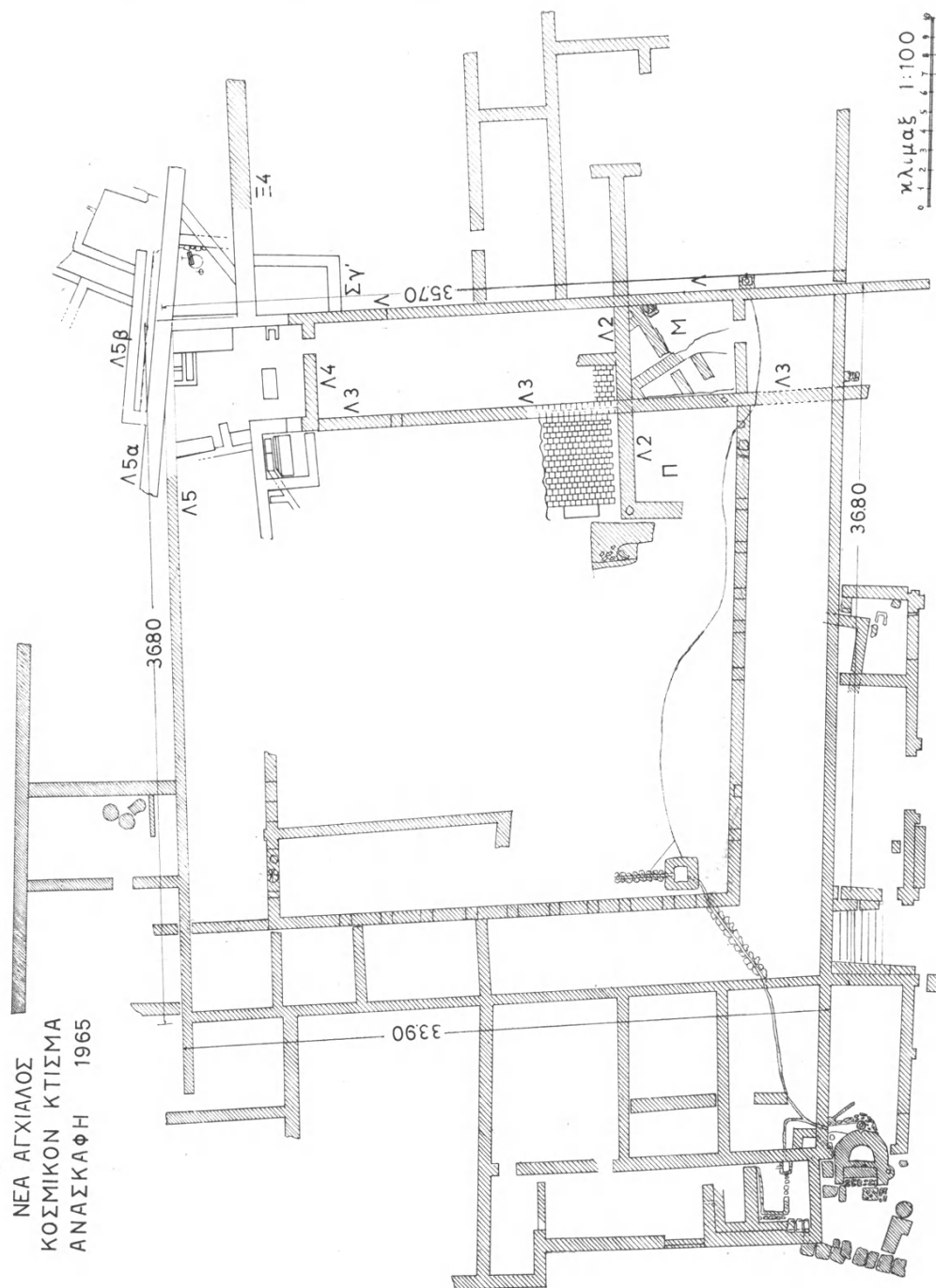
Ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἀπὸ τοῦ 1960 ἐρευνωμένου κοσμικοῦ κτίσματος εἰς Νέαν Ἀγχίαλον ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν τῆς ἀρχαίας Πυράσου, (πίν. 3α), ἐγένετο καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1965 ὑπὸ τοῦ ὑπογράφοντος.

Σκοπὸς τῆς ἀνασκαφῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος καὶ αἱ Δίδες Εὐτυχία Κουρκουτίδου, Ἐπιμελήτρια Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλίας, καὶ Αἰκατερίνη Παπαζαφείρη, ἀρχαιολόγος, ὑπῆρξεν ἡ εἰς βάθος διερευνήσις ὀρισμένων χώρων τοῦ κτίσματος, ὡς εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν αὐτοῦ, ὅπου τὸ σύμπλεγμα τῶν τοίχων Λ5β, Λ5α, Λ5, Λ3, Λ4, Λ καὶ Ξ4, καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ αἵθριου, βορείως τοῦ τοίχου Λ2 (εἰκ. 1 καὶ 2).

Εἰς τὸ παρατιθέμενον σχέδιον λεπτομερείας τῆς κατόψεως (εἰκ. 2) οἱ ἐρευνηθέντες χώροι δηλοῦνται ἄνευ διαγραμμίσεως.

Παραλλήλως πρὸς τὸ κύριον ἔργον τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης τοῦ κοσμικοῦ κτίσματος, ἐγένοντο καὶ τὰ ἑξῆς: α) παρακολούθησις τῶν διανοιχθέντων θεμελίων πρὸς ἐπέκτασιν τῶν κτηριακῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ παρακειμένου οἰνοποιείου. Κατὰ τὴν διάρκειαν ταύτης περισυνελέγησαν πολὺτιμα στοιχεῖα καὶ σημαντικὰ εὐρήματα, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὸ τέλος τῆς παρουσίης ἐκθέσεως. β) καθαρισμὸς καὶ τακτοποίησις ὅχι μόνον τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων μνημείων, ὡς τῶν βασιλικῶν Α, Β, Γ καὶ Δ καὶ τοῦ Ἐπισκοπικοῦ μεγάρου. Διὰ τὴν ἀποστράγγισιν τῶν ὑδάτων, τὰ ὁποῖα καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ ἔτος κατακλύζουν τὸν ἄνω τῶν τελευταίου τούτου μνημείου, γίνονται αἱ δέουσαι ἐνέργειαι ἐκ μέρους τῆς ὑπ' ἐμὲ Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων. γ) Ἐφέτος διὰ πρῶτην φορὰν ἐπεχειρήθη μία κάπως λεπτομερεστέρα διαλογὴ τῶν ἀπὸ τοῦ 1960 περισυλλεγέντων ὀστράκων καὶ ἡ συγκόλλησις τούτων ὑπὸ τεχνίτου, ὁ ὁποῖος ἐξεπαιδεύθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀνασκαφῶν. Οὕτω, ἀπεκτίθη μέγας ἀριθμὸς πηλίνων ἀγγείων εἰς λίαν ἐνδιαφέροντα σχήματα καὶ μορφάς, με πλουσιώτατον χρωματικόν, ἔγκρουστον ἢ ἔκτυπον διάκοσμον. Τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ θὰ εἶναι πολὺτιμα στοιχεῖα διὰ τὴν μελέτην τῆς κεραμικῆς κατὰ τοὺς ὑστερορρωμαϊκοὺς καὶ παλαιοχριστιανικοὺς αἰῶνας. Κατὰ τὴν πορείαν τῆς παρουσίης ἐκθέσεως θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν διὰ τὰ συγκολληθέντα ἀγγεῖα καὶ θὰ δοθοῦν ἀπεικονίσεις αὐτῶν.

Πρὸς εὐχερεστέραν παρακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν ἐκτίθενται κατωτέρω

Είκ. 1. Γενική κάτοψις τοῦ κοσμικοῦ κτίσματος.

(0.30 × 0.30 μ.), ἀπεκαλύφθη εἰς ἔκτασιν 4.70 μ. δυτικῶς τοῦ τοίχου Λ3 καὶ 3.80 μ. βορείως τοῦ Λ2. Αἱ πλάκες ὁμῶς δὲν σῶζονται καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν ταύτην ἀλλ' ἐλλείπουν κατὰ μέγα μέρος (πίν. 3β), ἀφαιρεθεῖσαι διὰ τὴν χρησιμοποιοῦν, προφανῶς, εἰς ἄλλην κατασκευὴν. Τὸ δάπεδον συνεχίζεται πρὸς Ἀνατολὰς ὑπὸ τὸν τοῖχον Λ3, καταλήγει δὲ εἰς τὸν τοῖχον, τὸν κάθεται πρὸς τὸν Λ2 ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς (εἰκ. 2). Εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ τοίχου τούτου καὶ τοῦ Λ3 χώρον αἱ πλάκες σῶζονται ἀκέραιαι. Οὕτω, διαπιστοῦται, ὅτι ὁ τοῖχος Λ3, ὁ ὁποῖος εἶναι θεμελιωμένος κατὰ 0.65 μ. ὑψηλότερον τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου, ἀνήκει εἰς μίαν τῶν τελευταίων οἰκοδομικῶν φάσεων τοῦ κτίσματος, κατὰ τὴν ὁποίαν ὄχι μόνον δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ δάπεδον, ἀλλ' οὔτε ἦτο γνωστὴ ἡ ὑπαρξίς του. Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Τομέως καὶ εἰς μῆκος 4.75 μ. ἀπὸ τοῦ Λ3 εὐρέθη τοῖχος, πλάτους 0.60 μ., παράλληλος πρὸς τὸν Λ3. Οὗτος εἶναι ἐκ κοινῆς τοιχοποιίας «λασπόκτιστος» μετ' ἐπιχρίσματος. Ἡ πλήρης ἐρευνά του θὰ γίνῃ εἰς τὸ ἐπόμενορον ἔτος.

Σημειοῦται, ὅτι καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου εὐρέθη στρωμὰ ἕψους 0.08 - 0.10 μ. καταλοίπων πυρᾶς καὶ στάκτης.

Ἐκ τῶν τριῶν νομισμάτων, ποὺ ἀνευρέθησαν εἰς τὸν Τομέα, τὸ ἐν εἶναι κατεστραμμένον, τὸ δεύτερον εἶναι ἀσσάριον τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου (395 - 408 μ. Χ.), ἐκ τοῦ νομισματοκοπείου τῆς Θεσσαλονίκης (πίν. 13, ζ), καὶ τὸ τρίτον, εὐρεθὲν ἐπὶ τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου, εἶναι τῆς Κορίνθου, τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Καρακάλλα (211 - 217 μ. Χ.)¹.

Ἐκ τῶν πηλίνων ἀγγείων, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποκατεστάθησαν διὰ τῆς συγκολλήσεως, ἀναφέρομεν : α) ἓνα ἀδιακόσμητον κρατῆρα ἕψους 0.31 μ., διαμέτρου στομίου 0.31 μ. Φέρει δύο λαβὰς, καμπυλωμένας πρὸς τὰ τοιχώματα τοῦ ἀγγείου (πίν. 4α). β) ἓνα ὀξυπύθμενον ἀμφορέα, ὁμοίως ἀδιακόσμητον, ἕψους 0.505 μ. γ) Πιθίσκον, ἕψους 0.08 μ. χωρὶς λαβὰς καὶ ἀδιακόσμητον (πίν. 4β, τὸ ἄκρον δεξιόν). δ) ἓν πῶμα πηλίνου ἀγγείου μετὰ λαβῆς (πίν. 5α). ε) Τέσσαρα ὄστρακα, ἀνήκοντα εἰς ἰσάριθμα ἀγγεῖα, διαφόρου σχήματος καὶ διακόσμου (πίν. 5β). Ταῦτα ὀφείλονται, πιθανῶς, εἰς «μπαζα», μεταφερθέντα ἐξ ἄλλου χώρου πρὸς ἐπίχωσιν, ἢ παρασυσθέντα διὰ τῶν ὑδάτων τῶν κατερχομένων ἀπὸ τοῦ λόφου τῆς Πυράσου.

Τὰ ἀγγεῖα α - δ, παρουσιάζοντα ὁμοιότητος εἰς τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς καὶ τὸ εἶδος τοῦ πηλοῦ καὶ εὐρεθέντα εἰς τὰ μεταξὺ τοῦ πλακοστρώ-

¹ Ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ταύτισις τῶν νομισμάτων τῆς Ν. Ἀγχιάλου ὀφείλεται, ὅπως πάντα, εἰς τὴν εὐγένειαν καὶ προθυμίαν τῆς Κ^{ας} Μάντως Οἰκονομίδου, τὴν ὁποίαν καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης εὐχαριστῶ θερμῶς.

του δαπέδου καὶ τῆς ὑποθεμελιώσεως τοῦ τοίχου Λ3 στρώματα, ἀνήκουν εἰς τὴν χρονικὴν περίοδον τὴν μεσολαβήσανσαν μεταξὺ τῆς καταστροφῆς τοῦ κτηρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκε τὸ δάπεδον, καὶ τῆς οἰκοδομήσεως ἐκείνου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκεν ὁ τοίχος Λ3. Ἡ περίοδος αὕτη, συμφώνως πρὸς τὴν γενομένην πέρουσι χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν λειψάνων τοῦ ἐρευνωμένου κτίσματος (ΠΑΕ 1964, σ. 21), πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ τὸν 3ον καὶ 4ον αἰῶνα μ. Χ., ἐνδεχομένως δὲ καὶ τὸν 5ον.

Βορείότερον τοῦ ἐρευνηθέντος Τομέως, ἐκεῖ ὅπου ὁ τοίχος Λ3 συναντᾶται μετὰ τοῦ τοίχου Λ4 καί, συνεχιζόμενος πρὸς Βορρᾶν, καταλήγει εἰς τὸν Λ5, ἀνεσκάφη δυτικῶς τοῦ Λ3 τετράγωνος μικρὸς χώρος (εἰκ. 2), διαστάσεων ἐσωτερικῶς 2.15×2.35 μ., μὲ εἴσοδον ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου. Σημειοῦται ἡ παρατήρησις, ὅτι ὁ τοίχος Λ4 δὲν εἶναι σύγχρονος τοῦ Λ3, διότι ἐπικάθηται ἐπ' αὐτοῦ καί, καμπτόμενος κατ' ὀρθὴν γωνίαν, συνεχίζεται πρὸς Βορρᾶν κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ Λ3. Ἐπίσης ὅτι ὁ νότιος τοίχος τοῦ μικροῦ δωματίου δὲν ἐνοῦται ὀργανικῶς μετὰ τοῦ Λ3 εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου οὗτος συναντᾶται μετὰ τοῦ Λ4.

Ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ ἀποκαλυφθέντος τετραγώνου χώρου εὐρίσκεται εἰς τὴν θέσιν τῆς πλάξ ἐκ γρανίτου, εἰς σχῆμα ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου, τοῦ ὁποῖου εἶναι ἀποκεκομμένη ἡ ΒΔ. γωνία. Τὸ μῆκος τῆς πλακὸς ταύτης εἶναι 2.35 μ. τὸ δὲ πλάτος 0.86 μ. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς πλακὸς καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν βόρειον μακρὰν πλευρὰν αὐτῆς σχηματίζεται αὐλάξ, εἰς σχῆμα ἡμίσεος κυλίνδρου, μὲ κλίσιν πρὸς Δυσμᾶς (πίν. 6α). Μεταξὺ τῆς πλακὸς καὶ τοῦ βορείου τοίχου σχηματίζεται ἀποχετευτικὴ ἀκάλυπτος αὐλάξ, ὁ πυθμὴν τῆς ὁποίας εἶναι ἐπεστρωμένος διὰ δύο μεγάλων στρωτήρων κεράμων (διαστάσεων $0.80 \times 0.40 \times 0.02$ μ.). Ἡ αὐλάξ αὕτη, ἔχουσα ὁμοίως κλίσιν πρὸς Δυσμᾶς, διέρχεται παρὰ τὴν λοξότιμητον ΒΔ. γωνίαν τῆς ἐκ γρανίτου πλακὸς, κατὰ 0.20 μ. χαμηλότερον ταύτης, διατρυπᾷ τὸν δυτικὸν τοῖχον καὶ συνεχίζει τὴν πορείαν τῆς πρὸς τὸ κέντρον τοῦ αἰθρίου, ἀφοῦ συνενωθῇ μὲ ἐτέραν ὁμοίαν αὐλάκα κατερχομένην ἀπὸ Βορρᾶ (εἰκ. 2).

Ἐκ τῶν περιγραφέντων στοιχείων συνάγεται ὅτι τὸ μικρὸν τετράγωνον δωμάτιον ἐχρησίμευεν ὡς οὐρητήριον.

Ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ δωματίου περισυνελέγησαν: α) ἓν δεκανούμιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' (527-565 μ.Χ.), τοῦ νομισματοκοπείου τῆς Θεσσαλονίκης (πίν. 19, Θ), καὶ β) εἷς δακτύλιος χαλκοῦς, ἐπὶ τῆς ὀρθογωνίου σφενδόνης τοῦ ὁποῖου εἶναι ἐγγράακτον παλαιοχριστιανικὸν μονόγραμμα (εἰκ. 3, πρβ. ΑΕ 1929, σ. 32, εἰκ. 34).

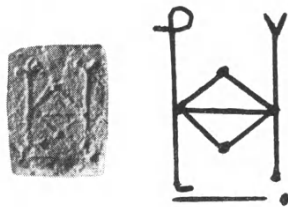
Ὁ ἀνατολικῶς τοῦ οὐρητηρίου χώρος, ὁ περικλειόμενος ὑπὸ τῶν τοίχων Λ3, Λ4, Λ καὶ Λ5 (εἰκ. 1 καὶ 2), εἶχεν ἐρευνηθῇ κατὰ τὸ ἔτος 1963 εἰς βάθος 2.90 μ. ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς γωνίας τῶν τοίχων Λ5 καὶ Λ (πίν. 6β).

Διὰ τῆς συνεχισθείσης ἐφέτος ἐρεῦνης εἰς βάθος ἀπεκαλύφθησαν στοιχεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων εἰκάζεται ὅτι ὁ χώρος οὗτος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς μαγειρεῖον.

Τὰ εὐρεθέντα στοιχεῖα εἶναι τὰ ἑξῆς :

α'. Εἰς τὴν γωνίαν τῶν τοίχων Λ5 καὶ Λ λείψανα κτιστῶν ἐστιῶν μετὰ παχέος στρώματος τέφρας (πίν. 7α).

β'. Ἐτέρα ἐστία (τζάκι) ὀλίγον νοτιώτερον εἰς σχῆμα Π, ἡ ὀριζοντίᾳ γραμμὴ τοῦ ὁποίου ἀκκομβᾷ ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τοίχου Λ (πίν. 7β καὶ εἰκ. 2). Ἐντὸς τῆς ἐστίας ἀφθονα ἵχνη καύσεως, μᾶζαι τέφρας καὶ ἀπηνθρακωμένα ὅσα ζῶων. Τὸ δάπεδόν της εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ πηλοχώματος, χρώματος ἐρυθροῦ.

Εἰκ. 3. Μονόγραμμα ἐπὶ δακτυλιδίου.

γ'. Κτιστὴ τράπεζα (;), διαστάσεων 1.20×0.77 μ., εἰς σχῆμα, ἐν κατόψει, ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου, μετὰ τὸν κατὰ μῆκος ἄξονα ἀπὸ Α-Δ (εἰκ. 2 καὶ πίν. 8α). Ἡ τοιχοποιία της εἶναι ἐκ μικρῶν διαστάσεων λίθων, ἀσβέστου καὶ κορασανίου, ἡ νοτιά δὲ πλευρὰ της φέρει ἐπίχρισμα.

δ'. Καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τοῦ χώρου, κυρίως πλησίον τῶν ἐστιῶν, τῆς τραπέζης καὶ κατὰ μῆκος τῶν τοίχων Λ καὶ Λ5, ἦσαν ἀφθονα ἵχνη καύσεως, μᾶζαι τέφρας, καρβουνίδια, ἀφθονα ὅσα ζῶων, ἰδίως χοίρων, ὀρνίθων, πτηνῶν, ἱχθύων κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπηνθρακωμένα, κελύφη ὠν, ὅστρεα θαλάσσια, πορφύραι καὶ ἀφθονα ὅστρεα μαγειρικῶν σκευῶν, μέλανα ἐκ τοῦ πυρός.

Τὰ στοιχεῖα ταῦτα δικαιολογοῦν, νομίζω, τὴν ταύτισιν τοῦ χώρου πρὸς μαγειρεῖον (κουζίναν).

Μεταξὺ τῶν περισυλλεγέντων ἀντικειμένων συγκαταλέγονται : δύο μαχαιρίδια, αἱ λεπίδες τῶν ὁποίων εἶναι εἰς δύο τεμάχια, σιδηροὶ ἥλοι, ἐνώτιον χαλκοῦν, μικρὸν σκυφοειδὲς ἄγγεῖον μετὰ ἐγκαρτάκτους δακτυλίους εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ χείλους, πήλινον πῶμα χύτρας, δύο τεμάχια δέσματος, τὸ ἥμισυ χαλκοῦ βραχιολίου μετὰ κεφαλὴν ὄφeos, μέρος λεπτῆς ἀλύσεως μετὰ κρίκου, ἑννέα πήλινα μαγειρικά ἄγγεῖα, ἀδιακόσμητα, εἰς σχῆμα χύτρας μετὰ καταφανῆ τὰ ἵχνη πυρᾶς καὶ τέσσαρα νομίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ τρία βανδαλικά καὶ τὸ ἐν ὑστερορρωμαϊκόν (4ου αἰῶνος), ἐφθαρμένον.

Ἰδιαιτέρως σημειοῦται, ὅτι περισυνελέγη ἱκανὸς ἀριθμὸς θραυσμάτων λύχνων, διαφόρων τύπων μετὰ ἐνδιαφέροντα διάκοσμον. Ἐκ τῆς συγκολήσεως τεμαχίων ἀποκατεστάθη κατὰ τὸ πλεῖστον λύχνος, μετὰ τρεῖς ὁπὰς εἰς τὸν κεντρικὸν κύκλον, διατηρῶν τὸ ἰσχυρῶς κυκλικὸν σῶμα τῶν λύχνων τοῦ 4ου καὶ 5ου αἰ. (πίν. 8β). Ἐτερα θραύσματα φέρουν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κύκλον ἐλίσσόμενον βλαστὸν μετὰ φύλλων (πίν. 9α), καμπύλην γραμμὴν

τεμνομένην λοξῶς ὑπὸ ἐτέρων μικρῶν (πίν. 9α), πυροστρόβιλον (πίν. 9β), ἄλλα δὲ ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὰ δείγματα ἐκτύπου διακόσμου εἰς ἀκτινωτὰ διάχωρα, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰκονίζονται δελφῖνες μὲ κυματοειδῆ σώματα, κύκλοι, φύλλα δένδρων, ἀνθέμια, μαιάνδρος κ. ἄ. (πίν. 9β).

Τέλος τρία θραύσματα πινακίων φέρουν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ χρώματος τοῦ πηλοῦ ἐγχρωμον διάκοσμον ἐκ κλάδου φοίνικος, ὡς ψαροκόκκαλον, καὶ ἔλικα ἐκατέρωθεν εὐθείας γραμμῆς (πίν. 10α). Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ διακόσμου εἶναι σύνηθες ἐπὶ τῶν πηλίνων σκευῶν, ποὺ εὐρίσκονται κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ κοσμικοῦ κτίσματος.

Κατὰ τομὴν γενομένην εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ Τομέως διεπιστώθη ἡ ὑπαρξὶς τριῶν ἐπαλλήλων δαπέδων. Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἄνω, ὕψους 0.17 μ., εἶναι ἐκ κορασάνιου, τὸ δεύτερον, ὕψους 0.08 μ., ὁμοίως ἐκ κορασάνιου καὶ τὸ τρίτον, ὕψους 0.03 μ., ἐξ ἀσβεστοκονιάματος. Ἐπὶ τῶν δύο πρώτων ὑπάρχει στρώμα καύσεως.

Ἡ πρὸς τὸν ἀνασκαφέντα Τομέα πλευρὰ τοῦ τοίχου Α εἶναι ἐπιμελοῦς κατασκευῆς, ἀλλ' ἔχει ὑποστῆ ζημίας. Τὸ εἶδος τῆς κατασκευῆς εἶναι τῶν ἐναλλασσομένων ζωνῶν ἐκ τριῶν σειρῶν ὀπτῶν πλίνθων καὶ κοινῆς τοιχοποιίας.

Τὸ μικρὸν δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἀνευρέθη πέρυσι (ΠΑΕ 1954, σ. 13) ἀνατολικῶς τοῦ τοίχου Α καὶ νοτίως τοῦ Ξ4 (εἰκ. 1 καὶ 2) ἠρευνήθη εἰς βάθος 3.05 μ. Τὰ χῶματα ἦσαν ἐλαφρὰ ἀνάμεικτα μετὰ συντριμμάτων τοιχοποιίας καὶ θραυσμάτων μεγάλων πηλίνων ἀγγείων, ἄνευ ἐνδιαφέροντος. Εἰς βάθος 3.05 μ. εὐρέθη πηλόχριστον δάπεδον καὶ ἐπ' αὐτοῦ μονόμυξος λύχνος ἔχων τὸ ἐπίμηκες σχῆμα καὶ τὸν διάκοσμον τῶν λύχνων τοῦ 5ου καὶ 6ου αἰῶνος μ. Χ. καὶ δύο τεμάχια λύχνων φέροντα τὸν γνωστὸν ἤδη ἀπὸ τοὺς λύχνους τοῦ προηγουμένου Τομέως (πίν. 9β) ἐκτυπον διάκοσμον τῶν δελφίνων, τῶν φύλλων δένδρων, τοῦ μαιάνδρου κλπ. (πίν. 10β).

Ἡ πρὸς τὸ δωμάτιον πλευρὰ τοῦ τοίχου Ξ4 εἶναι ἐπιμελοῦς κατασκευῆς κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἐναλλαγῆς τῶν ζωνῶν ἐκ σειρῶν ὀπτῶν πλίνθων καὶ κοινῆς τοιχοποιίας (πίν. 11α).

Εἰς τὸν βορείως τοῦ τοίχου Ξ4 Τομέα, τὸν περιβαλλόμενον ὑπὸ τῶν τοίχων Α5α, Α καὶ Ξ4, ἡ σκαφὴ ἔφθασεν εἰς βάθος 3.50 μ. ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ τοίχου Α, 5 μ. δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας τῆς κλιτύος τοῦ λόφου τῆς Πυράσου (εἰκ. 1 καὶ 2).

Εἰς τὸ βάθος τοῦ Τομέως ἀνευρέθησαν δύο τοῖχοι τεμνόμενοι λοξῶς, εἰς τάφος μικροῦ παιδός, λείψανα πλακοστρώτου δαπέδου καὶ κυλινδρικοῦ φρέατο.

Ἡ περιγραφὴ τῶν στοιχείων τούτων ἔχει ὡς ἀκολουθῶς:

α) Οἱ δύο τοῖχοι, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ τῆς κατόψεως τοῦ ἀνασκαπτομένου κτί-

σματος (εἰκ. 1 καὶ 2) χαρακτηρίζονται ὑπὸ τὰ στοιχεῖα 65δ καὶ 65ε, ἀνήκουν εἰς δύο οἰκοδομικὰς φάσεις, διαφόρους ἐκείνων, εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκουν οἱ τοῖχοι Λ, Λ5 καὶ Ξ4. Ὁ 65ε εἶναι κάθετος πρὸς τὸν Λ5α, σωζόμενος εἰς ὕψος 0.40 μ. ὑπὲρ τὸ πλακόστρωτον δάπεδον. Εἶναι ἰσχυρᾶς κατασκευῆς ἐκ κοινῶν λίθων καὶ συνδετικοῦ μείγματος ἐξ ἀσβέστου καὶ ἄμμου. Δὲν συνδέεται ὀργανικῶς μετὰ τοῦ Λ5α ἀλλ' ἐφάπτεται στερεῶς τούτου.

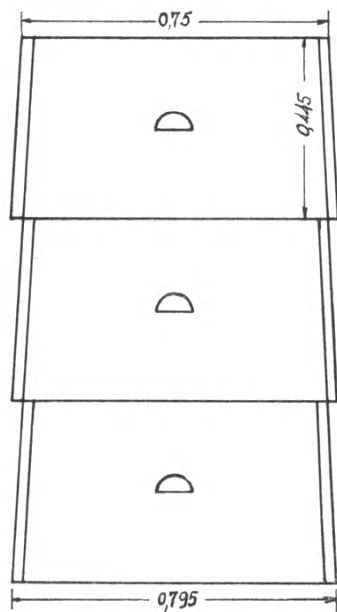
Ὁ 65δ εἶναι ἀμελεστεράς κατασκευῆς μὲ ἀκατεργάστους λίθους διαφόρων σχημάτων καὶ διαστάσεων καὶ συνδετικὸν μείγμα ἐξ ἀσβέστου καὶ ἄμμου. Παρουσιάζει δύο περιόδους κατασκευῆς. Ἡ πρώτη, ἀποτελοῦσα τὸ κατώτερον μέρος τοῦ σωζομένου ὕψους του, εἶναι παλαιότερα τοῦ τοίχου 65ε, ἐνῶ ἡ δευτέρα εἶναι νεωτέρα τούτου.

β) Κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ 65ε (εἰκ. 2) σώζονται ἐλάχισται πλάκες πῆλιναι, διαστάσεων 0.26×0.26 μ., δαπέδου, τὸ ὁποῖον, ὡς φαίνεται, εἶναι σύγχρονον τοῦ τοίχου τούτου. Κατὰ μῆκος τῆς βάσεως τῶν τοίχων Λ5α καὶ 65ε, ὅπου γίνεται ἡ ἐπαφὴ τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου μετ' αὐτῶν, ὑπάρχει στενὴ λωρὶς μείγματος ἐξ ὑδραυλικοῦ κονιάματος, πλαγίως τοποθετημένη, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὰς δεξαμενὰς ὕδατος. Αἱ πλάκες φέρουν ἀντακώσεις εἰς σχῆμα τετραγώνου, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀποτυπωθῇ ἐπὶ τοῦ ἐξ ἀσβέστου καὶ ἄμμου ὑποστρώματος. Αἱ πλάκες δὲν ἔχουν τελείαν ἐφαρμογὴν μετὰ τῶν ἀλλ' ἀφήνουν κενά, πληρούμενα διὰ τοῦ μείγματος τοῦ ὑποστρώματος.

γ) Ὁ τάφος τοῦ μικροῦ παιδίου (μήκους 0.68 μ.) εἶχε τὸ σύνθηδες κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς αἰῶνας σχῆμα τοῦ καλυβίτου, μὲ δύο μεγάλας κεράμους συγκλινούσας, ὥστε αἱ μακრაὶ πλευραὶ τῶν νὰ ἐνοῦνται εἰς τὴν κορυφὴν (πίν. 11β).

Ἐντὸς αὐτοῦ ὑπῆρχον τὰ εὐθρύπτα ὀστᾶ νηπίου, ἐλάχιστα ὀστρακα, μετὰ τῶν ὁποίων ἐν μελαμβαφεῖ καὶ καρβουνίδια. Κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ τάφου κατεστράφη τὸ ὑπ' αὐτὸν δάπεδον.

δ) Κάτωθεν τοῦ τάφου καὶ εἰς βάθος 0.20 μ. ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον δάπεδον εὐρέθη τὸ κυλινδρικὸν φρέαρ, ὃ ἄνω δακτύλιος τοῦ ὁποίου θὰ κατεστράφη, πιθανῶς, ὑπὸ τοῦ δαπέδου. Τοῦ δακτυλίου τούτου σώζονται

Εἰκ. 4. Τομὴ τοῦ φρέατος.

εἰσέτι εἰς τὴν θέσιν των δύο τεμάχια, ἐν τρίτον δὲ εὐρέθη ἐντὸς τοῦ φρεά-
τος (πίν. 12α). Οὕτω, ὥς ἔχει σήμερον ἡ σκαφή, ἀριθμοῦνται τρεῖς δακτύ-
λιοι - κύλινδροι, τὸ ὕψος ἐκάστου τῶν ὁποίων εἶναι 0.445 μ. Οἱ κύλινδροι
οὗτοι εἶναι τοποθετημένοι ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἑτέρου, παρουσιάζουν δὲ καθ' ὕψος
μείωσιν (κάτω διάμετρος = 0.795 μ., ἄνω διάμετρος = 0.75 μ.) (εἰκ. 4).
Εἰς ἕκαστον δακτύλιον ἀνοίγονται δύο ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι ἡμικυλινδρι-
καὶ ὀπαί, «τὰ πατήματα», διὰ τὴν κάθοδον καὶ ἀνοδὸν εἰς τὸ φρέαρ. Ἐντὸς
αὐτοῦ ἦσαν λιπαρὰ χρώματα μὲ ἐλάχιστα ὄστρακα, ἄνευ σημασίας.

Τὸ φρέαρ ἀνῆκεν εἰς τὴν γνωστὴν κατηγορίαν τῶν μὲ πηλίνην ἐπένδυ-
σιν, δύναται, λόγῳ ἐλλείψεως ἑτέρων ἐνδεικτικῶν εὐρημάτων, νὰ χρονολο-
γηθῇ κατὰ τοὺς ὑστεροελληνικοὺς χρόνους (βλ. Τὸ Ἔργον 1959, σ. 8-9
καὶ 1960, σ. 9-10).

Τὰ ὄστρακα, τὰ νομίσματα καὶ τὰ ἄλλα περισυλλεγένη ἀντικείμενα
ἐκ τοῦ Τομέως τούτου παρουσιάζουν μεγάλην ἀναταραχὴν, ὥστε νὰ μὴ
δύνανται νὰ ἀποτελέσουν στοιχεῖα πρὸς χρονολόγησιν ἢ στρωματολογικὴν
κατάταξιν. Τοῦτο ὀφείλεται, προφανῶς, εἰς τὸ ὅτι ὁ Τομεὺς οὗτος εἰσχωρεῖ
εἰς τὸν ὄγκον τοῦ λόφου τῆς Πυράσου. Οὕτω, παρατηρεῖται, προγενέστερα
χρονικῶς ὄστρακα, ὥς π.χ. μυκηναϊκὰ ἢ γεωμετρικά, νὰ εὐρίσκωνται εἰς
τὰ ἀνώτερα στρώματα καὶ μεταγενέστερα, ὥς π.χ. ἐλληνιστικὰ καὶ ρωμαϊκά,
εἰς τὰ κατώτερα ἢ νὰ συνυπάρχουν ἀμφότερα εἰς τὴν αὐτὴν ζώνην. Τὰ
περισυλλεγένη νομίσματα ἀνέρχονται εἰς 62, κατανεμόμενα ὡς ἀκολουθῶς :
α) ἐν ἀσάριον τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (πίν. 13, α), β) ἐν ἐφθαρμένον
τοῦ 4ου αἰῶνος μ.Χ., γ) ἐν τοῦ Οὐάλεντος, ἐφθαρμένον (περὶ τὸ 378),
δ) ἐν Κωνσταντίου Β' καὶ ε) 58 τῶν αὐτοκρατόρων Βαλεντινιανοῦ Β'
(375 - 392 μ.Χ.), Θεοδοσίου Α' (378 - 395 μ.Χ.) καὶ Ἀρκαδίου (395 -
408 μ.Χ.) (πίν. 13, β-ι).

Ἐκ τῶν ἄλλων εὐρημάτων ἄξια μνείας εἶναι τὰ ἑξῆς : 1) Εἰς πῆλινος
λύχνος, μονόμυξος, μὲ τρεῖς ὀπὰς καὶ τὸ χρῆσμα ἐντὸς τοῦ κεντρικοῦ κύκλου,
τοῦ τύπου τῶν λύχνων τοῦ 4ου-5ου αἰῶνος μ.Χ. (πίν. 12β). 2) Ἑλλιπὴς
ἄνω δίσκος μεγάλου λύχνου, φέρων εἰς τὸ κέντρον τριγωνικὸν ἔξαγμα μετὰ
ὀπῆς, πρὸς ἀνάρτησιν (πίν. 14α). 3) Δύο κυαθίσκοι μὲ λεπτὰ τοιχώματα,
χαμηλὴν κυκλικὴν βάσιν καὶ ἐρυθρόχρουν γάνωμα, εὐρεθέντες ἐπὶ τοῦ πλα-
κοστρώτου δαπέδου (πίν. 14β, δεξιὰ τῆς εἰκόνος). 4) Δίωτος πιθίσκος,
ἐλλιπής, φέρων ἐπὶ τῆς κοιλίας καὶ παρὰ τὴν σωζομένην λαβήν, διάκοσμον
δένδρου ἐκ λευκοῦ χρώματος (πίν. 15α). 5) Δύο ἐλλιπῆ πινάκια, ἀποτελε-
σθέντα ἐκ τῆς συγκολλήσεως ὀστράκων, τὸ ἐν τῶν ὁποίων φέρει ἐγγάρα-
κτον ἀκτινωτὸν διάκοσμον (πίν. 15β). 6) Τὸ ἡμισυ τοῦ ἄνω δίσκου λύχνου,
ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζεται κυρίως πρὸς τὰ ἀριστερά (πίν. 16α). Καὶ 7) μικρὸν

μέρος ἄνω δίσκου λύχνου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου, πιθανῶς, εἰκονίζεται κατὰ κρόταφον καθημένη μορφή, δυσδιάκριτος.

Βορείως τοῦ περιγραφέντος Τομέως καὶ τῶν τοίχων Λ5α καὶ Λ5β, ἀνεσκάφη μέρος τῆς κλιτύος τοῦ λόφου τῆς Πυράσου, μέσου ὕψους 2.00 μ. (εἰκ. 1 καὶ 2).

Ἀπεκαλύφθη σύμπλεγμα τοίχων, χαρακτηριζομένων ἐν τῇ κατόψει διὰ τῶν στοιχείων 65α, 65α1, 65β, 65β1 καὶ 65γ. Ἡ ἔρευνα τῶν τοίχων τούτων δὲν ἐπερατώθη. Σημειοῦται, ὅτι ὁ 65β1 εἶναι ἰσχυρὸς ἀναλημματικὸς τοῖχος, συγκρατῶν τὰ χώματα τοῦ ὑπερκειμένου λόφου τῆς Πυράσου (πίν. 16β). Οὗτος εἶναι κατεσκευασμένος δι' ἀκατεργάστων λίθων, μεγάλων διαστάσεων, τὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων κενὰ πληροῦνται διὰ μικρῶν λίθων. Ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς κλιτύος ὑπῆρχε στρῶμα καύσεως, ὕψους 0.10 - 0.15 μ., ἀκολουθοῦν τὴν πορείαν ταύτης.

Καὶ εἰς τὸν Τομέα τοῦτον παρατηρεῖται ἡ αὐτὴ ἀναταραχὴ καὶ σύγχυσις τῶν ὀστράκων καὶ τῶν ἄλλων εὐρημάτων, ἡ ὁποία παρατηρήθη καὶ εἰς τὸν προηγούμενον, ὀφειλομένη εἰς τὴν αὐτὴν αἰτίαν. Τὰ περισυλλεγένητα ὀστρακα εἰς τὸ αὐτὸ στρῶμα καλύπτουν ὅλην τὴν χρονικὴν περίοδον ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς ἕως τῶν παλαιοχριστιανικῶν αἰώνων.

Ἐκ τῶν εὐρημάτων ἀναφέρομεν : α) Πηλίνην κεφαλὴν εἰδωλίου γυναικὸς μετὰ τοῦ λαιμοῦ, ὕψους 0.115 μ. Φέρει ἐνώτια καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πλατὺ διάδημα, διακεκοσμημένον μὲ ἔξεργα σχήματα. Τὰ μαλλιά, χωριζόμενα ὑπεράνω τοῦ μετώπου, συγκεντροῦνται εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος, ὑπεράνω τοῦ αὐχένος (πίν. 17). Πιθανῶς παριστᾷ τὴν Δήμητρα ἢ τὴν Ἥραν, β) σειρὰν ἀδιακοσμήτων λύχνων, μὲ ὑψηλὸν στόμιον καὶ προβάλλουσαν μύξαν, δείγματα τῶν ὁποίων παρέχει ὁ πίναξ 18α καὶ γ) κυκλικὴν σφραγίδα ἐπὶ λαβῆς μὲ τὸ ὄνομα ΜΚΥΘΟΥ (πίν. 18β).

Τέλος εἰς τὸν αὐτὸν Τομέα περισυνελέγησαν 16 νομίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ καλύτερον διατηρούμενα εἶναι τὰ ἑξῆς πέντε : 1) ἀσσάριον τοῦ Ἀρκαδίου (395 - 408 μ. Χ.) (πίν. 19, α), 2) ἀσσάριον τοῦ Τακίτου (275 - 276 μ. Χ.) (πίν. 19, β), 3) ἀσσάριον τοῦ Οὐάλεντος (364 - 378 μ. Χ.) (πίν. 19, γ), 4) ἀσσάριον τοῦ Ἀρκαδίου (πίν. 19, δ) καὶ 5) ἀργυροῦν δηναρίον τοῦ Δομιτιανοῦ (81 - 95 μ. Χ.) (πίν. 19, ε).

Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς δομῆς τῶν τοίχων.
1. Τοῖχος Λ5α (εἰκ. 1 καὶ 2). Πλάτος 0.98 μ. Ἡ νοτία πλευρὰ του εἶναι ἐπιμελοῦς κατασκευῆς, ὥς ὁρατὴ. Ἐκ τοῦ τρόπου κατασκευῆς διακρίνονται τέσσαρες ὀριζόντιαι ζῶναι : α) κάτω ζώνη, ὕψους 0.80 μ. ἀπὸ τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου. Εἶναι ἀπὸ μεγάλους ἀκανονίστους λίθους. Φαίνεται σαφῶς, ὅτι ἡ ζώνη αὕτη προὔπηρχεν. Ἐπ' αὐτῆς ἔκτισαν τὴν ἀνωδομίαν

τοῦ τοίχου καὶ δι' ἀσφάλειαν τὴν ἐπεσκεύασαν καὶ ἡρμολόγησαν μὲ θραύσματα κεράμων, τὰ ὅποια δὲν ὑπάρχουν εἰς τὰ μὴ ἐπισκευασθέντα μέρη, β) δευτέρα ζώνη, ὕψους 1.00 μ., ἐκ κοινῆς καλῆς τοιχοποιίας μὲ λεπτὸν ἐπίχρισμα, γ) τρίτη ζώνη, ὕψους 0.28 μ., ἐκ τεσσάρων σειρῶν πλίνθων (ὀπτῶν), δ) τετάρτη ζώνη, ἐκ κοινῆς τοιχοποιίας, τὸ ὕψος ὅμως τῆς ὁποίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προσδιορισθῇ.

Ὁ Λ5α εἶναι προγενέστερος τοῦ Λ, ὥς θὰ ἐξηγηθῇ κατωτέρω. Μεταξὺ τῶν τοίχων Λ5α καὶ Λ5β δημιουργεῖται κενόν, πλάτους 0.70 μ. Εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ Λ5α προσετέθη ἐκ τῶν ὑστέρων τοίχος πλάτους 0.33 μ., ὥστε τὸ κενὸν τοῦτο ἡλαττώθη. Οὕτως, ἐσχηματίσθη αὐλάξ μεταξὺ τῶν Λ5α καὶ Λ5β, αἱ παρειαὶ τῆς ὁποίας, ὕψηλαὶ ὑπὲρ τὸ 1.00 μ., ἦσαν ἐπιχρισμένα διὰ κορασανίου, ὃ δὲ πυθμὴν ἐπεστρωμένος διὰ πηλίνων πλακῶν. Ἡ ρύσις τῆς αὐλάκος εἶναι ἀπὸ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμίας. Εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι ὁ τοιχίσκος, ποὺ κατεσκευάσθη εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ Λ5α καὶ ὁ Λ5β ἐκτίσθησαν συγχρόνως διὰ νὰ δημιουργηθῇ ἡ αὐλάξ. Τὸ σύγχρονον τῆς κατασκευῆς δεικνύει ἡ αὐτὴ τοιχοποιία καὶ τὸ αὐτὸ συνδετικὸν μείγμα ἐξ ἀσβέστου καὶ χονδρῆς ἄμμου.

2. Τὸ ἰ χ ο ς Λ. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ τοίχου τούτου, ἡ περιλαμβανομένη μεταξὺ τῶν τοίχων Λ5α καὶ Ξ4, διακρίνεται καθ' ὕψος εἰς ἑξ ζώνας (πίν. 20α): α) ζώνη, ἐκ τῶν κάτω, ὕψους 0.60 μ. Εἶναι ἡ ὑποθεμελίωσις τοῦ Λ, πλατυτέρα κατὰ 0.15 - 0.18 μ. τούτου, β) ζώνη, ὕψους 0.68 μ., ἐκ κοινῆς τοιχοποιίας, ἀλλ' ἐπιμελοῦς κατασκευῆς, μὲ συνδετικὸν μείγμα ἐξ ἀσβέστου καὶ ἄμμου. Φέρει ἐπίχρισμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχουν χαραχθῇ διὰ μιστρίου σχέδια χιαστί, γ) ζώνη, ὕψους 0.24 μ. Ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν σειρῶν πλίνθων, τὸ μῆκος τῶν ὁποίων εἶναι 0.30 μ. καὶ τὸ ὕψος 0.04 μ. Μεταξὺ τῶν πλίνθων ὑπάρχει ἰσόπαχον μείγμα, «πατητὸ» διὰ τοῦ μιστρίου, ὥστε ἡ ἐπιφάνειά του νὰ εἶναι λεία, ἐπ' αὐτῆς δὲ ἔχουν χαραχθῇ παραλλήλογράμματα, δ) ζώνη ὕψους 1.30 μ., ἐκ κοινῆς τοιχοποιίας μὲ ἀραιὰν χρῆσιν ὀπτῶν πλίνθων, ε) ζώνη, ὕψους 0.22 μ., ἐκ τριῶν σειρῶν πλίνθων, μὲ λευκὸν συνδετικὸν μείγμα ἐξ ἀσβέστου καὶ ἄμμου, «πατητὸ» διὰ τοῦ μιστρίου, λεῖον καὶ λοξόμητον εἰς τὸ κάτω του ἥμισυ, χωρὶς ὅμως τὰ χαρακτὰ διὰ τοῦ μιστρίου παραλλήλογράμματα, ὥς εἰς τὴν γ' ζώνην, στ) ζώνη, ὕψους μὴ δυναμένου νὰ καθορισθῇ. Εἶναι ἐκ κοινῆς τοιχοποιίας.

Ὁ τοίχος Λ εἶναι μεταγενέστερος τοῦ Λ5α καὶ ἐκτίσθη, ὅταν ὁ Λ5α εἶχεν ἓν μέρος καταστραφῇ. Τοῦτο γίνεται σαφὲς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς συνδέσεώς των. Ὁ Λ δηλαδὴ εἰσχωρεῖ εἰς τὸ σῶμα τοῦ Λ5α, συμπληρῶν τὰ κενὰ ποὺ ἐδημιουργήθησαν κατὰ τὴν καταστροφὴν του (πίν. 20α). Ἐπάτησε δὲ

ἐπὶ τῶν λειψάνων τοῦ Λ5α καὶ ἀνῆλθεν εἰς μεγαλύτερον τούτου ὕψος, ὥστε νὰ ἴσεται ἐλεύθερος καὶ νὰ σχηματίζῃ γωνίαν πρὸς Δυσμᾶς.

3. Τοῖχος Ξ4. Ἡ βορεία του ὅψις εἶναι ἀμελοῦς κατασκευῆς, καθ' ὅσον αὕτη δὲν ἦτο ὁρατή. Εἶναι προφανές, ὅτι ὅταν ἐκτίζετο ὁ Ξ4, ὁ βορείως τούτου χώρος, ὅπου τὸ φρέαρ, ὁ τάφος, ὁ Λ5α κλπ. (εἰκ. 2), ἦτο πλήρης χωμάτων καὶ οὐδὲν τούτων ἦτο ὁρατόν. Ὁ Ξ4 δὲν συνδέεται ὀργανικῶς μετὰ τοῦ Λ, ἀλλ' ἀπλῶς ἐφάπτεται αὐτοῦ. Ἡ θεμελίωσίς του ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς α' ζώνης τοῦ Λ. Ὅτε ἐκτίζετο ὁ Ξ4 δὲν ἦτο ὁρατὴ ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Λ, οὐτὴ ἡ νοτία τοῦ Λ5α.

ΟΙΝΟΠΟΙΕΙΟΝ Κατὰ τὰς ἐργασίας διὰ τὴν κτηριακὴν ἐπέκτασιν τοῦ πλησίον τοῦ ἀνασκαπτομένου κοσμικοῦ κτίσματος οἰνοποιείου, τὰς γενομένας ὑπὸ τὴν παρακολούθησιν ἀρχαιολόγων ὑπηρετούντων εἰς τὴν 1ην Περιφέρειαν Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων, εὐρέθησαν ἑπτὰ ἐν συνόλῳ τάφοι καὶ περισυνελέγη ἱκανὸς ἀριθμὸς ἀντικειμένων καὶ κυρίως ὀστράκων, τὰ ὅποια συγκολληθέντα ἐπλούτισαν τὴν συλλογὴν τῆς Νέας Ἀγχιάλου μὲ ἐνδιαφέροντα ἀποκτίματα.

Οἱ τάφοι, εὐρεθέντες εἰς βάθος μεγαλύτερον τῶν 3.00 μ., ὁμοιάζουν κατὰ τὴν κατασκευὴν καὶ τὰ σχήματα πρὸς ἑτέρους τάφους, εὐρεθέντας παλαιότερον καὶ μελετηθέντας ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ μου Γεωργίου Σωτηρίου (ΑΕ 1929, σ. 15, 16, εἰκ. 13, ΠΑΕ 1939, σ. 61 κ.ἐ.). Ἀνήκουν δηλαδὴ καὶ οἱ τάφοι τοῦ οἰνοποιείου εἰς τοὺς γνωστοὺς τύπους τοῦ ἀπλοῦ, τοῦ καλυβίτου, τοῦ λακκοειδοῦς καὶ τῆς σαρκοφάγου, τοὺς χρησιμοποιουμένους συνήθως ἀπὸ τῶν ὑστερορρωμαϊκῶν χρόνων καθ' ὅλην τὴν παλαιοχριστιανικὴν περίοδον. Οἱ ἑπτὰ τάφοι κατὰ τύπους κατανέμονται ὡς ἑξῆς :

α'. Εἰς ἀπλοῦς λάκκος ἐπὶ τοῦ χώματος μὲ τέσσαρας εὐτελεῖς καὶ ἀκατεργάστους λιθίνας πλάκας, τὰς ὁποίας οἱ ἐντόπιοι ἀποκαλοῦν «ψαρόπετρες», καὶ πέμπτην ὁμοίαν πλάκα ὡς κάλυμμα. Διαστάσεις τάφου : $1.20 \times 0.62 \times 0.55$ μ.

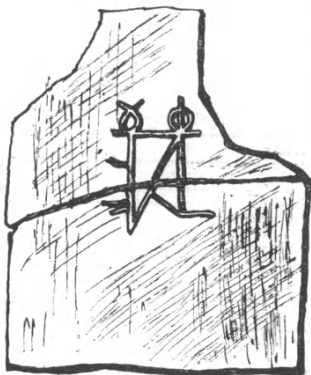
β'. Τρεῖς καλυβοειδεῖς, τοῦ γνωστοῦ καὶ λίαν διαδεδομένου τύπου τῶν καλυβιτῶν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα. Μεγάλαι δηλαδὴ κυρταὶ κέραμοι, διαστάσεων συνήθως $0.80 - 0.90 \times 0.40 - 0.60$ μ., τοποθετημέναι ἀνὰ δύο εἰς ἑκάστην πλευρὰν μὲ τὰς μακρὰς πλευράς των ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, συγκλίνουν τὰς ἄλλας μακρὰς πλευράς των ἄνωθεν τοῦ νεκροῦ καὶ σχηματίζουν οὕτω ἓν ψαλιδωτὸν ἐπιστέγασμα. Αἱ διαστάσεις τῶν καλυβιτῶν τάφων τῆς Ἀγχιάλου εἶναι 1.70×0.70 μ. (πίν. 20β).

γ'. Δύο λακκοειδεῖς ὀρθογώνιοι, κτιστοὶ διὰ πηλίνων πλακῶν εἰς ὀρι-

ζοντίους σειράς (πίν. 20γ). Αἱ ἐπιφάνειαι τῆς τοιχοδομίας εἶναι ἐπιχρισμέναι μὲ ἀσβεστοκονίαμα ἢ ἐλαφρᾶς συνθέσεως κορασάνι. Ὁ εἰς τῶν τάφων τούτων, διαστάσεων ἐσωτερικῶν 2×0.88 μ., ἐκαλύπτετο διὰ τριῶν πελεκητῶν πλακῶν ἐκ πώρου λίθου, ὁ ἕτερος, ἐσωτερικῶν διαστάσεων 1.98×0.60 μ., ἐκαλύπτετο διὰ τεσσάρων ἀκατεργάστων λιθίνων πλακῶν (πίν. 21α).

δ'. Ὁ ἕβδομος τάφος εἶναι σαρκοφάγος ἐκ τραχίτου ἐρυθροποῦ θεσσαλικοῦ λίθου, ἡ μονόλιθος σαρκοφάγος τῆς ὁποίας φέρει ἀκρωτήρια.

Ὁ διάκοσμος τῶν δύο μακρῶν πλευρῶν, μήκους 2.05 μ. εἶναι διάφορος. Εἰς τὴν μίαν σχηματίζεται ἡ γνωστὴ δέλτος «*tabula ansata*», ἀνηρτημένην τρόπον τινὰ ὑπὸ δύο ἰσχυρῶς καμπυλουμένων βλαστῶν. Εἰς τὴν ἑτέραν εἰκονίζεται ἀνεστραμμένος κἀνθαρος, ἰσχυρῶς ἐσχηματοποιημένος, φέρων ὁμοίως τοὺς δύο καμπυλουμένους βλαστοὺς, ἄνωθεν τῶν ὁποίων διαγράφεται δίσκος (πίν. 21β). Εἰς τὰς δύο στενὰς πλευρὰς ἐπαναλαμβάνεται τὸ γνωστὸν θέμα τοῦ καμπυλουμένου βλαστοῦ, μετὰ τοῦ ἀτρακτοειδοῦς ὑποστηρίγματος καὶ τοῦ ὑπερκειμένου δίσκου (πίν. 22α).

Εἰκ. 5. Μονόγραμμα.

Ἐξετάζων κανεῖς τὸν διάκοσμον τῆς σαρκοφάγου τῆς Ν. Ἀγχιάλου εὐχερῶς ἀνατρέχει εἰς τὰ βούκρανα καὶ τοὺς ἀνθοπλοκάμους τῶν ἀρχαιοτέρων βωμίσκων, ἰσχυρῶς ἐσχηματοποιημένους.

Πλουσιωτάτη εἰς ἀντικείμενα, κυρίως εἰς κεραμικά, ἦτο ἡ συγκομιδὴ κατὰ τὰς ἐργασίας τοῦ οἴνοποιείου. Συμφώνως πρὸς τὴν γενομένην παρατήρησιν περὶ τοῦ προορισμοῦ καὶ τῆς σημασίας τῆς παρούσης ἐκθέσεως, δίδομεν ἐδῶ γενικὰς μόνον πληροφορίες περὶ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν εὐρημάτων καὶ ἐλαχίστας ἀπεικονίσεις τούτων.

1) Ἐκ τῶν λύχνων παραθέτομεν δύο τοῦ γνωστοῦ παλαιοχριστιανικοῦ τύπου ἄφθονα παραδείγματα, τοῦ ὁποίου ἔχουν μέχρι σήμερον εὑρεθῇ εἰς Ν. Ἀγχιάλον (πίν. 22β. γ).

2) Δύο κύπελλα ἀδιακόσμητα μετὰ μᾶς λαβῆς (πίν. 4β, ἀριστερά).

3) Εἰς ἀμφορίσκος ἀδιακόσμητος — ἐλλείπουν αἱ λαβαί (πίν. 23α).

4) Ἀρυβαλλοειδὲς ἀγγεῖον ἐκ μαρμάρου (πίν. 23β).

5) Πηλίνη φιάλη, μετὰ λαβῆς καὶ ἐγχρώμου διακόσμου (πίν. 24α καὶ 25α).

6) Μέγας ἀριθμὸς πινακίων, μὲ ἐγχρωμον ἢ ἐγχάρακτον διάκοσμον, δείγματα χαρακτηριστικὰ τῶν ὁποίων παρέχουν οἱ πίνακες 24β καὶ 25β. γ.

7) Μονόγραμμα — πιθανῶς Φυλακτοῦ — ἐπὶ πηλίνης πλακός (εἰκ. 5).

8) Βραχίων, κάτωθεν τοῦ ὤμου ἕως τοῦ καρποῦ, ἐκ χαλκίνου ἀγάλμα-

τος. Ὁ βραχίον κάμπτεται εἰς ὀρθὴν σχεδὸν γωνίαν. Διαστάσεις κατὰ μέλος, 0.30 καὶ 0.25 μ. (πίν. 26α).

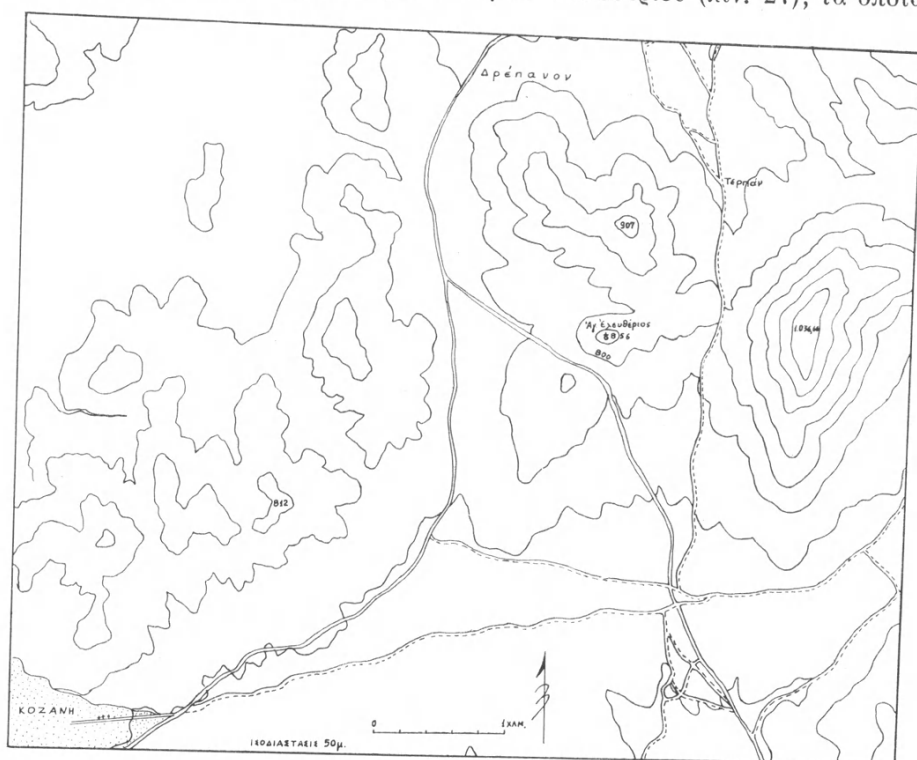
9) Ἡ ἀριστερὰ χεὶρ ἕως τοῦ καρποῦ, πιθανώτατα τοῦ αὐτοῦ χαλκίνου ἀγάλματος, ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται καὶ ὁ ὑπ' ἀριθ. 10 βραχίον. Ὁ παράμεσος καὶ ὁ μικρὸς δάκτυλος κάμπτονται ἡνωμένοι. Σωζόμενον μῆκος 0.29 μ., πλάτος 0.13 μ. (πίν. 26β). Εἶναι ἀμφίβολον ἐὰν ἐκράτει ἀντικείμενόν τι, διότι ἡ παλάμη εἶναι λεία καὶ καλῶς εἰργασμένη. Πρόκειται μᾶλλον περὶ χειρονομίας ὁμιλοῦντος προσώπου.

Ἡ ἐργασία εἶναι καλή, ἰδιαιτέρα δὲ προσοχὴ ἐδόθη εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν δακτύλων.

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

3. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΟΖΑΝΗΣ

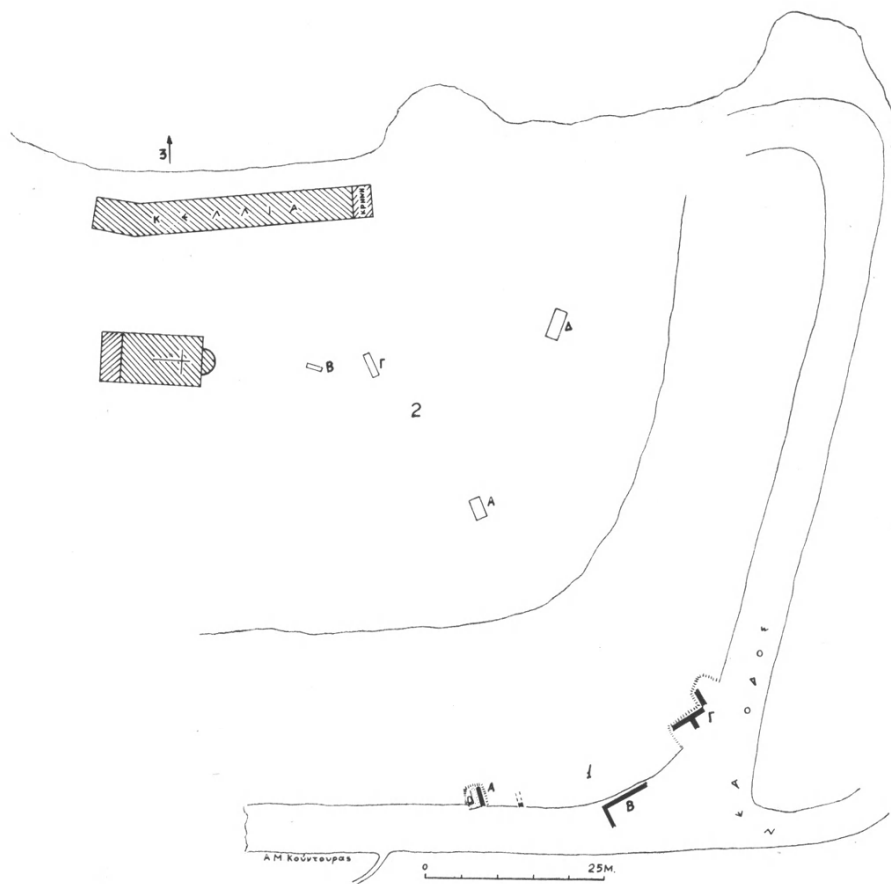
Ἡ ἀνασταλεῖσα κατὰ τὸ 1964 ἀνασκαφὴ Κοζάνης ἐπανελήφθη κατὰ τὸ 1965, διὰ νὰ ἐρευνηθοῦν ἐρείπια ἀρχαίας ἀκροπόλεως βορειοανατολικῶς τῆς Κοζάνης ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τοῦ Ἀγίου Ἐλευθερίου (πίν. 27), τὰ ὁποῖα

Εἰκ. 1. Τοπογραφικὸν σχέδιον περιοχῆς Ἀγίου Ἐλευθερίου Κοζάνης.

εἶχον ἀναμοχλευθῇ ὑπὸ μηχανικῶν ἐκσκαφῶν διὰ τὴν διεύρυνσιν ὁδοῦ καὶ τὴν ἰσοπέδωσιν τῆς κορυφῆς (εἰκ. 1 - 2). Παλαιότερον εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν εἶχον εὑρεθῇ διάφορα ἀρχαῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ εἰς Ἡρακλέα Προπύλαιον καὶ τὸ κάτω μέρος ἀναθηματικοῦ ἀναγλύ-

φου¹, ὥς καὶ ἀναγλύφος ἐνεπιγραφὸς στήλῃ ἀνατεθεῖσα ὑπὸ Διομήδους τοῦ Διονυσίου εἰς Δία Κρονίδην, εὑρεθεῖσα δὲ τὸ 1962 (πίν. 28α)². Κατὰ Ὀκτώ-

Εἰκ. 2. Σχεδιογράφημα δεικνὺν τοὺς ἀνασκαφικοὺς τομεῖς 1 καὶ 2 καὶ τὴν κατεύθυνσιν τοῦ τομέως 3.

βριον τοῦ 1964 ὁ μηχανικὸς προωδητὴρ ἔφερεν εἰς φῶς καὶ ἄλλας ἐπιγραφάς, ὥς καὶ πῆλινα καὶ λοιπὰ μικροαντικείμενα. Ἐκ τῶν ἐνεπιγραφῶν μαρ-

¹ BCH 79, 1955, Chron. 1954, σ. 274.

² Πρβ. Ἔργον 1965, σ. 18, εἰκ. 17 καί, ὡς πρὸς τὸν τύπον τοῦ ἀναγλύφου, τὰ νεώτερα παραδείγματα ἐκ τῆς πλησίον Ἀκρινῆς ἐν ΑΕ 1936, Χρονικά, σ. 6 κέ. ἀριθ. 8 καὶ 9.

μάρων δύο σφύζουν ἐν μέρει καὶ τὴν ἀνάγλυφον παράστασιν, εἶναι δὲ τὰ ἐξῆς :

α) Τὸ κάτω μέρος ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου ἐνεπιγράφου (πίν. 28γ). Ἐκ τῆς ἀναγλύφου παραστάσεως σφύζονται μόνον οἱ ἄκροι πόδες πιθανῶς ἵσταμένης μορφῆς. Ἀβαθῆς τόρμος παρὰ τὸν ἀριστερὸν πόδα. Ἐπὶ τῆς βάσεως εἰς τρεῖς στίχους :

Διὶ Ὑψίστῳ / Ὁρέστῃς / Λιμναίῳ.

Σωζόμεναι διαστάσεις : $0.20 \times 0.25 \times 0.095$ μ.

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τὸ ἀνάθημα εἶναι δυνατόν νὰ ἀναχθῇ εἰς Ἑλληνιστικούς χρόνους.

β) Τὸ ἄνω μέρος ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου ἐνεπιγράφου (πίν. 28β). Ἐκ τῆς παριστανομένης μορφῆς, Διὸς πιθανώτατα, σφύζεται τὸ ἄνω μέρος τοῦ κορμοῦ μετὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς ἀριστερᾶς (πλὴν τοῦ ἀγκῶνος) χειρὸς κρατούσης σκήπτρον μᾶλλον παρὰ δόρυ. Ὁ θεὸς φέρει πλουσίαν κόμην, βραχὺ γένειον καὶ μύστακα, ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου δὲ διακρίνεται μέρος ἱματίου, τὸ ὁποῖον ἀφίνει γυμνὸν τὸ σωζόμενον μέρος τοῦ κορμοῦ. Ἡ ἐπιγραφὴ κατανέμεται εἰς ἓνα στίχον ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν καὶ τρεῖς ἀριστερὰ ταύτης :

Διὶ Ὑψίστῳ / Ἀμύ / ντα / ς.

Σωζόμεναι διαστάσεις $0.19 \times 0.16 \times 0.05$ μ.

Ὁ χαρακτὴρ τῶν γραμμάτων ἀνήκει εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν, τὴν ὁποίαν δηλοῖ καὶ ἡ τεχνοτροπία τοῦ ἀναγλύφου καὶ ἡ εἰς καμπύλην γραμμὴν ἀπόληξις τῆς στήλης ἄνω.

Τὰ δύο ἀναθήματα ἔχουν κοινὸν χαρακτηριστικόν, τὴν ἀνάθεσιν εἰς Δία Ὑψιστον, ὥστε, παρὰ τὴν διαφορὰν ἐποχῆς παραβαλλόμενα καὶ πρὸς τὸ προαναφερθὲν ἀνάθημα τοῦ Διομήδους εἰς Δία Κρονίδην, ὡς καὶ πρὸς ἄλλα γνωστὰ ἄλλοθεν ἀναθήματα εἰς Δία Ὑψιστον, καθιστοῦν πιθανὸν ὅτι εἰς ἀμφοτέρω τὰ ἀποσπασματικὰ ἀνάγλυφα ἐκ τοῦ ὑψώματος τοῦ Ἀγίου Ἐλευθερίου εἰκονίζετο ὁ Ζεὺς ὄρθιος, ὅχι κατ' ἀνάγκην εἰς τὸν αὐτὸν τύπον ἀκριβῶς ¹.

¹ Ἀναθήματα εἰς Δία Ὑψιστον ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Ἄνω Μακεδονίας ἰδὲ εἰς ΑΕ 1936, σ. 7 κέ., RÉG 51, 1938, Bull. Épig., σ. 440, ἀριθ. 204, ΑΔ 14, 1931-32, Παράρτημα σ. 33, ἀριθ. 2, RÉG 49, 1936, Bull. Épig., σ. 369, ΑΕ 1936, Χρονικά, σ. 8, ἀριθ. 10, Μακεδονικά 2, 1941-52 (1953) σ. 638, σημ. 2, RÉG 66, 1953, Bull. Épig. σ. 145, ἀριθ. 106, JHS 66, 1946, σ. 113 καὶ 72, 1952, σ. 39, ΠΑΕ 1936, σ. 67. Γενικώτερον ἐκ τῆς Μακεδονίας, Μακεδονικά 5, 1961-63, σ. 81 κέ.

Ἐκτὸς τῶν ἐνεπιγράφων ἀναγλύφων περισυνελέγησαν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1964 καὶ τμήμα μαρμαρίνης δεξιᾶς χειρὸς εἰς μέγεθος κατὰ τι ὑπὲρ τὸ φυσικόν (πίν. 28δ), ὡς καὶ νομίσματα περιγραφέντα ὑπὸ τῆς κ. Ἀδαμαντίας Οἰκονομίδου ὡς ἑξῆς :

Ἐν ἐπάργυρον νόμισμα Ρωμαϊκῆς Δημοκρατίας κίβδηλον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ὁκτὼ χαλκᾶ νομίσματα ἦτοι :

- α) Ἀμφίπολις, τύπος GAEBLER, πίν. IX, ἀριθ. 14 (187 - 31 π. X.).
- β) Θεσσαλονίκη, » » XXIII, ἀριθ. 3 (187 π. X. - Ἐποχὴ Τριανδρίας).
- γ) Θεσσαλονίκη, τύπος GAEBLER, πίν. XXIII, ἀριθ. 10 (187 π. X. - Ἐποχὴ Τριανδρίας).
- δ) Φίλιπποι, S. N. G. Copenh. ἀριθ. 295 (356 - 350 π. X.).
- ε) Ἀντίγονος Γονατᾶς, τύπος GAEBLER, πίν. XXXIV, ἀριθ. 4 - 6.
- στ) Φίλιππος Ε΄, τύπος GAEBLER, πίν. XXXV, ἀριθ. 7.
- ζ) » » » » XXXIV, » 24.
- η) Περσεύς, » » XXXVI, » 2.

Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1965 ἐγένετο πρῶτον περιοδεία καὶ ἐπισκόπησις τοῦ ὅλου ὑψώματος καὶ τῶν πέριξ αὐτοῦ πρὸς κατανόησιν τῆς σπουδαιότητος τῆς θέσεως ἀπὸ γεωγραφικῆς καὶ στρατηγικῆς ἀπόψεως. Πράγματι τὸ ὕψωμα (ὕψομ. 856 μ.) δεσπόζει τοῦ ὄροπεδίου τῆς Κοζάνης, ἡ ὁποία εὐρίσκεται ἐπὶ ὑψομέτρου περὶ τὰ 720 μ. Εἰδικώτερον τὸ ὕψωμα τοῦ Ἀγίου Ἐλευθερίου ἐλέγχει τὰς παρὰ τὸ Δρέπανον διόδους ἀπὸ τοῦ ὄροπεδίου τῆς Ἑλิมείας πρὸς Βορειοανατολάς καὶ ἀπὸ τῶν πεδιάδων τῆς Ἑορδαίας πρὸς Νότον, πρὸς Σέρβια (εἰκ. 1)¹. Εἶναι πράγματι κλεῖς τῶν διαβάσεων τούτων ὅσον καὶ καταφύγιον ἐν ὥρᾳ κινδύνου (πίν. 27), διότι καὶ ἀέναος πηγὴ ὕδατος ὑπάρχει ὑπὸ τοὺς βράχους, οἱ ὅποιοι ὡς στεφάνη περιβάλλουν τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψώματος.

Ἰδιαιτέρως ἠρευνήθησαν προανασκαφικῶς αἱ γενόμεναι ἐκσκαφαὶ πρὸς διεύρυνσιν καὶ διάνοξιν ὁδῶν (εἰκ. 2 καὶ πίν. 29) καὶ πρὸς ἱσοπέδωσιν τῆς κορυφῆς. Ἡ περιοδεία αὕτη ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν ἐπίσης νὰ διαπιστωθῇ ἡ γραμμὴ τείχους περιβάλλοντος τὴν ἀκρόπολιν, ἀφανοῦς μὲν, ἀλλ' εἰκαζομένου ἐκ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους (πίν. 30α). Κατὰ τὴν ἐπιφανειακὴν ταύτην ἔρευναν συνελέγησαν ἐπίσης ὄστρακα, ἐν οἷς καὶ προϊστορικά, τὰ ὅποια εὐλόγως ἐντοπίζονται κυρίως παρὰ τὴν πηγὴν, ἀκριβέστερον πρὸς Ἀνατολάς καὶ ὀλίγον ὑψηλότερον ταύτης. Ἐν πίν. 30β εἰκονίζονται γραπτῶς διακεκοσμημένον ὄστρακον, ἕτερον μὲ ἐμπέστον διακόσμησιν καὶ τρίτον

¹ Πρβ. χάρτην ἐν ΑΕ 1933, σ. 25 κέ., εἰκ. 1.

ἀνήκον εἰς χειροποίητον ἀγγεῖον. Ἀνήκουν πιθανῶς κατὰ σειρὰν εἰς τὴν Νεολιθικὴν, τὴν Χαλκικὴν καὶ τὴν Πρώιμον Ἑποχὴν τοῦ Σιδήρου, εἰς τὴν ὁποίαν ἴσως ἀνήκει καὶ ἡ ἐκ περισυλλογῆς ἐπίσης πηλίνη ψῆφος τῆς αὐτῆς εἰκόνας.

Ἡ ἐπιφανειακὴ ἔρευνα ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐπιλογὴν τριῶν σημείων πρὸς ἀνασκαφήν, ἡ ὁποία κατ' ἀνάγκην ὑπῆρξε περιορισμένη, ἦτοι :

1. Εἰς τὸν τομέα 1 ἡρευνήθησαν κυρίως λείψανα φανερά ἀποκαλυφθέντα ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ προωθητήρος (εἰκ. 2 καὶ πίν. 29).

2 Εἰς τὸν τομέα 2 ἐπὶ τῆς κορυφῆς, διὰ δοκιμαστικῶν τομῶν ἐγένετο προσπάθεια ἀνεπιτυχῆς πρὸς διαπίστωσιν σπουδαίων ἐνδεχομένως κτηρίων, Ἱεροῦ Διὸς π. χ.

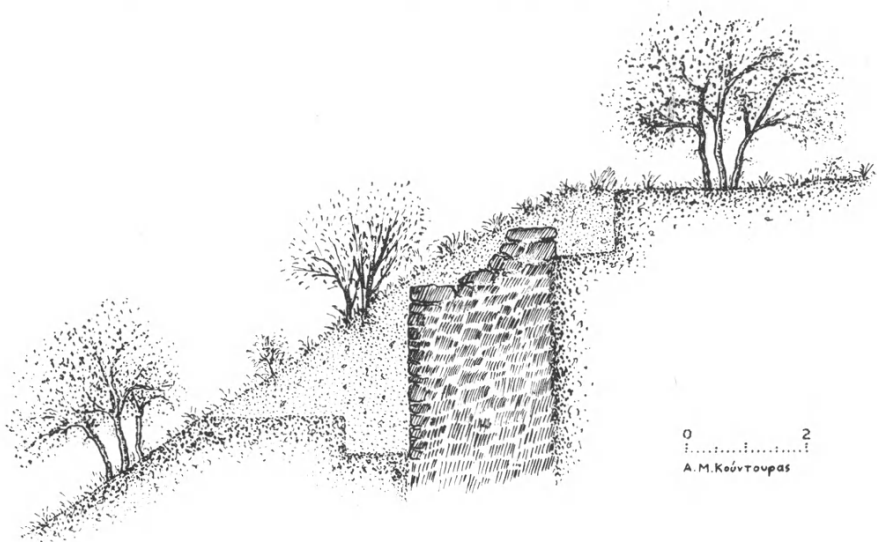
3. Εἰς τὸν τομέα 3 δοκιμαστικὴ τομὴ ἐπέτυχε νὰ ἀποκαλύψῃ τμῆμα τοῦ ἀθεάτου τείχους.

Ἀναλυτικότερον κατὰ τομεῖς τὰ ἀποτελέσματα ἔχουν ὡς ἑξῆς :

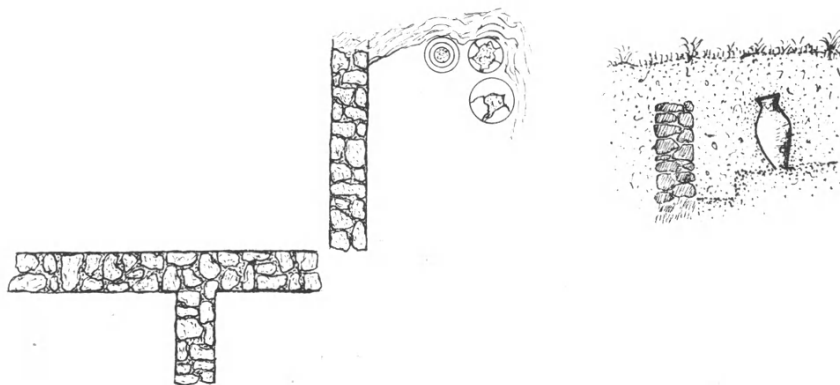
Τομεὺς 1. Εἰς σημεῖον, ὅπου ἡ πρὸς τὴν κορυφὴν διανοιγεῖσα νέα ὁδὸς ἀφίνει ἀριστερὰ τμῆμα ἐγκαταλειφθέν, παρατηρεῖται ἡ μεγαλυτέρα ἐπίχλωσις καὶ τὰ καλύτερον διατηρημένα λείψανα ἀρχαίων κτισμάτων. Τοῦτο δὲν εἶναι ἴσως τυχαῖον. Σημαίνει πιθανῶς ὅτι ἡ μεσημβρινοδυτικὴ αὕτη πλευρὰ τοῦ ὑψώματος εἶχεν ἐπιλεγῇ ὡς προσφορωτέρα πρὸς κατοικίαν, ἡ δὲ ἐπίχλωσις ἐσχηματίσθη κυρίως ἐκ τῆς καταρρεύσεως τῶν οἰκιῶν. Τοῖχοι διεκρίνοντο εἰς μέγα σχετικῶς ὕψος ἤδη πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς (πίν. 29), ἐνῶ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς νεωστὶ διανοιγείσης ὁδοῦ διεφαίνοντο θεμέλια καταπατηθέντα, μετὰ τῶν ὁποίων διεκρίνετο καὶ ὄλμος κατωφλίου θύρας κατὰ χώραν. Οὕτω ἐπελέγησαν εἰς τὸν τομέα 1 τρία σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐγένοντο ἰσάριθμοι τομαί (1Α,Β καὶ Γ ἐν εἰκ. 2).

Ἡ τομὴ 1Α ἐγένετο πρὸς καθαρισμὸν καὶ χρονολόγησιν τοῦ διαφανομένου ἐν πίν. 29α τοίχου. Εὐχάριστον ἔκπληξιν ἀπετέλεσεν ἡ διαπίστωσις ὅτι ὁ ἐκ πρώτης ὄψεως σύγχρονος τρόπος τοιχοδομίας τοῦ τοίχου τούτου, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἀποκαλυφθέντων ἐν συνεχείᾳ, ἀνάγεται εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Δὲν εἶναι ἀργολιθοδομή, διότι οἱ πλεῖστοι τῶν λίθων εἶναι (ἐγγῶργοι ἀσβεστόλιθοι) θραυστοὶ καὶ ἐγένετο χρῆσις πηλοκονίας ὡς συνδετικῆς ὕλης¹. Τὸ πάχος τοῦ τοίχου εἶναι περίπου 0.50 μ., τὸ σωζόμενον μέγιστον ὕψος ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δαπέδου ὑπὲρ τὰ 2 μ., ἀπεκαλύφθη δὲ εἰς μῆκος 2.60 μ. (πίν. 31α). Ὁ τοῖχος οὗτος διεσταυροῦτο μετὰ ὁμοίου καταστροφέντος ὑπὸ τοῦ προωθητήρος. Διέφυγεν εὐτυχῶς τὴν καταστροφὴν κατασκευὴ μετὰ πηλίνου λουτήρος κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο (εἰκ. 3, γ, τομὴ καὶ κάτοψις). Ὁ λουτήρ ἀπεῖχε περὶ τὸ 1 μ. ἀπὸ τοῦ νοτίου τοίχου (πιθανῶς καὶ ἀπὸ τοῦ

¹ Περβ. πρόσφατον παράδειγμα Ἀμφιπόλεως, Ἔργον 1965, σ. 30.

α
β

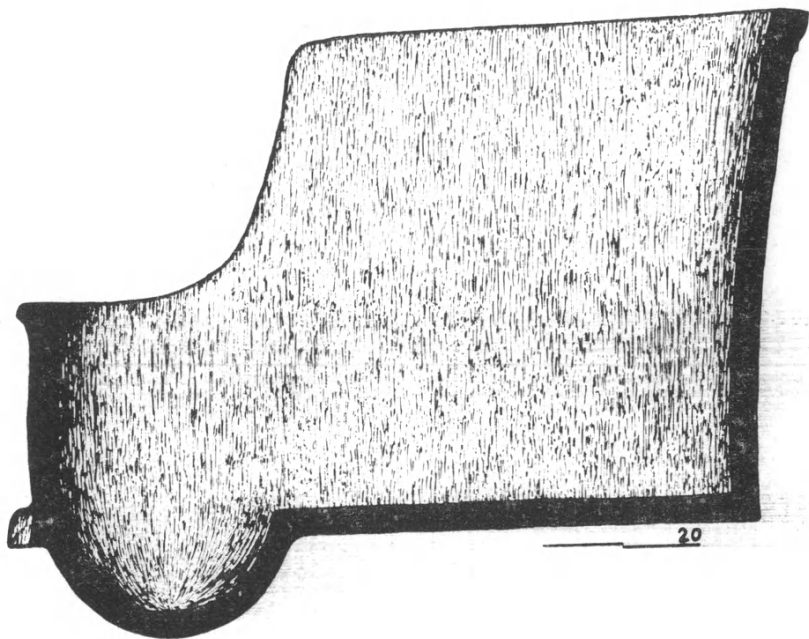

γ

Εικ. 3. α) Άνασκαφικός τομεύς 3. β) Άνασκαφική τομή 1Γ.
γ) Άνασκαφική τομή 1Α.

δυτικοῦ), μεταξύ δὲ τοῦ πηλίνου λουτήρος καὶ τῆς γωνίας, τὴν ὁποίαν ἐσχημάτιζον οἱ παρακείμενοι τοῖχοι, ἐμεσολάβει κτιστὴ κατασκευὴ μετὰ πλακοστρώσεως ἄνω. Ὁ λουτήρ ἦτο τοποθετημένος ἐπὶ κονιάματος, τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν ἀπόσπασιν τοῦ λουτήρος διετήρησε τὸν τύπον αὐτοῦ. Ἡ ἀπόσπασις ἐκρίθη ἀναγκαία ὥς μέτρον προνοίας διὰ τὴν εἰς κελλίον τῆς ἐκκλησίας

Εἰκ. 4. Τομὴ κατὰ μῆκος πηλίνου λουτήρος.

ἐξασφάλισιν τοῦ εὐρήματος, πολυτίμου γενικῶς καὶ ἰδιαίτερος εὐπροσδέκτου, ἐφ' ὅσον προέρχεται ἐκ τῆς Ἀνω Μακεδονίας.

Ὁ πῆλινος λουτήρ (εἰκ. 4 καὶ πίν. 32) ὁμοιάζει κατὰ τὸν τύπον γενικῶς, ἀλλὰ καὶ διαφέρει εἰς λεπτομερείας, ἀπὸ τοὺς εὐρεθέντας εἰς διάφορα μέρη τῆς Μακεδονίας, ὡς ἡ Ὀλυνθος, ἡ Πέλλα, ἡ Ἀμφίπολις κλπ.¹ Ἐχει μέγιστον μῆκος 1.05 μ., μέγ. ὕψος 0.80 μ.

Τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου τοῦ λουτροῦ ἀπεκαλύφθη κατὰ ἐλάχιστον μέρος, ἱκανὸν πάντως νὰ δείξῃ τὴν στρώσιν διὰ κονιάματος πάχους 0.05 μ. καὶ τὴν διὰ κονιάματος ἐπίσης κατασκευὴν ζώνης ἐξεχούσης κατὰ 0.025 μ.

¹ Olynthus VIII, σ. 204, πίν. 53, ΑΔ 16, 1960, πίν. 88, Ἔργον 1965, εἰκ. 30.

καὶ περιθεούσης τὸν τοῖχον μέχρις ὕψους 0.13 μ. ὡς τοιχοβάτης. Τὰ κονιάματα ἦσαν λευκά.

Ἡ στρωματογραφία τῆς τομῆς (ὡς καὶ τῶν ἐν συνεχείᾳ περιγραφομένων) ἦτο ἀπλῆ: Ὑπάρχει ἐπιφανειακὸν στρώμα λίθων (πίν. 29α), τῶν ὁποίων ἡ θέσις εἶναι τυχαία. Οἱ λίθοι ἀνῆκον ἀρχικῶς εἰς κτίσματα εὐρισκόμενα πρὸς τὴν κορυφὴν, τὸ δὲ στρώμα τῆς ἐπιφανείας διεμορφώθη ἐκ τῆς ἐπενεργείας ὑδάτων τῆς βλαστήσεως κλπ. Ὑπὸ τὸ ἐπιφανειακὸν τοῦτο στρώμα τῶν λίθων τὸ χῶμα ἔχει τὴν σύνθεσιν, τὴν ἐλαφρότητα καὶ τὴν συνεκτικότητα τῆς τέφρας σχεδόν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἐπίχουσις ἐσχηματίσθη ἐκ τῆς ἀπανθρακώσεως ἀφθόνου ξυλείας τῶν οἰκοδομῶν, ὡς καὶ τῆς κατὰ καιροὺς ἀναπτυχθείσης βλαστήσεως ἐπὶ τῶν ἐρειπίων. Εἰς μικρὸν ὕψος ἀπὸ τοῦ διαπέδου εὐρέθη ὁ λιθοσωρὸς τοῦ στρώματος τῆς καταστροφῆς, ὅπου καὶ τὰ τεμάχια τῶν κεραμίδων τῆς στέγης ἀπετέλουν σαφεῖς στρώμα. Ἡ κεράμωσις ἦτο λακωνικοῦ τύπου, ἀλλὰ δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ σχηματισθῇ ἐκ τῶν τεμαχίων τῆς τομῆς ταύτης ἢ ἄλλων τομῶν ἀκέραιος στρωτῆρ ἢ καλυπτῆρ ἢ ἔστω νὰ βεβαιωθῇ ἢ ἑτέρα τῶν διαστάσεων αὐτῶν. Τὰ εὐρεθέντα εἰς ὅλας τὰς τομὰς τεμάχια ἐξ ἄλλου ἐφαίνετο ὅτι ἀνῆκον εἰς ἀγελαίας κεράμους.

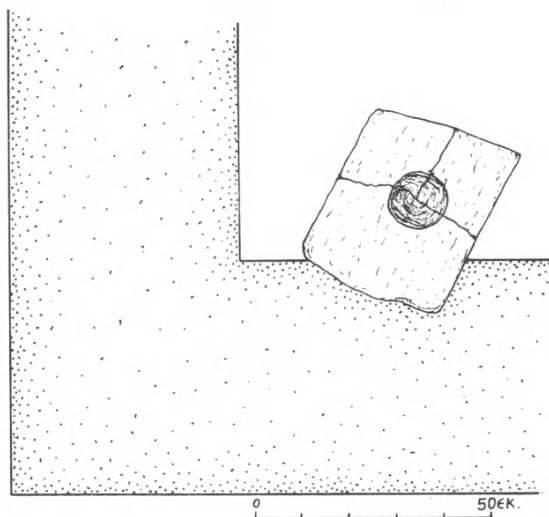
Εἰς τὸ στρώμα τῆς καταστροφῆς εὐρέθησαν ἐν τῇ τομῇ 1Α καὶ ὄστρακα ἀραιά, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰ ἐν πίν. 35α-β καὶ 36α, εἰκονιζόμενα κατ' ἐπιλογὴν.

Ἡ τομὴ 1Β ἐπὶ τοῦ καταστώματος τῆς ὁδοῦ ἐβεβαίωσε μόνον τὴν θέσιν τοῦ παρατηρηθέντος ὄλμου θύρας κατὰ χώραν (εἰκ. 5) εἰς τοῖχον μετὰ κτιστοῦ κατωφλίου βαίνοντα ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον, ὁ ὁποῖος σχηματίζει γωνίαν μὲ ἕτερον διατηρούμενον εἰς μεγαλύτερον μῆκος (2.50 μ. ὁ πρῶτος, 6.50 μ. ὁ δεύτερος). Ὁ μηχανικὸς προωθητῆρ εἶχε καταστρέψει τὴν ἀνωδομὴν τῶν κτισμάτων κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο, ὅθεν ἡ τομὴ ἐγκατελείφθη συντόμως. Τὰ συλλεγόμενα ἀσήμαντα ἄλλωστε ὄστρακα δέον νὰ θεωρηθοῦν ἀστροφωμάτιστα, ὡς τεταραγμένα.

Ἡ τομὴ 1Γ ἐγένετο ἐπὶ λειψάνων κτηρίων καλύτερον διατηρουμένων, τὰ ὁποῖα ἐμμέσως δίδουν τὸ μέτρον τῆς καταστροφῆς, τὴν ὁποίαν ἐπροκάλεσεν ὁ μηχανικὸς προωθητῆρ εἰς τὴν περιοχὴν τῶν τομῶν 1Α-Γ. Διὰ τῆς περιορισμένης ἀνασκαφικῆς ἐργασίας ἀπεκαλύφθησαν τμήματα τοίχων (εἰκ. 3,β, κάτωσις καὶ τομὴ, καὶ πίν. 31β καὶ 33), μεταξὺ δὲ αὐτῶν τεφροχώματα ἐκ πυρκαϊᾶς ὁρόφου ξυλοπήκτου πιθανῶς, εἰς τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν κεχωσμένα μικρὰ καὶ μεγάλα ἀγγεῖα. Τὰ τρία μεγάλα δὲν ἀνεσκάφησαν πλήρως κατὰ τὸ 1965, ἀπεσπάρθη δὲ μόνον τὸ ἐξ αὐτῶν ἀκέραιον πρὸς ἐξασφάλισιν καὶ φυλάσσεται μετὰ τοῦ προαναφερθέντος πηλίνου λουτήρος εἰς κελλίον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Ἐλευθερίου. Ἐκ τῶν μικροτέρων ἀγ-

γείων καὶ ἐκ τῶν ὀστράκων ἀξιοσημείωτα τὰ ἐν πίν. 36γ-ε, 37α-γ, 38α-β καὶ 42β-γ. Προκειται περὶ ἀγγείων κοινῆς χρήσεως (πρβ. κατωτ. σ. 35). Σιδηρᾶ κλείς (πίν. 36β) εὑρέθη εἰς τὸ βορειοδυτικὸν διαμέρισμα τοῦ ἀποκαλυφθέντος συμπλέγματος δωματίων (πίν. 31β, ἀριστερά).

Τομεὺς 2. Εἰς τὸν τομέα 2, ὡς ἐλέχθη, διὰ δοκιμαστικῶν τομῶν ἐπεχειρήθη ἡ διαπίστωσις τυχὸν διατηρουμένων λειψάνων κτηρίων ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψώματος, ἐφ' ὅσον ἐκ τῆς κορυφῆς προῆλθον τὰ ἐν ἀρχῇ τῆς

Εἰκ. 5. Κάτοψις κατὰ τὸν ὅλμον θύρας τομῆς 1B.

παρούσης ἀναφερθέντα ἐνεπίγραφα ἀναθηματικά ἀνάγλυφα κλπ. Δυστυχῶς ὁ χρόνος ἐξήλειψε τὰ λείψανα τῶν πιθανῶς ὑπαρχόντων κατὰ τὴν ἀρχαιοτέρα κτηρίων ἐπὶ τῆς κορυφῆς, τυχὸν δὲ διατηρηθέντα μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἵχνη κατεστράφησαν κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἰσοπεδώσεις τῆς κορυφῆς διὰ μηχανικῶν μέσων κυρίως κατὰ τὴν ζώνην μεταξὺ ἐκκλήσιος καὶ κελίων (εἰκ. 2), ἡ ὁποία ἀπεψιλωθή τελείως πάσης ἐπιχώσεως. Εἰδικώτερον κατὰ τομὰς παρατηρήθησαν τὰ ἑξῆς:

Τομὴ 2Α. Ἡ τομὴ 2Α ἐγένετο ἐπὶ σημείου, ὅπου, κατὰ πληροφορίας Ἐπιτρόπων τῆς ἐκκλήσιος, λαθροανασκαφεῖς πρὸ ἐτῶν ἀνῶρυξαν ὀγκώδεις πλίνθους ἐκ πωρολίθων. Τεμάχια πώρου ὑπάρχουν πράγματι ἀκόμη εἰς τὴν κατωφέρειαν, ὅπου ἐκυλίσθησαν. Σημειωτέον ὅτι ὁ πωρολίθος δὲν εἶναι ἐντόπιον ὑλικόν. Ἡ τομὴ ἐγένετο μὲ ἄξονα περίπου ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ μὲ διαστάσεις 1.50×3 μ. εἰς βάθος 2 μ. Οὐδὲν σημαντικὸν εὑ-

ρέθη πλὴν ἀγνύθων, αἱ ὁποῖαι προφανῶς ἐγκατελείφθησαν ὡς ἄχρηστα εὐρήματα ἀπὸ τοὺς λαθροανασκαφεῖς. Ἡ ἐπίχωσις ἦτο τεταραγμένη. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὸν λάκκον τῆς τομῆς 2Α ἐχώσαμεν ὅλα τὰ ἀπορριφθέντα ὄστρακα ἐξ ὅλων τῶν τομῶν τοῦ τομέως 2.

Το μ ἡ 2Β. Ἡ τομὴ 2Β (εἰκ. 2) ἐγένετο εἰς μῆκος 2.30 μ. μὲ πλάτος 1 μ. Εἰς βάθος 1 μ. περίπου εὐρέθη ὁ ἀσβεστολιθινὸς βράχος, χωρὶς ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτα εὐρήματα πλὴν ὀστράκων ἀσημάντων, τεμαχίων κεράμων καὶ ἀγνύθων, αἱ ὁποῖαι πλεονάζουν εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς κορυφῆς.

Ἡ ἀβαθὴς ἐπίχωσις ἦτο ὅπωςδήποτε ἀδιατάρακτος καὶ ἀπετελεῖτο, ὅπως καὶ εἰς τὰ σημεῖα τῶν ἄλλων τομῶν, ἀπὸ τεφροχώματα.

Το μ ἡ 2Γ. Ἡ τομὴ 2Γ (εἰκ. 2) ἐγένετο ἐπὶ ἀδιαταράκτου ἐπιχώσεως εἰς μῆκος 3.50 μ. μὲ πλάτος 1 μ. καὶ ἀπεκάλυψεν, εἰς βάθος 1.50 μ. περίπου, τὸν βράχον χωρὶς ἀξιόλογα εὐρήματα, πλὴν τεμαχίου πηλίνου εἰδωλίου σώζοντος ἀπὸ τοῦ βραχίονος τὴν δεξιὰν χεῖρα, φέρουσαν εἰς δύο δακτύλους πλαστικοὺς ὄγκους πρὸς δῆλωσιν δακτυλίων, καὶ ἀγνύθων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αἱ εἰκονιζόμεναι ἐν πίν. 35γ καὶ 39α-ζ, ἐκ τῶν ὁποίων ὀλίγα φέρουν σφραγίσματα. Μία (πίν. 39ζ, ἀριστερὰ) φέρει δις σφράγισμα δακτυλιοῦ μὲ παράστασιν ἵππου πιθανῶς (πίν. 39β). Ἴππον ἐπίσης εἰκονίζει πιθανῶς τὸ σφράγισμα ἐτέρας ἀγνύθου (πίν. 39α, ἡ μεσαία ἐκ τῶν τριῶν ἐσφραγισμένων, καὶ πίν. 39γ). Ἀκρον πόδα εἰκονίζει τὸ σφράγισμα τῆς τρίτης ἐξ ἀριστερῶν ἀγνύθου ἐν πίν. 39α, τῆς ὁποίας τὸ σφράγισμα εἰκονίζεται λεπτομερέστερον ἐν πίν. 39ε. Τέλος ἐπὶ ἐτέρας ἀγνύθου εἰκονιζομένης ἐν πίν. 39α (πέμπτη ἐξ ἀριστερῶν) παρατηρεῖται δυσδιάκριτον σφράγισμα μὲ παράστασιν ἀγγείου, ἴσως κανθάρου.

Το μ ἡ 2Δ. Ἡ τομὴ 2Δ ἐγένετο ἐπὶ σημείου ὀρίζοντος πρὸς Νότον καὶ Ἀνατολὰς τὴν ἔκτασιν τὴν ἰσοπεδωθεῖσαν διὰ μηχανικοῦ προωθητήρος μεταξὺ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν κελλίων (εἰκ. 2). Ἐλαβε τελικῶς ὀριζοντίους διαστάσεις 2×4.50 μ. καὶ εἰς βάθος 1.50 μ. περίπου ἀπεκάλυψε τὸν βράχον. Ἡ ἐπίχωσις ἦτο ἀδιατάρακτος, ἀλλὰ δὲν ἐγένοντο ἀξιόλογα εὐρήματα πλὴν πίθου ἐν μέρει ἀποκαλυφθέντος καὶ ἀγνύθων.

Το μ ε ὤ 3. Εἰς τὸν τομέα 3 ἐπεχειρήθη, ὡς ἐλέχθη, τομὴ πρὸς διαπίστωσιν τοῦ ἀφανοῦς μέν, ἀλλ' εἰκαζομένου ἐκ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους τείχους εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ λόφου (πίν. 30α). Ἐξ ἀποστάσεως ἡ ὁφρὺς κατὰ τὴν γραμμὴν τοῦ τείχους φαίνεται ὡς στεφάνη περιβάλλουσα τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψώματος (πίν. 34α) ὑπεράνω τῆς νεωστὶ διανοιγείσης ὁδοῦ. Ὡς ἀνεμένετο, τὸ τεῖχος ἀπεκαλύφθη εἰς μικρὸν βάθος,

μόλις 0.10 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους (πίν. 34β καὶ εἰκ. 3,α). Τὸ πάχος τοῦ τείχους κατὰ τὸ νῦν σωζόμενον ἄνω μέρος εἶναι 2.40 μ., ἀπεκαλύφθη δὲ ἐξωτερικῶς εἰς μῆκος περὶ τὰ 2.50 μ. καὶ εἰς βάθος 3.60 μ. χωρὶς νὰ διαπιστωθῇ πέρας κάτω. Εἰς τὸ κατώτερον μέρος παρουσιάζεται διαφορὰ ὕψους, διότι κατὰ τὰ 0.50 μ. τοῦ ὕψους φαίνεται ὄψις θεμελίων, μᾶλλον ἀκανόνιστος παραβαλλομένη πρὸς τὴν ἐπιμελεστέραν κάπως κατασκευὴν ὑψηλότερον. Ἡ τοιχοδομία γενικῶς δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς τοιχοδομίας τῶν ἀποκαλυφθέντων εἰς τὸν τομέα 1 τοίχων. Ἐχρησιμοποιήθησαν βεβαίως ὀγκωδέστεροι λίθοι, μάλιστα κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν, τὸ δὲ σχετικῶς μεγαλύτερον διάστημα μεταξὺ τῶν δύο ὀψεων ἐπληρώθη διὰ λίθων καὶ πηλοκονίας, ὡς ἄλλωστε ἐγένετο καὶ εἰς τοὺς τοίχους τῶν οἰκίων εἰς μικροτέραν κλίμακα. Μεταξὺ τῶν εὐρεθέντων εἰς τὴν ἐπίχωσιν ἔξω τοῦ τείχους λίθων οὐδὲν ἀξιόλογον παρατηρήθη, ἐνδεικτικὸν τῆς κατασκευῆς τοῦ τείχους εἰς τὸ ἑλλεῖπον ἄνω μέρος αὐτοῦ.

Ἡ ἐπίχωσις διεκρίνετο εἰς τρία στρώματα χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων διὰ δύο στρωμάτων τέφρας. Τὸ κατώτερον παρατηρήθη κατὰ τὴν γραμμὴν τὴν διαχωρίζουσαν τὸ θεμέλιον ἀπὸ τῆς ἀνωδομῆς, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω. Τὸ ἀνώτερον εἰς ὕψος περίπου 0.50 μ. ἀπὸ τοῦ κατωτέρου. Μεταξὺ τῶν δύο στρωμάτων τέφρας συνελέγησαν τὰ ἀρχαιότερα ὄστρακα, τὰ χαρακτηριστικώτερα τῶν ὁποίων εἶναι θραύσματα ἐκ κανθάρων πιθανῶς, μὲ στυλπνὸν γάνωμα, ἐν οἷς καὶ λαβὴ μετὰ προσωπίου, ὡς καὶ τὸ τμήμα λιθίνου πελέκews διατηρήτου ἐν πίν. 40δ καὶ αἱ λεπίδες ἐκ σκληροῦ λίθου ἐν πίν. 40γ.

Ἡ περιορισμένη διὰ δοκιμαστικῶν τομῶν ἀνίχνευσις τοῦ ὑψώματος ἐν γένει κατὰ τὸ πρῶτον τοῦτο ἔτος τῆς ἀνασκαφῆς, μὲ τὰς ἐργαστηριακὰς ἐλλείψεις καὶ τὰς δυσχερεῖας τῆς ἐγκαταστάσεως, δὲν ἀπέβλεπεν εἰς λεπτομερεῖς στρωματογραφικὰς παρατηρήσεις, δὲν ἐγένετο δὲ καὶ πλήρης ἐργαστηριακὴ ἐπεξεργασία τῶν εὐρημάτων εἰσέτι, ὥστε μόνον χονδρικῶς εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῶν ὀστράκων τῆς ἐπιχώσεως. Γενικῶς εὐρέθησαν ἄγγεῖα κοινῆς χρήσεως, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπελέγησαν πρὸς ἀπεικόνισιν ἐνταῦθα τὰ ἐν πίν. 40α-β, 41α-δ καὶ 42α. Ἐπισκόπησις τῶν εἰκονιζομένων δεικνύει ὅτι τὰ χαρακτηριστικώτερα ὄστρακα ἀνήκουν εἰς ἄγγεῖα τῆς κατηγορίας τῶν «μεγαρικῶν σκύφων». Μερικὰ ἐξ αὐτῶν φέρουν ἀναγλύφους παραστάσεις (πίν. 41α, γ καὶ δ), μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ σκηναὶ ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, αἱ ὁποῖαι ἀναγράφουν κατ' ἐπανάληψιν τὰ ὀνόματα τῶν βοσκῶν τοῦ Ὀδυσσεΐως. Τὸ μεγαλύτερον ὄστρακον (πίν. 41γ, ἀριστερὰ) σώζει εἰς τρεῖς στίχους: *Εὔμαιος / Φιλοίτιος / Μελάνθιο[ς]*¹. Ὑπὸ τὰ ὀνόματα διακρίνεται κεφαλὴ εἰς δεύτερον ἐπίπεδον, τὸ ἄνω

¹ Πρβ. ΑΔ, Χρονικά 1964.

μέρος έτέρας εἰς πρῶτον ἐπίπεδον καὶ ἔγνη τρίτης ἴσως κεφαλῆς δεξιότερον. Παραβολὴ τοῦ ὀστράκου τούτου πρὸς τὸ ἐν τῷ αὐτῷ πίν. 41δ, ἀριστερά), δεικνύει ὅτι τὰ δύο ἀγγεῖα κατασκευάσθησαν, ἂν ὅχι διὰ τῆς αὐτῆς μήτρας, πάντως διὰ μητρῶν ὁμοίας κατασκευῆς: ἡ θέσις καὶ ἡ σχέσις τῶν γραμμάτων μεταξύ των καὶ πρὸς τὰ σφζόμενα μέρη τῶν κεφαλῶν εἶναι ἡ αὐτή. Ἔτερον ὀστρακον (πίν. 41γ, δεξιὰ) σώζει:]τόλεμος, πιθανῶς μέρος τοῦ ὀνόματος Νεοπτόλεμος, ἔτερα δὲ ὀστρακα μόνον ὀλίγα γράμματα δυσδιάκριτα, μὴ δυνάμενα νὰ συμπληρωθοῦν μετ' ἀσφαλείας. Οὕτω π. χ.]AN[, ἴσως [Μελ]άν[θιος] ἐν πίν. 41δ, δεξιὰ, καὶ τὰ δυσανάγνωστα ἐν πίν. 41α, ἄνω ἀριστερά. Ἀξιοσημείωτος ἡ διαφορὰ τοῦ σχήματος τοῦ τελικοῦ σίγμα ἐπὶ ὀστράκου ἐκ τῆς τομῆς 1Γ (πίν. 42γ, κάτω ἀριστερά).

ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ Ἀρκοῦντως διαφωτιστικὴ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἐπὶ τοῦ ἤδη γνωστοῦ ἀρχαιολογικοῦ τόπου τοῦ ὑψώματος τοῦ Ἀγίου Ἐλευθερίου Κοζάνης.

Ἐβεβαιώθη, πρῶτον, ἀπὸ εὐρήματα ἐκ περισυλλογῆς, ὅτι τὸ ὕψωμα ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τῶν Νεολιθικῶν χρόνων, ἴσως συνεχῶς διὰ τῆς Χαλκῆς Ἐποχῆς μέχρι τῆς Πρωίμου Ἐποχῆς τοῦ Σιδήρου. Κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς τούτους χρόνους σημεῖον ἑλξεως φαίνεται ὅτι ἀπετέλεσεν ἡ πηγὴ ὕδατος ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ φυσικὸν ὄχυρόν τῆς θέσεως. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τὸ ὕψωμα ὠχυρώθη διὰ τείχους καὶ ἀπέκτησεν Ἱερὸν ἢ καὶ Ἱερὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐνεπιγράφων ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων.

Ὁ συνοικισμὸς τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἀνεπτύχθη, ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐρεῦνης, κυρίως εἰς τὴν ὑπῆνεμον νοτιοδυτικὴν πλευρὰν τοῦ ὑψώματος, ὅπου διατηροῦνται καλῶς πλούσια λείψανα οἰκιῶν.

Ἡ χρονολόγησις τοῦ τείχους τῶν ἱστορικῶν χρόνων καὶ τῶν οἰκιῶν τοῦ συγχρόνου οἰκισμοῦ μόνον ἀπὸ τοῦ 3ου αἰ. π. Χ. καὶ ἑξῆς εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ μὲ σχετικὴν ἀκρίβειαν ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῶν «μεγαρικῶν σκύφων». Οὐδὲν ὀστρακον εἶναι ἀσφαλῶς ἀρχαιότερον τοῦ 3ου αἰ. π. Χ. Πρὸς τοὺς νεωτέρους χρόνους τὸ ὄριον φαίνεται νὰ εἶναι περὶ τὴν ρωμαϊκὴν κατάρκτησιν διὰ τὸν συνοικισμὸν καὶ τὸ τεῖχος, ἐνῶ τὸ Ἱερὸν τοῦ Διὸς Ὑψίστου ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐξηκολούθησε νὰ δέχεται ἀναθήματα, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ἐνεπιγράφου ἀναγλύφου τοῦ πίν. 28β.

Ὁ συνοικισμὸς καὶ ἡ ἀκρόπολις τοῦ Ἀγίου Ἐλευθερίου εἶναι ὁ σπουδαιότερος ἐκ τῶν ἐρευνηθέντων κάπως ἀρχαιολογικῶν τόπων τῆς Ἀνω Μακεδονίας, εἶναι δὲ εὐχῆς ἔργον ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς πρὸς διαφώτισιν τῆς σκοτεινῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀρχαιολογίας τῆς περιοχῆς.

4. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΝΑΟΥΣΗΣ

Αἱ ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ναούσης ἀπέβλεψαν κατὰ τὸ 1965 εἰς δύο σκοποὺς :

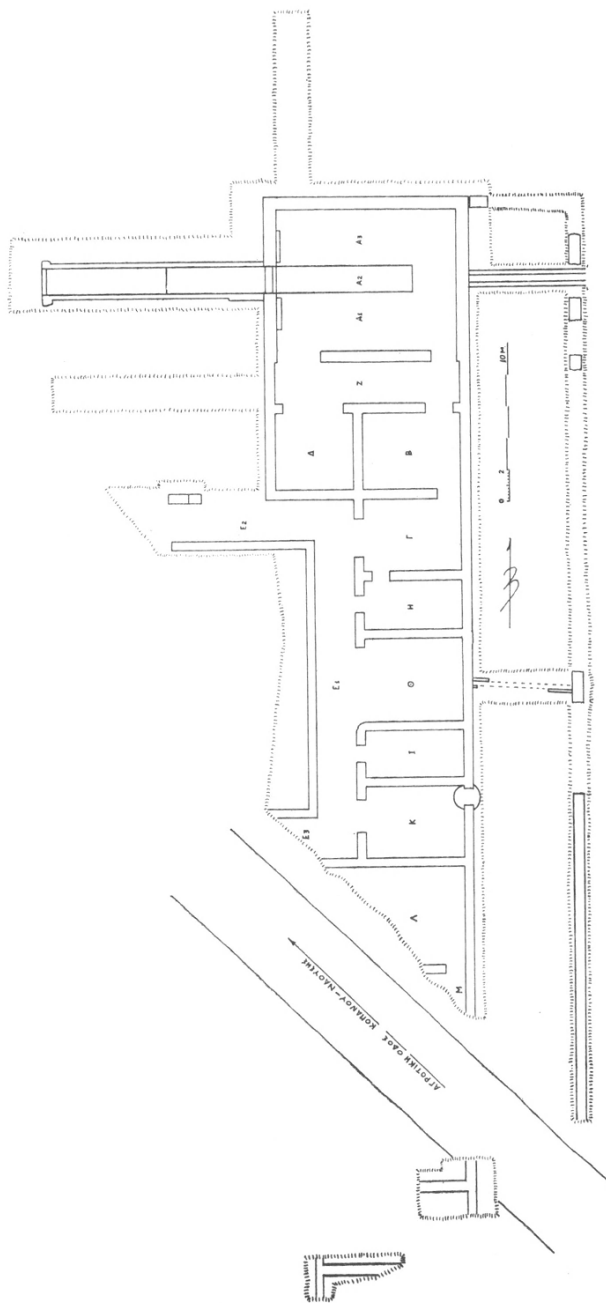
α) Τὴν συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ρωμαϊκοῦ κτηρίου εἰς θέσιν Μπαλτανέτο καὶ β) τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας τοπογραφίας τῆς περιοχῆς Ναούσης - Λευκαδίων - Κοπανοῦ, ὅπου κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη διεπιστώθησαν ἐκτὸς τῶν γνωστῶν «μακεδονικῶν» τάφων καὶ σπουδαῖα λείψανα ἀρχαίας πόλεως.

Ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς εἰς θέσιν Μπαλτανέτο
Α) ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΙΣ ΜΠΑΛ-
ΤΑΝΕΤΟ ΝΑΟΥΣΗΣ
Ναούσης σκοπὸν εἶχε τὴν ἀποπεράτωσιν, εἰ δυνα-
τόν, τοῦ ἀνασκαπτομένου τμηματικῶς ἀπὸ τοῦ 1962
ρωμαϊκοῦ κτηρίου¹. Ἐφ' ὅσον κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη εἶχε διαπιστωθῇ
τὸ πέρασ τοῦ κτηρίου πρὸς Βορρᾶν, πρὸς Δυσμᾶς δὲ καὶ πρὸς Νότον παρεμ-
βάλλεται ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς (εἰκ. 1), ἐγένετο προσπάθεια ἐξακριβώσεως τοῦ πέ-
ρατος πρὸς Ἀνατολάς.

Πρὸς τοῦτο : α) ἐσυνεχίσθη ἡ ἀποκάλυψις τοῦ χαμηλοῦ τοιχαρίου τοῦ
βαίνοντος παραλλήλως πρὸς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ κτηρίου καὶ εἰς ἀπό-
στασιν 6.30 μ. ἀπ' αὐτοῦ. Οὕτω ἀπεκαλύφθησαν μέρη οὐχὶ συνεχόμενα τοῦ
τοιχαρίου πρὸς Βορρᾶν μέχρι σχεδὸν τῆς βορειοανατολικῆς γωνίας τοῦ κτη-
ρίου (πίν. 43α), καὶ β) ἐκαθαρίσθη πλήρως ὁ ἐν μέρει ἀποκαλυφθεὶς προη-
γουμένως τοῖχος, ὁ ἀπτόμενος ἀλλ' οὐχὶ συνδεόμενος ὀργανικῶς μετὰ τῆς
βορειοανατολικῆς γωνίας τοῦ κτηρίου (πίν. 43β). Οὕτω ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ τοῖχος
οὗτος, εἰς ἀπόστασιν 1.30 μ. ἀπὸ τῆς γωνίας, διακόπτεται. Τὸ πάχος τῶν
περὶ ὧν πρόκειται τοίχων εἶναι τὸ αὐτὸ ἥτοι περίπου 0.65 μ.

Ἡ ὅλη διάταξις ἀνατολικῶς τοῦ ἀνασκαπτομένου κτηρίου παρέχει εἰκόνα
στοᾶς μὲ διόδους τόσον κατὰ τὴν βορείαν στενὴν πλευρᾶν, ὅσον καὶ κατὰ
τὸ βόρειον τμήμα τῆς μακρᾶς πλευρᾶς, ὅπου πιθανῶς μεταγενέστεραι φθοραὶ
ἠῦρυναν ἢ ἠῤῥησαν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνοιγμάτων. Δὲν διαπιστοῦται δίοδος
ἀπὸ τῆς «στοᾶς» πρὸς τὸ κτήριο. Ἐξ ἄλλου εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ διατηρου-

¹ Ἔργον 1963, σ. 45 κέ., 1964, σ. 14 κέ., 1965, σ. 21 κέ., BCH 88, 1964, Chron. 1963, σ. 787, 89, 1965, Chron. 1964, σ. 792, ΠΑΕ 1963, σ. 61 κέ., 1964, σ. 24 κέ., ΑΔ 18, 1963, Μέρος Β', 2, Χρονικά, σ. 213 κέ.

Εἰκ. 1. Μαλακτανέο Ναούσης. Τὰ ἀνασκαφέντα μέρη τοῦ κτηρίου.

μένη ὁμαλὴ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ συνεχοῦς νοτίου τμήματος τοῦ τοιχαρίου ἀποτελεῖ τὴν ἀρχικὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἴσως τὸν στυλοβάτην ξυλίνης κιονοστοιχίας κατὰ μῆκος τῆς μακρᾶς πλευρᾶς. Δὲν εἶναι βέβαιον ἂν κατὰ τὴν στενὴν πλευρὰν ὑπῆρχεν ὁμοιον χαμηλὸν πόδιον ἢ ὑψηλὸς παρασταδικὸς τοῖχος.

Εἶναι ἐνδεχόμενον ὅτι δὲν ὑπάρχει συνέχεια τοῦ κτηρίου περαιτέρω πρὸς Ἀνατολὰς. Ὅπως δὴποτε καὶ τοῦτο μένει νὰ βεβαιωθῇ καὶ κυρίως τὸ πέρασ τοῦ κτηρίου πρὸς Νότον καὶ πρὸς Δυσμὰς. Αἱ ἐν συνεχείᾳ περιγραφόμεναι ἔρευναι πρὸς μελέτην τῆς ἀρχαίας τοπογραφίας, ἔνεκα τῶν εὐτυχῶν ἀποτελεσμάτων, προσεῖλκυσαν τὸ ἐνδιαφέρον καί, πρὸς ἀποφυγὴν διασπάσεως τοῦ ἔργου, διεκόπη ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ κτηρίου καὶ ἀφέθη ἡ συνέχισις διὰ προσεχῇ ἀνασκαφικὴν περίοδον.

В) ΕΡΕΥΝΑΙ ΠΡΟΣ ΜΕΛΕΤΗΝ ΤΗΣ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ἡ δημοσίευσις τοῦ «Τάφου τῶν Λευκαδίων»¹ καθιστᾷ ἤδη περιττὸν ἐκτενὴ λόγον περὶ τῶν προβλημάτων τῆς ἀρχαίας τοπογραφίας τῆς περιοχῆς Ναούσης ἥτοι τῶν ἀνδρωτῶν κλιτύων τοῦ Βερμίου, αἵτινες κατέρχονται βαθμηδὸν ἀπὸ τῆς Ναούσης μέχρι τῶν χωρίων Λευκάδια καὶ Κοπανός, μετὰ τὸ ποταμίου τῆς Ἀραπίτσης καὶ τοῦ ρύακος πρὸς Βορρᾶν, ὁ ὁποῖος συμβάλλει μετὰ τῆς Ἀραπίτσης παρὰ τὰ Λευκάδια (παρένθ. πίν. Α'). Ἡ χαρὰδρῶδης κοίτη τῶν δύο ποταμίων ὁρίζει ὄχρῶν θέσιν, τὴν ὁποίαν καθιστοῦν εὐφορον τὰ ποτιστικὰ ὕδατα καὶ ἡ παχεῖα γῆ τῶν ἀνδρῶν. Τὸ ὑψηλότερον ἀνδρῶν ὑπέρεκειται τῆς Ναούσης, ἀλλ' ἐκεῖ μέχρι τοῦδε δὲν διεπιστώθησαν ἀρχαῖα λείψανα.

Ἐντὸς τῆς Ναούσης παλαιότερον ἀπεκαλύφθη μωσαϊκὸν δάπεδον ρωμαϊκῆς ἐποχῆς². Εἰς τὸ ὑπὸ τὴν Νάουσαν καὶ ἀνατολικῶς αὐτῆς ὁμαλὸν ἀνδρῶν, καίτοι εἶναι πιθανόν, ὅτι ὑπάρχουν ἀρχαιότητες, οὐδὲν μέχρι τοῦδε ἐβεβαιώθη. Τὸ ἀνδρῶν τοῦτο πρὸς Ἀνατολὰς κατέρχεται ἀποτόμως εἰς κρημνόν, εἰς τοὺς πόδας τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται ἡ θέσις Μπαλιανέτο, ὅπου τὸ ρωμαϊκὸν κτήριο.

Τὰ ἐρεῖπια πόλεως Κλασσικῶν καὶ Ἑλληνιστικῶν χρόνων φαίνεται ὅτι περιβάλλουν τὸ χαμηλὸν σχετικῶς ὕψωμα (ὕψ. 179.62 μ.) ὑπὸ τὸ σημαντικὸν ὄνομα Γάστρα, ἔνεκα τοῦ σχήματος, κατέρχονται δὲ μέχρι τῆς συμβολῆς τῶν ποταμίων εἰς θέσιν Τσιφλίκι³. Ἐκτὸς τῆς μεταξὺ τῶν ποταμίων

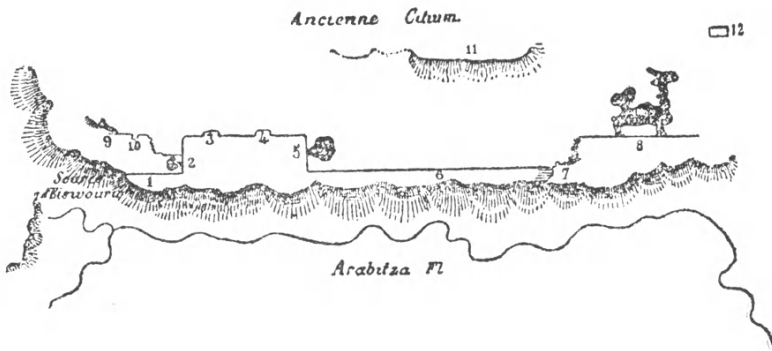
¹ Φ. Μ. ΠΕΤΣΑΣ, Ὁ Τάφος τῶν Λευκαδίων, Ἀθῆναι 1966.

² Αὐτ. σ. 4 καὶ σημ. 2.

³ Ἐργον 1959, σ. 60 κέ., ΠΑΕ 1959, σ. 85 κέ., Φ. Μ. ΠΕΤΣΑΣ, αὐτ. σ. 4 καὶ σημ. 3.

γλωσσοειδοῦς περιοχῆς ἀπεκαλύφθησαν μὲν τάφοι καὶ εὐρέθησαν τυχαίως κινητὰ εὐρήματα¹, ἀλλ' οὐδαμοῦ μέχρι πέρυσι διεπιστώθησαν ἀκίνητα ἀρχαῖα δυνάμενα νὰ ἀποδοθοῦν εἰς πόλιν καὶ μάλιστα Κλασσικῶν καὶ Ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ προμνημονευθέντα ἐρείπια κατασκευῶν ἀνήκουν εἰς Ρωμαϊκοὺς καὶ ἔτι μεταγενεστέρους χρόνους.

Τὸ κεντρικὸν πρόβλημα τῶν ἐρευνῶν διὰ τὴν μελέτην τῆς τοπογραφίας κατὰ τὸ 1965 ὑπῆρξεν ἡ θέσις τῆς Μιέξης, τοῦ Νυμφαίου αὐτῆς καὶ τῆς Σχολῆς, ὅπου ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδαξε τὸν Ἀλέξανδρον. Ἐπανειλημμένοι περιηγήσεις εἰς τὸ παρελθὸν μὲ βοήθον κυρίως τὸν DELACOULONCHE ὠδήγησαν

Εἰκ. 2. Σκαρίφημα τῆς ὑπὸ ἐρευνᾶν περιοχῆς κατὰ Delacoulonche.

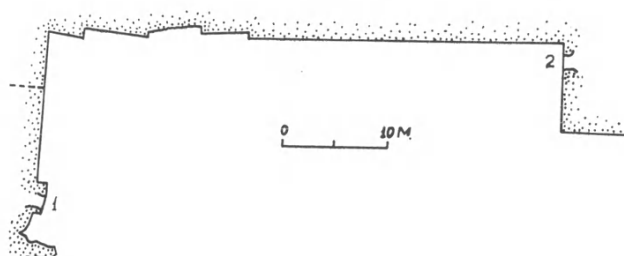
εἰς παρατηρήσεις χρησίμους. Κατὰ τὸ 1965 ἡ Καλὴ Τύχη ἤλθε καὶ πάλιν ἀρωγός. Ὁ Χρῆστος Μίγγας, ἀγρότης ἐκ Ναούσης, μᾶς ἀνέφερεν, ὅτι, εἰς θέσιν ἀπρόσιτον σχεδὸν ἔνεκα τῆς βλαστήσεως, «καρυδιὰ ξερριζώθηκε καὶ φάνηκαν σκαλοπάτια». Ἡ θέσις ἦτο πλησίον λαξεύματος τοῦ βράχου ἐπισημανθέντος κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη καὶ μόλις διαφανομένου ὑπὸ τὴν πυκνὴν βλάστησιν, γνωστοῦ ὅμως ἤδη εἰς τὸν DELACOULONCHE² (εἰκ. 2) καίτοι οὐχὶ ἀκριβῶς (πρβ. πίν. 44). Ἡ θέσις εὐρίσκεται πλησίον ἀφθόνου πηγῆς ὕδατος, Κεφαλαρίου, καλουμένου συνηθέστερον Ἰσβόρια. Εἶχε δηλαδὴ ὅλας τὰς ἀπαιτούμενας προϋποθέσεις διὰ Νυμφαῖον καὶ βασιλικὴν «Σχολήν». Τὰ «σκαλοπάτια» βραδύτερον ἀπεδείχθησαν βαθμιδωτὰ λαξεύματα κατόπιν λατομίας (πίν. 52), ἀλλ' ὅπωςδήποτε αἱ προσδοκίαι ἐπηλήθευσαν.

¹ Φ. Μ. ΠΕΤΣΑΣ, ἔ. ἀ. σ. 1 κέ.

² DELACOULONCHE, Mémoire σ. 36.

Κυρίως εἰπεῖν δὲν ἐγένετο ἀνασκαφή δι' ἀξίνης καὶ πτύου, ἀλλ' ἀποψίλωσις τῆς περιοχῆς ἀπὸ τῆς ὑλομανούσης φυτείας καὶ καθαρισμὸς λαξευμάτων τοῦ βράχου εἰς μεγάλην ἔκτασιν ἀπὸ ἀναρριχωμένων καὶ ἐρπόντων φυτῶν. Μόνον μία σκαφικὴ τομὴ ἐγένετο, περὶ ἧς ἐν τέλει.

Δὲν δίδεται ἐνταῦθα εἰκὼν τῆς περιοχῆς πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ, διότι, καὶ ἂν ἐδίδετο, οὐδὲν θὰ ἐδείκνυε πλὴν τῆς πυκνῆς βλαστήσεως. Μίαν ιδέαν εἶναι δυνατόν νὰ δώσουν αἱ εἰκόνες αἱ ληφθεῖσαι ἐξ ἀποστάσεως (πίν. 45 καὶ 48α) καίτοι ἐλήφθησαν μετὰ τὸν καθαρισμόν. Δὲν κατέστη δυνατόν νὰ

Εἰκ. 3. Κάτοψις τῆς περιοχῆς μεταξὺ τῶν σπηλαίων.
ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 2.

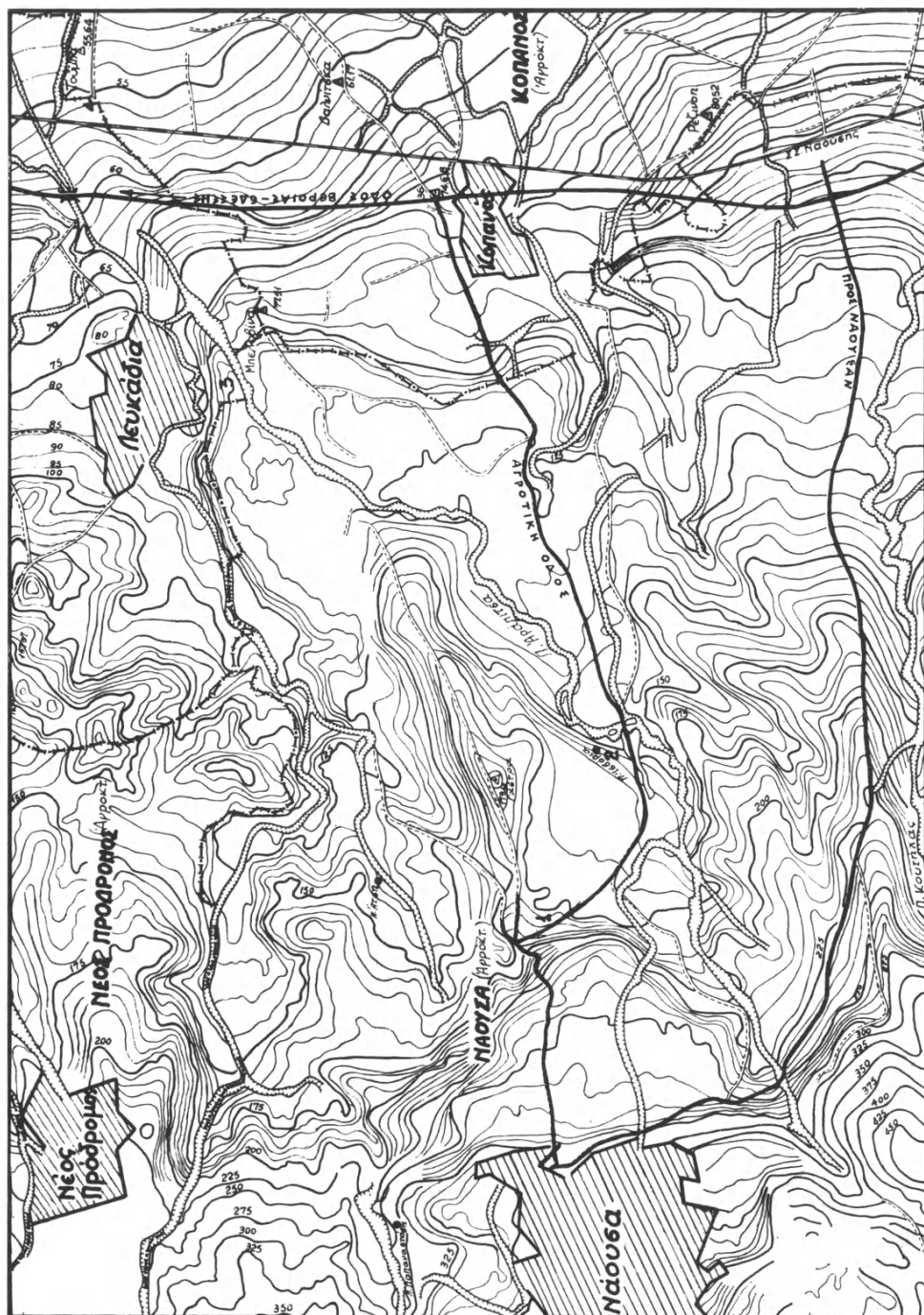
βεβαιωθοῦν πέρατα τῆς ὑπὸ ἔρευναν τοποθεσίας, ἀλλ' ἀσφαλῶς ἐκτείνεται πολὺ πέραν τῆς καθαρισθείσης περιοχῆς. Ἐνταῦθα θὰ περιορισθῶμεν, χάριν ἀκριβείας καὶ σαφηνείας, εἰς τὰ ἀποτελέσματα τοῦ γενομένου καθαρισμοῦ (πίν. 44-45), μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι μελλοντικὴ ἐργασία θὰ καταστήσῃ σαφέστερα τὰ πράγματα ἔτι περαιτέρω.

Γίνεται ἀρχὴ τῆς περιγραφῆς ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀποκαλυφθέντος σπηλαίου ἀριθμηθέντος ὑπ' ἀριθ. 1 (εἰκ. 2-4 καὶ πίν. 46). Τὸ σπήλαιον ὑπ' ἀριθ. 1 ἔχει ἔντεχον εἴσοδον πλάτους περίπου 1.20 μ., μὲ ὕψος παρειᾶς 2.90 μ., μέγιστον δὲ ὕψος κατὰ τι μεγαλύτερον, διότι ἄνω λαξευθέντος τοῦ βράχου, ἐτοποθετήθη τοξωτὸν ὑπέρθυρον (εἰκ. 4 καὶ πίν. 47). Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σπηλαίου εὐρίσκεται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς φυσικὴν κατάστασιν (πίν. 48β), ἀλλὰ δὲν ἠρευνήθη εἰσέτι οὔτε ἀπεικονίσθη πλήρως εἰς σχέδια καὶ φωτογραφίας. Ἐκτὸς τοῦ σπηλαίου διεμορφώθησαν λαξευταὶ βαθμίδες διὰ τὴν πρόσβασιν, ἐκ τῶν ὁποίων τρεῖς εἶναι ὁραταὶ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους.

Ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου ἐξωτερικῶς ὁ βράχος εἶναι λαξευμένος χονδρικῶς ἄνευ ἰδιαίτερου νοήματος. Εἰς ἀπόστασιν 1.30 μ. ἀπὸ τῆς δεξιᾶς παρειᾶς τῆς εἰσόδου ὁ βράχος ἐλαξυύθη κατ' ἐσοχὴν εἰς πλάτος 0.95 μ. (κάτοψις ἐν εἰκ. 3), ἐκεῖθεν δὲ κάμπτεται πάλιν κατ' ὀρθὴν γωνίαν περὶ τοῦ

ΙΑΕ 1965

ΠΑΡΕΝΘΕΤΟΣ ΠΙΝΑΞ Α΄.

Τοπογραφικόν σχεδιογράφημα της περιοχής Ναούσης - Λευκαδίων - Κοπανού : 1 = Μπαλτανέτο, 2 = Κεφαλάρι = 'Ισθόρια, 3 = Τσιφλίσι, 4 = Τάφος Λευκαδίων.

μέχρις ἀποστάσεως 14.56 μ., ὅπου διαμορφώνεται νῦν ὀξεῖα γωνία, προφανῶς ἔνεκα ἀποσχίσεως καὶ μετακινήσεως τοῦ τμήματος τούτου τῆς μακρᾶς πλευρᾶς τοῦ βράχου (εἰκ. 4, δεξιὰ καὶ πίν. 49β, δεξιὰ).

Ἡ μακρὰ πλευρὰ τοῦ διαμορφωθέντος ὀρθογωνίου κατὰ τὸ νότιον τμήμα αὐτῆς παρουσιάζει ἐντέχνους καὶ φυσικὰς ἐσοχὰς ἐν κατόψει (εἰκ. 3 καὶ πίν. 50α), ἐνῶ τὸ μεγαλύτερον τμήμα της πρὸς Βορρᾶν εἶναι μᾶλλον εὐθύγραμμον. Κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον σχηματίζεται ὀρθή γωνία μετὰ τῆς ἐτέρας στενῆς πλευρᾶς, ὅπου τὸ σπῆλαιον ὑπ' ἀριθ. 2 (εἰκ. 6 καὶ πίν. 49).

Τὸ σ π ῆ λ α ι ο ν ὑπ' ἀριθ. 2 (εἰκ. 2, 3 καὶ 6 καὶ πίν. 49β) δὲν διασώζει πλήρως τὴν ἀρχικὴν ἐντεχνον μορφήν τοῦ ἀνοίγματος τῆς εἰσόδου. Μέρος τῶν παρειῶν ἐφθάρη, ὥστε νῦν παρουσιάζεται μᾶλλον ὡς φυσικὸν ἄνοιγμα. Οὐτε τοῦτο ἠρευνήθη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν εἰσέτι.

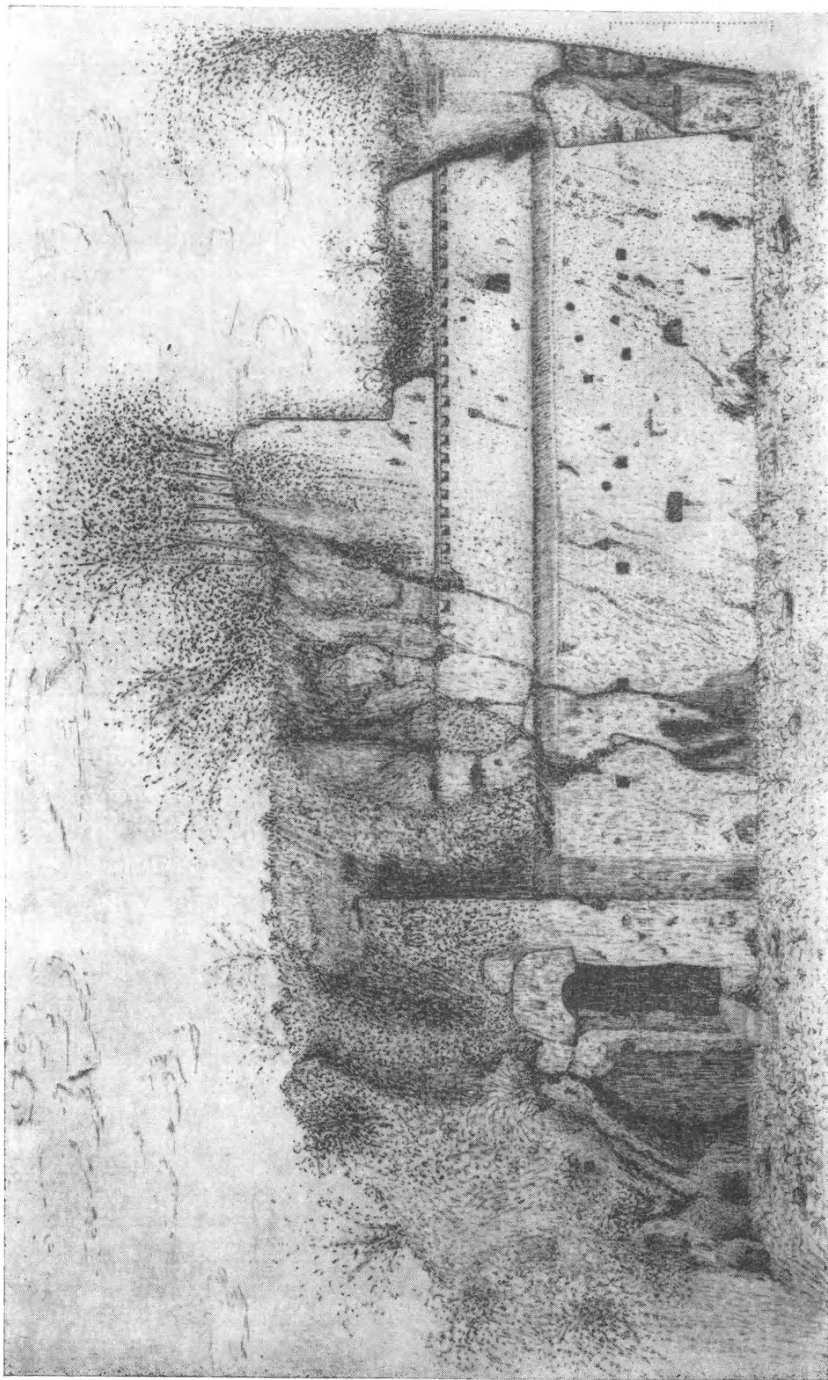
Τὸ μῆκος τῆς βορείας στενῆς πλευρᾶς εἶναι περίπου 8.45 μ., στρέφεται δὲ τὸ λάξευμα πρὸς Βορρᾶν εἰς ὀρθὴν γωνίαν περίπου (πίν. 49β). Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν κάτοψιν τοῦ ὅλου ὀρθογωνίου λαξεύματος μεταξὺ τῶν σπηλαίων ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 2. Αἱ συνολικαὶ διαστάσεις τῆς νοτίας πλευρᾶς εἶναι περὶ τὰ 23 μ., τῆς μακρᾶς πλευρᾶς περίπου 48.80 μ. καὶ τῆς βορείας στενῆς πλευρᾶς περὶ τὰ 8.50 μ.

Ἡ ὄψις τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ βράχου παρουσιάζει ἐνδιαφέροντα πράγματα (εἰκ. 4-5). Εἰς ὕψος περίπου 1.40 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ὑπάρχουν δύο κόγχαι. Ἡ πρὸς ἀριστερὰ εἶναι τραπεζοειδὴς μὲ πλευρὰν μήκους 0.55 μ. κάτω, ὀλίγον μεγαλυτέραν ἄνω, ἐνῶ τὸ ὕψος εἶναι 0.28 μ. Τὸ βάθος εἶναι ἀψιδωτὸν καὶ μετρεῖ περίπου 0.25 μ. Ἡ πρὸς δεξιὰ κόγχη ἔχει μῆκος 0.55 μ., ὅσον καὶ ἡ προηγουμένη, ἀλλ' ἄνω ἀπολήγει τοξοειδῶς καὶ ἔχει μέγιστον ὕψος 0.35 μ., τὸ δὲ βάθος εἶναι περίπου 0.25 μ.

Ὑψηλότερον, εἰς ἀπόστασιν 1 μ. ἀπὸ τῆς κάτω πλευρᾶς τῶν περιγραφεισῶν κογχῶν, ὑπάρχει σειρὰ ὀλόκληρος ἀπὸ ἑξ μικρότερα λαξεύματα, εἰς σχῆμα κύβου περίπου μὲ πλευρὰν 0.20 μ. Αἱ ἀποστάσεις ἀπ' ἀλλήλων ἑξ ἀριστερῶν εἶναι ὡς ἑξῆς : 1.60 μ., 2.05 μ., 1.80 μ., 1.80 μ., 1.70 μ.

Ἐτι ὑψηλότερον, εἰς ἀπόστασιν 3.70 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ὑπάρχει συνεχὲς λάξευμα διῆκον καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς πλευρᾶς ὡς ἐν εἰκ. 4. Τὸ λάξευμα τοῦτο ἔχει συνολικὸν ὕψος 0.45 μ. καὶ βάθος 0.25 μ., διαιρεῖται δὲ εἰς δύο μέρη ἥτοι ἔχει χαμηλὴν «πατούραν» κάτω, βάθους 0.08 μ. καὶ ὕψους 0.06 μ. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια εἶναι ἐπικλινής, ὥστε εἰς τὸ βάθος τὸ ὕψος μειοῦται κατὰ 0.10 μ.

Ὑψηλότερον κατὰ 0.40 μ. καὶ εἰς τὸ δεξιὸν τμήμα τῆς πλευρᾶς ὑπάρχει κόγχη ἀψιδωτὴ μὲ πλευρὰν κάτω 0.35 μ., ὕψος 0.40 μ. καὶ βάθος μέγιστον 0.23 μ.

Εἰκ. 4. Ἡ νοτία πλευρὰ τοῦ λαξευθέντος βράχου.

Ἐκτὸς τοῦ προαναφερθέντος ὀριζοντίου λαξεύματος, εἰς ὕψος 5.30 μ. ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, παρατηρεῖται ἕτερον συνθετώτερον λάξευμα ὀριζόντιον. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀδοντωτὸν τμήμα κάτω καὶ ἕτερον διήκον κατὰ μῆκος ὑπεράνω αὐτοῦ. Οἱ ὀδόντες εὐρίσκονται εἰς κανονικὰς ἀποστάσεις ἀπέχοντες περὶ τὰ 0.18 μ. ἀπ' ἀλλήλων, ἔχουν πλάτος ἐπίσης περὶ τὰ 0.18 μ., ὕψος 0.12 μ. καὶ βάθος 0.22 μ. Τὸ ὑπεράνω ἐπίμηκες λάξευμα εἰσέχει περαιτέρω καὶ ἔχει ὕψος καὶ βάθος περὶ τὰ 15 ἐκ., ἐκ τῶν ὁποίων 3 ἐκ. τοῦ βάθους καὶ 5 ἐκ. τοῦ ὕψους ἀνήκουν εἰς «πατούραν», τῆς ὁποίας ἡ κατακόρυφος πλευρὰ εὐρίσκεται εἰς τὸ αὐτὸ κατακόρυφον ἐπιπέδον μὲ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς λελαξευμένης κορυφῆς τοῦ βράχου. Τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ βράχου εὐρίσκεται εἰς ὕψος 9.50 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Τὸ ἄνω τοῦτο μέρος τοῦ βράχου εἶναι λαξευμένον καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν καθέτου πρὸς τὴν περιγραφεῖσαν πλευρὰν ἐπιπέδον, διαμορφουμένου ἑτέρου λαξευτοῦ διαμερίσματος μὲ δάπεδον εὐρισκόμενον εἰς ὕψος περίπου 6.50 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Ἀλλὰ, ὡς ἐλέχθη, ἡ περιγραφή ἐδῶ θὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὰ καθαρισθέντα μέρη τῶν βράχων. Πρέπει νὰ προστεθῇ, ὅτι εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον ἄνω ὑπάρχει βαθμιδωτὴ διάταξις (εἰκ. 4, δεξιὰ καὶ πίν. 46β, δεξιὰ), ἡ ὁποία εἶναι ἀποτέλεσμα λατομίας εἴτε ἐξυπηρέτει σκοπιμότητα εἴτε ὄχι. Διὰ νὰ γίνουν σαφεῖς τὰ πράγματα εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁλοκληρωθῇ ὁ καθαρισμὸς καὶ νὰ γίνῃ ἀνασκαφή, ἡ ὁποία πιθανῶς θὰ φέρῃ εἰς φῶς ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ θὰ ἐπιτρέψῃ παρατηρήσεις διαφωτιστικάς.

Βέβαιον εἶναι πάντως ὅτι ἡ παρατηρουμένη διαμόρφωσις τῶν βράχων δὲν εἶναι τυχαῖον ἀποτέλεσμα λατομίας, ἀλλὰ σκόπιμος κατασκευὴ κατόπιν λατομίας, τῆς ὁποίας σαφέστερα λείψανα θὰ περιγραφοῦν κατωτέρω. Πιθανῶς εἰς τὴν κατασκευὴν ἐχρησιμοποιήθη κατὰ κύριον λόγον ξυλεία καὶ τοῦτο θὰ καταστήσῃ δυσχερῆ τὴν ἀναπαράστασιν. Ὅπωςδήποτε εὐρισκόμεθα ἐνῶπιον λειψάνων ἐκτεταμένων κατασκευῶν, τὰς ὁποίας μόνον βασιλικὸν ταμεῖον ἢ πλούσιον Ἱερὸν ἡδύνατο νὰ χρηματοδοτήσῃ.

Ἡ μακρὰ πλευρὰ τοῦ λαξευθέντος βράχου (πίν. 49α), μάλιστα κατὰ τὸ

Εἰκ. 5. Τομὴ τῆς πλευρᾶς τῆς εἰκ. 4.

νότιον τμήμα αὐτῆς (πίν. 50α καὶ παρένθ. πίν. Β' ἀριστερά), παρουσιάζει λαξεύματα ποικίλα, ἐκ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ μνημονευθοῦν ἰδιαίτερος ὀδοντωτὰ λαξεύματα κανονικὰ καὶ εἰς τὸ ὕψος ὁμοίων λαξευμάτων τῆς νοτίας πλευρᾶς, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἶναι μεγαλύτερα: πλάτος περὶ τὰ 0.24 μ., βάθος ποικίλλον ἀπὸ 0.20 - 0.37 μ. καὶ ὕψος ἀπὸ 0.15 - 0.20 μ. Δὲν εἶναι σκόπιμον νὰ συνεχισθῇ ἡ ξηρὰ περιγραφὴ ἐνὸς ἐκάστου λαξεύματος ἐνταῦθα. Τὰ σχέδια καὶ αἱ φωτογραφίαι ἐπὶ τοῦ παρόντος παρέχουν τὴν γενικὴν εἰκόνα, ἕως ὅτου καταστῇ δυνατὴ κάποια ἱκανοποιητικὴ ἐρμηνεία τῶν λεπτομερειῶν.

Τῆς βορείας στενῆς πλευρᾶς (εἰκ. 6 καὶ πίν. 49β) ἡ σπουδαιότερα ἔνδειξις εἶναι λάξευμα ἐπικλινὲς μὲ κλίσιν, ἡ ὁποία ἀρμόζει εἰς ἐπικλινῇ στέγην. Τέσσαρες ἕως πέντε ἔντεχνοι κόγχαι ἀκανονίστως διατεταγμέναι καὶ ἀνόμοιαι παρατηροῦνται μεταξὺ φυσικῶν φθορῶν τοῦ βράχου. Ἡ περαιτέρω πρὸς Βορρᾶν λάξευσις τοῦ βράχου παρακολουθεῖται μέχρι τοῦ σπηλαίου ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ ἔτι περαιτέρω, ἀλλὰ δὲν ἐγένετο ἐπαρκὴς καθαρισμός, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπέτρεπεν ἀκριβῆ καὶ πλήρη περιγραφὴν καὶ ἀπεικόνισιν.

Τὸ σπήλαιον ὑπ' ἀριθ. 3 εὐρίσκεται εἰς ἀπόστασιν περὶ τὰ 80 μ. ἀπὸ τοῦ σπηλαίου ὑπ' ἀριθ. 2 (πίν. 45). Εἶναι τὸ μεγαλύτερον ἐκ τῶν τριῶν, ἔχει δύο εἰσόδους καὶ μᾶλλον περίπλοκον διαμόρφωσιν (πίν. 51α - β) καὶ εἰκ. 2, δεξιὰ, ὑπ' ἀριθ. 8). Τὸ ἐσωτερικὸν κατὰ τὸ μέγιστον μέρος νῦν δὲν παρουσιάζει ἔχνη ἐργασίας, ἵσως διότι ταῦτα ἐκαλύφθησαν ὑπὸ μεταγενεστέρων ἰζημάτων ἐκ τῶν ρεόντων ὑδάτων, τὰ ὁποῖα ἐξακολουθοῦν νὰ διαμορφώνουν σταλακτίτας καὶ σταλαγμίτας¹. Μόνον εἰς ὠρισμένα σημεῖα διατηροῦνται ὁρατὰ ἔχνη λαξεύσεως, μία δὲ διάβασις εἶναι διαμορφωμένη ἐλλειψοειδῶς (πίν. 51α).

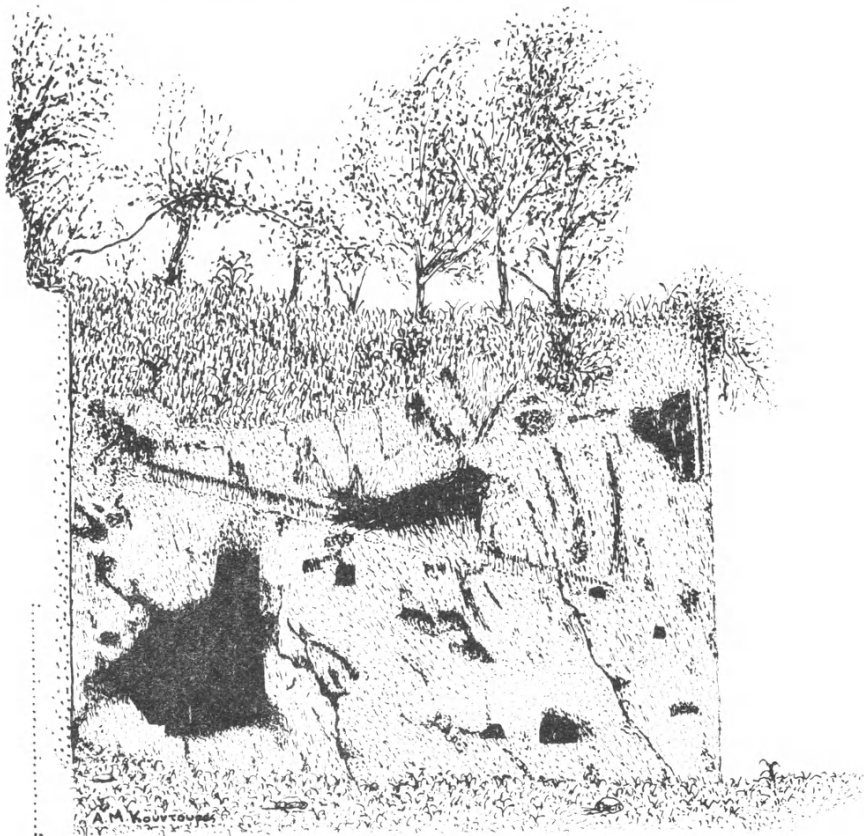
Ἐντυπωσιακὸν εἶναι καὶ τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ σπηλαίου μὲ τὴν ἐπιμελῆ λάξευσιν τῆς ὀψews εἰς μεγάλην ἔκτασιν.

Ὑπὲρ τὴν ἑτέραν τῶν εἰσόδων καὶ ἐκατέρωθεν αὐτῆς παρατηροῦνται λαξεύματα, ὥς τὸ ἐν πίν. 50β ὀριζόντιον λάξευμα, ταῦτα δὲ δύνανται νὰ ἐρμηνευθοῦν ὥς γενόμενα διὰ τὴν κατασκευὴν προστόφου τῆς εἰσόδου.

Μέχρι τοῦδε ἐξετέθησαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ γενομένου καθαρισμοῦ ἀπὸ τῆς βλαστήσεως. Ἐν συνεχείᾳ ἐκτίθενται τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκαθαρίσθη ἡ περιοχὴ μὲ τὰ «σκαλοπάτια», τὰ ὁποῖα ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν ἐκρίζωσιν τῆς καρυδιᾶς (ιδεῖ ἀνω-

¹ Πρβ. ὅσα ὁ ΠΛΙΝΙΟΣ λέγει περὶ σπηλαίου ἐν Μιέζη, Φ. Μ. ΠΕΤΣΑΣ, ἔ. ἀ. σ. 5, σημ. 3.

τέρω). Ἀλλὰ ταῦτα ἀπεδείχθησαν μετὰ τὸν καθαρισμὸν βαθμιδωτὰ κατὰ-
λοιπα λατομίας (πίν. 52α-β)¹. Ὅμοια κατάστασις ἀπεκαλύφθη καὶ μετὰ τὸν

Εἰκ. 6. Ἡ πλευρὰ κατὰ τὸ σπήλαιον ὑπ' ἀριθ. 2.

καθαρισμὸν τοῦ στρώματος κεράμων τῆς ἀνασκαφικῆς τομῆς (πίν. 54α),
περὶ ἧς κατωτέρω.

Ἡ ἀνασκαφικὴ τομὴ ἐγένετο ἐπὶ ζώνης, ἡ ὁποία δεν παρου-
σίαζεν ἐπιφανειακὴν τινα ἔνδειξιν ἀξιοπρόσεκτον. Τὸ ἔδαφος ἐν γένει ἔκα-

¹ Πρβ. Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΝ, Τὰ Ὑλικά Δομῆς, Α', 2, Ἀθῆναι 1958, σ. 83 κέ.
καὶ κυρίως εἰκ. 27-29. Ἐκτενέστερον ANGELINA DWORAKOWSKA, Extraction de
la pierre dans la Grèce antique, technique des travaux et ses problèmes,
Archeologia 13, 1962, σ. 8 κέ. (εἰς τὴν πολωνικὴν μετὰ περιλήψεως εἰς τὴν
γαλλικὴν, σ. 54 κέ.).

λύπτετο ὑπὸ καταπεσόντων φύλλων καὶ χλόης. Ὡς βάσις ἐλήφθη ἡ γωνία τῆς πρώτης ἐκ δεξιῶν ἐσοχῆς τῆς μακρᾶς πλευρᾶς (εἰκ. 3, παρὲνθ. πίν. Β' καὶ πίν. 49α). Ἀπὸ τῆς γωνίας πρὸς Νότον ἐχαράχθη ζώνη πλάτους 2 μ., ἣτις ἐξετάθη πρὸς Ἀνατολὰς μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς κατωφερείας ἥτοι εἰς μῆκος περίπου 10 μ. Μετὰ τὸ ἐπιφανειακὸν στρῶμα μικροῦ βάθους (περὶ τὰ 0.60 μ.) ἀπεκαλύφθη, κατὰ τὸ πρὸς τὸν βράχον μέρος τῆς τομῆς, στρῶμα κεράμων (πίν. 53). Εἰς τὸ ἐπιφανειακὸν στρῶμα τὸ μόνον ἀξιόλογον εὑρημα ὑπῆρξε χαλκοῦν νόμισμα ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων (πιθανῶς Magnentius, 350 - 353 μ. Χ., κατὰ τὸν νεαρὸν νομισματικὸν κ. Ἰ. Τουράτσογλου). Εὐρέθη ἀκριβῶς ὑπὲρ τὸ στρῶμα τῶν κεράμων, κατὰ τὸν ἄξονα τῆς τομῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν 0.55 μ. ἀπὸ τῆς παρεῖδς τοῦ βράχου.

Τὸ στρῶμα τῶν κεράμων δὲν ἦτο ἀδιατάρακτον στρῶμα πεσοῦσης στέγης. Καλυπτῆρες κορινθιακοὶ ἀκέραιοι ἢ εἰς τεμάχια κατὰ χώραν εὐρέθησαν ὑπὲρ ἀλλήλους τοποθετημένοι ὥς νὰ ἦσαν ἀποθηκευμένοι κατὰ τὴν γωνίαν τοῦ βράχου καὶ νὰ ἐταράχθησαν μόνον ἐκ τινος τυχαίας αἰτίας.

Ὑπάρχουν τρεῖς ὅμοιοι τύποι καλυπτῆρων διαφέροντες κυρίως κατὰ τὸ μέγεθος ἢ καὶ τὸν πηλόν. Ἐμετρήθησαν μέγιστα διαστάσεις: α) 0.655×0.115 μ., β) 0.65×0.12 μ. καὶ γ) 0.62×0.105 μ. Διαφοραὶ παρουσιάζονται καὶ εἰς τοὺς στρωτήρας, οἱ ὅποιοι εὐρέθησαν εἰς μικρότερον ἀριθμὸν καὶ εἶναι ὀλιγώτερον καλὰ διατηρημένοι (πίν. 54δ).

Μεταξὺ τῶν καλυπτῆρων καὶ στρωτήρων εὐρέθησαν ὀλίγα τεμάχια πηλίνων σιμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ σπουδαιότερα εἰκονίζονται ἐν πίν. 54β-γ καὶ ε. Ἀνήκουν καὶ αὐτὰ εἰς δύο τοῦλάχιστον διαφόρους τύπους. Τὰ εὐρεθέντα τεμάχια λεοντοκεφαλῆς πιθανῶς ἀνήκουν εἰς τὸν ἕτερον τῶν τύπων (πίν. 54γ καὶ παρὲνθ. πίν. Γ'). Ἡ ἀνάγλυφος διακόσμησις τῶν σιμῶν καὶ ἡ λεοντοκεφαλή ἀποτελοῦν τὰ μόνα βάσιμα τεκμήρια πρὸς χρονολόγησιν. Δὲν εἶναι βέβαιον, ὅτι εἶναι σύγχρονα πρὸς τὰς σίμας ὅλα ἢ τινα τῶν λαξευμάτων εἰς τοὺς βράχους, καὶ δὲν εἶναι εὐκόλος ἡ χρονολόγησις τῶν σιμῶν, ἐλλείψει χρονολογημένων ὁμοίων παραδειγμάτων ἐκ τῆς Μακεδονίας. Ὅπωςδῆποτε ὁμως εἶναι ἀρχαιότερα ἐξ ὅλων τῶν γνωστῶν ἐκ Πέλλης καὶ Βεργίνης, ἀνάγονται πιθανώτατα εἰς τὸν 4ον αἰ. π. Χ. καὶ ἡ παρουσία των ἐκεῖ, ὥς καὶ ἡ ἀποκάλυψις των διὰ τῆς πρώτης δοκιμαστικῆς τομῆς, στηρίζουν τὴν ἐλπίδα ὅτι κατὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς θὰ ἀποκαλυφθοῦν κτήρια τῆς ἐποχῆς τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀνήκοντα ἴσως εἰς τὸ Νυμφαῖον τῆς Μιέξης καὶ τὴν παρὰ τὸ Νυμφαῖον «Σχολήν». Ὅταν τοῦτο βεβαιωθῇ, θὰ ἔχωμεν εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸν δεύτερον μετὰ τὴν Πέλλαν ἀρχαιολογικὸν τόπον παγκοσμίῳ ἐνδιαφέροντος.

5. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΙΣ ΑΜΦΙΠΟΛΙΝ

Εἰς τὴν Ἀμφίπολιν συνέχισα καὶ κατὰ τὸ 1965 τὴν ἀνασκαφὴν καὶ τὰς ἐρεῦνας, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς Ἐπιμελητρίας Δίδος Χαΐδως Κουκούλη. Αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται, διενεργηθεῖσαι ἀπὸ 18 ἕως 24 Ὀκτωβρίου εἰς τὸν χρόνον τῆς ἀρχαίας πόλεως, τῆς ἐλληνιστικῆς νεκροπόλεως καὶ τοῦ λόφου 133, εἶχον τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα :

Ι. ΤΟΜΕΥΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ. Δώδεκα δοκιμαστικαὶ τάφροι διαφόρων διαστάσεων ἠνοίχθησαν ἐντὸς ἀγρῶν ἢ κοινοχρήστων ἐκτάσεων τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας πόλεως. Αἱ πλέον ἀξιόλογοι ἦσαν αἱ κάτωθι :

1. Ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Ἰωάννου Κοχλιαρίδη εἰς τὴν θέσιν «Μπεζε-στένι» καὶ ἐγγύτατα τῆς ἀποκαλυφθείσης κιονοστοιχίας, εἶχεν ἀνευρεθῆ τυχαίως τὴν Ἀνοιξιν τμήμα ἐπιγραφῆς, ἀναφερούσης λατρείαν καὶ τέμενος τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Τοῦτο ἦτο ἀφορμὴ διενεργείας αὐτόθι δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς, ἣτις καὶ ἀπεκάλυψε τοίχους μεταγενεστέρας οἰκοδομῆς, προφανῶς βυζαντινῶν χρόνων, ἐκτισμένους διὰ μικρῶν ἀργῶν λίθων, πλίνθων καὶ πηλοῦ (πίν. 55). Εἰς τὴν ἐπίχωσιν ἀνευρέθη τεμάχιον βάσεως ἰωνικοῦ κιονίσκου.

2. Ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Εὐσταθίου Χατζηκυριακίδη, εὐρισκομένου εἰς τὸ δυτικώτερον τμήμα τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ ἐγγύτατα τῆς θέσεως, ἔνθα ἀπεκαλύφθη ἄλλοτε μέγα δωρικὸν ἐπιστύλιον, ἐγένοντο τρεῖς δοκιμαστικαὶ τομαί. Αἱ δύο ἐξ αὐτῶν οὐδὲν τὸ ἀξιόλογον ἀπέδωσαν. Ἐντὸς ὧμος τῆς τρίτης τομῆς, ἀνεσκάφη θεμέλιον ἰσχυροῦ τοίχου, κατευθύνσεως ἀπὸ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς, ἀποκαλυφθέντος ἐπὶ μήκους 24.85 μ. (πίν. 56). Οὗτος εἶναι ἐκτισμένος διὰ μεγάλων πλίνθων παρολίθου, ἔχει πλάτος 0.75 - 1 μ. καὶ ὕψος 0.45 μ. Τὰ δύο ἄκρα τοῦ τοίχου κατεστράφησαν καθ' ὁλοκληρίαν. Ἐγγὺς τοῦ τοίχου περισυνελέγησαν τμήματα ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐκ μικρῶν φυσικῶν χαλίκων. Περισυνελέγησαν ἐπίσης ἐκ τῆς ἐπιχώσεως διάφορα ὄστρακα μελαμβαφῶν ἀγγείων, ὄστρακον κανθάρου μὲ ραβδώσεις (πίν. 57α), ἀνθέμιον ἐξ ἠγεμόνος καλυπτῆρος (πίν. 57β), τεμάχιον πηλίνης σίμης μὲ διακόσμησιν ἀνθεμίου καὶ φύλλων ἀκάνθης, τεμάχιον ἠγεμόνος καλυπτῆρος διασώζοντος ἔλικα, δύο ἀποτμήματα ἰωνικῶν κιονοκρανῶν, ἀποκεκρουμένος σφόνδυλος δωρικοῦ κίονος ἐκ παρολίθου, ὡς καὶ θραύσματα ἐπιχρισμάτων ἐρυθροῦ χρώματος.

Εἶναι προφανές ὅτι ὁ τοίχος ἀνήκει εἰς μέγα οἰκοδόμημα τοῦ 4ου ἢ 3ου π. Χ. αἰ., πιθανῶς δημόσιον, ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται ἴσως καὶ τὸ ἀνευρεθὲν δωρικὸν ἐπιστύλιον. Λόγω τῆς μικρᾶς ἐπιχώσεως εἰς τὸν χώρον τοῦ κτηρίου καὶ τῆς μηχανικῆς καλλιεργείας τῶν ἀγρῶν ἡ οἰκοδομὴ κατεστράφη κατὰ μέγα μέρος.

3. Ἀνατολικώτερον τῆς θέσεως ταύτης ἐγένετο δοκιμαστικὴ ἔρευνα ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Νικολάου Κοχλιαρίδη, ἐνθα ἀπεκαλύφθη μικρὸν τμήμα τοίχου μεταγενεστέρης ἐποχῆς. Ἐνταῦθα περισυνελέγησαν χονδροειδῆ ὄστρακα ρωμαϊκῶν ἀγγείων, ὀλίγα μελαμβαφῇ καὶ μικρὸν τμήμα ἐπιγραφῆς, διασῶζον ὀλίγα γράμματα.

4. Νοτίως τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν παρυφὴν τῆς ἀτραποῦ, τῆς ἀγούσης διὰ τῶν λόφων εἰς τὸν νέον συνοικισμὸν τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ τὸν Στρυμόνα, δοκιμαστικὴ ἔρευνα εἶχε τὰ κάτωθι ἀποτελέσματα :

α) Ἀνευρέθη μικρὸς λακκοειδὴς τάφος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου περισυνελέγησαν μελαμβαφῇ ἀγγεῖα. β) Ἐγγὺς τοῦ τάφου ἀπεκαλύφθη τοίχος ἔξ ἀγρῶν λίθων καὶ πηλοῦ, μήκους 2.80 μ. ὕψους 0.80 μ., καὶ παρ' αὐτὸν πηλίνῃ ἀκεραία ἀσάμινθος, διατηρηθεῖσα εἰς τὴν θέσιν της, τοῦ γνωστοῦ καὶ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ὀλύμπου τύπου (πίν. 58α).

Ἐγγὺς τῆς ἀσαμίνθου ἀνεσκάφη δωμάτιον οἰκίας, διαστάσεων 4.35×2.30 μ., μὲ εἴσοδον ἐκ τῆς νοτίας πλευρᾶς (πίν. 58β). Οἱ τοῖχοι εἶναι εὐτελοῦς κατασκευῆς, ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν ἀκανονίστων λίθων καὶ πηλοῦ καὶ φέρουν λευκὰ ἐπιχρίσματα.

Ἐκ τῆς θέσεως ταύτης περισυνελέγησαν πολλὰ κυάθια μελαμβαφῇ ἢ ἄβαφῇ, θραύσματα χυτρῶν καὶ χονδροειδῶν ἀγγείων, οἰνοχοΐσκη, ἡθμός, ὄστρακον ἐρυθρομόρφου ἀγγείου, μήτρα εἰδωλίου γυναικός, ἐχούσης τὴν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ στήθους, καὶ τμήμα σκύφου, φέροντος διακόσμησιν μακρῶν ἐγχαράκτων καὶ οὐχὶ ἀναγλύφων φύλλων καὶ ὁμοιάζοντος πρὸς τοὺς τελευταίους χρονολογικῶς σκύφους (πίν. 59α).

5. Μικρὰ δοκιμαστικὴ τάφος, γενομένη ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Θεοχάρους Κοχλιαρίδη, ἀπεκάλυψε τμήμα τοίχου, μήκους 2.30 μ. καὶ πλάτους 0.50 μ. εὐτελοῦς κατασκευῆς.

6. Εἰς τὸ ΝΑ. τμήμα τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως ἡ φυσικὴ διαμόρφωσις τῶν κλιτύων λόφου δημιουργεῖ χώρον ὁμοιάζοντα πρὸς κοῖλον ἀρχαίου θεάτρου (πίν. 59β). Ἐνταῦθα, καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, ἐπεχειρήθη μικρὰ δοκιμαστικὴ ἔρευνα, ἄνευ ἀποτελέσματος, καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγένοντο πέντε δοκιμαστικαὶ τομαὶ εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ χώρου. Ἐκ τούτων αἱ τέσσαρες τομαὶ συνήντησαν τὸν φυσικὸν βράχον καὶ μόνον ἡ πέμπτη τάφρος ἀπεκάλυψε δύο τοίχους κατερχομένους παραλλήλως καὶ εἰς ἀπόστασιν

1.15 μ. ἀπ' ἀλλήλων. Μεταξὺ τῶν τοίχων, εἰς τὸ μέσον περίπου, ἀπεκαλύφθη ἐπὶ μήκους 2.20 μ. πήλινος ἀγωγός, διάμ. 0.15 μ. (πίν. 60α). Οἱ τοῖχοι εἶναι ῥυκτοδομημένοι δι' ἀκανονίστων λίθων, πλίνθων, πωρολίθου καὶ πηλοῦ. Ἐκ τούτων ὁ δυτικός ἔχει πάχος 0.45 μ. καὶ ἀπεκαλύφθη ἐπὶ μήκους 5.50 μ. ὁ δὲ ἀνατολικός, πάχος 0.60 μ. ἐπὶ μήκους 6.50 μ.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εὗρέθη μαρμαρίνη βάσις στήλης (διαστ. $0.55 \times 0.14 \times 0.23$) διακοσμουμένη ἄνω καὶ κάτω δι' ἀργοῦ κυματίου καὶ φέρουσα ἐπὶ τῆς ἄνω ὀριζοντίου ἐπιφανείας τόρμον (διαστ. 0.37×0.10) διὰ τὴν ἐνθεσιν τῆς στήλης (πίν. 60β). Περισυνελέγησαν ὀλίγα ὄστρακα ἀγγείων Ἑλληνιστικῶν καὶ Ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ μικρὸν τμήμα γλυπτοῦ, διασῶζον πτυχάς. Οὐδὲν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπεδείκνυε τὴν ὑπαρξιν τοῦ θεάτρου εἰς τὴν θέσιν αὐτήν, ἀπεκαλύφθη.

II. ΤΟΜΕΥΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗΣ ΝΕΚΡΟΠΟΛΕΩΣ.

1. Ὡλοκληρώθη ἡ ἔρευνα τοῦ ἀνευρεθέντος κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος μικροῦ μετὰ κλίμακος λαξευτοῦ τάφου, ἐκ τῶν λεγομένων «μακεδονικῶν» (ΠΑΕ 1964, σ. 40, πίν. 27γ). Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπεκαλύφθη ἐκ νέου ἡ κλίμαξ καὶ ἡρευνήθη τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου, συγκειμένου ἐκ μικροῦ ὑπαιθρίου προθαλάμου καὶ μικροῦ ὑπογείου νεκρικοῦ θαλάμου, λαξευτοῦ ἐντὸς βράχου (πίν. 61). Ἡ ἔρευνα αὕτη οὐδὲν εὗρημα ἀπέδωκεν.

2. Εἰς τὴν θέσιν «Καστὰς» ἐγγὺς τοῦ λόφου 133, ὑπάρχει λοφίσκος (πίν. 62α), ἔνθα κατὰ τὸν παρελθὸν ἔτος εἶχεν ἐπιχειρηθῇ μικρὰ σκαφικὴ ἔρευνα. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγένοντο δύο δοκιμαστικαὶ τομαὶ πλάτους 10 περίπου μέτρων ἑκάστη, ἐκ τῆς περιφερείας πρὸς τὸ κέντρον, ἡ τομὴ Α' εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ λοφίσκου (πίν. 62β) καὶ ἡ τομὴ Β' εἰς τὴν βορειάν (πίν. 63α). Αἱ ἐργασίαι τοῦ ἔτους τούτου κατέδειξαν ὅτι πρόκειται περὶ ὑπερμεγέθους τεχνητοῦ τύμβου μὲ ἐπίχωσιν στρωμάτων λεπτῆς ἄμμου καὶ σκληροῦ χρώματος ὑποπρασίνου χρώματος, συσσωρευθέντων ἐναλλάξ. Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως ἀνευρίσκονται ἐν ἀφθονίᾳ ὄστρεα τῆς θαλάσσης καὶ λατύπαι, ἔτι δὲ τμήματα κεράμων, ὄστρακα ἀγγείων καὶ κροκκαλοπαγεῖς ποτάμιοι λίθοι.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς τομῆς Β', εἰς ἀπόστασιν 5.80 μ. ἐκ τῆς περιφερείας τοῦ τύμβου καὶ εἰς βάθος 1.60 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, διεπιστώθη ταφὴ νεκροῦ ἐπὶ μεγάλων κεράμων (πίν. 63β). Διειρηθήσαν ἐλάχιστα ὄστᾶ, πλησίον δὲ τούτων ἀνευρέθησαν θραύσματα σιδήρου, ἀνήκοντα πιθανῶς εἰς μάχαιραν, χάνδρα καὶ ἔλασμα ἐκ χαλκοῦ. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως ἀμφοτέρων τῶν τομῶν περισυνελέγησαν ὄστρακα ἀβαφῶν, μελαμβافῶν, ἐρυθρομόρφων ἢ με καστανόχρουν γάνωμα ἀγγείων. Τὸ πλέον ἐνδιαφέρον ἐξ αὐτῶν ἀνήκει εἰς

ἐρυθρόμορφον ἄγγειον, πιθανῶς τοῦ τέλους τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, μὲ παράστασιν σατύρου (πίν. 64α).

Λίαν σημαντικὴ ἦτο ἡ ἀποκάλυψις μεταξὺ τῶν τομῶν Α' καὶ Β' περιφερικοῦ τοίχου, περιέχοντος τὸν τύμβον καὶ ἀποτελοῦντος τὸ ἀρχικὸν ὄριον αὐτοῦ. Ὁ τοίχος οὗτος, ὀγκοδομημένος δι' ὀγκωδῶν ἀργῶν λίθων, ἀπεκαλύφθη μεταξὺ τῶν τομῶν Α' καὶ Β' ἐπὶ μήκους 40.80 μ. νοτίως δὲ τῆς τομῆς Α' ἐπὶ μήκους 2 μ. Εἰς τὰ καλύτερον διατηρούμενα σημεῖα ἔχει ὕψος 0.80 μ. καὶ ἀποτελεῖται ἐκ δύο σειρῶν λίθων (πίν. 64β).

Διὰ τῆς ἀποκαλύψεώς του προσετέθη ἐν οὐσιῶδες ἀποδεικτικὸν στοιχεῖον ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ μεγίστου τεχνητοῦ τύμβου περιμέτρου 487 μ. περιῖπου καὶ ὕψους ἄνω τῶν 20 μ. καὶ οὐχὶ φυσικοῦ λοφίσκου. Ἐκ τῶν εὐρισκομένων δὲ εἰς τὴν ἐπίχωσιν λατυπῶν, ὡς καὶ τῶν ἀνευρεθέντων μέχρι τοῦδε εὐτελῶν τάφων ἐπιτρέπεται ἡ εἰκασία ὅτι ὁ τύμβος καλύπτει εἴτε μέγα ταφικὸν οἰκοδόμημα, εἴτε περισσοτέρους μικροὺς τάφους.

III. ΛΟΦΟΣ 133. Συνεχίσθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ ἀρξαμένη κατὰ τὸ 1964 ἔρευνα τοῦ λόφου 133 τοῦ ὑψουμένου περὶ τὰ 3 χιλ. Β. τῆς Ἀμφιπόλεως (πίν. 65). Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγένοντο 4 δοκιμαστικαὶ τομαὶ (διαστ. 6×4 μ.) εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς ὁμαλῆς κορυφῆς τοῦ λόφου (πίν. 66α).

Το μὴ Α'. Εἰς βάθος 0.50 μ. ἐνεφανίσθη ὁ αὐτοφυῆς βράχος καὶ ἡ ἔρευνα ἐτερματίσθη.

Το μὴ Β'. Ἡ πλέον ἐνδιαφέρουσα τῶν τομῶν ἦτο ἡ Β' (πίν. 66β). Κάτωθεν τῶν ἐπιφανειακῶν διατεταραγμένων στρωμάτων ἀπεκαλύφθη ἀδιατάρακτον στρώμα ὀψίμου νεολιθικῆς - πρωίμου ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ. Διεπιστώθη στρώσις δαπέδου ἐκ πεπατημένου πηλοῦ ἐκτεινομένη εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς τάφρου (πίν. 67α). Ἐπὶ τοῦ δαπέδου τούτου, τὸ ὁποῖον ἐμφανίζει πολλὰς διαταραχὰς (καθιζήσεις, ὀρύγματα, ὀπάς) (πίν. 66β), δύο περιοχαί, ἔνθα τὸ χῶμα ἦτο ἐρυθρὸν ἐκ τῆς καύσεως, ἐχαρκτηρίσθησαν ὡς ἐστίαι. Παρὰ τὴν ἐστίαν 1 (πίν. 68α), ἡ ὁποία ἐξετείνετο εἰς μίαν ἔκτασιν 0.35×0.25 μ., εὐρέθησαν πολλὰ ἴχνη τέφρας μετ' ὀλίγων τεμαχίων ἀνθρώκων, ὀστέων καὶ ὀστέων.

Εἰς τὴν λεγομένην ἐστίαν 2 διεπιστώθησαν ἐλάχιστα ἴχνη ἀνθρώκων, ἀλλὰ ἡ ἐξ ἐρυθροῦ κεκαυμένου πηλοῦ μετὰ λεπτῶν χαλίκων στρώσις τῆς εἶναι βεβαία (πίν. 68β). Τὰ ἀποσπασθέντα ἐκ τοῦ δαπέδου ὀστρακα εἶναι τῆς πρωίμου ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ. Αἱ ἀπαντώμεναι ἐπὶ τοῦ δαπέδου ὀπαὶ (πίν. 67β) δὲν κατέστη δυνατόν νὰ σχετισθῶσι μὲ ἴχνη πασσάλων οἰκίας.

Εἰς βάθος 0.35 μ. κάτωθεν τοῦ α' δαπέδου εὐρέθη ἕτερον δάπεδον, οὗτινος μικρὸν μόνον τμήμα ἀπεκαλύφθη (πίν. 67α). Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο

ἡ περιοχὴ ἔχει διαταραχθῆ ἕξ ἐκρήξεως ὀβίδος καὶ ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἐπροχώρησε κάτωθεν τοῦ α' δαπέδου. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ εὐρεθεὶς εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς τάφρου ἀποθέτης (πίν. 69α). Πρόκειται περὶ ἑνὸς κυκλικοῦ περιῖπου τὸ σχῆμα ὀρύγματος, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται κάτωθεν τοῦ α' δαπέδου. Τὸ ὄρυγμα ἔχει διάμετρον 0.50 μ. καὶ βάθος 0.70 μ. Τὸ νότιον ἥμισυ τοῦ ἔχει καταστραφῇ ὑπὸ μεταγενεστέρου στρώματος ἱστορικῶν χρόνων, τὸ ὁποῖον κατέρχεται μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους εἰς βάθος 1.70 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας (πίν. 69β).

Ἐντὸς τοῦ ἀποθέτου εὐρέθησαν ἀφθονα λείψανα ὀστέων πτηνῶν καὶ ἄλλων ζώων, ὀδόντες κάπρου, πλήθος ὀστέων καὶ τεμαχίων ἀνθρώπων.

Πολλὰ ἐπίσης εἶναι τὰ ἀνευρεθέντα ἐντὸς τοῦ ἀποθέτου ὄστρακα· χρονολογοῦνται εἰς τὴν ὑστέραν νεολιθικὴν (γραπτὰ μετὰ black on red διακοσμήσεως, μαῦρα στιλπνά, κασιανὰ στιλπνά, ἐγγάρακτα, ὡς καὶ ἓν παράδειγμα μετὰ διακοσμήσεως διὰ γραφίτου ἐπὶ σκοτεινοῦ ἐδάφους) (πίν. 70 καὶ 71). Λίαν ἐνδιαφέρουσα ἐπίσης εἶναι ἡ ἀνεύρεσις ἑνὸς τεμαχίου πηλοῦ ἐκ τῆς ἐπαλείψεως τῆς στέγης οἰκίας, τὸ ὁποῖον σώζει ἴχνη καλὰ μῶν (πίν. 72α). Ὀλίγα θραύσματα πυριτολίθων περισυνελέγησαν ἐκ τοῦ ἀποθέτου (πίν. 72β). Εἰς τὸ νοτίως τοῦ ἀποθέτου στρώμα τῶν ἱστορικῶν χρόνων εὐρέθησαν ὄστρακα ἰωνικῶν κυρίως ἐργαστηρίων, ἀρχαϊκῶν χρόνων.

Ἐκ τῶν ἐπιφανειακῶν διατεταραγμένων στρωμάτων περισυνελέγησαν ἐν ἀφθονίᾳ ὄστρακα ἀγγείων ὑστερονεολιθικῆς ἐποχῆς (γραπτὰ μετὰ διακοσμήσεως black on red καὶ ἐγγάρακτα) ὡς καὶ πολλὰ τῆς πρωίμου ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ (πίν. 73α). Αἱ ἄλλαι περίοδοι τῆς χαλκοκρατίας δὲν βεβαιῶνται πλήρως λόγῳ ἐλλείψεως χαρακτηριστικῶν ὀστέων. Τὴν πρωίμον ὁμως ἐποχὴν τοῦ σιδήρου μαρτυροῦν μετὰ βεβαιότητος αἱ ἀνευρεθεῖσαι λαβαὶ τοῦ τύπου Lausitz (πίν. 73β).

Περισυνελέγησαν ἐπίσης θραύσματα πυριτολίθων, σφονδύλια, κορμὸς εἰδωλίου στεατοπυγικῆς γυναικείας μορφῆς, ὡς καὶ χαλκοῦς δακτύλιος, ψῆφος ὄρμου ἐξ ὑαλομάζης καὶ ἀπότμημα χαλκῆς τοξοσχίμου πόρπης (πίν. 73γ καὶ 74α, γ).

Τὰ εὐρεθέντα ὄστρακα ἀγγείων ἱστορικῶν χρόνων ἀνήκουν εἰς τὴν γεωμετρικὴν, τὴν ἀρχαϊκὴν καὶ τὸ α' ἥμισυ τοῦ 5ου π. Χ. (πίν. 74β, 75 καὶ 76α). Προέρχονται ἐκ διαφόρων ἐργαστηρίων ἰωνικῶν (Χιακά, «Μικρασιατικά») ἄττικῶν (ὑστερα μελανόμορφα, ἐρυθρόμορφα καὶ μελαμβαφῇ), ὡς καὶ ἐντοπίων.

Το μ ἢ Γ'. Ἡ ἔρευνα ἐντὸς τῆς τομῆς ἐπροχώρησε μέχρι βάθους 1.10 μ., ἔνθα ἀπεκαλύφθη ὁ φυσικὸς βράχος. Ἡ ἐπίχωσις ἦτο διατεταραγμένη καὶ δὲν διεπιστώθησαν ἐπάλληλα στρώματα ἱστορικῶν καὶ προϊστορικῶν χρόνων, οὔτε καὶ λείψανα δαπέδων οἰκῶν προϊστορικῶν.

Τὰ περισυλλεγένητα προϊστορικά ὄστρακα ἀνήκουν κυρίως εἰς τὴν ὄψιμον νεολιθικὴν ἐποχὴν καὶ τὴν πρῶτον ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ. Τὰ νεολιθικά ὄστρακα φέρουν γραπτὴν διακόσμησιν black on red (πίν. 76β) καὶ ἐγγάρακτον διὰ λευκῆς ἀσβεστώδους ὕλης πολλάκις πληρουμένην (πίν. 77).

Πολλὰ ἐπίσης εἶναι τὰ ὄστρακα τῆς πρῶτον χαλκοκρατίας. Εὐρέθησαν ἐπίσης κεφαλὴ εἰδωλίου (πίν. 74δ), εἷς πέλεκυς, ἀποτμήματα δισκοειδῶν «τραπεζῶν» (πίν. 78β) καὶ τρία σφονδύλια.

Χαρακτηριστικά εἶναι δύο μικρογραφικά ἀγγεῖα, σχεδὸν ἀκέραια, τῆς πρῶτον ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ (πίν. 78γ).

Περισυνελέγησαν ἐπίσης πολλὰ ὄστρακα ἐξ ἀγγείων ἱστορικῶν χρόνων. Πλὴν τῶν ἐντοπίων καὶ «ἰωνικῶν» ἐργαστηρίων (πίν. 78α καὶ 79α) εὐρίσκονται καὶ ἀττικὰ ὄψιμα μελανόμορφα, ἐρυθρόμορφα καὶ μελαμβαφῇ (πίν. 79β καὶ 80α). Πρὸς τούτοις περισυνελέγη μικρὰ πηλίνη βάσις εἰδωλίου (πίν. 80β).

Το μ ή Δ'. Εἰς τὴν βορείαν παρυφὴν τοῦ ὑψιπέδου τοῦ λόφου 133, ἐνθα κατὰ τὸ παρελθὸν εἶχον ἀποκαλυφθῇ τρεῖς πλίνθοι μαρμάρου ὡς καὶ θραύσματα νεκροδείπνου, Ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐγένετο ἡ τομὴ Δ', ἣτις ἀρχικῶς εἶχε διαστάσεις 6 × 4 μ. ἐν συνεχείᾳ ὅμως διηρυνήθη πρὸς Νότον καὶ Ἀνατολὰς. Ἡ τομὴ αὕτη ἀπεκάλυψεν εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα τῆς ἐπιχώσεως θεμέλιον τοίχου ἐκ λογάδων καὶ πηλοῦ, ἀκαθορίστου ἐποχῆς, καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπ' αὐτοῦ, σειρὰν λίθων σχηματιζόντων καμπύλην γραμμὴν (πίν. 82α).

Τὰ στρώματα τῆς ἐπιχώσεως ἦσαν διατεταραγμένα. Ἡ ἔρευνα ἐπροχώρησε μέχρι βάθους 1.70 μ. ἤτοι 0.67 μ. κάτωθεν τοῦ θεμελίου τοῦ τοίχου, μέχρι τοῦ βάθους δὲ αὐτοῦ περισυνελέγοντο ὄστρακα προϊστορικῶν ἀγγείων ὡς καὶ τοιαῦτα ἀρχαϊκῆς καὶ κλασσικῆς ἐποχῆς (πίν. 81). Εἰς τὸ ΝΑ. τμήμα τῆς τομῆς διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς δαπέδου, ἀλλ' ἡ ἔρευνα εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ἀνεστάλη.

Περισυνελέγησαν πολλὰ τεμάχια, ἀνήκοντα εἰς τὸ ἀνευρεθὲν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ρωμαϊκὸν νεκροδείπνον, ὡς καὶ μικρὸν τμήμα ἐνεπιγράφου πλακός, διασφωύσης τὰ γράμματα - - - - ΙΑΙΩΝΙΩ - - - -

Ἐν τέλει μικρὰ ἔρευνα ἐπεχειρήθη καὶ ἐπὶ τῆς δυτικῆς κλιτύος τοῦ λόφου 133, ἐγγὺς τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, ἣτις ἀπεκάλυψε σειρὰν ὀγκωδῶν λίθων χονδρικῶς ἐξεργασμένων, ἀπροσδιορίστου ἐποχῆς καὶ ἀδήλου προορισμοῦ (πίν. 82β).

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

6. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΤΗΣ ΔΩΔΩΝΗΣ

Μετά παρέλευσιν ἑξ ἑτῶν συνεχίσθη κατὰ τὸ θέρος 1965 ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τοῦ ἱεροῦ τῆς Δωδώνης, ἡ ὁποία εἶχε διακοπῇ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1959, ἀποθανόντος κατὰ Νοέμβριον τοῦ ἔτους τούτου τοῦ διευθύνοντος τὴν ἀνασκαφὴν, καθηγητοῦ Δημ. Εὐαγγελίδη. Ὑπὸ τοῦ γράφοντος καὶ συνεργάτου του ἀνεσκάφη κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος τὸ θέατρον. Προσωρινὴ ἔκθεσις τῆς ἀνασκαφῆς μετὰ περιγραφῆς τοῦ θεάτρου ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον 1960.

Ἡ διακοπὴ αὕτη ἐπεβάλλετο, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ μελέτη τῶν ἀνασκαφῶν τῆς περιόδου 1952-1959 καὶ ἡ μερικὴ δημοσίευσις τούτων εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα 1959 (1964).

Ἡ ἀναληφθεῖσα ἀνασκαφὴ ἐγένετο εἰς τὸν χώρον τὸν περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῆς ΝΑ. γωνίας τοῦ μεγάλου ὀρθογωνίου οἰκοδομήματος Ε2¹ καὶ τοῦ πρὸς Ἀνατολὰς ἑλληνιστικοῦ ναΐσκου Λ (παρένθ. πίν. Α' καὶ πίν. 83α)².

Τὸ μέγα οἰκοδόμημα, διαστάσεων 44 × 32.35 μ., ἔρευνηθὲν δοκιμαστικῶς πρὸ δωδεκαετίας ὑπὸ τοῦ Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ, εἶναι γνωστὸν καὶ ὡς ὑπόστυλος αἵθουσα, διότι περικλείει κατὰ τὸ βόρειον τμήμα διπλὴν ἰωνικὴν στοὰν μὲ ἑξ κίονας ἐκ κροκκαλοπαγοῦς λίθου, τρεῖς ἐφ' ἑκάστης σειρᾶς³. Οὐδὲν ὅμως ἐνδεικτικὸν στοιχεῖον εἶχε προκύψει τότε περὶ τῆς χρησιμότητος τοῦ μνημειακοῦ τούτου οἰκοδομήματος. Ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ἔρευνα ἐξωτερικῶς καὶ παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τούτου, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν κατατοπιστικὴν ἀναγνώρισιν τοῦ οἰκοδομήματος, κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐρμηνείαν του καὶ ἔφερεν εἰς φῶς σημαντικὰ εὐρήματα, διαφωτίζοντα τὴν ἱστορίαν τοῦ ἱεροῦ καὶ τῆς Ἡλείρου.

Ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἐξήντησεν ὁλόκληρον τὴν ἀρχαίαν ἐπίχωσιν, ἀφαιρεθέντων μόνον τῶν ἀνωτέρων χωμάτων μέχρι τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος. Ὑπο-

¹ Ὡς ἐσημειώσαμεν ἀλλαχοῦ, ΑΕ 1959 (1964), σ. 1, σημ. 3, ἐτηρήσαμεν πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν οἰκοδομημάτων τοῦ ἱεροῦ τὰ ὑπὸ τοῦ Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ χρησιμοπονηθέντα στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου. Τὸ ὑπὸ τοῦ ΚΑΡΑΠΑΝΟΥ Ε bis ὀνομαζόμενον ὑπόστυλον οἰκοδόμημα, χαρακτηρίζεται διὰ τοῦ Ε2 (ΑΔ 16, 1960, σ. 11-12).

² Ὁ ναῖσκος οὗτος ἐχαρακτήρισθη ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ ἀνασκάψαντος διὰ τοῦ Ε. Περὶ τοῦ Ε2 ΠΑΕ 1953, σ. 161-162, ΑΔ ἑ. ἀ. σ. 5, σχέδιον 1, ΑΕ 1959, πίν. 1.

³ ΠΑΕ 1953, σ. 161-162, εἰκ. 2.

λείπεται ἐπίχωσις ἐκ δύο ἀρχαιοτέρων στρωμάτων, πάχους μέχρις 1 μέτρου περίπου. Δοκιμαστικὴ τάφρος ἀνοιγεῖσα μέχρι τοῦ στερεοῦ, 9 μέτρα περίπου ἀνατολικῶς τοῦ οἰκοδομήματος, παρουσίασε τὴν αὐτὴν στρωματογραφικὴν εἰκόνα, ὡς περιγράφεται καὶ παλαιότερον¹. Εἰς τὸ βαθύτερον δηλαδὴ στρῶμα καὶ μέχρι τοῦ στερεοῦ, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος καὶ παλαιότερον, ἀπαντᾷ κυρίως ἡ χειροποίητος ἐγχωρία κεραμεικὴ, περιλαμβάνουσα χονδροειδῆ ὄστρακα μὲ τὴν γνωστὴν πλαστικὴν διακόσμησιν ἐκ δισκαρίων καὶ ἄλυσσειδῶν ταινιῶν (κατηγορία II), ὡς καὶ ὄστρακα καλυτέρας συνήθως τεχνικῆς, μὲ λειοτέραν τὴν μελανὴν ἢ μελανότεφρον ἐπιφάνειαν (κατηγορία III), εἰς δὲ τὸ ὑπεράνω ἥμισυ μερικὰ εὐρήματα τοῦ 6ου - 4ου π. Χ. αἰῶνος. Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἀπεκαλύφθη μέχρι τῆς εὐδυντηρίας περίπου ἡ ΝΑ. γωνία τοῦ ὑποστύλου οἰκοδομήματος Ε2, ἡ ἀνατολικὴ στενὴ πλευρὰ τῆς συνεχομένης πρὸς Νότον ἰωνικῆς στοᾶς, ἡ ὁποία, ὡς διεπιστώθη, ἐκτείνεται ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ πλάτους τοῦ κτηρίου (32,35 μ.). Ἀμέσως ἀνατολικῶς τῆς στοᾶς ἦλθον εἰς φῶς ἑξὶ λίθινα βάθρα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔβαινον ἰσάριθμοι τιμητικοὶ χαλκοὶ ἀνδριάντες. Τρία τούτων (παρένθ. πίν. Β' 1, 2, 5 καὶ πίν. 83 καὶ 84a), διατηροῦνται καὶ τοὺς ὀρθοστάτας των, φέρουν ἐπιγραφάς, τρία ψηφίσματα τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν καὶ ἕτερον τῶν Βυλλιόνων, φύλου Ἑπειρωτικοῦ.

Περὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν γνωρίζομεν ὅτι ἀντικατέστησε τὴν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῶν Μολοσσῶν βασιλέων Συμμαχίαν τῶν Ἑπειρωτῶν (330/325 - 234/233)², εὐθὺς μετὰ τὴν βιαίαν ἔξωσιν τῆς βασιλικῆς δυναστείας τῶν Αἰακιδῶν (234 ἢ π.Χ.) καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Δημοκρατίας³.

Εἰς τὸ Κοινὸν τοῦτο, ἐπιγραφικῶς γνωστὸν ὡς *Κοινὸν Ἑπειρωτῶν* καὶ ἀπλῶς, *Ἀπειρωταὶ ἢ δῆμος* (Πολ. XXXII 6. 1) ἢ *ἔθνος*⁴ ἢ *ἐκκλησία* (SGDI 1338)⁵ ἢ *concilium* (Liv. XXXII, XLII 38. 1), προΐσταντο τρεῖς στρατηγοὶ καὶ πιθανῶς τρεῖς προστάται καὶ ὁ γραμματεὺς, μετεῖχον δὲ τὰ περισσότερα τῶν Ἑπειρωτικῶν φύλων δι' ἀντιπροσώπων καὶ ἐλαμβάνοντο ἀποφάσεις περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, συμμαχίας καὶ πρεσβείας, χορηγήσεως πολιτικῶν δικαιωμάτων κλπ. Εἰς τὴν βουλὴν ταύτην ἐλειτούργει συνέδριον ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν ἐπωνύμου στρατηγοῦ καὶ γραμματέως.

¹ AE ἔ. ἀ. σ. 19 - 20.

² Περὶ τῆς Συμμαχίας Ἀπειρωτῶν, P. FRANKE, *Alt - Epirus und das Königtum der Molosser*, 1955, σ. 30 ἑξ., ὁ αὐτὸς *Die antiken Münzen von Epirus*, Wiesbaden 1961, σ. 116 ἑξ.

³ P. FRANKE, *Die antiken Münzen*, σ. 134 ἑξ., 276 ἑξ.

⁴ *Inscriptionen von Magnesia* 32. J. POUILLoux, *Choix d'inscriptions Grecques*, 22, 42.

⁵ SGDI 1338, 1339. *Inscr. v. Magn.* 32, 39. P. FRANKE, ἔ. ἀ. σ. 134.

'Επειδὴ τὰ ψηφίσματα τῶν βάθρων σχετίζονται ἀμέσως πρὸς τὰ δύο ἀνωτέρω οἰκοδομήματα, τὸ Ε2 καὶ τὴν πρὸς Νότον ἀποκαλυφθεῖσαν στοάν, οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ὅτι τὸ μέγα τοῦτο οἰκοδόμημα μὲ τὴν ἰωνικὴν στοάν ἐσωτερικῶς ὑπῆρξεν ἡ ἔδρα τοῦ Κοινοῦ τῶν 'Ηπειρωτῶν, δηλαδὴ τὸ βουλευτήριον, ἡ δὲ πρὸς Νότον συνεχομένη στοὰ ἐχρησίμευε πρὸς στέγασιν τῶν ψηφισμάτων καὶ ὡς στωικὸν μέτωπον τοῦ βουλευτηρίου, ἐνδεχομένως δὲ καὶ ὡς καταφύγιον τῶν προσκυνητῶν, ἀνάλογος πρὸς τὴν στοάν νοτίως τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου¹.

'Η περαιτέρω ἔρευνα τῆς στοᾶς θὰ δείξῃ ἐνδεχομένως ἐὰν ἀμφοτέρω τὰ οἰκοδομήματα κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τοῦ Κοινοῦ τῶν 'Ηπειρωτῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Δημοκρατίας ἢ κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον τῆς Συμμαχίας τῶν 'Ηπειρωτῶν (330 25 - 234 3 π. Χ.). 'Η ἐπιμελὴς κατασκευὴ τῶν δύο οἰκοδομημάτων δὲν ἀποκλείει καμμίαν τῶν περιπτώσεων. Βέβαιον πάντως εἶναι, ὅτι τὰ τρία ἐνεπίγραφα βάθρα μὲ τὰ ψηφίσματα τοῦ Κοινοῦ ἀνάγονται εἰς τοὺς χρόνους τῆς 'Ηπειρωτικῆς Δημοκρατίας, μετὰ τὸ 234 π. Χ. καὶ πρὸ τοῦ ἔτους 167, ὅτε, μὲ τὴν κατάληψιν τῆς 'Ηπείρου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, κατελύθη πᾶσα ἔννοια πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας². Προϊοῦσα ἐγκατάλειψις τῆς ὑπαίθρου, ἐρήμωσις καὶ ἐρειπίωσις, ἐπιταθεῖσαι, ὡς φαίνεται, καὶ ἐκ τῆς εἰσβολῆς τῶν Θρακῶν (88 π. Χ.), χαρακτηρίζουν τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου (ΣΤΡΑΒ. VII 7. 9, πρβ. καὶ VII. 7. 6, VII. 7. 10).

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Αὐγουστος καὶ βραδύτερον ὁ 'Αδριανός, ἕνεκα πολιτικῶν λόγων, ἔδειξαν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν τύχην τοῦ ἱεροῦ. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου, ὡς γνωστόν, μετετράπη τὸ θέατρον εἰς ἀρέναν, ψηφίσματα δὲ ὑπὲρ τῆς Λιβύης καὶ τοῦ 'Αδριανοῦ³ μαρτυροῦν περὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτων· ἀλλ' οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ γίνῃ περὶ μεγάλων κατασκευῶν, ὡς τὸ ἑλληνιστικὸν βουλευτήριον. Βεβαιώνεται προσέτι ὅτι ἐπίσημος ἔδρα τοῦ Κοινοῦ ὑπῆρξεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης, αἱ δὲ ἀρχαῖαι μαρτυρίαι τοῦ 2ου καὶ τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνος περὶ τῆς Φοινίκης, ὡς ἔδρας τοῦ Κοινοῦ, ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς χρόνους μετὰ τὴν ρωμαϊκὴν κατάληψιν (168/7)⁴.

¹ ΑΔ ἔ. ἀ. σ. 18 ἑξ., σχέδ. 8-9 καὶ σ. 28.

² Τὸ Κοινὸν τῶν 'Απειρωτῶν ὑφίστατο τύποις καὶ μετὰ τὸ ἔτος 168/7 π. Χ., ἀλλ' ἄνευ οὐδεμιᾶς πολιτικῆς σημασίας, P. FRANKF., ἔ. ἀ. σ. 135 πρβ. καὶ σ. 218 ἑξ., ἐλειτουργεῖ δέ, ὡς φαίνεται, καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου, ΑΕ 1959, σ. 78 καὶ ΑΔ ἔ. ἀ. σ. 36.

³ ΑΕ ἔ. ἀ. σ. 78 καὶ σ. 149-150, ΑΔ ἔ. ἀ. σ. 36.

⁴ Τὴν πόλιν περιγράφει ὁ ΠΟΛΥΒΙΟΣ II 6. 8 ὡς εὐδαίμονα, «ὀχυρωτάτην» ἅμα καὶ δυνατωτάτην», ἀναφερόμενος εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Τεύτας, βασιλείας τῶν Ἰλλυριῶν,

Τῆς στοᾶς (πίν. 83α) ἀπεκαλύφθη ὁ ἐκ καλῆς ποιότητος ἀσβεστολίθου στυλοβάτης τῆς ἀνατολικῆς στενῆς πλευρᾶς καὶ τμήμα τῆς παρακειμένης νοτίας. Ἐπὶ τῆς στενῆς πλευρᾶς ἔβαινον δύο κίονες. Ὁ πρῶτος ἐκ Βορρᾶ σωζόμενος εἶναι ἐκ πρασινοφαίου ψαμμολίθου τῆς περιοχῆς, τομῆς εἰκοσαπλεύρου, ἀντὶ τῶν 20 συνήθων ραβδώσεων, ἀντικρύζων πρὸς Βορρᾶν παραστάδα λιθίνην, ἀπολήγουσαν εἰς ἡμικίονα ἐκ ψαμμολίθου, ἐπίσης, τομῆς ἡμεικοσαπλεύρου. Ὁ γωνιαῖος κίων δὲν εὐρέθη, ὑπῆρχεν ὅμως κατὰ χώρον ὁ β' ἐξ Ἀνατολῶν τῆς μακρᾶς πλευρᾶς ἐκ κροκκαλοπαγοῦς λίθου τῆς περιοχῆς, ἀπέχων ἀπὸ ἄξονος εἰς ἄξονα 2. 30 μ. περίπου. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ κροκκαλοπαγοῦς λίθου ἔχουν κατασκευασθῇ καὶ οἱ σωζόμενοι κάτω σπόνδυλοι μετὰ τῆς ἰωνικῆς βάσεως τῆς διπλῆς στοᾶς ἐντὸς τοῦ βουλευτηρίου¹.

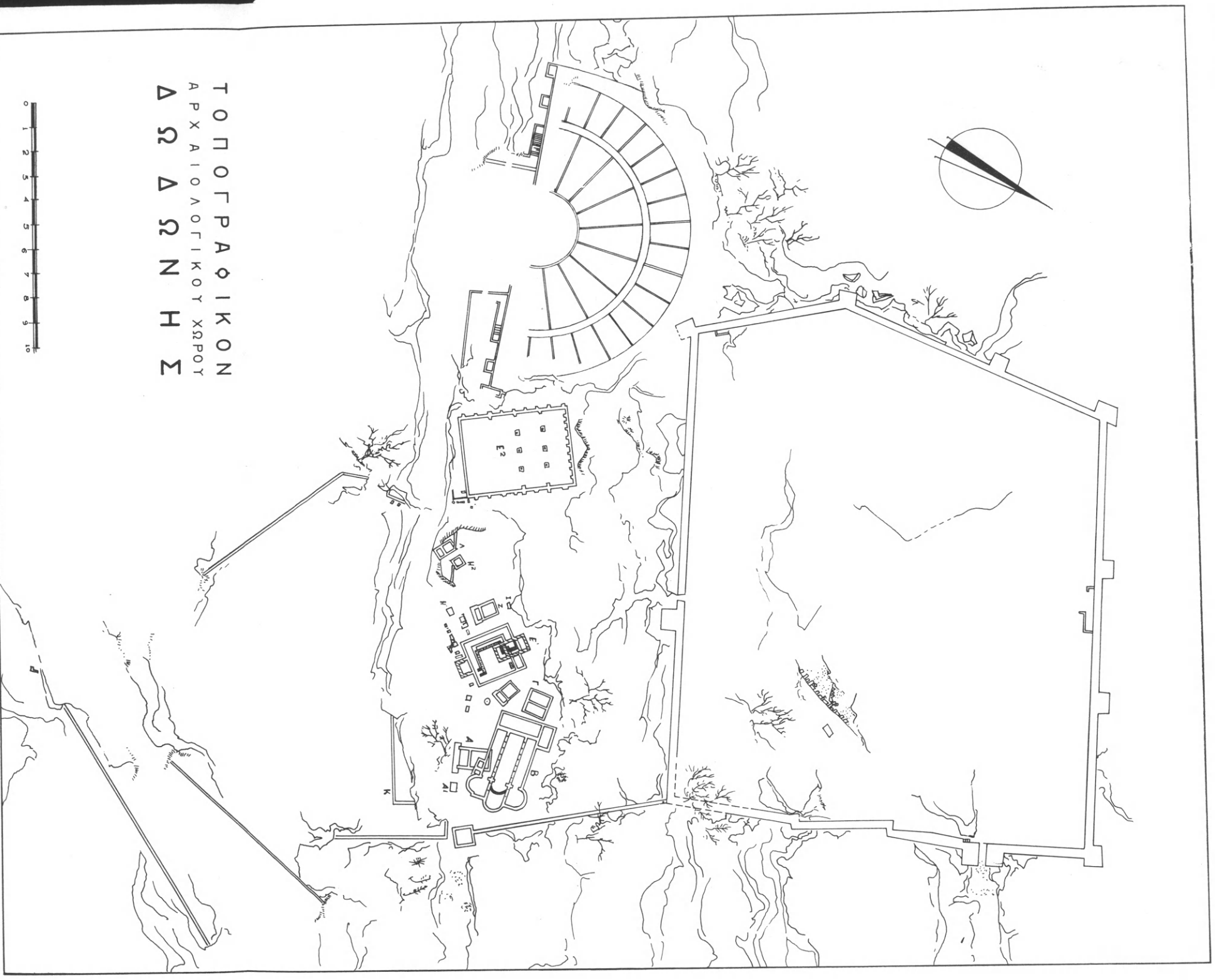
Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ φράσσεται διὰ χαμηλοῦ κτιστοῦ θωρακίου, σφζομένου ὕψους 0.65 μ., πᾶχους 0.35 μ., ἐπιχρισμένου δι' ἀσβεστοκονίας διὰ νὰ ἐμποδίζηται ἡ διέλευσις δι' αὐτῆς, ἐπειδὴ ἐξωτερικῶς εἶχον τοποθετηθῇ τὰ ἐξ βάθρα. Τὸ θωράκιον ἄρα τοῦτο προσετέθη βραδύτερον, μὲ τὴν κατασκευὴν τῶν βάθρων καὶ τὴν τοποθέτησιν τῶν τιμητικῶν ἀνδριάντων.

Μὲ βάσιν τὸ κατὰ προσέγγισιν μεταξόνιον 2. 30 μ. δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν κίωνων τῆς προσόψεως εἰς 15, ἔναντι τῶν 13 ὀκταέδρων κίωνων τῆς στοᾶς νοτίως τοῦ θεάτρου.

Ἀμφότεραι αἱ στοαί, εὐρισκόμεναι ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ διὰ τοῦ σταδίου καὶ τῆς τοξωτῆς πύλης παρὰ τὴν δυτικὴν ἀπόροdon τοῦ θεάτρου, ἔκτος τῆς εἰδικῆς χρήσεως, ἐχρησίμευον καὶ ὡς ἀρχιτεκτονικὸν πλαίσιον τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, ἀγούσης εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἱεροῦ, ἔνθα ἡ ἱερὰ οἰκία καὶ ἡ φηγός.

κατάληψιν τῆς (231/230 π. X.)· ἀλλὰ τοῦτο θεωρεῖται ὑπερβολὴ τοῦ Πολυβίου, WALBANK, Commentary on Polybius, 1957, σ. 157. Ἐκ τούτου ὅμως δὲν προκύπτει ἀναγκάως ὅτι ὑπῆρξε καὶ ἔδρα τοῦ Κοινοῦ. Εἰς ἐπιγραφὴν τοῦ 165 π. X., Syll.³ 653 A (ὁμοίως καὶ Syll. 654), ἀναφέρεται τὸ κοινὸν τῶν Ἑπειρωτῶν [τῶν] περὶ Φοινίκην, πρβ. καὶ POLASCHEK, RE XX, στ. 1306 - 1308, P. FRANKF., ἔ. ἀ. σ. 111 - 112. Πιθανώτερον ἡ Φοινίκη κατέστη ἔδρα τοῦ Κοινοῦ μετὰ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Ἑπείρου. Τὸ ὅτι ἡ Φοινίκη ὑπῆρξε τόπος διπλωματικῶν ἐνεργειῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν μακεδονικῶν πολέμων, ἀποδεικνύει κυρίως τὴν γεωγραφικὴν σπουδαιότητα τῆς πόλεως. Ὅμοίως καὶ εἰς Γιτάνην ἀναφέρεται κατὰ τὸ ἔτος 196 π. X. *concilium Epirotarum* (LIVIUS XLII 38. 1), χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίη μόνιμον ἔδραν τοῦ Κοινοῦ. Περὶ τῆς πόλεως, ταυτιζομένης πρὸς τὰ ἐρεῖπια τῆς Γκούμανης - Φιλιατῶν, παρὰ τὴν βόρειον ὄχθην τοῦ Θυάμιδος, ἐξ οὗ καὶ ἀπελευθερωτικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ 4^{ου} π. X. αἰῶνος, μνημονεύουσα κοινὸν τῶν Θεσπρωτῶν, ἰδὲ ΑΔ 18, 1962/3, Χρονικά, σ. 206.

¹ Ἐκ κροκκαλοπαγοῦς λίθου ἔχουν κατασκευασθῇ ἐπίσης καὶ οἱ ἰωνικοὶ κίονες τοῦ νεωτέρου ναοῦ τῆς Διώνης (Θ), ἀνατολικῶς τῆς ἱερᾶς οἰκίας, τοῦ τέλους τοῦ 3^{ου} π. X. αἰ., ΑΔ 1960, σ. 10 - 11.

Τοπογραφικόν διάγραμμα τοῦ χώρου τῆς Δωδώνης.

Ἐντὸς τῆς στοᾶς ἐπὶ τοῦ δαπέδου διεπιστώθη συνεχὲς στρώμα μὲ σαφῆ ἵχνη πυρπολήσεως, ἐπ' αὐτοῦ δὲ στρώμα πλήρες κεράμων τῆς στέγης καὶ ὀπτοπλίνθων, διαστάσεων 0.45×0.45 μ., πάχους $0.07 - 0.08$ μ., προερχομένων ἐκ τῆς ἀνωδομίας τοῦ βουλευτηρίου. Οἱ σωζόμενοι ἄρα τοῖχοι τούτου ἀπετέλουν τὴν λιθίνην κρηπίδα, τὸ λιθολόγημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔβαιναν ἢ ἐκ πλίνθων καὶ πηλοῦ τοιχοδομία, ἐπιχειρισμένη δι' ἀσβεστοκονίας. Δὲν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι καθ' ὅμοιον τρόπον εἶχον κατασκευασθῇ ὑπεράνω τῶν βασικῶν σπονδύλων καὶ οἱ μεγάλοι κίονες τῆς διπλῆς στοᾶς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ βουλευτηρίου· διότι εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ κτηρίου τούτου χώρον, ἐντὸς τεχνητῆς ἐπιχώσεως, ἡ ὁποία εἶχε σχηματισθῇ ἐκ τῶν ἀπορριμμάτων ἐκ τῆς αἰτωλικῆς καταστροφῆς (219 π. Χ.), εὐρέθησαν πολλὰ τοξωτὰ ὀπτόλινθοι, ὡς καὶ τμήματα ἰωνικῶν κίωνων ἐκ ψαμμολίθου, προερχόμενα ἐκ τοιούτων κτιστῶν κίωνων¹.

Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εὐρέθη χαλκοῦν νόμισμα, ἰσχυρῶς βλαβὲν ὑπὸ τῆς πυρᾶς καὶ δυσδιάγνωστον, ἴσως τῶν χρόνων τοῦ Κοινοῦ. Πιθανῶς ἡ πυρπολήσις τῆς στοᾶς ὀφείλεται εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς τοῦ Δωριμάχου, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν δῆωσιν τῆς Ἡπείρου (220 π. Χ.), εἰσβαλὼν αἰφνιδίως εἰς τὸ ἀφύλακτον ἱερόν (219 π. Χ.), τὰς τε στοᾶς ἐνέπρησε καὶ πολλὰ τῶν ἀναθημάτων διέφθειρε, κατέσκαψε δὲ καὶ τὴν ἱερὰν οἰκίαν².

Μία τῶν στοῶν τούτων εἶναι καὶ ἡ πρὸ τοῦ βουλευτηρίου στοά.

Ἐκ τῶν ἀποκαλυφθέντων ἑξὶ βάθρων (παρένθ. πίν. Β' καὶ πίν. 83 καὶ 84α) τὰ ὑπ' ἀριθ. 1, 2 καὶ 5 διατηροῦν καὶ τοὺς ὀρθοστάτας τῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχουν χαραχθῇ τρία ψηφίσματα τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ ἕτερον τοῦ Κοινοῦ τῶν Βυλλιόνων, τὸ δὲ ὀρθογώνιον βάθρον 2 (πίν. 83β) διατηρεῖ καὶ μέγα μέρος τῆς ἐπιστέψεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας διακρίνονται δύο μεγάλοι τόρμοι πρὸς γόμφωσιν ἐρίππου καὶ εἷς μικρότερος κυκλοτερῆς. Τοῦ βάθρου 4 σώζεται μόνον ἡ κυματοφόρος βάσις ἄνευ τῶν ὀρθοστατῶν, τῶν δὲ βάθρων 3 καὶ 6 ἡ θεμελίωσις μόνον μέχρι τῆς εὐθυνητῆρας, ἡ ὁποία ὑπερέχει ὀλίγον τῆς εὐθυνητῆρας τῆς παρακειμένης στοᾶς (πίν. 83α).

Πέριξ τῶν βάθρων τούτων καὶ εἰς μεγάλην ἀπόστασιν εὐρέθησαν διεσκορπισμένα πολλὰ θραύσματα, προερχόμενα ἐκ τῶν χαλκῶν ἀγαλμάτων ἐπὶ τῶν βάθρων, ὡς τὸ κάτω ἄκρον τοῦ ὀπισθίου ἀριστεροῦ ποδὸς ἵππου, κατὰ τι μεγαλύτερον τοῦ φυσικοῦ, σωζόμενον μῆκος 0.26 μ. (πίν. 85α), μικρότερα θραύσματα ἐκ τοῦ σώματος τοῦ ἵππου, γλῶσσα ζώου, ἴσως ἵππου (πίν. 85β, κάτω), ἀλλὰ μικροτέρα τοῦ φυσικοῦ, τεμάχια ζωστήρων καὶ ἵππο-

¹ ΑΔ 18, 1963, Χρονικά, σ. 150 - 152 καὶ 20, 1965, Χρονικά.

² ΠΟΛΥΒ. IV 67. 3, ΔΙΟΔ. ΣΙΚΕΛ. Ἀπόσπ. XXVI 7, πρβ. καὶ ΑΕ 1959, σ. 183 ἑξ.

σκευῆς, δάκτυλοι ἀνθρωπίνων χειρῶν (πίν. 85β, ἄνω), ἀνήκοντες εἰς τρία τοῦλάχιστον ἀγάλματα, θραύσματα καὶ ἐξαρτήματα χαλκῶν θωράκων (πίν. 85γ) καὶ ἱματίου, τεμάχια τελαμώνων, πρὸς ἀνάρτησιν ξίφων, εἰς τῶν ὁποίων φέρει ἔνθετον ἐξ ἀργύρου κόσμησιν ἀστέρος, ἕτερος δὲ μὲ ἐγγάρακτον κόσμησιν βλαστοῦ μὲ φύλλα καὶ καρποὺς κισσοῦ ἐκατέρωθεν ἀναγλύφου περικοτοῦ κεραυνοῦ (πίν. 85δ), δύο λαβαὶ ξιφῶν, ἀπολήγουσαι εἰς προτομὴν ἀετοῦ καὶ λεαίνης (πίν. 86), ὡραῖος χαλκοῦς σανρωτὴρ μὲ ἐμπαιστικὴν διακόσμησιν (πίν. 85ε).

Ἐκ τούτων καθίσταται φανερόν, ὅτι εἰς μὲν τὸ ὀρθογώνιον βάθρον 2 μὲ τοὺς τρεῖς τόρμους γομφώσεως ἴστατο ἔφιππος ἵππαρχος, εἰς δὲ τὰ λοιπὰ σχεδὸν τετράγωνα βάθρα ἀγάλματα στρατηγῶν τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν, διακριθέντων καὶ τιμηθέντων ὑπ' αὐτοῦ.

Κατωτέρω παρέχομεν σύντομον περιγραφὴν τῶν τριῶν ἐνεπιγράφων βάθρων, προβαίνοντες εἰς ὑπομνηματισμὸν δι' ὀλίγων τῶν σημαντικῶν ψηφισμάτων, ἐπιφυλασσόμενοι διὰ τὴν περαιτέρω ἐπεξεργασίαν των μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἐντὸς τῆς στοᾶς ἐτέρων πιθανῶς ἐπιγραφῶν.

Βάθρον 1 (πίν. 83α καὶ 84β). Ἑλλείπει ἡ ἐπίστυψις, ἐφ' ἧς ἔβαινε ὁ ἀνδριὰς¹ διαστάσεις κυματοφόρου βάσεως 0.955×0.835 μ., ὀρθοστατῶν 0.74×0.64 μ., ὕψος βάσεως 0.17 μ., ὕψος μετὰ τῶν ὀρθοστατῶν 0.87 μ. Ἀνὰ εἰς διακοσμητικὸς τεκτονικὸς ἀγκὼν εἰς τὰς δύο στενὰς πλευρὰς τῆς βάσεως καὶ ἄλλοι πέντε εἰς τοὺς ὀρθοστάτας² περιτένεια εἰς τὰς ἀκμὰς τῶν ὀρθοστατῶν καὶ τῆς βάσεως· ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς ἐγκεχαραγμένα δύο ψηφίσματα. Διὰ τοῦ πρώτου καὶ ἀρχικοῦ ψηφίσματος τοῦ Κοινοῦ τῶν Βυλλιόνων, φύλου Ἡπειρωτικοῦ, εὐρισκομένου εἰς τὴν νοτίαν Ἰλλυρίαν, βορείως τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ἀφόν, μετὰ³ Ἀπολλωνίας καὶ Κλός, βορείως τοῦ ὁποίου τὰ ἐρείπια τοῦ Gradiste (Γραδίτσι) ταυτίζονται μὲ τὴν Βύλλιν¹, τιμᾶται ὁ στρατηγὸς Κρίσων Σαβυρτίου, Μολοσσὸς Κυεστός², διὰ τῆς ἀναθέσεως τοῦ ἀνδριάντος του, ἔργον τοῦ ἀνδριαντοποιοῦ Ἀθηνογένους. Διὰ τοῦ ἐτέρου ψηφίσματος τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν, ἐγγαχαχθέντος μεταγενεστέρως ὑπὸ τὸ ἀρχικὸν ψήφισμα τῶν Βυλλιόνων μετὰ τὴν ἀχρήστευσιν, ὡς φαίνεται, τοῦ

¹ VII 7. 8, Θεόπομπος παρὰ PLINIUS NH III 101, 145, ΣΤΕΦ. BYZ. ἐν λ. Βύλλης, ΠΤΟΛΕΜ. III 13. 4. Σχετικῶς, R. MACK, Grenzmarken und Nachbarn Makedoniens im Norden und Westen (πολυγραφημένη ἐναῖσιμος), Göttingen 1951, σ. 84 ἐξ. καὶ 225 (Anhang I). PHILIPPSON - KIRSTEN, Die Griechischen Landschaften II, σ. 210, 213, 271, σημ. 31.

² Ἄγνωστος ἡ θέσις τοῦ φύλου τῶν Κυεστῶν. Προστάτης Μολοσσῶν, Κυεστός, ἀναφέρεται εἰς ἐπιγραφὴν ἐκ Ραδοτοβίου (Πασσαρώνος) τοῦ 3ου π. Χ. αἰ. Σχετικὴ βιβλιογραφία, Σ. Ι. ΔΑΚΑΡΗΣ, Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν 1964, σ. 38, σημ. 6.

ἀγάλματος, παρέχονται προξενία, πολιτεία, ἀσφάλεια καὶ ἐντέλεια εἰς τὸν Βοιωτὸν Καλλιμήλον Σιμαλίου καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους του.

Ψήφισμα 1α: *Βυλλιώνων τὸ Κοινὸν Κρίσωνα
Σαβυρτίου, Μολοσσὸν Κυεστόν,
ἀρετᾶς ἔνεκεν καὶ εὐνοίας
τᾶς εἰς αὐτοὺς*

Ἐθνηγογένης ἐποίησε.

Ὑψος γραμμάτων 1,6-2 ἐκ. Τὸ ἄλφα μὲ γωνιώδη ἢ καὶ καμπύλην τὴν ὀριζοντίαν κεραίαν, τὸ νῖ ἰσοσκελὲς καὶ κάθετον, τὸ πῖ ἀνισοσκελὲς μὲ τὴν ὀριζοντίαν κεραίαν ἐξέχουσαν, τὸ σῖγμα καὶ τὸ μῖ μὲ λοξὰς καὶ ἐλαφρῶς κοίλας τὰς ἐξωτερικὰς κεραίας. Τὸ αὐτὸ ὄνομα Κρίσων ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ βάθρον 5, Κρίσων δὲ στρατηγὸς τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν μνημονεύεται περὶ τὸ 206 π.Χ. εἰς ἐπιγραφὴν ἐκ Μαγνησίας¹.

Τὸ ξενικὸν ὄνομα *Σαβύρτιος* δὲν φαίνεται ἄγνωστον ἐν Ἑπίρῳ· ἀπαντᾷ παρεμφερὲς κατὰ γενικὴν, *Σαβύρ[ωνος]*, εἰς ἀπελευθερωτικὸν ψήφισμα ἐπὶ χαλκοῦ ἐλάσματος ἐκ Δωδώνης ἐπὶ βασιλέως Ἀλεξάνδρου τοῦ Β' (SGDI 1346), τὸ ὁποῖον ὁ P. FRANKE συμπληρώνει εἰς *Σαβύρ[ου]*, διότι ὁ χῶρος δὲν ἐπιτρέπει τὴν συμπλήρωσιν 4 ἀκόμη γραμμάτων².

Ψήφισμα 1β. *Τύχηι ἀγαθῇ, διαλεγέντος Μυρτίλου Χάονος περὶ προ-
ξενίας, Καλλιμήλῳ
Σιμαλίου Βοιωτίῳ καὶ ἀπολογιξαμένον, διότι εὖνονος
ὦν διατελεῖ τῷ
ἔθνει τῶν Ἀπειρωτῶν, ἔδοξε τοῖς Ἀπειρώταις Καλλι-
μήλον Σιμαλίου
Βοιώτιον πρόξενον εἶμεν Ἀπειρωτῶν καὶ αὐτὸν καὶ
ἐγγόνους, ὑπάρχειν
δὲ αὐτοὶ καὶ πολιτείαν, ὅπει καὶ χρήζη τᾶς Ἀπειρώς,
καὶ ἀσφάλειαν καὶ
πολέμου καὶ εἰρήνης τὰ ἀπὸ Ἀπειρωτῶν καὶ ἀτέλειαν
καὶ ἐντέλειαν καὶ τὰ
λοιπὰ τίμια καθὼς καὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις.*

¹ Inschr. von Magn. 32, J. POUILLOUX, ἔ. ἀ. 22, 37. P. FRANKE, ἔ. ἀ. σ. 145.

² Alt - Epirus, σ. 55 καὶ σημ. 4, Anlage 1. Ἐπὶ ἀργυρῶν νομισμάτων τοῦ Κοινοῦ ἀπαντοῦν ἐπίσης τὰ ἀρχικά ὀνόματα ΣΑ = Σαβύρων ἢ Σαβύρτιος (;). P. FRANKE, Die antiken Münzen, σ. 156, σημ. 83.

Τὰ γράμματα περίπου ὡς εἰς τὸ ψήφισμα 1α, ἀλλὰ πολὺ μικρότερα 0,8-1 ἐκ., τὸ δὲ κάτω πέρας τοῦ ἰῶτα παχύτερον· Ἰ ἀντὶ Ζ, τὸ Φ μὲ τριγωνικὴν μορφήν ἀντὶ τῆς κυκλικῆς, ὠμέγα μὲ λοξὰς τὰς ὀριζοντίας κεραίας. Τέλος τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος.

Στ. 1. Τὸ ὄνομα *Μυρτίλος* ἀπαντᾷ ἐπίσης¹ εἰς τὰς ἀργυρᾶς δραχμὰς τῆς κατηγορίας II, σειρᾶς 52 τοῦ Κοινοῦ.

Στ. 2 *Βοιωτίῳ* ἀντὶ Βοιωτῷ, *ἀπολογισαμένον*, δωρικὸς τύπος, ἀντὶ τοῦ ἀττικοῦ, ἀπολογισαμένου· εἰς ψήφισμα τοῦ Κοινοῦ ἐκ Δωδώνης, ὀλίγον πρὸ τοῦ 172 π. Χ., στρατηγοῦντος Ἀπειρωτᾶν τοῦ γνωστοῦ ἄλλοθεν Ἀντινόου Κλαθιατοῦ (SGDI 1339), ἀπαντᾷ ὁ ἀττικὸς τύπος *ἀπολογισομένον*. Περὶ τοῦ δωρικοῦ τούτου τύπου ἰδὲ LIDDELL - SCOTT ἐν λ. Ὁμοίως εἰς χρηστηρίαν ἐπιγραφὴν τῶν Χαόνων ἐκ Δωδώνης (AE 1953/54, σ. 100 = SEG XV, 397) ὁ δωρικὸς τύπος τοῦ ρήματος ἀναχωρίζω, *ἀγχωρίζαντας*, ἀντὶ ἀναχωρίζαντας. Πρβ. καὶ τὴν ἀνωτέρω (σ. 54, σημ. 4) ἐπιγραφὴν ἐκ Μαγνησίας, στίχ. 10 καὶ 14.

4. Ἀπειρωτᾶν ἐχαράχθησαν ἀρχικῶς δύο ταῦ καὶ ἀπεξέσθη τὸ ἐν.

5. *Πολιτείαν* ἀρχικῶς *πολειτείαν*, ἀποξεσθέντος τοῦ ε· ἀναγινώσκω ἀντὶ ἀντὶ ὅπρι, ἀντὶ ὅπρι, *χρήζη*, ἀντὶ *χρήζη*.

Ἀμφότερα τὰ ψηφίσματα ἀνάγονται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Κοινοῦ (234 - 167 π. Χ.), διὰ τοὺς ἀνωτέρω ἐκτεθέντας λόγους (σ. 54-5) καὶ ἔνεκα τῆς μορφῆς τῶν γραμμάτων. Ἡ ἀναγραφὴ τοῦ 1β ψηφίσματος τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν ὑπὸ τὸ ἀρχικὸν τοῦ Κοινοῦ τῶν Βυλλιόνων ὑποθέτει τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Κρίσωνος Σαβυρτίου καὶ τὴν ἀχρήστευσιν τοῦ βάθρου, πιθανῶς ἐπισυμβᾶσαν κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Αἰτωλῶν (219 π. Χ.). Ὡς ἐκ τούτου τὸ μὲν ἀρχικόν, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν ἀνδριάντα, χρονολογεῖται πιθανῶς ἐντὸς τῆς δεκαετίας 230-219 π. Χ., τὸ δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν καταστροφὴν τοῦ ἱεροῦ (219 π. Χ.).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι τὸ Κοινὸν τῶν Βυλλιόνων, φύλου τῆς Ν. Ἰλλυρίας, συνετέλει κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Δημοκρατίας εἰς τὸ Κοινὸν τῶν Ἑπειρωτῶν καὶ διετήρει τὴν αὐτοτέλειάν του, ἔχον ἴδιον Κοινὸν διὰ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησίν του. Τὰ νομίσματα τῶν Βυλλιόνων (230-168 π. Χ.) ἔχουν ὡς πρότυπον τὰ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν². Ἡ πόλις Βύλλις περιῆλθεν εἰς τὸν Μολοσσὸν βασιλεῖα Πύρρον μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀπολλωνίας καὶ τῆς Ν. Ἰλλυρίας, βασιλείου τοῦ Γλανκίου (284/3 π. Χ.). Μὲ τὸ γεγονός τοῦτο συνδέεται καὶ ἡ ἀρχαία εἰδησις (ΣΤΕΦ. ΒΥΖ. ἐν λ. Βύλλις) περὶ

¹ P. FRANKE, ἔ. ἀ. σ. 143, 156, 183.

² Νομίσματα Βυλλιόνων ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Κασσώπης, P. FRANKE, ἔ. ἀ. σ. 53, σημ. 13.

Βύλλιδος, κτίσματος τῶν μετὰ τοῦ *Νεοπτολέμου Μυρμιδόνων*¹. Ἡ κατάληψις ταύτης προκύπτει ἐπίσης καὶ ἐκ τῆς φανταστικῆς εἰδήσεως τοῦ Πλινίου (NH III 101), καθ' ἣν ὁ Πύρρος ἀπέβλεπε νὰ ἐνώσῃ διὰ γεφύρας τὴν πρὸς ΒΔ. Ἀπολλωνίαν μετὰ τῆς Ἱταλίας. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους εἶχε περιέλθει ὑπὸ τὸν Πύρρον καὶ ἡ πρὸς Νότον Χαονία, διότι ἠκολούθουν τὸν Πύρρον εἰς τὴν Ἱταλίαν Χάονες (Διον. Αλικ. XX 4, Πλουτ. Πύρρ. 28, 1). Ἦδη ἐκ τοῦ ψηφίσματος τούτου πληροφορούμεθα ὅτι οἱ Βυλλῖνες κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίαι τοῦ Κοινοῦ διετήρουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ἔχοντες ἴδιον Κοινόν, συντελοῦντες εἰς τὸ πανηπειρωτικὸν Κοινὸν τῆς Δωδώνης, διότι τὸ ψήφισμα τοῦ Κοινοῦ τῶν Βυλλίωνων κατετέθη εἰς τὸν πρὸ τοῦ βουλευτηρίου χῶρον, Χάων δὲ Μυρτίλος ἀναφέρεται εἰς τὸ ψήφισμα 1β, χρονολογούμενον μετὰ τὸ ἔτος 219 π. Χ.

Ὁ χαλκοῦς ἀνδριὰς τοῦ Κρίσωνος Σαβυρτίου ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ Ἀθηνογένους, ὁ ὁποῖος ὑπογράφει καὶ εἰς τὸ βάθρον 5 μετὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μενελάου Κρίσωνος, Μολοσσοῦ Κνεστοῦ ἐπίσης, πιθανώτατα δὲ υἱοῦ τοῦ Κρίσωνος Σαβυρτίου. Ὡς ἐκ τούτου ἀμφοτέρω τὰ ἔργα ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀθηνογένους κατὰ τὴν αὐτὴν δεκαετίαν (230 - 220 π. Χ.), τὰ δὲ δύο ψηφίσματα, 1α καὶ 5, εἶναι σύγχρονα. Τοῦτο ἄλλωστε ὑποστηρίζει καὶ ἡ ἀπόλυτος ὁμοιότης τῶν γραμμάτων εἰς τὰ δύο ψηφίσματα.

Ὁ χαλκοπλάστης Ἀθηνογένης, ἐργασθεὶς εἰς Δωδώνην κατὰ τὴν περίοδον 230 - 220 π. Χ., εἶναι ὁ αὐτὸς πιθανώτατα μετὰ τὸν Ἀργεῖον Ἀθηνογένην τοῦ Ἀριστομένους, ὁ ὁποῖος περὶ τὰ τέλη τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος συνειργάσθη μετὰ τοῦ Ἀργεῖου ἐπίσης Λαβρέου Δαμοπείδους εἰς τὴν Ἐπίδαυρον, διότι ἀμφοτέρων αἱ ὑπογραφαὶ ἀναγινώσκονται εἰς πέντε βάθρα τοῦ ἱεροῦ, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἴσταντο ἀνδριάντες, ἀφιέρωμα εἰς τὸν Ἀσκληπιόν². Τοιοῦτοτρόπως βεβαιώνεται καὶ ἐξ ἱστορικῶν λόγων ἡ καλλιτεχνικὴ δρᾶσις τοῦ Ἀθηνογένους εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης κατὰ τὰ ἔτη 230 - 220 π. Χ., ἐμμέσως δὲ καὶ τοῦ συνεργάτου του Λαβρέου, συνεργασθέντος εἰς τὴν Ἐπίδαυρον περὶ τὰ τέλη τοῦ 3ου π. Χ. αἱ.

Δὲν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι καὶ ἄλλους ἀνδριάντας στρατηγῶν ἐποίησεν εἰς Δωδώνην ὁ Ἀθηνογένης οὗτος, δεδομένου ὅτι καὶ τὰ λοιπὰ βάθρα (3, 4, 6) ἔφερον ἀγάλματα. Ἐκ τῶν εὐρεθέντων θραυσμάτων αἱ δύο λαβαὶ χαλκῶν ξιφῶν, ἀνήκουσαι εἰς ἰσαριθμούς ἀνδριάντας, ἀπολήγουσαι εἰς προτομάς

¹ Περὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν γενεαλογικῶν μύθων τῶν Μολοσσῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πύρρου, ἰδὲ Σ. Ι. ΔΑΚΑΡΗΝ, Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι, σ. 114 ἐξ. καὶ σ. 151 (περιοχὴ Κεστρίνης καὶ Χαονίας).

² IG IV² 205, 208, 243, 696/97 = IG V³ 1112 - 1114, 1479 - 1480· πρβ. καὶ G. LIPPOLD, H. d. Arch. III, 1, 1950, σ. 351, RE II στ. 2048 (2).

ἀετοῦ καὶ λεαίνης (πίν. 86), τεχνοτροπικῶς εἶναι συγγενεῖς. Κατὰ πόσον ὅμως προέρχονται ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ἀθηνογένους δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βεβαιωθῇ, ἐφ' ὅσον ἀγνοοῦμεν τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ καλλιτέχνου τούτου, ὡς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν καλλιτεχνῶν τῶν λοιπῶν τεσσάρων βάρθρων¹.

Βάρθρον 2 (πίν. 83β δεξιᾷ). Διατηρεῖ καὶ τὸ ἥμισυ καὶ πλέον τῆς ἐπιστέψεως, ἐκ τριῶν πλίνθων, ἐπὶ τῶν ὁποίων διακρίνονται τρεῖς τόρμοι, πρὸς στήριξιν τῶν ποδῶν ἵππου, ὀλίγον μεγαλυτέρου τοῦ φυσικοῦ, συμφῶνως πρὸς τὸ εὐρεθὲν ἄκρον τοῦ ἀριστεροῦ ὀπισθίου ποδός (πίν. 85α). Διαστάσεις βάσεως 2.00×1.00 μ., ὀρθοστατῶν, 1.85×0.85 μ., συνδεομένων ἄνω διὰ σιδηρῶν συνδέσμων μορφῆς **I**, ὕψος ὀρθοστατῶν 0.738 μ., συνολικὸν ὕψος 1.16 μ.· περιτένεια μὲ κατὰ μίττα κόσμησιν² περιβάλλει τὰς ἀκμὰς τῆς κάτω βάσεως, τῶν ὀρθοστατῶν καὶ τῆς ἐπιστέψεως. Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς στενῆς πλευρᾶς ἡ ἐπιγραφή:

*Τὸ Κοινὸν τῶν Ἑπειρωτῶν
Μίλωνα Σωσάνδρου,
Θεσπρωτόν, ἀρετῆς
ἔνεκεν καὶ εὐνοίας
τῆς εἰς αὐτούς.*

Ὑψος γραμμάτων 2,0 - 2,3 ἐκ. Τὰ γράμματα μὲ ἀκρέμονας. Τὸ μὴ καὶ νῖ μὲ κάθετα ἰσομεγέθη σκέλη, τὸ πῖ ἀνισοσκελές, ἀλλ' ἡ ὀριζοντία κεραία δὲν ἐξέχει, τὸ σῖγμα μὲ εὐθείας καὶ ὀριζοντίας κεραίας, τὸ ὦμέγα στρογγύλον καὶ καλλιγραφημένον.

Μίλων Σωσάνδρου, Θεσπρωτός, ἵππαρχος ἐξ Ἑπείρου, δὲν εἶναι γνωστός περὶ τὸ τέλος τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος, ὅτε ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφή. Ὄνομα ἄρχοντος ἢ στρατηγοῦ, Σώσανδρος, ἀπαντᾷ εἰς ἀργυρᾶς δραχμὰς τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Δημοκρατίας³ ἀλλὰ δὲν εἶναι βέβαιον ἐὰν πρόκειται περὶ στρατηγοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν, ἢ ἄλλου ἄρχοντος ἐπὶ τῶν νομισμάτων.

¹ Ἡ λαβὴ ξίφους μὲ τὴν προτομὴν λεαίνης εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ φυσικοῦ (0.20 μ.), ὑπερέχουσα τῆς λαβῆς μὲ τὴν προτομὴν ἀετοῦ (0.16 μ.), ἐπομένως καὶ οἱ δύο ἀντίστοιχοι ἀνδριάντες διέφερον εἰς μέγεθος, ὅπως διαφέρουν πράγματι καὶ αἱ διαστάσεις τῶν βάρθρων 1 καὶ 5, εἰς τὰ ὅποια ὑπογράφει ὁ Ἀθηνογένης.

² Ἡ διακόσμησις αὕτη τῆς περιτενείας ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλα οἰκοδομήματα τοῦ ἱεροῦ τῶν χρόνων τοῦ Κοινοῦ (ναῖσκος Θ, πρόπυλον ἱερᾶς οἰκίας, βάρθρον 3), ΑΕ ἔ. ἀ. σ. 57, σημ. 1, 104 καὶ σημ. 3, 106 καὶ εἰκ. 87.

³ P. FRANKE, ἔ. ἀ. σ. 173 - 174, κατηγορία II, σειρὰ 19 (ΣΩΣΑΝΔΡ.). Ἐπίσης εἰς ἐπιγραφὴν ἐκ Κασσώπης τοῦ 3ου - 2ου π.Χ. αἰῶνος ἀναφέρεται μεταξὺ τεσσάρων στρατηγῶν καὶ ὁ Φίλανδρος Σωσάνδρου, ΠΑΕ 1952, σ. 358 = SEG XV, 383.

Τέλος ἵπαρχος τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν, Ἀλέξανδρος, *magister equitum* ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Λιβίου (XXXII 10. 2) τὸ ἔτος 194 π. Χ. μετὰ τοῦ *praetoris* Πανσανίου, ἀμφοτέροι ἐκπροσωποῦντες τὸ Κοινὸν εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν Ρωμαίων.

Βάσεις 5 (πίν. 84α). Ἐλλείπει ἐπίσης ἡ ἐπίστεψις· διατηροῦνται ἡ βάσις, διαστάσεων $0.98/0.95 \times 0.88$ μ., ὕψους 0.24 μ., καὶ οἱ δύο ὀρθοστάται, διαστάσεων 0.76×0.68 μ., ὕψους 0.68 μ., συνδεόμενοι διὰ συνδέσμων I, φέροντες φθορὰς καὶ ρήγματα ἰδίως εἰς τὴν νοτίαν ἔδραν καὶ τὰς ἐκατέρωθεν ἀκμὰς, εἰς τὸ ὕψος τῆς ἐπιγραφῆς. Ἀνὰ δύο διακοσμητικοὶ ἀγκῶνες εἰς τὰς δύο πλευρὰς τῆς κυματοφόρου βάσεως καὶ ἀνὰ δύο εἰς τὴν βάσιν τῶν ὀρθοστατῶν, κατὰ τὴν βόρειον καὶ τὴν νοτίαν πλευράν. Περιτένεια μὲ κατὰ μίττα κόσμησιν εἰς τὴν βάσιν καὶ τοὺς ὀρθοστάτας.

Γράμματα ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἔδρας, ἀμυδρῶς διακρινόμενα, ὅμοια πρὸς τὰ ψηφίσματα 1α, β, ἀλλὰ τὸ ἄλφα μὲ καμπύλην τὴν ὀριζοντίαν κεραΐαν, τὸ Ν μὲ κάθετα ἴσα σκέλη, τὸ π̄ μὲ ὀριζοντίαν κεραΐαν μὴ ἐκτεινόμενην πέρα τῶν καθέτων σκελῶν, τὸ σῖγμα μὲ πλαγίως τὰς ὀριζοντίας κεραΐας· ὕψος γραμμάτων 2,2 - 2,5 ἐκ. (230 - 220 π.Χ.).

Τὸ] Κοινὸν τῶν Ἀπει[ρωτῶν

Μ] ἐνέλαον Κρίσων[ος ;

Μ] ολοσσὸν Κυεστὸν ἀρετῆ[ς

ἔ] νεκεν καὶ ἐννοίας τῆς

ε] ἰς αὐτούς.

Ἀθηνογένης ἐποίησε.

Ὑψος γραμμάτων 2 - 2,5 ἐκ. Εἰς τὸν στίχον 2 διακρίνω μετὰ τὸ ΚΡΙΣΩΝΝ. πλαγίαν κεραΐαν, ὥς ἐὰν πρόκειται περὶ ἄλφα (Κρίσωνα)· κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ἀσφαλὴς ἐν συνδυασμῷ μάλιστα πρὸς τὸ ψηφίσμα 1α.

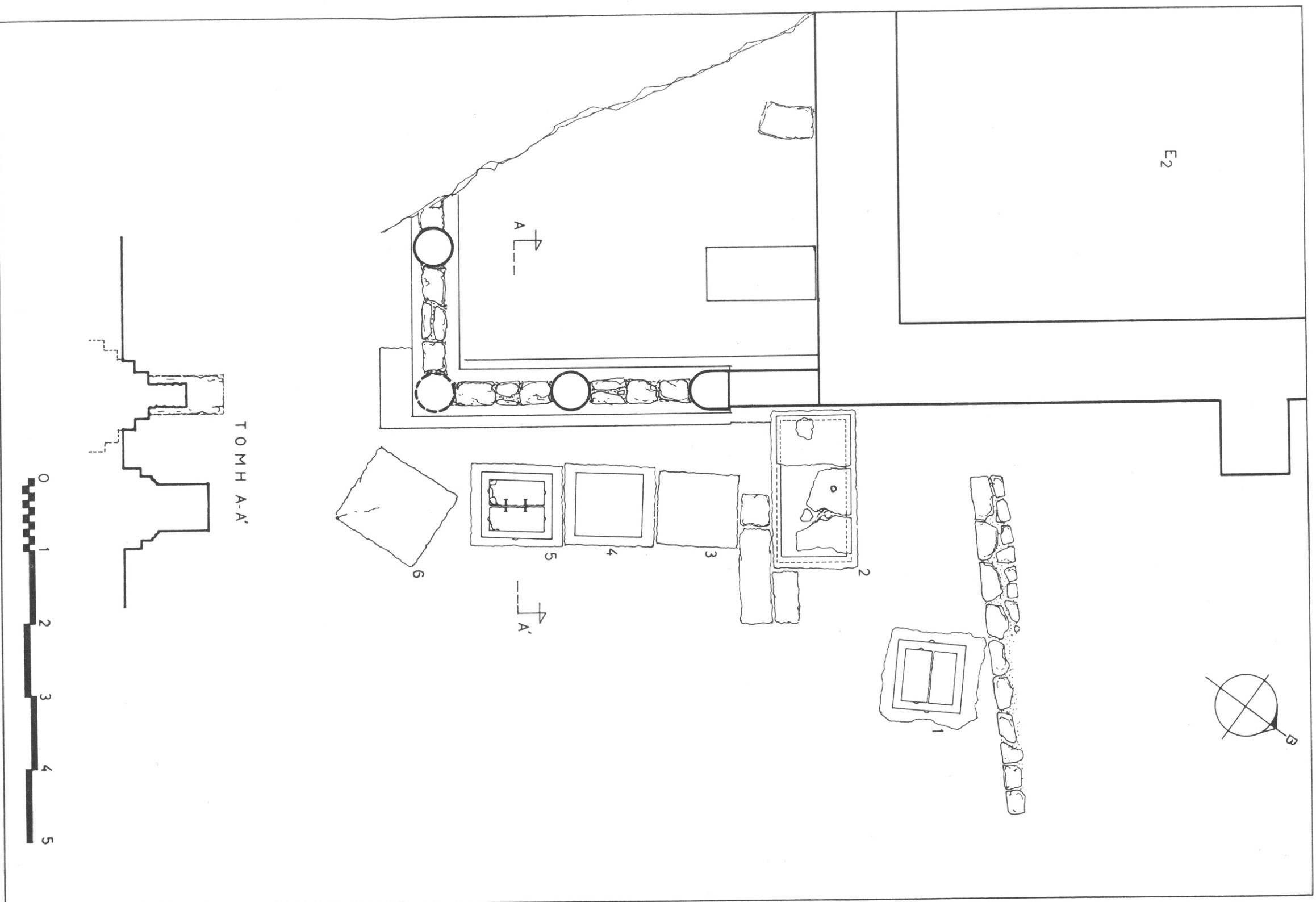
Ἐκ τῶν τριῶν ψηφισμάτων τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν (2, 5) καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βυλλιόνων (1α) προκύπτει ὅτι ἐπὶ τῶν βάθρων τούτων ἴσαντο τιμητικοὶ χαλκοὶ ἀνδριάντες δύο στρατηγῶν, πατρὸς καὶ υἱοῦ, τοῦ Κρίσωνος Σαβυρτίου καὶ τοῦ Μενελάου Κρίσωνος, Κυεστῶν Μολοσσῶν, καὶ ἐτέρου ἱπάρχου, τοῦ Θεσπρωτοῦ Μίλωνος Σωσάνδρου. Ἀπαντες ἐτιμήθησαν ἀρετῆς ἐνεκεν καὶ ἐννοίας πρὸς τὸ Κοινὸν τῶν Ἑπειρωτῶν καὶ τῶν Βυλλιόνων, οἱ μὲν δύο πρῶτοι κατὰ τὰ ἔτη 230 - 219 π. Χ. πιθανώτατα, ὁ δὲ ὀλίγον βραδύτερον. Ποῖα εἰδικῶς ὑπῆρξαν αἱ τιμηθεῖσαι πράξεις τούτων δὲν εἶναι γνωστόν. Ἰσως οὗτοι εἶχον συντελέσει εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ εἰς τὴν ἔξωσιν τῆς δυναστείας τῶν Αἰακιδῶν ἢ ὥς προϋστάμενοι τοῦ Κοινοῦ ἐπέδειξαν ἰδιάζουσαν ἐπιμέλειαν καὶ δραστηριότητα. Ἀγνώστος εἶναι ἐπίσης

ὁ λόγος διατὶ ὁ μὲν πατήρ, Κρίσων Σαβυρτίου, ἐτιμήθη κατ' ἀπόφασιν τοῦ Κοινοῦ τῶν Βυλλιόνων, ὁ δὲ υἱός του, Μενέλαος, ὑπὸ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν. Πρόκειται πιθανῶς περὶ δύο ἀποφάσεων οὐχὶ ἀσκέτων μεταξὺ των, αἱ ὁποῖαι ἐλήφθησαν ἀπὸ κοινοῦ, ἢ δὲ κατασκευὴ τῶν ἀνδριάντων ἀνετέθη εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀνδριαντοποιόν, τὸν Ἀθηνογένην. Ἐκ τῆς θέσεως τῶν δύο τούτων βάθρων δὲν νομίζω ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ προκύψῃ κάτι περισσότερον.

Ὅτι καὶ τὰ λοιπὰ βάρη (3, 4, 6), μὴ διασώζοντα τοὺς ὀρθοστάτας των, προωρίζοντο δι' ἀνδριάντας τιμητικοὺς καὶ ἔφερον ψηφίσματα τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν ἢ καὶ ἄλλων τοπικῶν Κοινῶν δὲν νομίζω ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία. Εἶναι πολὺ ἐνδεχόμενον ὅτι καὶ ἐξωτερικῶς (νοτίως) τῆς στοᾶς θὰ εὐρεθοῦν μὲ τὴν πρὸ οὐδὲν τῆς ἀνασκαφῆς παρόμοια βάρη, παραλλήλως πρὸς τὴν ἱερὰν ὁδόν, ἄγουσαν διὰ τοῦ σταδίου καὶ τοῦ θεάτρου εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἱεροῦ, ἔνθα ἐπίσης ἀπεκαλύφθησαν πολλὰ βάρη. Ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῆς στοᾶς φαίνεται πολὺ πιθανόν, ὅτι ἐστεγάζοντο ψηφίσματα τοῦ Κοινοῦ. Ἦδη κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐπιφανειακῶν χωμάτων ἐντὸς τῆς στοᾶς ἦλθον εἰς φῶς, ὡς εἵπομεν, δύο ἡμίτομα ἐνεπιγράφων στηλῶν, παρὰ δὲ τὴν ἀνασκαφθεῖσαν ΒΑ. γωνίαν τῆς στοᾶς ἀπεκαλύφθη ἑτέρα βᾶσις. Ὡς ἐκ τούτου ἢ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα.

Δὲν ὑπολείπονται εἰς σημασίαν καὶ τὰ κινητὰ εὐρήματα, θραύσματα τῶν ἀνδριάντων, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο σύντομος λόγος, ἢ καὶ ἀφιερώματα.

Σπάνια εἰς τὸ εἶδος των εἶναι αἱ δύο χαλκαῖ λαβαὶ ξιφῶν ἐξ ὀρειχάλκου, μὲ προτομὴν ἀετοῦ καὶ λεαίνης (πίν. 86), τὰ ὁποῖα ἐκόσμουσαν ἰσαριθμοὺς ἀνδριάντας στρατηγῶν. Τούτων σύντομος περιγραφὴ παρέχεται εἰς τὸ Ἔργον τῆς Ἑταιρείας 1965, σ. 58 ἐξ. Μοναδικὸς εἰς τὸ εἶδος του εἶναι ἴσως ὁ ἐξ ὀρειχάλκου θαυμασίως διατηρούμενος σαρωτήρ, μήκους 0.38, διατηρῶν καὶ μέρος τοῦ σιδηροῦ στελλεοῦ (πίν. 85ε). Ἡ ἔνθετος ἐξ ἀργύρου κόσμησις διὰ κληματίδος, μὲ ἐναλλὰξ φύλλα καὶ βλαστούς, καὶ διὰ ζωφόρου κλάδου μύρτου ὑποβοηθεῖ νὰ φαντασθῶμεν τὴν ἐπιβλητικὴν καὶ πλουσίαν εἰκόνα τῶν ἰσταμένων πρὸ τοῦ Βουλευτηρίου ἀνδριάντων Στρατηγῶν Ἑπειρωτῶν. Ἀνάλογον μορφήν λαμπρότητος καὶ ἐπιβλητικότητος παρέχουν οἱ διακόσμητοι τελαμώνες (πίν. 85 γ, δ) καὶ ἰδίως αἱ ἐνεργητικαὶ κατατομαὶ τῶν δύο ζώων, ἰδίως δὲ τοῦ ἀετοῦ (πίν. 86α, β), μὲ τὸ ἰσχυρὸν γαμψὸν ράμφος, τὰς ἐντόνως σκιαζομένας ὀφρῦς, τὴν ἐντονὸν μὲ ἐσωτερικὴν ζωὴν πλαστικότητα, τοῦ προχωρημένου 3ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐξαιρετοῦ ἐπίσης διατηρήσεως μὲ ἀθικτὸν τὴν χαρακτηριστικὴν διὰ τὰ χαλκᾶ τῆς Λαδώνης βαθυπρασίνην πάτιναν εἶναι τὸ ἀρίστης τέχνης ἐξ ὀρειχάλκου ἀγαλμάτιον παιδός, ὕψους 0.16 μ., τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος. Ὁ παῖς παρίσταται ἔχων εἰς τὴν ἀριστερὰν

Τὰ νοτιοανατολικάς τοῦ Βουλεύτηγιου Ε2 ἀποκαλυφθέντα ἐξ τμητικῆς βάθου καὶ ἡ ἀνατολικὴ στοὰ τῆς συνεχομένης στοᾶς

πτηνόν, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς φαίνεται ὡς νὰ προσπαθῇ νὰ προσελκύσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πτηνοῦ (πίν. 87).

Ἡ ὅλη διάθεσις τοῦ σώματος, ἡ λεπτὴ ψυχικὴ ἔκφρασις τοῦ προσώπου, αἱ ἀνεπαίσθητοι μεταβάσεις γραμμῶν καὶ ὄγκων μαρτυροῦν μεταπραξιτελείαν τέχνην τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος.

Διὰ τῶν προσφάτων ἐρευνῶν ἐβεβαιώθη ὅτι, ἐκτὸς ἴσως τῆς Φοινίκης, εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης συνήρχετο τὸ Κοινὸν τῶν Ἑπειρωτῶν, τὸ δὲ οἰκοδόμημα Ε2 μετὰ τῆς συνεχομένης στοᾶς ὑπῆρξεν ἡ ἔδρα τούτου.

Βασίμως εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ διερεύνησις ἀμφοτέρων τῶν κτηρίων θὰ πλουτίσῃ σημαντικῶς τὰς ἄκρως ἐλλιπεῖς γνώσεις μας περὶ τῶν χρόνων τῆς Ἑπειρωτικῆς Δημοκρατίας. Διαπιστοῦται ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης εὕρισκετο εἰς πλήρη ἀνθησιν. Παλαιότερα ἱερὰ οἰκοδομήματα, ἐμπρησθέντα ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, ἀνοικοδομοῦνται καὶ νέα κατασκευάζονται (στάδιον, ἐνδεχομένως θέατρον, Κοινόν). Ἐξέχοντες καλλιτέχναι, ὡς ὁ Ἀθηνογένης, ἀπασχολοῦνται εἰς τὸ ἱερόν, ἔνθα πιθανῶς ἐκόπτοντο καὶ τὰ νομίσματα τοῦ Κοινοῦ¹.

Τὰ δεδομένα ταῦτα μαρτυροῦν ὅτι οἱ χρόνοι τῆς Δημοκρατίας (234/3 - 168/7 π. Χ.) μὲ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ κοινὰ τῶν πλείστων φύλων ἀποτελοῦν τὴν λαμπροτέραν σελίδα τῆς ἱστορίας τῆς Ἑπείρου. Ὁ μνημειακὸς καὶ καλλιτεχνικὸς πλοῦτος τοῦ ἱεροῦ τῆς Δωδώνης ἀντικατοπτρίζει τὴν πολιτικὴν, οἰκονομικὴν καὶ πνευματικὴν ἀκμὴν τῆς χώρας, τὴν ὁποίαν ἐξηφάνισαν ἡ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὑποταγὴ καὶ πρωτοφανὴς καταστροφὴ (167 π. Χ.).

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Ι. ΔΑΚΑΡΗΣ

¹ Διὰ τῆς ἀνευρέσεως δύο συνεχομένων χαλκῶν πετάλων ἀσφραγίστου νομίσματος τῶν μετὰ τὸ 148 π. Χ. χρόνων τοῦ μεταγενεστέρου Κοινοῦ, βεβαιώνεται ἡ λειτουργία νομισματοκοπέου εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Κοινοῦ μετὰ τὸ 148 π. Χ., ἂν μὴ καὶ παλαιότερον, P. FRANKF, Die antiken Münzen, σ. 222 - 223, πίν. 52, 1. Ὅτι καὶ ἡ χύσις ἢ τοῦλάχιστον ἡ τελικὴ ἐπεξεργασία τῶν χαλκῶν ἀνδριάντων διεξήγετο εἰς τὸ ἱερόν, θεωρῶ ἐπίσης πιθανόν, ἂν μὴ βέβαιον.

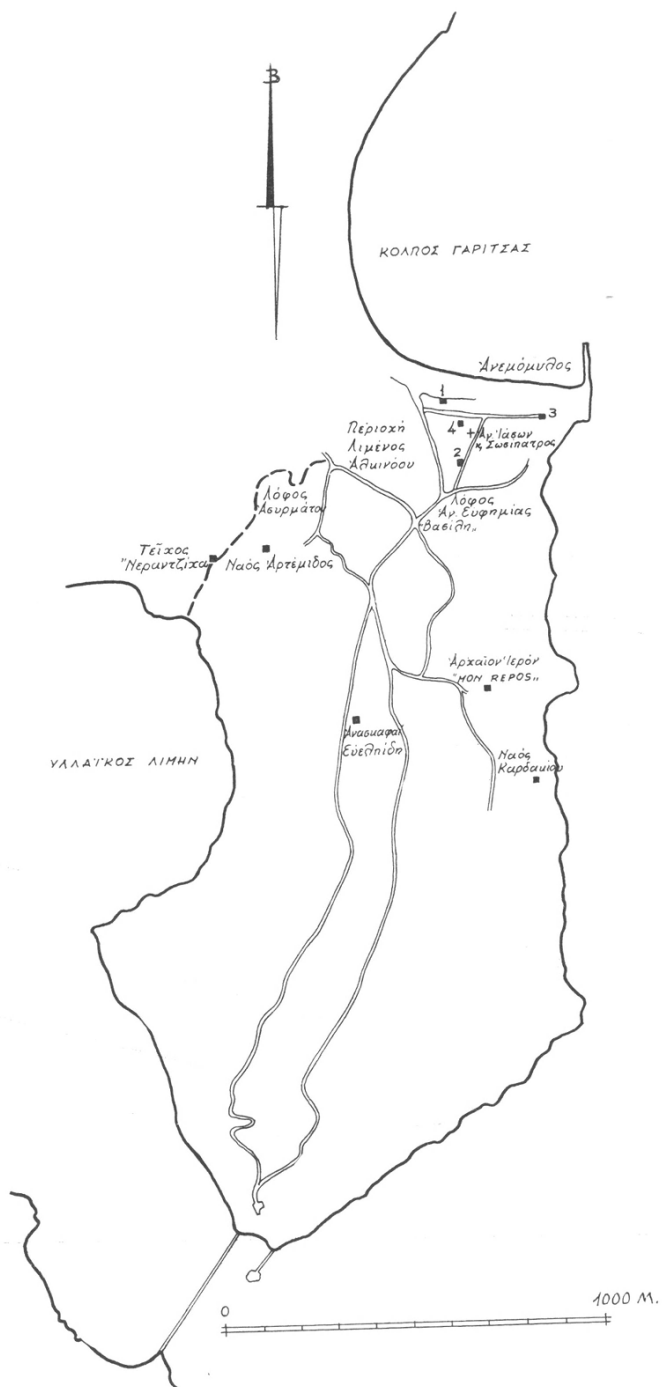
7. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1965 διεξήγαγον μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Π. Καλλιγᾶ τέσσαρες ἀνασκαφικὰς δοκιμὰς μετὰ σκοπὸν τὴν ἐπίλυσιν βασικῶν τινῶν τοπογραφικῶν προβλημάτων τῆς ἀρχαίας πόλεως, τῆς ὁποίας ἡ τοπογραφία παρουσιάζει ἀκόμη ἀρκετὰ σκοτεινὰ σημεῖα. Καὶ αἱ τέσσαρες ἐγίναν εἰς τὸν πρὸς Νότον τῆς σημερινῆς πόλεως κείμενον συνοικισμόν τοῦ Ἀνεμομύλου, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ΒΑ. παρυφὴν τῆς ἀρχαίας πόλεως (εἰκ. 1).

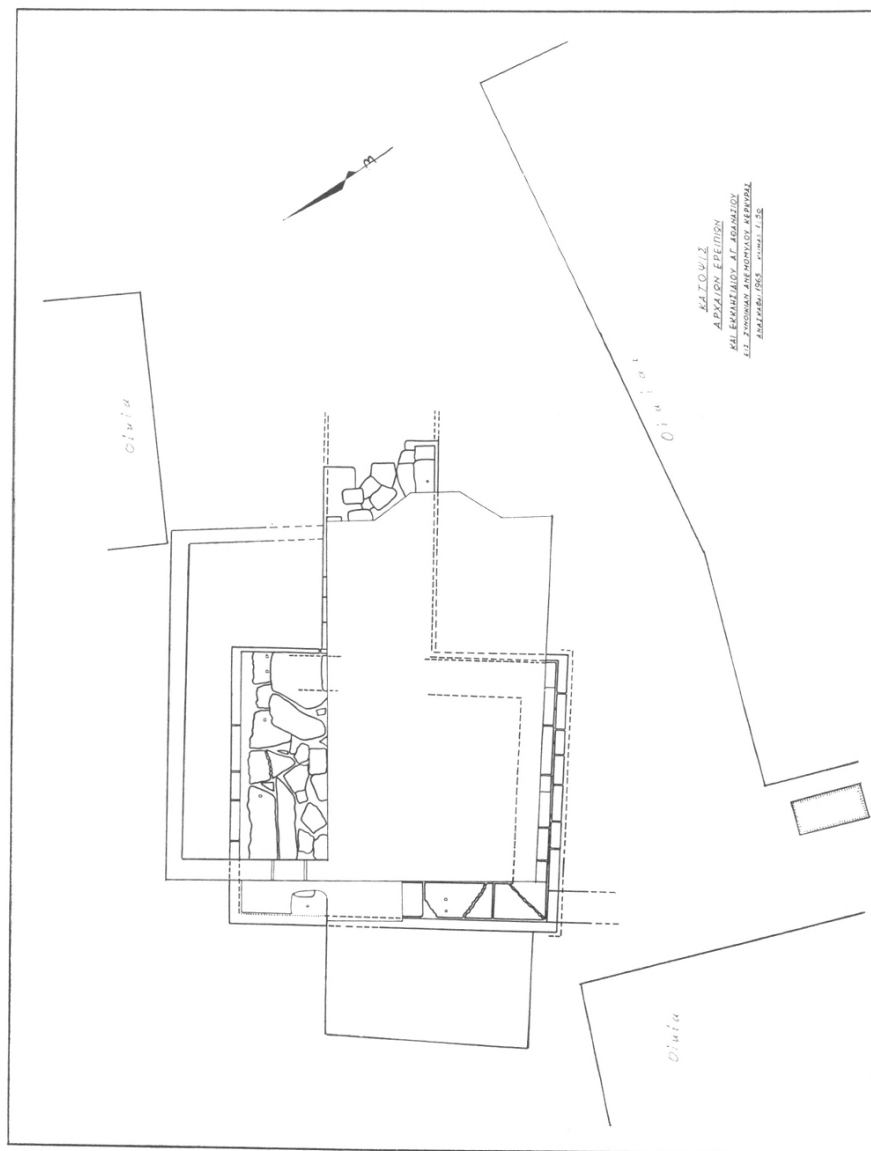
1. Μία ἀπὸ τὰς σημαντικωτέρας ἐρεῦνας διεξήχθη περὶ τὸ παλαιὸν κτητορικὸν ἐκκλησίδιον τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου (εἰκ. 1, ἀρ. 1 καὶ πίν. 88α), τὸ ὁποῖον καὶ πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἦτο γνωστὸν ὅτι πατεῖ ἐπὶ ἰσχυροῦ ἀρχαίου τοίχου ὄρατοῦ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους εἰς τὸν νότιον τοῖχον τοῦ ἐκκλησιδίου, εἰς ὕψος τριῶν δόμων. Μετὰ τὴν διάνοξιν τάφρων περὶ τὸ ἐκκλησίδιον ἐξηκριβώθη ὅτι ὁ ἀρχαῖος οὗτος τοίχος ἀνήκει εἰς ἰσχυρὸν πύργον, σχήματος ὀρθογωνίου καὶ κυρίου ἄξονος Β.-Ν., ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐδράζεται τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐκκλησιδίου (εἰκ. 2). Οἱ τοῖχοί του ἀποτελοῦνται ἀπὸ μεγάλους, ὀρθογωνίους, ἰσοδομικῶς διατεταγμένους, ὀγκολίθους ἐκ σκληροῦ ἐντοπίου ἀσβεστολίθου, οἱ ὅποιοι δὲν συνδέονται μεταξὺ τῶν εἰ μὴ εἰς ὠρίσμένα μόνον σημεῖα διὰ καθέτων συνδέσμων (πίν. 88β καὶ 89). Τὸ μῆκος τῶν ποικίλλει, ὁ μεγαλύτερος ὅμως ἐξ αὐτῶν ἔχει τὸ σημαντικὸν μῆκος τῶν 2.83 μ. ἦτοι πλεον τῶν 9 ποδῶν (εἰκ. 3).

Καθ' ὕψος ὁ πύργος ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο τμήματα, α) ἐν κατώτερον, κρηπίδωμα συμπαγές, τοῦ ὁποίου οἱ λίθοι εἶναι ἐσωτερικῶς σχεδὸν ἀργοί, οἱ δὲ δόμοι του εἶναι ἐξωτερικῶς διατεταγμένοι βαθμηδόν, ἦτοι οἱ τοῦ ἐκάστοτε ἀνωτέρου δόμου ἐξέχουν τοῦ κατωτέρου, ἡ μὲν εὐθυνητρία κατὰ 0.045 μ., οἱ δὲ 6ος καὶ 7ος κατὰ 0.285 καὶ 0.18 μ. ἀντιστοίχως ὁ εἰς τοῦ ἄλλου καὶ β) τεῖχος, πάχους 1 περίπου μέτρον, ὑψούμενον κατὰ τὰ ἄκρα τοῦ κρηπιδώματος τούτου. Τὸ προκῦπτον κενὸν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦτο γεμισμένον μετὰ λατύπην, χῶμα καὶ ἄλλο πρόχειρον ὑλικόν. Αἱ πλευраὶ τοῦ πύργου συγκλίνουν ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἔσω, περίπου κατὰ 0.01 ἕκαστος δόμος.

Κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς του ὁ πύργος εἶναι ἐλεύθερος, ἀπὸ τὴν τετάρτην ὅμως—τὴν ἀνατολικήν—ἐκκινεῖ τεῖχος πάχους 3 μ., δηλαδὴ 10 περίπου ποδῶν, κατευθυνόμενον πρὸς Ἀνατολὰς (πίν. 90α). Εἰς ἀπόστασιν 6.50 μ.

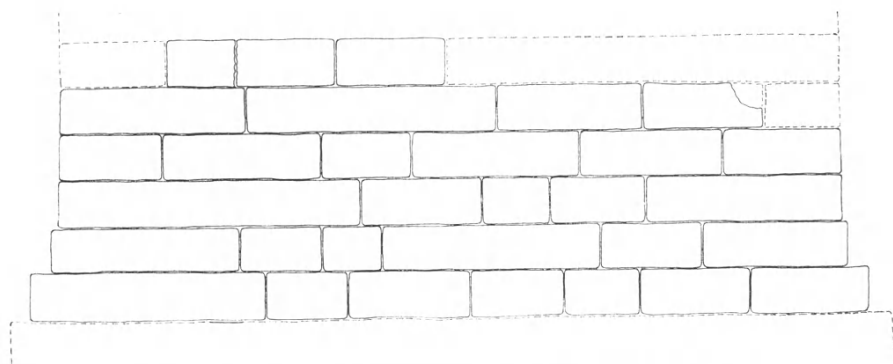
Εἰκ. 1. Σχηματικὸς χάρτης τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας πόλεως Κερκύρας.

Εἰκ. 2. Κάτοψις ἀρχαίων ἐρειπίων καὶ ἐκκλησιδίου Ἀγ. Ἀθανασίου εἰς συνοικίαν Ἀνεμοτύλου Κερκύρας.

περίπου ἀπὸ τὸν πύργον ὁ τοῖχος οὗτος διεκόπτετο, ὅπως δὲ ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴν κατεφάνη, αἰτία τούτου ἦτο ἡ κατὰ τὴν ἐνετικὴν περίοδον συμβᾶσα λεηλασία τῶν λίθων αὐτοῦ (πίν. 90β καὶ 91α).

Μία ἐκπληκτικὴ διαπίστωσις τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ πύργου ἦτο ὅτι οἱ ἐξωτερικοὶ αὐτοῦ λίθοι τῆς βορείας καὶ τῆς δυτικῆς ὀψews ἦσαν ἰσχυρότατα ἐφθαρμένοι ἐκ τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης. Ἡ θάλασσα λοιπόν, ἡ ὁποία σήμερον ἀπέχει ἐκεῖθεν δεκάδας μέτρων, εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἐφθανε μέχρι τοῦ πύργου, τόσον δὲ ἡ ΒΔ. ὅσον καὶ ἡ ΝΔ. γωνία του εὗρίσκοντο ἐντὸς αὐτῆς.

Εἰκ. 3. Νοτία ὀψις πύργου κατὰ τὸν βόρειον λιμένα
τῆς ἀρχαίας πόλεως Κερκύρας.

Ἄλλη σπουδαία διαπίστωσις βασισθεῖσα εἰς τὰς φθοράς αὐτάς ἦτο ὅτι ἡ σημερινὴ στάθμη τῆς θαλάσσης εἶναι ἡ αὐτὴ σχεδὸν μὲ τὴν ἀρχαίαν. Φθοραὶ παρετηρήθησαν καὶ ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ πύργου μέχρις ἀποστάσεως 1.50 μ. ἀπὸ τῆς ΝΔ. γωνίας. Τομὴ γενομένη εἰς ἀπόστασιν 7 μ. περίπου πρὸς Ν. ἀπέληξεν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν αἰγιαλοῦ κατευθυνομένου πρὸς Νότον εἰς εὐθείαν γραμμὴν μὲ τὸ σημεῖον ὅπου σταματᾷ ἡ φθορὰ ἐπὶ τοῦ Ν. τοίχου. Ἄλλ' ἐκ τῶν ὀστράκων ἀγγείων δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὁ αἰγιαλὸς οὗτος εἶναι παλαιότερος τῆς πρώιμου ρωμαϊκῆς περιόδου. Ὁ ἀρχικὸς αἰγιαλὸς ἔβαινε κατὰ μῆκος τῆς ἐσωτερικῆς (νοτίας) ὀψews τοῦ πύργου καὶ τοῦ συνεχομένου τοίχου.

Διὰ τὴν ἐποχὴν τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ πύργου δὲν ἔχομεν ἀσφαλῆ τεκμήρια. Εἰς τὴν λατύπην, ἡ ὁποία περιβάλλει τὸ θεμέλιόν του, ἀσφαλῶς σύγχρονον μὲ τὸν πύργον, προερχομένην δὲ ἀπὸ τὴν ἐπὶ τόπου κατεργασίαν τῶν λίθων του, περιείχοντο ἐλάχιστα μόνον ὀστρακα μελαμφῆ, ἀορίστως δυνάμενα νὰ χρονολογηθοῦν εἰς τὴν κλασσικὴν περίοδον. Οὕτω διὰ τὴν χρονολόγησιν στηριζόμεθα κυρίως εἰς τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν παρέχουν αἱ ὀψεις

τοῦ πύργου. Αὐταὶ ἰδίως, αἱ ὁποῖαι σώζονται καλύτερον, δὲν παρουσιάζουν ἀκόμη τὰς γραφικὰς ἐκείνας διαπλάσεις τῆς ἐπιφανείας, αἱ ὁποῖαι εἶναι συνήθεις ἀπὸ τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ ἐξῆς, ἀλλ' εἶναι ἀκόμη λιταί. Εἶναι πάντως δύσκολον νὰ ἀποφανθῇ κανεὶς μεταξὺ τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 4ου.

Τὴν ἐποχὴν τῆς καταστροφῆς πάλιν τοῦ πύργου προσδιορίζουν τὰ ὄστρακα, τὰ ὁποῖα περιείχοντο εἰς τὰ χώματα τῆς καταστροφῆς τούτου: εἶναι αἱ τελευταῖαι δεκαετηρίδες τοῦ 1ου αἰῶνος π. Χ.¹

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ τείχους ἐγνωρίσαμεν καλύτερον καὶ τὸ ἐκκλησίδιον τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου. Ὅπως ἀπέδειξαν τὰ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εὐρεθέντα νομίσματα, τὸ ἐκκλησίδιον τοῦτο ἐκτίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος. Εἶναι μονόκλιτον, ἔχει δὲ ἐξωτερικὸν μῆκος 10.50 μ. καὶ πλάτος εἰς μὲν τὸ δυτικὸν 5.90, εἰς δὲ τὸ ἀνατολικὸν 6.40 μ. Τὴν κυρίαν θύραν εἰσόδου ἔχει ἀπὸ Δυσμῶν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσέρχεται κανεὶς, ἀφοῦ διέλθῃ μικρὸν ὑπερυψωμένον προαύλιον (πίν. 91β), ὑπάρχει ὅμως καὶ βοήθητικὴ θύρα ἀπὸ Νότου. Ἀρχικῶς ὑπῆρχον καὶ παράθυρα εἰς τὸν βόρειον καὶ τὸν νότιον τοῖχον, ἀργότερον ὅμως ἐφράχθη τὸ βόρειον παράθυρόν του καὶ ἐκτίσθη πρὸς Βορρᾶν τῆς ἐκκλησίας μικρὸν διώροφον κτίσμα, τοῦ ὁποῖου τὸν ἄνω ὄροφον κατεῖχεν ὁ ἱερεὺς. Εἰς τὸ κτίσμα τοῦτο ὁδηγεῖ γραφικὴ κλῖμαξ κατὰ τὴν δυτικὴν πρόσοψιν τοῦ ναϊδίου, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὑπάρχει θολωτὸς χώρος στεγάζων ἄλλοτε κρήνην. Ἀνωθεν τοῦ κτίσματος ὑψοῦται τὸ κωδωνοστάσιον τῆς ἐκκλησίας. Τὸ πρόσκτισμα τοῦτο ἀνήκει εἰς τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος.² (Ἡ ἐκκλησία ἀναφέρεται εἰς ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κερκύρας, 1920, σ. 217.)

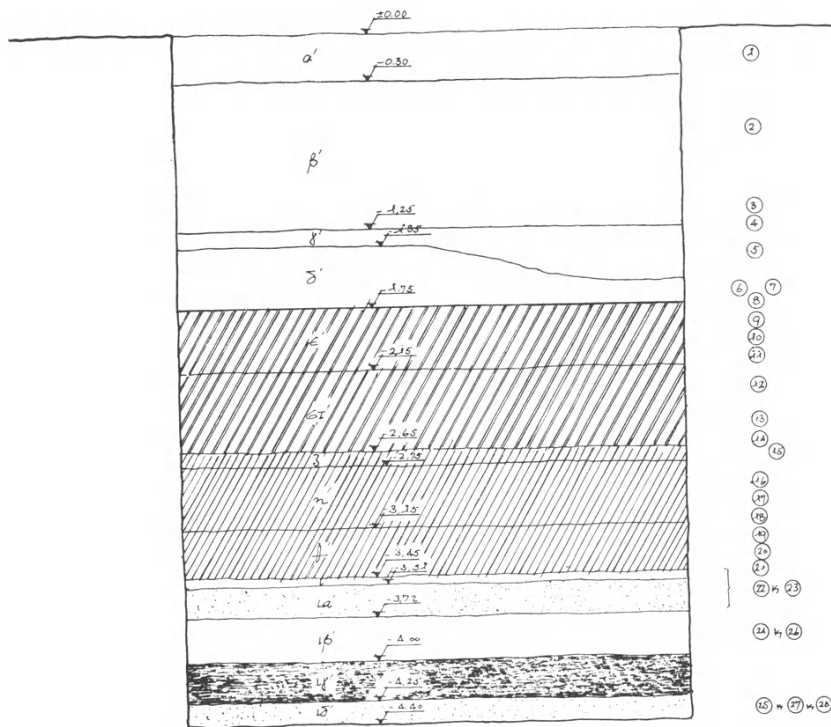
Αἱ περισσότεραι ἀπὸ τὰς φερητάς εἰκόνας τῆς ἐκκλησίας ἀνήκουν εἰς τὸν 18ον καὶ τὸν 19ον αἰῶνα, δὲν εἶναι δὲ ἰδιαιτέρως ἀξιόλογοι. Ἀξιόλογος ὅμως εἶναι σκαφιδωτὴ εἰκὼν παριστῶσα τὸν Ἀγ. Γεώργιον ἔφιππον φονεύοντα τὸν δράκοντα, ἐξωγραφισμένη ἐπὶ γυψίνης ἐπιφανείας καὶ ἐπὶ καμβά, ἀνήκουσα δὲ πιθανῶς εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος μὲ ἀναμνήσεις Παλαιολογείων ἔργων (πίν. 92).

Μία ἄλλη σκαφιδωτὴ εἰκὼν τοῦ 16ου αἰῶνος πολὺ ἐπιμελοῦς ἐργασίας, ἥ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἐκ τῶν κτητόρων κυρίου Ἀρ. Παπαδάτου εἰς τὸ χωρίον Μωραΐτικα, παριστῶσα δὲ τὴν Παναγίαν Ἐλεοῦσαν, ἐπίσης ἐκ τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου Γαρίτσης προέρχεται.

¹ Αἱ χρονολογήσεις τῶν ὀστράκων τούτων, ὅπως καὶ τῶν ὀστράκων ὅλων τῶν ἄλλων ἀνασκαφικῶν δοκιμῶν ὀφείλονται εἰς τὸν Ἀγγλον ἀρχαιολόγον κ. J. HAYES, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐκφράζονται θερμαὶ εὐχαριστίαι.

² Νόμισμα τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ρωσίας Ἐλισάβετ Πετροβνας, κοπῆς 1743.

2. Ἡ δευτέρα δοκιμὴ διεξήχθη νοτιώτερον ὅχι πολὺ μακρὰν τῶν βορείων προπόδων τοῦ ὑψώματος, ὅπου εὐρίσκεται ἡ γυναικεία μονὴ τῆς Ἀγίας Εὐφημίας, εἰς τὸν χωματόδρομον τὸν γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα «στενὸν Τσώρη». Ὁ δρομίσκος αὐτὸς διέρχεται ἀνατολικῶς τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας τῶν

Εἰκ. 4. Στρωματογραφία τομῆς «στενοῦ Τσώρη».

Ἀγ. Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐγένετο κατὰ τὸ σημεῖον, ὅπου οὗτος συναντᾶται μὲ ἕτερον χωματόδρομον καθέτως ἐρχόμενον ἐκ Δυσμῶν.

Κατ' αὐτὴν ἠνοίχθη σκάμμα διαστάσεων 3.00 × 3.20 μ. καὶ μέχρι συνολικοῦ βάθους 4.40 μ., εἰς τὸ ὁποῖον δὲν εὐρέθη μὲν ἔχνος κτηρίου ἢ δρόμου, εὐρέθησαν ὅμως ἐπάλληλα στρώματα ἐπιχώσεων, ἑξαιρετικῶς σπουδαῖα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς περιοχῆς (εἰκ. 4) καὶ ἀντιπροσωπεύοντα μίαν κανονικὴν διαδοχὴν ἐποχῶν: Τὸ στρώμα τῆς ἐπιφανείας (α') ἠκολουθεῖτο ὑπὸ παχέος στρώματος τῆς ὑστάτης ἀρχαιότητος (β'), περιέχοντος ὄστρακα μέχρι καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 7ου μ. Χ. αἰῶνος, συνεχιζομένου ὑπὸ δύο ὑστερορρωμαϊκῶν

στρωμάτων (γ' καὶ δ') τοῦ 3ου καὶ 4ου μ. Χ. αἰ. Τὰ στρώματα ε' καὶ στ' περιεῖχον ὄστρακα τοῦ 1ου μ. Χ. αἰ. τὰ δὲ ζ', η' καὶ θ' ὄστρακα τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνος¹. Εἰς βάθος 3.45 μ. εὐρέθη στρώσις (ι') καμμένων ξύλων καὶ κάτωθεν αὐτῆς στρώμα ἄμμου (ια), ἐντὸς τῆς ὁποίας περιείχετο κεραμεικὴ ἐλληνιστικῶν καὶ ὑστέρων ἐλληνιστικῶν χρόνων, μέχρι τοῦ 1ου αἰ. π.Χ., καθὼς καὶ τεμάχια κατεργασμένου ξύλου (σανίδες), κλάδοι κλπ.

Ἐντὸς τῆς μελαίνης ἰλύος, ἡ ὁποία ἠκολούθει (ιβ'), τὰ εὐρήματα ἦσαν τὰ αὐτά (κεραμεικὴ, παλαιότερα καὶ ξύλα). Ἠκολούθει εἰς βάθος ἀπὸ 4.00 μέχρι 4.25 μ. στρώμα (ιγ') ἀπὸ φύκη θαλάσσης, χωρὶς κανὲν ἀπολύτως εὖρημα, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε νέα στρώσις ἄμμου (ιδ') ἀποδώσασα πλῆθος κεραμεικῆς 6ου καὶ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἐλάχιστα δὲ μεταγενέστερα (ἐλληνιστικά). Ὅλα αὐτὰ τὰ ὄστρακα προέρχονται ἀπὸ ἀπλᾶ ἀγγεῖα (κύλικας, κοτύλας, ἀλατοδοχεῖα, κύπελλα) φέροντα πολὺ καλὸν μαῦρον γάνωμα. Αἱ ἀκμαὶ τῶν θραυσμάτων προδίδουν ὅτι δὲν ὑπέστησαν φθορὰν ἐκ τῶν κυμάτων. Μετὰ τῆς κεραμεικῆς εὐρέθη καὶ πλῆθος τεμαχίων κατεργασμένων ξύλων (πίν. 93β), κτένιον ξύλινον (πίν. 93γ) ὡς καὶ ὑπολείμματα τροφῶν, λ.χ. πυρῆνες ἐλαίων, φλοιοὶ ἀμυγδάλου, ποντικοῦ καρύου (φουντουκιοῦ) (πίν. 93δ) κλπ. Πέραν τοῦ συνολικοῦ βάθους τῶν 4.40 μ. δὲν ἐπροχώρησεν ἡ σκαφὴ τοῦ στρώματος τούτου λόγῳ τῆς εἰσροῆς ὑδάτων.

Ἀπὸ τὴν δοκιμὴν τοῦ «στενοῦ Τσώρη» προέκυψεν ὅτι ὁ χῶρος αὐτὸς ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα θάλασσα, ὅτι ὅμως ὁ αἰγιαλὸς δὲν ἀπεῖχε πολὺ (φύκη). Τὰ ὄστρακα τοῦ βαθύτερου στρώματος προέρχονται ἐκ τῆς ἀπορρίψεως τεθραυσμένων ἀγγείων ἀπὸ τὴν γειτονικὴν παραλίαν, ὅπως καὶ τὰ τεμάχια ξύλων, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν ὅτι ἐκεῖ πλησίον ὑπῆρχον λέμβοι ἢ καὶ ἄλλα πλοῖα. Ἡ ὑπὲρ τὰ φύκη ἰλὺς σημαίνει βαθμιαίαν πρόσχωσιν τοῦ χώρου κατὰ τὴν προχωρημένην ἐλληνιστικὴν περίοδον. Τὰ νεώτερα δ' ἐξ ἄλλου (ὀλίγα ἀρρετινά) ἀποτελοῦν σημαντικὸν *terminus post quem* διὰ τὴν τελικὴν μετατροπὴν τούτου εἰς ξηράν. Εἶναι σημαντικὴ ἡ ἀπουσία στρωμάτων μεσαιωνικῶν ἢ νεωτέρων χρόνων.

3. Ἡ τρίτη δοκιμὴ ἐγένετο ἔναντι τῆς εἰσόδου τῶν λουτρῶν τοῦ Μον Repos, παρὰ τὸ οἰκόπεδον τοῦ ιδιώτου Ἀνθ. Τὸ διανοιγὲν σκάμμα ἦτο μικρότερον ἀπὸ τὸ τοῦ «στενοῦ Τσώρη». Καὶ μέχρι μὲν βάθους 1 μ. περίπου ἀπετελεῖτο ἀπὸ χώματα μελανά λασπώδη περιέχοντα νεωτέραν κεραμεικὴν (τεμάχια ἀγγείων μὲ ὑαλῶδες γάνωμα), μετ' αὐτὸ δὲ στρώσιν ἀμμοχαλίκου,

¹ Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀνεύρεσις 3 ἀσσαρίων τοῦ Κωνσταντίνου Β' (324 - 361 μ.Χ.).

ἡ ὁποία περιεῖχε τεμάχια ἀγγείων ἰσχυρῶς γεγλυμμένα ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Εἰς βάθος 1.20 μ. ἡ ἀνασκαφὴ διεκόπη λόγῳ τῆς εἰσορῆς τῶν ὑδάτων.

Ἐκ τῆς δοκιμῆς συνάγεται ὅτι ἡ περιοχὴ ἦτο ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας θάλασσα καὶ ἐπεχώσθη μόλις κατὰ τοὺς ἐνετικοὺς χρόνους. Κανεῖς ἀπὸ τοὺς χάρτας τῶν τελευταίων αἰώνων τῆς ἐνετοκρατίας δὲν σημειώνει εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν τῶν λουτρῶν τοῦ Μον Ρερος εἰσοχὴν τῆς παραλίας. Πάντως κατὰ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος ἡ ἔκτασις αὐτῆς θὰ πρέπει νὰ εἶχε σταθεροποιηθῇ, ἀφοῦ ἀνατολικῶς αὐτῆς ἐκτίσθη τότε τὸ ἐκκλησιδίδιον τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κερκύρας, 1920, σ. 216)¹.

4) Ἡ τελευταία δοκιμὴ ἐγένεν ἀκριβῶς πρὸς Δυσμὰς τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀγ. Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου, ἔφθασε δὲ μέχρι βάθους 2.05 μ., ὅπου ἐπίσης ἐσταμάτησε λόγῳ τῆς εἰσορῆς ὑδάτων. Μέχρι τοῦ ἀνασκαφέντος βάθους ἀνευρέθησαν τεμάχια ἀγγείων τῶν νεωτέρων χρόνων (μὲ ἐφυάλωσιν) ἐντὸς στρώσεως λίθων ἀτάκτως ἐρριμμένων. Δύο νομίσματα βοηθοῦν εἰς τὴν χρονολόγησιν τῆς τεχνητῆς αὐτῆς ἐπιχώσεως: Εἶναι ἐνετικὰ τοῦ 16ου αἰῶνος. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ σκάμματος—πρὸς τὴν ἐκκλησίαν—τὸ ἔδαφος ἦτο στερεώτερον καὶ περιεῖχεν ὄστρακα τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος.

Ὁ ἱερεὺς τῆς ἐκκλησίας Δημ. Ἀρταβάνης ἐνθυμεῖται ὅτι πρὸ τοῦ πολέμου ὁ τότε Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων Ι. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ εἶχε διενεργήσει δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν εἰς τὴν δυτικὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν 3-4 σαρκοφάγοι (Ρωμαϊκῶν χρόνων;), ἐντὸς στρώματος θαλασσίων ὀστρέων(;). Ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει σήμερον ποικίλον ἀρχαῖον ἀρχιτεκτονικὸν ὕλικόν (βάθρα ἐξ ἀσβεστολίθου, κιονόκρανον ἑλληνιστικὸν ἐκ πώρου, ραβδωτοὶ καὶ ἀρράβδωτοι σπόνδυλοι κιόνων) ἄγνωστον πόθεν προερχόμενοι. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀγ. Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου εἶναι κτισμένα ἀρχαῖα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἴσως προερχόμενα ἐκ τοῦ ἀρχαικοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος (τριγλύφον, γεῖσον, κοινοὶ κυβόλιθοι).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ. Αἱ ἀνωτέρω ἔρευναι συνθέτουν μίαν εἰκόνα τῆς περιοχῆς Ἀνεμομύλου ἀσφαλῶς πολὺ διάφορον ἀπὸ τὴν σημερινήν. Ἡ συνοικία Ἀνεμομύλου ἀποδεικνύεται ὅτι εἰς τὴν ἀρχαιότητα δὲν ἦτο ξηρὰ ἀλλὰ θάλασσα, ἀσφαλῶς ὁ δεύτερος λιμὴν τῆς πόλεως, ὁ τοῦ Ἀλκι-

¹ Τὸ παρακείμενον πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀρχοντικὸν κατὰ πληροφορίας παλαιότερων ἀνῆκεν εἰς τὸν Φλαγγίνην (βλ. ΒΕΛΟΥΔΟΥ, Ἑλλήνων Ὁρθοδόξων ἀποικία, Βενετία 1872, σ. 112 κ. ἐξ.).

νόου, τὸν ὁποῖον μέχρι σήμερον οἱ ἐρευνηταὶ τῆς τοπογραφίας τῆς ἀρχαίας Κερκύρας ἀορίστως ἐτοποθέτουν εἰς τὸν κόλπον τῆς Γαρίτσας. Ὁ λιμὴν αὐτὸς ἐπροστατεύετο ἀπὸ τὰ κύματα δι' ἑνὸς τοῦλάχιστον ἰσχυροῦ λιμενοβραχίονος, τοῦ ὁποίου τὸ ἄκρον εὐρέθη μὲ τὸν πύργον τὸν φυλάττοντα τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος. Τὰ ὄρια ὅμως τοῦ λιμένος εἶναι ἀκόμη ἀσαφῆ καὶ ἀπαιτοῦν πολλὰς ὁμοίας δοκιμὰς. Ἔως ποῦ ἔφθανε πρὸς Ἀνατολὰς ὁ ἐξακριβωθείς λιμενοβραχίων καὶ πῶς ἔκαμπε πρὸς Νότον, εἶναι δύο βασικὰ προβλήματα, τῶν ὁποίων δὲν κατωρθώθη λόγῳ τῆς ἀνεπαρκείας τοῦ χρόνου ἢ ἐπὶ λυσις τὸ 1965, ἐλπίζεται ὅμως βασίμως ὅτι θὰ λυθῶν κατὰ τὸ 1966. Ἐπίσης δὲν γνωρίζομεν, ἕως ποῦ ἐπεξετείνετο οὗτος εἰς τὴν ἀντίθετον πλευρὰν ἤτοι πρὸς τὴν σημερινὴν συνοικίαν τῆς Γαρίτσας. Εἰς παλαιοὺς χάρτας τοῦ 17ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος σημειώνεται ἐκεῖ βαθὺς σχετικῶς κόλπος συνδεόμενος διὰ στενοῦ στομίου μὲ τὴν θάλασσαν, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς λείψανον τοῦ ἄλλοτε λιμένος, πόσον ὅμως βαθύτερος ἦτο πρὸς ἐκείνην τὴν πλευρὰν ὁ λιμὴν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἐπίσης δὲν γνωρίζομεν.

Ὅπως δὴποτε ἡ ὑδατίνη αὕτη ἐπιφάνεια βαθμιαίως ἐπεχώσθη, ἄλλοτε μὲν διὰ τῆς φυσικῆς ἀποθέσεως ἰλύος καὶ ἄλλοτε διὰ τεχνητῶν ἐπιχώσεων. Φυσικὴ πρόσχωσις διενηργεῖτο ἐπὶ μακρὸν εἰς τὸν χώρον 2 («στενὸν Τσῶρη»), κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος καὶ σήμερον ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν Χαλικοπούλου (τὸν ἀρχαῖον Ὑλλαῖκὸν λιμένα). Αἱ ἀσφαλῶς τεχνηταὶ ἄνωθεν τῆς ἰλύος ἐπιχώσεις τοῦ χώρου 2 περιέχουν, ὅπως ἐλέχθη, ὄστρακα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα τοῦ τέλους τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνος, μεμονωμένα δὲ τινα νεώτερα τοῦ ἀ' ἡμῖσεος τοῦ 1ου αἰῶνος μ. Χ. Ἡ ἐπιχώσις δηλαδὴ ἔγινε μὲ χώματα τῆς πρώτης ἐκ τῶν δύο ἐποχῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δευτέρας. Τὴν σημασίαν τῆς τεχνητῆς αὐτῆς ἐπιχώσεως δύναται νὰ ὑπογραμμίσῃ τὸ γεγονός, ὅτι καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ πύργου εἰς τὸν Ἀγ. Ἀθανάσιον (χώρος 1) ἐκαλύπτοντο ἀπὸ χώματα περιέχοντα ὄστρακα τοῦ τέλους τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνος, ὅμοια δὲ χώματα ἀπετέλουν εἰς τὸν ἴδιον χώρον τὸν νέον αἰγιαλὸν βορείως τοῦ τείχους καθὼς καὶ νοτίως τοῦ πύργου. Ὅλοι αὐταὶ αἱ ἐπιχώσεις προφανῶς σημαίνουν κάποιαν σοβαρὰν καταστροφὴν ἐπισυμβάσαν εἰς τὴν Κέρκυραν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνος, τῆς ὁποίας τὰ ἐρείπια ἐχρησιμοποίηθησαν μετὰ ἡμισυν περίπου αἰῶνα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐκκαθαριστικῶν τινων ἐργασιῶν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ λιμένος. Καὶ ὁ μὲν πύργος δὲν ἀνεστηλώθη, τότε, ἐπεχώσθησαν ὅμως τμήματα τοῦ λιμένος, τὰ ὁποῖα εἶχον ἤδη ἀχρηστευθῇ ἀπὸ τὴν ἀπόθεσιν τῆς ἰλύος. Ἡ σημασία τῆς παρατηρητέως αὐτῆς προσλαμβάνει ἔντονον ἀναγλυφικότητα, ἐὰν εἰς αὐτὰς προστεθῶν καὶ ἄλλαι παρατηρήσεις γενόμεναι κατὰ καιροὺς παλαιότερον εἰς τὴν Κέρκυραν.

Ἡ πλήρωσις λ. χ. τοῦ μεγάλου λάκκου, ὁ ὁποῖος ἀνεγνωρίσθη τὸ 1964 εἰς τὸ Ἰνστιτοῦτον Ἑλλαδίας πλησίον τῶν μεταγενεστέρων ρωμαϊκῶν θερμῶν (χῶρος Α3) καὶ ὁ ὁποῖος περιεῖχεν ἀκριβῶς πλῆθος ὀστράκων τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνος, ἴσως εἰς τὴν αὐτὴν αἰτίαν θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθῇ. Ἡ ἀκόμη καὶ ἡ ἐρήμωσις τῶν ἀρχαίων οἰκίων τοῦ κτήματος Εὐελπίδης, ἡ ὁποία ἐπῆλθε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνος. Ἡ εἶναι τυχαῖον ἄρα γε ὅτι καὶ εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Μον Repos κανὲν εὗρημα δὲν εἶναι νεώτερον τοῦ 1ου π. Χ. αἰ. (;).

Ὅλων αὐτῶν τῶν δεδομένων ὁ συνδυασμὸς ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι μᾶλλον μία ἥτο ἡ αἰτία τῶν συμφορῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπληξάν τότε τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας. Καὶ εἶναι πιθανώτατον, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅτι αἰτία εἶναι αἱ συνέπειαι τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Ὀκταβίου τὸ ἔτος 31 π. Χ. ὀλίγον πρὸ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ἀκτίου. Τὰς συμφορὰς αὐτὰς μᾶς περιγράφουν δι' ὀλίγων μόνον οἱ συγγραφεῖς (ΔΙΩΝ ΚΛΣΣ. L 11. ΟΡΟΣ. VI 19. ΖΩΝΑΡΑΣ X 29), ἀλλ' ἡ ἔκτασις των ὅμως προδίδεται καὶ ἀπὸ τὴν γνωστὴν παροιμίαν τοῦ Στράβωνος (VII 329, ἀπ. 8) ζῶντος κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Αὐγούστου. Ἡ ἀνόρθωσις τῆς Κερκύρας ἀρχίζει ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου, εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ὁποίου καὶ ἀνήκουν τὰ μεμονωμένα ὀστρακα τὰ εὑρεθέντα εἰς τὰς ἐπιχώσεις τοῦ τέλους τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνος. Τότε ἐξεκαθαρίσθησαν τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως, μέρος δὲ αὐτῶν ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν πρόσχωσιν τῶν προαναφερθέντων τμημάτων τοῦ λιμένος. Φυσικά, ἄλλα τμήματα αὐτοῦ ἐπεχώσθησαν βραδύτερον, λ. χ. ὁ χῶρος τοῦ σημείου 3 καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ χώρου εἰς τὸ σημεῖον 4, μόλις κατὰ τὴν ἐνετικὴν περίοδον. Πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς Γαρίτσας, ὅπως προηγουμένως ἐλέχθη, διετηρεῖτο τμῆμα τοῦ λιμένος μέχρι καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁπότε καὶ ἐπεχώσθη. Τοῦτο συνάγεται ἀπὸ τὸν χάρτην τοῦ HOMANN τοῦ 1735 (Νυρεμβέργη), ὅπου εἰσοχὴ θαλάσσης δὲν σημειώνεται πλέον καμμία. Σημαντικὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι, ὅτι ὁ χῶρος οὗτος καὶ μέχρι τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέμου ἦτο τελματώδης.

Ἐν βέβαιον σχετικῶς ὅριον τοῦ ἀρχαίου λιμένος εἶναι τὸ νότιον, διότι ἐκεῖ ὑψώνεται ὁ λόφος τῆς Ἀγ. Εὐφημίας. Εἰς τοὺς βορείους τοῦ πρόποδας πρὸς τὸν ἤδη διαγραφέντα λιμένα εἶναι πιθανώτατον ὅτι εὕρισκετο τὸ νεώριον τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Θουκυδίδην ἔκειτο εἰς τὸν πρὸς τὴν ἡπειρον λιμένα (III 72 καὶ 74). Πράγματι εἰς ἐπιγραφὴν τῶν μέσων τοῦ 2ου π. Χ. αἰ. (IG IX, 1 692) ἀναφέρεται ὅτι τοῦτο ἔκειτο κάτωθεν τῆς οἰκίας Σωτηρίωνός τινος, τοπογραφικὴ περιγραφὴ, ἡ ὁποία ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς πρὸς τὴν μορφολογίαν τοῦ ἐδάφους εἰς τὴν ἐν λόγῳ περιοχὴν, ἥτοι ὑψωμα καὶ πρὸ αὐτοῦ παραλίαν λιμένος. Πλησιέστερα δὲ τοῦ λιμένος τούτου

ἦτο, κατὰ τὸν Θουκυδίδην (αὐτόθι III 72), καὶ ἡ ἀγορὰ τῆς πόλεως, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, πρέπει νὰ ἀντιστοιχῇ μὲ τὴν πράγματι γειτονικὴν πλέον θέσιν Βασίλει, ἔναντι τῆς εἰσόδου τῶν θερινῶν ἀνακτόρων τοῦ Mon Repos, ὅπου συγκλίνουν τέσσαρες δρόμοι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀκολουθοῦντες ἀρχαίας χαράξεις. Δυτικώτερον, ἡ παρουσία τῶν ρωμαϊκῶν θερμῶν εἰς τὸ Ἰνστιτοῦτον Ἐλαίας, σημαίνει ὅτι κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν τοὐλάχιστον περίοδον ὁ χώρος αὐτῶν ἦτο ξηρά. Ἀκόμη δυτικώτερον ὁ λόφος τοῦ ἀστυμαίου ἀποτελεῖ σταθερὸν ὄριον δι' ὅλας τὰς περιόδους.

Εἰς κινητὰ εὐρήματα δὲν ὑπῆρξαν ἰδιαιτέρως πλούσιαι αἱ ἀνασκαφικαὶ αὐταὶ δοκιμαίαι. Ἀξιοσημεῖωτα ὅπωςδῆποτε εἶναι τὰ κατὰ τὴν δοκιμὴν παρὰ τὸν νότιον τοῖχον τοῦ ἐκκλησιδίου τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου εὐρεθέντα ὄστρακα ὀστρακα ἐρυθρομόρφου κρατῆρος τοῦ κωδωνοειδοῦς σχήματος τοῦ 400 π. Χ. περίπου, ἐκ τῶν ὁποίων μερικὰ μόνον συνεκολλήθησαν. Καὶ εἰς μὲν τὴν προσθίαν ὄψιν αὐτοῦ ἀνήκουν ὄστρακα μὲ σκέλη τρεχόντων ἀνδρῶν, ὡς καὶ ὄστρακον εἰκονίζον μέρος τῆς κεφαλῆς ἵππου καὶ τὴν χεῖρα ἀναβάτου, εἰς δὲ τὴν ὀπισθίαν τοῦ ὄψιν ἀνήκουν ὄστρακα μὲ τμήματα ἱματιοφόρων νέων, ὅπως αὐτά, τὰ ὁποῖα εἶναι συνήθη εἰς τὰ ἐξειλιγμένα ἐρυθρομόρφα ἀγγεῖα (πίν. 94). Ἐλπίζεται ὅτι καὶ ἄλλα τμήματα τοῦ ἰδίου ἀγγείου θὰ εὐρεθοῦν, ἐὰν ἐπεκταθῇ τὸ σκάμμα πρὸς Νότον, τὸ σύνολον ὅμως καὶ πάλιν δὲν θὰ ἀπαρτισθῇ, διότι ὄστρακα τοῦ ἰδίου ἀγγείου φαίνεται ὅτι περιέχονται εἰς τὴν ἐπίχωσιν, ἡ ὁποία εἰσχωρεῖ ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν.

Σημειώομεν ἐπίσης ἓνα πρόμοχθον μὲ μικρὰς σταγόνας εἰς τρεῖς σειράς, λαξευθέντα εἰς τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους κατὰ τὴν μίαν αὐτοῦ πλευρὰν δι' ἀκάνθου καὶ χρησιμοποιηθέντα εἰς τοὺς νεωτέρους ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικόν (πίν. 95α). Ἀκόμη σημειώομεν τμῆμα πηλίνου γείσου, τοῦ 400 π. Χ. περίπου, μὲ διακόσμησιν μαιάνδρου μὲν κατὰ τὸ μέτωπον καὶ ἀστραγάλου κατὰ τὴν κάτω ἐπιφάνειαν (εἰκ. 95 β-γ), καὶ τέλος λαβὴν ροδιακοῦ ἀμφορέως φέρουσαν τὸ σφράγισμα: *Ἐπ(ι) Χαρμοκλεῦς*.

Ἀπὸ τὰ εὐρήματα πάλιν τὰ πλέον αξιοσημεῖωτα τῶν ρωμαϊκῶν στρωμάτων εἶναι α) κάθετον χεῖλος ἀρρετινοῦ πινακίου μὲ ἀνάγλυφον κωμικὸν προσωπεῖον, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶναι ἀνηρτημένη παγκαρπία (πίν. 95δ) καὶ β) τεμάχια ὑαλίνων ἀγγείων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπεικονίζονται τρεῖς πολὺ καλῆς ποιότητος (πίν. 95ζ). Τῶν ἐλληνιστικῶν στρωμάτων τὰ πλέον ἀξιωματικὰ εἶναι α) τμῆμα ἐνπιγραφίου κεραμίδος στέγης παρέχον τὸ νέον ὄνομα τοῦ Κερκυραίου ἄρχοντος Νικάρχου (πίν. 95ε) καὶ β) λαβὴ ἀμφορέως φέρουσα τὸ σφράγισμα *Μηροδώρου Θεσ. (. . .)*. Ἀπὸ τὰ παλαιότερα εὐρήματα, ἐκτὸς τῶν εἰς τὸ κείμενον ἀνωτέρω μνημονευθέντων ξύλων καὶ ὀστράκων ἀρχαϊκῆς καὶ κλασσικῆς μελαμβροῦς κεραμικῆς, τὸ περισσότερον αξιοσημεῖωτον

εἶναι τμήμα γείσου μὲ λευκὸν μαίανδρον, τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. (πίν. 95η).

Κατὰ τὴν δοκιμὴν ἔξωθι τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀγ. Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου εὗρέθη ἐντὸς νεωτέρου στρώματος τὸ κάτω μέρος μικροῦ μαρμαρίνου ἀγαλματίου Ἀσκληπιοῦ, ἑνὸς γνωστοῦ μὲν τύπου τοῦ 4ου π. Χ. αἰ., ἀνήκοντος ὅμως εἰς τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Σ. ΔΟΝΤΑΣ

8. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΕΦΑΛΟΥ ΑΜΒΡΑΚΙΚΟΥ

Κατὰ τὴν πρὸ ἔτους ἐπίσκεψίν μου εἰς τὴν νῆσον Κορωνησίαν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου παρετήρησα, ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίσκου τινὸς εἶχον χρησιμοποιηθῇ ὡς πλακόστρωσις ἀμφικιονίσκος παραθύρου, τεμάχιον ἀρραβδώτου κίονος, περὺγιον κλίμακος ἀμβωνος καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ. Ἡ πληροφορία, ὅτι ταῦτα προήρχοντο ἐκ τῆς γειτονικῆς νησίδος Κεφάλου, ἐκ τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι τῆς Κορωνησίας εἶχον μεταφέρει καὶ ἄλλα μάρμαρα, μοὶ παρέσχε τὴν ἀφορμὴν νὰ ἀναζητήσω καὶ ἐπισημάνω παλαιοχριστιανικὴν βασιλικήν, τῆς ὁποίας ἐφέτος ἤρχισεν ἡ ἀνασκαφὴ δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

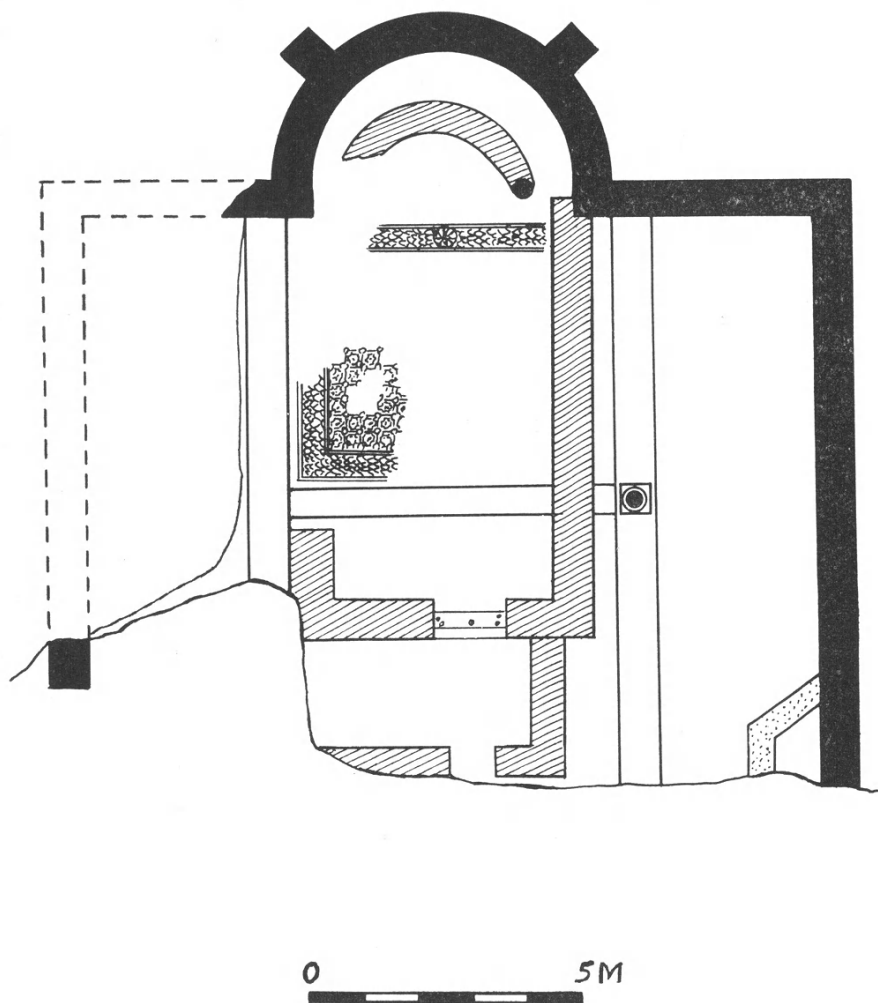
Ἡ ἐρημόνησος Κέφαλος (πίν. 96α), τοῦ νοτιοδυτικοῦ Ἀμβρακικοῦ, κεῖται βορειοδυτικῶς τῆς Βονίτης, ἔχει δὲ σήμερον περίπου 40.000 τετραγωνικῶν μέτρων ἐπιφάνειαν καλυπτομένην σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ πλουσίας ἀγρίας βλαστήσεως. Τὴν μικρὰν τῆς νησίδος ἐπιφάνειαν κατέστησαν ἔτι μικροτέραν αἱ συνεπεῖα σεισμῶν ἐπισυμβᾶσαι κατολισθήσεις, αἱ ὁποῖαι καὶ ἠλλοίωσαν τὰς ἀκτὰς αὐτῆς· δι' ὃ καὶ ἡ ἀψὶς, τὸ μόνον ὄρατόν καὶ ἐπισημανθὲν τμῆμα τῆς κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς νησίδος ἐκτισμένης βασιλικῆς, πλήττεται σήμερον ὑπὸ τῆς θαλάσσης (πίν. 96β). Ἀπὸ τῆς ἀλιπλήκτου δὲ ἀκριβῶς ἀψίδος, ἐπὶ τῆς ὁποίας καὶ ἐν μέσῳ τῶν θάμνων ἔκειτο τὸ ἐν τῷ πίν. 97α εἰκονιζόμενον ἰωνικὸν κιονόκρανον, ἤρχισεν ἡ ἐργασία¹.

Ἡ ἀνασκαπτομένη βασιλικὴ (εἰκ. 1) εἶναι τρικλιτος, ἐλληνιστικοῦ τύπου, διευθυνομένη ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς μὲ ἐλαχίστην ἀπόκλινιν (8°) τοῦ ἄξονός της πρὸς Ν. Ἀπεκαλύφθη μέχρι τοῦδε τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα αὐτῆς μέχρις 9.50 μ. ἀπὸ τῆς χορδῆς τῆς ἀψίδος. Τὸ μέσον κλίτος, πλάτους 5.80 μ., εἶναι ἀκριβῶς διπλάσιον τῶν πλαγίων (2.90 μ.) καταλήγει δὲ πρὸς Α. εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα ὑπερυψωμένην κατὰ 0.70 μ.

Ἡ ἀψὶς σώζεται μέχρις ὕψους 1.35 μ., ἔχει πάχος τοίχου 0.68 μ., ἐνισχύεται δὲ ἐξωτερικῶς, ὡς εἰς πολλὰς ἄλλας βασιλικάς, ἰδίᾳ δὲ τῆς γειτονι-

¹ Τῆς ἀνασκαφῆς μετέσχον οἱ πτυχιούχοι τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς δ. Μαρία Μηλίγκου καὶ κ. Λάζαρος Δεριζιώτης, ὡς καὶ ἡ ἐκ Ταυλάνδης Ἱστορικός τῆς Τέχνης δ. Sawana Panyarit.

κῆς Νικοπόλεως¹, διὰ δύο ἀντηρίδων ἰσοπαχῶν πρὸς τὸν τοῖχον αὐτῆς καὶ ἀκτινηδὸν διατεταγμένων. Εἶναι ἐκτισμένη διὰ κοινῆς λιθοδομῆς, εἰς τὴν

Εἰκ. 1. Κάτοψις βασιλικῆς Κεφάλου.

ὁποῖαν παρεμβάλλεται ὁριζοντία ζώνη ἐκ τριῶν σειρῶν ὀπτοπλίνθων συνολικοῦ πάχους 0.18 μ. (πίν. 97β), διατηρεῖ δὲ ἐσωτερικῶς κατὰ τὸ κατώτε-

¹ ΑΕ 1916, σ. 33 καὶ πίν. 3, ΠΑΕ 1929, σ. 84, 85. 1937, σ. 83, εἰκ. 9. 1959, σ. 90 καὶ εἰκ. 1.

ρον μέρος αὐτῆς καὶ τὸ κονίαμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχον χαραχθῇ ὑπὸ τῶν τεχνιτῶν διὰ τοῦ μιστροῦ κάθεται καὶ ὀριζόντιοι γραμμαί.

Εἰς ἀπόστασιν 4.85 μ. ἀπὸ τῆς χορδῆς τῆς ἀψίδος ἀπεκαλύφθη τὸ θεμέλιον τοῦ φράγματος τοῦ πρεσβυτερίου, πλάτους 0.55 μ., τὸ ὁποῖον χωρίζει τὸν πρὸ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ χῶρον, τὸν προοριζόμενον διὰ τὸν κλῆρον, ἀπὸ τὸν κυρίως ναόν. Τὸ ἱερόν, ὀρθογώνιον διαστάσεων 5.80×4.85 μ., ἦτο ἐστρωμένον διὰ ψηφιδωτοῦ Ἐπετελεῖτο δὲ τοῦτο ἐξ ἐνὸς μεγάλου διαχώρου καλυπτομένου ἐξ ὁλοκλήρου διὰ γεωμετρικῶν σχεδίων, συνισταμένων ἐξ ὁμολόγων ὀκταγώνων ἐχόντων τὰς πλευρὰς αὐτῶν ἐναλλάξ εὐθείας καὶ καμπύλας. Αἱ τελευταῖαι αὗται σχηματίζουν ὁμοκέντρους κύκλους, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔχομεν ἀνὰ ἓν σταυρόσχημον κόσμημα. Ἐντὸς τῶν ὀκταγώνων ὑπάρχουν κἀνθαροὶ, ἰχθυεὶς καὶ πτηνά, ἐν οἷς καὶ κογχωτὸν παγώνιον (πίν. 98α). Τὸ διάχωρον ἐπλαισιοῦτο κατὰ τὰς τέσσαρας αὐτοῦ πλευρὰς ὑπὸ πλατείας ταινίας (0.50 μ.) πληρουμένης διὰ φολίδων καὶ ἐχούσης κατὰ τὸ μέσον αὐτῆς δωδεκάκτινον ἥλιον (πίν. 98β). Αἱ χρησιμοποιεῖσθαι ψηφίδες εἶναι λίθιναι χρώματος λευκοῦ, ροδίνου, κυανοῦ καὶ μέλανος (ἰδίᾳ διὰ τὰ περιγράμματα). Διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν κεραμοχρῶν κοσμημάτων ἔγινε χρῆσις ψηφίδων ἐξ ὀπτῆς γῆς.

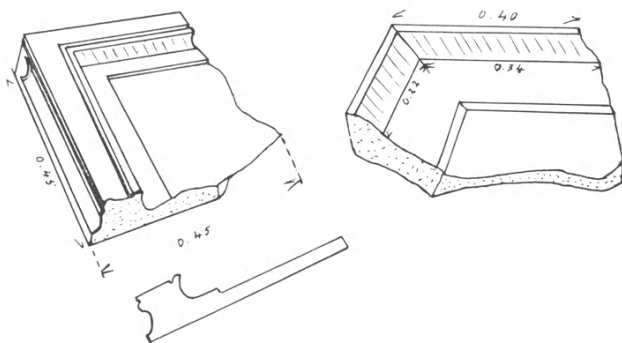
Ἐκ τοῦ ψηφιδωτοῦ σήμερον δὲν σώζεται εἰμὴ μόνον τὸ ΒΔ. τμήμα τοῦ διαχώρου καὶ τὸ πρὸ τῆς κόγχης ἱεροῦ πλαίσιον αὐτοῦ. Εἰς τὴν καταστροφὴν του συνέτειναν αἱ εἰς ἱκανὸν βάθος εἰσχωρήσασαι ρίζαι τῶν θάμνων, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ κατασκευὴ νεωτέρου ναῖσκου· διότι καὶ ἐνταῦθα, ὡς εἰς πλείστα παραδείγματα, ὅτε ἡ βασιλικὴ εἶχε πλέον καταστραφῇ¹, ἐκτίσθη, καταλαβὼν τὸν χῶρον τοῦ ἱεροῦ καὶ τμήμα τοῦ μέσου κλίτους αὐτῆς, μικρὸς μονόκλιτος μετὰ νάρθηκος ναός (πίν. 99α), εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ὁποίου ἐνετειχίσθησαν κορμοὶ ἀρραβδῶτων κιόνων, κιονόκρανα, βάσεις κίονος καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη². Ὁ νότιος τοῖχος τοῦ μεταγενεστέρου ναῖσκου σώζεται μέχρις ὕψους 0.88 μ., ὁ βόρειος ὅμως, ὁ ὁποῖος ἀκκουμβᾷ ἐπὶ τοῦ βορείου στυλοβάτου τῆς βασιλικῆς, ἔχει, ὡς καὶ τὸ ἀνατο-

¹ Πότε ἀκριβῶς ἐπῆλθεν ἡ καταστροφὴ τῆς βασιλικῆς καὶ ἐκ ποίας αἰτίας δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν· δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἢ τῶν μεγάλων σεισμῶν, ἢ ἐστία τῶν ὁποίων φιλοξενουμένη εἰς τὸ Ἀνατολικὸν Ἰόνιον προὔξενει ἀπὸ αἰῶνων σημαντικὰς καταστροφὰς εἰς μεγάλην ἀκτῖνα.

² Τοῦ νεωτέρου ναῖσκου ἡ καταστροφὴ πρέπει νὰ εἶχε συντελεσθῇ πρὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19^{ου} αἰ., ὅτε ὁ LEAKE (Travels in Northern Greece, London 1835, τόμ. I, σ. 200) ἐπισκεφθεὶς τὴν νῆσον εὗρε μόνον ἑρείπια.

λικὸν τμήμα τοῦ βορείου κλίτους αὐτῆς, κατὰ τὸ μεγαλύτερον τμήμά του καταστραφῇ ὑπὸ τῆς θαλάσσης¹.

Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν τοῦ πρὸ τῆς ἀψίδος τοῦ ναῖσκου χώρου εὐρέθησαν ἀντιστρόφως τοποθετημένα μεταξὺ μεγάλων πλακῶν διαστάσεων $1.10 \times 0.80 - 0.90$ μ., διὰ τῶν ὁποίων ἦτο ἐστρωμένον τὸ δάπεδον αὐτοῦ, δύο τεμάχια πλακῶν μαρμαρίνων τραπέζων (εἰκ. 2 καὶ πίν. 99β καὶ 100β). Τὸ ἐν ἑκ τούτων φέρει, ὡς ἡ καλυπτήριος πλάξ τῆς 'Αγ. Τραπέζης τῆς βασιλικῆς τοῦ Σάλωνος² καὶ τοῦ 'Αγ. 'Ισιδώρου τῆς Χίου³, ἀνυψωμένον χεῖλος

Εἰκ. 2. Τεμάχια πλακῶν μαρμαρίνων τραπέζων.

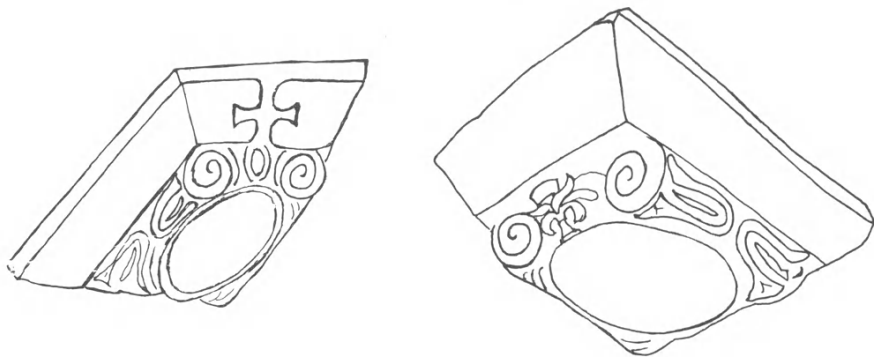
μὲ βαθεῖαν γλυφὴν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ παρειάν. Τὸ ἕτερον, μεγίστου σωζομένου μήκους 0.40 μ., μαρμαρίνον ἐπίσης, ἔχει λοξότμητον πρὸς τὰ ἔσω παρυφήν. Τῆς τελευταίας ταύτης τραπέζης καὶ ἄλλα μικρότερα τεμάχια εὐρέθησαν ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως, ἡ ὁποία ἀπέδωκεν ἐπίσης ἐκ τῶν λειτουργικῶν κατασκευῶν τῆς βασιλικῆς τεμάχια ἀρραβδῶτων κιονίσκων (διαμέτρου 0.095 μ.) ἀνήκοντα εἰς τὰ στηρίγματα τῆς 'Αγ. Τραπέζης, ὡς καὶ στρεπτῶν τοιούτων, προερχομένων πιθανῶς ἐκ τῶν κιόνων τοῦ κιβωρίου.

¹ Ἵνα προστατεύσωμεν τὸ τμήμα τοῦτο τῆς βασιλικῆς καὶ τὴν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ, ἡ ὁποία ἐπίσης, ὡς ἤδη ἐλέγχθη, πλήττεται ὑπὸ τῶν μαινομένων, ἰδίᾳ κατὰ τὸν χειμῶνα, κυμάτων, κατεσκευάσαμεν διὰ λίθων καὶ σιμέντου κυκλοτερεῇ τοίχον, ὕψους 2 περίπου μέτρων, δίκην κυματοθραύστου· πρὸ δὲ τοῦ τοίχου αὐτοῦ καὶ ἐντὸς τῆς θαλάσσης ἀπερρίπτοντο οἱ λίθοι, οἱ προερχόμενοι ἐκ τῆς ἐπιχώσεως.

² DYGGVE - EGGER, *Forschungen in Salona*, III, πίν. 8a.

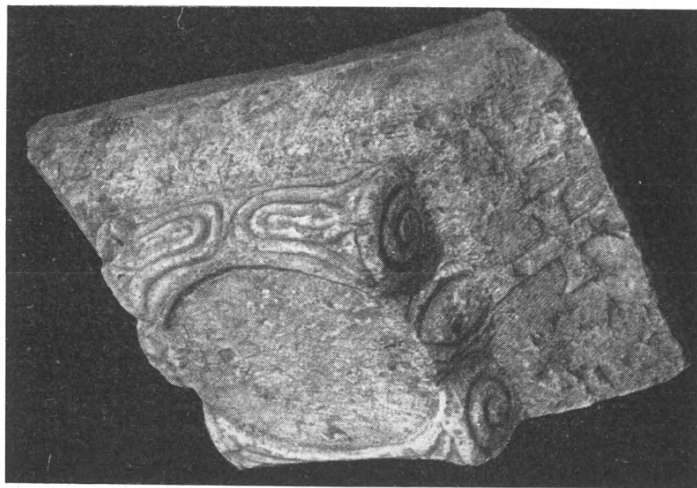
³ AN. ORLANDOS, *Monuments byzantins de Chios*, Athènes 1930, πίν. 2k, 5s.

Ἐκ τῶν κιονοστοιχιῶν τοῦ ναοῦ ἦλθον εἰς φῶς μέχρι τοῦδε δύο βάσεις τοῦ νοτίου στυλοβάτου, ἡ μία τῶν ὁποίων εὗρέθη κατὰ χώραν εἰς τὴν συνάν-

Εἰκ. 3. Ἴωνικά κιονόκρανα.

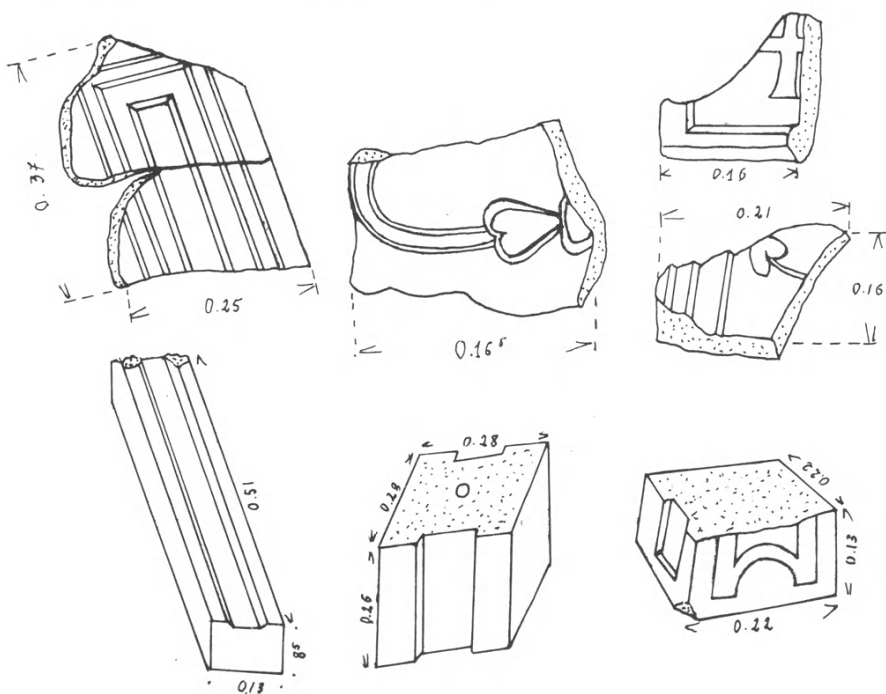
τησιν τοῦ στυλοβάτου τῆς νοτίας κιονοστοιχίας μετὰ τοῦ στυλοβάτου τοῦ τέμπλου. Ἡ βάση αὕτη, ἐνθυμίζουσα ἀττικὴν Ἴωνικήν, ἔχει σκοτίαν μεταξὺ δύο σπειρῶν ἡ κατωτέρα τούτων παρουσιάζει διαπλάτυνσιν, ἔχει δὲ συμφυᾶ

Εἰκ. 4. Ἴωνικὸν κιονόκρανον μετ' ἐπιθήματος.

τετράγωνον πλίνθον, πλευρᾶς 0.50 μ. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς (διαμέτρου 0.38 μ.) φέρει πλὴν τοῦ τόρμου διὰ τὴν ἐπ' αὐτῆς γόμφωσιν τοῦ κορμοῦ τοῦ κίονος, αὐλακα μολυβδοχοΐας καὶ τὸ γράμμα Β (πίν. 100α).

Ἡ ἑτέρα βάσις, περίπου ὁμοία πρὸς τὴν προηγουμένην, στερεῖται πλίνθου. Ἐκ τῶν κίωνων δὲν εὐρέθη εἰμὴ ἓν μόνον τεμάχιον ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ νοτίου κλίτους. Εἶναι τὸ κατώτερον τμήμα κορυφοῦ ἀρραβδώτου μεγίστου σωζομένου ὕψους 0.98 μ. καὶ διαμέτρου 0.34 μ. Εἰς τὸ ἄνω μέρος του διατηρεῖ-

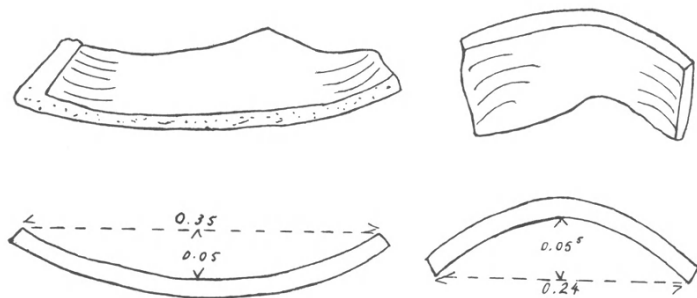

Εἰκ. 5. Τεμάχια διαφόρων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν.

ται ὀρθογωνία βάθυνας, ἐντὸς τῆς ὁποίας πιθανῶς ἦτο ἐμπεπηγμένον τὸ κάτω σκέλος μεταλλίνου σταυροῦ¹. Τὰ στέφοντα τοὺς κίονας κιονόκρανα εἶναι ἰωνικά μετὰ προσκεφαλαίων καὶ συμφυοῦς ἐπιθήματος (εἰκ. 3). Ταῦτα φέρουν ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου καλυκοειδῆ κοσμήματα, μετὰξὺ δὲ τῶν ἐλίκων, εἰς μὲν τὴν μίαν ὄψιν ἀνθεμοειδὲς κόσμημα, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ὥον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου βαίνει ὁ κοσμῶν τὴν στενὴν πλευρὰν τοῦ ἐπιθήματος ἀνάγλυφος σταυρός (εἰκ. 4).

¹ Ἀνάλογα παραδείγματα βλ. ἐν Α. Κ. ΟΡΑΝΔΟΥ, Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς Μεσογειακῆς λεκάνης, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1954, σ. 277. Τοῦ αὐτοῦ ἐν ΠΑΕ 1960, σ. 248.

Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ ναοῦ ἦλθον ἐπίσης εἰς φῶς τεμάχια πεσσίσκων τέμπλου, ἔχοντα εἰς τὰς πλαγίας πλευρὰς ἐγκοπὰς διὰ τὴν προσαρμογὴν θωρακίων, βατὴρ θωρακίου, θραύσματα διατρήτων καὶ ἀναγλύφων θωρακίων μὲ διακόσμησιν καρδιοσχήμεων φύλλων, σταυρῶν, ὁμο-

Εἰκ. 6. Στρωτήρες καὶ καλυπτήρες κέραμοι.

λόγων ὀρθογωνίων κλπ. (εἰκ. 5), ὥς καὶ ἀμφικιονίσκοι καὶ κιονόκρανα ἀμφικιονίσκων παραθύρων.

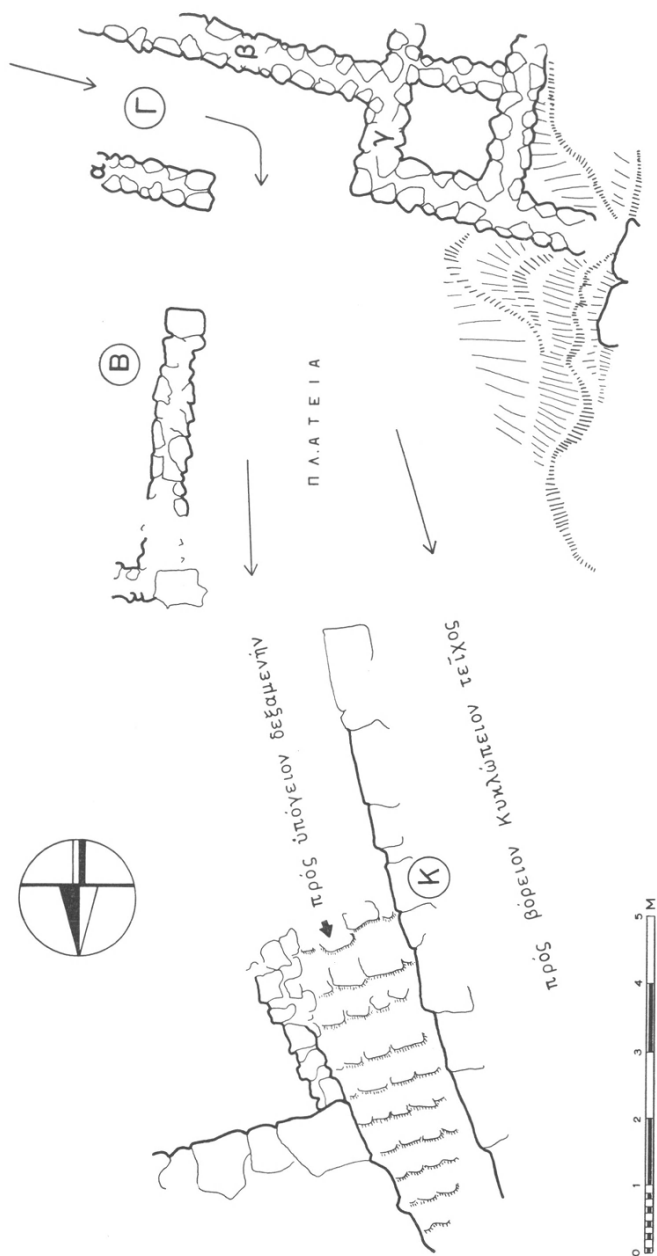
Τέλος ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως εὐρέθησαν ἄφθονα τεμάχια στρωτήρων καὶ καλυπτήρων κεραμίδων (εἰκ. 6), ἐπὶ τῆς ῥάχεως μιᾶς τῶν ὁποίων ὁ πηλοπλάστης εἶχε χαράξει διὰ τοῦ δακτύλου σταυρόν, πολλὰ ὄστρακα ἀγγείων μὲ διακόσμησιν ἐξ ἐγχαράκτων παραλλήλων γραμμῶν, πιθανῶς ἐξ ἀμφορέων, τεμάχια πλίνθων, μετὰ χιαστῶν χαραγῶν, πάχους 0.03 - 0.08 μ., καὶ πολλὰ τεμάχια μαρμαρίνων πλακῶν πάχους 0.02 - 0.035 μ.

ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ ΜΠΑΡΛΑ

9. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΥΚΗΝΩΝ

Εἰς τὴν ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου συνεχιζομένην ἀνασκαφὴν τῶν Μυκη-
νῶν ἔλαβον μέρος ἡ κ. Γ. Ἐ. Μυλωνᾶ, ἡ κ. Ἰόνη Μυλωνᾶ Shear,
ὁ κ. Τ. Leslie Shear Jr., ἡ κ. Ροζαλίνδη Παπαντωνίου, αἱ Δίδες Ἀργυρῶ
Τατάκη καὶ G. Bartlet, ὁ Stanley Palmer, ὁ Richard Palmer καὶ οἱ
ἀρχιτέκτονες Gerry Breakstone, Kenneth Schaar καὶ David De Selm.
Ὁ κ. Νικ. Τομπάζης καὶ πάλιν ἐξετέλεσε τὰ χρῆμα φωτογράφου μὲ τὴν χαρ-
κτηρίζουσιν αὐτὸν προθυμίαν καὶ ὁ κ. Ἀργύρης Μαρίνης τὰ τοῦ συγκολλ-
ητοῦ. Εἰς τοὺς συνεργάτας αὐτοὺς ὥς καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἐργάτας καὶ τὸν
ἐργοδηγὸν κ. Παναγιώτην Βλάχον ἐκφράζω καὶ ἐντεῦθεν θερμὰς εὐχαρι-
στίας. Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν ἠρυνήθησαν πέντε διάφορα τμήματα
ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τῆς ἐκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν.

Α. ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ. 1. Τομεὺς τῆς βορειοανατολι-
κῆς ἐπεκτάσεως. Ἡ συνέχισις τῆς
ἐρεῦνης τοῦ δρομίσκου Γ, τοῦ ἀποκαλυφθέντος τὸ 1964 μεταξὺ τῶν κτηρίων
Α καὶ Β, ἀπέδειξεν ὅτι οὗτος δὲν ἔφερε κατ' εὐθείαν πρὸς Δυσμὰς καὶ πρὸς
τὸ ἀνάκτορον, ὥς ἀρχικῶς ὑπετέθη. Περὶ τὰ 2 μέτρα ἀπὸ τῆς νοτιοδυτικῆς
παραστάδος τοῦ κτηρίου Β ἡ πρὸς Δυσμὰς φορὰ του διακόπτεται ὑπὸ τοί-
χων, ἀποσκοπούντων τὴν συγκράτησιν τῶν χωμάτων τῆς κλιτύος (πίν. 101).
Ἐκεῖ ὁ δρομίσκος στρέφει πρὸς Βορρᾶν καὶ βαίνων πρὸ τῆς εἰσόδου καὶ τῆς
δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κτηρίου Β προχωρεῖ πρὸς τὸ βόρειον κυκλώπειον τεῖ-
χος. Μεταξὺ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κτηρίου Β καὶ τῶν ἀποτόμως κατερ-
χομένων βράχων πρὸς Δυσμὰς δημιουργεῖται μικρὰ πλατεῖα μέσου πλάτους
4 μέτρων καὶ μήκους 6 (εἰκ. 1). Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς πλατείας
αὐτῆς ἔχομεν τὴν εἴσοδον τοῦ κτηρίου Β. Ἡ δυτικὴ τῆς πλευρᾶς ἀποκλείε-
ται ὑπὸ τῶν βράχων, εἰς τὴν ὀφρὺν τῶν ὁποίων εἶχε θεμελιωθῇ τὸ ἀρχικὸν
βορειοανατολικὸν κυκλώπειον τεῖχος τὸ κρημνισθὲν κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς
ἐπεκτάσεως. Ἡ νοτιά πλευρὰ ἀπεκλείετο ὑπὸ τῶν ἀναλημματικῶν τοίχων,
οἱ ὅποιοι διέκοψαν τὴν κατ' εὐθείαν φορὰν τοῦ δρομίσκου Γ. Εἰς τὴν
βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς πλατείας ἦτο ἡ δίοδος, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὴν
ὑπόγειον δεξαμενὴν καὶ εἰς τὴν βορείαν σύριγγα. Τὸ λοιπὸν μέρος τῆς βο-
ρείας πλευρᾶς κατεῖχετο ὑπὸ τοῦ δρομίσκου Γ, ὁ ὁποῖος συνέχιζε τὴν πρὸς

Εἰκ. 1. Βορειοανατολική ἐπέκταση : Φορὰ δρομίσκου Γ.

Βορρᾶν καὶ πρὸς τὸ βόρειον κυκλώπειον τεῖχος φορᾶν του, κατὰ μήκος τοῦ ὁποίου προὐχόμεναι πρὸς Δυσμᾶς.

Ἀπὸ μήκους 12 μέχρις 25 μέτρων ὁ δρομίσκος ἔβαινε μεταξὺ τοῦ βορείου κυκλωπείου τεύχους καὶ σημαντικοῦ κτηρίου, τοῦ Δ, τοῦ ὁποίου οἱ χρόνοι δὲν ἔχουν ἐξακριβωθῆ. Κατὰ τὸ 25ον μέτρον τοῦ μήκους τοῦ ὁ δρομίσκος διχάζεται· ὁ εἷς τῶν κλάδων του βαίνει πρὸς Δυσμᾶς καὶ καταλήγει ἄνωθεν τῆς βορείας πύλης. Ὁ ἕτερος, καμπτόμενος κατ' ὀρθὴν γωνίαν καὶ παρακάμπτων τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον τοῦ κτηρίου Δ, ἔφερε πρὸς Νότον, πρὸς τὴν κλιτὺν καὶ πρὸς τὴν εἴσοδον τῆς λεγομένης «Οἰκίας τῶν Κιόνων» καὶ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πτέρυγα τοῦ ἀνακτόρου. Ἡ φορὰ τῶν δρόμων ὑποδεικνύεται ὑπὸ παχέος στρώματος «πλαίσιας», τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὸ ἐπίστρωμά των. Ἡ περιοχὴ τοῦ δρομίσκου καὶ κατὰ τὴν πρὸς Νότον φορᾶν του καὶ κατὰ τὴν πλατεῖαν καὶ κατὰ τὴν καμπὴν του πρὸ τοῦ κτηρίου Β εὐρέθη πλήρης ἀδιαταράκτου ἐπιχώσεως, προφανῶς σχηματισθείσης ἐκ προσχώσεων γενομένων πρὸ καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀνακτόρου καὶ τῶν ἐξαρθρημάτων του. Ἡ ἐπίχωσις αὕτη περιεῖχε πλεῖστα ὄστρακα, πολλὰ τῶν ὁποίων ἀνάγονται εἰς ὑστεροελλαδικούς ΙΙΙΓ ρυθμούς, τεμάχια λίθων καὶ μαγειρικῶν σκευῶν, μικροελάσματα ἐκ χαλκοῦ, πολλὰ τμήματα δοχείων ἐκ μολύβδου, κομβία ἐκ στεατίτου καὶ τεμάχια ἐλεφαντοστοῦ κατεργασμένα. Μεταξὺ τῶν τεμαχίων ἐλεφαντοστοῦ καταλέγεται καὶ ἡ περιέργως λαβὴ παραξιφίδος τοῦ πίνακος 102α. Ἐπὶ ὀστράκου ψευδοστόμου ἀμφορέως εὐρεθέντος ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς πλατείας διασώζονται δύο γραπτὰ στοιχεῖα τῆς γραμμικῆς Β γραφῆς.

2. Το μεν εὖς ἀνατολικῆς κλιτύος. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ λόφου τῶν Μυκηνῶν, παρουσιάζουσα κλιτὺν περισσότερον ὁμαλὴν ἢ αἱ ἄλλαι πλευραὶ (ἡ βορεία, ἡ νοτιά καὶ ἡ δυτικὴ) ἦτο μᾶλλον πρόσφορος διὰ τὴν πρὸς τὴν κατεύθυνσίν της ἐπέκτασιν τοῦ ἀνακτόρου. Ἡ ἐφετινὴ ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι ἡ κλιτὺς εἶχε διαμορφωθῆ εἰς ἐπᾶλληλα τεχνητὰ ἄνδρα (ταράτσες), τρία τῶν ὁποίων ἀνέσκαψαν καὶ πάλιν πλήρως (πίν. 102β). Εἰς τὸ ὑψηλότερον ἄνδρον (ταράτσαν Ι), τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ἀμέσως πρὸς Ἀνατολὰς τῆς μοναχικῆς ἀμυγδαλιᾶς, τοῦ μόνου ὁροσήμου τῆς ἀκροπόλεως, ἀπεκαλύψαμεν ἐλάχιστα ἔχνη τοίχων, ἀλλὰ πολλὰ γεμίσματα λίθων ἀργῶν τεθειμένα εἰς τὰ μεταξὺ τῶν βράχων κενά. Ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ ἔκτασις εἶχε ἰσοπεδωθῆ τεχνητῶς καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς δημιουργηθείσης ἐπιφανείας εἶχον ἰδρυθῆ διάφορα κτίσματα, διαμερίσματα τοῦ ἀνακτόρου, τὰ ὁποῖα δὲν διεσώθησαν. Αἱ ἐπιχώσεις αἱ εὐρεθεῖσαι κάτωθεν τοῦ γεμίματος τῶν λίθων καὶ εἰς θύλακας βράχων χαρακτηρίζονται ἀπὸ μεσοελλαδικὰ ὄστρακα, μινύεια καὶ μετ' ἀμαυροχρώμου διακοσμώσεως.

Τὸ δεύτερον ἄνδρον, ἀμέσως πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ πρώτου, ἔχει μικρὸν σχετικῶς πλάτος ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς, περὶ τὰ 7 μέτρα κατὰ μέσον ὄρον, ἀλλὰ πολὺ μῆκος ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον, περὶ τὰ 30 μέτρα. Καὶ τὸ ἄνδρον τοῦτο εἶχεν ἰσοπεδωθῆ τεχνητῶς, πρὸς Ἀνατολὰς δὲ συνεκρατεῖτο ὑπὸ τοίχου ἔχοντος κυκλικὸν περίγραμμα. Ὁ ἀναλημματικὸς αὐτὸς τοῖχος ὑπέγκειται διαδρόμου μυκηναϊκοῦ, τὸν ὅποιον τοῦ λοιποῦ θὰ ἀποκαλῶ ἀνατολικὸν διάδρομον τοῦ ἀνακτόρου. Ἐξηκριβώθησαν δύο περίοδοι εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνατολικοῦ διαδρόμου. Ἀρχικῶς ὁ διάδρομος εἶχε πλάτος 1.75 μ., σχεδὸν ἴσον πρὸς τὸ τοῦ γνωστοῦ νοτίου διαδρόμου (south corridor) τοῦ ἀνακτόρου. Βραδύτερον, πάντοτε ὅμως κατὰ τὴν ὑστερομυκηναϊκὴν περίοδον, δεύτερος ἀναλημματικὸς τοῖχος κατεσκευάσθη δίκην βαθμίδος πέραν τοῦ πρώτου καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ διαδρόμου, περιορίζων τὸ πλάτος του εἰς 0.75 - 0.80 μ. (πίν. 103α). Διατὶ κατεσκευάσθη ὁ δεύτερος αὐτὸς ἀναλημματικὸς τοῖχος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ.

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 2 ἄνδρον εὐρέθησαν τὰ θεμέλια μακρᾶς ἐλληνιστικῆς στοᾶς μήκους 24 μέτρων καὶ πλάτους 6. Τὸ δυτικὸν καὶ τὸ βόρειον θεμέλιον τῆς στοᾶς, κατεσκευασμένα κυρίως μὲ πωρίνους λίθους εἰλημμένους ἐκ μυκηναϊκῶν κτηρίων, διεσώθησαν σχεδὸν εἰς ὅλον των τὸ μῆκος. Οὐδὲν ἔχνος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς στοᾶς εὐρέθη. Ἡ μακρὰ αὐτὴ στοᾶ, ἐκτισμένη σχεδὸν ἀπὸ Νότου πρὸς Βορρᾶν, κατέλαβε τὴν θέσιν μυκηναϊκῶν κτισμάτων, τὰ ὅποια ἴσως ὑπῆρχον ἐπὶ τοῦ ἀνδρόν καὶ τὰ ὅποια κατὰ συνέπειαν ἠφανίσθησαν. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 2 ἄνδρον ἦτο ἀνοικτὴ πλατεῖα ἢ αὐλή, διότι οὐδὲν ἔχνος θεμελίου μυκηναϊκοῦ διεσώθη εἰς τὴν ἔκτασιν, ἢ ὅποια δὲν καλύπτεται ὑπὸ τῆς Ἑλληνιστικῆς στοᾶς.

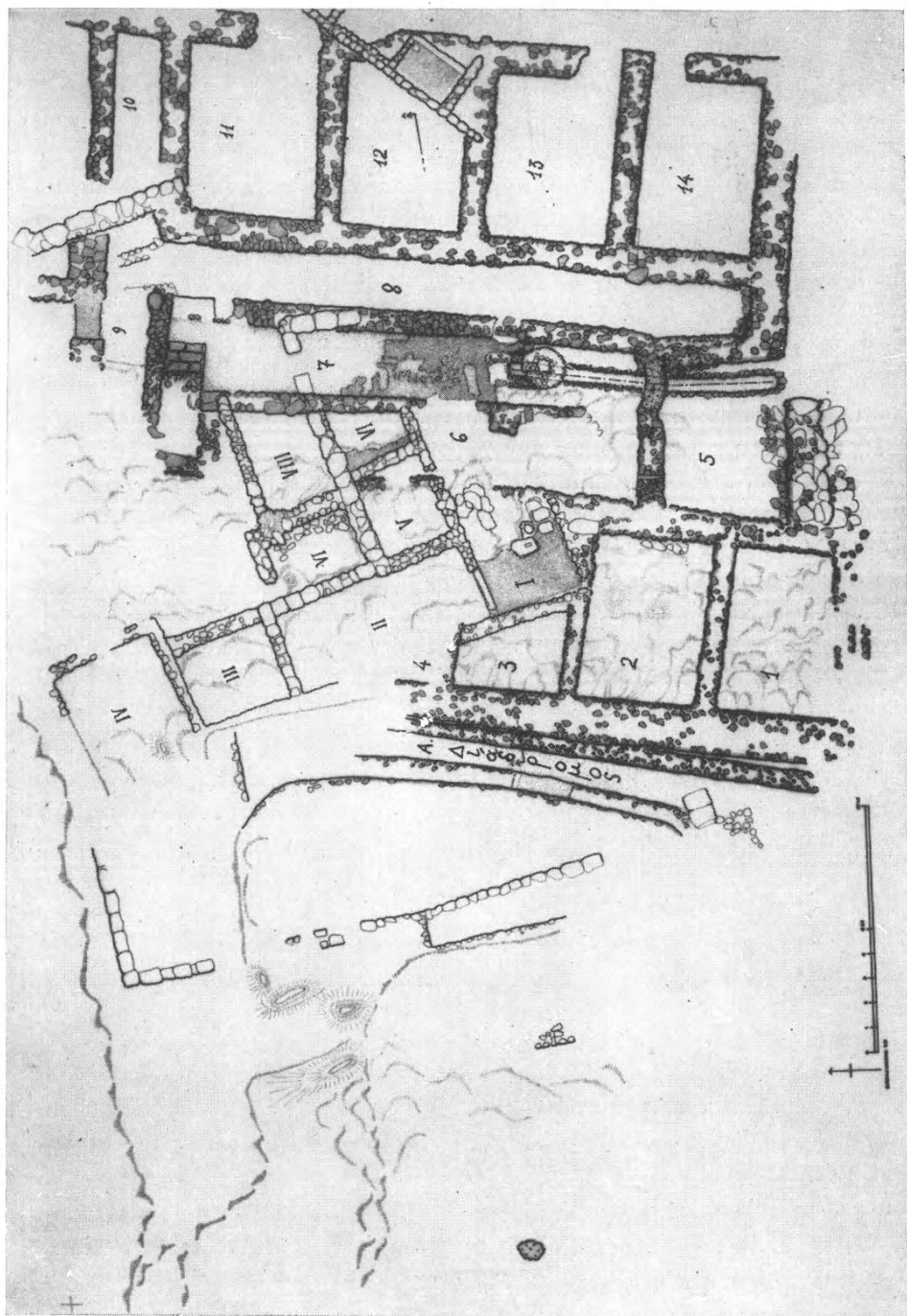
Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 3 ἄνδρον (ταράτσα III) ἔχει μεγαλυτέρας διαστάσεις τῶν προηγουμένων. Πρὸς Δυσμὰς ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ διαδρόμου, κάτωθεν τοῦ ὁποίου τὸ πέτρωμα τοῦ λόφου πίπτει ἀποτόμως πρὸς Ἀνατολὰς καὶ τερματίζεται εἰς τὸν ἰσχυρὸν ἀναλημματικὸν τοῖχον, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν ἀείμνηστον σοφὸν τῶν Μυκηνῶν ἐρευνητὴν Α. J. B. WACE, ἀποτελεῖ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ διαδρόμου τῆς λεγομένης «Οἰκίας τῶν Κιώνων». Εἰς μυκηναϊκοὺς χρόνους καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 3 ἄνδρον ἴστατο σημαντικὸν οἰκοδόμημα, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου εἰς τὸ α' ἤμισυ τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος κατεσκευάσθη μέγα κτήριο. Τὰ θεμέλια καὶ οἱ χῶροι τῶν δύο τούτων κτηρίων εἶχον ἀνασκαφῇ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου ΧΡΗΣΤΟΥ ΤΣΟΥΝΤΑ, εἶχον ἐκ νέου πληρωθῇ μὲ λίθους καὶ χρώματα καὶ εἶχον ἀφεθῇ εἰς τὸ ἔλεος ἀγρίας βλαστήσεως. Ἡ ἐκ νέου ἐρευνὰ των ἀπέδωκεν ἀνέλπιστα ἀποτελέσματα.

Κατὰ τὴν ἀρχικὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ περὶ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς

τοίχους εἶχεν ἀφεθῆ πλατεῖα λωρὶς γῆς, ἐν ᾗ ἡ λοιπὴ ἔκτασις, ἡ περικλειομένη ὑπ' αὐτῶν σχεδὸν ἐν τῇ ὁλότῃ της, εἶχε σκαφῇ μέχρι τοῦ βράχου. Ἐδῶ καὶ ἐκεῖ εἶχον παραμένει μικραὶ, ἄσκαπτοι ἐκτάσεις διασώζουσαι ἀδιατάρακτον ἐπίχωσην. Πρὸς τούτοις πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνιστικούς τοίχους ἀποτελοῦνται ἀπὸ μίαν καὶ μόνην σειρὰν λίθων. Μερικοὶ τούτων ἠφανίσθησαν τελείως, ὅτε, μὲ τὴν ἀρόδον τοῦ χρόνου, ἐπισκέπται ἐν τῇ προσπάθειά των νὰ ἀναρριχθοῦν εἰς ὑψηλότερα σημεῖα διὰ τὴν λήψιν φωτογραφιῶν κατεκρήμνιζον τοὺς λίθους ἀφίνοντες ἐκτεθειμένην καὶ πρόσφορον δι' ἀνασκαφὴν τὴν περὶ τοὺς τοίχους λωρίδα τῆς ἀδιαταράκτου γῆς. Εἰς δύο περιπτώσεις ἦτο δυνατόν νὰ ἀνασκαφῇ ἡ ἀδιατάρακτος ἐπίχωσις, ἡ ὁποία διασώζεται κάτωθεν ἑλληνιστικῶν δαπέδων, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀφεθῆ κατὰ τὴν ἀρχικὴν ἀνασκαφὴν. Οὕτω κατέστη δυνατὴ ἡ ἀποκάλυψις καὶ συγκέντρωσις θετικῶν ἐπιστημονικῶν στοιχείων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐξασφαλίζεται ἡ πλήρης μελέτη καὶ κατανόησις τοῦ χώρου.

Τὸ ἑλληνιστικὸν κτήριον ἔχει διάφορον τοῦ μυκηναϊκοῦ προσανατολισμόν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ δωμάτια, μερικὰ μόνον τῶν ὁποίων διασώζονται (εἰκ. 2, I - VIII). Τὰ διασωθέντα δὲν παρέχουν σαφῇ εἰκόνα τῆς κατόψεως τοῦ κτηρίου. Τὰ ὑπ' ἀριθμὸν II, III καὶ IV δωμάτια εἶχον λαξευθῇ μερικῶς ἢ ὁλικῶς εἰς τὸ πέτρωμα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνδρήρου. Μάλιστα δέ, τὸ ὑπ' ἀριθμὸν IV δωματίον φαίνεται ὅτι κατέλαβε τὸν χώρον τῆς μυκηναϊκῆς ἀνόδου πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 2 ἀνδρῶν. Τὰ λοιπὰ δωμάτια ἐκτίσθησαν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ μυκηναϊκοῦ κτηρίου. Ἡ τελικὴ μελέτη τῶν ἑλληνιστικῶν λειψάνων ἴσως ἐπιτρέψῃ τὴν ἀναπαράστασιν τῆς κατόψεως τοῦ κτηρίου τοῦ 3ου αἰῶνος. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἀναπαράστασις αὐτῇ φαίνεται ἀδύνατος καὶ μόνον παραμένει τὸ διακρινόμενον σχέδιον τοῦ τμήματος, τὸ ὁποῖον διεσώθη καὶ τὸ ὁποῖον φαίνεται εἰς τὴν εἰκόνα 2. (Οἱ ἑλληνιστικοὶ τοῖχοι δηλοῦνται διὰ λίθων, τῶν ὁποίων μόνον τὸ περίγραμμα ἐγράφη.)

Ἡ κάτοψις τοῦ μυκηναϊκοῦ κτηρίου εἶναι σχετικῶς σαφής. Ἡ βορειοδυτικὴ του γωνία, ὅπου τὸ πέτρωμα τοῦ λόφου ἔρχεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἔχει τελείως ἀφανισθῇ· τὰ ἄλλα ὅμως τμήματά του διασώζονται καλῶς. Τὸ πέτρωμα τοῦ λόφου πίπτει ἀποτόμως ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἐπίπεδον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς εἶναι κατὰ πολὺ ὑψηλότερον τοῦ τῆς ἀνατολικῆς. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ κτηρίου θὰ ὑπῆρχεν ἀνώγειον, ὑποδεικνυόμενον ἄλλως τε καὶ ὑπὸ τοῦ πλάτους τῶν τοίχων. Ὁ ἑξωτερικὸς δυτικὸς τοῖχος τοῦ κτηρίου, θεμελιωμένος ἐπὶ τοῦ βράχου, ἔχει μέσον πλάτος 1.60 μ., προφανῶς δὲ ἐχρησίμευε καὶ ὡς ἀναλημματικὸς εἰς τὸν ἀνατολικὸν διάδρομον, μολονότι ἰδιαίτερος τοῖχος, μέσου πλάτους 0.65 μ., ἐσημάτιζε τὴν ἀνατολικὴν παρειὰν τοῦ

Εἰκ. 2. Κτήρια τοῦ ἀνδρήρου ὑπ' ἀριθ. 3 τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος.

διαδρόμου εκείνου (εικ. 2). Πρὸ τοῦ δυτικοῦ τοίχου ἦτο ἰδρυμένη σειρὰ δωματίων, τρία τῶν ὁποίων διασώζονται ὀλικῶς ἢ μερικῶς καὶ ἑνὸς τετάρτου ἡ νοτιοδυτικῇ γωνίᾳ (εικ. 2, ἀρ. 1-4)· τὰ δωμάτια αὐτὰ εἶναι ἐκτισμένα ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 2, τοῦ ὁποίου οἱ τοῖχοι διασώζονται εἰς ἀρκετὸν ὕψος, ἔχει ἐσωτερικὰς διαστάσεις 6.60 × 4.60 μ. Μεσότοιχος πλάτους 1.25 μ. περίπου χωρίζει τὰ δωμάτια 3 καὶ 4 ἀπὸ στενὸν διαμέρισμα (εικ. 2, ἀρ. 6) μέσου πλάτους 2.50 μ., τὸ δάπεδον τοῦ ὁποίου εἶναι ἀπὸ καλῶς πατημένην γῆν. Ἀμέσως πρὸς Δυσμὰς τοῦ 6 ἔχομεν ἕτερον μακρὸν καὶ κάπως πλατύτερον διαμέρισμα, τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 7, μέσου πλάτους 2.70 μ., τὸ δάπεδον τοῦ ὁποίου ἐπεστρώθη μὲ τὸ γνωστὸν ἐξ ἀσβέστου μυκηναϊκὸν κονίαμα. Τὸ δάπεδον ἀνενεώθη δύο φορὰς καὶ τὸ ἀρχαιότερον ἐπίστρωμά του σώζεται καλῶς κατὰ τὴν νοτιοανατολικὴν του πλευράν. Εἰς τὸ νότιον τμήμα του καὶ εἰς τὸν ἄξονά του διασώζεται φρεάτιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ὑπόνομος βαίνων πρὸς Νότον καὶ πρὸς τὸ νότιον κυκλώπειον τεῖχος, εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν τοῦ ὁποίου εὐρέθη τὸ στόμιον τῆς ἐξόδου του. Σχεδὸν εἰς τὴν ἀρχὴν του, ὁ ὑπόνομος διακόπτεται ἀπὸ ἐλληνιστικὸν φρεατόςχημον πίθον, τοῦ ὁποίου τὰ ἐκ λίθου τοιχώματα ὑψοῦνται περὶ τὰ δύο μέτρα ἄνωθεν τοῦ δαπέδου (πίν. 103β, γ). Ὁ ὑπόνομος, τὸ ἐκ κονιάματος ἐπίστρωμα καὶ ἡ ὅλη διάταξις ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ διαμέρισμα ὑπ' ἀρ. 7, τοῦλάχιστον κατὰ τὰ δύο τρίτα τοῦ πρὸς Νότον μήκους του, ἦτο αὐτῇ ἀνοικτὴ πρὸς τὸν οὐρανόν.

Πρὸς Νότον τῆς αὐτῆς καὶ τοῦ διαμερίσματος 6 ὑπάρχει δωμάτιον σχεδὸν τετράγωνον (5 × 4.90 μ.), τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 5, τοῦ ὁποίου ἡ εἴσοδος ἦτο εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν. Ἡ εἴσοδος αὐτῇ ἦνοιγε πρὸς δρομίσκον βαίνοντα μεταξὺ τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τοῦ νοτίου κυκλωπέου τείχους καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ νοτίου τοίχου τοῦ κτηρίου. Πρὸς Ἀνατολὰς τῆς αὐτῆς καὶ τοῦ δωματίου 5 ἀπεκαλύφθη διάδρομος ὑπ' ἀριθμὸν 8 (εικ. 2), ἡ νοτιά πλευρὰ τοῦ ὁποίου κλείεται ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸν νότιον τοῖχον τοῦ κτηρίου. Εἰς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους ὁ τοῖχος ἐκεῖνος ἐστερεώθη διὰ τοιχαρίου ἐκ λίθων τετραπλεύρων. Ὁ διάδρομος ὑπ' ἀριθμὸν 8 ἔχει μέσον πλάτος 2 μ. καὶ μῆκος 26 μ. ἐξισούμενον πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν μῆκος τοῦ κτηρίου. Πρὸς Δυσμὰς τοῦ διαδρόμου 8 ἔχομεν τέσσαρα δωμάτια ὑπ' ἀριθμὸν 11, 12, 13 καὶ 14, καὶ στενὸν πρὸ τοῦ 11 διαμέρισμα. Τὰ δωμάτια αὐτὰ εἶχον ἀνασκαφῇ ὑπὸ τοῦ Τσουγντα καὶ συμπεριληφθῇ ὑπὸ τοῦ Wace εἰς τὸ σχέδιον τῆς «Οἰκίας τῶν Κιόνων» μὲ τὰ γράμματα W-1, W-2, W-3 καὶ W-4.

Ὁ Wace ἐτόνισεν ὅτι δὲν ἦτο βέβαιον εἶναι τὰ δωμάτια αὐτὰ ἀνήκον εἰς τὴν «Οἰκίαν τῶν Κιόνων» καὶ μετὰ δισταγμοῦ ὑπέθεσεν ὅτι εἶχον τὰς εἰσόδους των εἰς τὸν διάδρομον τῆς οἰκίας ἐκείνης. Εἰς τὸ σχέδιόν του ἔθε-

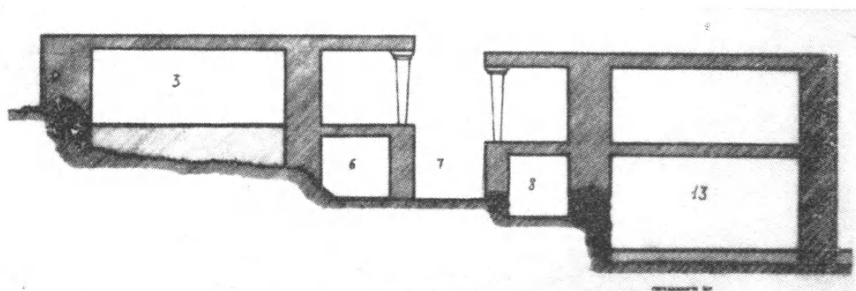
σεν ἐρωτηματικὸν εἰς τὰς ὑποθετικὰς του εἰσόδους. Ἡ ἐξέτασις τῶν δωματίων αὐτῶν καὶ ὁ καθαρισμὸς ἰδίᾳ τῶν ὑπ' ἀριθμὸν 11 καὶ 12 ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ὑπόθεσις τοῦ WACE δὲν εὐσταθεῖ, διότι τὸ ἐπίπεδον τῶν δαπέδων τῶν δωματίων αὐτῶν, σαφῇ ἴχνει τῶν ὁποίων εἶναι ἐμφανῇ εἰς τὸν δυτικὸν τῶν τοίχων, εἶναι κατὰ 1.50 μ. ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ διαδρόμου τῆς «Οἰκίας τῶν Κιόνων» καὶ οὔτε ὁ διάδρομος οὔτε τὰ κρημνισθέντα τμήματα τοῦ τοίχου παρουσιάζουν ἐνδείξεις ἢ δυνατότητας ἐγκαταστάσεως μιᾶς ἀπαραιτήτου κλίμακος. Πρὸς τούτοις ἡ σχέσις τοῦ στενοῦ διαμερίσματος ὑπ' ἀριθμὸν 10 καὶ τῶν δωματίων εἶχε παραμείνει ἀνεξήγητος. Ἡ διαπίστωσις τῆς πραγματικότητος ἐπέβαλε τὴν ἐκ νέου ἀνασκαφὴν τοῦ κτηρίου καὶ αὕτη ἐπέτυχεν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι καὶ τὰ δωμάτια ὑπ' ἀριθμὸν 10 - 14 ἀνήκουν εἰς αὐτό.

Εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς αὐλῆς (εἰκ. 2, ἀριθ. 7) καὶ ὑπὸ στρῶμα ἀδιαταράκτου ἐπιχώσεως, ἡ ὁποία εἶχεν ἀφεθῇ κάτωθεν ἐλληνιστικοῦ τοίχου, ὁ ὁποῖος κατεστράφη μετὰ τὴν ἀρχικὴν ἀνασκαφὴν, εὐρέθησαν τὰ ὑπολείμματα κλίμακος μέσου πλάτους 1.53 μ. (πίν. 104α). Διεσώθησαν εἰς τὴν ἀρχικὴν των θέσιν τρεῖς ἐκ πωρολίθων βαθμίδες μέσου πλάτους 0.41 μ. καὶ μέσου ὕψους ἀναβαθμῶν 0.16 μ. Ἀσφαλῶς περισσότεραι βαθμίδες θὰ ἀπετέλουν τὸ πρῶτον τμήμα τῆς κλίμακος, τὸ ὁποῖον ἔφερεν εἰς πλατύσκαλον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἤρχιζε κατ' ὀρθὴν γωνίαν, ὡς συνήθως, τὸ δεύτερον τμήμα τὸ φέρον εἰς τὸ ἀνώγειον. Ἡ νοτία πλευρὰ τῆς κλίμακος ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοίχου ἀναλημματικοῦ. Ὁ τοίχος αὐτὸς ἐκαλύπτετο ὑπὸ παχέος κονιάματος, μικρὰ τμήματα τοῦ ὁποίου διεσώθησαν κατὰ χώραν. Ἡ βορεία πλευρὰ τῆς κλίμακος στηρίζεται ἐπὶ τοίχου ἀπολήγοντος πρὸς Ἀνατολὰς εἰς βάσιν κίονος. Πρὸς Βορρᾶν τοῦ τοίχου τούτου ἀπεκαλύφθη διάδρομος, πλάτους 2 μέτρων, καὶ πέραν αὐτοῦ πρὸς Βορρᾶν ἡ εἴσοδος τοῦ κτηρίου (εἰκ. 2, ἀριθ. 9). Εἰς τὴν εἴσοδον αὐτὴν ἔφερεν ἐπικλινὴς ἄνοδος (Ramp) διασωθεῖσα εἰς ὅλην τὴν ἐκτασιν. Ὁ διάδρομος ὑπ' ἀριθμὸν 9 ἀντιστοιχεῖ κατ' ὅλα καὶ εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ὑπ' ἀριθμὸν 10, διὰ τοῦ ὁποίου προφανῶς εἰσήρχοντο εἰς τὰ δωμάτια 11 - 14. Κατ' ἀκολουθίαν τὰ δωμάτια ἐκεῖνα ἀποδεικνύονται ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸ ἀνασκαφὸν κτήριο.

Τὰ δάπεδα τῶν δωματίων 3 καὶ 4, ὀριζόμενα ἐπακριβῶς ὑπὸ τῶν καταλοίπων των (πίν. 104β), ὑπερέχουν κατὰ 3 ὅλα μέτρα τοῦ ἐπιπέδου τῆς αὐλῆς 7. Τοῦτο, ἡ κλίμαξ, ὡς καὶ ἡ διάταξις τῶν περὶ αὐτὴν τοίχων εἰς σχῆμα Π, χαρακτηριστικὸν τῶν μυκηναϊκῶν κλιμάκων, αἱ ὁποῖαι ἐξυπηρετοῦν δύο πατώματα, ἀποδεικνύουν ὅτι τὰ θεμέλια τῶν διαδρόμων 6 καὶ 8 ἀνήκουν εἰς ἰσόγειον καὶ ὅτι ὑπεράνω αὐτῶν ὡς καὶ τῶν δωματίων 11 - 14 ὑπῆρχον ἀνώγεια διαμερίσματα, ἐπίσης ὅτι τὰ διαμερίσματα 6 καὶ 8 εἰς τὸν ὑψηλότερον ὄροφον ἦσαν διάδρομοι ἀνοικτοὶ πρὸς τὴν αὐλήν, ἀπὸ αὐτοὺς δὲ ἐφωτίζοντο τὰ ἀνώγεια δωμάτια. Ἡ τοιαύτη διάταξις εἰς ἰσόγεια καὶ ἀνώγεια

διαμερίσματα ὑποδεικνύεται ὑπὸ τοῦ προκαταρκτικοῦ σχεδίου τῆς εἰκόνης 3.

Τὸ μυκηναϊκὸν κτήριον σημαντικῶν διαστάσεων, μήκους ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον περὶ τὰ 27 μέτρα καὶ πλάτους ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς 'Ανατολὰς περὶ τὰ 28 μέτρα, παρουσιάζει πολὺ κανονικὴν κάτοψιν καὶ διάταξιν, ἀσφαλῶς δὲ θὰ ἦτο μέρος τοῦ ἀνακτόρου ἢ ἀνατολικῆ τοῦ πτέρυγς. Εὐτυχῶς ἀπὸ τὴν διασωθεῖσαν ἀδιατάρακτον ἐπίχωσίν του βεβαιοῦται καὶ ἡ χρῆσίς του καὶ ὁ τρόπος τῆς καταστροφῆς του. Εἰς ὅλα τὰ τμήματα τῶν δαπέδων, τὰ ὁποῖα παρέμειναν ἀδιατάρακτα, εὐρέθη παχὺ στρώμα μελανοῦ καμμένου χῶ-

Εἰκ. 3. 'Αναπαράστασις ἀνατολικῆς πτέρυγος κατὰ τομὴν ἀπὸ Α. πρὸς Δ.

ματος, ἀποδεικνύον ὅτι τὸ κτήριον κατεστράφη διὰ πυρός, ἴσως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πυρός, τὸ ὁποῖον κατέστρεψε καὶ τὸ τμήμα τοῦ ἀνακτόρου τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου. Αὐτὸ ἄλλως τε ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τοὺς ἰσχυρῶς πυρακτωθέντας τοίχους του, οἱ ὁποῖοι διασώζονται εἰς ἀρκετὸν ὕψος καὶ ἔχουν διαφυλάξει τὰς θέσεις τῆς ξυλοδεσιᾶς τῆς χρησιμοποιηθείσης εἰς τὴν κατασκευὴν των. Τοὺς χρόνους τῆς διὰ πυρός καταστροφῆς τοῦ κτηρίου ὑποδεικνύουν τὰ ὀλίγα σχετικῶς γραπτὰ ὄστρακα, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς ἀδιατάρακτον ἐπίχωσιν καὶ τὰ ὁποῖα δημοσιεύονται εἰς τὸν πίνακα 105. Ἐκ τῆς κατόψεως (εἰκ. 2) φαίνεται ὅτι τὸ κτήριόν μας δὲν ἦτο οἰκία. Εἰς τὴν ἐπίχωσίν του εὐρέθησαν πολλὰ ἀντικείμενα, ἀποδεικνύοντα τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐξυπηρετεῖ. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι πλεῖστα ὅσα ἀπολεπίσματα ἐλεφαντοστοῦ (πίν. 106), κατάλοιπα ὀπαλίων λίθων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶχον ἀφαιρεθῇ τμήματα διὰ τὴν κατασκευὴν διαφόρων ἀντικειμένων, μέγα τεμάχιον πρᾶσινου στεατίτου, τεμάχια χαλαζίου ἀκατεργάστου, τεμάχια λιθίνων δοχείων, ἐν οἷς καὶ τὸ ἥμισυ ἐλλειπτικοῦ φιαλιδίου ἐξ ὀρείας κρυστάλλου, πολλὰ ψήγματα χρυσοῦ, πολλὰ τεμάχια κυανοῦ χρώματος, ἀποκαμινεύματα ὀρυκτῶν χαλκοῦ, τμήματα διαφόρων τραπεζῶν προσφορῶν φέροντα πλουσίαν γραπτὴν διακόσμησιν καὶ τεμάχια ὕλης ὑποκιτρίνης, ἢ ὁποῖα κατὰ τὸν ἀρχιτεχνίτην τοῦ Ἑθνικοῦ Μουσείου κ. Ἀνδρέαν Μαυραγάνη εἶναι μείγμα

κολοφωνίου καὶ θείου. Ἡ ὕλη αὐτὴ θερμοινομένη ἰσχυρῶς μεταβάλλεται εἰς ἰσχυρὰν συγκολλητικὴν οὐσίαν καὶ προσλαμβάνει μελανοκαστανὴν χροιάν. Τὸ χρῶμα αὐτὸ ὑπενθυμίζει τὰ ἴχνη συγκολλητικῆς οὐσίας τὰ διατηρούμενα εἰς πολλὰ τεμάχια χρυσοῦ ἐκ τῶν λακκοειδῶν τάφων τῶν Μυκηνῶν, ἴσως δὲ ἡ ὕλη αὐτὴ νὰ ἐχρησιμοποιεῖτο, ὡς συνδετική, καὶ εἰς τὴν ἐμπαιστικήν. Τὰ εὐρήματα αὐτὰ προάγουν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἰς τὸ ἀποκαλυφθὲν κτήριον ἦσαν ἐγκατεστημένα τὰ ἐργαστήρια τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ ἀνακτόρου, οἱ δὲ στενοὶ καὶ μακροὶ διάδρομοι τοῦ ἰσογείου ἐχρησιμοποιοῦντο ἴσως ὡς ἀποθήκη.

Τὰ ἀνώγεια δωμάτια θὰ εἶχον πολυτελεῖ τὴν ὄψιν, διότι πλεῖστα ὅσα τεμάχια γραπτῶν τοιχογραφιῶν εὐρέθησαν εἰς διάφορα τμήματα τοῦ κτηρίου, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸ νότιον ἄκρον τοῦ διαδρόμου 8 καὶ εἰς τὸ βόρειον, τὸ παρὰ τὴν κλίμακα, τμήμα τῆς αὐλῆς (πίν. 107 καὶ 108α).

Ἡ διάταξις τοῦ κτηρίου καὶ τὸ διασωθὲν του περιεχόμενον ἀποδεικνύουν ὅτι τοῦτο εἶναι μέρος τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ἀνακτόρου ὅτι εἶναι ἡ ἀνατολική του πτέρυξ. Οὕτως ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ ἀνάκτορον τῶν Μυκηνῶν εἶχε μῆκος ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς περὶ τὰ 125 μέτρα. Πρέπει νῦν νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ νότιος ἐξωτερικὸς τοίχος τοῦ κτηρίου εἶναι συνέχεια τοῦ νοτίου τοίχου τῆς «Οἰκίας τῶν Κιόνων» καὶ ὅτι ὁ Wace ἐδέχθη ὅτι ἐκ τοῦ κατωφερικοῦ διαδρόμου τῆς οἰκίας ἐκείνης εἰσήρχοντο διὰ καλῶς ἐκτισμένων εἰσόδων εἰς τὰ ὑπόγεια τῶν δωματίων Ω-3 καὶ Ω-4, ἥτοι εἰς τὰ ὑπόγεια τῶν δωματίων 13 καὶ 14. Ἐὰν τοῦτο ἀληθεύῃ, τότε ἴσως εἶναι δυνατόν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι καὶ ἡ «Οἰκία τῶν Κιόνων» ἦτο τμήμα τοῦ ἀνακτόρου, ὁπότε τὸ ὅλον μῆκος του θὰ ἦτο μεγαλύτερον τῶν 125 μέτρων. Περισσότερα μελέτη τῆς σχέσεως τῶν δύο τούτων συναφῶν κτηρίων θὰ χρειασθῇ νὰ γίνῃ προτοῦ καταλήξωμεν εἰς ὁριστικὰ περὶ τῆς σχέσεώς των συμπεράσματα. Πάντως ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος τοῦ ἀνακτόρου ἀποτελεῖ μίαν πραγματικὴν συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς κτισμάτων.

3. Το μεν εὖς δυτικῆς κλιτύος. Εἰς τὴν δυτικὴν κλιτὸν ἐκαθαρίσθη μέχρι τοῦ ἐλληνιστικοῦ δαπέδου ὁ χώρος ὁ πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἀνωθεν τῆς λεγομένης «Οἰκίας τῆς ἀκροπόλεως» (Citadel House). Ὁ χώρος αὐτὸς εἶχεν ἀνασκαφῇ προηγουμένως καὶ οὐδὲν νεώτερον ἢ σπουδαῖον ἀπέδωκεν.

4. Το μεν εὖς Θησαυροῦ Ἀτρέως - Παναγίτσας. Πρὸς Βορρᾶν τῆς σκαφείσης τὸ 1963 περιγῆς ἀπεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια μεγάλης οἰκίας περιλαμβανούσης τοῦλάχιστον 12 δωματίων (πίν. 108β). Τὸ κύριον δωμάτιον τῆς οἰκίας αὐτῆς ἔχει μῆκος 4.70 μ. ἀπὸ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς καὶ πλάτος

Β. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΚΤΟΣ
ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ.

5.50 μ. ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον. Εἰς τὸν ἄξονα τοῦ δωματίου εὐρέθη ἡ λιθίνη βάσις κίονος θεμελιωμένη ἐπὶ δύο πλακῶν καὶ ἡ πλὰξ ἐτέρας βάσεως εἰς ἀπόστασιν 1.75 μ. τῆς πρώτης. Μεταξὺ τῶν δύο βάσεων ἀπεκαλύφθη τετράπλευρος ἐστία κατεσκευασμένη ἐκ πηλοῦ μήκους ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον 1.50 μ. καὶ πλάτους ἀπὸ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς 1.20 μ. (πίν. 109α). Πέριξ τῆς ἐστίας καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου εὐρέθησαν τεθραυσμένα ἀγγεῖα ὡς καὶ τὸ κάτω μέρος γυναικείου εἰδωλίου ἐξ ἐλεφαντοστοῦ (πίν. 102α₂). Εἰς ὅλα τὰ δωμάτια εὐρέθησαν τεμάχια ἀγγείων, πλεῖστα ὄστρακα καὶ τεμάχια τοιχογραφιῶν. Μία τούτων φέρει παράστασιν χόρτων γεγραμμένην διὰ μελανοῦ χρώματος ἐπὶ κυανοῦ καὶ λευκοῦ ἐδάφους. Πλησίον ἐνὸς θρυμματισμένου ψευδοστόμου ἀμφορέως εὐρέθησαν τρία πήλινα σήμαντρα, δύο τῶν ὁποίων φέρουν τὴν αὐτὴν παράστασιν ταυροπαιδιᾶς, ἥτοι δύο ἀκροβάτας καὶ ταῦρον. Ἡ ἐπὶ τοῦ τρίτου παράστασις δὲν διατηρεῖται καλῶς. Ἡ οἰκία, εἰς τὴν τελευταίαν τῆς περιόδου, κατεστράφη διὰ πυρός, τὰ δὲ εἰς τὰ δάπεδά τῆς ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα, δύο τῶν ὁποίων δημοσιεύω εἰς τὸν πίνακα 109β, ὑποδεικνύουν τοὺς χρόνους τῆς καταστροφῆς τῆς.

5. Το με ὑς Ἀ σ π ρ ο χ ῶ μ α τ ο ς. Περὶ τὸ ἐν χιλιόμετρον πρὸς Βορρᾶν τῆς ἀκροπόλεως καὶ εἰς τὴν κορυφὴν ὑψώματος περὶ τὰ 220 μέτρα ἄνωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ὑπάρχει θέσις περιέχουσα ἀρχαιότητος, γνωστὴ εἰς τοὺς χωρικοὺς ὡς «ἀσπροχώματα». Ἀπὸ τὴν περιοχὴν ἐκείνην προέρχεται ἡ ἀρχαϊκὴ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσαν ὁ κ. ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ ΜΙΤΣΟΣ καὶ ὁ ἀείμνηστος ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ. Ἐπειδὴ τὰ διασωθέντα εἰς τὴν περιοχὴν λείψανα, τὰ ὁποῖα εἴς τινα σημεῖα ἐξέχουν τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, καταστρέφονται, ἀπεφασίσθη καὶ ἀνελήφθη ἡ δοκιμαστικὴ ἔρευνα τοῦ χώρου ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ κ. Τ. Leslie Shear, Jr. Ἀποτέλεσμα τῆς δοκιμῆς αὐτῆς ἦτο ἡ μερικὴ ἀποκάλυψις δύο κτηρίων, ἡ τελευταία περίοδος τῶν ὁποίων ἀνάγεται εἰς τὸν 3ον αἰῶνα π. Χ., ἡ ἀρχαιότερα δὲ τοῦλάχιστον εἰς τὸν 7ον αἰῶνα. Εἰς τὸ γωνιαῖον δωμάτιον τοῦ κτηρίου Α εὐρέθησαν αἰχμαὶ λογχῶν καὶ σφυρωτῆρες ἐκ σιδήρου, ἐνεπίγραφον τμήμα χαλκῆς ἀσπίδος καὶ ἐνεπίγραφον τμήμα χαλκοῦ κράνους. Τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ ἦσαν ἀναθήματα εἰς ἱερόν, τοῦ ὁποίου τὴν ὑπαρξιν εἶχεν ὑποδείξει ἡ ὑπὸ τοῦ ΜΙΤΣΟΥ δημοσιευθεῖσα ἐπιγραφή.

Ἡ ἀσπίς φαίνεται ὅτι εἶχε διάμετρον περὶ τὰ 0.70 μ. Κατ' εὐτυχὴ σύμπτωσιν διεσώθη τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐνεπιγράφου τμήματός τῆς. Ὡς φαίνεται καὶ εἰς τὴν φωτογραφίαν τοῦ πίνακος 110α, ἡ ἐπιγραφή, εἰς τρεῖς στίχους ἔχει ὡς ἑξῆς :

ΤΟΙ ΑΡΓΕΙΟΙ

ΘΕΟΙΣ ΑΠΟ Β (ασιλέως)

ΠΥΡΡΟ (υ)

Εἶναι προφανές ὅτι ἡ ἀσπίς εἶχεν ἀνατεθῆ ὑπὸ τῶν Ἀργείων μετὰ τὴν ἥτταν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου εἰς τὸ Ἄργος. Ὁ Πausanias γράφει ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἡ ἀσπίς τοῦ Πύρρου ἦτο ἐκτεθειμένη εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ἱεροῦ τῆς Δήμητρος εἰς τὸ Ἄργος (II 21. 4). Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀσπίδες τῶν ἀκολουθῶν τοῦ Πύρρου ἀνετέθησαν εἰς ἄλλα ἱερὰ τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀργους, μία δ' ἐξ αὐτῶν ἀνετέθη καὶ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσπροχώματος.

Ἡ παρυφή τοῦ κράνους φέρει ἐγγράρακτον γραμμικὴν διακόσμησιν, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς δὲ παραγναθίδος διασώζεται ἡ ἐπιγραφή ΕΝΥΦΑΗΙ (πίν. 110β). Τὸ Ε τῆς ἐπιγραφῆς ἀνάγει τὸ κράνος εἰς ἀρχαιοτέρους τῆς ἀσπίδος χρόνους ἢ μόνη δὲ ἐγγράρακτος λέξις δίδει ἴσως τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ Ἐνυαλίου = Ἀρεως, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ ἱερὸν ἦτο ἀφιερωμένον. Ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τοῦ κτηρίου Β προέρχεται δίωτος σκύφος τοῦ πρωίμου ἀνατολίζοντος ρυθμοῦ. Τὰ ἀποκαλυφθέντα θεμέλια καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν προερχόμενα εὐρήματα ἀποδεικνύουν τὴν σπουδαιότητα τῆς περιοχῆς καὶ ἐπιβάλλουν τὴν πλήρη αὐτῆς ἀνασκαφήν.

Αὐτὰ ἐν ὀλίγοις ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς τῶν Μυκηνῶν τοῦ 1965.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΜΥΛΩΝΑΣ

10. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΠΑΡΤΗΣ

Ἡ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Σπάρτης καὶ ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ εὐρεθέντος κατὰ τὸ 1964 ἀγνώστου προορισμοῦ οἰκοδομήματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦτο καὶ τὸ χαλκοῦν γυναικεῖον ἄγαλμα τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων (*Εργον 1964, σ. 102 ἐξ.), ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, δι' ἀντικειμενικοὺς λόγους δὲν ἐπροχώρησεν ὅσον ἔπρεπε κατὰ τὸ 1965.

Σκοποὶ τῆς ἀνασκαφῆς διὰ τὸ 1965 ἦσαν οὐσιαστικῶς ἐλάχιστοι σχετιζόμενοι μὲ τὴν διακρίβωσιν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ μεγάλου οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον εἶχε δώσει εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα καὶ ἐπίσης ἄλλα ὅστρακα καλῶν ἐποχῶν, ὅπως καὶ ἐλπίδας ὅτι ἴσως ὅλος ὁ χώρος εἶχε χρησιμοποιηθῇ ὡς ἀποθέτης ἢ θέσις ἀποκρύψεως δι' ἀγνώστους λόγους ἀντικειμένων τέχνης.

Ἡ πρώτη κατεύθυνσις τῆς ἐργασίας ἐστράφη πρὸς τὴν μελέτην τῶν διαστάσεων τοῦ οἰκοδομήματος, διὰ τῆς ἀνασκαφῆς τῶν τοίχων τόσον πρὸς τὴν βόρειον ὅσον καὶ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευράν, τῆς συνεχίσεως δηλαδὴ τῶν τμημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχον εὐρεθῇ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Τότε οἱ τοῖχοι εἶχον παρακολουθηθῇ πρὸς Ἀνατολὰς μέχρις ἀποστάσεως 19.50 μ. ἀπὸ τῆς γωνίας καὶ πρὸς Βορρᾶν 21.60 μ., χωρὶς νὰ προχωρήσῃ παραλλήλως ἡ ἀνασκαφὴ εἰς ὅλον τὸ βάθος τῶν 4.00 περίπου μέτρων τὸ ὁποῖον εἶχε διαπιστωθῇ εἰς τὴν γωνίαν. Ἡ συνέχισις τῆς ἐργασίας καὶ πάλιν δὲν ἐπεδίωκε νὰ ἐξαντλήσῃ κατὰ βάθος ἔστω καὶ τὰς παρὰ τοὺς τοίχους θέσεις, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ σημειώσῃ τὴν ὑπαρξίν των καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ σχήματος καὶ τῶν διαστάσεων τοῦ οἰκοδομήματος.

Κατὰ τὴν ἐργασίαν διεπιστώθη ὅτι καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν τοίχων διακρίνονται ἐπισκευαὶ ὡς καὶ σαφῆς ἐπαναχρησιμοποίησις τοῦ μεγαλυτέρου τμήματος ἢ τμημάτων του κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον. Ὁ πρὸς Ἀνατολὰς βαίνων τοῖχος ἔχει συνεχισθῇ ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου τοῦ ἐκτισμένου διὰ πολυγωνικῆς ἐσωτερικῆς τοιχοδομίας, ὅπου ἦτο περισσότερον κατεστραμμένος διὰ βυζαντινῆς δομῆς, ἡ ὁποία ἀνήκει μᾶλλον εἰς τοὺς πρώιμους χρόνους τοῦ Βυζαντίου.

Ἡ ἐκπληξίς ὅμως, τὴν ὁποίαν ἐπροκάλεσεν ἡ ἀνασκαφὴ δὲν προῆλθεν οὔτε ἀπὸ τυχὸν νέα εὐρήματα, οὔτε ἀπὸ ἐντυπωσιακὰ νέα στοιχεῖα, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τὴν διαπίστωσιν ὅτι αἱ διαστάσεις τοῦ ἀνασκαπτομένου οἰκοδο-

μήματος, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀκόμη σημειωθῇ αἱ ἄλλαι του γωνίαι, δηλαδή τὰ πέρατα τῶν πρὸς Βορρᾶν καὶ πρὸς Ἀνατολὰς βαινόντων τοίχων, ὑπερβαίνει τὰ 45 μέτρα πρὸς τὰς δύο πλευράς. Πρόκειται ἐπομένως περὶ ἐνὸς κτηρίου πρωτοφανῶν διὰ τὴν Σπάρτην διαστάσεων, διὰ τὸ ὅποιον οὐδεμία ἀπολύτως πληροφορία μᾶς εἶναι γνωστὴ καὶ τὸ ὅποιον τοῦλάχιστον διὰ τὸν ὄγκον του ἐπιτρέπει τὴν συσχέτισιν ἢ μὲ τὴν ἀγορὰν ἢ μὲ ἄγνωστον Γυμνάσιον.

Τὰ ἐπὶ μέρους εὐρήματα ἦσαν ἐλάχιστα, δεδομένου ὅτι ἡ ἐργασία δὲν ἐπροχώρησεν εἰς βάθος, ὥστε ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς οὐδὲν συμπέρασμα δύναται νὰ συναχθῇ διὰ τὴν φύσιν τοῦ οἰκοδομήματος, ὅπως καὶ ὑποθέσεις εἶναι δύσκολοι, διότι ἀκόμη δὲν μᾶς εἶναι γνωσταὶ οὔτε αἱ διαστάσεις τούτου. Ἡ ἐργασία πρέπει νὰ συνεχισθῇ μὲ περισσότερα μέσα, τόσον ὥς πρὸς τὴν συνέχειαν τῶν τοίχων, ὅσον καὶ ὥς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κτηρίου, τὸ ὅποιον ἀσφαλῶς ἐπιφυλάσσει ἐκπλήξεις.

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥ

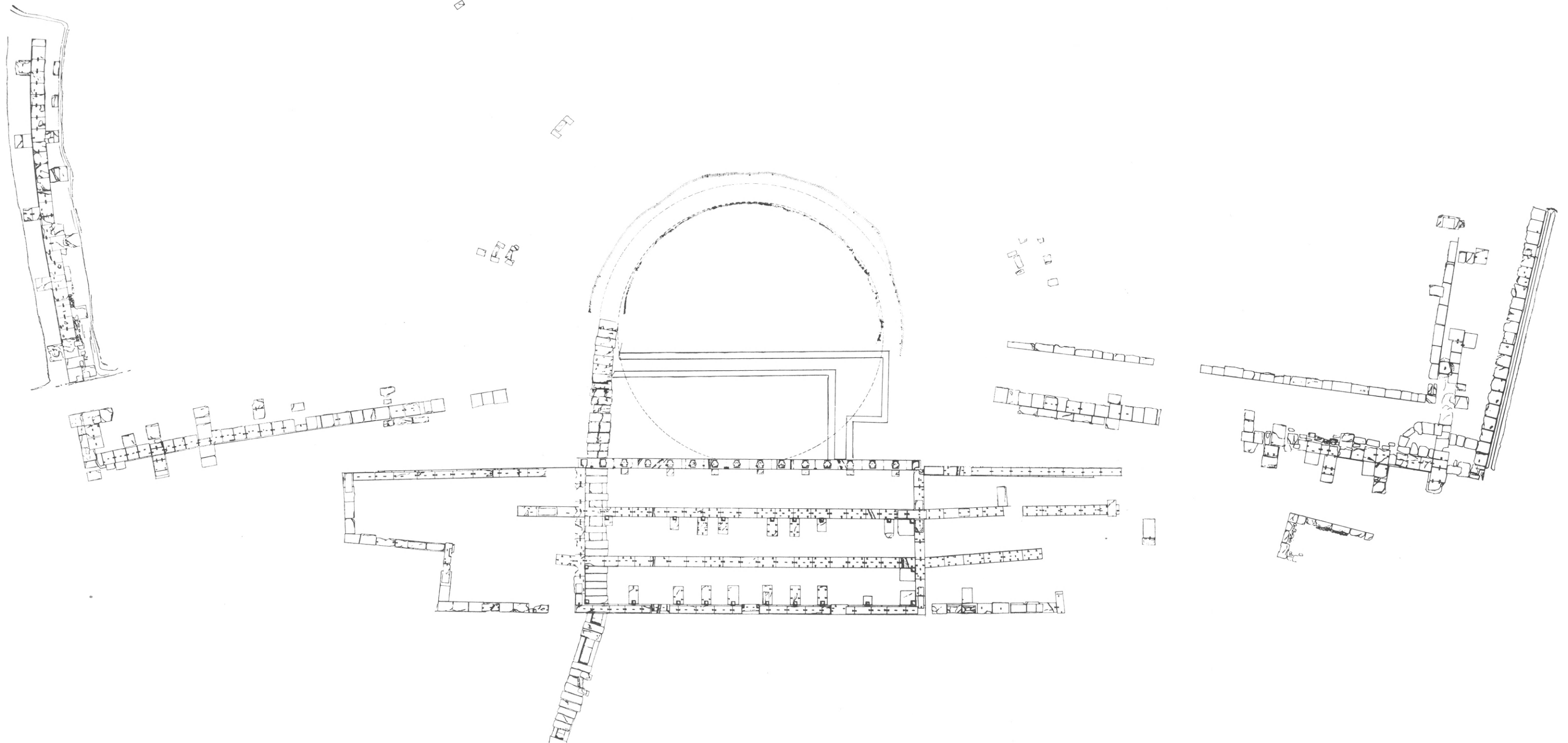
11. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΑΡΧΑΙΑΣ ΗΛΙΔΟΣ

Συνεχίσθη και κατά τὸ ἔτος τοῦτο ἡ ἐν Ἀρχαίᾳ Ἡλιδι ἀνασκαφὴ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου. Εἰς ταύτην ἔλαβον μέρος ἡ δ. Βερόνικα Λεόν, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Αὐστριακοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, ὁ κ. Ἡλίας Ἀνδρέου, διπλωματοῦχος Ἀρχαιολογίας, ὁ κ. Στέφαν Καρβίτς, σπουδαστὴς Ἀρχαιολογίας καὶ ἡ ἀρχιτέκτων δ. Ἄννα Τσανάκα.

Ἡ ἔρευνα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο περιορίσθη εἰς τὴν περαιτέρω ἀποκάλυψιν τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου, ὡς καὶ τοῦ ἀγωγοῦ τῆς ὀρχήστρας (πίν. 111 καὶ 112α). Ἐξ ἄλλου ἐγένοντο μικραὶ τομαὶ εἰς τὸν πρὸ τοῦ προσκηνίου χώρον καὶ ἐσωτερικῶς τῆς σκηνῆς, ἐπίσης δὲ καὶ παρὰ τὰ ἀναλήμματα τῶν παρόδων καὶ τοῦ κοίλου, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως προσδιορισθῇ ἐπακριβέστερον ἡ ἐποχὴ τῆς κατασκευῆς ἐκάστης τῶν ἀνωτέρω οἰκοδομῶν.

Ἡ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, διὰ τῆς διανοίξεως πέντε (5) τομῶν, προσδιορισθεῖσα θέσις τοῦ ἀγωγοῦ καὶ τῆς ὀρχήστρας (Ἔργον 1964, σ. 123 κ.ἐ.), ἠρευνήθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συστηματικώτερον διὰ τῆς διαπλατύνσεως τῶν ὡς ἄνω τομῶν καὶ τῆς διανοίξεως κατὰ διαστήματα ἐτέρων πέντε, καθ' ὅλον τὸ τόξον τοῦ ἀγωγοῦ (πίν. 111). Διὰ τῆς μελέτης τῶν στρωμάτων ἐκάστης τομῆς μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους προσδιορίσθη τὸ τόξον τοῦ ἀγωγοῦ καὶ κατεδείχθη ὅτι τὰ ὕδατα ἀπωχετεύοντο εἰς τὸν παρακεῖμενον Πηνειὸν ποταμὸν μόνον διὰ τοῦ ἀνατολικοῦ σκέλους αὐτοῦ, κειμένου κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς σκηνῆς καὶ διερχομένου κάτωθεν ταύτης, ἐνῶ τὸ δυτικὸν σκέλος τοῦ ἀγωγοῦ ἐπερατοῦτο πρὸ τῆς ΝΔ. γωνίας τῆς ρωμαϊκῆς δεξαμενῆς (πίν. 111α καὶ παρ. πίν. Α'). Ὁ ἀγωγὸς οὗτος τῆς ὀρχήστρας, συμφώνως πρὸς τὰ ἐκ τῶν βαθυτάτων στρωμάτων τῶν ὡς ἄνω τομῶν συγκεντρωθέντα εὐρήματα (ὄστρακα κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ νομίσματα), κατεχώσθη κατὰ τὴν ὑστέραν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν, ὅτε καὶ ἐγκατελείφθη τὸ θέατρον. Κατὰ συνέπειαν ὁ ἀγωγὸς οὗτος τῶν ἑλληνικῶν χρόνων παρέμεινεν ἐν λειτουργίᾳ καὶ μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ πρὸ τοῦ προσκηνίου ρωμαϊκοῦ ἀγωγοῦ, ὁ ὁποῖος, ὡς φαίνεται, κατεσκευάσθη ὅχι πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ παλαιότερου, ἑλληνικῶν χρόνων, ἀλλὰ πρὸς συμπλήρωσιν τούτου, δηλ. πρὸς ἀποτελεσματικωτέραν ἀποχέτευσιν τῶν ὑδάτων, τῶν προερχομένων τόσοσιν ἐκ τῆς σκηνῆς καὶ τῶν παρασκηνίων, ὅσων καὶ τῶν παρόδων (Ἔργον 1961, σ. 181, εἰκ. 180-83 καὶ 1962, σ. 148 καὶ 150, εἰκ. 173, 176 καὶ 177). Τὸ ἀνατολικὸν σκέλος τοῦ ἀγωγοῦ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΡΟΕΣΤΙΑΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ	00077	Θ Ε Α Τ Ρ Ο Ν Η Λ Ι Δ Ο Σ	ΣΤΗΛΗ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ	Α ΜΟΝΤΡΑΖ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ	ΣΤ	ΚΑΤΟΨΙΣ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ	Α ΤΣΑΝΑΚΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ	01	ΟΚΤΩΒ 65	ΕΚΔΑΡΩΣΗ	Α ΤΣΑΝΑΚΑ

Κάτοψις του θεάτρου της Ήλιδος.

ἀνεσκάφη καὶ εἰς τὸ ὅπισθεν τῆς σκηνῆς τμήμα αὐτοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν πολυάριθμα ὄστρακα κλασσικῶν καὶ ἐλληνιστικῶν χρόνων, ὡς καὶ θραύσματα εἰδωλίων (πίν. 112β,γ).

Τὸ κοῖλον ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν αὐτοῦ ἥμισυ εἰς ἱκανὰ ἀντιστοιχῶς τμήματα, συνεχόμενα πρὸς τὰ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη ἀποκαλυφθέντα (πίν. 111 καὶ 112α). Εἰς ἀνασκαφὴν τμήμα τοῦ ἀνατολικοῦ ἡμίσεος, ἀπεκαλύφθησαν θεμέλια καὶ νέων λιθίνων «ἐδράνων», νοτίως τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εὐρεθέντων (πίν. 111β καὶ παρ. πίν. Α'. Βλ. καὶ Ἔργον 1964, σ. 122), εἰς ἐκεῖνο δὲ τοῦ δυτικοῦ ἔτερα πλησίον τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1963 εὐρεθέντων (Ἔργον 1963, σ. 118, εἰκ. 122). Τὰ θεμέλια ταῦτα διατεταγμένα ἐπὶ τοῦ πρηνοῦς τοῦ κοίλου εἰς ἐπαλλήλους σειρὰς τοῦ αὐτοῦ πάντοτε πλάτους φαίνεται ὅτι ἀνήκουν εἰς τὰς κλίμακας τῶν κερκίδων τοῦ κοίλου. Διὰ τῶν ἐν λόγῳ ἐργασιῶν εἰς τὴν ὀρχήστραν καὶ τὸ κοῖλον κατέστη δυνατὴ ἡ ἀποτύπωσις τοῦ θεάτρου (παρ. πίν. Α').

Ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκ τοῦ πρὸ τοῦ προσκηνίου τομῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων διεπιστώθη ἡ ὑπαρξὶς ἀρχαίων κατακεχωσμένων τάφων (εἰκ. 1 καὶ πίν. 113 καὶ 114α) κλασσικῶν χρόνων ὡς τὰ ἐντὸς αὐτῶν εὐρεθέντα ὄστρακα ἐπιτρέπουν νὰ εἰκάσωμεν. Δὲν εἶναι πρὸς τὸ παρὸν δυνατόν νὰ λεχθῇ, ἐὰν αἱ ἐν λόγῳ ἀρχαῖαι τάφοι ἀποτελοῦν ἐνδείξεις περὶ ὑπάρξεως ἀρχαιοτέρων τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου κατασκευῶν ἢ ἱκνωμάτων, ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι αὗται εὐρίσκονται εἰς συνάρτησιν πρὸς ταύτην. Ἡ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος προβλεπομένη ὀλοκλήρωσις τῆς ἐρεῦνης τοῦ ἐν λόγῳ χώρου δυνατόν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ὀριστικὰ συμπεράσματα.

Ἐξ ἄλλου ἐκ τῶν γενομένων εἰς τὸν χώρον τῆς σκηνῆς, τοῦ προσκηνίου καὶ τῶν παρασκηνίων, ὡς καὶ τῶν ἀναλημμάτων ἐτέρων τομῶν, προῆλθον ὄστρακα μελαμβραφῇ ἢ μετ' ἐρυθρομόρφου ἢ λευκῆς καὶ ἐγγχαράκτου διακοσμήσεως, ὡς καὶ ἀβαφῇ, κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ 4ου καὶ τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. π. Χ. (πίν. 114β). Τούτων ἡ προσεχὴς μελέτη ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν μελλοντικὴν ἐπέκτασιν τῶν γενομένων τομῶν θὰ συμβάλῃ εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν φάσεων οἰκοδομῆς τῶν ἀνωτέρω τμημάτων τοῦ θεάτρου.

Ἐκ τῶν λοιπῶν εὐρημάτων ἄξια μνείας εἶναι : α) 85 νομίσματα, τὰ πλεῖστα χαλκᾶ καὶ ἐλάχιστα ἀργυρᾶ, χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ 4ου αἰ. π. Χ. μέχρι καὶ τῆς ὑστερας ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Τὰ περισσότερα τούτων εἶναι ἡλεικά, τινὰ δὲ Κορίνθου, Σικυῶνος, Σικελίας καὶ Ἀχαΐας, β) ὀλίγα θραύσματα πηλίνων εἰδωλίων, πρῶμων ἐλληνιστικῶν χρόνων, γ) πολυάριθμα χαλκᾶ «εἰσιτήρια» καὶ δ) ὀλίγα τεμάχια σιμῶν καὶ ἀκροκεράμων.

12. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΠΥΛΩΙ

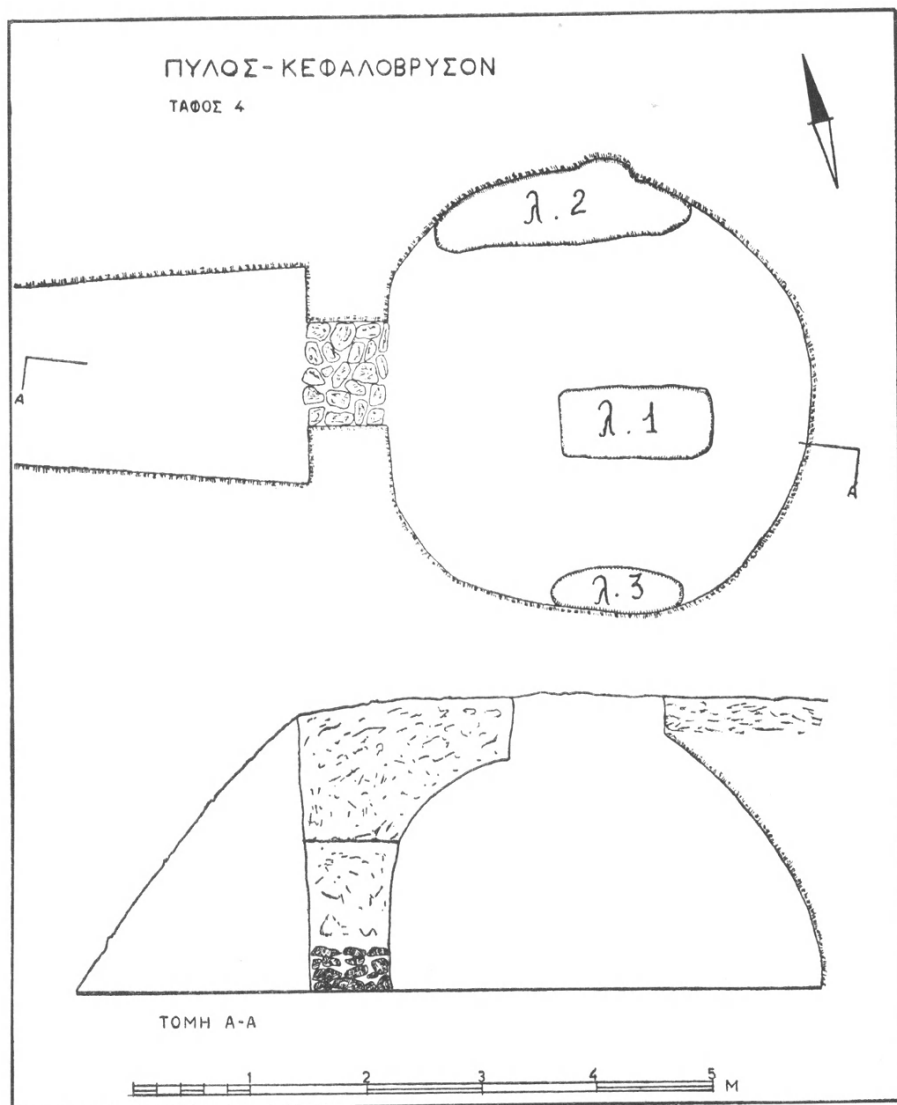
Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ 1965 ἐν Πύλῳ διεξήχθησαν εἰς Χώραν Τριφυλίας (νεκρόπολις Βολιμιδίων) καὶ Περιστεριὰν Κυπαρισσίας. Εἰς Βολιμιδία ἀνεσκάφησαν ἐπειγόντως πάντες οἱ παρὰ καὶ ὑπὸ τὴν ὁδὸν ἀπὸ Χώρας πρὸς Κεφαλόβρυσον τάφοι, διότι ἡ ὁδὸς διαπλατύνεται καὶ ἀσφαλτοῦται. Τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν τὰ ἀκόλουθα :

ΒΟΛΙΜΙΔΙΑ. Ὁ θαλαμωτὸς τάφος Κεφαλόβρυσου 2 ἔχει τὴν θόλον ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ, ἐντὸς τῆς αὐλῆς τῆς οἰκίας τοῦ κ. Σταύρου Κωνσταντακοπούλου. Ὁ δρόμος τοῦ τάφου ὅμως, ὡς καὶ τμῆμα τῆς θύρας, εὐρίσκονται ὑπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ. Ὁ δρόμος περιέχει καὶ κόγχην, ἥτις ἔδειξε κατὰ τὴν περυσινήν ἀνασκαφὴν μίαν Μυκηναϊκὴν καὶ ὑπεράνω ταύτης μίαν Ἑλληνιστικὴν ταφήν, ἐνῶ συγχρόνως ὁ θάλαμος τοῦ τάφου ἔδειξε σπουδαῖα ἔχνη τῆς Ἑλληνικῆς λατρείας τῶν Μυκηναϊκῶν νεκρῶν (Ἔργον 1964, 80 ἐξ.). Διὰ πάντα ταῦτα ὁ τάφος ἐκρίθη διατηρητέος. Ἐπιβάλλεται μάλιστα καὶ περαιτέρω σκαφὴ περὶ τοῦτον. Ἐφράχθη ἡ ἐπὶ τῆς στέγης αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ συνεργείου τῆς ὁδοῦ προξηνηθεῖσα ὀπή, τὸ δὲ ἀνασκαφὴν τμῆμα τοῦ δρόμου ἐστεγάσθη διὰ στερεᾶς πλακὸς ἐκ τσιμεντοκονίας, ὑπὲρ ἣν θὰ διέλθῃ ἡ ὁδός. Ὁ τάφος παραμένει προσιτὸς διὰ στενῆς καταπακτῆς, ἥς ὑπολείπεται νὰ κατασκευάσωμεν σιδηρᾶν θύραν καὶ κλίμακα.

Ἐντὸς τῆς αὐλῆς τῆς οἰκίας τοῦ κ. Κωνσταντακοπούλου, ὅστις μετὰ συγκινητικῆς προθυμίας παρέσχε πᾶσαν βοήθειαν πρὸς ἀνασκαφὴν, εὐρίσκεται ὁ τάφος Κεφ. 3, ἀνασκαφεὶς ἤδη καὶ διατηρηθεὶς (Ἔργον 1964, 80).

Ὁ μέγιστος πάντων τῶν τάφων τῆς ομάδος, ὁ Κεφ. 4 (εἰκ. 1), οὗ μόνος ὁ δρόμος εἶχεν ἐν μέρει καθαρισθῆ κατὰ τὸ 1964, ἀνεσκάφη πλήρως κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον. Ἐπειδὴ ἡ θόλος αὐτοῦ ἦτο διάτρητος ἄνωθεν καὶ ἐπειδὴ κεῖται πολὺ πλησίον τῆς οἰκίας τοῦ ιδιοκτήτου ἐπεχώσθη ἐκ νέου μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν καὶ σχεδιάσιν. Ἡ θόλος ἦτο πλήρης ἐπιχώσεως, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς ὑπῆρχον ἀρκετοὶ λίθοι. Ἡ ἐπίχωσις οὐδὲν περιεῖχε πλὴν ἀσημάντων ὀστράκων καὶ κεράμων Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Προφανῶς ἐχρησίμευσεν ἐπὶ τι διάστημα ὡς λάκκος ἀπορριμμάτων, διότι εὐρέθη μέγα πλῆθος ὀστῶν καὶ κρανίων αἰγοπροβάτων καὶ κυνῶν. Ἡ θύρα διατηρεῖται καλῶς,

ὀλίγοι δὲ λίθοι τῆς τειχίσεως εὐρέθησαν κατὰ χώραν (πίν. 115α). Ἐντὸς τῆς θόλου, εἰς ὕψος 0.45 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου, ἀνεφάνησαν τεμάχια ἀγγείου, ἐξ

Εἰκ. 1. Σχέδιον τοῦ τάφου Κεφαλοβρύσου 4.

ὧν συνεκροτήθη πρόχους μετὰ λειψάνων ὀριζοντίων ταινιῶν. Τὸ ἀγγεῖον ἔκειτο ὑπεράνω ἐνὸς λάκκου (λ. 1) καλυπτομένου ὑπὸ λίθων ἀτάκτων καὶ

περιέχοντος δύο σκελετοὺς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς (πίν. 118α ὁ ἀνώτερος τούτων). Βορειότερον, παρὰ τὴν περιφέρειαν τῆς θόλου, εὐρέθη ἕτερος λάκκος (λ. 2) περιέχων δύο κρανία καὶ τεμάχιον Μυκηναϊκοῦ κυπέλλου. Εἰς ὕψος 20 ἐκ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου ἀνεκαλύφθη τὸ μοναδικὸν ἀκέραιον Μυκηναϊκὸν ἀγγεῖον, ἐν κυλινδρικὸν τρίωτον ἀλάβαστρον μετὰ λειψάνων ὀριζοντίων ζωνῶν ἐρυθροῦ χρώματος (πίν. 120α). Εἰς ὑψηλότερον στρῶμα εὐρέθησαν ἀρκετὰ τεμάχια Ἑλληνιστικῆς χύτρας (πίν. 119δ) κειμένης ὑπεράνω ἀκανονίστου καὶ ἀβεβαίου λάκκου παρὰ τὴν Ν. περιφέρειαν τοῦ τάφου (λ. 3). Σφονδύλιον πῆλινον καὶ ἀρκετὰ λείψανα κρανίων ἦσαν τὰ λοιπὰ εὐρήματα τοῦ τάφου, ὅστις οὕτω δὲν δύναται νὰ χρονολογηθῇ διὰ τῶν εὐρημάτων πέρα τοῦ 1400.

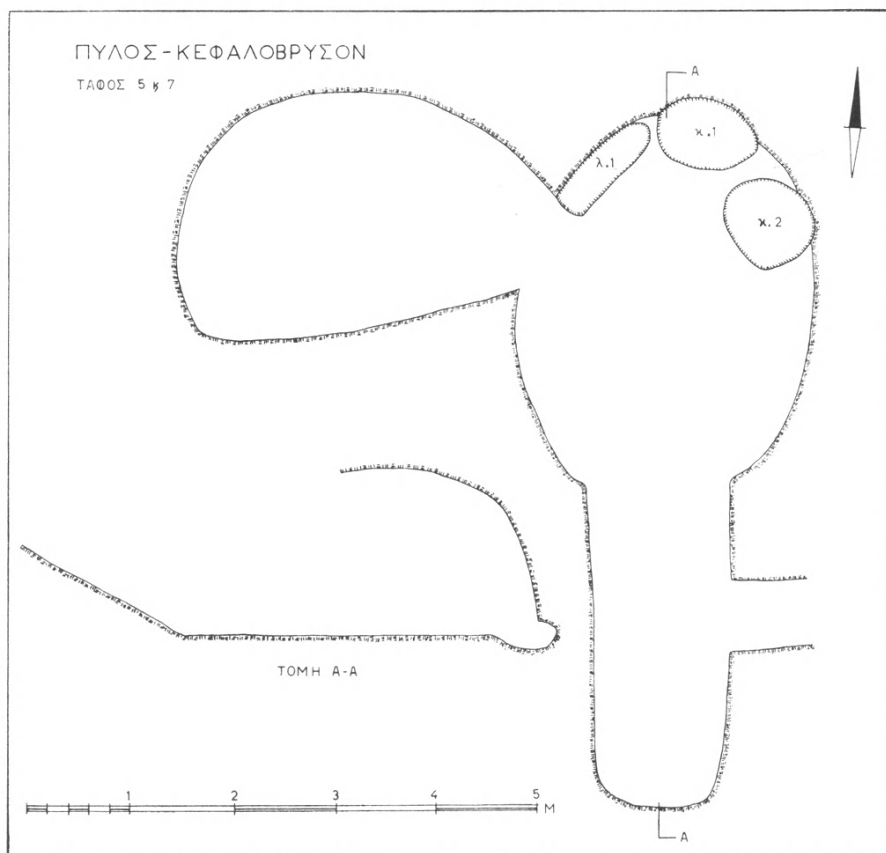
Ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ τάφου. Ὁ δρόμος παρουσιάζει τὴν συνήθη μορφὴν (μέγιστον πλ. πρὸ τῆς θύρας 1.80 μ.). Ἡ θόλος ὅμως, σχεδὸν κανονικὸς κύκλος (διάμ. 3.80), ἔχει πρακτικῶς κάθετα τὰ τοιχώματα εἰς τὰς ἐσωτερικὰς παραστάδας τῆς θύρας, ἐφ' ᾧ καὶ ἡ θόλωσις προχωρεῖ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο (τὸ δυτικὸν) λίαν ἀποτόμως. Εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅπερ ἀνευρίσκεται καὶ εἰς ἄλλους θαλαμωτοὺς τάφους τῶν Βολιμιδίων καὶ βραδύτερον καὶ εἰς τινὰς θολωτοὺς τάφους.

Δυτικώτερον τοῦ σημείου τούτου καὶ ἀκριβῶς παρὰ τὸ Ν. ρεῖθρον τῆς ὁδοῦ ἀνεσκάφη ὁ τάφος Κ ε φ α λ ο β ρ ύ σ ο υ 5 (εἰκ. 2). Εἶναι προσιτὸς ἐκ δρόμου πτυοειδοῦς σχήματος, μετὰ κατηφορικοῦ δαπέδου, ἔχοντος μῆκος 3.20 καὶ πλάτος 1.40 μ. Ὁ θάλαμος εἶναι ἑλλειψοειδοῦς σχήματος (μείζων ἄξων 3.60 μ.) καὶ ἀντὶ θύρας ὑπάρχει χαῖνον ἀνοιγμα. Ὁ τάφος περιεῖχεν ἓνα λάκκον, δύο βόθρους - κόγχας καί, εἰς τὸ δυτικὸν μέρος, εἰς ὕψος 0.43 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου, ἀνεφάνη κόγχη. Αὕτη, διαρκῶς εὐθυνομένη διὰ τῆς ἀνασκαφῆς, ἀπεδείχθη ὁλόκληρος τάφος, ὁ ὁποῖος σχεδὸν ἀσφαλῶς ἔχει καὶ αὐτοτελῆ δρόμον, μὴ ἀποκαλυφθέντα ὅμως λόγῳ τεχνικῶν δυσκολιῶν. Τὸ σχῆμα τοῦ θαλάμου εἶναι ἀκανόνιστον ἑλλειψοειδές. Μείζων διάμετρος σχεδὸν ἀκριβῶς ἡ αὐτὴ πρὸς τὸν προηγούμενον τάφον. Μεγάλῃ ὑπῆρξεν ἡ δυσκολία καὶ τῆς ἀνασκαφῆς καὶ τῆς σχεδιάσεως ἀμφοτέρων τῶν τάφων (εἰκ. 2), κειμένων ὑπὸ τὸ κατάστρωμα πολυσυχνάστου ὁδοῦ καὶ πεπληρωμένων χώματος σκληροτάτου ὥς ὁ περίξ λίθος. Ὁ τελευταῖος τάφος ἔλαβε τὴν ἀρίθμησιν Κ ε φ α λ ο β ρ ύ σ ο υ 7 καὶ παρέσχεν ὀλίγα κοινὰ εὐρήματα, ὧν μεταξὺ μόνωτος κύαθος μετὰ στενῆς βάσεως καὶ εὐμέγεθες θήλαστρον (πίν. 119ζ).

Ὁ τάφος Κ ε φ. 5 (εἰκ. 2) εἶχε τὸν δρόμον, τὸ στόμιον καὶ τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ σπηλαίου πλήρη λίθων (πίν. 115β), οὓς ἐδιχοτόμησεν ὁ σωλὴν τοῦ ὕδραγωγείου Χώρας. Τὸ δάπεδον τοῦ τάφου ἔδειξεν ἀφθονα κρανία (ὥς καὶ ὁ παρακείμενος τ. 7), ἀλλὰ τὰ εὐρήματα ἦσαν ὀλίγα τινὰ ἀγγεῖα (δείγματα πίν. 120β), πάντα ὅμως πρῶϊμου Μυκηναϊκῆς ἐντοπίας τεχνικῆς. Σπουδαῖον καὶ περιέργον εὐρημα ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ τοῦ δαπέδου παρουσία ἐνὸς κρανίου,

παρὰ τὸ ὅποιον ἔκειντο δύο λίθιναι ἀκόναι, πέντε χαλῖοι ἀγριοχοίρου (πίν. 144β) καὶ εἷς λίθινος πέλεκυς ἐξ ὀφίτου (πίν. 118β καὶ 119α). Ὁ πέλεκυς ἄγνωστον ἂν ἐχρησιμοποιεῖτο ἀκόμη ὥς ἐργαλεῖον ἢ ἦτο ἤδη «ἀρχαῖον» ἢ ἐπιστεύετο ἔκτοτε ὥς κεραύνιον.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἐστράφη ἀκολούθως βορειότερον, πάντοτε κατὰ μῆκος τοῦ Ν. κρασπέδου τῆς ὁδοῦ. Ἀνεσκάφησαν δύο κεραμοσκεπεῖς τάφοι, οἵτι-

Εἰκ. 2. Σχέδια τῶν τάφων 5 (δεξιὰ) καὶ 7 Κεφαλοβρύσσου.

νες ἦσαν λάκκοι ὀρθογώνιοι ἐντὸς τοῦ πόρου, καλυπτόμενοι ὅμως ὑπὸ κεράμων, καὶ εἷς μέγας ὀρθογώνιος λάκκος, βάθους σχεδὸν ἀκριβῶς 2 μέτρων. Ἐκ τῶν δύο κεραμοσκεπῶν τάφων ὁ εἷς εἶχεν ὑποστῇ μεγάλην φθορὰν κατὰ τὴν διάνοξιν τοῦ ὑδραγωγείου, ὁ ἕτερος ὅμως εὐρέθῃ ἄθικτος. Ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἀλλεπαλλήλων (εἷς τινα σημεῖα πέντε σειρῶν) κεράμων

(πίν. 117α). Ἀμφότεροι οἱ τάφοι ἦσαν ἀκτέριστοι. Ὁ ἄθικτος εἶχε μήκος 1.80 καὶ πλ. 45-50 ἐκ. καὶ ἔκρυπτεν ὕπιον, κακῶς διατηρούμενον σκελετόν, μήκους 1.50 μ. μέχρι τῶν σφυρῶν (οἱ κάτω πόδες δὲν διετηροῦντο).

Εἰκ. 3. Σχέδια τῶν τάφων 1 καὶ 6 Κεφαλοβρύσου.

Ὁ μέγας ὀρθογώνιος λάκκος (μήκος 1.90, πλάτος 1 μ. καὶ βάθος 2 μ.) περιεῖχεν ἐκτεταμένον νεκρὸν (ἴσως γυναῖκα) μετὰ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α., μήκους 1.40. Δὲν διετηροῦντο ὅμως οἱ ἄκροι πόδες. Ἡ κεφαλὴ ἔκλινε πρὸς τὸν ἀριστερὸν κρόταφον, παρὰ τοῦτον δὲ ἔκειτο μελαμβαφῆς λύχνος. Παρὰ

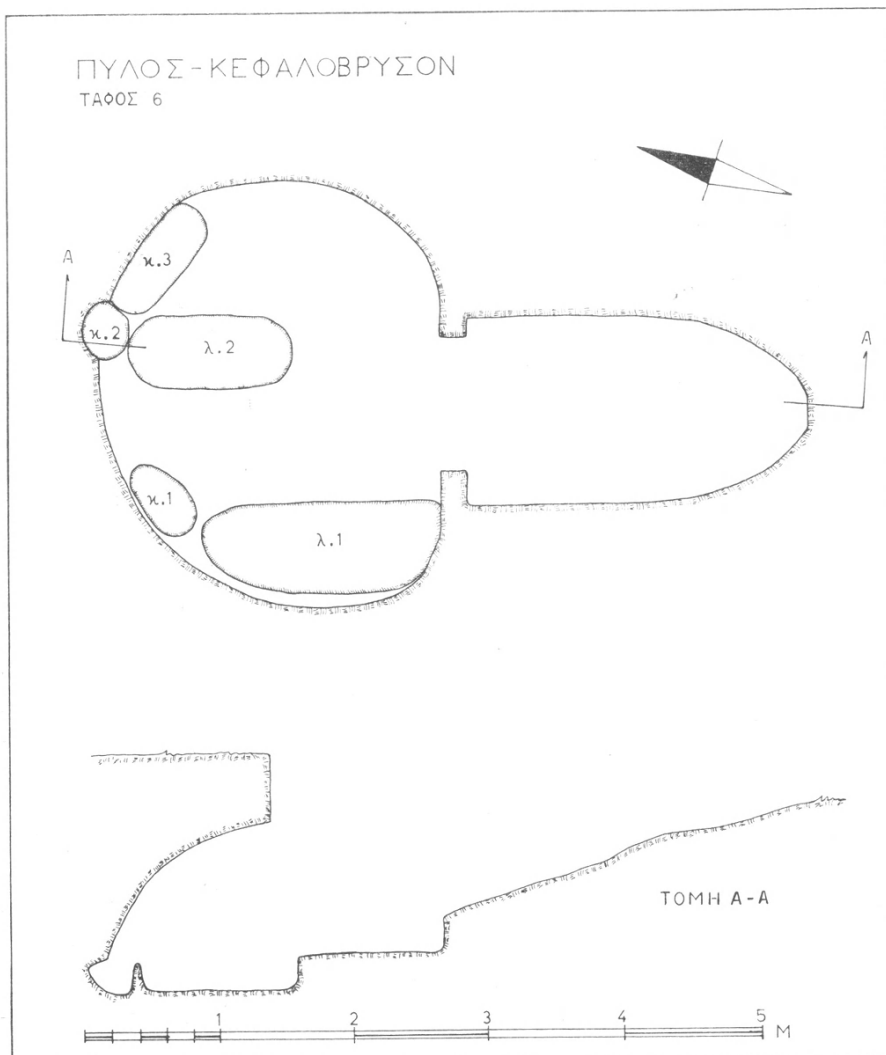
τὴν δεξιὰν κνήμην ἔκειτο ἄωτον ἀλάβαστρον («δακρυδόχον») καὶ παρὰ τοὺς πόδας μικρὸς αἰχμηρὸς πίθος τοῦ οἴνου μετὰ διώτου μελαμβροῦς σκύφου φέροντος περὶ τὸ χεῖλος κιτρίνην ἀνθίνην διακόσμησιν (πίν. 119γ. ε. η. θ). Προφανῶς ὁλόκληρος ἡ συστάς τῶν τάφων τούτων εἶναι Ἑλληνιστικὴ τῶν περὶ τὸ 300 χρόνων ἢ ὀλίγον βραδύτερον.

Ὀλίγα μέτρα πρὸς Ν. τοῦ τάφου Κ ε φ. 5 ἔκειτο εἰσέτι ἀνοικτὸς ὁ πέ-
ρυσιν ἀνασκαφεὶς σπουδαῖος ΜΕ λακκοειδὴς τάφος Κ ε φ. 1 (εἰκ. 3). Κατὰ τὴν
παρουῶσαν περίοδον, προτοῦ ἐπιχωσθῆ, καθόσον κεῖται ἐντὸς τῆς ὁδοῦ, ἐγένετο
συμπληρωματικὴ σκαφὴ πέριξ αὐτοῦ. Εἰς τὸ Ν. μέρος συνάπτεται πρὸς
τοῦτον μικρότερος λακκοειδὴς τάφος καὶ παρὰ τοῦτον ἀβαθὴς κυκλικὸς βό-
θρος (πίν. 116α). Ὁ λάκκος περιεῖχε τὰ λείψανα δύο ὀκλαζόντων σκελετῶν
ἄνευ κτερισμάτων. Ἡ ὁπὴ εἰς τὰ τοιχώματα τοῦ κυρίως τάφου (Κ ε φ. 1),
ἣτις πέρυσιν ἐνομίσθη κόγχη, ἀπεδείχθη καὶ ἐδῶ, ὥς καὶ εἰς τὸν Κ ε φ. 5,
ὅτι ἦτο ὁλόκληρος λαξευτὸς τάφος, ἀνοιχθεὶς τόσον πλησίον, ὥστε διέτρησεν
εἰς τὸ δυτικὸν πλευρὸν τὸν Κ ε φ. 1. Ὁ νέος τάφος ἔλαβε τὴν ἀρίθμησιν Κ ε φ. 6
(εἰκ. 3 καὶ 4) καὶ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν Κ ε φ. 5. Φέρει καὶ οὗτος πτυοειδῆ
δρόμον ἀπὸ Ν., ὁδηγοῦντα εἰς τὸν ἐνταῦθα ἡμικυκλικὸν θάλαμον (διάμ. 3.20),
ὅστις ἔφερε δύο λάκκους καὶ τρεῖς κόγχας ἢ βόθρους (πίν. 116β). Σφύζονται κα-
λῶς αἱ παραστάδες τῆς θύρας, ἀλλ' οὔτε ἀνώφλιον οὔτε στέγη διατηρεῖται
κατὰ τὸ μέρος τῆς εἰσόδου εἰς τὸν ταφικὸν θάλαμον. Λίθοι ἦσαν καὶ ἐδῶ
σεσωρευμένοι πρὸ τῆς θύρας. Ἐπ' αὐτῶν εἶχε προσφερθῆ θυσία, διότι εὐρέθη
τέφρα καὶ ὅσα ζῶων ἐπὶ τῶν κεκαυμένων λίθων καὶ γῆς. Ἐντὸς αὐτῶν
ὑπῆρχον τὰ λείψανα ὀλίγων ἀγγείων, σχεδὸν πάντων ποτηρίων, ὁμοῦ δὲ καὶ
ἐνὸς μετρίου μεγέθους σκυφοκρατήρος, ἐντοπίας ἀτελοῦς τεχνικῆς καὶ ὀπτή-
σεως, φερόντων δὲ καταφανῆ τὴν ΜΕ ἀνάμνησιν (ἐν ἑξ αὐτῶν πίν. 120ζ).
Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ θαλάμου δὲν παρουσίασεν ἀθίκτους νεκρούς, ἀν καὶ διε-
τηροῦντο μερικὰ ὅσα καὶ κρανία. Πάντα τὰ εὐρεθέντα μικρὰ ἀγγεῖα εἶναι
πρώιμα Μυκηναϊκὰ (δείγματα πίν. 120γ. δ. ε). Ἐνδιαφέρον εὐρημα ὑπῆρξεν
ἡ ὁμοῦ μετὰ τούτων εὐρεθεῖσα χαλκὴ περόνη (πίν. 119β) μήκους 0.112 μετὰ
κωνικῆς κεφαλῆς, κόμβου καὶ ὀπῆς πρὸς δίοδον θώμιγγος, δι' οὗ ἡ περόνη
ἔστερεοῦτο ἐπὶ τοῦ ἐνδύματος. Τοιαῦται περόναι εὐρίσκονται μόνον ἐντὸς
Ῥυστερομυκηναϊκῶν τάφων, ἐνῶ ἐνταῦθα ἀποδεικνύεται ἡ ὑπαρξὶς τούτων
εἰς Πρωτομυκηναϊκὸν περιβάλλον.

Πέρα τῆς ὁδοῦ πρὸς Β., ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ κ. Ἰω. Βοριᾶ, ἀνεκα-
λύφθη ἐγκατάστασις ὑστερωτέρας Ἑλληνιστικῆς ἢ καὶ Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς,
ἀλλὰ τεθεμελιωμένη ἐντὸς Μυκηναϊκῶν στρωμάτων. Πρόκειται περὶ κυκλι-
κοῦ λαξεύματος εἰς τὸν βράχον (ὅπερ ἐνομίσθη τάφος), οὗ ἐν τῷ μέσῳ κεῖ-
ται ἀβαθὴς λιθίνη λεκάνη. Ἐτεραι κοιλότητες καὶ τοιχάρια ἐσημειώθησαν,
ἡ δ' ἀνεύρεσις τριῶν ἀρτοιδῶν ἀντικειμένων (πελάνων) συγκεκριμένων ἐκ

σκαωρίας σιδήρου, ἔδωκε τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἐγκαταστάσεως, ὡς «μεταλλουργείου» (πίν. 117β). Ἡ ἔρευνα δὲν ἔληξεν ἐκεῖ.

Κατὰ τὴν παροῦσαν σκαφικὴν περίοδον ἔσχομεν ἐκ νέου τὴν εὐχαρί-

Εἰκ. 4. Σχέδιον τοῦ τάφου 6 Κεφαλοβρύσου.

στησιν τῆς συνεργασίας τοῦ διαπρεποῦς ἀνθρωπολόγου τῆς Βιέννης, καθηγητοῦ κ. Emil Breitingер ὁμοῦ μετὰ τῆς δ. Almut Breitingер, τοῦ ἐπι-

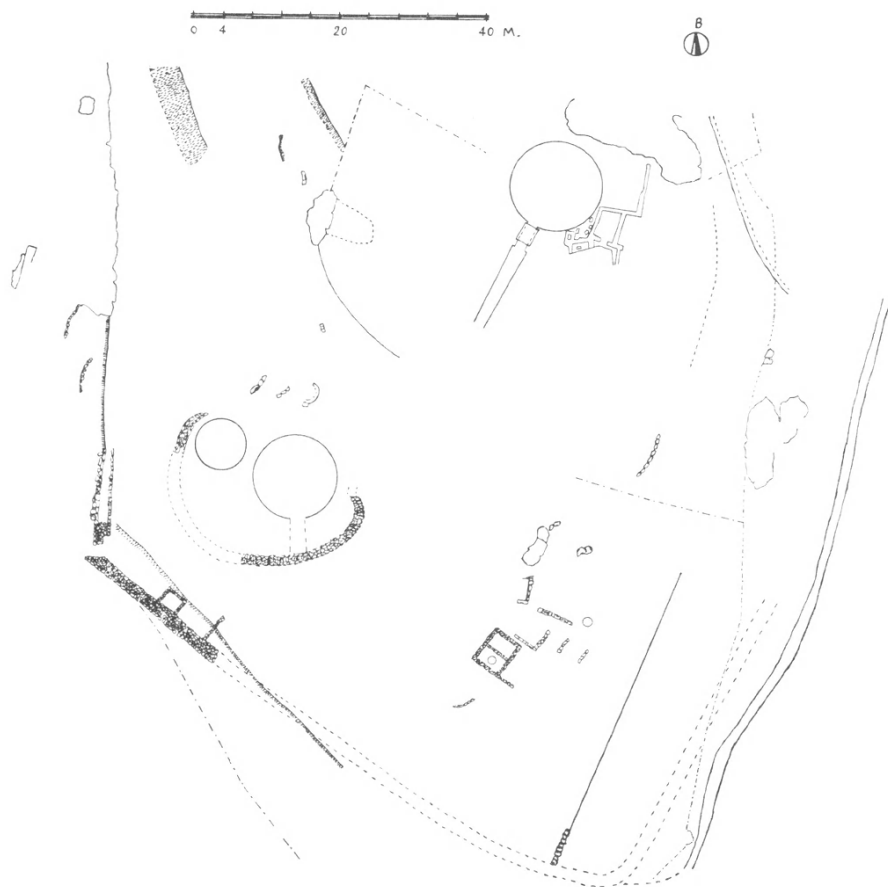
μελητοῦ Dr. Jzgon Reuer καὶ τῆς βοηθοῦ δ. Felicitas Cerny. Ἡ τύχη ἐβοήθησε τοὺς φίλους ἐρευνητάς, διότι οἱ ἀνασκαφέντες τάφοι ἀπέδωκαν δεκάδας κρανίων, ἅτινα σχεδὸν πάντα ἐξήγαγον οἱ ἴδιοι. Ἐν τῷ μουσεῖῳ Χώρας ἐγένετο συστηματικὴ ἐπεξεργασία καὶ τακτοποίησις τοῦ ὑλικοῦ ἐντὸς εἰδικῶν κιβωτίων ἐπὶ τούτῳ κατασκευασθέντων. Τὸ πλῆθος ὅμως καὶ ἡ σπουδαιότης τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ ὑλικοῦ τῆς ἀνασκαφῆς Βολιμιδίων (Παλαιπύλου), ἀλλὰ καὶ ἄλλων Πυλιακῶν ἀνασκαφῶν, θὰ ἀπαιτήσῃ τὴν παρουσίαν τῶν πολυτίμων συνεργατῶν καὶ κατὰ τὴν προσεχῇ περίοδον.

ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ. Αἱ ἀνασκαφαί Περιστεριᾶς (εἰκ. 5) ἀπέδωκαν κατὰ τὴν ἔφετεινὴν περίοδον λίαν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Κατὰ τὸ πρόγραμμα ἡμῶν ἐπρόκειτο νὰ συνεχισθῇ ἡ ἀνασκαφὴ καὶ νὰ γίνουν αἱ ἀπαραίτητοι ὑποστυλώσεις εἰς τοὺς θολωτοὺς τάφους. Κατέφθασε μετὰ φορτίου ξυλείας ὁ ἐργοληγὸς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κ. Χαρίλαος Σφακιανᾶκης, παρηγγέλθησαν δ' ἀμέσως καὶ σιδηροδοκοὶ ἐκ Πατρῶν. Διὰ τούτων ἐγένετο ἡ ὑποστύλωσις τοῦ στομίου τοῦ μεγάλου θολωτοῦ τάφου 1 συμφώνως πρὸς τὰ σχέδια τοῦ ἀρχιτέκτονος τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεων κ. Αἶαντος Βαζιριαντζίκη (πίν. 126β). Ἐπειδὴ καὶ ἡ κατὰ πολὺ μικροτέρα θύρα τοῦ θολωτοῦ τάφου 2 ἔχρηξεν ἐπείγουσας στερεώσεως (εἵχομεν ὑποστυλώσει ταύτην προχείρως διὰ ξύλων) κατεσκευάσαμεν ὅμοιον σιδηροῦν πλαίσιον καὶ διὰ ταύτην (πίν. 127α). Ἐπὶ πλέον ὁ τάφος οὗτος ἐστερεώθη εἰς τὰ κινδυνεύοντα τμήματα τῆς θόλου του διὰ σειρᾶς κτιστῶν ἀντηρίδων. Ὁ δρόμος τοῦ τάφου ἦτο ἄλλοτε τετειχισμένος εἰς τὰ τοιχώματά του, διότι ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει βράχος, ἀλλὰ μαλακὴ γῆ. Ὀλίγα ὅμως μέρη διετηρήθησαν. Ἐπειδὴ δ' ἐπανειλημμένως εἶχον κρημνισθῇ τὰ χώματα τῶν παρειῶν τοῦ δρόμου, συνεπληρώσαμεν τὴν τεῖχισιν. Ὁ ἰδικὸς μας τοῖχος ἐτοποθετήθη 0.10 μ. ἐσώτερον τοῦ παλαιοῦ πρὸς εὐκόλον διάκρισιν. Ἐπὶ πλέον, ὅπου διετηροῦντο λίθοι τῆς παλαιᾶς τεχίσεως, ἀφέθησαν ὅπαι εἰς τὸν νέον τοῖχον, ἵνα ᾧσιν ὁρατὰ τὰ λείψανα τοῦ παλαιοῦ (πίν. 127α).

Ἡ μεγάλη ὅμως καὶ δύσκολος ἐργασία συνετελέσθη εἰς τὸν μέγαν θολωτὸν τάφον 1, οὗ ἡ θόλος εὗρίσκετο εἰς λίαν ἐπικίνδυνον κατάστασιν. Ἡ Διεύθυνσις Ἀναστηλώσεως εἶχε θέσει πρὸς ἡμᾶς ὄρον τὴν πλήρη ἀνασκαφὴν τῆς θόλου, ἵνα ἐν συνεχείᾳ ἀρχίσῃ τὸ ἔργον τῆς Ἀναστηλώσεως. Ἡ ἐκκένωσις ὅμως τῆς θόλου ἦτο ἀδύνατος ἄνευ εἰδικῶν μέτρων ὑποστυλώσεως. Πράγματι, πλὴν τῶν κατωτάτων 6-7 δόμων, πάντες οἱ λίθοι τῆς θόλου ἔχουσιν ὑποστῇ ἀπίστευτον σύνθλιψιν, τινὲς δὲ ἔχουν κυριολεκτικῶς μεταβληθῇ εἰς χάλικας. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἰσχυρῶς κρυσταλλικὴν ὑφὴν τοῦ χρησιμοποιηθέντος λίθου, ὅστις θραύεται ὡς ὕαλος. Ἐπειδὴ δ' ὁ τάφος ἀνῆκει εἰς τὴν πρῶτον ἐποχὴν καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες δὲν εἶχον εἰσέτι συγκο-

μίσει ἀρκετὴν πεῖραν, ἐνομίσθη ὅτι τὸ ὑπερβολικὸν πάχος τῶν τοίχων τῆς θόλου (ἄνω τοῦ μέτρου) προσέδιδε μείζονα στερεότητα. Ἐὰν ὑπολογισθῇ τὸ βάρος καὶ τοῦ πελώριου τύμβου χώματος, ὅστις ἐσωρεύθη ὑπὲρ τὴν θόλον,

ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ - ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1964

Εἰκ. 5. Τοπογραφικὸν διάγραμμα Περιστεριάς.

ἀσφαλῶς δὲ καὶ ἡ ἐπίδρασις σεισμῶν, θὰ γίνῃ νοητὸν διὰ ποῖον λόγον πάντες οἱ λίθοι τοῦ τάφου καὶ τὰ ἀνώφλια καὶ μετ' αὐτῶν οἱ τοῖχοι τοῦ στομίου ὑπέστησαν ρωγμάς, μέχρις ὅτου ἡ θόλος ἐξεκλειδώθη καὶ τελικῶς κατέρρευσεν. Ὁ πελώριος ὄγκος τῶν ἐξαχθέντων λίθων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν τάφων, κατακλύσας κυριολεκτικῶς πάντας τοὺς ἐλευθέρους χώρους τῆς ἀνα-

σκαφῆς, μαρτυρεῖ καὶ περὶ τῶν νεκρῶν βαρῶν, ἅτινα τόσον ὀλεθρώως ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς στερεότητος τοῦ τάφου.

Ἡ βαθμιαία μεθοδικὴ ὑποστύλωσις τοῦ τάφου 1 ἐγένετο κατὰ τρόπον ἐξόχως εὐφυῶς καὶ τολμηρὸν ὑπὸ τοῦ κ. Σφακιανάκη. Μετὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ στομίου διὰ τοῦ σιδηροῦ πλαισίου ἐγένοντο μερικαὶ ἐγκάρσιοι στερεώσεις συμπληρωματικαὶ διὰ συνθέτων ξυλίνων ὑποστυλωμάτων. Ἦρχισεν ἀκολουθῶς ἄνωθεν μετὰ προσοχῆς ἡ ἀφαίρεσις μερικῶν λίθων καὶ χωμάτων τῆς θόλου καὶ ἐντὸς ὀλίγου δάσος ἐκ ξυλίνων στηριγμάτων ὑπεστήριξε κατὰ τὸ δυνατόν τὰ ἐρείπια τῶν τοιχωμάτων. Ἐφόσον προεχώρει ἡ ἐκκένωσις τῆς θόλου ἐβελτιοῦτο καὶ ἡ στήριξις. Οὕτως ἡ πλήρης ἀνασκαφὴ ἐπετεύχθη, ἐφαρμοσθείσης ὅμως καὶ τῆς ἐξῆς μεθόδου : Ἐκαστον τμήμα τῆς θόλου, τὸ ὁποῖον ἐκαθαρίζετο, ἐπενεδύετο ἀμέσως διὰ ξηρολιθιάς ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν καταπεσόντων λίθων. Οὕτω, μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀνασκαφῆς, ἡ θόλος εὐρέθῃ ἐπενδεδυμένη. Τὰ τῆς περιγραφείσης ἐργασίας βλέπει τις ἐπὶ τῶν πινάκων 124 - 126. Ἐπὶ τοῦ πίν. 125α βλέπει τις τὴν κατάστασιν τῶν τοιχωμάτων τῆς θόλου καὶ συγχρόνως τὴν γινομένην ἐπένδυσιν διὰ ξηρολιθιάς. Ἡ φωτογραφία πίν. 125β δεικνύει τὸ ἀριστερὸν (δυτικόν) τμήμα τῆς θόλου πλήρως ἀνεσκαμμένον. Ὁ πίν. 126α δεικνύει τὸ αὐτὸ τμήμα μετὰ τὴν ἐπένδυσίν του διὰ παχείας ξηρολιθιάς.

Αἱ ἐργασίαι αὗται ὅμως δὲν εἶναι μόνιμοι. Ὁ τάφος 1 Περιστεριᾶς ἀνήκει εἰς τὰ περιφημότερα μνημεῖα τοῦ Μυκηναϊκοῦ ἀλλὰ καὶ παντὸς προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ. Καθῆκον ἡμῶν εἶναι νὰ τὸν διασώσωμεν. Ἡ Ὑπερηρέσια Ἀναστηλώσεως ὀφείλει ἄνευ ἀναβολῆς νὰ λάβῃ πάντα τὰ μέτρα πρὸς συστηματικὴν ἀναστήλωσιν τοῦ μνημείου τούτου, τὸ ὁποῖον, μὲ τὴν πελεκητὴν πρόσοψιν καὶ μὲ τὰ Μινωικὰ λατομικὰ σημεῖα ἐπ' αὐτῆς προσλαμβάνει καὶ ἐντελῶς ἰδιαιτέραν ἱστορικὴν σημασίαν ὥς πρὸς τὴν πορείαν καὶ τὰς διασταυρώσεις τῶν πολιτισμῶν.

Αἱ στερεωτικαὶ ἐργασίαι ἔσχον καὶ ἕτερον εὐχάριστον ἀποτέλεσμα, τὴν ἀπόκτησιν τῶν πρώτων ἀγγείων τῆς σκοτεινῆς Μεταμυκηναϊκῆς περιόδου, ἅτινα, διὰ τὴν σπάνιν τοιούτων εὐρημάτων, εἶναι πολύτιμα. Ἐν Τριφυλίᾳ μάλιστα εἶναι τὰ πρῶτα καὶ μόνα γνωστὰ παραδείγματα. Πρόκειται περὶ ἐπτὰ μικρῶν ἀγγείων (πίν. 121) εὐρεθέντων εἰς θέσιν Ρίτζες, κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου τῆς διαδρομῆς ἀπὸ Κυπαρισσίας πρὸς Περιστεριάν (6 χλμ. ἀπὸ Κυπαρισσίας ἐπὶ λοφίσκου). Τὰ ἀγγεῖα εῤῥεν ἐντὸς πίθου, οὗτινος τὸ κατώτερον αἰχμηρὸν τμήμα ἐσώθη (πίν. 121ζ), ὁ σιδηρουργὸς τῆς ἀνασκαφῆς κ. Βασίλειος Λαμπρόπουλος καὶ προθύμως παρέδωκε ταῦτα ἡμῖν. Ἐπέμεινε ρητῶς, ὅτι οὐδ' ἔχνος τέφρας ἢ ἀνθρώκων ἢ ὀστέων ὑπῆρχεν ἐντὸς τοῦ πίθου, ὅστις εὐρέθῃ κεκλιμένος ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ του. Δύσκολον ὅμως εἶναι νὰ φαντασθῇ τις, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἄλλης περιπτώσεως ἐκτὸς τάφου,

ἴσως παιδικοῦ, οὗτινος εἶχον διαλυθῇ τὰ ὀστᾶ. Τὰ ἀγγεῖα εἶναι τὰ ἐξῆς :

1) Τέσσαρα μικρὰ καὶ ἐν μέρει μικρότατα προχοῖδια, ἅτινα μόνον ὡς παιδικὰ ἀθύρματα εἶναι νοητά. Ἐν ἐκ τούτων εὐρίσκεται εἰσέτι ἐντὸς μείζονος κυάθου (πίν. 121α.β καὶ ε). Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα σύγκεινται ἐκ πορώδους καστανοῦ ἢ μελανοῦ πηλοῦ καὶ εἶναι χ ε ι ρ ο π ο ί η τ α.

2) Τρεῖς τροχήλατοι μόνωτοι κύαθοι (πίν. 121γ-ε). Ὁ πρῶτος φέρει μελαμβαφῇ τὴν κάτω κοιλίαν ἐπὶ κιτρινωποῦ πηλοῦ, ὅστις ἄβαφος παραμείνας ὑπὸ τὰ χεῖλη φέρει προιονοειδῇ γραμμὴν μὲ ὀξεῖς ὀδόντας (ῥψ. 0.063, διάμ. χελέων 0.073). Παρόμοιος ἦτο καὶ ὁ δευτερος κύαθος, ἀλλ' ἀποξεσθεῖς ὑπὸ τοῦ εὐρετοῦ διατηρεῖ ἐξίτηλον τὴν προιονοειδῇ γραμμὴν. Ἐφερε καὶ ἐσωτερικῶς τὸ μελαμβαφὲς βερνίκωμα. Ὁ τρίτος δὲν φέρει τὴν προιονωτὴν γραμμὴν, ὑπάρχει ὅμως στενὴ ἐξηρημένη ζώνη ὑπὸ τὰ χεῖλη. Ἐντὸς αὐτοῦ ἀφéréθη τὸ μικρὸν χειροποίητον κυάθιον ἢ προχοῖδιον ὡς εὐρέθη.

Πιστεύω, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς Πρωτογεωμετρικὴν μᾶλλον ἢ Ὑπομυκηναϊκὴν ἐποχὴν καὶ ἀποτελοῦσιν ἐνδιαφέροντα δείγματα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀποσυνθέσεως, ὁπότε ὁ ἀπομείνας πληθυσμὸς διεσπάρη καὶ κατῴκει κωμηδὸν ἢ κατὰ ἀγροικίας.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως Περιστεριᾶς ὑπῆρξαν τὰ ἀκόλουθα :

Δύο ἔρευναι ἐγένοντο κατὰ τὸ νότιον ὄριον τῆς ἀκροπόλεως, ἡ πρώτη εἰς τὸ Ἀνατολικὸν ἄκρον (ΝΑ. τομεὺς) καὶ ἡ δευτέρα εἰς τὸ Δυτικὸν ἄκρον (ΝΔ. τομεὺς). Εἰς τὸν ΝΑ. τομέα πλὴν ἰχνῶν τοῦ τείχους, ὅπερ ἀπὸ τοῦ βατοῦ ΝΑ. μέρους περιέβαλλε τὴν ἀκρόπολιν, εὐρέθησαν οἱ τοῖχοι Μυκηναϊκοῦ οἰκοδομήματος καὶ ὑπὲρ τοῦτο οἱ τοῖχοι ἐτέρου οἰκοδομήματος τῆς πρωίμου Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς (πίν. 122α, ἔνθα κάτω εἶναι ὄρατοὶ οἱ Μυκηναϊκοὶ καὶ ἄνω οἱ Ρωμαῖκοὶ τοῖχοι). Τὸ Ρωμαϊκὸν οἰκοδόμημα δὲν φαίνεται νὰ ἦτο οἰκία. Σύγκειται ἐκ δύο δωματίων, ὧν τὸ ἐν εἶναι ἐστρωμένον (ἀκανονίστως) διὰ τεμαχίων κεράμων καὶ τὸ ἕτερον φέρει ἐν τῷ μέσῳ κυκλικῶς σειρὰν ὁμοίων τεμαχίων κεράμων (πίν. 122β). Χαλκοῦν νόμισμα, ἐφ' οὗ ἀναγινώσκεται τὸ ὄνομα τοῦ Νέρωνος, δίδει καὶ τὴν χρονολογίαν.

Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἔχει ἀβαθῶς θεμελιωθῇ ἐντὸς τῶν Μυκηναϊκῶν στρωμάτων. Τὰ ὀλίγα Ρωμαϊκὰ ὀστρακα ἀνευρίσκονται ὁμοῦ μετὰ μεγάλου πλήθους Μυκηναϊκῶν, σπανίως γραπτῶν, συνηθέστερον δὲ ἀγράφων. Μία κύλιξ εἶναι σχετικῶς καλῆς διατηρήσεως (πίν. 123γ), ἀνήκουσα καὶ αὕτη καὶ ὅσα ἄλλα ὀστρακα εἶναι χαρακτηριστικὰ πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν, μᾶλλον εἰς IIIA καὶ ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει ὑστερωτέραν τῆς IIIB περίοδον. Εὐρέθησαν ὁμοίως μερικὰ εἰδῶλια τετραπόδων καὶ ἀνθρωπίνων μορφῶν (πίν. 123β), σφονδύλια πῆλινα ἢ ἐκ στεατίτου, ἴχνη χαλκοῦ, μικραὶ λίθιναι

ἀκόναί καὶ εὐτελὲς φακοειδὲς ψῆφος στεατίτου μετὰ ἰχνῶν κυκλικῆς γλυφῆς τοῦ τρυπάνου.

Εἰς τὸν ΝΔ. τομέα ἀνεφάνη τμῆμα τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ δυτικοῦ σκέλους τοῦ τείχους καὶ κατὰ μῆκος αὐτοῦ χαλκικόστρωτον δάπεδον. Μικρὸν μόνον τμῆμα ἀνεσκάφη καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων εὐρημάτων ἰδιαιτέρως μνημονευτέα εἶναι πῆλινα εἰδώλια γυνῶν γυναικείων μορφῶν ἀξιολόγου πλαστικότητος (πίν. 123α).

Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς θόλου τοῦ τ. 1 παρέσχεν ἐκ μὲν τοῦ Ἑλληνιστικοῦ κεκαυμένου στρώματος τῶν θυσίων πλῆθος ἀγνύθων καὶ μελαμβαφῶν ὀστράκων, ἐξ ὧν συνεκροτήθησαν μικροὶ ἀναθηματικοὶ κύαθοι καὶ ποτήρια (πίν. 129γ - ζ). Κάτωθεν τοῦ στρώματος τούτου (εὐρισκομένου εἰς ὕψος 50 - 80 ἐκ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου τῆς θόλου) εὐρέθησαν πολλὰ ὀστρακα πρώιμων καὶ μεσαίων Μυκηναϊκῶν ἀγγείων, ἐπὶ δὲ τοῦ δαπέδου κυρίως πλῆθος θραυσμάτων ἐκ πιθαμοφρέων Ἀνακτορικοῦ καὶ πρώιμου καὶ προκεχωρημένου ρυθμοῦ (πίν. 127β καὶ 128α). Εὐρέθησαν ὡσαύτως τὰ τεμάχια λιθίνου γλυπτοῦ λύχνου ἐκ μέλανος λίθου (πίν. 128β), κέρατα ἐλάφων (ἐκ τοῦ Ἑλληνιστικοῦ στρώματος) (πίν. 144γ) καὶ ἄμορφα τεμάχια χαλκοῦ.

Ἐκ τοῦ πάλαι πλούτου τοῦ τάφου, πλὴν τεμαχίων χρυσῶν φύλλων, ἀνευρέθησαν :

Δύο χρυσᾶ φύλλα ἐν σχήματι τοῦ ἱεροῦ κισσοῦ - *waz* (πίν. 129α).

Χρυσῇ ψῆφος μεγέθους μικροῦ κερασίου μετὰ θανμασίας μορφοῦσης (κοκκιδωτῆς) διακοσμήσεως (πίν. 129β). Εἶναι σφαῖρα ἐλαφρῶς πεπιεσμένη καί, κατὰ εὐστοχον παρατήρησιν τῆς βοηθοῦ τῆς ἀνασκαφῆς δ. Β. Δαραδήμου, μιμεῖται μᾶλλον τὸν καρπὸν τῆς κομάρου ἢ τὸ μόνον. Ἡ ἔκφρασις τοῦ Ὀμήρου μορφοῦς χαρακτηρίζει ἐπιτυχέστατα τὴν θανμασίαν ταύτην ἐργασίαν. Πλέον τῶν χιλίων μικροτάτων σφαιριδίων ἔχουσι προσκολληθῇ ἐν πρὸς ἐν ἐπὶ τῆς χρυσῆς ἐπιδερμίδος τῆς ψήφου, ἵνα ἀπαρτίσῃ τὸν καρπὸν τῆς κομάρου (*arbutus unedo*), ἣτις καὶ ἐπὶ τῶν πινακίδων τῆς Κνωσοῦ ἀναφέρεται *ko - ma - ra* [...], (βλ. L. STELLA, *La civiltà Micenea*, 1965, 176 - 7).

Τέλος εὐρέθησαν δύο συναπτόμενα χρυσᾶ φύλλα ἐξ ἐπενδύσεως σκεύους τινός, ἅτινα διασφύζον τμῆμα σπονδαίας παραστάσεως : Ἑπτὰ ἀνθρώπινα μορφαὶ ἐναλλὰξ ὑψηλότεραι καὶ χαμηλότεραι (φαίνονται ὡς ἔφηβοι καὶ παῖδες) βαίνουν πρὸς ἀριστερά. Ἡ καλύτερον διατηρουμένη μορφή χειρονομεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς μὲ ἀνοικτοὺς δακτύλους. Ἡ ἀριστερὰ εὐρίσκεται ἐπὶ τοῦ στήθους παρὰ τὸν μαστόν. Πρὸ τοῦ στήθους δυσδιάκριτον τρισκελὲς ἀντικείμενον. Τὸ ἔδαφος μετὰ τῶν μορφῶν πληροῦται καθέτων ραβδώσεων ἰδιδουσῶν περὶ τὴν ἐντύπωσιν τὴν οἰκείαν ἐκ τοῦ ρυτοῦ τῶν «λικμη-

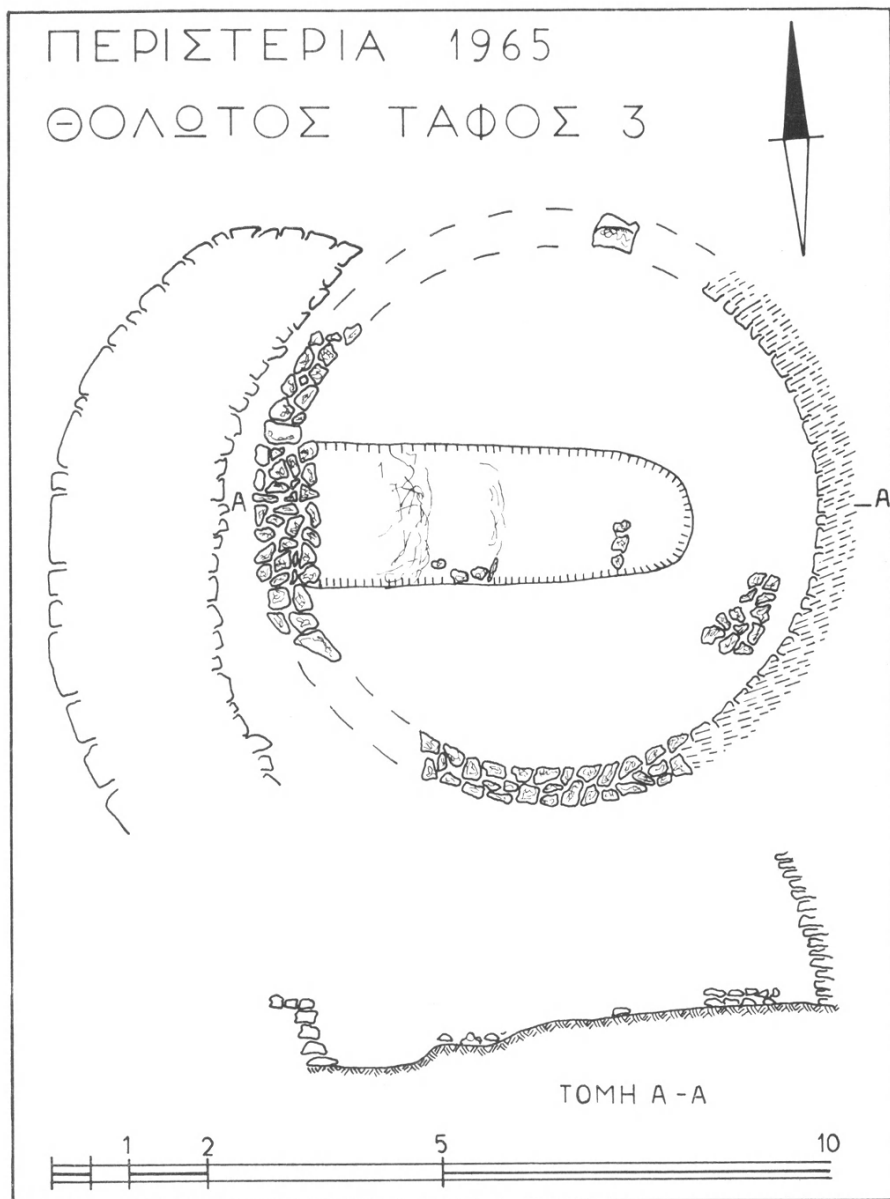
τήρων» Ἀγίας Τριάδος. Ἵσως πρόκειται καὶ ἐνταῦθα περὶ ἀναλόγου ὁμίλου, διότι πολεμισταὶ δὲν εἶναι (πίν. 128γ).

Τὰ σπουδαιότερα ἀποτελέσματα ἀπέδωκεν ἡ ἔρευνα τοῦ «Κύκλου» (ἂν καὶ ἀπεδείχθη ἐν τῷ μεταξὺ ὅτι πρόκειται περὶ ἡμικυκλίου). Τὸ μνημειῶδες τοῦτο κατασκευάσμα (πίν. 130α), διαμέτρου ἄνω τῶν 30 μέτρων, ἠρευνήθη ἐφέτος καλύτερον. Ἐξωτερικῶς καταλήγει εἰς μὲν τὸ Ἀνατολικὸν ἄκρον εἰς γωνίαν (πίν. 130β), ἀλλ' ὁ τοῖχος προχωρεῖ καὶ πέραν ταύτης. Ἐπειδὴ δὲ πρῶμα ὄστρακα (YE I), εἰδῶλια καὶ ἔχνη πυρᾶς παρουσιάζονται ἐνταῦθα, ἀφέθη ἡ συμπλήρωσις τῆς ἀνασκαφῆς δι' εὐθετώτερον χρόνον. Πράγματι, ἄνευ κατασκευῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ μέχρι Περιστεριάς, πρὸς ἄνοδον καταλλήλων μηχανικῶν μέσων, ἡ ἀνασκαφή καθίσταται πολὺ δαπανηρὰ λόγῳ τῶν μεγάλων ἐπιχώσεων. Εἰς τὸ ἔτερον ἄκρον, τὸ δυτικόν, ὁ «Κύκλος» καταλήγει εἰς αἰχμὴν (πίν. 131α), ὡς ἦτο ἤδη γνωστόν.

Ἐντὸς τοῦ «Κύκλου» κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο εἶχεν ἤδη ἐντοπισθῇ ὁ θολωτὸς τάφος 3 (εἰκ. 6), ὅστις ἐφέτος ἠρευνήθη πλήρως. Ἡ ὅλη οἰκοδομικὴ αὐτοῦ δεικνύει, ὅτι εἶναι ὁ νεώτατος πάντων, εἶναι δὲ καὶ ὁ μικρότατος. Ἡ διάμετρος του ἦτο 6.90 μ. καὶ μόνον ἐν τεμάχιον τῆς θόλου εἰς τὸ Ἀν. μέρος διατηρεῖται μέχρις ὕψους 2 μ. περίπου. Τῆς ὑπολοίπου θόλου διατηρεῖται εἰς τινα σημεῖα μόνον ἡ κατωτάτη σειρὰ τῶν πρώτων λίθων τῶν θεμελίων. Ὀλόκληρος ἡ θόλος συνέκειτο ἐκ μικρῶν πλακωτῶν λίθων ἄλλης ποιότητος, οὐχὶ τόσον κρυσταλλικῆς, ὅσον ἡ τῶν τάφων 1 καὶ 2. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς θόλου ὑπάρχει μικρόν, ἀκανονίστως τριγωνικὸν βάθρον, μήκους 1.10 μ. (πίν. 131α). Τὸ ἔδαφος τῆς θόλου σύγκειται κατὰ μὲν τὸ Β. μέρος ἐκ τοῦ φυσικοῦ κροκαλοπαγοῦς βράχου, κατὰ δὲ τὸ Ν. μέρος ὑπάρχει καὶ ἐλαφρὰ ἐπίχωσις ἀργιλώδους ὑφῆς, ἵνα ἐπιτευχθῇ ὀριζοντίωσις.

Τάφος στενὴ, ἀνοιχθεῖσα ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἐντὸς τῆς θόλου, σκοπὸν εἶχε νὰ ἐρευνηθῇ καλύτερον τὸ ὑπέδαφος ἐντὸς τοῦ «Κύκλου», ὅστις ἐπιδέχεται μὲν καὶ ἄλλας ἐρμηνείας ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ ὑπόνοια, ὅτι δυνατόν νὰ περιέκλειε λακκοειδεῖς τάφους, παλαιότερους τῶν θολωτῶν, ὡς συμβαίνει ἐν Μυκῆναις (ἡ ἐλπὶς αὕτη ἐξεφράσθη ἤδη ἐν ΠΑΕ 1962, 95). Ἡ τάφος οὐδὲν ἀπέδωκε, διότι ἐντὸς ὀλίγου συνηντήσαμεν τὸ σκληρὸν φυσικὸν πέτρωμα. Ἀκολούθως ἠνοίχθη σταυροειδῶς ἑτέρα τάφος ἀπὸ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμᾶς, ὅπου ὡσαύτως παρουσιάζει κλίσιν ὁ φυσικὸς βράχος. Τὴν φορὰν ταύτην τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν εὐτυχῆ.

Ἐνῶ Ὀλόκληρος ἡ θόλος οὐδὲν παρουσίασεν εὗρημα, πλὴν ὀστράκων κατὰ τὸ πλεῖστον ΜΕ, ἅτινα ἀνῆκον προφανῶς εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ Κύκλου (τινὰ τῶν ἀνασυγκροτηθέντων ἀγγείων ἐνταῦθα πίν. 123δ-ζ), ἤρχισαν νῦν νὰ ἀναφαίνωνται ὑπὸ τὸ δάπεδον ψήγματα φυλλαρίων χρυσοῦ. Ταῦτα

Εἰκ. 6. Σχέδιον θολωτοῦ τάφου 3 Περιστεριᾶς.

ἀπέβαινον διαρκῶς πολυαριθμότερα, ἐνίοτε δὲ τὰ φύλλα ἦσαν σημαντικῶν διαστάσεων. Συγχρόνως παρουσιάσθη σειρά λίθων ἐντὸς τῆς τάφρου, ἣν διὰ τοῦτο διεπλατύναμεν. Οἱ λίθοι ἦσαν πάντες μικροὶ πλακωτοί, ὡς καὶ οἱ τῶν τοίχων τῆς θόλου καὶ ἦσαν ἀρχικῶς ἀραιοί (πίν. 131α). Βαθύτερον ἀνεφάνη δεύτερον στῶμα πυκνότερον ἐκ τῶν αὐτῶν λίθων, τὰ χρυσᾶ μικρὰ εὐρήματα ἐπολλαπλασιάζοντο, ὧν μεταξὺ μία γλαῦξ, τρίτωνες, ρόδακες, χρυσοὶ θύσανοι. Τέλος, προσκείμενα πρὸς τὴν Νοτίαν πλευρὰν τῆς τάφρου, ἐνθα εἶχε γίνει ἥδη σαφές, ὅτι ὁ βράχος εἶχε λατομηθῇ εἰς ἀβαθῆ λάκκον, ἀνεφάνησαν πρῶτον τὸ χρυσοῦν κύπελλον 1, ἀκολούθως τὸ διάδημα καὶ εἶτα τὸ χρυσοῦν κύπελλον 2 (πίν. 131β καὶ 132α).

Συγκινητικὸς ὑπῆρξεν ὁ ἐνθουσιασμός τῶν ἐργατῶν, πάντων κατοίκων Μύρου, οἵτινες θεωροῦν τὴν Περιστεριὰν τέκνον καὶ προῖδν τῶν πολυετῶν προσπαθειῶν των. Πάντες προσεφέρθησαν νὰ χρησιμεύσουν ὡς νυκτερινοὶ φρουροί, δύο δ' ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἀλέξανδρος Ζαφειρόπουλος καὶ ὁ Θεόδωρος Παρασκευόπουλος, προσκομίσαντες τὴν τροφήν καὶ τὰ κλινοσκεπάσματά των διενυκτέρευσαν ἐπὶ τόπου. Τὴν μεθεπομένην ἡμέραν εὐρέθη καὶ τὸ τρίτον κύπελλον, τὸ ὁποῖον ἔκειτο μονῆρες περὶ τὰ 50 ἐκ. Νοτιώτερον (πίν. 132α).

Ταχέως ἐγένετο ἀντιληπτόν, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ λάκκον ἐντὸς τοῦ σκληροῦ κροκαλοπαγοῦς βράχου ἀπὸ Α. πρὸς Δ., ἔχοντος συνολικὸν μῆκος 2.70 - 2.80 μ., πλάτος δὲ 0.90 μ. Μόνον πρὸς τὸ Ν. μέρος ὅμως καὶ εἰς μῆκος 1.80 μ. ὁ λάκκος εἶναι βαθὺς μέχρι 0.80 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δαπέδου τῆς θόλου. Τὸ ὑπόλοιπον πρὸς Ἀνατολὰς μέρος τοῦ λάκκου, μήκους 0.90 μ. εἶναι ἀβαθέστερον, μέχρις ὅτου πρὸς Ἀνατολὰς συγγέεται πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ βράχου. Μόνον δύο - τρεῖς μικροὶ πλακωτοὶ λίθοι (εἰκ. 6) εὐρεθέντες εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὡς εἰ ἦσαν ἐκτισμένοι (βέβαιον ὅμως δὲν εἶναι), ὑπεδείκνυνον πιθανῶς τὸ Ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ λάκκου. Τὰ κύπελλα καὶ τὸ διάδημα ἔκειντο μετὰ τὸ ἀβαθέστερον τοῦτο τμήμα τοῦ λάκκου. Κατὰ τὸν πλήρη καθαρισμὸν ὁλοκλήρου τοῦ λάκκου εὐρέθησαν καὶ πάντα τὰ μικρότερα εὐρήματα, ὧν τὰ κυριώτατα ἀπεικονίζονται ἐπὶ τῶν πινάκων 140 - 142 καὶ 143α. Ἐπὶ πλεόν, εἰς τὸ ἀβαθές τμήμα τοῦ λάκκου, εὐρέθησαν ψῆφοι ἐξ ἡμιπολυτίμου ὕλικου (πίν. 143β) καὶ ἐν σωρῷ καὶ μετὰς αἰχμᾶς πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, ἐπομένως ἀποκείμεναι ἐκεῖ ὡς δέσμη βελῶν, τριάκοντα αἰχμαὶ ἐξ ὀψιανοῦ καὶ κυριώτατα ἐκ καστανοῦ πυρίτου (τινὲς ἐν πίν. 144α).

Σκελετοῦ ἢ ὀστέων οὐδ' ἵχνος εὐρέθη ἐντὸς τοῦ λάκκου. Κατὰ τὸ Νότιον ὅμως αὐτοῦ τοίχωμα, ὅπερ σύγκειται ἐκ λίθων κτιστῶν, οὓς θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐρμηνεύσῃ ὡς τοίχισιν τῆς θύρας τῆς θόλου τοῦ τάφου 3, εὐρέθησαν τὰ ἀκόλουθα: Ἐντὸς κοιλώματος ἐπὶ τούτῳ ἀφεθέντος ἐντὸς τῆς λιθιδᾶς ἔκειντο ἐν μετακομιδῇ τὰ καλῶς διατηρούμενα ὅστ' ἀσκελετοῦ (πίν. 132β) ἀποτελούμενα ἐκ κρανίου, μακρῶν ὀστέων, πλευρῶν καὶ τινων σπονδύλων.

Ἀκόμη καὶ ἡ πύελος διετηρεῖτο ἀσυνήθως καλῶς. Ὅμοιῳ μετ' αὐτῶν κατεσπαρμένα εὐρέθησαν φυλλάρια χρυσοῦ καὶ τὰ τεμάχια δύο ἀγγείων, ἐξ ὧν ἀπετελέσθη ὁλόκληρος ὁ πιθαμοφορεὺς καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ῥαδινοῦ ἀμφορέως τοῦ πίν. 133. Ὀλίγη δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ νεκροῦ ἢ ἐνὸς τῶν νεκρῶν τοῦ λάκκου, οὗτινος οὕτω πιστοῦται καὶ ἡ χρονολογία, ἃν καὶ ἦτο φανερά ἐκ μόνων τῶν χρυσῶν εὐρημάτων. Τὰ ἀγγεῖα εἶναι Δυτικοπελοποννησιακῆς τεχνικῆς, χειροποίητα καὶ μετρίως ὀπτήσεως. Ἀνήκουσι χρονικῶς εἰς πρῶτον ΥΕ περίοδον (εἶναι νωπὴ εἰσέτι ἡ Μεσομινωικὴ ΙΙΙ παράδοσις). Ἐπομένως τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνος εἶναι τὸ χρονικὸν πλαίσιον τοῦ εὐρεθέντος θησαυροῦ. Τὰ κυριώτατα ἀντικείμενα εἶναι τὰ ἀκόλουθα (πάντα χρυσᾶ) :

1) «Διάδημα» τοῦ γνωστοῦ τύπου ἐκ τοῦ εὐρήματος SCHLIEMANN ἐν Μυκῆναις. Μῆκος 0.43 μ., μεγίστη διάμετρος 0.103 μ. (πίν. 134). Τὸ πλησιέστερον ἐκ Μυκηνῶν ἀνάλογον εἶναι τὸ τοῦ τάφου I, KARO, Schachtgr. v. Mykenai, ἀριθ. 184 πίν. XXXV.

2) Τρία χρυσᾶ κύπελλα ἀριθμούμενα κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτῶν. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1 εἶναι μόνωτος ἀβαθὴς κύαθος κοσμούμενος ὑπὸ συνεχῶν σπειρῶν καὶ συγκεντρικῶν κύκλων ὑπὸ τὸν πυθμένα (ῦψος 0.045 μ., διάμετρος 0.16 μ., πίν. 136α καὶ 137). Τὸ ὑπ' ἀριθ. 2 δύναται νὰ συγκαταλεχθῇ μεταξὺ τῶν ἀρίστων γνωστῶν κυπέλλων. Ἔχει τὸ σχῆμα τὸ συνήθως ἀποκαλούμενον «Kefti» μετὰ μεσαίας ἀναγλύφου ζώνης καὶ ἀτέρμονος σπείρας καλυπτούσης ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου. Ὑπὸ τὸν πυθμένα συγκεντρικοὶ κύκλοι καί, περιέργως, μικρὰ κανονικὴ στρογγύλῃ ὀπή (ὄρατὴ ἐπὶ τῆς εἰκ. πίν. 138β εἰς τὸ ἄνω δεξιὸν μέρος τοῦ πυθμένος). Ἡ ἀκρίβεια τοῦ σχεδίου καὶ ἡ σταθερότης τῆς χειρὸς τοῦ τεχνίτου εἶναι ἀξιοθαύμαστα καὶ τὸ κύπελλον ὑπερέχει κατὰ πολὺ τοῦ ἀδελφοῦ ποτηρίου ἐκ τῶν βασιλικῶν λάκκων τῶν Μυκηνῶν, KARO, Schachtgr. v. Mykenai, ἀριθ. 629, πίν. CXXV (ῦψος 0.135 μ., διάμετρος 0.195 μ., πίν. 135 καὶ 138). Τὸ τελευταῖον κύπελλον ὑπ' ἀριθ. 3 δὲν σύγκειται ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ ὥς τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ φέρει ἐλαφρὰν πρόσμειξιν ἀργύρου καὶ λευκάζει ἐλαφρῶς. Τὸ ἔλασμα ὡσάντως δὲν εἶναι τόσον μαλακὸν καὶ διὰ τοῦτο ὑπέστη τὰς μεγαλυτέρας φθορὰς κατὰ τὴν σύνθλιψιν ὑπὸ τῶν λίθων, ἵτις εἶχε παραμορφώσει ὁλόκληρον τὸν θησαυρόν. Τὸ ποτήριον εἶναι τοῦ αὐτοῦ καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 2 σχήματος καὶ φέρει δύο σειρὰς συνεχοῦς σπείρας καὶ τοὺς συγκεντρικοὺς κύκλους τοῦ πυθμένος. Τὰ λεγόμενα κύπελλα Kefti (λ. χ. ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Senmut, EVANS, PM II, 2, 534, εἰκ. 338) εἶναι μὲν τοῦ αὐτοῦ σχήματος, ἀλλὰ στεροῦνται τῆς μεσαίας ἀναγλύφου ζώνης καὶ ἐπὶ πλέον φέρουσι λαβὴν τύπου Βαφειοῦ (ῦψος 0.075 μ., διάμετρος 0.12 μ., πίν. 136β καὶ 139).

Ἡ βράχος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκοντο τὸ διάδημα καὶ τὰ ποτήρια, ἦτο κεκαλυμμένος ὑπὸ ἀφθονίας λεπτοτάτων χρυσῶν φύλλων. Τινὰ ἦσαν συνεχῆ καὶ ἐκάλυπτον ὁλοκλήρους κόχλακας τοῦ κροκαλοπαγοῦς βράχου, ὥς εἰ τὸ ἔδαφος ἦτο ὑπεστρωμένον διὰ τοῦ χρυσοῦ φύλλου ἢ δι' ὑφάσματος χρυσοποικίλτου ἢ ἴσως σκεύους (σπυρίδος, ταλάρου, ξυλίνου κιβωτιδίου) κεχρυσωμένον. Ὁπισθεν τοῦ κυπέλλου 2 καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τοῦτο ὑπῆρχεν ἀρχικῶς ἀργυροῦν μόνωτον κύπελλον. Διὰ τὴν ὀξείδωσιν ὅμως καὶ διὰ τὸν περιεργον νόμον, καθ' ὃν ἐπὶ γεινιάσεως δύο μετάλλων τὸ ἀγενέστερον φθίρεται ταχύτερον εἰς ὄφελος τοῦ εὐγενεστέρου, μόνον τὸ μελανὸν χρῶμα τοῦ χρώματος ὑπεδείκνυε μέρος τοῦ χεῖλους, τῆς λαβῆς καὶ μικροῦ μέρους τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου. Ὑπὸ τὴν λαβὴν διεκρίνετο ἀστραγαλωτὸν κόσμημα. Δι' ἀκετόνης ἐσκληρύναμεν καὶ μετεφέραμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Χώρας τὸ λείψανον μετὰ τμήματος τῆς λαβῆς τοῦ ἀγγείου, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν εἶναι τι πολὺ περισσότερον ἀπὸ ἀπλοῦν χῶμα.

Ἐκ τῶν μικροτέρων χρυσῶν ἀντικειμένων τῶν ἀνὰ τὸν λάκκον εὗρεθέντων ἀπεικονίζονται ἐνταῦθα τὰ κυριώτατα. Ἐπὶ τοῦ πίν. 140α εἰκονίζονται τρία ἐκ τῶν πέντε εὗρεθέντων ὠραίων καὶ πρωτοφανῶν κοσμημάτων, ἅτινα σύγκεινται ἐκ δύο φύλλων ἑκαστον, εἶναι δηλαδὴ διπλοπρόσωπα, ἀλλὰ τὸ ὅπισθεν μέρος εἶναι λεῖον. Τὸ κύριον θέμα εἶναι περίτεχνος συνδυασμὸς δύο ἱσταμένων ἀντωπῶν ψυχῶν (πεταλουδῶν) μετὰ εἵδους *waz* ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς των. Αἱ κοιλίαι ἐνοῦνται κάτω σχηματίζουσαι βρόχον. Ὡς δὲ τὰ σήμαντρα Ζάκρου ἀποδεικνύουν, ὁ βρόχος οὗτος ἐθεωρήθη κατόπιν ὡς ἄνω μέρος (EVANS, PM I, 702 εἰκ. 525b). Τὸ σύνολον, πράγματι, εἶναι τόσον πεφροντισμένον, ὥστε τὸ κόσμημα τοῦτο εἶναι σχεδὸν μαγικὴ εἰκὼν δυναμένη νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ ἀνάστροφος. Ἡ συμβολικὴ σημασία εἶναι σχεδὸν βεβαία, δηλοῦσα ἴσως τὴν ἀναγέννησιν τῆς ψυχῆς.

Ἡ εἰκ. πίν. 140β εἰκονίζει πεντάφυλλον ἄνθος κοινὸν εἰς τὴν Κρητομυκηναϊκὴν τέχνην, τὸ ὁποῖον ταυτίζεται πρὸς τὸ «ἄγριον ῥόδον» (EVANS, Οἰκία τῶν Τοιχογραφιῶν ἐν Κνωσῶ) ἢ πρὸς τὸ ἄνθος τοῦ κίστου (ἀλαδάνου). Εὗρέθησαν πολλὰ παραδείγματα.

Ἐπὶ τῆς ἐπομένης εἰκόνης (πίν. 140γ) εἰκονίζονται δύο ἱπτάμενα πτηνά, τὰ ὁποῖα δέονται εἰσέτι μελέτης. Πρόκειται περὶ ἱερῶν πτηνῶν, ἀναμφιβόλως δὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει καὶ ἡ χρυσὴ γλαῦξ (ῦψ. 0.038 μ.), ἣτις ἐνταῦθα εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἀθηναϊκῶν νομισμάτων. Τὴν σημασίαν τῆς γλαυκὸς ἐνταῦθα δὲν δυνάμεθα εἰσέτι νὰ σχολιάσωμεν πλήρως. Ἰσως εἶναι πτηνὸν τῆς αἰωνίας νυκτὸς τοῦ θανάτου. Ἐνδιαφέρον εἶναι, ὅτι καταντᾷ τὸ κατ' ἐξοχὴν σύμβολον τῆς περιοχῆς, ἀφοῦ γλαῦκες χρυσαῖ εὗρέθησαν καὶ εἰς τὸν Κακόβατον καὶ εἰς τὸν Ἑγγλιανόν. Τὴν πιθανὴν καταγωγὴν τῆς Ἀθηναϊκῆς γλαυκὸς ἐκ Πύλου (διὰ τῶν Νηλειδῶν) ὑπέθεσα

πρὸ πολλοῦ, θεωρεῖ δὲ δυνατὴν καὶ ὁ καθηγητῆς BLEGEN. Ἴσως ὁμως ἡ μελέτη τοῦ πτηνοῦ τούτου ἐν σχέσει πρὸς Ἀνατολικά πρότυπα δύναται νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς μεγαλυτέρας σημασίας συμπεράσματα.

Ἐπὶ τῆς εἰκόνος πίν. 140δ φαίνονται : Ἐξάρτημα φέρον ἐμπέστον περρωτὸν ἀντικείμενον, ἴσως δακτυλόπτερον. Τινὲς ἐκ τῶν πολλῶν εὐρεθέντων στενομάκρων σωλήνων, οἵτινες ἀνῆκον εἰς σύνθετα περιδέραια. Τρία ἀντικείμενα ἐκ στερεοῦ φύλλου χρυσοῦ ἀποτελούμενα ἕξ ἕξ σωληνίσκων ἔκαστον. Ὑποθέτω ὅτι καὶ ταῦτα προέρχονται ἐκ συνθέτων περιδεραίων, ὧν αἱ μικραὶ ψῆφοι, φερόμεναι ἐπὶ ἐπαλλήλων θωμίγγων, εἶχον ἀνάγκην στηριγμάτων, ἵνα διατηροῦνται εἰς τὴν θέσιν των. Δύο χρυσᾶ καψύλια, τὸ ἐν ἔσπερεωμένον ἐντὸς χρυσοῦ φύλλου καὶ διασφῶζον κυανῇν οὐσίαν, δι' ἧς ἦτο πεπληρωμένον, εἶναι δυσκολώτερον νὰ ἐξηγηθῶσιν.

Ἐπὶ τοῦ πίνακος 141α βλέπει τις μερικοὺς ἐκ τῶν εὐρεθέντων ἀνθοροδάκων, οἵτινες ἔχουσι καὶ ὀπίσθιον πρόσωπον, λεῖον ὁμως καὶ φέρον μόνον τὰς ἐγκοπὰς στερεώσεως. Πιθανῶς οἱ ρόδακες γενικῶς ἦσαν κοσμήματα τῆς κόμης. Ἡ μεσαία σειρὰ (β καὶ γ) δεικνύει μερικοὺς ἀποσυντεθειμένους καὶ μερικοὺς ἡμιδιατηρουμένους θυσάνους. Εὐρέθησαν πάντες σχεδὸν ὁμοῦ ἐν σωρῶ, ὁμοῦ δὲ μετ' αὐτῶν λεπτὰ χαλκᾶ σύρματα (ὄρατὰ ἐπὶ τῆς εἰκ. πίν. 141β) καὶ κωνικὰ χρυσᾶ καψύλια, καλύτερον ὄρατὰ ἐπὶ τῆς εἰκόνος πίν. 142α. Τὰ χάλκινα σύρματα σχετίζονται πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν θυσάνων, ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδὲν εὐρέθη εἰς τὴν θέσιν του.

Ἡ κατωτάτη σειρὰ (πίν. 141δ-ε) δεικνύει ἐν ἐκ τῶν πολλῶν μειζόνων χρυσῶν φύλλων καὶ ἓνα (ἐκ τῶν πολλῶν εὐρεθέντων) χρυσοῦν τρίτονα (Dolium Trito). Ὑψος 0.047 μ. Οὗτος, ὡς καὶ ἡ γλαῦξ καὶ τινὰ ἄλλα κοσμήματα, σύγκεινται ἐκ στερεωτέρου χρυσοῦ φύλλου καὶ φέρουσιν ἀνὰ δύο ὀπὰς.

Ἐπὶ τοῦ πίν. 142β εἰκονίζονται ἐμπέστα χρυσᾶ φύλλα. Τὸ ἐν ἕξ αὐτῶν εἶναι ἡμελλειψοειδές, τὸ δ' ἕτερον καρδιόσχημον. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, ὡς ἀποδεικνύει ἕτερον πληρέστερον παράδειγμα (πίν. 143α), ἔφερεν εἰς τὸ ἄνω μέρος ἄγκιστρον, δι' οὗ ἠδύνατο νὰ ἀναρτᾶται. Ἡ εἰκ. πίν. 143α δεικνύει περαιτέρω σωληνωτὰ ἀντικείμενα, ἅτινα ἐτυλίσσοντο πιθανώτατα περὶ τοὺς θώμιγγας περιδεραίων, καὶ ἀριθμὸν φύλλων καὶ ταινιῶν κεκοσμημένων ἐμπέστως διὰ διαφόρων θεμάτων.

Πολλὰ προβλήματα προσδοκᾶται νὰ λυθῶσι διὰ τῆς περαιτέρω ἀνασκαφῆς τοῦ «Κύκλου». Δὲν εἶναι ἀκόμη ἀπολύτως σαφές, ἂν ὁ περιγραφεὶς θησαυρὸς προέρχεται πρᾶγματι ἐκ λακκοειδοῦς τάφου τοῦ τύπου Μυκηνῶν, ἂν καὶ τὸ πρᾶγμα εἶναι λίαν πιθανόν. Τὸ σκάμμα τοῦ θολωτοῦ τάφου β εἶναι πεταλοειδές, τοιαῦτα δὲ σκάμματα εἶναι γνωστὰ καὶ ἐκ τοῦ ἀσυλήτου τάφου Ρούτση 2 καὶ ἐκ τοῦ τάφου Γουβαλάρη 1 Κουκουνάρας καὶ ἐκ τοῦ

τάφου Τραγάνας 2. Δὲν εἶναι ἀκόμη σαφὲς διατί ἐκτίσθη καὶ διατί κατεστράφη ὁ θολωτὸς τάφος 3 ἐν Μυκηναϊκῇ εἰσέτι ἐποχῇ. Οὐδὲν ἀποδεικνύει, ὅτι ἐκτίσθη διὰ νὰ περιλάβῃ νεκρούς, ἀφοῦ οὐδὲ τὸ παραμικρὸν ταφῆς σημεῖον εὐρέθη. Ἀλλὰ καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ «Κύκλου», ὅστις ἠχρήστευσε καὶ τοῦτον καὶ τὸν θολωτὸν τάφον 2, δὲν εἶναι ἀκόμη σαφές. Πάντως, ἂν ἐγένετο διὰ νὰ περιλάβῃ παλαιότερους λακκοειδεῖς τάφους, ὑπόθεσις ἣτις ἐφάνη βεβαιουμένη ἐκ τῆς ἐφετεινῆς δοκιμῆς, τότε ὑπάρχει βάσιμος ἐλπίς νὰ ἀνευρεθῶσι καὶ ἄλλοι ὅμοιοι τάφοι καὶ ἴσως ὑπὸ ὄρους εὐνοϊκωτέρους ἢ ὁ τοῦ προβληματικοῦ εἰσέτι πρῶτου λάκκου.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

13. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ ΔΥΜΑΙΩΝ

Συνεχίσθη ή ανασκαφή του Τείχους Δυμαίων εις τον Τομέα της Μέσης Πύλης, απεκαλύφθησαν δέ κατ' αυτήν μέχρι βάθους 2.80 μ. τὰ λείψανα τεσσάρων υπερκειμένων οικημάτων αναγομένων εις την Πρωτοελλαδικήν και την Ύστεροελλαδικήν ΙΙΙ εποχήν, κατά τας οποίας τὸ Τείχος συμφώνως πρὸς τὰ κεραμικά εὗρήματα παρουσιάζει μεγαλυτέραν ἀκμὴν κατά την διαρκή ἐπ' αὐτοῦ ζωὴν ἀπὸ τῆς Νεολιθικῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς Ἑνετοκρατίας.

Κατὰ την ανασκαφήν εἰργάσθη ὁ πεπειραμένος τεχνίτης κ. Δημ. Παπαϊωάννου.

ΣΤΡΩΜΑΤΟΓΡΑΦΙΑ. Παρὰ την Μέσσην Πύλιν τὸ τεῖχος εἶναι ὑψηλότερον ἐξ αἰτίας μικρᾶς κοιλότητος τοῦ ἐδάφους και ἡ ἐπίχωσις ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἡ παχυτέρα τοῦ Τείχους.

Ἡ σκαφή ἐγένετο κατὰ τάφρους σκαπτομένας ἀπὸ ΝΑ. πρὸς ΒΔ. παραλλήλως πρὸς τὸ τεῖχος τῆς Μακρᾶς Πλευρᾶς.

Τὸ ἐπιφανειακὸν στρώμα μέχρι βάθους 0.60-0.70 μ. ἀπὸ τῆς ἄνω πλευρᾶς τοῦ τείχους τῆς Μακρᾶς Πλευρᾶς ἀπετελεῖτο ἐκ χωμάτων καστανῶν ἢ καστανοτέφρων και ὀστράκων ἐνετικῶν, βυζαντινῶν, ρωμαϊκῶν και κλασσικῶν ἀγγείων, ὡς και ἀποθραυσμάτων κεραμίδων στέγης μὴ συνοδευομένων ἀπὸ οἰκοδομικά λείψανα.

Εἰς βάθος 0.60-0.70 μ. ἡ πλειονότης τῶν ὀστράκων εἶναι Ὑστεροελλαδικὰ ΙΙΙ.

Ἀκολουθεῖ ἀδιατάρακτος Ὑστεροελλαδικὴ ΙΙΙ ἐπίχωσις παχυτάτη (0.80-1.90 μ.) χωριζομένη εις δύο κυρίως στρώματα, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθησαν λείψανα δύο υπερκειμένων οικημάτων. Τὰ χρώματα ἦσαν ἀμμώδη ἀνοικτοῦ καστανοῦ χρώματος. Τμῆμα τοῦ δαπέδου τοῦ ἀρχαιότερου οἰκήματος ἦτο πλακίστρωτον και ἐκαλύπτετο διὰ λεπτοῦ στρώματος τέφρας και μελανῆς γῆς (πάχ. 0.08 μ.), εἶναι δὲ πυρακτωμένη και ἡ ἐσωτερικὴ παρειὰ τοῦ παρ' αὐτὸ Κυκλωπείου τείχους, ὡς και τὰ ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἀνευρεθέντα ὀστρακα και ἀγγεῖα χρονολογούμενα εις την Ὑστεροελλαδικὴν ΙΙ και ΙΙΑ περίοδον και τὸ πλῆθος αὐτῶν εις την Ὑστεροελλαδικὴν ΙΙΒ. Πυρακτωμένα εἶναι ἐπίσης και τὰ εις την στάθμην τοῦ νεωτέρου Ὑστεροελλαδικοῦ ΙΙΙ οἰκήματος ἀνακαλυφθέντα ὀστρακα και ἀγγεῖα (πίν. 175). Εἰς

τὸν ἀνασκαφέντα χώρον ὑπῆρχον καὶ δύο βόθροι, εἰς στρογγύλος 1.20×120 μ. εἰς βάθος 0.80 - 1.30 μ. περιεῖχεν ὅστ᾽ αἱ πτηνῶν καὶ ζώων, ἀφθονα θαλάσσια ὄστρεα καὶ διάφορα ὄστρακα, ἐν οἷς καὶ βυζαντινά, ἐντὸς δὲ τοῦ ἄλλου 0.90×0.80 μ. εἰς βάθος ἀπὸ 1.30 - 2.20 μ. ἐκτὸς τῶν ὀστράκων ἀνευρέθη καὶ χαλκοὺς βυζαντινὸς ἢ ἐνετικὸς δακτύλιος.

Εἰς τὴν ἐπομένην ἐπίχωσιν δὲν διαχωρίζονται εὐκρινῶς τὸ Μεσοελλαδικὸν ἀπὸ τοῦ Πρωτοελλαδικοῦ στρώματος, τὸ ὁποῖον προχωρεῖ προφανῶς εἰς βάθος μεγαλύτερον τῶν 2.80 μ., μέχρι τοῦ ὁποίου ἔφθασεν ἡ ἀνασκαφή.

Τὰ μεσοελλαδικὰ ὄστρακα εἶναι εὐάριθμα, ἐνῶ ἡ Πρωτοελλαδικὴ κεραμικὴ ἀντιπροσωπεύεται εἰς ὅλας τὰς περιόδους. Εὐάριθμα εἶναι ἐπίσης καὶ τὰ ὑστερονεολιθικὰ ὄστρακα, πολλὰ τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν εἰς τὴν Πρωτοελλαδικὴν ἐπίχωσιν.

Εἰς τὴν ἐπίχωσιν αὐτὴν ἀπεκαλύφθησαν ἐπίσης λείψανα δύο ὑπερκείμενων οἰκημάτων.

Ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ στερεοῦ.

Εἰς τὸν χώρον τὸν ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὴν Μέσην ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΛΕΙΨΑΝΑ. Πύλην καὶ πρὸς Νότον αὐτῆς ἀπεκαλύφθη ἐν μέρει ἀσβεστόκτιστος ὑδατοδεξαμενὴ προφανῶς Βυζαντινῶν ἢ Ἐνετικῶν χρόνων, ἐσωτερικῶν διαστάσεων 3.67×6.80 μ., πάχ. τοίχων 0.50 μ., κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ὁποίας κατεστράφησαν ὀλοσχερῶς τὰ ἀρχαιότερα μνημεῖα· διότι τὰ θεμέλιά της προχωροῦν εἰς βάθος 3.70 μ. ἀπὸ τῆς ἀνω πλευρᾶς τοῦ τείχους τῆς Μακρᾶς πλευρᾶς. Οἱ τοῖχοι τῶν μακρῶν πλευρῶν baίνουσι παραλλήλως πρὸς τὸ Κυκλώπειον τεῖχος, ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς γραμμῆς τοῦ ὁποίου ἀπέχει 1.90 μ. κατὰ τὸ δυτικὸν καὶ 2.30 μ. κατὰ τὸ ἀνατολικὸν πέρας ἢ ἐσωτερικὴ γραμμὴ τοῦ τοίχου τῆς βορειοανατολικῆς πλευρᾶς τῆς δεξαμενῆς. Ὁ τοῖχος οὗτος διασώζεται εἰς ὕψος 3.30 μ., οἱ τοῖχοι δὲ τῶν ἄλλων πλευρῶν εἰς ὕψος 1.43 μ. καταστραφέντες κατὰ τὰς ἐκσκαφὰς διὰ τὴν κατασκευὴν ὑπογείου θαλάμου παρὰ τοῦ Στρατοῦ τῆς Κατοχῆς. Οἱ τοῖχοι τῆς δεξαμενῆς εἶναι ἐκτισμένοι διὰ λιθοδομῆς ἐκ πλακοειδῶν ἀσβεστολίθων, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρεμβάλλονται κατὰ μικρὰς ἀποστάσεις ὀριζόντιοι ζῶναι ἐξ ἀπλῆς σειρᾶς ἀποθραυσμάτων ἀρχαίων κεράμιδων στέγης. Ἡ προσπέλασις τῆς δεξαμενῆς ἐγίνετο διὰ κτιστῆς κατὰ μῆκος τῆς βορειοδυτικῆς πλευρᾶς στενῆς κλίμακος καθόδου καταληγούσης εἰς πλατύσκαλον, τῆς ὁποίας διασώζονται αἱ τέσσαρες κατώτεραι βαθμίδες (ὕψ. 0.22 - 0.31, μήκ. 0.45 μ., πλάτ. 0.29 - 0.30, πίν. 145α).

Κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς δεξαμενῆς κατεστράφησαν καὶ τὰ δάπεδα τῆς ἐκ τῆς Μέσης Πύλης ὁδοῦ. Προφανῶς δὲν ἐσχηματίζετο αὐτὴ πρὸ τῆς Πύλης, ἡ ὁδὸς ὅμως ἦτο εὐρυτέρα τοῦ ἐκ 2.30 μ. ἀνοίγματος αὐτῆς. Διότι

ἐκ τῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν αὐτῆς οἰκημάτων διεσώθη μικρὸν τμήμα τῶν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς παρειᾶς τοῦ τείχους καθέτως προσκεκολλημένων τοίχων. Ὁ ἀνατολικὸς ἐξ αὐτῶν βαίνει κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ ἀνατολικοῦ τοιχώματος τῆς Πύλης, ὃ δὲ δυτικὸς εἶναι ἐκτισμένος 0.70 μ. ἐνδότερον τοῦ δυτικοῦ τοιχώματος αὐτῆς. Ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς ὁδοῦ διέρχεται ὀχετός, ὃ ὁποῖος ἐδέχετο τὰ ὄμβρια ὕδατα ἐκ τῆς βραχώδους καταφερείας καὶ τοῦ ὁποίου μικρὸν τμήμα διασώζεται μὲ λοξὴν κατεύθυνσιν πρὸς τῆς Πύλης (πίν. 145β). Τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ ὀχετοῦ, ὡς καὶ τὰ τμήματα τῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς Πύλης ὑστεροελλαδικῶν τοίχων εὐρίσκονται ὑψηλότερον τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου (κατωφλίου) τῆς Πύλης.

Εἰς τὸν πρὸς Δυσμὰς τῆς Πύλης χώρον ἀνεκαλύφθησαν τὰ λείψανα τεσσάρων ὑπερκειμένων οἰκημάτων, δύο εἰς τὴν ὑστεροελλαδικὴν καὶ δύο εἰς τὴν πρωτοελλαδικὴν ἐπὶ χῶσιν. Καὶ εἰς βάθος μὲν 0.75 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ 0.45 μ. περίπου ἀπὸ τῆς ἄνω πλευρᾶς τοῦ τείχους τῆς μακρᾶς πλευρᾶς ἀπεκαλύφθη τμήμα τοίχου (ὑψ. 0.55, πᾶχ. 0.60, μήκ. 2 μ.) τοῦ νεωτέρου ὑστεροελλαδικοῦ III οἰκήματος βαίνοντος καθέτως πρὸς τὸ τεῖχος, ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς γραμμῆς τοῦ ὁποίου τὸ βόρειον πέρασ αὐτοῦ ἀπέχει 3.70 μ. Ὁ τοίχος αὐτὸς δὲν καταλήγει εἰς παραστάδα, οὐδὲ κάμπτεται εἰς γωνίαν κατὰ τὸ ἀποκαλυφθὲν βόρειον πέρασ, θὰ πρέπει ὅμως νὰ συνεχίζετο καὶ νὰ συνηνοῦτο πρὸς τὸ Κυκλώπειον τεῖχος, μολοντί δὲν διασώζονται ἔχνη αὐτοῦ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν.

Εἰς βάθος 1.90 μ. (πίν. 146α) ἀνευρέθη τὸ δάπεδον καὶ τοῖχοι πρῶτων ὑστεροελλαδικῶν οἰκημάτων. Ὁ 0.70 μ. ἐνδότερον τοῦ δυτικοῦ τοιχώματος τῆς Μέσης Πύλης τοίχος καθέτως προσκεκολλημένος ἐπὶ τοῦ Κυκλώπειου τείχους διατηρεῖται εἰς μήκος 1.05 μ., ἢ συνέχεια δ' αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ἔχει καταστραφῇ κατὰ τὰς ἐκκαφὰς παρὰ τοῦ Στρατοῦ τῆς Κατοχῆς, μετ' αὐτοῦ δ' ἔχει καταστραφῇ καὶ ἱκανὸν τμήμα τοῦ δαπέδου. Παρὰ τὴν αὐτὴν εἰς ἀπόστασιν 3.55 μ. πρὸς Β. σώζεται τὸ πρὸς τὸ τεῖχος τμήμα τοῦ τοίχου (ὑψ. δύο δόμων 0.33, μήκ. 2.05, πᾶχ. 0.50 μ.), τὸ πρὸς τὴν ἀνωφέρειαν τμήμα τοῦ ὁποίου ἔχει ἐπίσης καταστραφῇ παρὰ τοῦ Στρατοῦ τῆς Κατοχῆς. Μεταξὺ τῶν τοίχων αὐτῶν καὶ κατὰ τὴν προέκτασιν των πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τὸ δάπεδον εἶναι ἐπηλειμμένον δι' ὑπερύθρου πηλοῦ, εἰς δὲ τὸ παρὰ τὸ τεῖχος τμήμα εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ πλακῶν λευκοῦ ἄσβεστολίθου (πίν. 146β). Τὸ δάπεδον ἐκαλύπτετο διὰ στρώματος τέφρας πάχους 0.07 - 0.08 μ. Περαιτέρω εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον ἀπεκαλύφθη εἰς μήκος 5.75 μ. τοίχος (πᾶχ. 0.45 μ.), καθέτως προσκεκολλημένος πρὸς τὸ Κυκλώπειον τεῖχος, ὃ ὁποῖος προχωρεῖ ὑπὸ τὸν ἄσκαπτον χώρον. Ἡ ἄνω πλευρὰ αὐτοῦ εὐρίσκεται εἰς βάθος 1.30 μ. ἀπὸ τῆς ἄνω πλευρᾶς τοῦ τείχους. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ εἰς ἀπόστασιν 3.10 - 4.55 μ. ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς παρειᾶς

τοῦ τείχους δυσκόλως διακρίνεται ἄνοιγμα θύρας, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐπιμελῶς ἀποφραχθῇ, ἡ ἀπόφραξις δὲ τοῦ θυρώματος μαρτυρεῖ περὶ τῆς μακρᾶς ζωῆς τοῦ οἰκήματος. Ἡ εἴσοδος τοῦ οἰκήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει ὁ τοίχος, εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς μὴ ἀποκαλυφθείσης πρὸς τὴν ἀνωφέρειαν πλευρᾶς.

Εἰς τὸ ἐπόμενονον στρῶμα μέχρι βάθους 3.20 μ. πρὸς Νότον τοῦ ὑστεροελλαδικοῦ αὐτοῦ τοίχου καὶ παρὰ τὴν γωνίαν, τὴν ὁποίαν σχηματίζει μετὰ τοῦ Κυκλωπείου τείχους, διασώζονται τμήμα τοῦ τοίχου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς (ὑψ. 1, μήκ. ὑπὲρ τὰ 2 μ., πᾶχ. 0.50 μ.) μετὰ μέρους τοῦ διαμέσου τοίχου (ὑψ. 0.95, μήκ. 1.95, πᾶχ. 0.45 μ.) οἰκήματος ἐκ δύο τοῦλάχιστον διαμερισμάτων (πίν. 147α). Ἡ ἄνω πλευρὰ τῶν τοίχων εὐρίσκεται εἰς βάθος 2.60 μ. ἀπὸ τῆς ἄνω πλευρᾶς τοῦ τείχους τῆς μακρᾶς πλευρᾶς. Ὁ τοίχος αὐτὸς τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς βαίνει λοξῶς πρὸς τὸ τεῖχος, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἀπέχει ἡ ἐξωτερικὴ παρειὰ αὐτοῦ 0.45 μ. κατὰ τὸ βόρειον πέρας καὶ 1.50 μ. παρὰ τὸ νότιον. Τὸ οἶκημα αὐτὸ εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ Κυκλωπείου τείχους, κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποῖου κατεστράφη τὸ παρ' αὐτὸ τμήμα τοῦ τοίχου (πίν. 147β), εἰς τὸ μεταξὺ δὲ τῶν δύο, τοῦ Κυκλωπείου δηλ. τείχους καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ οἰκήματος, κενὸν ἐσχηματίσθη γέμισμα ἐξ ἀργολίθων. Εἰς τὸν ἀνατολικὸν αὐτὸν τοῖχον τοῦ οἰκήματος εἶναι ἐνεκτισμένον ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς παρειᾶς ἀπόθραυσμα παρὰ τὸν πυθμένα χονδροειδοῦς μονοχρώμου πρωτοελλαδικοῦ ἀγγείου μετὰ χαμηλῆς ἐπιπέδου βάσεως. Τὰ ἐκ τοῦ θαλάμου τοῦ βορείου διαμερίσματος τοῦ οἰκήματος ὄστρακα ἐκτὸς ὀλίγων ὑστεροεολιθικῶν εἶναι πρωτοελλαδικά.

Παρὰ τὸ πρὸς Νότον πέρας τοῦ τοίχου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκήματος ἔχει ἀναφανῇ ἡ ἄνω πλευρὰ τμήματος τοίχου λοξῶς βαίνοντος πρὸς τὸ Κυκλωπεῖον τεῖχος.

Εἰς τὸν μεταξὺ τῆς Μέσης καὶ τῆς Κυρίας Πύλης Τομέα, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ἀνασκαφὴ κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ τὸ προπαραελθὸν ἔτος εἶχε προχωρήσει εἰς βάθος 1 - 1.80 μ., ἀπεκαλύφθη εἰς μῆκος 9.40 μ. ὑστεροελλαδικὸς τοίχος πᾶχ. 0.45 - 0.50 μ., υπερβαίνων δ' εἰς ὕψος τὰ 0.80 μ. Εἶναι ἐπίσης προσκεκολλημένος καθέτως ἐπὶ τοῦ Κυκλωπείου τείχους καὶ τὸ δυτικὸν αὐτοῦ πέρας βαίνει ὑπὸ τὰ θεμέλια τοῦ τοίχου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ἀποκαλυφθέντος πέρυσι μικροῦ Ἑνετικοῦ οἰκήματος Δ'. Ἡ ἄνω πλευρὰ αὐτοῦ εὐρίσκεται εἰς βάθος 2 μ. ἀπὸ τῆς ἄνω πλευρᾶς τοῦ Κυκλωπείου τείχους κατὰ τὸ ἀνατολικὸν πέρας καὶ 1 μ. παρὰ τὸ δυτικὸν 1 μ. ἀπὸ τῆς ἄνω πλευρᾶς τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ Ἑνετικοῦ οἰκήματος Δ, ἣτις εἶναι καὶ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους πρὸς τὴν βραχὴ ἀνωφέρειαν. Καθέτως ἐπὶ τοῦ τοίχου αὐτοῦ εἰς ἀπόστασιν 7.20 μ. ἀπὸ τῆς ἔσω γραμμῆς τοῦ Κυκλωπείου τείχους, ἀλλ' εἰς ἐπίπεδον ἀνώτερον τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου τοῦ οἰκήμα-

τος, εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκει ὁ ὑστεροελλαδικὸς τοῖχος, εἶναι προσκεκολλημένος μεσότοιχος με κατεύθυνσιν πρὸς ΒΔ., τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθη τμήμα μήκους 3.50 μ. (πίν. 148α). Εἰς τὸν μεταξὺ τῶν τοίχων αὐτῶν χάρον ἀνεσκάφησαν τέσσαρες βόθροι.

Ἡ ἀνασκαφή ἀπέδωσε περὶ τὰ 80 μικρὰ κιβώτια ὀστράκων, ΚΕΡΑΜΙΚΗ. μετὰ δὲ τὴν ἐπιλογὴν αὐτῶν ἐπληρώθησαν 35 κιβώτια. Πρὸς τούτοις τὰ νεολιθικά, πρωτοελλαδικά, μεσοελλαδικὰ καὶ τὰ γραπτὰ ὑστεροελλαδικὰ ὄστρακα ἐτοποθετήθησαν ἐντὸς ἰδιαιτέρων κιβωτίων. Συνεκροτήθησαν δὲ διὰ τοῦ δοκιμωτάτου συγκολλητοῦ τοῦ Μουσείου Πατρῶν κ. Κων. Παυλάτου περὶ τὰ 20 ἀγγεῖα, τινὰ τῶν ὁποίων μεθ' ἱκανῶν συμπληρώσεων.

Τὰ ὄστρακα ὅλων τῶν ἀγγείων εἶναι ἐκλεκτῆς ποιότητος.

Νεολιθική. Μόνον τῆς νεωτέρας Νεολιθικῆς ἐποχῆς ὄστρακα ἀνευρέθησαν, τὰ πλεῖστα δ' ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν πρωτοελλαδικὴν ἐπίχωσιν.

Ὀλιγάριθμα ἐξ αὐτῶν ἀνήκουν εἰς μονόχρωμα ἀγγεῖα. Ὁ πηλός, κεραμόχρους ἢ καστανός, ἐνέχει λιθάρια καὶ μαρμαρυγίαν καὶ τὰ τοιχώματα εἶναι παχέα. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια εἶναι ὠμαλισμένη ἢ ἐστιλβωμένη ἢ παραλλάσσει ἐντόνως κατὰ τὸν χρωματισμόν (rainbow ἢ variegated ware), ὡς εἰς ὄστρακον ἡμισφαιρικοῦ ἀώτου σκύφου (πίν. 148β).

Καὶ τῶν γραπτῶν ἀγγείων ὀλιγάριθμα ὄστρακα ἀνευρέθησαν.

Ὀστρακα ἐρυθροῦ πηλοῦ, καθαροῦ καὶ καλῶς ὠπτημένου, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιφάνεια εἶναι ἐρυθρὰ καὶ ἐστιλβωμένη ἢ ἐρυθρὰ κεραμόχρους καὶ ὀλιγώτερον στιλπνή, τὰ δὲ κοσμήματα γραμμικὰ χρώματος ἀμαυροῦ μελανοῦ ἢ ὑπερύθρου (B3γ) ἀποτελούμενα ἐκ παχείας γραμμῆς ἐπὶ ταινιοσχίμου λαβῆς κατὰ τὴν πρόσφυσιν αὐτῆς ἐπὶ τῆς γάστρας (πίν. 150γ) ἢ τριγώνων (πίν. 149γ). Τῆς κατηγορίας αὐτῆς εὐρέθησαν καὶ ἄγραφα ὄστρακα.

Ὀστρακον στενολαίμου ἀγγείου μετ' ἐπιπέδων χειλέων καὶ ταινιοσχίμου λαβῆς. Ὁ πηλός εἶναι ὑπέρυθρος. Ἐπὶ τῆς ἐστιλβωμένης ἀνοικτῆς κεραμόχρου ἐπιφανείας κοσμεῖται εἰς τὴν ζώνην μεταξὺ τῆς πρόσφύσεως τῆς λαβῆς καὶ τοῦ χείλους διὰ συνεχομένων κατὰ τὴν βάσιν τριγώνων καστανοῦ, ὡς ἀλοιφῆς παχέος χρώματος, νῦν ἐξιτήλου. Διὰ τοῦ αὐτοῦ χρώματος κοσμεῖται ἐπὶ τῆς λαβῆς δι' ὁμάδων ὀριζοντίων καὶ λοξῶν παραλλήλων γραμμῶν καὶ περιγράφεται τὸ χεῖλος ἐξωτερικῶς (πίν. 149α). Ἀπότμημα τετραμένης (ἢ διχαλωτῆς) γωνιώδους τὸ κάτω ἡμισυ λαβῆς (ἢ εἰδωλίου) ὑπερύθρου πηλοῦ. Ἐπὶ τῆς ἐστιλβωμένης ὑποκιτρίνου ἐπιφανείας φέρει διὰ καστανερύθρου, ὡς ἀλοιφῆς παχέος χρώματος κόσμησιν ἐξ ὁμάδος παραλλήλων γραμμῶν καθέτως διατεταγμένων ἐπὶ τῆς προσθίας καὶ ὀριζοντίως ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὀψεως (πίν. 150α, β).

᾽Οστρακον εὐμεγέθους στενολαίμου ἄγγείου παρὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ ἐκ καθαροῦ, κεραμόχρου πηλοῦ. Ἐπὶ τῆς κιτρίνης στιλπνῆς ἐπιφανείας κοσμεῖται διὰ διπλῶν τεθλασμένων παχειῶν γραμμῶν καστανοῦ, ὡς ἀλοιφῆς παχέος χρώματος, ἐξιτήλου ἐν μέρει (πίν. 149β).

Τὰ πρωτοελλαδικὰ ὅστρακα ὅλων τῶν περιόδων ἀνευρέθησαν ἀνάμικτα εἰς τὴν ἐπίχωσιν.

Πρωτοελλαδικὴ Ι. Τῆς πρώτης περιόδου τῆς ΠΕ ἐποχῆς τὰ ἄγγεῖα εἶναι μονόχρωμα φέροντα παχὺ ἐπίχρσμα ἰσχυρῶς ἐστιλβωμένον (πίν. 153β), χρώματος ἐρυθροποῦ, καστανοῦ ἢ μελανοῦ, ἄλλων δ' ἢ ἐπιφάνεια εἶναι ἐστιλβωμένη καὶ καλύπτεται δι' ἄραιοῦ ἐπιχρίσματος χρώματος ὑπερύθρου ἢ κιτρινεῦθρου, συνήθως δὲ καστανοῦ ἢ δι' ἄραιοῦ μελανοῦ πρωτογόνου γανώματος (Urfirnis, πίν. 151α, β). Ὁ πηλὸς ἐνέχει λιθάρια καὶ ποσότητα μαρμαρυγίας καὶ τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἐπιφανειῶν στρῶμα εἶναι τεφρόν, ἢ δ' ὅπτησις ἀνομοιομερής.

Ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν σχημάτων ἀνευρέθησαν ὀλίγα δείγματα σφαιρικῶν ἄγγειων μεθ' ὑποτυπωδῶς καθέτου λαιμοῦ ἢ χεῖλους (πίν. 151γ) καὶ βαθειῶν ραμφοστόμων φιαλῶν (sauceboat), ἐν οἷς ὅστρακον ἐκ τῆς προχοῆς μιᾶς εὐμεγέθους (πίν. 151δ), ὅστρακον εὐρείας ἀβαθοῦς φιάλης (πίν. 148β), πλατεῖα ταινίοςχημος λαβὴ μετ' ἀβαθῶν αὐλακώσεων κατὰ μῆκος φέρουσα παχὺ ἐστιλβωμένον ἐπίχρσμα καστανεῦθρον ἀνομοιομερές (πίν. 153β), πούς ἄγγείου μετὰ ποδῶν, τοῦ ὁποῖου ἢ ἐπιφάνεια εἶναι μερικῶς ἐστιλβωμένη καὶ καλύπτεται διὰ καστανεῦθρου ἐπιχρίσματος (πίν. 154α)· τμῆμα τοῦ πώματος σφαιρικῆς πυξίδος (πίν. 157γ)· καὶ μόνωτον κυάθιον (ἀριθ. 792, ὕψ. 0.055 μ., πίν. 180α), ὡς τὸ GOLDMANN, Eutresis, εἰκ. 122.

Εἰς τὴν δευτέραν φάσιν τῆς πρώτης ΠΕ περιόδου τὴν μεταβατικὴν πρὸς τὴν ΠΕ II κεραμικὴν θὰ πρέπει νὰ ὑπαχθῶν ἀπότμημα ἀνοικτῆς φιάλης μετὰ γεφύρας προχοῆς καὶ καλαθοσχήμου ταινιοειδοῦς λαβῆς προσφυομένης ἐπὶ τῆς στεφάνης τῶν χελέων (πίν. 152γ), ἀποτμήματα πίθων, τῶν ὁποίων ἢ ἐπιφάνεια εἶναι ἐστιλβωμένη καὶ καλύπτεται διὰ μελανοῦ ἄραιοῦ πρωτογόνου γανώματος (Urfirnis, πίν. 152α, β, δ), ὡς καὶ εὐρύστομον σφαιρικὸν ἄγγειον μετὰ καμπτομένων πρὸς τὰ ἔξω χελέων, ταπεινῆς δακτυλιοσχήμου βάσεως καὶ δύο κυλινδρικῶν ὀριζοντίων λαβῶν, πυρακτωμένον. Καλύπτεται δι' ἐστιλβωμένου κιτρινοφαίου ἐπιχρίσματος. Κατὰ τόπους μελανὸν ἐκ τῆς πυρακτώσεως (ἀριθ. Π 778, ὕψ. 0.21 - 0.217 μ., πίν. 155β).

Τὰ ἐγγάρια ὅστρακα εἶναι ἐλάχιστα. ᾽Οστρακον σκύφου κοσμεῖται ὑπὸ γραμμίδων ἐπὶ τῶν χελέων (πίν. 160α, s). Κλειστὸν ἄγγειον φέρει ἐπὶ τῶν ὤμων διακόσμησιν ἐκ πληρουμένων ὑπὸ λευκῆς ὕλης ἐπαλλήλων γραμμῶν καὶ στοίχου στρογγύλων στιγμῶν ἐντυπωθεισῶν διὰ λεπτοτάτου σωληνοειδοῦς κυλίνδρου (πίν. 160α, s), εὐρύστομον δ' ἄγγειον δι' ἐπαλλήλων ἐγχαρά-

κτων γραμμῶν καὶ γραμμῶν ἐκ στιγμῶν διατεταγμένων κατὰ ζεύγη καὶ διὰ τεθλασμένης γραμμῆς ἐπὶ τῆς στεφάνης τῶν χειλέων (πίν. 160α, 10). Ἄλλα φέρουν τὴν χαρακτηριστικὴν τῶν πρωτοκυκλαδικῶν ἀγγείων διακόσμησιν, ὡς ἐκ τριγώνων πληρουμένων διὰ παραλλήλων γραμμῶν σφαιρικὸν ἀγγεῖον (πίν. 160α, 7) καὶ ἄλλο σφαιρικὸν διὰ κύκλων ἠνωμένων δι' ἐφαπτομένων καὶ πληρουμένων διὰ λευκῆς ὕλης (πίν. 160α, 9), μὲ ἰχθυόσανθον δὲ πλατεῖα ταινιοειδὴς λαβὴ ἀγγείου, ὃ πηλὸς τοῦ ὁποῖου εἶναι ὑπερῦθρος καὶ ἐνέχει ἱκανὴν ποσότητα λευκῆς, μὴ ἀσβεστολιθικῆς ἄμμου, ἥ δ' ἀστίλβωτος ἐπιφάνεια καλύπτεται δι' ἀραιοῦ ἐπιχρίσματος ἀνοικτοῦ καστανοῦ (πίν. 153α).

Ἐκ τῶν χονδροειδῶν ἀγγείων ἱκανὸς ἀριθμὸς πίθων φέρουν κάτωθι τῶν χειλέων διακόσμησιν διὰ πλαστικῶν ταινιῶν ἄνευ ἢ μετὰ τύπων δακτύλων ἢ ἐντομῶν (πίν. 156). Τὰ χεῖλη εἶναι ἐπίπεδα ἢ κάμπτονται πρὸς τὰ ἔσω.

Τὰ εὐμεγέθη συνήθως ἀγγεῖα φέρουν τὰς γνωστὰς διακοσμητικὰς ψευδεῖς ἢ ἀπομιμήσεις λαβῶν, ὡς ἐπιμήκη ὀγκώματα συχνὰ ἐπὶ τῶν πλαστικῶν ταινιῶν (πίν. 157α, 5-), τοξοειδεῖς ἀτρήτους (πίν. 157α, 7) ἢ τετραγώνους ἀτρήτους ἀποφύσεις, τῶν ὁποίων ἢ προσθία πλευρὰ εἶναι ἀπεστρογγυλευμένη (πίν. 157α, 1) ἢ ὀλίγον κοίλη (πίν. 157α, 2) ἢ ἔτι μᾶλλον κοίλη, ὥστε νὰ σχηματίζονται δύο ἑξοχαὶ (καὶ εἰς βαθεῖαν φιάλην ὁμοίως, πίν. 157α, 7-8) ἢ διχαλωτή (πίν. 157α, 3-4), ὡς εἰς τὰ ἐκ Θεσσαλίας ἀγγεῖα (ΤΣΟΥΝΤΑ, Προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου, εἰκ. 170, 172, 183-185), ἢ σωληνοειδεῖς (πίν. 157α, 11) ἢ κυλινδρικά (πίν. 157β).

Π ρ ω τ ο ε λ λ α δ ι κ ῆ II. Τῆς ΠΕ II κεραμικῆς εὐρέθησαν πληθῶρα ὄστράκων καὶ δακτυλοσχήμων βάσεων βαθειῶν φιαλῶν καὶ βαθειῶν ραμφοστόμων φιαλῶν (saucelboat) μετὰ ὀριζοντίων ἢ καθέτων λαβῶν, ἐπιχρισμένων διὰ τοῦ πρωτογόνου μελανοῦ συνήθως ἢ ἐρυθροποῦ γανώματος (Urfirnis), ὄστρακα ἐκ τοῦ λαιμοῦ σφαιρικῶν ὑδριῶν (πίν. 154β), δύο ὄστρακα πρὸχων μετὰ λοξοτήτου λαιμοῦ (πίν. 154β, 4-5). Ἀπηρτίσθη δὲ μεθ' ἱκανῶν συμπληρώσεων βαθεῖα φιάλη μετὰ χαμηλῆς κυρτῆς βάσεως (ἀριθ. Π 776, ὕψ. 0.056 μ., πίν. 157δ).

Ἐκ τῶν ἐγγαράκτων ἀγγείων ὄστρακον πίθου κοσμεῖται δι' ἐντύπων στρογγύλων στιγμῶν εἰς εὐθεῖς στοίχους ἢ συστήματα στοίχων διατεταγμένων (πίν. 154γ), διὰ σχοινοειδῶν ταινιῶν ὄστρακον λεπτοῦ εὐρυλαΐμου ἀγγείου ἐπηλειμμένου δι' ἐπιχρίσματος ἀνοικτοῦ καστανοῦ χρώματος (πίν. 160α, 3).

Τῶν γραπτῶν εὐρέθησαν ὄστρακα στενολαΐμων συνήθως ἀγγείων, τῶν ὁποίων ἢ ἐπιφάνεια καλύπτεται ὑπὸ λεπτοῦ λευκοῦ ἢ ἀνοικτοχρώμου ἐπιχρίσματος καὶ τὰ κοσμήματα εἶναι μελανὰ ἢ ἐρυθρὰ ἀμαυρὰ (dark - on - light, πίν. 159α).

Πρωτοελλαδική III. Τῆς ΠΕ III κεραμικῆς εὐρέθῃ πλῆθος ὀστράκων, τῶν ὁποίων ὁ πηλὸς εἶναι καθαρὸς ἐρυθρῶπὸς ἢ κιτρινέρυθρος, τελείας ὀπτήσεως καὶ ἡ ἐπιφάνεια ἐρυθρῶπῃ ἢ κιτρινῶπῃ. Τὰ χεῖλη εἶναι πεπλατυσμένα καὶ σχηματίζουν στεφάνην ὀριζόντιον, εὐρεῖαν ἐνίοτε (πίν. 158β) ἢ ἐπικλινῇ περὶ τὸ στόμιον.

Ἀνήκουν εἰς βαθείας φιάλας μετὰ ἡ ἄνευ λαβῶν καὶ εἰς πρόχους (πίν. 158α, γ). Οὐδὲν ἄρτιον ἀγγεῖον εὐρέθῃ.

Τῆς τάξεως τῶν μερικῶς ἐπηλειμμένων διὰ γανώματος ἀγγείων (partially glazed ware), ἅτινα τοποθετοῦνται χρονικῶς εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου, ἔχομεν ὀλίγα ὀστράκα, ἐν τῶν ὁποίων ἀνήκει εἰς βαθεῖαν φιάλην, τὰ χεῖλη τῆς ὁποίας καμπυλούμενα σχηματίζουν περίμετρον κυματοειδῆ (φιάλη μετὰ κυματοειδῶν χεϊλέων, πίν. 157γ, 3) πρβλ. KUNZE, *Orchomenos* III 31 ἀριθ. 14-15, πίν. X₁₋₂. ὀστράκου ραμφοστόμου βαθείας φιάλης, τῆς ὁποίας τὰ τοιχώματα εἶναι λεπτότατα, ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ στιλπνοῦ μελανοῦ ἄνω καὶ ὑποτέφρου (ἀργυρόχρου) κάτω γανώματος καὶ ἡ ἐσωτερικὴ δι' ὑποτέφρου (πίν. 157γ, 5).

Τῶν γραπτῶν ἀγγείων εὐρέθῃσαν: ὀστράκον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς κιτρίνης στιλπνῆς ἐπιφανείας φέρει δι' ἁμαυροῦ μελανοῦ χρώματος γραμμικὰ κοσμήματα ἀποτελούμενα ἐξ ἐπαλλήλων γραμμῶν καὶ συστημάτων παραλλήλων γραμμῶν, ἅτινα τέμνονται εἰς σχῆμα μαιάνδρου (πίν. 149γ). Τὸ αὐτὸ κόσμημα εἰς ΠΕ ἀγγεῖον ἐκ Τίρυνθος K. MÜLLER, *Tiryns* IV, 82 εἰκ. 66, 14 καὶ πίν. XXVII ἀριθ. 16 καὶ 19.

Ὀστράκον παρὰ τὴν πρόσφυσιν τῆς λαβῆς· ἐπὶ τῆς κιτρινῶπῆς ἐπιφανείας τῆς γάστρας καὶ τῆς λαβῆς κοσμεῖται δι' ὁμάδων παραλλήλων γραμμῶν τεινομένων χρώματος ἁμαυροῦ μελανοῦ (πίν. 150γ, 1).

Ὀστράκον παρὰ τὸ χεῖλος στενολαίμου ἀγγείου καθαροῦ καὶ καλῶς ὀπτημένου πηλοῦ· ἐπὶ τῆς ὑποκιτρίνου ἐπιφανείας κοσμεῖται ἐσωτερικῶς τοῦ χεῖλους διὰ πριονωτοῦ καστανομελανοῦ χρώματος, διὰ τοῦ ὁποίου περιγράφεται τὸ χεῖλος ἐξωτερικῶς (πίν. 150γ, 4).

Ὀστράκον παρὰ τὸ χεῖλος στενολαίμου ἀγγείου· ἐπὶ τῆς ὑποκιτρίνου μερικῶς ἐστιλβωμένης ἐπιφανείας κοσμεῖται ἐσωτερικῶς δι' ὁμάδων παραλλήλων καστανοῦ χρώματος γραμμιδίων κρεμαμένων ἀπὸ τοῦ χεῖλους, τὸ ὁποῖον περιγράφεται διὰ τοῦ αὐτοῦ χρώματος (πίν. 150γ, 5).

Εἰς τὴν ΠΕ κεραμικὴν κατατάσσω χειροποίητα ἀγγεῖα, τῶν ὁποίων ὁ πηλὸς εἶναι ἐρυθρὸς καὶ ἡ ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ ὑποσίλπνου καστανοῦ ἢ καστανερυθροῦ γανώματος, τὸ ὁποῖον ἐκπίπτει κατὰ τόπους. Τούτων εὐρέθῃσαν μεγάλα ἀποτιμήματα ὕδριων μετ' ἐπιπέδου βάσεως καὶ ἀμφορεὺς σφαιρικὸς μετὰ ταινιοειδῶν λαβῶν μετ' αὐλακώσεων καὶ ἐπιπέδου βάσεως, πυρακτωμένος (ἀριθ. Π 777, ὕψ. 0.51 - 0.523 μ., πίν. 155α).

Ἡ συνέχεια τῆς ἀνασκαφῆς θὰ δείξει καὶ τὸ θέμα τῆς συνυπάρξεως νεολιθικῶν καὶ πρωτοελλαδικῶν ἀγγείων.

Μεσοελλαδική. Τῶν Μεσοελλαδικῶν ἀγγείων ἀμφοτέρων τῶν τάξεων, τῶν μινυείων δηλ. καὶ τῶν ἀμαυροχρώμων, εὐρέθησαν εὐάριθμα ὄστρακα. Τὰ μινύεια εἶναι τεφρά, χειροποίητα τὰ περισσότερα. Τινὰ τῶν τεφρῶν εἶναι ἐγγάρακτα φέροντα διακόσμησιν διὰ μεμονωμένης σπείρας (πίν. 160β, 3) ἢ διὰ παραλλήλων τοξοειδῶν γραμμῶν (πίν. 160α, 1) ἢ διὰ πολλαπλῶν τεθλασμένων γραμμῶν διὰ κτενὸς ἐγχαραχθειςῶν (πίν. 160β, 2) ἢ διὰ παραλλήλων λοξῶν γραμμιδίων εἰς δύο ἐπαλλήλους στοίχους διατεταγμένων ἐκατέρωθεν ἀναπλάστου γραμμῆς (πίν. 160β, 5) ἢ δι' ἐπαλλήλων κυματοειδῶν καὶ παραλλήλων γραμμῶν ἐγχαραχθειςῶν διὰ κτενὸς καὶ τριγωνιδίων εἰς ἓνα στοῖχον πληρουμένων ὑπὸ λευκῆς ὕλης, ἐλάχιστα ἔχνη τῆς ὁποίας διεσώθησαν (πίν. 160β, 1). Δι' ἐγχαράκτων τριγώνων πληρουμένων διὰ παραλλήλων γραμμῶν κοσμεῖται ὄστρακον ἀγγείου ὑπερύθρου πηλοῦ (πίν. 160α, 7), ὄστρακον δὲ πώματος ἀγγείου καστανερούθρου πηλοῦ μετὰ λαβῆς ὀριζοντίως τετρημένης κοσμεῖται διὰ συνεχῶς διπλῆς κυματοειδοῦς γραμμῆς (πίν. 160α, 4) καὶ διὰ παραλλήλων γραμμῶν ὄστρακον παρὰ τὸν πυθμένα ἀγγείου καστανερούθρου καὶ κατὰ τόπους μελανοῦ πηλοῦ (πίν. 160α, 2).

Ἐκ τῶν χονδροειδῶν ἀγγείων ἐν ὄστρακον ἀνήκει εἰς οἰκιακὸν σκεῦος μετὰ ὀριζοντίου κυλινδρικῆς λαβῆς ἐκ μελανοῦ καὶ κατὰ τόπους ἐρυθροῦ πηλοῦ κατεσκευασμένον (πίν. 153γ). Ἀμαυρόχρωμον διακόσμησιν φέρουν ἀγγεῖα ἄνευ ἐπιχρίσματος (πίν. 159β) ἢ μετ' ἐπιχρίσματος, ὥς κίτρινα μινύεια κοσμούμενα διὰ συστημάτων ὁμορρόπων γωνιῶν ὀριζοντίως διατεταγμένων κατὰ τὴν μεγίστην διάμετρον τοῦ ἀγγείου (πίν. 159β, 5) ἢ δι' ὁμάδων λοξῶν παραλλήλων γραμμῶν (πίν. 159β, γ) ἢ πίθοι κοσμούμενοι διὰ παραλλήλων γραμμῶν ἢ δικτυωτοῦ (πίν. 159β).

Υστεροελλαδική. Ἐν μεγάλῃ ἀφθονίᾳ εὐρέθησαν τὰ ὑστεροελλαδικὰ ὄστρακα. Ἀνήκουν κατὰ μέγα μέρος εἰς ἀγγεῖα συμποσίου, ἀλλὰ καὶ ὕδρις, πρόχους, ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, ἀλάβαστρον, τριῶτον πίθον.

Εἰς τὴν ΥΕ II περίοδον χρονολογοῦνται :

Χειροποίητον μόνωτον κύπελλον κυλινδρικοῦ σχήματος μετὰ μικρᾶς ἐλαφρῶς κοίλης βάσεως ἀποκεκρουμένον ἐν μέρει. Ἐσωτερικῶς φέρει κύκλον εἰς τὸν πυθμένα ἐρυθροῦ χρώματος. Διὰ τοῦ αὐτοῦ χρώματος φέρει κόσμησιν ἐπὶ τῆς ῥάχεως τῆς ταινιοσχήμου λαβῆς, περιγράφεται δὲ καὶ τὸ χεῖλος (ἀριθ. 786, ὕψ. 0.076 μ., πίν. 162γ).

Ὅστρακον εὐμεγέθους ἀγγείου διασώζοντος ἐκ τῆς διακοσμῆσεως τὸ ἄκρον φύλλου φυτοῦ (πίν. 161γ) ὄστρακα κλειστῶν ἀγγείων φέροντα διακόσμησιν διὰ συνεχῶν ἡμικυκλίων εἰς ὀριζοντίους σειρὰς διατεταγμένων εἰς σχῆμα φολιδωτοῦ FM 70, 1, ΥΕ ΙΑ - ΙΙΒ (πίν. 161γ) κυλινδρική λαβή

μετὰ τοῦ λαιμοῦ εὐμεγέθους ψευδοστόμου ἀμφορέως YE IIB - IIIA (πίν. 161β).

Εἰς τὴν YE IIIA φάσιν ἀνάγονται: βραχὺς λαιμὸς μετὰ τοῦ δίσκου τῆς κορυφῆς εὐμεγέθους ψευδοστόμου ἀμφορέως βραχυλαΐμου (πίν. 161α)· ὄστρακον κλειστοῦ ἀγγείου κοσμουμένου διὰ μεμονωμένων σπειρῶν (πίν. 180δ)· ἀλάβαστρον φέρον κόσμησιν διὰ στοίχου ἀγκυλωτῶν γραμμῶν (σχήματος U, πίν. 171β)· ὑψίπους κύλιξ μόνωτοςγωνιώδης μονόχρωμος, πυρακτωμένη, ἀποκεκρουμένη ἐν μέρει (ἀριθ. 789, ὕψ. 0.101 μ., 162γ)· χειροποίητος ὕδρῖα σφαιρικοῦ κωνικοῦ σχήματος μονόχρωμος, ἀποκεκρουμένη τὸν λαιμὸν καὶ τὴν βάσιν καὶ ἐν μέρει τὸ σῶμα (ἀριθ. Π 781, ὕψ. 0.405, πίν. 162α)· δύο ἀποτμήματα βαθέος κρατῆρος μετὰ ὀριζοντίων κυλινδρικών λαβῶν καὶ γεφύρας προχοῆς (ἐκ τοῦ βαθυτέρου YE στρώματος, πίν. 163γ).

Εἰς δὲ τὴν YE IIB φάσιν ὁ σκύφος εἶναι τὸ ἐπικρατέστερον σχῆμα τῶν ἀγγείων τῆς ἐπιχώσεως, ὥς καὶ ἐν Τίρυνθι¹. Ἀπὸ ἀπόψεως διακοσμῆσεως φέρουν λεπτὴν γραμμὴν ἢ στοῖχον στιγμῶν ἐπὶ τῆς στεφάνης τῶν χεϊλέων καὶ ἐσωτερικῶς ὁμοκέντρους κύκλους ἐπὶ τοῦ πυθμένου καὶ ἐνίοτε γραμμὴν κάτωθι τοῦ χείλους, ἐξωτερικῶς δὲ γραμμὴν κάτωθι τῶν λαβῶν ὑπαγόμενοι εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ἀγγείων τοῦ λεγομένου λιτοῦ ρυθμοῦ (Open Style)² ἢ ἐσωτερικῶς εἶναι ὀλόβαφοι καὶ ἐξωτερικῶς φέρουν παχεῖαν ἢ λεπτὴν γραμμὴν περιγράφουσαν τὸ χεῖλος καὶ δύο ἢ τρεῖς ἐπαλλήλους γραμμὰς κάτωθεν τῶν λαβῶν, ὥς τὰ ἀγγεῖα τοῦ λεγομένου πλουσίου ρυθμοῦ (Filled Style).

Εἰς ἀμφοτέρων τῶν ὁμάδων τὰ ἀγγεῖα εἶναι ἐν χρήσει τὰ περιθέοντα κοσμήματα καὶ τὰ μετοπικά.

Εἰς τὸν περιθέοντα ρυθμὸν εἶναι ἐν χρήσει ποικίλα διακοσμητικὰ θέματα.

1) Τὰ στενὰ διακοσμητικὰ θέματα, ὥς ἡ κυματοειδὴς γραμμὴ κάτωθεν τοῦ χείλους ἢ περιγράφουσα τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ εἰς ἀγγεῖα μετὰγωνιδῶν χεϊλέων FM 53 (πίν. 163α), ἢ τεθλασμένη γραμμὴ FM 61 (πίν. 163α), ἄλυσοειδὲς πλέγμα ἐκ συναπτομένων κύκλων συμπεπλεγμένων FM 48,17 (πίν. 163β) ἢ ζώνη ἐξ ἐλικοειδῶν, πλοχμὸς FM 48,5 καὶ 6 (πίν. 163β), ἄλυσις συνεχῶν ρόμβων ἁπλῶν ἢ διπλῶν (πίν. 163α), σειρὰ Ν-οσχημῶν (πίν. 163β).

2) Τὰ πλατέα συνεχῇ διακοσμητικὰ θέματα, ὥς διπλὴ κυματοειδὴς γραμμὴ πληρουμένη διὰ γραμμιδίων μετὰ ριπιδιοσχημῶν (FM 25) ἐκατέρωθεν (πίν. 164α), διπλὴ τεθλασμένη γραμμὴ πληρουμένη διὰ γραμμιδίων (πίν. 164α), πολλαπλαῖ τεθλασμέναι γραμμαὶ διαλυόμεναι εἰς ὁμάδας παραλ-

¹ ΑΔ 20, 1965, 138.

² BSA 52, 1957, 211.

λήλων λοξῶν γραμμῶν FM 59 (πίν. 164β), μεμονωμέναι σπεῖραι μετ' ἀγκυλωτοῦ στελέχους FM 49,5 (πίν. 169α), συνεχεῖς σπεῖραι ἐνίοτε μετ' ὀφθαλμοῦ ἢ δικτυωτοῦ εἰς τὸ κέντρον (πίν. 164α καὶ 165α), ὁμόκεντρα τόξα ἢ ἡμικύκλια ἀνωπα FM 43 (πίν. 164β), μεταξὺ τῶν ὁποίων παρεμβάλλεται ἐνίοτε σύστημα ὁμορρόπων γωνιῶν FM 43,16 (πίν. 164β καὶ 165α).

3) Σειρὰ αὐτοτελῶν διακοσμητικῶν θεμάτων συμμετρικῶς διατεταγμένων, ὡς ριπιδιοσχημῶν FM 25 (πίν. 165β), στεναὶ μετόπαι ἐκ τεθλασμένης γραμμῆς ἐντὸς ζεύγους παραλλήλων περιοριζομένης (πίν. 165β), ἀλύσεως ρόμβων (πίν. 165β), συστημάτων ὁμορρόπων ἀνιουσῶν γωνιῶν (πίν. 165β).

Ἀνωπα διακοσμητικὰ θέματα, ὡς θαλασσία ἀνεμώνη FM 27, 48 (πίν. 164β) ἢ ἀντιθετικὸν γλωσσοειδὲς FM 19, 48 πληρούμενον διὰ στοίχων παραλλήλων γραμμίδων (πίν. 164α).

Μετοπικὸς ρυθμὸς ἐκ κεντρικῆς τριγλύφου (μετόπης) μὲ δευτερεύοντα ἐκατέρωθεν διακοσμητικὰ θέματα, ὡς θαλασσίας ἀνεμώνης εἰς σχῆμα σταυροῦ ἐγγεγραμμένου ἐντὸς κύκλου FM 27, 2 εἰς ἡμισὺ σκύφου (ἀριθ. 802, ὕψ. 0.09 μ., πίν. 166α) ἢ Ν-οσχήμου (πίν. 169α) ἢ ἀντιθετικῶν σπειρῶν (πίν. 169α). Εἰς ἄλλον σκύφον ἢ τρίγλυφος ἀποτελεῖται ἐκ τεθλασμένης περιοριζομένης μεταξὺ δύο ομάδων ἐκ τεσσάρων παραλλήλων γραμμῶν, τῶν ὁποίων αἱ δύο ἀκραῖαι ἐκάστης ομάδος συνενοῦνται ἄνω ἡμικυκλικῶς, τὸ δ' οὕτω σχηματιζόμενον ἡμικυκλικὸν πλαίσιον, «ἀετωμάτιον», πληροῦται διὰ δικτυωτοῦ (πίν. 166β). Πολλοὶ σκύφοι εἶναι ὀλόβαφοι ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς διὰ καστανοῦ ἢ ἐρυθροῦ γανώματος.

Ὀλίγα παραδείγματα σκύφων ἐπὶ ὑψηλοῦ ποδὸς φέρουν κόσμησιν διὰ συνεχοῦς σπείρας μετὰ σταυροῦ ἢ δικτυωτοῦ εἰς τὴν θέσιν τῶν περὶ τὸ κέντρον ἐλίκων (πίν. 164α).

Οἱ κρατῆρες φέρουν διακόσμησιν διὰ στενῶν μετοπῶν ἐξ ἀλύσεως ρόμβων (πίν. 167α) ἢ διὰ συνεχοῦς σπείρας (πίν. 168α) ἢ μετοπικὴν διακόσμησιν ἐκ σπειρῶν (πίν. 167β) καὶ τεθλασμένων γραμμῶν εἰς ὀριζοντίους σειρὰς διατεταγμένων (πίν. 167α) ἢ κεντρικὴν τρίγλυφον καὶ ἀντιθετικὰς σπείρας ἐκατέρωθεν (πίν. 167α, 168α, β).

Τῶν λοιπῶν σχημάτων ἀγγεία ἀντιπροσωπεύονται δι' ὀλίγων παραδειγμάτων.

Κωνικὸν ποτήριον ἔχον τὰς πλευρὰς κοιλοκύρτους, ἐπίπεδον βάσιν καὶ χεῖλη πεπλατυσμένα σχηματίζοντα στεφάνην, κάτωθι τῶν ὁποίων προσφύονται δύο ὀριζόντιοι ταινιόσχημοι λαβαὶ — σώζονται τὰ ἔχνη τῆς προσφύσεως τῆς μιᾶς. Ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς κοσμεῖται δι' ἐπαλλήλων γραμμῶν καστανοῦ καὶ καστανευδύθρου χρώματος καὶ δι' ὁμοκέντρων κύκλων ἐπὶ τῆς βάσεως καὶ τοῦ πυθμένου YE IIIB. Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα πρβλ. FS 30 (ὕψ. 0.067 μ., πίν. 167δ).

Μόνωτον κύπελλον κοσμούμενον διὰ κυματοειδοῦς γραμμῆς (πίν. 163α)

καὶ δι' ἄλυσσειδοῦς πλέγματος ἐξ ἑλικοειδῶν ὄστρακον κλειστοῦ ἀγγείου (πίν. 163β, κάτω ἀριστερᾷ). Ὑψίποδες κύλικες κοσμοῦνται διὰ πτηνῶν (πίν. 169β) ἢ διὰ συνεχῶν ἡμικυκλίων εἰς διάταξιν φολιδωτοῦ τριγωνικοῦ (πίν. 164β), πολλὰ δ' ἐξ αὐτῶν εἶναι γωνιώδεις μονόχρωμοι. Μόνωτον κύπελλον μετὰ μικρᾷς δακτυλιοσχίμου βάσεως, ὀλόβαφον δι' ἐρυθροῦ χρώματος ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς (ἀριθ. Π 787, ὕψ. 0.083 - 0.085 μ.).

Ψευδόστομος ἀμφορεύς, πυρακτωμένος· ἀποκεκρουμένος τὴν μίαν τῶν λαβῶν καὶ τὸ σῶμα ἐν μέρει. Εἰς τὴν μεταξὺ τῶν λαβῶν ζώνην ἀνθη ἐξίτηλα ἐν μέρει (ἀριθ. Π 797, ὕψ. 0.14 μ., πίν. 170α).

Τὸ ἄνω τμήμα ψευδοστόμου ἀμφορέως. Κοσμεῖται δι' ἐπαλλήλων παχειῶν καὶ λεπτῶν γραμμῶν καὶ κατὰ τὴν μεγίστην διάμετρον διὰ τεθλασμένης γραμμῆς περιοριζομένης μεταξὺ δύο ἐπαλλήλων γραμμῶν. Εἰς τὴν μεταξὺ τῶν λαβῶν χώραν κοσμεῖται δι' ἀνθέων τοῦ τύπου FM 18,109 (ἀριθ. Π 796, ὕψ. 0.075 μ., πίν. 170γ).

Ψευδόστομος ἀμφορεύς σφαιρικός, πυρακτωμένος· ἀποκεκρουμένος τὴν γάστραν ἐν μέρει. Φέρει ὁμοίαν μετὰ τοῦ προηγουμένου κόσμησιν ἐπὶ τῆς γάστρας, εἰς δὲ τὴν μεταξὺ τῶν λαβῶν χώραν δι' ἀνθέων. Ἐπὶ τοῦ δισκαρίου τῆς κορυφῆς ὁμόκεντροι κύκλοι μετ' ὀφθαλμοῦ (ἀριθ. Π 794, ὕψ. 0.15 μ., πίν. 170β).

Τὸ ἄνω τμήμα ψευδοστόμου ἀμφορέως, πυρακτωμένου. Εἰς τὴν μεταξὺ τῶν λαβῶν χώραν διακοσμεῖται δι' ἀνθέων τοῦ τύπου FM 18, 103. Ἐπὶ τοῦ δισκαρίου τῆς κορυφῆς σπεῖρα (ἀριθ. Π 795, πίν. 170δ).

Ψευδόστομος ἀμφορεύς ἀποκεκρουμένος τὸ στόμιον. Κοσμεῖται δι' ἐπαλλήλων παχειῶν καὶ λεπτῶν γραμμῶν ἐπὶ τῆς γάστρας, εἰς δὲ τὴν μεταξὺ τῶν λαβῶν χώραν διὰ γραμμίδων εἰς δύο παραλλήλους τοξοειδεῖς στοίχους διατεταγμένων. Ἐπὶ τοῦ δισκαρίου τῆς κορυφῆς σπεῖρα μετ' ὀφθαλμοῦ. (YE III B - Γ, ἀριθ. Π 798, ὕψ. 0.11 μ., πίν. 173α, β).

Τρίωτος ἀμφορεύς κοσμεῖται διὰ τρικαμπύλων τόξων.

Ἀλάβαστρον μετὰ καθέτων πλευρῶν, κυρτῆς βάσεως καὶ δύο λαβῶν, πυρακτωμένον καὶ ἀποκεκρουμένον ἐν μέρει κοσμεῖται δι' ἐπαλλήλων γραμμῶν, εἰς δὲ τὴν ζώνην μεταξὺ τῶν λαβῶν δι' ὁμάδων βοστρυχοειδῶν παραλλήλων γραμμῶν FM 19,37 YE III B - Γ (ἀριθ. Π 785, ὕψ. 0.09 μ., πίν. 171α). Ἄλλα δ' ἀλάβαστρα κοσμοῦνται διὰ συνεχῶν ἡμικυκλίων εἰς σχῆμα φολιδωτοῦ τριγωνικοῦ (πίν. 171β) ἢ διὰ μετόπης πληρουμένης διὰ κυματοειδῶν ἢ τεθλασμένων γραμμῶν διατεταγμένων εἰς ὀριζοντίους σειρὰς YE III B - Γ (πίν. 171β).

Τῆς YE III Γ ἀνευρέθησαν ἄφθονα ὄστρακα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπηρτίσθησαν καὶ ἀγγεῖα τινα.

Μόνωτος γωνιώδης κύλιξ μετὰ μικρᾷς βάσεως ἀποκεκρουμένη τὴν βάσιν

καὶ ἐν μέρει τὴν γάστραν μετὰ τῆς λαβῆς, ὀλόβαφος ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς διὰ καστανοῦ γανώματος (FS 240, ἀριθ. 788, ὕψ. 0.093 μ., πίν. 171γ).

Κρατὴρ μὲ ὀριζοντίους ταινιοσχήμους λαβὰς κάτωθι τοῦ χείλους καὶ μικρᾶς δακτυλιοσχίμου βάσεως, ἀποκεκρουμένος τὴν γάστραν ἐν μέρει. Κοσμεῖται κατὰ μεγίστην διάμετρον διὰ δύο παχειῶν ἐπαλλήλων γραμμῶν καστανοῦ χρώματος, διὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ χρώματος περιγράφεται ἡ βάσις καὶ τὸ χεῖλος (FS 294, ἀριθ. Π 784, ὕψ. 0.225 μ., πίν. 162β).

Πρόχους ὠοειδοῦς σχήματος, πυρακτωμένη· ἀποκεκρουμένη τὴν βάσιν, τὴν λαβὴν καὶ τὴν γάστραν ἐν μέρει. Φέρει κόσμησιν δι' ἐπαλλήλων γραμμῶν ἄραιως διατεταγμένων εἰς τρία ζεύγη ἐπὶ τῆς γάστρας καὶ τριῶν ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ (ἀριθ. Π 779, ὕψ. 0.222 μ., πίν. 172γ).

Ὑδρία σφαιρικοῦ κωνικοῦ σχήματος μετὰ ταπεινῆς ἐπιπέδου βάσεως· ἀποκεκρουμένη ἐν μέρει. Εἶναι ἐπηλειμμένη διὰ καστανοῦ καὶ κατὰ τόπους καστανευδύθρου γανώματος (ἀριθ. Π 782, ὕψ. 0.35 μ., πίν. 172α).

Ὑδρία συμπεπιεσμένου σφαιρικοῦ κωνικοῦ σχήματος μετὰ ταπεινῆς ἐπιπέδου βάσεως· ἀποκεκρουμένη ἐν μέρει. Καλύπτεται διὰ καστανοῦ γανώματος (ἀριθ. Π 783, ὕψ. 0.25 μ., πίν. 172β).

Σφαιρικὸν ἄγγειον ἄωτον, ὀλόβαφον διὰ καστανοῦ γανώματος (ἀριθ. Π 780, ὕψ. 0.158 μ., πίν. 172δ).

Ψευδόστομος ἀμφορίσκος ἀποκεκρουμένος τὸ στόμιον, τὰς λαβὰς καὶ τὸ σῶμα ἐν μέρει. Εἰς τὴν μεταξὺ τῶν λαβῶν χώραν φέρει δύο τρίγωνα πληρούμενα διὰ κυματοειδῶν γραμμῶν εἰς καθέτους σειρὰς διατεταγμένων, ἐντὸς δὲ τοξοειδοῦς πλαισίου χωριζομένου δι' ἐγκαρσίων γραμμῶν εἰς τρία καμπυλόγραμμα τρίγωνα φέρει κυματοειδεῖς γραμμὰς εἰς ὀριζοντίους σειρὰς διατεταγμένας (ἀριθ. Π 799, ὕψ. 0.092 μ., πίν. 173γ).

Ὅστρακα ψευδοστόμων ἀμφορέων κοσμοῦνται διὰ θαλασσίας ἀνεμώνης εἰς σχῆμα κύκλου ἐστιγμένου εἰς τὸ κέντρον καὶ περιβαλλομένου ὑπὸ στιγμῶν FM 27, 16 (πίν. 176β) ἢ διὰ περιβαλλομένων διὰ γραμμῶν ἐκ στιγμῶν τριγώνων, τὰ ὅποια διὰ δύο τεμνομένων γραμμῶν ἐκ στιγμῶν χωρίζονται εἰς τέσσαρα διαμερίσματα, τρία τριγωνικά καὶ ἓν ρομβοειδές (πίν. 176α) ἢ διὰ ρόμβων (πίν. 180δ), κλειστὸν δ' ἄγγειον διὰ δικτυωτῶν τριγώνων (πίν. 180δ).

Κατὰ τὸν Κροσσωτὸν Ρυθμὸν (Fringed Style) φέρουν διακόσμησιν δι' ὁμοκέντρων τόξων ἢ ἡμικυκλίων, ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῶν ὁποίων ἐκφύονται ἀκτινοειδῶς γραμμίδια ἢ στιγμαί, ψευδόστομος ἀμφορεὺς σφαιρικοῦ κωνικοῦ σχήματος (ἀριθ. Π 801, ὕψ. 0.161 μ., πίν. 176γ) καὶ ὅστρακα ἄλλων (πίν. 176β).

Ἀπότμημα πυξιδιοσχίμου ἄγγείου μετὰ καθέτων καμπυλουμένων πρὸς τὰ ἔσω πλευρῶν καὶ ἐπιπέδου βάσεως πατούσης ἐπὶ τριῶν ὑποτυπωδῶν

ποδῶν φέρει μετοπικὴν διακόσμησιν κατὰ τὸν Σύμπυκνον Ρυθμόν (Close Style). Αἱ μετόπαι χωρίζονται διὰ τῶν διαγωνίων εἰς τέσσαρα τρίγωνα πληρούμενα διὰ παραλλήλων γραμμῶν ἢ πληροῦνται διὰ κυματοειδῶν γραμμῶν εἰς ὀριζοντίους σειρὰς διατεταγμένων ἢ φέρουν κατὰ τὰς γωνίας ὁμόκεντρα τόξα ἀντωπά, ὥστε νὰ σχηματίζεται μεταξὺ αὐτῶν σταυροειδὲς κενόν (ἀριθ. Π 800, ὕψ. 0.055 μ., πίν. 174α). Τὴν αὐτὴν διακόσμησιν φέρει καὶ ἄλλο πυξιδιόσχημον ἀγγεῖον ἐκ Κλάους Πατρῶν. Μ. Πατρῶν ἀριθ. Π 355. ΠΑΕ, 1937, 90, εἰκ. 9 καὶ AJA 1960, 9, ἀριθ. 25, πίν. 3, εἰκ. 19.

Κατὰ τὸν Σύμπυκνον Ρυθμόν ἐπίσης μεγαλοπρεπὴς κρατὴρ, τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν πολλὰ ἀποτμήματα καὶ τὰ ἐλλείποντα ὄστρακα τοῦ ὁποίου ἀπερρίφθησαν ἔξω τοῦ τείχους παρὰ τοῦ Στρατοῦ τῆς Κατοχῆς, κοσμεῖται διὰ καθέτων παραλλήλων γραμμῶν σχηματίζουσιν παρὰ τὸ χεῖλος ζωφόρον ἐξ ἀλλεπαλλήλων ρόμβων καὶ ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων ἀντιθετικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρεμβάλλονται συστήματα ὁμορρόπων γωνιῶν ἢ τεθλασμένη γραμμὴ (πίν. 174β).

Τοῦ Ρυθμοῦ τοῦ Σιτοβολῶνος (Granary Style) ἀνευρέθησαν ὄστρακα σκύφων καὶ ἀμφοροειδῶν ἀγγείων φέροντα τὴν χαρακτηριστικὴν κυματοειδῆ γραμμὴν ὀριζοντίως διατεταγμένην (πίν. 175α, β), συνεκροτήθησαν δέ : Ὑψίπους κωνικὴ κύλιξ, πυρακτωμένη, ἀποκεκρουμένη τὴν βάσιν καὶ τὸ σῶμα ἐν μέρει, ὀλόβαφος δι' ἀραιοῦ καστανοῦ γανώματος ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἐξαιρέσει τῆς ζώνης μεταξὺ τῶν λαβῶν (ἀριθ. Π 790, ὕψ. 0.185 μ., πίν. 175γ). Ὑψίπους κύλιξ κωνικὴ μετὰ συστελλομένων ὀλίγων χειλέων, πυρακτωμένη. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια καὶ ὁ ποὺς εἶναι ὀλόβαφος δι' ἀραιοῦ καστανοῦ γανώματος· διὰ τοῦ αὐτοῦ χρώματος περιγράφεται τὸ χεῖλος καὶ φέρει τέσσαρας ἐπαλλήλους γραμμὰς ἐπὶ τῆς γάστρας κάτωθι τῶν λαβῶν, ἐπὶ δὲ τῆς ζώνης μεταξὺ τῶν λαβῶν ἀνὰ μίαν λοξὴν γραμμὴν ἐκατέρωθεν τῆς λαβῆς ἐκφυομένην κάτωθι τῆς προσφύσεως (ἀριθ. Π 791, ὕψ. 0.141 - 0.145 μ., πίν. 175γ). Βαθεῖα κύλιξ ἐπὶ ὑψηλοῦ ποδός, ἀποκεκρουμένη τὴν βάσιν καὶ ἐν μέρει τὴν γάστραν. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια εἶναι ἐπηλειμμένη διὰ ἀραιοῦ καστανερύθρου καὶ ἡ ἐξωτερικὴ δι' ἀραιοῦ καστανοῦ γανώματος (FS 306, ἀριθ. Π 793, ὕψ. 0.106 μ., πίν. 171γ).

Τὰ ὄστρακα τῶν κλασσικῶν καὶ ἐλληνιστικῶν ἀγγείων εἶναι ὀλιγάριθμα, ὥς καὶ τὰ Βυζαντινὰ μετὰ ὑαλωδῶν χρωμάτων (πίν. 178γ).

Χαλκοῦν μονόστομον μαχαίριον μετὰ συναφοῦς λα-
 ΑΝΑΜΕΙΚΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ. βῆς (ἀριθ. X 117, ὀλικὸν μῆκος 0.209, τῆς δὲ λεπί-
 δος 0.167 μ., πίν. 177β). Ἐπὶ τῆς λαβῆς δύο ἀμφικέφαλοι ἦλοι διὰ τὴν ἐφή-
 λωσιν τοῦ εὐφθάρτου στελέχους.

Χαλκοῦν ἐγχειρίδιον μετ' ἐλεφαντίνης λαβῆς, πυρακτωμένης (ἀριθ. X 118,

ὀλικὸν μῆκος 0.237, τῆς δὲ λεπίδος 0.134 μ., πίν. 177α). Ἡ λεπίς ἐνισχύεται ἀμφοτέρωθεν διὰ πλατείας 0.008 μ. ράχως, τὴν δὲ λαβὴν περιβάλλει ἑκατέρωθεν περιχεῖλωμα διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ ἐλεφαντίνου στελέχους, διὰ τὴν ἐφήλωσιν τοῦ ὁποίου φέρει ἀμφικέφαλον ἥλον κατὰ τὴν ρίζαν τῆς λεπίδος. Εὐρέθη μετὰ τῆς χαλκῆς ἄρπης ἀριθ. X 119 καὶ τῆς σμίλης ἀριθ. X 120 ἐπὶ τοῦ καλύπτοντος τὸ πλακόστρωτον δάπεδον τοῦ ἀρχαιοτέρου ΥΕ ΙΙΑ - Β οἰκήματος στρώματος τέφρας.

Χαλκοῦν μονόστομον μαχαίριον μετὰ δρεπανοειδοῦς λεπίδος καὶ συναφοῦς λαβῆς (ἀριθ. X 119, ὀλικὸν μῆκος 0.174, τῆς δὲ λεπίδος 0.133 μ., πίν. 177δ).

Δύο χαλκοῖ ἐτερόστομοι πελέκεις ἢ σμίλαι (ἀριθ. X 120 μῆκ. 0.155 μ. καὶ X 116 μῆκ. 0.172 μ., πίν. 177γ, ε).

Βυζαντινὸς ἢ ἐνετικὸς χαλκοῦς δακτύλιος μετὰ συμφυοῦς σφενδόνης, ἐπὶ τῆς ὁποίας φέρει ἐγγάρακτον διακόσμησιν διὰ ρομβοειδοῦς μὲ διπλοῦν περίγραμμα καὶ παραλλήλων γραμμίδων εἰς τὰ κενά.

Λεπίδες ὀψιανοῦ. Πέλεκυς ἄτρητος ἐξ ἀμμολίθου μετὰ ἀβαθοῦς ἐντομῆς ἐπὶ τῆς περιφερείας, ἣτις ἐχρησίμευεν, ἵνα δι' ἱμάντος συνδέηται ἀσφαλέστερον μετὰ τοῦ στελεοῦ (ἀριθ. Α 196, μῆκ. 0.115 μ., πίν. 178α) καὶ τὸ πρὸς τὴν κόψιν ἤμισυ τετρημένου πελέκεως ἐκ λευκοῦ ἀσβεστολίθου (ἀριθ. Α 197, μῆκ. 0.05 μ., πίν. 178β).

Ὅστεινον αἰχμηρὸν ἐργαλεῖον (ἀριθ. X 115, μῆκ. 0.085 μ., πίν. 179α). Τμήματα κεράτων ἐλάφου (ἀριθ. X 113, μῆκ. 0.11 μ. καὶ ἀριθ. X 114, μῆκ. 0.13 μ., πίν. 179α).

Ἀποτμήματα πηλίνων εἰδωλίων βοός : Κορμὸς εἰδωλίου βοός φέροντος διὰ καστανοῦ χρώματος τρεῖς παραλλήλους γραμμάς ἀνὰ μίαν ἐπὶ τῆς κοιλίας ἀμφοτέρωθεν καὶ τὴν τρίτην κατὰ μῆκος τῆς ράχως, ἀφ' ἧς κρέμανται συνεχῇ ἡμικύκλια ἑκατέρωθεν (ἀριθ. Π 803, ὕψ. 0.04, μῆκ. 0.07 μ., πίν. 179β).

Τὸ πρόσθιον ἡμισυ εἰδωλίου βοός ἀποκεκρουμένου τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ καὶ τοὺς πόδας. Κοσμεῖται διὰ δύο ὀριζοντίων γραμμῶν ἐπὶ τῆς κοιλίας ἀμφοτέρωθεν καὶ δι' ἐγκαρσίων παραλλήλων (ἀριθ. Π 804, ὕψ. 0.025, μῆκ. 0.045 μ., πίν. 179β).

Τὸ πρόσθιον ἡμισυ εἰδωλίου βοός ἀποκεκρουμένου τὴν κεφαλὴν ἐν μέρει καὶ τοὺς πόδας. Δι' ἐρυθροῦ χρώματος φέρει περὶ τὸν λαιμὸν γραμμὴν ὡς κλοιὸν καὶ κατὰ μῆκος τῆς ράχως γραμμὴν, ἑκατέρωθεν τῆς ὁποίας ἐκφύονται ἄλλαι παράλληλοι (ἀριθ. Π 805, ὕψ. 0.045, μῆκ. 0.036 μ., πίν. 179β).

Ὀκτάφυλλον ροδακόσχημον σφονδύλιον μάλλον ἢ χάνδρα ἐξ ὑποκυάνου ὑαλομάζης (ἀριθ. X 121, διαμ. 0.018 μ.).

Μέγας ἀριθμὸς σφονδυλίων, σφαιρικῶν, κωνικῶν καὶ ἀμφικωνικῶν πηλίνων ἢ ἐκ στεατίτου, δύο δ' εὐμεγέθη κολουροκωνικά πήλινα πρωτοελλαδικά (ῥψ. α 0.051, β 0.0565 μ., πίν. 180α).

Πηνίον πήλινον φέρον ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς ἐξάκτινον ἀστερίσκον ἐξ ἐγχαράκτων διαμέτρων (μῆκ. 0.042 μ., πίν. 180α).

Δισκάρια τετρημένα ἐκ βάσεως ἀγγείου καὶ ὀστράκων (πίν. 180γ). Ἀπότμημα ἠχυρωμένου ἐρυθροῦ πηλοῦ ἐστίας (πίν. 154α).

Ἀπηνθρακωμένοι σπόροι κυάμου μικροῦ μεγέθους ὀλίγον κάτωθι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους εὑρεθέντες (πίν. 180β).

Χαλκοῦν νόμισμα τῆς Ἡλίδος τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 4^{ου} αἰ. Ἐμπροσθεν Ζεὺς δεξιᾷ, ὀπισθεν ἵππος τροχάζων δεξιᾷ πρβλ. BMC XV, 6. Ἐνετικά νομίσματα τῶν δογῶν Marc(o) Corn(aro) τὸ 1365 καὶ Ant(onio) Venerio τὸ 1382.

ΕΥΘΥΜΙΟΣ Ι. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

14. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΛΕΧΑΙΩΙ

Μετὰ τριετῇ διακοπῇ ἐπανελήφθη ἐφέτος εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χῶρον τοῦ Λεχαίου ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα μὲ σκοπὸν τὴν περαιτέρω διερεῦνησιν τοῦ νοτίως τοῦ πρώτου αἰθρίου τῆς ἐκεῖ παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς ἐκτεινομένου χώρου (πίν. 181α), ὅπου κατὰ τὸ 1959 εἶχεν ἀποκαλυφθῇ συγκρότημα παλαιοχριστιανικῶν οἰκιῶν (ΠΑΕ 1959, 136-137 εἰκ. 1) ¹.

1. Οἰκίαι: Ἐν πρώτοις ὠλοκληρώθη ἡ ἀνασκαφὴ τῆς κατὰ τὸ 1959 ἐν μέρει μόνον ἀποκαλυφθείσης οἰκίας V τῆς κειμένης ἐξωτερικῶς τοῦ τοίχου τῆς βασιλικῆς (ΠΑΕ 1959, 136 εἰκ. 1 καὶ πίν. 118β), ἐφωδιασμένης δέ, ὥς ἐσημειώθη τότε, διὰ σιγμοειδοῦς (C) κτιστοῦ ἀκκουβίτου εὐρισκομένου ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν τοῖχον τῆς βασιλικῆς (εἰκ. 1) ². Ἡ οἰκία V ἀποτελεῖται ἐκ πέντε χώρων, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότεροι εἶναι δύο: Ὁ περιέχων τὸ ἀκκουβίτον καὶ εἷς, σχετικῶς μέγας, ἐλαφρῶς ἀκανονίστου ὀρθογωνίου κατόψεως χῶρος (μῆκ. 7.70, πλάτ. 4.80 μ.) μὲ ἄξονα ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Ὁ χῶρος τοῦ ἀκκουβίτου (πίν. 181β καὶ 182α. Πρβλ. καὶ ΠΑΕ 1959, πίν. 118β) εἶναι σχεδὸν τετραγωνικῆς κατόψεως (μῆκ. 5.35, πλάτ. 5.05 μ.) προσιτὸς δὲ ἀπὸ Ν., ἀπὸ μικροτέρου δωματίου μὲ εἴσοδον ἐπίσης ἀπὸ Ν., χρησιμεύοντος δὲ ὡς προθαλάμου τοῦ ἀκκουβίτου ³. Τοῦ προθαλάμου τούτου διεσώθη ἐν μέρει τὸ δάπεδον, ἐστρωμένον δι' ὀπτῶν πλίνθων (πίν. 181β καὶ 182α)· καταστροφὴν μερικὴν εἶχεν ὑποστῇ ἤδη εἰς παλαιοὺς χρόνους κατὰ τὴν διάνοξιν τάφρου πρὸς ἐγκατάστασιν πηλίνων σωλήνων ἀγωγοῦ ὕδατος. Ὁ χῶρος τοῦ ἀκκουβίτου ἐπικοινωνεῖ ἐπίσης διὰ θύρας πρὸς Δ., πρὸς τὸν χῶρον ὃ ὁποῖος περιέκλειε τὸν τάφον (πίν. 182α. Πρβλ. καὶ ΠΑΕ 1959, 133-135 πίν. 118β), οὗτος δὲ πάλιν διὰ θύρας πρὸς Ν. ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὸν μεγάλον εἰς σχῆμα ὀρθίου ὀρθογωνίου χῶρον (πίν. 182β). Ὁ τελευταῖος εἶναι προσιτὸς διὰ θύρας πλάτους 0.75 μ. ἀπὸ Α., ἐκ στενοῦ, πιθανώτατα ἀσκεποῦς διαδρόμου, παρεμβαλλο-

¹ Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἔρευναν εἶχον ὡς ἐπιστημονικοὺς βοηθοὺς τοὺς τελειοφοίτους τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Διαμαντῆν Τριαντάφυλλον καὶ Δῶδα Ἐλένην Μανταφούνη.

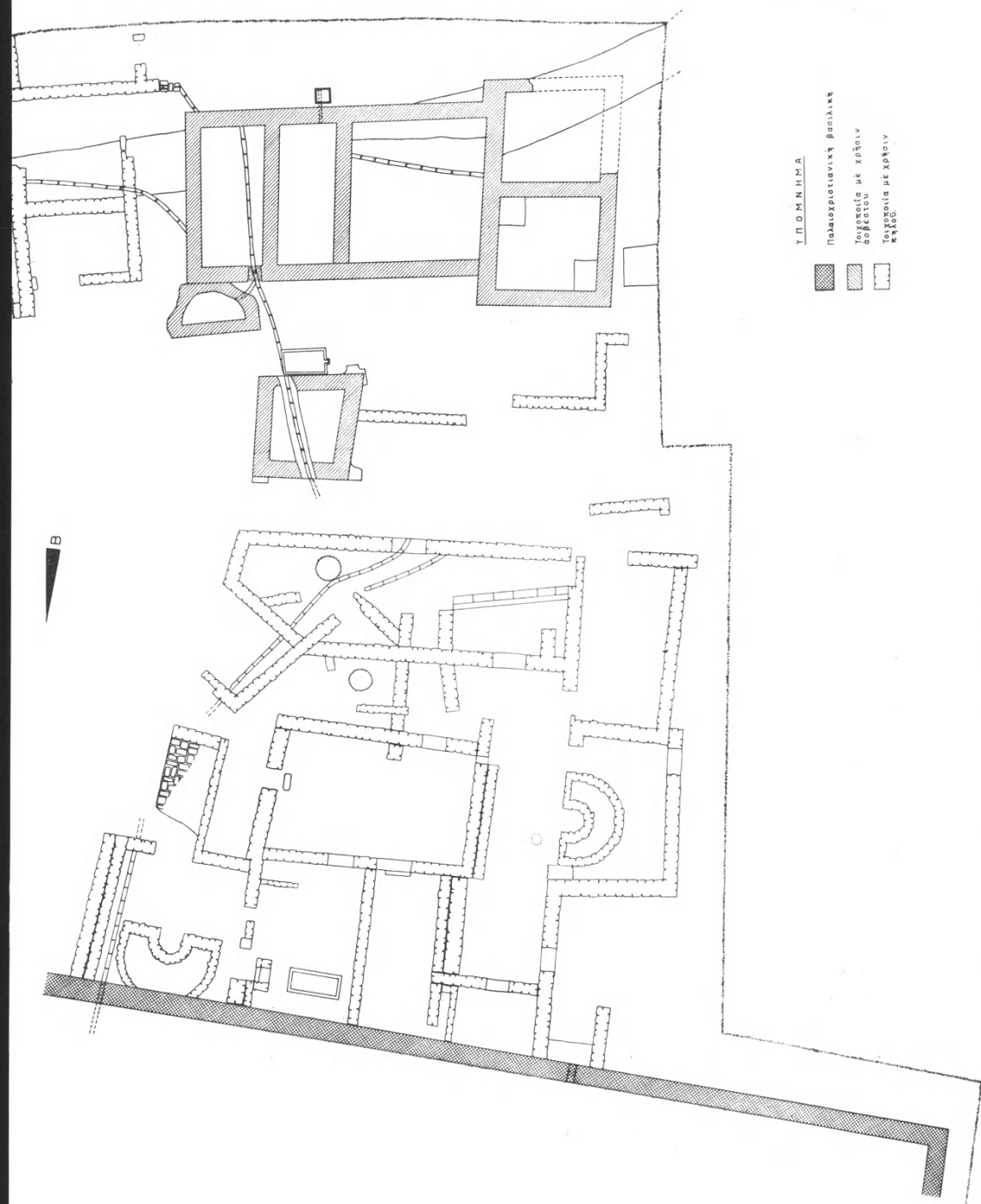
² Τὰ δημοσιευόμενα ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια ἐξεπονήθησαν εὐγενῶς ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως.

³ Τὸ σχέδιον εἰκ. 1 δὲν εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν ἀκριβές.

μένου μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου του καὶ τοῦ προθαλάμου τοῦ ἀκκουβίτου, ἐπικοινωνεῖ δὲ περαιτέρω ἀφ' ἑνὸς πρὸς Β. διὰ θύρας πλάτ. 1.40 μ., πρὸς πλαγιαστὸν ὀρθογώνιον διαμέρισμα ἐκτεινόμενον δυτικῶς τοῦ χώρου μὲ τὸν τάφον (πίν. 191α-β) καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς Α., διὰ θύρας πλάτ. 0.90 μ. ἀνοιγομένης ἀπέναντι τῆς προηγουμένης, πιθανώτατα πρὸς ἀνοικτὸν χῶρον, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ κατωφλίου. Ἀργότερον ἢ ἐν λόγῳ θύρα ἐφράχθη. Τὸ δάπεδόν του εὐρίσκεται κατὰ μίαν βαθμίδα χαμηλότερον τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου τοῦ προηγουμένου—τοῦ πλαγιαστοῦ—διαμερίσματος καὶ κατὰ δύο βαθμίδας χαμηλότερον τῆς στάθμης τῶν δαπέδων τοῦ χώρου μὲ τὸν τάφον καὶ τοῦ διαδρόμου. Ἦτο δὲ ἀπλῶς πατημένον· μόνον παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν του φαίνεται νὰ ἦτο ἐν μέρει ἐστρωμένον δι' ὀπτῶν πλίνθων (πίν. 183α). Εἰς τὸ μέσον περιῖπου τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ περιγραφομένου χώρου προέχει κατασκευὴ τις ὡς παραστάς (πίν. 183β)· ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀντίστοιχον θέσιν, ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ χώρου, δὲν εὐρέθη ὁμοία κατασκευή, πᾶρισόν της, οὐδὲ ἡδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ἔνεκα τῆς ἐκεῖ ἀνοιγομένης θύρας, πρέπει ἡ προκειμένη κατασκευὴ νὰ ἐξηγηθῇ πιθανώτατα ὡς κτιστὸς ὑποστάτης τραπέζης (πρβλ. ὁμοίαν κατασκευὴν εἰς τὸ πρῶτον διαμέρισμα τῆς οἰκίας ΙΧ. ΠΑΕ 1960, 162). Τὸ κάτω ἀπότμημα κορμοῦ κίονος (διαμ. βάσ. 0.23 μ.), στημένον ἀνεστραμμένως εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ ἐν λόγῳ διαμερίσματος, φαίνεται νὰ ἐχρησίμευεν ὡς ὑποστάτης ἐλευθέρως ἱσταμένης τραπέζης, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὸ μόλις μνημονευθὲν διαμέρισμα τῆς οἰκίας ΙΧ. Ἀφθονα θραύσματα κεραμίδων εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῶν δύο τελευταίων διαμερισμάτων ὑποδηλοῦν ὅτι ἦσαν στεγασμένοι. Ὁ πρὸς Ν. χῶρος ἦτο ἀρχικῶς ἀνοικτός, ὡς ἤδη ἐσημειώσαμεν, ἐλεύθερος· ἀκολουθῶς ὅμως, ὅτε περὶ τὴν οἰκίαν V ἐκτίσθησαν ἄλλα διαμερίσματα (οἰκία XI), μετετράπη οὗτος κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ εἰς αὐλὴν προσιτὴν ἀπὸ Α., κατὰ τὸ δυτικὸν δὲ ἥμισυ ἐνεσωματώθη εἰς τὴν παραπλεύρως κτισθεῖσαν οἰκίαν XI (πίν. 182β δεξιὰ. Βλ. κατωτ. σ. 146). Τὸ ἀνατολικὸν του τμήμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κεῖται τὸ ἕτερον ἐκ τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1959 εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἀποκαλυφθέντων δύο φρεάτων (ΠΑΕ 1959, 136), ἀνῆκε προφανῶς εἰς τὴν οἰκίαν V.

Ἡ οἰκία V, ἐκτισμένη δι' εὐτελῶν ὕλικῶν (ἀργολιθοδομὴ μὲ πηλὸν) προχείρως, ὡς κατασκευὴ ἀνάγκης, χρονολογεῖται, ὡς τὰ ἄλλα τὰ εἰς προηγουμένης ἐρεῦνας ἀνασκαφέντα συμπλέγματα κατοικιῶν, εἰς τοὺς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς χρόνους (πρβλ. ΠΑΕ 1960, 164-165). Ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ ἐδῶ θραύσματα ἐκ τῶν μαρμαρίνων μελῶν τῆς τελευταίας.

Περαιτέρω ἀνεσκάφη ἐξ ὁλοκλήρου ἢ νοτίως τῆς οἰκίας V ἐπίσης δὲ κατὰ τὸ 1959 ἐπισημανθεῖσα οἰκία VI, περὶ τῆς ὁποίας εἴχομεν παρα-

Εἰκ. 1. Κάτοψις τῶν νοτίως τοῦ πρώτου αἰθρίου τῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαίου οἰκῶν V, VI καὶ XI.

τηρήσει (ΠΑΕ 1959, 136 - 137) ὅτι διεκρίνεται διὰ τὴν κανονικότητα τῶν χώρων τῆς, εἵχομεν δὲ εἰς αὐτὴν προσγράψει δύο κατὰ τὰς ἐρεῦνας τοῦ ἔτους 1959 ἀποκαλυφθείσας πρὸς Β. αὐτῆς δεξαμενᾶς : μίαν ἡμικυκλικὴν ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὴν οἰκίαν καὶ τὴν ἐτέραν, τετράπλευρον, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν βορειότερον (εἰκ. 1 καὶ πίν. 184α). Τὰ προκείμενα κτίσματα εἶναι χαρακτηριστικὰ ἐπίσης, διότι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν οἰκίαν V καὶ τὰς ὁμοίας τῆς, εἰς τὴν τοιχοδομίαν των ἐχρησιμοποιήθη ἄσβεστος. Ἡ οἰκία VI ἔχει ἐν κατόψει σχῆμα πλαγιαστοῦ ταῦ (T) μὲ ἄξονα ἀπὸ Α πρὸς Δ., ἀποτελεῖται δ' ἐκ πέντε ἐν ὅλῳ χώρων, ἥτοι τριῶν, οἱ ὅποιοι, διατεταγμένοι εἰς σειράν, σχηματίζουν οἶονεὶ τὸ σκέλος τοῦ ταῦ (ὀλικοῦ μήκους 11.60, πλάτους πρὸς Α. 6.85 καὶ πρὸς Δ. 6.90 μ.) καὶ δύο, οἱ ὅποιοι, τοποθετημένοι ἐγκαρσίως ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸ ἔτερον πέρας τοῦ κατὰ τὸν ὡς ἀνωτέρω τρόπον σκέλους τοῦ ταῦ, σχηματίζουν οἶονεὶ τὴν κεραίαν του (ὀλικοῦ μήκους 5.50 καὶ πλάτους 9.50 μ.) (πίν. 184α). Ὁ πρῶτος ἐκ τῶν ὡς ἀνωτέρω χώρων (πίν. 184β) εἶναι στενομήκης (ἑσωτερικοῦ μήκους 5.45, πλάτους 2.30 μ.)· ὁμοίως καὶ ὁ ἐπόμενος, μεσαῖος (πλάτους 2.15 μ.)· ὁ τρίτος εἶναι σχεδὸν τετράγωνος (μήκους 5.60 καὶ πλάτους 5.25 μ.). Οἱ χῶροι τῆς κεραίας τοῦ ταῦ (πίν. 185α) εἶναι σχεδὸν τετραγωνικοὶ καὶ ἴσοι μεταξύ των (ὁ πρὸς Β. εἶναι μήκους 4.05, πλάτους 3.75· τοῦ πρὸς Ν., μήκους 4.05 καὶ πλάτους 3.70 μ., δὲν διεσώθησαν ἡ νοτιοδυτικὴ γωνία καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ἐκατέρωθεν αὐτῆς τοίχων).

Τῆς οἰκίας VI διεσώθησαν μόνον τὰ θεμέλια μέχρι τῆς εὐθυνητῆρας. Ἀτυχῶς δὲν παρατηρεῖται ἐπ' αὐτῶν λείψανόν τι ἀνοίγματος καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν μὲ ἀκρίβειαν τὰ συστήματα ἐπικοινωνίας τῶν χώρων τῆς ἐν λόγῳ οἰκίας μεταξύ των καὶ πρὸς τὰ ἔξω, ὡς καὶ — πλὴν ἐνὸς — τὴν χρηστικὴν λειτουργίαν των. Ἀφθονα θραύσματα κεραμίδων ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως μαρτυροῦν μόνον ὅτι τὸ οἰκοδόμημα ἔφερε σκεπὴν. Βέβαιον εἶναι προσέτι ὅτι ὁ δεύτερος ἐκ τῶν χώρων τοῦ σκέλους τοῦ ταῦ ἐχρησίμευεν ὡς δεξαμενὴ· διεσώθησαν τὸ ὕδατοσταγὲς ἐπίχρισμά τῆς μὲ — ὡς συνήθως — δίδεδρον προεξοχὴν κατὰ μῆκος τῶν γωνιῶν τῆς, ἐν μέρει τὸ δάπεδόν τῆς (εἰς βάθος 0.45 μ. ἀπὸ τοῦ σωζομένου ὕψους τῶν τοίχων) ἐστρωμένον διὰ πηλίνων πλακῶν, εἰς τὸν νότιον δὲ τοῖχον καὶ εἰς ἀπόστασιν 0.63 μ. ἀπὸ τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας ὅχετος ἐκροῆς (πήλινος σωλὴν διαμέτρου 0.095 μ.)· ἔξω δέ, εἰς τὴν θέσιν τῆς ἐκβολῆς τοῦ ὅχετος, εὐρέθη κατὰ χώραν μικρὰ πωρήνη ὀρθογώνια λεκάνη (γούρνα) μὲ δύο ὁπὰς ἐκροῆς πρὸς Ν. (ἑξωτερικαὶ διαστάσεις : 0.60×0.46 , βάθος 0.21 μ.) (πίν. 185β). Ὑπὸ πηλίνου σωλῆνος (διαμ. 0.105 μ.) διαπερᾶται ὁ νότιος τοῖχος καὶ τοῦ ἔξ Α. πρώτου ἐκ τῶν στενομήκων χώρων τῆς οἰκίας VI εἰς ἀπόστασιν 0.70 μ. ἀπὸ τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας του· εἰς τὰς παρειὰς ὅμως τῶν τοίχων τοῦ ἐν

λόγῳ χώρου δὲν παρατηρεῖται λείψανόν τι ἐπιχρίσματος, ἐνδείξεως δηλαδὴ περὶ τοῦ ὅτι ἐχρησιμοποιήθη καὶ οὗτος ὡς δεξαμενὴ. Φαίνεται ὅτι, ὡς πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ χώρου τούτου, ὁ ἰδιοκτήτης τῆς οἰκίας ἐτροποποίησε τὸ ἀρχικὸν σχέδιόν του.

Ἐκ τῶν δύο κτιστῶν δεξαμενῶν τῶν ἀποκαλυφθεισῶν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἔτους 1959 (βλ. ἀνωτ. σ. 140) (πίν. 186α) ἡ ἡμικυκλικῆς κατόψεως (χορδὴ 2.50, βέλος 1.26, βάθος ἀπὸ τοῦ σωζομένου ὕψους τῶν τοίχων τῆς 0.90, πᾶχος τοίχου χορδῆς 0.50 μ.) προσεκτίσθη εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ἔξ Α. πρώτου ἐκ τῶν στενομήκων χώρων τῆς οἰκίας VI μὲ τὸ ἡμικύκλιόν τῆς ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν τοίχον τῆς οἰκίας καὶ τὴν χορδὴν πρὸς τὰ ἔξω. Ἔχει δάπεδον ἐστρωμένον διὰ πλινθίνων πλακῶν καὶ ὕδατοσταγὲς καὶ μὲ διέδρους ἐκφύσεις κατὰ μῆκος τῶν γωνιῶν του ἐπίχρισμα (πρβλ. τὸ ἀνωτ. σ. 140). Ἡ δεξαμενὴ ἐτροφοδοτεῖτο δι' ὀχετοῦ ἐκ πηλίνων σωλῆνων (σωμάτων μῆκος 0.56, διάμετρος ἐξωτερικὴ 0.115 μ.), ὁ ὁποῖος, ἐρχόμενος ἀπὸ Β., ὀρθοῦται κατ' ὀρθὴν γωνίαν πλησίον τοῦ βορείου τοίχου τῆς οἰκίας, διὰ νὰ ἐκβάλλῃ βεβαίως ὑψηλὰ που ἐντὸς τῆς δεξαμενῆς (πίν. 186β). Δι' ὑδραυλικοῦ τινος συστήματος, ὑψηλὰ που διευθετημένου, θὰ ἐτροφοδοτεῖτο, πιθανῶς, ἐν συνεχείᾳ—ἐκ τῆς προκειμένης δεξαμενῆς—ἡ ἐντὸς τῆς οἰκίας ἐνσωματωμένη μεγάλη δεξαμενὴ (βλ. ἀνωτ. σ. 140)¹. Ἡ περιγραφομένη δεξαμενὴ ἔχει δύο ὀχετοὺς ἐκροῆς: τὸν ἕνα πρὸς Α. (πήλινος σωλὴν διαμ. 0.115 μ.) κατὰ 0.30 μ. ὑψηλότερον τοῦ πυθμένος τῆς καὶ τὸν ἕτερον (πήλινος σωλὴν ἐσωτερικῆς διαμέτρου στομίον 0.086 μ.) πρὸς Δ. εἰς τὴν στάθμην τοῦ πυθμένος τῆς. Ὁ πρῶτος φαίνεται ὅτι ἐξέβαλλεν ἐλευθέρως εἰς τὸ ἔδαφος χωρὶς νὰ συνεχίζεται. Ὁ ἕτερος, ἀποτελούμενος ἐκ συστήματος πηλίνων σωλῆνων (σωμάτων μῆκος ἀφ' ἑνὸς 0.41 καὶ ἀφ' ἑτέρου 0.47 μ., ἐξωτερικὴ διάμετρος 0.14 μ.), συνεχίζεται καμπτόμενος πρὸς Ν. ἐντὸς τοῦ ἔξ Α. πρώτου στενομήκους χώρου διὰ τοῦ βορείου τοίχου τούτου· τὸν διαπερᾷ ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ὑπὸ τὴν στάθμην τοῦ δαπέδου του καὶ ἐκβάλλει ἔξω τοῦ νοτίου τοίχου του, μὲ τὸ στόμιόν του ἐκροῆς κατὰ 0.13 μ. χαμηλότερον τοῦ πρώτου σωλῆνος ἐκροῆς, διὰ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἐφοδιασθῇ ὁ χώρος, ὅτε ἀρχικῶς προωρίζετο ὡς δεξαμενὴ (βλ. ἀνωτ. σ. 140-141). Διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ περιγραφέντος ὀχετοῦ ἐντὸς τοῦ ἔξ Α. πρώτου χώρου τῆς οἰκίας VI διηνοίχθη εἰς τὸν βόρειον τοίχόν του παρὰ τὴν ἡμικυκλικὴν δεξαμενὴν ὀπὴ πλάτους ± 0.45 μ., ἡ ὁποία κατόπιν ἐφράχθη διὰ κοινῆς ἀργολιθοδομῆς μὲ παρένθετα τεμάχια πλινθῶν καὶ πηλὸν

¹ Τετράπλευρον βάθρον ἐν ἐπαφῇ ἐξωτερικῶς πρὸς τὸν βόρειον τοίχον τῆς μεγάλης δεξαμενῆς (βλ. πίν. 186α) πιθανῶς ἀνήκει εἰς ὑδραυλικὸν σύστημα ἔχον σχέσιν πρὸς τὴν τροφοδοσίαν τῆς. Πλησίον εὐρέθη πήλινος σωλὴν μὴ κατὰ χώραν (πίν. 192β).

(πίν. 187α). Τὸ ὑδραυλικὸν τοῦτο ἔργον ὀφείλεται προφανῶς εἰς μεταγενεστέραν διασκευήν.

Ἡ βορειότερον κειμένη τετράπλευρος — ἐλαφρῶς τραπεζιοειδοῦς σχήματος — δεξαμενὴ (ἐσωτερικαὶ διαστάσεις 3.05×2.55 , πάχος τοίχων 0.62) ἰδιαίξει κατὰ τὸ ὅτι ὁ πυθμὴν τοῦ διαπέδου τῆς εὐρίσκεται εἰς στάθμην ὑψηλοτέραν τοῦ γύρω ἐδάφους (πίν. 186α). Ἐξωτερικῶς τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς ἐφάπτεται πρὸς αὐτὴν μεγάλη τετράπλευρος παρὶν ἡ λεκάνη ἀπορροῆς (ἐξωτερικαὶ διαστάσεις 1.85×1.04 , πάχος τοιχωμάτων 0.105 μ.) μὲ ὀπὴν ἐκροῆς εἰς τὴν στενὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς. Ἡ δεξαμενὴ αὕτη δὲν φαίνεται τῶρα νὰ εἶχεν ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν οἰκίαν VI· πιθανώτατα προϋπῆρχε τῆς οἰκίας καὶ φαίνεται μάλιστα νὰ εἶχεν ἀχρηστευθῇ ἐνωρὶς, ὥς συνάγεται ἐκ τοῦ ὅτι, κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς τάφρου πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ ὀχετοῦ τροφοδοσίας τοῦ ὑδραυλικοῦ συστήματος τῆς οἰκίας VI, ἐπροχώρησαν διὰ μέσου τῆς δεξαμενῆς καταστρέψαντες τὸ ἐκ ρομβοειδῶν μικρῶν πλίνθων δάπεδόν τῆς (εἰκ. 1 καὶ πίν. 186α). Μετὰ τῆς προκειμένης δεξαμενῆς φαίνεται ὅτι συνεδέετο εἰς ἀγωγός, ὁ ὁποῖος εὐρέθη ἀνατολικῶς τῆς οἰκίας VI ἄλλ' εἰς ὑψηλοτέραν αὐτῆς στάθμην καὶ μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὰ ΝΑ. (πίν. 184) (πρβλ. βλ. κατωτ. σ. 155).

Ὅμοιαν — πρὸς τὰ ΝΑ. — κατεύθυνσιν, μάλιστα δ' ὡς ν' ἀποτελοῦν ὁ εἰς συνέχειαν τοῦ ἄλλου, ἀκολουθοῦν καὶ δύο ἀγωγοὶ εὐρεθέντες ἐντὸς τοῦ τρίτου χώρου τῆς οἰκίας VI (πίν. 184α-β καὶ 185α). Ὁ πρῶτος, ἀποτελούμενος ἐκ πηλίνων σωμάτων μήκους 0.40 καὶ διαμέτρου 0.15 μ., φθάνει ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ χώρου εἰς μήκος 1.20 μ., ὅπου καὶ καταστρέφεται. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τεμάχια ἀμφορέως ὀψίμων ρωμαϊκῶν χρόνων, θραυσθέντος προφανῶς ἐκεῖ (πίν. 187β), ὑποδηλοῦν πιθανώτατα ὅτι ἡδυνάτο τις ἐκ τοῦ σημείου περὶ τοῦτου νὰ προμηθευθῇ ὕδωρ. Ὁ δευτέρος, ἀποτελούμενος ἐκ σωμάτων μήκους 0.38 καὶ διαμέτρου 0.145 μ., ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ σημείου τοῦτου ἄλλ' εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον. Τὰ συστήματα ταῦτα, ἀμφότερα, εἶναι παλαιότερα τῆς οἰκίας VI· εἰς μάλιστα ἐκ τῶν σωλήνων τοῦ δευτέρου ἐκ τῶν ἐν λόγῳ συστημάτων ἀγωγῶν εὐρέθη ἐντοιχισμένος εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου ἐκ τῶν χώρων τῆς οἰκίας VI διάμεσον τοῖχον, ἀκριβῶς δ' ὑπεράνω τοῦ σημείου ὅπου ὁ ἀγωγὸς ἐφάπτεται τοῦ τοίχου· ἐξαχθεὶς ἐκ τοῦ ἐδάφους, προφανῶς κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν θεμελίων τῆς οἰκίας, ἐχρησιμοποιήθη ἀκολούθως ὡς ὑλικὸν δομῆς. Ἄλλο τμήμα ὀχετοῦ (ἐκ πηλίνων σωμάτων μήκους 0.39 μ.) ἀποκαλυφθέντος ἐξωτερικῶς τῆς ΝΑ. γωνίας τῆς οἰκίας VI κατευθυνομένου δ' ἐπίσης πρὸς τὰ ΝΑ. (πίν. 195β) ἀπετέλει πιθανώτατα συνέχειαν τοῦ μόλις περιγραφέντος. Οἱ ὕδαταγωγοὶ οὗτοι ὡς καὶ ἡ ὡς ἀνωτέρω τραπεζιοειδὴς δεξαμενὴ εἶναι προγενέστεροι τῆς οἰκίας VI.

Τετάρτη δεξαμενή, κατασκευασθεῖσα προφανῶς πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐνοίκων τῆς οἰκίας VI, ἀπεκαλύφθη εἰς ἀπόστασιν 0.50 μ. δυτικῶς τοῦ βορείου ἐκ τῶν δυτικῶν χώρων της (πίν. 188α). Κεῖται ὑπὸ τὴν στάθμην τοῦ ἐδάφους· εἶναι τραπεζιοειδοῦς σχήματος (μῆκος 1.58/1.72, πλάτος 1.37/1.45 μ.) μὲ τοιχώματα διευρυνόμενα ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἄνω, ὅχι πολὺ στερεά, μὲ ἐπίχρισμα δὲ μετρίας ποιότητος. Ὁ πυθμὴν τῆς δεξαμενῆς, ἐστρωμένος διὰ πηλίνων πλακῶν (πλευραί: 0.31×0.31 μ.), σῶζεται καλῶς εἰς βάθος ± 0.31 μ. ἀπὸ τοῦ σωζομένου ὕψους τῶν χειλέων της· εἰς τὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς της φέρει αὕτη ἐπὶ τῆς στάθμης τοῦ πυθμένος πηλινον σωλῆνα ἐκροῆς (ἐσωτερ. διαμ. 0.10 μ.) (πίν. 188β). Πιθανῶς συνάπτεται πρὸς φρέαρ ὡς ἡ δεξαμενὴ τῆς οἰκίας IV (ΠΑΕ 1959, 135 καὶ 136) καὶ ἡ τῆς «ἀγρεπαύλεως» (αὐτ. 138).

Ἀποκάλυψις ἐνδιαφέρουσα διὰ τὴν ἀνάπλασιν τῆς φυσιογνωμίας τῆς περιοχῆς τοῦ ἀρχαίου λιμένος τοῦ Λεχαίου ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἔρευναν ἡ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς οἰκίας VI ἐπισήμανσις ἀρχαίας ὁδοῦ. Ἡ οἰκία VI, προφανῶς ἀρχαιότερα τῆς οἰκίας V καὶ τῶν ἄλλων τῶν ὁμοίων πρὸς αὐτήν, εἶχε κτισθῇ ἐν μέρει ἐπὶ ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν καὶ εἶχεν ἀχρηστεύσει (εἰκ. 1, πίν. 184α καὶ 185α). Ἡ ὁδὸς κατευθύνεται ἀπὸ Δ. πρὸς Α. φαίνεται ὅτι ἤρχιζεν ἐκ τοῦ παρὰ τὴν παραλίαν τέρματος τῆς ἀπὸ Κορίνθου εἰς Λέχαιον ἀρχαίας ὁδοῦ, κειμένης δυτικῶς τῆς σημερινῆς ἐκ τῆς παραλιακῆς Ἑθνικῆς Ὀδοῦ Κορίνθου - Πατρῶν πρὸς τὴν Παλαιὰν Κόρινθον ὁδοῦ, διέσχίζε τὸν δυτικὸν βραχίονα τοῦ ἀρχαίου λιμένος καὶ ἔφθανεν ἄφ' ἑνὸς εἰς τὸν ἐξωτερικὸν λιμένα καὶ ἄφ' ἑτέρου εἰς τὸ στόμιον τοῦ ἐσωτερικοῦ λιμένος. Εἶναι ἀπλῶς πατημένη λωρὶς ἐδάφους (πλάτους ± 2.50 μ.), τοῦ ἀμμόδους ἐδάφους (πίν. 189α-β) ἐκ τοῦ ὁποίου συνεστήθη ὁ τεχνητὸς λιμενοβραχίων (πρβλ. ΠΑΕ 1959, 139-140 καὶ ΠΑΕ 1960, 165 κέ.). Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἐκτείνονται τὰ πρὸς Ν. μέρη τῆς οἰκίας VI. Δύο κορινθιακὰ νομίσματα τῆς ἐποχῆς τοῦ Κομμόδου (180-192 μ.Χ.), εὑρεθέντα ἔξω τῆς οἰκίας εἰς δύο διάφορα σημεῖα καὶ εἰς βάθος ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν στάθμην τοῦ νοτίου κρασπέδου τῆς ὁδοῦ, ἀποτελοῦν ἔνδειξιν περὶ τοῦ ὅτι ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ ὁδὸς περὶ τὰ τέλη τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος. Ἡ οἰκία VI ἐκτίσθη βεβαίως εἰς ἐποχὴν, ὅτε ἡ ἐν λόγῳ ὁδὸς εἶχεν ἀχρηστευθῇ, τὸ ἐνωρίτερον δηλαδὴ περὶ τὰ τέλη τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. καὶ τὸ ἀργότερον περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ., πάντως δὲ πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς (550-551 μ.Χ.) (πρβλ. ΠΑΕ 1956, 178 καὶ ΠΑΕ 1960, 159). Πιθανῶς ἡ ἀχρήστευσις τῆς ὁδοῦ ὀφείλεται εἰς ἀνάταξιν τοῦ χώρου ἔξ ἀφορμῆς τῆς ἀνεγέρσεως τῆς βασιλικῆς περὶ τὸ 460 μ.Χ. (πρβλ. κατωτ. σ. 161). Παρατηρήσαμεν ἤδη ὅτι ἡ οἰκία VI εἶναι μεταγενεστέρα τῆς βορείως αὐτῆς ἐλευθέρας κειμένης — τρίτης—δεξαμενῆς (βλ. ἄνωτ. σ. 142), ἡ ὁποία πάλιν πρέπει νὰ εἶναι κάπως

μεταγενεστέρα τῶν μεγάλων χωματουργικῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τῶν βραχιόνων τοῦ ἀρχαίου λιμένος, τῶν γενομένων κατὰ τὴν τελευταίαν του διαμόρφωσιν πιθανῶς κατὰ τὸν 2ον αἰ. μ.Χ. (βλ. ΠΑΕ 1960, 169). Ἡ χρονολόγησις τῆς οἰκίας VI εἰς τοὺς χρόνους περίπου τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, εἰς τὸ β' ἡμῖσι τοῦ 5ου αἰ. μ.Χ., ἀποτελεῖ, ὡς πιστεύω—ἐλλείψει ἄλλων τεκμηρίων—, ὑπόθεσιν εὐλογον.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς βασιλικῆς καὶ τὴν περίξ αὐτῆς σύμπηξιν μικροῦ οἰκισμοῦ ἀνάγκης (ΠΑΕ 1959, 138 - 139 καὶ ΠΑΕ 1960, 164 - 165) ἡ οἰκία VI, μὴ κατακρημνισθεῖσα, ὡς φαίνεται, κατὰ τοὺς τότε σεισμούς, ἐχρησιμοποιήθη ἐν συνεχείᾳ. Τότε πιθανώτατα κατεσκευάσθη ἡ πρὸς Δ. αὐτῆς ἀποκαλυφθεῖσα τετάρτη δεξαμενὴ (βλ. ἀνωτ. σ. 143), περιεκλείσθη δὲ ἡ οἰκία ἀπὸ Β. ἔντος εὐτελοῦς περιβόλου, ποιότητος ὡς ἡ τῶν τοίχων τῆς οἰκίας V καὶ τῶν ὁμοίων τῆς· ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ περιβόλου ἔφθανε μέχρι τῆς ἡχρηστευμένης δεξαμενῆς (βλ. ἀνωτ. σ. 142), εἶχε δὲ οὗτος δύο εἰσόδους: μίαν ἀπὸ Δ. καὶ τὴν ἑτέραν ἀπὸ Β. (πίν. 190α). Στρώμα κεραμίδων βορείως τοῦ βορείου ἐκ τῶν δυτικῶν διαμερισμάτων τῆς οἰκίας VI ὑποσημαίνει ὅτι τὸ μέρος τοῦτο συνίστα κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς οἰκίας IV βοηθητικὸν τῆς χώρον, ἐστεγασμένον καὶ προσιτὸν διὰ τῆς ἀπὸ Δ. εἰσόδου.

Σημειωτέον τέλος ὅτι ἐντὸς τοῦ ἐξ Α. πρώτου ἐκ τῶν στενομήκων χώρων τῆς οἰκίας VI εὐρέθησαν ὑπὸ τὸ στρώμα μὲ θραύσματα κεραμίδων (βλ. ἀνωτ. σ. 140) ἄφθονα ὑπολείμματα ἀσβέστου καὶ ἐν μέρει ἀσβεστοποιηθέντα θραύσματα ἐκ τῶν μαρμαρίνων μελῶν τῆς βασιλικῆς, κατάλοιπα προϊόντων παρακειμένης ἀσβεστοκαμίνου (βλ. κατωτ. σ. 154). Ἐντὸς τοῦ δευτέρου—τῆς δεξαμενῆς—ἐκ τῶν χώρων τούτων εὐρέθησαν ὑπὸ τὸ στρώμα ἐκ κεραμίδων τεμάχια ἐκ τῶν μαρμαρίνων μελῶν τῆς βασιλικῆς, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα προωρίζοντο νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς τὴν κάμινον.

Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν ἀπεκαλύφθη περαιτέρω οἰκία (XI), τῆς ὁποίας ἡ ὑπαρξίς ἐμαντεύετο ἀπὸ τοῦ 1959 (ΠΑΕ 1959, 136), προσέτι δ' ἐπεσημάνθη ἄλλη μία (XII)¹.

Ἡ οἰκία XI κεῖται ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὴν οἰκίαν V (εἰκ. 1), τὴν ὁποίαν καὶ περιβάλλει ἀπὸ Ν. καὶ Δ. εἰς σχῆμα ἀνεστραμμένου γάμμου (J). Ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν κυρίων χώρων, εἰς τῶν ὁποίων περιλαμβάνει ἐπίσης ἀκκούβιτον, καὶ δύο βοηθητικῶν. Ὁ πρῶτος ἐκ τῶν κυρίων χώρων τῆς, κείμενος πρὸς τὰ ΝΔ., εἶναι πλαγιαστοῦ ὀρθογωνίου σχήματος, ἐλαφρῶς ἀκανονίστου (μήκους 6.60, πλάτους 3.10 μ.), προσιτὸς δὲ διὰ θύρας (πλάτους 2.08 μ.) ἀνοιγομένης ἐπὶ τοῦ νοτίου τοῦ τοίχου (πίν. 190β). Ἐξω τῆς εἰσόδου καὶ

¹ Ἡ ἀρίθμησις τῶν οἰκιῶν ἀκολουθεῖ τὴν σειρὰν ἐπισημάνσεως ἢ ἀποκαλύψεώς των. Περὶ τῶν οἰκιῶν VII - X βλ. ΠΑΕ 1960, 161 - 165.

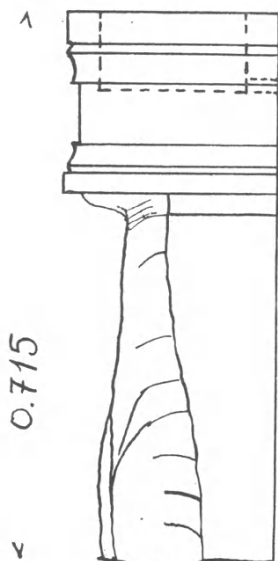
εἰς ἀπόστασιν ± 1.60 μ. ἀπὸ αὐτῆς τοῖχος μήκους 2.90 μ. ὑποσημαίνει εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν πιθανῶς εἶδος προστόφου· ὅμοιος τοῖχος ἐπροστάτευεν ἀπὸ Β. τὴν εἴσοδον καὶ τῆς οἰκίας IV (ΠΑΕ 1959, 136). Παρὰ τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ προκειμένου χώρου καὶ εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ μήκους του στημένον κάτω ἀπότμημα κίονος μὲ ἀπόθεσιν (διαμ. 0.24 μ.), ἐκ τῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς, ἐχρησίμευε βέβαια ὡς στήριγμα τραπέζης.

Ἐτέρα θύρα (πλάτ. 1.02 μ.), ἐπὶ τοῦ βορείου πέρατος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, ὁδηγεῖ ἐκ τοῦ ὡς ἀνωτέρω χώρου εἰς τὸν ὡς ἀνωτέρω μετὰ τὸ ἀκκουβίτον, ὃ ὁποῖος ἐκτείνεται πρὸς Β. παραλλήλως πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς οἰκίας V (πίν. 191α). Οὗτος εἶναι στενομήκης, ἀκανόνιστος (ὀλικοῦ μήκους 12.80 μ., πλάτους πρὸς Ν. 3.55 καὶ πρὸς Β. 3.90 μ.), ἔχει δὲ τὸ σιγμοειδὲς (C) ἀκκουβιτόν του τοποθετημένον μὲ τὴν χορδὴν του ἐπὶ τῆς εὐθείας τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ χώρου, ἐγγεγραμμένον δέ, ἀλλὰ μὲ τὴν τοξωτὴν περιφέρειάν του ἐλευθέραν, ἐντὸς ὀρθογωνίου, τὸ ὁποῖον προέχει πρὸς Δ. (πίν. 191β). Προσέτι δ' εἶναι ἐφωδιασμένος διὰ δύο ἐπιμήκων κτιστῶν ἐδράνων, τῶν μὲν (πλάτους 0.40 μ.) ἀπέναντι τῆς χορδῆς τοῦ ἀκκουβίτου καὶ τῶν δὲ (πλάτους 0.58 μ.) κατὰ μῆκος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ δυτικοῦ καὶ εὐρυτέρου τμήματος τοῦ χώρου. Ἐφωδιασμένος εὐρέθη ὁ περιγραφόμενος ὡς ὁρθογώνιος περαιτέρω δι' ἄνω ἀποτμήματος κίονος μὲ ταινίαν καὶ σπεῖραν (διαμ. 0.39 μ.), ὡς στηρίγματος τραπέζης ἰδρυμένης παρὰ τὸ βόρειον σκέλος τοῦ σιγμοειδοῦς ἀκκουβίτου· ἐν ἐπαφῇ δὲ πρὸς τὰ βόρεια ἐκ τῶν ὡς ἀνωτέρω ἐδράνων καὶ περίπου εἰς τὸ μέσον τοῦ μήκους των φαίνεται ἐφωδιασμένος ἐπίσης ὁ ὡς ὁρθογώνιος οὗτος διὰ λάκκου μὲ παρειὰς ἐξ ὀρθίων κεραμίδων (διαμ. 0.50. Ὁ πυθμὴν του φθάνει εἰς βάθος ± 0.20 μ. ἀπὸ τοῦ σωζομένου ὕψους τῶν χειλέων) (πίν. 192α)¹. Ὁ λάκκος ἀνῆκε πιθανώτατα εἰς μονίμως πέριξ τούτου στημένον ὑφαντικὸν ἱστόν (ἀργαλειόν), διὰ νὰ δέχεται τοὺς πόδας τοῦ ὑφαντοῦ². Σχεδὸν ἀπέναντι τοῦ λάκκου θύρα ὁδηγεῖ πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς βοητικὸν ὡς ὁνομαζόμενον νοτίως τοῦ πρώτου αἰθρίου τῆς βασιλικῆς. Ὁ τελευταῖος εἶναι πλάτους μόλις ± 1.75 μ., ἀνοικτὸς πρὸς Ν., καὶ ἐφωδιασμένος μὲ λωρίδα κτιστοῦ, σκαφοειδῶς καμπύλου δαπέδου (πλάτους ± 0.75 μ.), εὐρισκομένον ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν τοῖχον τῆς βασιλικῆς καὶ συνδεομένου πρὸς βόθρον ἡνοικμένον ἐντὸς τῆς ὀπίσω τοῦ τοίχου ἐκτεινομένης νοτίας στοᾶς τοῦ αἰθρίου (πίν. 191β ἀριστερά). Πιθανῶς ἐχρησίμευεν ὡς ἀπόπατος τῆς οἰκίας. Πρὸς τὰ ἔξω ὁδηγεῖ καὶ ἑτέρα

¹ Ἡ φωτογραφία ἐλήφθη μετὰ τὴν μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους ἀποχωμάτωσιν (βλ. κατωτ. σ. 148).

² Πρβλ. σύγχρονα παραδείγματα ἐν Π. Α. ΦΟΥΡΙΚΗ, Μεγαρικά Μελετήματα, Γ', Λεξικογραφ. Ἀρχεῖον 6, 1923, 388 κέ. καὶ 405 κέ. καὶ ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΚΑΛΗ, Σαρακατσάνοι, τόμ. 1 μέρ. Α', Ἀθήνα 1957, ριθ', ὅπου καὶ περισσότερα βιβλιογραφία.

θύρα, ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ περικλείοντος τὸ ἀκκούβιτον ὀρθογωνίου, παρὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν του· πρὸς διευκόλυνσιν δὲ ἀκριβῶς τῆς διόδου ἐκ τοῦ χώρου τούτου ἐτοποθετήθη τὸ ἀκκούβιτον ἀσυμμέτρως πῶς πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ ὀρθογωνίου. Μεταξὺ τοῦ βορείου σκέλους τοῦ ἀκκούβιτου καὶ τοῦ παρακειμένου τοίχου εὐρέθη μικρὸς τάφος (βλ. κατωτ. σ. 148 κέ.).

Εἰκ. 2. Μαρμαρινὴ
λεκάνη.

εἷς μικρὸς βοηθητικὸς χώρος (μήκους 3.20, πλάτους 1.30 μ.). Παρὰ τοὺς βοηθητικοὺς τούτους χώρους, παρὰ τὴν θύραν πλάτους 1.25 μ., εὐρέθη μαρμαρινὴ τετράπλευρος λεκάνη (0.35 × 0.195, βάθους 0.09 μ.) μετ' ὅπην ἐκροῆς καὶ συμφυᾶ ὑποστάτην, ὀλικοῦ ὕψους 0.715 μ. (εἰκ. 2), ἐκ διασκευῆς ἀρχαίου ἀγαλματίου (βλ. κατωτ. σ. 163).

Τὸ τραπεζοειδὲς διαμέρισμα (μήκους νοτιά πλευρὰ 12.80, βορεία 9.75, πλάτους 3.85 μ.) (πίν. 192β) εἶναι προσιτὸν καὶ ἐκ τῶν ἔξω διὰ θύρας (πλάτους 1.30 μ.) ἐπὶ τοῦ μέσου περίπου τῆς νοτίας πλευρᾶς του. Ἐντὸς τούτου περικλείεται—εἰς τὴν κατ' Α. περιοχὴν του—τὸ ἕτερον τῶν δύο φρεάτων, τὰ ὅποια εἶχον ἀποκαλυφθῆ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἔτους 1959 (πρβ. ἄνωτ. σ. 138). Ἡ κατὰ Δ. περιοχὴ του διασχίζεται, κατὰ φορὰν περίπου ἀπὸ Δ. πρὸς Α., ὑπὸ αὐλακοειδοῦς κατασκευῆς ἐστρωμένης διὰ μεγάλων κεραμίδων (μῆκος ἐκάστης 0.83 μ.) πλάτους 0.36 μ. καὶ ἐκτεινομένης εἰς μῆκος \pm 4.25 μ., ἐν ἐπαφῇ δὲ κατὰ Β. πρὸς τοιχάριον πάχους 0.31 μ. κατεσκευασμένον δι'

Ὁ στενομήκης χώρος μετ' τὸ ἀκκούβιτον ἐπικοινωνεῖ περαιτέρω πρὸς Β. πρὸς μικρὸν βοηθητικὸν διαμέρισμα (μήκους 3.25, πλάτους 2.45 μ.), παρεμβαλλόμενον μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ πρώτου αἵθριου τῆς βασιλικῆς, τὸν ὅποιον καὶ εἶχε χρησιμοποιήσει. Κατὰ τὸ ἀνατολικόν του ἥμισυ εἶναι τὸ διαμέρισμα τοῦτο πλακόστρωτον κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν δὲ γωνίαν του ἐφωδιασμένον δι' ὄχετοῦ (πλάτους 0.23 μ.) ἐκροῆς πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς Δ. Πρὸς Ν. ὁ χώρος μετ' τὸ ἀκκούβιτον ἀφ' ἑνὸς διαπλατύνεται πρὸς Α. εἰς σχῆμα πλαγιαστοῦ γάμμα (—) καὶ ἀφ' ἑτέρου συγκοινωνεῖ διὰ θύρας πλάτους \pm 1.25 μ. πρὸς παρακείμενον χώρον ἔχοντα σχῆμα ὀρθίου τραπεζοειδοῦς. Διαπλατύνεται χρησιμοποιουμένου τοῦ δυτικῶς τῆς αὐλῆς τῆς οἰκίας V ὑπολειφθέντος χώρου (βλ. ἄνωτ. σ. 138). Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ τελευταίου τούτου ἀπεχωρίσθη διὰ τοίχου μήκους 2.30 καὶ πάχους 0.56 μ. ἀκόμη

ἀσβεστοκονιάματος καὶ μικρῶν λίθων (πίν. 193α). Τὸ τοιχάριον τοῦτο ἐνοῦται κατὰ τὸ ἀνατολικὸν πέρας του πρὸς τοῖχον (πάχους 0.70 μ.) ἐρχόμενον ἀπὸ Β., ἀποχωριζομένου οὕτω εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τοῦ τραπεζιοειδοῦς χώρου μικροῦ διαμερίσματος ὁμοίως εἰς σχῆμα τραπεζίου (μήκους 4.45, πλάτους 1.56/2.00 μ.), προσειτοῦ δ' ἐκ τοῦ χώρου τοῦ ἀκκουβίτου διὰ τῆς θύρας πλάτους ± 1.25 μ. Δυτικῶς τῆς θύρας ταύτης ἐκτείνεται τοῖχος εἰς ἀποστασιν ± 0.35 μ. ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ ἐν λόγῳ χώρου, διαμορφουμένης οὕτω θέσεως πρὸς διαφύλαξιν πραγμάτων. Τὸ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὴν αὐλακοειδῇ κατασκευὴν τοιχάριον δὲν ἐπιτρέπει, ἔνεκα τοῦ λεπτοῦ πάχους του, νὰ τὸ ἐννοήσωμεν ὅτι ἔφθανε μέχρι τῆς ὀροφῆς τοῦ χώρου· ἦτο μᾶλλον εἶδος πεζουλίου ἀποτελοῦντος μετὰ τῆς αὐλακοειδοῦς κατασκευῆς ἐνιαῖόν τι ὅλον. Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ αὐλὰς φέρει παρειὰς ἐξ ἀσβεστοκονιάματος καὶ ὅτι, διακοπτομένη ὑπὸ δύο ὁμοίως δι' ἀσβεστοκονιάματος καὶ τεμαχίων πλίνθων ἐγκαρσίων διαφραγμάτων, διαιρεῖται εἰς τρία διάχωρα. Πιθανώτατα ἐχρησίμευεν αὕτη ὡς φάτνη ζώων σταυλιζομένων διὰ τῆς νοτίας θύρας. Ἀπέναντι τῆς θύρας ταύτης τοιχάριον μήκους 1.35 καὶ πάχους 0.49 μ., παράλληλον πρὸς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ ὡς ἀνωτέρω ἐσωτερικοῦ τραπεζιοειδοῦς διαμερίσματος, φαίνεται νὰ ἐσχημάτιζε μετὰ τούτου μικρὰν ἐσωτερικὴν ἀποθήκην. Ἄλλη ἐσωτερικὴ ἀποθήκη ἀπεχωρίζετο διὰ τοιχαρίου βαίνοντος ἐκ τοῦ μέσου περιπτου τῆς βορειοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὅλου τραπεζιοειδοῦς χώρου πρὸς τὸ φρέαρ.

Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ οἰκία XI ἐκτίσθη μετὰ τὴν οἰκίαν V, τοίχων τῆς ὁποίας αὕτη καὶ ἐπωφελήθη. Οἱ τοῖχοί της, ἐξ ἀργολιθοδομῆς καὶ πηλοῦ μὲ παρὲμβλητα θραύσματα κεραμίδων καὶ ἐνιαχοῦ θραύσματα ἐκ τοῦ μαρμαρίνου ὕλικου τῆς βασιλικῆς, εἶναι ὁμοίως κατασκευῆς πρὸς τοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκτίσθησαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς βασιλικῆς (πρβλ. ἀνωτ. σ. 138). Πρὶν ὅμως κτισθοῦν αἱ οἰκίαι V καὶ XI ὑπῆρχεν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν εὐτελοῦς κατασκευῆς οἶκημα — θεμέλια τοίχων του διεσώθησαν μετὰ τῶν δύο φρεάτων (βλ. εἰκ. 1) —, τὸ ὁποῖον μικρὸν μόνον φαίνεται νὰ εἶχε χρονικῶς προηγηθῇ τῶν οἰκιῶν V καὶ XI, ἀντικατασταθὲν κατόπιν ὑπὸ τούτων.

Ἐντὸς τοῦ τραπεζιοειδοῦς χώρου ἀπεκαλύφθησαν δύο συστήματα ὕδαταγωγῶν: ἑνός, παλαιότερου, τοῦ ὁποίου εἶχεν ἤδη πρὸ πολλοῦ διακοπῇ ἢ συνέχεια καὶ τοῦ ἑτέρου, ὁ ὁποῖος, βαίνων παραλλήλως πρὸς τὸν προηγούμενον ἀλλ' εἰς στάθμην ὀλίγον ὑψηλοτέραν, εἶχε κατασκευασθῇ προφανῶς εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ πρώτου. Ὁ δεύτερος οὗτος ὕδαταγωγὸς συνεχίζεται πρὸς τὰ ΒΑ., πρὸς τὴν οἰκίαν V· κατὰ τὴν ἀνέγερσιν ὅμως τοῦ ἐν λόγῳ χώρου διεκόπη οὗτος, προφανῶς διότι εἶχε πλέον ἀχρηστευθῇ. Τρίτος ἀγωγὸς (ἐκ πηλίνων σωμάτων διαμ. 0.12 μ.) ἐπεσημάνθη παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν δυτικὴν

γωνίαν τοῦ πρώτου ἐκ τῶν χώρων τῆς οἰκίας XI (πίν. 190β ἀριστερά), τοῦ ὁποίου ὅμως ἐπίσης διεκόπη ἡ πρὸς τὰ ΝΑ. συνέχεια κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς οἰκίας XI· πιθανώτατα κατηρθύνετο πρὸς τὴν ἐλευθέρως ἱσταμένην δεξαμενὴν, ἡ ὁποία ὅμως τότε ἦτο πρὸ πολλοῦ ἡχρηστευμένη (βλ. ἀνωτ. σ. 142). Τέταρτος ἀγωγός (σωμάτων μῆκος 0.57 μ. ἐσωτερικὴ διάμετρος 0.07 μ.), ἀνατολικῶς τῆς ἐν λόγῳ δεξαμενῆς, ἔφερε ὕδωρ, διὰ τοῦ κατόπιν ἀκκουβίτου τῆς οἰκίας V, πρὸς τὸ αἶθριον τῆς βασιλικῆς.

Τέλος σημειώνω ὅτι κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ στενομήκους χώρου μὲ τὸ ἀκκούβιτον παρατηρήθη ὑπὸ τὴν στάθμην τοῦ δαπέδου τοῦ ἐπίχως ἐκ κρημνισμάτων (ἀσβεστοκονιάματα, τεμάχια ἐπιχρισμάτων μὲ ἐρυθρὸν χρῶμα, λίθοι, θραύσματα κεραμίδων, τεμάχια ὑαλίνων σκευῶν καὶ ψηφίδες ἐκ μωσαϊκῶν) (πίν. 192α), τὰ ὁποῖα εἶχον μεταφερθῆ ἐκεῖ πρὸς ἱσοπέδωσιν ἀνωμαλιῶν τοῦ ἐδάφους ἐκ προγενεστέρας λήψεως ὑλικοῦ δομῆς ἐκεῖθεν (πίν. 193β), ὡς ἀκριβῶς εἶχε παρατηρηθῆ καὶ ἐντὸς τοῦ πρώτου αἰθρίου τῆς βασιλικῆς (ΠΑΕ 1959, 131 κέ.) καὶ ἔξω τῶν νοτίων προσκτισμάτων της (αὐτ. σ. 132). Μετὰ τὴν ἔρευναν ὁ χώρος ἀνεχωματώθη (πίν. 191α-β).

Ἡ οἰκία XII κεῖται ἀνατολικῶς τῆς οἰκίας VI (εἰκ. 1 πίν. 194α). Εἶναι καὶ αὕτη ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ὡς ἡ οἰκία VI (πίν. 194β), ἀλλὰ δι' ἀργολιθοδομῆς καὶ πηλοῦ, μὲ παρένθετα δ' ἐνιαχοῦ θραύσματα κεραμίδων καὶ μαρμάρων ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς ὡς καὶ πωρίνων μελῶν ἐξ ἀρχαιοτέρων κτηρίων. Ἀπεκαλύφθησαν δύο συνεχόμενοι χώροί της, κοινοῦ πλάτους 4.00 μ. (ἐσωτερικῶς), διατεταγμένοι ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Τὸ βόρειον ἐκ τούτων, μήκους 2.45 μ., διασώζει ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ἀνοιγματος πλάτους 2.97 μ. Τοῦ νοτίου χώρου τὸ μῆκος δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ μὲ ἀσφάλειαν, διότι οἱ τοῖχοί του διεσώθησαν ἐλλιπῶς πρὸς Ν., φαίνεται ὅμως νὰ ἔφθανον μέχρι τοῦ βορείου τοίχου τρίτου χώρου διατεταγμένου μὲ ἄξονα ἀπὸ Δ. πρὸς Α. (πίν. 195α). Τὸ πρὸς Β. πέρας τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς οἰκίας XII, ἐπειδὴ οὗτος κάμπτεται πρὸς Α, ὑποδηλοῖ ὅτι ἡ ἐν λόγῳ οἰκία ἐκτείνεται πιθανῶς ἀνατολικώτερον, ὑπὸ τὸ ἄσκαφον ἔδαφος. Τοῦ πρὸς Ν. τρίτου χώρου, ἐσωτερικοῦ μήκους 5.40 μ., ἀνεσκάφη μόνον τὸ βόρειον μέρος. Εἶναι οὗτος προσιτὸς ἀπὸ Δ. δι' ἀνοίγματος μὲ διάμεσον πεσσὸν (0.49 × 0.23 μ.) καὶ ἀνάπτνγμα μεταξὺ τούτου καὶ τῆς ἀντιστοίχου πρὸς τοῦτον βορείας παραστάδος 1.00 μ. (πίν. 195β). Ὁ τελευταῖος οὗτος χώρος κεῖται νοτίως τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ καὶ — ἔνεκα τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους — εἰς στάθμην κατὰ ± 0.60 μ. χαμηλοτέραν ἐκείνης τῶν βορείων χώρων (πίν. 194β). Ὁ προορισμός του δὲν εἶναι σαφής, ἀλλ' οὔτε καὶ εἶναι ἀπολύτως βέβαιον ὅτι συνιστᾷ χώρον τῆς οἰκίας XII· ἀνάγεται ὅμως καὶ οὗτος μετὰ τῶν ὡς ἀνωτέρω δύο χώρων εἰς τοὺς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς βασιλικῆς χρόνους.

Τά φ ο ς : Ἐντὸς τῆς οἰκίας XI ἀνεσκάφη μεταξὺ τοῦ βορείου σκέλους

τοῦ σιγμοειδοῦς ἀγκουβίτου της καὶ τοῦ παρακειμένου τοίχου (πίν. 196α) μικρὸς τάφος (μήκους 1.20, πλάτους 0.40 μ.) (βλ. ἀνωτ. σ. 146), προσανατολισμένος ἀπὸ Δ. πρὸς Α. καὶ μὲ τοιχώματα ἐξ ἀργολιθοδομῆς, κατασκευῆς δὲ προχείρου καὶ περικλείων ὁμοίως προσανατολισμένον μικρότερον ἐσωτερικὸν τάφον, ὁ ὁποῖος συνίστατο ἐκ τεμαχίων καλυπτήρων κεραμίδων (πίν. 196β-γ). Ἐντὸς τοῦ τελευταίου μόνον εὐθρυπιον χῶμα ὑπῆρχεν. Εἰς τὴν θήκην αὐτὴν εἶχε πιθανῶς ταφῇ ἀρτιγέννητον βρέφος, τοῦ ὁποίου ὅμως τὰ λείψανα δὲν ἀντέστησαν εἰς τὸν χρόνον, διαλυθέντα. Ἡ παρουσία τοῦ τάφου εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν φαίνεται μᾶλλον τυχαία· ὁ τάφος δηλαδὴ προϋπῆρχε τῆς οἰκίας¹. Ὁ τύπος τῶν κεραμίδων εἶναι ὁ τῆς ἐποχῆς τῶν οἰκιῶν.

2. Βαλανεῖον (;): Τῶν ἐφετινῶν ἀνασκαφῶν ἐν Λεχαίῳ δευτερεύον στόχος ὑπῆρξε δοκιμαστικὴ ἔρευνα οἰκοδομήματος, τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀναφανῆ ἐν τῷ μεταξὺ — μετὰ κατολίσθησιν τῶν τοιχωμάτων τῆς διαγωνίου διερευνητικῆς τομῆς τοῦ ἔτους 1959, νοτιοδυτικῶς τῆς ἔκτοτε ἀνασκαφείσης «ἀγροπαύλεως» (ΠΑΕ 1959, 137 εἰκ. 1) — καμπύλος τοῖχος μὲ τὸ νῶτόν του πρὸς Β. Πρόκειται πιθανῶς περὶ βαλανεῖον (εἰκ. 3)²· ὁ σημειωθείς καμπύλος τοῖχος ἀνήκει εἰς κόγχην του.

Σημειῶνω ἐξ ἀρχῆς ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ οἰκοδομήματος εἶχον ἐγκαταστήσει ἐντὸς τῆς ὡς ἀνωτέρω κόγχης ἀσβεστοκάμινον (πίν. 197α). Ἐξ ἀρχῆς δ' ἐπίσης προσθέτω ὅτι, ἐπειδὴ ἡ πλήρης ἀποκάλυψις καὶ τοῦ μνημείου τούτου θὰ ὠδήγει εἰς περαιτέρω διεύρυνσιν τῶν ἀρχικῶν ἐπιδιώξεων τῶν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διενεργηθεισῶν μέχρι τοῦδε ἐν Λεχαίῳ ἀνασκαφῶν, τῆς ἀποκαλύψεως δηλαδὴ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς καὶ τῶν περὶ αὐτῆς οἰκιῶν, περιώρισα τὴν ἀνασκαφικὴν ἀπασχόλησιν εἰς τὸ ὑπ' ὄψιν μνημεῖον εἰς καθαρῶς διερευνητικὴν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀπέφυγον ν' ἀπομακρύνω μεταγενεστέρας κατασκευάς. Παρέμεινεν, ἐπομένως καὶ κατ' ἀνάγκην, ἔλλιπης ὁ καθορισμὸς τῶν ἐπὶ μέρους χώρων του. Ὑπὸ τὸ ἰσχύον καθεστῶς τῶν ἀτομικῶν ἀνασκαφῶν ἃς ἐπιχειρηθῇ τοῦτο ὑπὸ ἄλλου, ἔχοντος εἰδικώτερα ἐνδιαφέροντα.

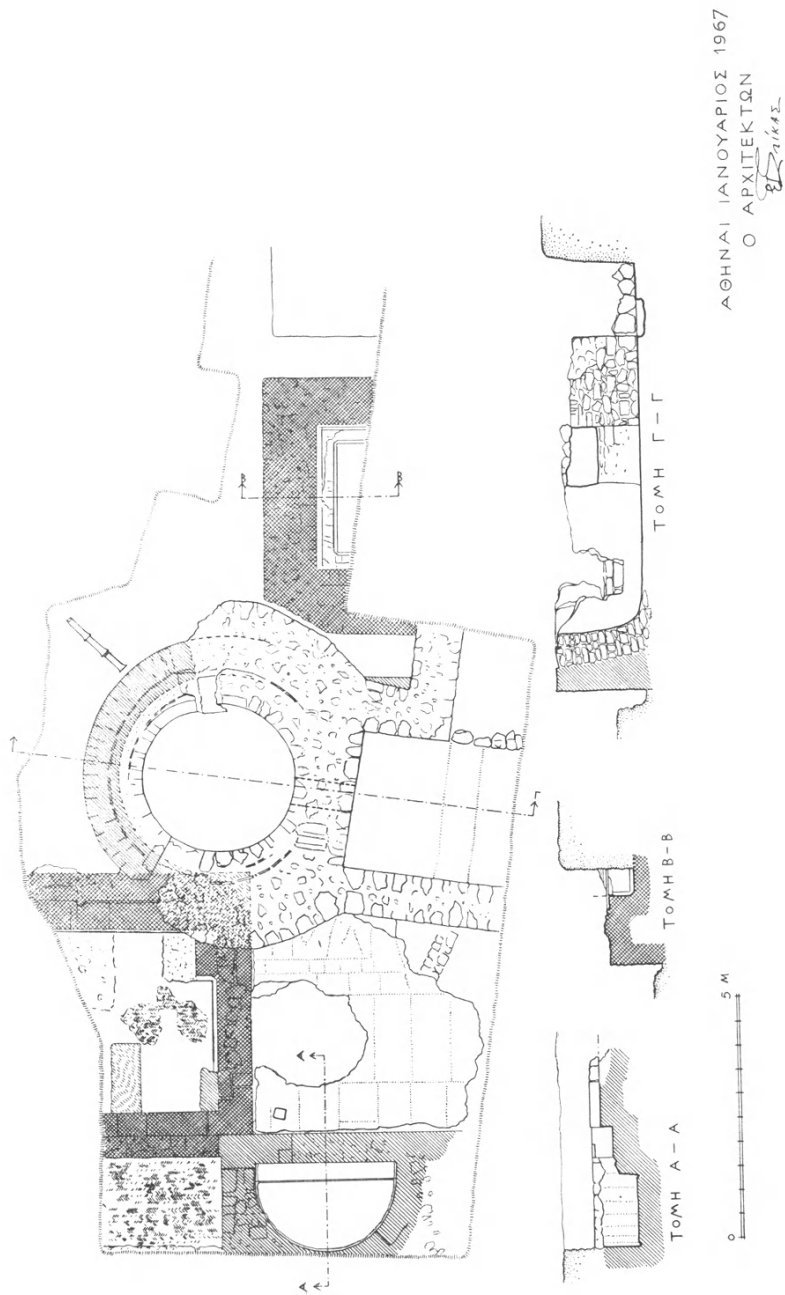
Τὸ οἰκοδόμημα συνεπλήχθη μὲ πυρῆνα μίαν ὀρθογώνιον δεξαμενὴν, πλάτους 3.88 μ. καὶ μὲ ἄξονα ἀπὸ Β. πρὸς Ν. — τὸ μήκος του δὲν προσδιορίσθη — καὶ ἐν συνεχείᾳ ἓνα δυτικῶς αὐτῆς ἐκτεινόμενον χῶρον, τοῦ ὁποίου αἱ πρὸς Β. καὶ Δ. διαστάσεις παρέμειναν ἐπίσης ἀπροσδιόριστοι. Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τῆς δεξαμενῆς μετρεῖ εἰς πᾶχος 1.18 μ., ὁ δυτικὸς — διάμεσος — τοῖχος μετρεῖ 0.93 καὶ ὁ νότιος μόνον 0.70 μ. Ἡ τοιχοδομία των συνίσταται ἐξ ἀργολιθοδομῆς μὲ ἄφθονον χρησιμοποίησιν διαφόρων μεγεθῶν πω-

¹ Πρβλ. ἀντίθετον περίπτωσιν ἐκ τοῦ τέλους τοῦ 3ου αἰ. μ. Χ. εἰς ρωμαϊκὴν ἑπαυλιν παρὰ τὴν Κόρινθον (Δ. ΠΑΛΛΑΣ, ΠΑΕ 1955, 211).

ρίνων δόμων καὶ κάπως κανονικῶν παρολίθων, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ παρενθέτων τεμαχίων πλίνθων (πίν. 197β καὶ 198α-β). Εἶναι δὲ θεμελιωμένη ἐπὶ πατημένου ἐδάφους (πίν. 198β), πιθανῶς ἀρχαίας ὁδοῦ, ἡ ὁποία ὁμως εἶχε πρὸ πολλοῦ ἐπιχωσθῇ εἰς βάθος 0.50 μ. ἀπὸ τῆς στάθμης τοῦ ἐδάφους τῆς ἐποχῆς τοῦ μνημείου. Ὁ πυθμὴν τῆς δεξαμενῆς εἶναι ἐστρωμένος διὰ μικρῶν ρομβοειδῶν πλίνθων εἰς σταχυωτὴν διάταξιν («ψαροκόκκαλο», *opus spicatum*). Εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τῆς ὑπάρχει βαθμὶς, ὡς μικρὸν πεζούλιον (μήκους 1.07, πλάτους 0.44 μ.)· εἰς μεταγενεστέραν περίοδον προσετέθη ἕτερον εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν (μήκους 0.98, πλάτους 0.34 μ.)· τὸ τελευταῖον τοῦτο διαπερᾶται ὑπὸ ὁπῆς εἰς τὴν στάθμην τοῦ πυθμένος (πίν. 199α). Τὸ σημαντικὸν πάχος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς δεξαμενῆς (1.18 μ.), τὸ ἀρκετὸν δ' ἐπίσης πάχος τοῦ δυτικοῦ τοίχου (0.93 μ.) ὑποβάλλουν τὴν ἰδέαν ὅτι αὕτη ἐστεγάζετο διὰ καμάρας μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Εὗρεθῆσα εἰς παρακείμενον χώρον μᾶζα χυτῆς μὲ μικροῦς «κολυμπιστοὺς» λίθους τοιχοποιίας, ἔχουσα ἐπιφάνειαν ἐν εἰσοχῇ καμπύλην, ἀκτίνος ± 1.75 μ. (χορδὴ 0.77, βέλος 0.044, πάχος μᾶζης 0.55 μ.) (πίν. 199α καὶ 200α) (βλ. κατωτ. σ. 152 - 153), πιθανῶς προέρχεται ἐκ τῆς στέγης τῆς δεξαμενῆς¹. Ὑποστᾶσα ἡ στέγη ζημίας εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν ὑπεστυλώθη διὰ παραστάδων: δύο ἐσωτερικῶς τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τρίτης ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν δυτικὸν τοῖχον τῆς δεξαμενῆς. Εἰς μίαν ἐκ τῶν παραστάδων τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου ἐνεσωματώθη τότε καὶ ἡ νοτιοανατολικὴ βαθμὶς, εἰς ἀντικατάστασιν δ' αὐτῆς κατεσκευάσθη, ὡς φαίνεται, ἡ ἄλλη (εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν), ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐνισχύθη ἡ στεγανότης τῆς δεξαμενῆς δι' ἐπαλείψεως τοῦ δαπέδου τῆς δι' ὑδραυλικοῦ ἐπιχρίσματος (πίν. 197β καὶ 199α). Ἀργότερον αἱ πρῶται ἀφῆρθέσαν, ἡ τρίτη — μήκους 1.60, πάρχους 0.60 μ. — διετηρήθη (πίν. 197β).

Ὁ δυτικῶς τῆς δεξαμενῆς χώρος ἔχει ὅμοιον πρὸς τὸν πυθμένα τῆς δεξαμενῆς δάπεδον (πίν. 199β), μόνον δὲ κατὰ 0.05 μ. χαμηλότερον τῆς στάθμης του. Πιθανῶς εἶχε χρησιμοποιηθῇ καὶ ὁ χώρος οὗτος ὡς δεξαμενὴ, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει περὶ τοῦ πράγματος ἄλλη ἔνδειξις· πάντως τὸ δάπεδόν του, μὴ ἐφαπτόμενον τοῦ νοτίου τοίχου, δὲν εἶναι ὕδατοσταγές. Εἰς ἀπόστασιν 1.80 μ. ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοῦ τοίχου παρατηρεῖται καὶ μεταγενέστερον, προχείρου κατασκευῆς δάπεδον εἰς στάθμην 0.15 μ. ὑψηλότεραν τοῦ πρώτου, ἀλλὰ τῶρα ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν νότιον τοῖχον τοῦ χώρου. Ἡ ἔλλειψις

¹ Ἀφθονα θραύσματα κεραμίδων ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τῆς δεξαμενῆς, συνισταμένης ἐκ κρημνισμάτων, κοκκινωπῶν χωμάτων καὶ θραυσμάτων ἐκ κατατεμαχισμοῦ μαρμάρων, φαίνεται νὰ προέρχωνται ἐκ τῶν στεγῶν ἄλλων χώρων τοῦ οἰκοδομήματος ἢ νὰ μετεφέρθησαν ἄλλοθεν ἐκεῖ. Ὁμοία ἐπίχωσης παρατηρήθη καὶ ἔξω τοῦ οἰκοδομήματος ἀνατολικῶς τῆς καμίνου.

Εικ. 3. Κάτοψις καὶ τομαὶ βαλανείου (;) καὶ ἄλλων κατασκευῶν.

ἐπαφῆς τοῦ ἀρχικοῦ δαπέδου πρὸς τὸν νότιον τοῖχον δηλοῖ σαφῶς ὅτι οὗτος ἀνεκτίσθη εἰς μεταγενεστέραν περίοδον τοῦ μνημείου (βλ. κατωτ. σ. 153 καὶ πίν. 200β). Οἱ περιγραφέντες χώροι — μία ἢ δύο δεξαμενὴ — φαίνονται σύγχρονοι πρὸς τὴν μὲ ὅμοιον δάπεδον ἐφωδιασμένην δεξαμενὴν τὴν μεταξὺ τῶν οἰκιῶν V καὶ VI (βλ. ἀνωτ. σ. 142).

Κατὰ δευτέραν περίοδον τοῦ μνημείου ἡ δεξαμενὴ καὶ ὁ δυτικῶς αὐτῆς χώρος ὑπήχθησαν ἐντὸς εὐρυτέρας συνθέσεως, ἡ ὁποία ἀπετελέσθη προσέτι ἐκ μιᾶς αἰθούσης νοτίως τῶν ὡς ἀνωτέρω περιγραφέντων χώρων, περατουμένης δὲ πρὸς Δ. εἰς ἡμικυκλικὴν δεξαμενὴν καὶ ἐκ τῆς σημειωθείσης ἤδη κόγχης, προσκτισθείσης εἰς τὰ νοτιο-ανατολικά τῆς ὀρθογωνίου δεξαμενῆς.

Ὑπὸ τῆς αἰθούσης ἐχρησιμοποιήθη ὁ νότιος τοῖχος τῆς ὀρθογωνίου δεξαμενῆς. Τὸ δάπεδόν της, εὐρισκόμενον εἰς στάθμην κατὰ 0.70 μ. ὑψηλοτέραν τοῦ πυθμένος τῆς δεξαμενῆς, ἦτο ἄλλοτε ἐστρωμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν κανονικῶν σχημάτων εἰς διακοσμητικὴν διάταξιν, ἀλλὰ τῶν ὁποίων μόνον οἱ τύποι διεσώθησαν ἐπὶ τοῦ παχέος κονιάματος τῆς προετοιμασίας τῆς πλακοστρώσεως (πίν. 200α). Ἡ διάταξις των φαίνεται νὰ εἶχεν ἓνα ἄξονα ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ ἐν εἶδος ἐμβλήματος εἰς τὴν βορειοανατολικὴν περιοχὴν τῆς αἰθούσης, πρὸς τὸ μέρος τῆς κόγχης. Παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς αἰθούσης τραπεζίοειδῆς ὀπὴ (0.27×0.23 μ.) ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἐχρησίμευε πιθανῶς πρὸς ἀποχέτευσιν ὑδάτων¹. Ἰσως ἐξέβαλλεν εἰς τὴν δεξαμενὴν διὰ τοῦ ὀχετοῦ, ὁ ὁποῖος διαπερᾷ τὸ νοτιοδυτικὸν πεζούλιόν της (βλ. ἀνωτ. σ. 150). Ὑπὸ τὸ δάπεδόν του μέρος δύο τοίχων πιθανῶς ἀνήκουν εἰς παλαιότερας κατασκευάς².

Ὁ ἐπὶ τῆς πλακοστρώσεως ὑποδηλούμενος ἀπὸ Ν. πρὸς Β. ἄξων ὑποσημαίνει ὅτι ὑπῆρχεν ἐπικοινωνία μεταξὺ τῆς περιγραφομένης αἰθούσης καὶ τῆς ὀρθογωνίου δεξαμενῆς διὰ θύρας ἐπὶ τοῦ διαμέσου τοίχου. Εἰς τὸ μέσον τοῦ τοίχου, ὅπου δηλαδὴ θὰ ἠνοίγετο ἡ θύρα, οὗτος εἶναι μὲν κατεστραμμένος, φαίνεται ὅμως ὅτι εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ὑπῆρχε βαθμὶς, τὴν ὁποίαν, ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ μέρος τοῦ πρὸς Ν. αὐτῆς πλακοστρώτου δαπέδου, ἀναζητοῦντες ὑλικὸν πρὸς ἀσβεστοποίησιν, κατέστρεψαν πιθανῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀσβεστοκαμίνου³ ἀκολούθως ἀναχωματώσαντες τὸ δάπεδον κατεσκεύασαν εἰς τὴν θέσιν τῆς ὑποτιθεμένης βαθμίδος ξηρολιθίαν (πίν. 199α). Ἡ ἐκ τῆς καμά-

¹ Ἀπεχωματώθη μέχρι βάθους 0.90 μ.

² Νοτίως τῆς ἡμικυκλικῆς δεξαμενῆς καὶ εἰς στάθμην χαμηλοτέραν τοῦ ἄλλοτε πλακοστρώτου δαπέδου ἐπεσημάνθη χονδρὸν ψηφιδωτὸν ἐκτεινόμενον ὑπὸ τὸ ἄσκαφον ἔδαφος. Δὲν ἐξηκριβώθη ἀν ἀνήκει τοῦτο εἰς τὸ προκείμενον οἰκοδόμημα ἢ εἰς τυχὸν προγενέστερον. Εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν μεταγενέστερον εὐτελες τοιχίον (πάχ. 0.50 μ.) μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὰ ΒΑ. εἶναι θεμελιωμένον ὑψηλὰ ἐπὶ τῶν κρημνισμάτων.

ρας τῆς ὀρθογωνίου δεξαμενῆς μᾶζα τοιχοποιίας (βλ. ἄνωτ. σ. 150), κατακειμένη ἐπὶ τοῦ μεταγενεστέρου τούτου δαπέδου, πιθανῶς ὑποσημαίνει ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς λειτουργίας τῆς καμίνου δὲν εἶχεν εἰσέτι ἡ στέγη τῆς δεξαμενῆς καταρρεύσει ἐξ ὀλοκλήρου.

Ἡ ἡμικυκλικὴ δεξαμενὴ (πίν. 200β) ἀνοίγεται παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς αἰθούσης. Κατὰ τὴν οἰκοδόμησίν της κατερφώθη ὁ προϋπάρχων νότιος τοίχος τοῦ βορείως αὐτῆς χώρου (βλ. ἄνωτ. σ. 150 κέ.) καὶ ἀνεπληρώθη διὰ τοῦ νέου τοίχου τῆς προκειμένης δεξαμενῆς. Αἱ διαστάσεις της εἶναι: μῆκος χορδῆς 2.85, βέλος 1.75, βάθος 0.75 μ. Εἶναι δ' ἐφωδιασμένη μὲ βαθμίδα ὕψους 0.40 καὶ πλάτους 0.25 μ. Ὁ πυθμὴν τῆς δεξαμενῆς καὶ αἱ παρειαὶ της ἔφερον ἄλλοτε ἐπένδυσιν ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν. Δύο μᾶζαι τοίχων ἐκ πλινθοδομῆς (πλίνθοι μήκους 0.25, πάχους 0.03, διάμεσον κονίαμα $\pm 0.015 - 0.028$ μ.), κατακείμεναι ἐντὸς τῆς δεξαμενῆς (πίν. 201α), πιθανῶς προέρχονται ἐκ τῶν ὑψηλῶν μερῶν της.

Παρατηρήθη ἤδη ὅτι ἡ εἰς τὰ νοτιοανατολικά τῆς ὀρθογωνίου δεξαμενῆς κόγχη, μὴ συνδεομένη μετ' ἐκείνης ὁργανικῶς (πίν. 198α-β), προσεκτίσθη συγχρόνως πρὸς τὴν αἶθουσαν καὶ τὴν ἡμικυκλικὴν δεξαμενὴν (βλ. ἄνωτ. σ. 152). Σώζεται αὕτη μέχρις ὕψους ἐν ὅλῳ 2.00 μ. Ἐθεμελιώθη εἰς βάθος ± 0.55 μ. ἀπὸ τῆς στάθμης τοῦ πατημένου ἐδάφους (βλ. ἄνωτ. σ. 150), ἀφ' οὗ προηγουμένως τὸ ἀπέκοψαν κυκλοτερῶς καὶ τὸ ἐκοίλαναν. Τὸ θεμέλιον μέχρι τῆς εὐθυνητῆρας εἶναι ἐκτισμένον διὰ χυτῆς τοιχοποιίας (πίν. 201β). τῶν ἄνω μερῶν ἡ τοιχοδομία (πάχ. 0.61 μ.) συνίσταται ἐκ ζωνῶν ἐξ ἀργολιθοδομῆς πλάτους 0.61 μ. καὶ ἐκ σειρῶν πλίνθων — ἡ κάτω ζώνη ἐκ δύο σειρῶν πλίνθων, ἡ ἐπομένη ἐκ τεσσάρων — ἐναλλάξ (πίν. 202α)· ἡ ἐξ ἀργολιθοδομῆς ὅμως ζώνη ὑποδιαιρεῖται περαιτέρω διὰ παρενθέτου σειρᾶς τεμαχίων πλίνθων εἰς δύο ἡμίζωνα. Τῶν κυρίων σειρῶν αἱ πλίνθοι δὲν εἶναι οὔτε ἀκέραιαι οὔτε τοῦ αὐτοῦ τύπου· ἄλλαι παρουσιάζουν πλευρὰν μήκους 0.29 - 0.295 καὶ ἄλλαι 0.35 μ., τὸ πάχος των εἶναι 0.035 μ., φέρουν δ' ἐπὶ τῆς ἐτέρας τῶν ὀψεῶν των χαραγὴν ἄλλοτε δι' αἰχμηροῦ καὶ ἄλλοτε δι' ἀμβλέος ὁργάνου. Ἐπὶ τοῦ κονιάματος παρατηροῦνται καὶ τύποι πλίνθων μήκους 0.465 καὶ πλάτους 0.30 μ., μὲ διαγωνίους διδύμους αὐλακώσεις (πίν. 202β). Τὸ διάμεσον κονίαμα φθάνει τὰ 0.035 - 0.04 μ. Ἡ τοιχοδομία τῆς κόγχης ὀδηγεῖ εἰς χρόνους πρὸ τοῦ Μαρκιανοῦ (450 - 475 π. Χ.). Ἡ χρονολογία της δὲν ἀφίσταται ἴσως πολὺ τῆς ἐποχῆς τῆς οἰκίας VI (βλ. ἄνωτ. σ. 144). Ἐκ τῆς περιοχῆς περισυνελέγησαν τεμάχια γυψίνων κυματίων (πίν. 206γ - δ).

Εἶναι παρακινδυνευμένον νὰ φαντασθῇ τις τὴν διάταξιν τοῦ οἰκοδομήματος εἰς τὴν περιοχὴν τῆς κόγχης, διότι ἔχει καλυφθῇ αὕτη ὑπὸ τῶν τοιχείων καὶ μᾶζης τοιχοποιίας τῆς ἀσβεστοκαμίνου (πίν. 197α, 198α). Δύο δακτυλιοει-

δεῖς ἐσωτερικαὶ ἐπενδύσεις τοῦ κυκλοτεροῦς σώματος τῆς καμίνου, ἐξ εὐτελοῦς τοιχοποιίας μὲ ἐπίχρισμα ἐκ πηλοῦ, πιθανῶς ὑποδηλοῦν δύο περιόδους λειτουργίας της. Ἐξωτερικῶς περατοῦται ἡ κάμιнос πρὸς Ν. εἰς τοῖχον εὐθὺν ἐλαχίστου πάχους 1.30 μ., μὲ θυρίδα πλάτους — ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω — 0.55 - 0.65 μ. καὶ ὕψους 0.85 μ. (πίν. 203α)¹, διὰ δύο δ' ἐκ τοῦ τοίχου τούτου εἰς σχῆμα πεῖ (Π) ἐκτεινομένων σκελῶν δημιουργεῖται ἔμπροσθεν αὐτῆς βοηθητικὸς ἐξώστης πλάτους ± 2.50 μ. εὐρυνόμενος πρὸς Α. Οἱ τοῖχοι οὗτοι τῆς καμίνου εἶναι ἐκτισμένοι δι' ἀργολιθοδομῆς μὲ πηλὸν καὶ παρένθετα θραύσματα πλίνθων· ἐνθυμίζουν τοὺς τοίχους τῶν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς βασιλικῆς οἰκιῶν (βλ. ἄνωτ. σ. 138 καὶ 147). Ἐντὸς τῆς καμίνου εὐρέθησαν ἀσβεστοποιημένα θραύσματα ἐκ τῶν μαρμαρίνων μελῶν τῆς βασιλικῆς· ἄλλα, ἄκαυστα, περισυνελέγησαν ἐκ τοῦ πρὸ αὐτῆς χώρου. Μικρὸν χαλκοῦν νόμισμα πιθανῶς ἐκ τῶν λεγομένων τῆς ἐποχῆς τῶν Βανδάλων (κατὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ διελύθη), εὐρεθὲν εἰς ὕψος ± 0.40 μ. ἀπὸ τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου τοῦ πρὸ τῆς καμίνου χώρου, παρέχει ἴσως ἔνδειξιν περὶ τοῦ ὅτι ἡ κάμιнос ἐλειτούργησεν εἰς ἐποχὴν ὅχι πολὺ ἀφισταμένην τῶν χρόνων τῆς καταστροφῆς τῆς βασιλικῆς (πρβλ. ἄνωτ. σ. 143)².

3. Ἄλλα λείψανα καὶ παρατηρήσεις: Ἀνατολικῶς τῆς κόγχης τοῦ ὑποτιθεμένου βαλανείου ἀνεσκάφη ἐν μέρει τετράπλευρος δεξαμενὴ, ἡ παρουσία τῆς ὁποίας εἶχε γίνεαι αἰσθητὴ κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς διαγωνίου δοκιμαστικῆς τομῆς τοῦ ἔτους 1959 (ΠΑΕ 1959, 139). Ἀπεκαλύφθη ἡ βορρεια πλευρὰ τῆς δεξαμενῆς μήκους 3.00 μ. (ἐσωτερικῶς), ἐφωδιασμένη — εἰς τὸ μέσον — δι' ὀχτοῦ ἐκροῆς (διαμ. 0.17 μ.). Εἰς ὕψος 0.50 μ. ἀπὸ τοῦ πυθμένος της εὐρύνεται ἡ δεξαμενὴ κατὰ 0.22 μ., σχηματιζομένης ἐσωτερικῆς περιμετρικῆς βαθμίδος (πίν. 204α). Εἶναι ἐκτισμένη διὰ πλινθοδομῆς ἐπὶ εὐρέος κρηπιδώματος ἐκ χυτῆς τοιχοποιίας καὶ βαίνοντος ἐπὶ στρώματος ἐκ ψαμμιτικῶν πλακῶν. Ἐσωτερικῶς φέρει ἐπίχρισμα ἐξ ἰσχυροῦ ὑδραυλικοῦ κονιάματος. Ἐκ σηστερίου τοῦ Ἀλεξάνδρου Σενήρου τοῦ ἔτους 224 μ. Χ. συνάγεται ὅτι ἡ πέριξ τῆς δεξαμενῆς ἐπίχρσις ἄρα καὶ ἡ δεξαμενὴ χρονολογοῦνται τὸ ἐνωρίτερον ἀπὸ τοῦ β' τετάρτου τοῦ 3ου αἰ. μ. Χ.

Ἡ στρώσις ἐκ ψαμμιτικῶν πλακῶν, εἰς βάθος ± 1.95 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σημεριοῦ ἐδάφους, ἐνθυμίζει τὴν εἰς τὰ χαμηλὰ στρώματα τῆς περιοχῆς γνωστὴν ἤδη παρουσίαν ἀργῶν λίθων, περὶ τῶν ὁποίων

¹ Ἄλλο ἄνοιγμα πρὸς Δ., εἰς ὕψος 1.35 μ. ἀπὸ τοῦ πυθμένος τῆς καμίνου (βλ. πίν. 198α), ἐχρησίμευεν ὡς θυρὶς τροφοδοσίας της. Τὸ πρὸς Α., εἰς τὸ δεύτερον ἐπίπεδον, διακρινόμενον ἄνοιγμα ὀφείλεται εἰς τομὴν γενομένην πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ πάχους τοῦ τοίχου τῆς κόγχης.

² Δύο ἄλλαι κάμινοι, ἐγκατεστημέναι ἐντὸς κογχῶν τοῦ βαπτιστηρίου, ἐλειτούργησαν κατὰ τοὺς μεσοβυζαντινοὺς χρόνους (ΠΑΕ 1961, 152 - 153).

παρατηρήσαμεν ὅτι προέρχονται ἐκ τῶν πρώτων προσπαθειῶν πρὸς διαμόρφωσιν λιμένος εἰς τὴν παραλίαν τοῦ ἀρχαίου Λεχαίου (ΠΑΕ 1959, 139-140. Πρβλ. καὶ κατωτ. σ. 156 κέ.). Ἐχομεν περαιτέρω σημειώσει ὅτι κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐπεσωρεύθη ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ λιμενοβραχίονος ἄμμος, εἰλημμένη ἐκ τῆς θαλάσσης κατὰ ἐργασίας γενομένας πρὸς διευθέτησιν τοῦ λιμένος (ΠΑΕ 1960, 165 κέ.). Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι τὸ ἄνωτέρω σημειωθὲν νόμισμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεύηρου ἦλθεν εἰς φῶς ἔχον ἱσχυρῶς ἐπικολλημένους κόκκους ἄμμου· εὐρίσκετο, λοιπόν, ἐντὸς τῆς θαλάσσης ὅτε, κατὰ τινα ἐκβάθυνσιν τοῦ λιμένος, τὸ ἐνωρίτερον ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεύηρου, ἀπερρίφθη εἰς τὴν παρακειμένην ξηρὰν μαζὶ μὲ σωροὺς ἄμμου.

Βορειοανατολικῶς τῆς κόγχης ἀπεκαλύφθη ὕδαταγωγὸς ἐκ πηλίνων σωλήνων (μήκους ἄνευ τοῦ στομίου 0.48, διαμέτρου ἐξωτερικῶς 0.146, ἐσωτερικῶς 0.126 μ.) (πίν. 204β) μὲ κατεύθυνσιν πρὸς ΝΔ., ἐγκατεστημένος ἐντὸς τάφρου διηνοιγμένης ἐντὸς τοῦ ἀνωτέρω σημειωθέντος πατημένου ἐδάφους (βλ. σ. 150 καὶ 153), ἀλλ' ἢ συνέχειά του ἔχει διακοπὴν ὑπὸ τῆς κόγχης, τῆς ὁποίας, συνεπῶς, χρονικῶς ὁ ὕδαταγωγὸς προηγεῖται. Αἱ διαστάσεις τῶν σωλήνων του συμπίπτουν πρὸς ἐκείνας τῶν σωλήνων τοῦ ὕδαταγωγοῦ τοῦ σημειωθέντος νοτιοανατολικῶς τῆς οἰκίας VI, κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς ὁποίας ἢ συνέχειά του ἐπίσης διεκόπη (βλ. ἄνωτ. σ. 142. Βλ. καὶ πίν. 195β). Ὡς πρὸς τὸ πατημένον δ' ἔδαφος διεπιστώθη, διὰ τομῆς εἰς τὸν πρὸ τῆς καμίνου χώρον, ὅτι ἐκτείνεται πρὸς Ν. (πίν. 203β). Πιθανῶς ἀνήκει εἰς ἀρχαίαν ὁδὸν ἢ εἰς τὸν παρὰ τὸ κρηπίδωμα τοῦ ἀρχαίου λιμένος ξυστόν.

4. Δοκιμαστικαὶ τομαί.—α'. Δυτικῶς τοῦ Βαλανεῖου: Χάριν ὀλοκληρώσεως τῆς μελέτης τῆς περιοχῆς διήνοιξα δυτικῶς τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ χαρακτηρισθέντος ὡς βαλανεῖου τέσσαρας ἐρευνητικὰς τομάς (Α-Δ), ἐκάστην πλάτους 1.00 μ., παραλλήλους μεταξύ των καὶ μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Ν. πρὸς Β., ἀρχομένας δὲ ἀπὸ μιᾶς νοτιῆς εὐθείας κειμένης εἰς ἀπόστασιν 1 μ. βορείως τῆς πρὸς Δ. προεκτάσεως τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς περιφράξεως, μετὰ τὸ σημεῖον ὅπου αὕτη θλάται πρὸς τὰ ΝΔ. Τρεῖς ἐκ τῶν τομῶν τούτων (Α, Β καὶ Δ) διήνοιξα ἐσωτερικῶς τῆς περιφράξεως τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου, συγκεκριμένως τὴν τομὴν Α (πίν. 205β) εἰς ἀπόστασιν 47.80 μ. ἀπὸ τῆς χορδῆς τῆς ἡμικυκλικῆς δεξαμενῆς, τὴν Β εἰς ἀπόστασιν 41.80 μ. ἀπ' αὐτῆς καὶ τὴν Δ εἰς ἀπόστασιν 21.80 μ. Τὴν τομὴν Γ ἐχάραξα ἔξω τῆς περιφράξεως, εἰς ἀπόστασιν 10 μ., ἐντὸς ἀγροῦ ἀνήκοντος εἰς τὸν Σωτήριον Λιάκουραν, δὲν ἠδυνήθην ὅμως ἐδῶ νὰ προχωρήσω ἐπαρκῶς εἰς βάθος.

Τὰς τομάς Α καὶ Β ἐπεξέτεινα εἰς μῆκος 26 μ. Ἐντὸς τῆς τομῆς Α εἰς ἀπόστασιν 18.40 μ. ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς καὶ ἀκολούθως ἐντὸς τῆς τομῆς Β

εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ 17.15 μ. ἐπανευρέθη ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν εἵχομεν ἐπισημάνει εἰς τὴν περιοχὴν τῆς οἰκίας VI (βλ. ἀνωτ. σ. 143). Παρουσιάζεται τὼρα, εἰς τὴν θέσιν αὐτήν, ἡ ὁδὸς νὰ ἔχη πλάτος 2.00 μ. καὶ νὰ κάμπτεται ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ΝΑ.

Νοτίως τῆς ὁδοῦ ἐπεσημάνθη ἐντὸς ἀμφοτέρων τῶν τομῶν — Α καὶ Β — ἐνότης τοίχων πάχους 0.60 μ. ἐκτισμένων δι' ἀσβέστου· δύο ἐκ τούτων, παράλληλοι καὶ εἰς ἀπόστασιν ± 5.35 μ. ἀπ' ἀλλήλων, κατευθύνονται ἀπὸ Α. πρὸς Δ. μετ' ἀπόκλισιν πρὸς Ν. Ὁ νοτιώτερος ἐκ τῶν ἐν λόγῳ τοίχων ἐπεσημάνθη—ἐνεκα τῆς κατευθύνσεώς του—μόνον ἐντὸς τῆς τομῆς Β. Ἐντὸς τῆς αὐτῆς τομῆς ἀνεφάνη, περατούμενος εἰς ἀπόστασιν 2.30 μ. ἀπὸ τούτου καὶ μόλις διαφαινόμενος εἰς τὴν παρεῖαν τῆς τομῆς, τρίτος τοίχος κατερχόμενος ἀπὸ Β., προφανῶς ἀπὸ τοῦ βορειότερου ἀπὸ Α. πρὸς Δ. ἐκτεινομένου τοίχου. Διαφαίνονται οὕτω δύο χῶροι ἐνὸς οἰκοδομήματος, πιθανῶς οἰκίας, χρονικῶς μὴ ἀφισταμένης ἴσως τῆς οἰκίας VI (βλ. ἀνωτ. σ. 144). Οἱ περιγραφέντες τοῖχοι σώζονται μέχρι τῆς εὐθυνητρίας (πίν. 205α), ἀπὸ τῆς ἀρχαίας δὲ ὁδοῦ ἀπέχει ἡ ὑποτιθεμένη αὕτη οἰκία περίπου 7.70-12.00 μ. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς τομὰς — Α καὶ Β — ἐπεσημάνθη προσέτι εἰς ἀπόστασιν 0.70 καὶ 0.80 μ. βορείως καὶ σχεδὸν παραλλήλως πρὸς τὸν βόρειον ἐκ τῶν ἀπὸ Α. πρὸς Δ. τῆς ὡς ἀνωτέρω ἐνότης τοίχων εἰς ἀκόμῃ, ἀλλὰ μετ' συνεκτικὴν ὕλην πηλόν (πίν. 205β). Ἔχει πάχος 0.48 μ. καὶ θεμέλιον ἐξέχον πρὸς Ν. κατὰ 0.09-0.14 μ., προφανῶς δ' εἶναι ὀψιμώτερος τῶν ἄλλων. Μεταξὺ τέλους τῆς ὁδοῦ καὶ τῶν περιγραφέντων τοίχων μόλις διαφαινόμενα εἰς τὰς παρεῖας τῶν τομῶν Α καὶ Β λείψανα τριῶν ἀκόμῃ τοίχων δὲν παρουσιάζουν ἰδιαίτερόν τι χαρακτηριστικόν.

Τὴν τομὴν Δ ἐξέτεινα εἰς μῆκος μόνον 18 μ. ἀπὸ τῆς ἀπὸ Ν. ἀρχῆς τῆς. Εἰς ἀπόστασιν 2 μ. ἀπ' αὐτῆς ἐπεσημάνθη ἐδῶ θεμέλιον τοίχου πάχους 0.55 μ., ἐκτισμένου δι' ἀσβέστου, ὡς οἱ κύριοι τοῖχοι τῶν τομῶν Α καὶ Β καὶ ὁμοίως πρὸς τούτους κατευθύνσεως. Πρὸς Ν. καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν τοῖχον τοῦτον ἐπεσημάνθη ἀσβεστόλακκος· πρὸς Β. ἡ ἐπίχωσις ἀπετελεῖτο ἐξ ἀπερριμμένων λίθων ἀναμίκτων μετ' ἀσβέστου, ἔτι δὲ βορειότερον, εἰς ἀπόστασιν 3.80 μέχρι 5.50 μ. ἀπὸ τοῦ ὡς ἀνωτέρω τοίχου, ἐπεσημάνθη κατασκευὴ πλάτους 0.30 μ. μόνον ἐξ ἀσβεστοκονιάματος, ἀμφικλινῆς, καὶ ἀκολουθῶς εἶδος διαδρόμου (πλάτους 0.50 μ.) ἐστρωμένου διὰ τεμαχίων κεραμίδων. Τέλος εἰς ἀπόστασιν 11.50 μ. ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς τομῆς Δ ἀνεφάνη καὶ ἀπεχωματώθη φρέαρ.

Τὸ φρέαρ, στρογγύλον, διαμέτρου 1.10 μ., ἔχει παρεῖας ἐκ ξηρολιθιδίας μέχρι βάθους 1.75 μ. Κάτω τῆς στάθμης ταύτης βαθύνεται τοῦτο ἐντὸς στρώματος ἐκ λίθων ἀτάκτων, ὡς παρατηρήθη καὶ περὶ ἄλλων φρεάτων τῆς περιοχῆς (ΠΑΕ 1959, 139). Ἡρεννήθη μέχρι βάθους ± 2.50 μ. Ἡ ἐπίχωσις

τοῦ φρέατος ἀπετελεῖτο ἐκ κρημνισμάτων μὲ ἀσβεστοκονιάματα (μέχρι βάθους ± 1.40 μ.), ἐξ ἄμμου μὲ θραύσματα μαρμάρων καὶ ὄστρακα ἀγγείων (μέχρι βάθους 2.20 μ.) καὶ ἀκολούθως ἐκ λίθων (πρβλ. ἀνωτ. σ. 154 κέ.).

Χρήσιμον εὔρημα ἀπέδωκεν ἡ τομὴ Δ βορείως τοῦ φρέατος καὶ εἰς βάθος 0.70 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, πῆλινον λύχνον τύπου —κατὰ τὴν ταξινόμησιν τοῦ O. BRONEER — XXXI (πίν. 206a)¹ καὶ τρία χαλκᾶ νομίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ νεώτερον, τοῦ αὐτοκράτορος 'Αρκαδίου (395-408 μ.Χ.), χρονολογεῖ τὴν ἐπίχωσιν τῆς ἐρευνωμένης περιοχῆς — καὶ τὸν λύχνον — τὸ ἐνωρίτερον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰ.

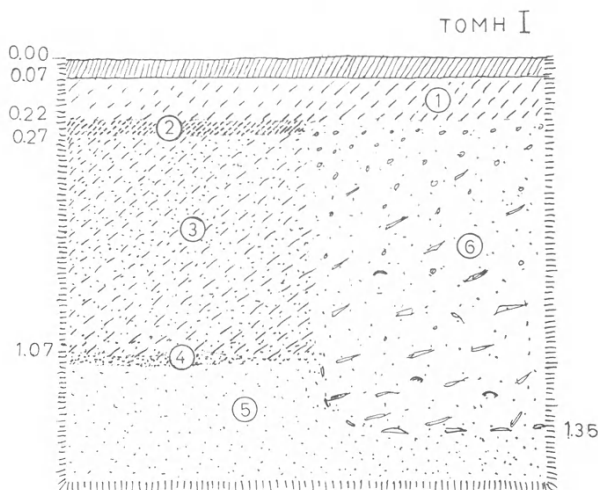
Εἰς τὴν τομὴν Γ ἡ ἔρευνα, ὡς εἶπον, δὲν ὠλοκληρώθη· ἐπεσημάνθη μόνον ὕδαταγωγὸς μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Δ. πρὸς Α.

β'. Ἐν τὸς τῆς βασιλικῆς: Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς ἐπανειλημμένως εἶχον προκύψει ἐνδείξεις περὶ τοῦ ὅτι αὕτη εἶχε διαδεχθῇ παλαιότερον χριστιανικὸν ἱερὸν ἐκεῖ που ἰδρυμένον (ΠΑΕ 1956, 170· 1957, 97· 1958, 123 καὶ 134· 1959, 132· 1960, 158 καὶ 1961, 149 κέ.). Πρὸς ἀπόκτησιν βεβαιότητος περὶ τοῦ πράγματος διήνοιξα ἐντὸς τοῦ μεσαίου κλίτους τῆς βασιλικῆς καὶ εἰς μέρη, ὅπου τὸ δάπεδον ἦτο κατεστραμμένον, δύο τομάς: τὴν πρώτην (I) εἰς ἀπόστασιν 12.00 μ. ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ πέρατος τοῦ χώρου καὶ 6.40 μ. ἀπὸ τοῦ νοτίου στυλοβάτου· καὶ τὴν δευτέραν (II) εἰς ἀπόστασιν 5.00 μ. ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ πέρατος τοῦ χώρου ἐν ἐπαφῇ δὲ πρὸς τὸν βόρειον στυλοβάτην.

Ἐντὸς τῆς τομῆς I (διαστάσεων 2.30×1.70 μ.) παρατηρήθη (εἰκ. 4) ὑπὸ τὴν στρῶσιν τοῦ ἀσβεστοκονιάματος (πάχους 0.07-0.08 μ.) τῆς πλακοστρώσεως, προετοιμασίας της, στρῶμα (1) πάχους 0.14-0.15 μ. ἐκ χώματος πατημένου, τὸ ὁποῖον εἶχε κομισθῇ ἐκεῖ σαφῶς ἐξ ἄλλης περιοχῆς διὰ τὴν χρησιμεύσῃ ὡς γέμισμα. Ὑπὸ τὸ στρῶμα τοῦτο ἡ ἐπίχωσις ἐντὸς τῆς τομῆς δὲν ἠπλοῦτο ἐνιαία. Πρὸς Β. εὐρέθη λεπτὸν στρῶμα (2) πάχους 0.04-0.05 μ. ἐκ μαύρων χωμάτων· ὑπὸ τοῦτο ἠκολούθει κατόπιν στρῶμα (3) πάχους 0.70-0.80 μ. ἐκ χώματος σφικτοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπίσης εἶχε κομισθῇ ἐξ ἄλλης περιοχῆς, ἐντὸς δὲ αὐτοῦ καὶ εἰς βάθος ± 1.00 μ. ἀπὸ

¹ Εἰς τὴν περιφέρειαν πλαίσιον ἐκ τετραγωνικῶν καὶ στρογγύλων ροδάκων ἐξ ἐκτύπων σφαιριδίων, εἰς τὸν δίσκον δύο ὀπαὶ καὶ ὄρνις πρὸς ἀριστερά· κατὰ τὴν μῦξαν ἐλλιπής (σωζόμενον μῆκος 0.07 μ.). Τὸ κόσμημα τοῦ πλαισίου ἐνθυμίζει ἰδιαίτερος τοὺς λύχνους τοῦ Μουσείου Κορίνθου CL 3074 καὶ CL 3036 (Corinth XIV 164, πίν. 67, 1 C. ROEBUCK)· τὸ θέμα τοῦ δίσκου ἐνθυμίζει τοὺς λύχνους Κορίνθου CL 1482 καὶ CL 1483 (Corinth IV 2, 288, πίν. XXII O. BRONEER. Πρβλ. καὶ ἐπὶ ἄλλου τύπου λύχνου, 'Αγορὰς 'Αθηνῶν ἀριθμ. 2390 ἐν The Athenian Agora 7, 174, πίν. 38 J. PERLZWEIG, χρονολογουμένου εἰς τὸν 5ον αἰ.).

τῆς ἐπιφανείας τοῦ δαπέδου εὐρέθη εἰς καλὴν κατάστασιν πεντανούμιον τοῦ Ἰουστίνου Α' (518-527 μ.Χ.). Κατωτέρω εὐρέθη λεπτὸν στρώμα (4) ἐξ ἄμμου καὶ τέλος στρώμα (5) ἐκ χόματος καὶ ἄμμου. Πρὸς Ν. ἠκολούθει ὑπὸ τὸ στρώμα 1 καὶ μέχρι βάθους 1.35 μ. στρώμα (6) ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω: ἐκ χονδρῆς ἄμμου μετὰ βησσάλων, κατόπιν μετὰ θραυσμάτων ὀπτῶν πλίνθων καὶ ἀσβεστοκονιαμάτων — σαφῶς κρημνισμάτων (εἰς τεμάχια πλίνθων παρατηρήθησαν ἐπικολλημένα λείψανα κονια-

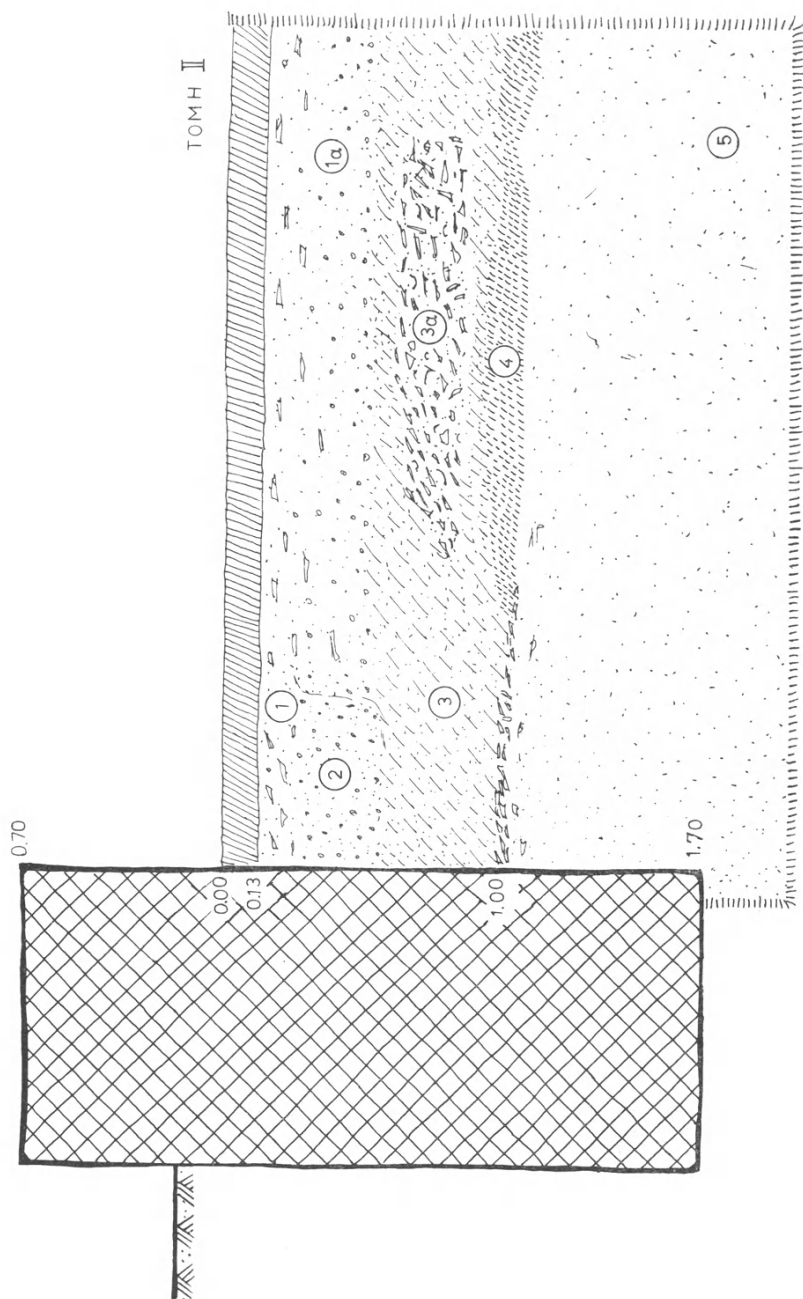

Εἰκ. 4. Στρωματογραφικὴ σύνθεσις τῆς τομῆς Ι.

μάτων) — καὶ ὀλίγων λατυπῶν μαρμάρου. Ἐντὸς τοῦ στρώματος τούτου εὐρέθησαν ὄστρακα καὶ λύχνος τύπου XXXI (πίν. 206β)¹. Τὸ νόμισμα, χρονολογοῦν ἀπολύτως τὴν ἐπίχωσιν ΙΒ, ἀποτελεῖ διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ λύχνου τῆς ἐπιχώσεως ΙΒ ἔνδειξιν μόνον.

Ἐντὸς τῆς τομῆς ΙΙ (διαστάσεων 3.00×2.00 μ.) ἡ ὑπὸ τὸ κονίαμα τοῦ

¹ Εἰς τὴν περιφέρειαν ρόδακες ἐξ ὁμοκέντρων ταινιῶν, εἰς τὸν δίσκον προτομὴ γυναικὸς πρὸς ἀριστερά (μῆκος 0.105 μ.). Ἡ προτομὴ μιμεῖται ὑπόδειγμα ἐπὶ μεταλλεῖου. Οἱ κοσμούμενοι διὰ προτομῆς λύχνου ἀνήκουν κατὰ κανόνα εἰς τὸν κατὰ BRONEER τύπον XVIII, ἀπαντῶμενον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 3ου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ. (Corinth IV 2, 102 κέ. πίν. XVI). Τὸ κόσμημα τοῦ πλαισίου ἐνθυμίζει τοὺς λύχνους Κορίνθου CL 3080 (Corinth XIV, 164 πίν. 67, 1 BRONEER) καὶ Ἀγορᾶς Ἀθηνῶν ἀριθμ. 2444 (The Athenian Agora 178 πίν. 39 REPLZWEIG) καὶ ἀριθμ. 2571 (αὐτ. 182 πίν. 41. Χρονολογεῖται μετὰ τοῦ προηγουμένου εἰς τὸν 5ον αἰ.). Ὁ λύχνος τοῦ Λεχαίου εἶναι ἔκτυπον ἐξ ἐκμαγείου, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποίου εἶχε χρησιμοποιηθῇ ὡς μήτρα ἄλλος λύχνος.

Εἰκ. 5. Στοιματογραφικὴ σύνθεσις τῆς τομῆς II.

δαπέδου (πάχους 0.13 μ.) ἐπίχωσης (στρώμα 1) ἀπετελεῖτο (εἰκ. 5) ἐξ ἄμμου περιεχούσης εἰς τὰ ἐπάνω μέρη — μέχρι πάχους 0.12 μ. — λατύπας καὶ ἄλλα ὑπολείμματα ἐκ τῶν ὑλικῶν δομῆς τοῦ μνημείου· κατόπιν τὰ ὑπολείμματα δομῆς βαθμηδὸν ἠλατιοῦντο. Τοῦ στρώματος 1 ἡ συνέχεια αὕτη (στρώμα 1α), πάχους 0.20 μ., ἀποτελουμένη ἐξ ἄμμου μετὰ βησσάλων καὶ ἄμμου ψιλῆς μετὰ χώματος εἰς ἀνοικτοῦ τόνου ἀπόχρωσιν, παύει εἰς ἀπόστασιν 0.60 μ. ἀπὸ τοῦ παρὰ τὸ θεμέλιον τοῦ στυλοβάτου σκάμματος¹ βάθους 0.30 μ. Τὸ σκάμμα φαίνεται νὰ ἐπληρωθῇ ἰδιαιτέρως δι' ἐπιχώσεως ἐκ ψιλῆς ἄμμου καὶ βησσάλων (στρώμα 2). Τὸ ἐπόμενον στρώμα (3), πάχους 0.55 μ., ἀπετελεῖτο ἐξ ἄμμου μετὰ φαιᾶς ἀποχρώσεως ἰλύος. Φθάνει μέχρι βάθους 1.00 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δαπέδου, ἀλλ' εἰς βάθος $\pm 0.60-0.80$ μ. διεκόπτετο τοῦτο ἐν μέρει ὑπὸ διαμέσου στρώματος (3α) περιέχοντος λατύπας, ἀσβεστοκονιάματα, ὀλίγα ὄστρακα ἀγγείων καὶ τεμάχια κοινῶν κεραμίδων καὶ ὀπτοπλίνθων, τεμάχιον μαρμαρίνης πλίνθου κίονος, τεμάχιον σχιστολιθικῆς πλακόσ, λίθον μὲ ἐπικολλημένα ὑπολείμματα ἀσβεστοκονιάματος καὶ μεμονωμένας ψηφίδας ἐξ ἐντοιχίου ψηφιδωτοῦ. Εἰς τὰ κάτω μέρη τῆς ἐπιχώσεως 3, εἰς βάθος ± 0.90 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δαπέδου καὶ εἰς ἀπόστασιν ± 0.15 μ. ἀπὸ τοῦ θεμελίου τοῦ στυλοβάτου, εὗρέθη χαλκοῦν ἀσσάριον τοῦ Θεοδοσίου Β' (408-450 μ. Χ.). Ἐκ τοῦ στρώματος 3 παρέχεται ἡ ἐντύπωσις ὅτι τὸ ὑλικόν του ἐκομίσθη ἐξ ἄλλης περιοχῆς. Μετὰ τὸ στρώμα 3 εὗρέθη στρώμα (4), πάχους 0.10 μ., ἀσυνεχὲς ἐκ μαύρων χωμάτων. Τέλος ἀκολουθεῖ στρώμα πολὺ ἀμμῶδες (5) περιέχον ἐν ἀρχῇ λατύπας ἐκ πωρολίθων· ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου πατεῖ τὸ θεμέλιον τοῦ στυλοβάτου εἰς βάθος 1.70 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δαπέδου.

Ὁ διὰ τῶν τομῶν τούτων ἐπιδιωκόμενος κύριος στόχος, ἡ τυχὸν δηλαδὴ ἐπισήμανσις ὑπὸ τὴν βασιλικὴν θεμελίων παλαιότερου οἰκοδομήματος, ἐπετεύχθη ἐμμέσως. Δὲν ἀπηντήθησαν μὲν τὰ ἀναζητούμενα θεμέλια, ὑπῆρξαν ὅμως τ' ἀποτελέσματα τῆς προκειμένης ἐρεῦνης, κατὰ τ' ἄλλα, πολὺ ἐποικοδομητικὰ εἰς συμπεράσματα. Ἐπιχειρῶ σύντομον ἀνάλυσιν τῶν στρωματογραφικῶν δεδομένων.

Σημειῶνω ἐξ ἀρχῆς ὅτι τὰ στρώματα I 5 καὶ II 5 — τὸ πρῶτον ἐξ ἄμμου καὶ χώματος, τὸ δεύτερον ἐξ ἄμμου καθαρᾶς—συνιστοῦν τὸ ἀρχικὸν ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθεμελιώθη τὸ μνημεῖον (πρβλ. ΠΑΕ 1960, 167). Τὸ στρώμα II 5 ἀρχίζει, ὥς εἴπομεν, εἰς βάθος 1.00 μ. ἀπὸ τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου, συνεχίζεται δ' ἐντὸς τούτου τὸ θεμέλιον τοῦ στυλοβάτου μέχρι βάθους 1.70 μ. Ἡ ἀρχὴ τοῦ στρώματος τούτου καὶ μέχρις ἀποστάσεως 0.80 μ. ἀπὸ τοῦ θεμελίου χαρακτηρίζεται διὰ τῆς παρουσίας λεπτοῦ στρώ-

¹ Πρβλ. τὸ σκάμμα ΠΑΕ 1960, 159.

ματος λατυπῶν παρολίθου, προφανῶς ὑπολειμμάτων ἐκ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ὑπὸ τῶν κτιστῶν χρησιμοποιηθέντος ὕλικου. Τὸ βάθος, λοιπόν, τοῦ θεμελίου τοῦ στυλοβάτου ἔφθανεν ἀρχικῶς πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ μεσαίου κλίτους μόλις τὰ 0.70 μ. Τὸ στρώμα II 3, συνιστάμενον ἐξ ἄμμου μετὰ ἱλύος, προέρχεται σαφῶς ἐκ τῶν ἐργασιῶν προετοιμασίας τοῦ χώρου πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς θεμελιώσεως τοῦ μνημείου (πρβλ. ΠΑΕ 1960, 159 καὶ 168. Ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἐκεῖ σημειούμενον στρώμα 2), τὸ ἐντὸς τούτου δ' εὑρεθὲν ἀσσάριον τοῦ Θεοδοσίου Β' (408 - 450 μ. Χ.) ἐντάσσεται οὕτω εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εὐρηματικὴν ἐνότητα (contexte) ὁμοῦ μετὰ τῶν νομισμάτων τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Γ' (425 - 455 μ. Χ.) καὶ τοῦ Μαρκιανοῦ (450 - 475 μ. Χ.), τὰ ὁποῖα καί, ὥς ἤδη ἔχομεν παρατηρήσει, χρονολογοῦν τὴν ἐξωτερικῶς τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ βορείου πτεροῦ τοῦ ἔγκαρσιου κλίτους διανοιχθεῖσαν τομὴν (ΠΑΕ 1960, 158 κέ. καὶ 165 κέ.). Αἱ ἰσοπεδωτικαὶ ἐργασίαι εἰς τὴν βορείαν περιοχὴν τοῦ χώρου, ὅπου ἔμελλε νὰ ἀνεγερθῇ τὸ οἰκοδόμημα, ἦσαν ἀπαραίτητοι, ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος ἐδῶ ἦτο ὑψηλότερον ἢ εἰς τὰ δυτικὰ μέρη τῆς βασιλικῆς. Ἐπιβεβαιοῦται, συνεπῶς, τὸ ἔκτοτε διατυπωθὲν συμπέρασμα ὅτι ἡ βασιλικὴ ἐθεμελιώθη κατὰ συνθήκην περὶ τὸ ἔτος 460 μ. Χ. τὸ ἐνωρίτερον (ΠΑΕ 1960, 159).

Τὸ στρώμα I 3, συνιστάμενον ἐκ χώματος, τὸ ὁποῖον εἶχον κομίσει ἄλλοθεν, μαρτυρεῖ βούλῃσιν πρὸς ἀνύψωσιν τῆς στάθμης τῶν χαμηλῶν μερῶν τοῦ ἐδάφους ἐντὸς τῆς βασιλικῆς· διὰ νὰ γεμίσουν ὅμως τὸ σκάμμα τῶν θεμελίων ἐπορίσθησαν ὕλικόν — στρώμα II 2 — ἐκ τῆς ἔξω τοῦ οἰκοδομήματος περιοχῆς, τῆς παρὰ τὴν θάλασσαν. Τὸ στρώμα I 3, χρονολογούμενον ὑπὸ τοῦ πεντανουμίου τοῦ Ἰουστίνου Α' (518 - 527 μ. Χ.), καθορίζει τὸν χρόνον ἰσοπεδώσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς βασιλικῆς· ἐπιτρέπεται δέ, ὥς πιστεύω, νὰ θεωρήσωμεν τὸ χρονολογικὸν τοῦτο ὄριον καὶ ὥς χρόνον ἀποπερατώσεως τῆς βασιλικῆς καὶ ἀποδόσεώς της εἰς τὴν λατρείαν.

Τὸ ἐξαγόμενον τοῦτο μεταθέτει τώρα κατὰ δύο ἕως τρεῖς δεκαετίαι πρὸς τὰ ἄνω τό, ὁμοίως ἐπὶ τῇ βάσει νομισματικῶν ἀλλὰ γενομένων ἔξω τῆς βασιλικῆς εὐρημάτων—νομισμάτων τοῦ Ἀναστασίου Α' (491 - 518 μ. Χ.)—, παλαιότερον πόρισμα, ὅτι δηλαδὴ ἡ πλακόστρωσις συνετελέσθη συμβατικῶς κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ 5ου αἰ. (ΠΑΕ 1961, 151). Θὰ τὴν τοποθετήσωμεν, πάλιν συμβατικῶς, εἰς τὴν τρίτην δεκαετίαν τοῦ 6ου αἰῶνος. Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ διὰ τῆς προκειμένης ἐρεῦνης συναγομένη περαιτέρω διαπίστωσις ὅτι αἱ ἐργασίαι αὗται χρονικῶς συμπίπτουν πρὸς τὰς ἐργασίας ὁλοκληρώσεως τοῦ μνημείου διὰ τῆς προσθήκης τῶν δύο αἰθρίων, ὁλοκληρώσεως συνετελεσθείσης ὁμοίως, ὥς ἤδη ἐπορίσθημεν, κατὰ τὴν τρίτην δεκαετίαν τοῦ 6ου αἰ. (ΠΑΕ 1959, 132 καὶ ΠΑΕ 1960, 159 - 160). Καὶ δυνάμεθα πλέον νὰ εἴμεθα βέβαιοι περὶ τοῦ ὅτι τὰ εἰς τὸ πρῶτον αἶθριον —

εἰς τὴν τετράπλευρον αὐλὴν — τῆς βασιλικῆς ὑπὸ τὴν στάθμην τοῦ διαπέδου ἐν μέσῳ κρημνισμάτων εὐρεθέντα γλυπτὰ (ΠΑΕ 1959, 131 κέ. Πρβλ. ΠΑΕ 1960, 157 κέ.) προέρχονται ἐκ κτηρίου παλαιότερου καὶ ὄχι ἐκ τῆς ἀνασκαφείσης βασιλικῆς· ὅτι δηλαδὴ δὲν ἀπετέθησαν ἐκεῖ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς, ἀλλὰ κατεχώσθησαν ὁμοῦ μετὰ ἐνοχλούντων κρημνισμάτων, προφανῶς προερχομένων ἐξ ἀρχαιότερου ἐκεῖ πον κτηρίου, πράγματι δὲ κατὰ τὰς ἐπὶ Ἰουστίνου Α' (518-527 μ. Χ.) γενομένης ἐργασίας ἀποπερατώσεως καὶ πρὸς ἰσοπέδωσιν λάκκων, σχηματισθέντων ἐκ τῆς ἀπολήψεως ἄμμου, ἡ ὁποία εἶχε χρησιμοποιηθῇ προφανῶς κατὰ τὰς προηγηθείσας οἰκοδομικὰς ἐργασίας ἐπὶ τῆς βασιλικῆς. Αἱ λατύπαι δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ὑλικῶν δομῆς, αἱ παρατηρηθεῖσαι ἐντὸς τοῦ στρώματος II 1, ὑποσημαίνουν περαιτέρω ὅτι μετὰ τὴν διευθέτησιν τοῦ διαπέδου τοῦ μεσαίου κλίτους καὶ πρὸ τῆς πλακοστρώσεώς του ἐξετελέσθησαν ἐντὸς τῆς βασιλικῆς, προφανῶς δ' εἰς τὰ συστήματα τῶν κιονοστοιχιῶν, μαρμαρογλυφικαὶ ἐργασίαι. Συνάγεται δ' ἐκ τούτου ὅτι ἡ βασιλικὴ παρέμεινεν ἡμιτελὴς — πιθανώτατα ἄστεγος — μέχρι καὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστίνου Α'. Προσθέτω ὅτι ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι χρήσιμος ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ διὰ τὴν κατανόησιν τῆς διαφορᾶς ὕψους τῆς παρατηρουμένης μεταξὺ τῶν γλυπτῶν τῆς βασιλικῆς, διὰ τὴν χρονολόγησιν δηλαδὴ ἀντιστοίχως τῶν κατὰ τὸ ὕψος συγγενῶν ὁμάδων γλυπτῶν τῆς (πρβλ. ΠΑΕ 1960, 157 κέ.). Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἀκριβῶς εἶναι πολῦτιμα τὰ ἐκ τῶν προκειμένων ἐρευνητικῶν τομῶν πορίσματα, διότι διὰ πρῶτην, ἂν δὲν ἀπατώμαι, φορὰν δυνάμεθα νὰ χρονολογήσωμεν μὲ τόσην ἀκρίβειαν τὴν οἰκοδομικὴν ἱστορίαν μιᾶς ἐλλαδικῆς βασιλικῆς καὶ ν' ἀποκτήσωμεν περαιτέρω μίαν χρονολογικὴν ἀφετηρίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς παλαιοχριστιανικῆς γλυπτικῆς εἰς τὸν ἐλλαδικὸν χῶρον.

Τὰ στρώματα I 6 καὶ II 3α τέλος, συνιστάμενα ἐκ κρημνισμάτων περιοχόντων μάλιστα — τὸ στρώμα II 3α — καὶ ψηφίδας ἐξ ἐντοιχίου ψηφιδωτοῦ, πρέπει βεβαίως νὰ προέρχονται ἐκ τοῦ λανθάνοντος παλαιότερου οἰκοδομήματος, τοῦ ὁποίου ὅμοια λείψανα ἐσημειώθησαν καὶ ὑπὸ τὴν στάθμην τοῦ διαπέδου τοῦ πρώτου αἰθρίου (βλ. ἀνωτέρω), ἐπίσης δ' ἔξω — νοτίως — τοῦ διακονικοῦ (ΠΑΕ 1959, 132), ἐφέτος δὲ καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς οἰκίας XI (βλ. ἀνωτ. σ. 148). Ἡ περαιτέρω ὁμῶς ἀναζήτησις του ἀπαιτεῖ διάνοξιν τομῶν δυτικώτερον, ὑπὸ τὰ ὥραϊα πλακόστρωτα δάπεδα. Τοιαύτη ἀνάγκη θ' ἀνακύψει κατὰ τὴν ἀναζήτησιν τεκμηρίων διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς ὁμάδος γλυπτῶν, τῶν εὐρεθέντων ὑπὸ τὴν στάθμην τοῦ διαπέδου τοῦ πρώτου αἰθρίου. Τὰ μαῦρα δὲ χῶματα τῶν στρωμάτων I 2 καὶ II 4 ὑποδηλοῦν πιθανῶς ὅτι τὸ ἀναζητούμενον κτήριο κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊᾶς.

5. Κινητὰ εὐρήματα ἢ ἐφετινὴ ἀνασκαφὴ

ἐν Λεχαίῳ ἀπέδωσεν ὀλίγα. Ἐκ τῶν ἐφέτος ἀνασκαφέντων μνημείων ὀργανικῶς μόνον εἰς τὸ ὑποτιθέμενον βαλανεῖον φαίνεται ν^ο ἀνήκουν τεμάχια ἐκ γυψίνων κυματίων (πίν. 206γ-δ), τὰ ὁποῖα πιθανῶς διεκόσμουσαν τοὺς τοίχους του. Βορείως τῆς κόγχης ἐντὸς βαθείας ἐπιχώσεως εὗρεθέντα τεμάχια ἐπιχρισμάτων μὲ ἐπιφανείας ἐγχρώμους (χρώματα: ἐρυθρόν, ὠχρα, πράσινον) φαίνεται νὰ προέρχωνται ἐκ παρακειμένου ρωμαϊκοῦ, ἀρχαιοτέρου, οἰκοδομήματος (πρβλ. ΠΑΕ 1959, 139).

Ἐντυπωσιακὴ ἐντὸς τοῦ ὅλου πτωχικοῦ περιβάλλοντος τῶν ἀνασκαφείσων οἰκιῶν ὑπῆρξεν ἡ εὗρεσις ἀγαλματιδίου γυναικός (πίν. 207α), τοῦ ὁποίου τὸ συμφυὲς βάθρον εἶχε κοιλανθῆ καὶ μετατραπῆ εἰς λεκάνην (βλ. ἀνωτ. σ. 146 εἰκ. 2). Ἡ γυναικεῖα μορφή σώζεται ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ κάτω, φορεῖ μακρὸν ποδήρη χιτῶνα καὶ στηρίζεται ὀπίσω εἰς συμφυᾶ τετράπλευρον κορμὸν ἀπολήγοντα πλαγίως εἰς ἀποθέσεις. Πιθανῶς ἐκράτει διὰ τῶν χειρῶν τῆς πρὸ τοῦ στήθους λεκάνην ἢ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τράπεζαν. Τὸ βάθρον κοσμεῖται κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ πλευρὰς διὰ κοιλοκύρτου κυματίου ἄνω καὶ κάτω, εἰς δὲ τὴν κυρίαν ὄψιν, μεταξὺ τῶν κυματίων, διὰ βουκολικῆς σκηνῆς — ταύρου καὶ ἀγελάδος (;) ἀντινῶτων ἐκατέρωθεν δένδρου — καί, ἐπὶ τοῦ κανόνος τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν στέψιν τοῦ βάθρου, διὰ σκηνῆς κυνηγίου (πίν. 207β). Πιθανῶς χρονολογεῖται εἰς τοὺς μετὰ τὸν Ἀδριανὸν χρόνους¹.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς οἰκίας XII περισυνελέγη, ὅπου εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς ὑλικὸν δομῆς, πῶρινος τετράπλευρος βωμίσκος (πίν. 205γ), κοσμούμενος κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ ὀψεις ἄνω καὶ κάτω δι' ἐξεχόντων κυματίων, μεταξὺ δὲ τούτων δι' ὠοειδοῦς ἀσπίδος (;) (ἀριστερά), ρόδακος (ἐμπρὸς) καὶ ὄφως (δεξιὰ) ἀναγλύφων· ἡ ὀπισθία ὄψις, προωρισμένη νὰ μὴ φαίνεται, παρέμεινεν ἀδιακόσμητος (πλευραὶ 0.10 × 0.10, ὕψος 0.17 μ.). Πιθανῶς προέρχεται ἐξ Ἀσκληπείου τινὸς τοῦ Λεχαίου, ἀγνώστου ἐκ τῶν πηγῶν. Ἐκ τοιοῦτου τινὸς ἱεροῦ προέρχεται — δικαιούμεθα νὰ ὑποθέσωμεν καὶ ἐπιγραφή, ἐπειδὴ ἀναγράφεται ἐπ' αὐτῆς τὸ ὄνομα ἱατροῦ τινος Τροφίμου (πίν. 208β)²,

¹ Μάρμαρον λευκόν, ὀλικὸν ὕψος 0.715 μ., κορμοῦ σωζόμενον ὕψος 0.485 μ., βάθρου βάσις 0.46 × 0.28, ὕψος 0.023 μ. Τὰ θέματα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποκεκρουμένα.

² Μουσείου Κορίνθου ἐπιγρ. ἀριθμ. 2503. Μάρμαρον, μῆκ. 0.47, πλάτ. 0.29, ὕψ. 0.135 μ. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἐγκοπή καὶ γόμφωσις. Ὑψ. γραμμ. 0.035 (Ο), 0.065 (Φ). Τέλους 3ον αἰ.

ΤΡΟΦΙΜΟΣ ΙΑΤΡΟΣ

± 17
[Δ Ε Ν Ι Β [— — — — —]

εὐρεθεῖσα κατ' Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1956 ἐντὸς ἀγροῦ τοῦ Παναγιώτου Ταγαῤ νοτιῶς τῆς κεντρικῆς λεκάνης τοῦ ἀρχαίου λιμένος τοῦ Λεχαίου.

Ἐκ τῶν γλυπτῶν τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς εὐρέθησαν ἀνὰ τοὺς διαφόρους τομεῖς τῆς ἀνασκαφῆς, πλὴν τῶν ἀποτμημάτων κορμῶν κιόνων (βλ. ἄνωτ. σ. 138 καὶ 145), διάφορα μικρὰ τεμάχια, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀξιολογώτερα εἶναι ἐν ἰωνικὸν κιονόκρανον (ἄβαξ διαστάσεων 0.24×0.21 μ. Ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς οἰκίας XI), ἀποτμήματα θωρακίων (πίν. 206ε) καὶ ἀπότμημα ὑπερθύρου (πίν. 208α) ὡς τὸ ΠΑΕ 1959, 131 πίν. 115α (μήκους 0.34 μ. Ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς δεξαμενῆς τῆς οἰκίας VI). Ἐνδιαφέρον εἶναι τεμάχιον μαρμάρου (μήκους 0.19, πλάτους 0.13 μ. Ἐκατέρωθεν ἑλλιπές, ὀπίσω ἀποκεκρυμένον), εὐρεθὲν μεταξὺ τῶν χωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχον κατὰ προηγούμενην περίοδον ἀπομακρυνθῆ ἔκ τοῦ χώρου τῶν ἀνασκαφῶν, διαλαθὲν τότε κοσμεῖται διὰ μαιάνδρου καὶ λεοβίου κυματίου, διασώζει δὲ κάτω καὶ λείψανα ἀναγλύφου θέματος (πίν. 208γ) — πιθανῶς ἀπότμημα ἄνω πλαισίου σαρκοφάγου (πρβλ. τὰ ΠΑΕ 1961, 153 πίν. 102).

Ὀλίγα ἐπίσης ἦσαν καὶ τὰ κεραμικά, τὰ ὑάλινα καὶ τὰ μετάλλινα εὐρήματα τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς. Τὰ κεραμικά εἶναι λύχνοι (πρβλ. ἄνωτ. σ. 157 καὶ 158 πίν. 206α-β), πινάκια (πίν. 209β), πρόχοι (πίν. 209α), χονδρὰ σκευὴ οἰκιακῆς χρήσεως, συγκεκριμένως δ' ἄμφορες, χύτραι καὶ ἀγνῦθες ἄκέραιοι εὐρέθησαν μόνον τρεῖς λύχνοι καὶ ἐν πινάκιον. Ὑαλίνων σκευῶν εὐρέθησαν μόνον θραύσματα. Τὰ μετάλλινα εἶναι ἄνευ σημασίας: βελόναι, ἄγκιστρα, διάφοροι ἥλοι, τεμάχιον χαλκῆς ἀλύσου, τεμάχια φύλλων χαλκοῦ καὶ μολύβδου καὶ μία μολυβδίνη σφενδόνη.

Νομίσματα εὐρέθησαν τριάκοντα ἐννέα, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως πέντε διελύθησαν κατὰ τὸν καθαρισμόν, δέκα τέσσαρα δὲ ἄλλα ἐξηλθον ἐκ τῆς διαδικασίας τοῦ καθαρισμοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον ἢ τελείως ἐφθαρμένα. Κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἔχουν ὡς ἑξῆς¹:

- Κορίνθου (400 - 146 π. Χ. Πρβλ. EDWARDS ἀριθμ. 11) : 5.
- Σικυῶνος (370 - 250 π. Χ. Πρβλ. B. M. C. σ. 50, ἀριθμ. 152) : 1.
- Ἀρχαῖα ἑλληνικά (3ου π. Χ. αἰ., ἀδιάγνωστα ἐφθαρμένα) : 2.
- Ἀπολλωνίας Ἰλλυρίας (;) (2ου π. Χ. αἰ.) : 1.

Στίχ. 2: Τὸ πρῶτον γράμμα δυνατόν νὰ εἶναι Λ, τὸ τελευταῖον νὰ εἶναι Μ. Ὁ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ, Κορινθ. II 2. 3, γνωρίζει ἐν Λεχαίῳ μόνον ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐξ ἐπιγραφῆς ἐπεβεβαιώθη καὶ ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης (ΠΑΕ 1958, 132). Ἀσκληπιεῖον μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ (αὐτ.) περὶ τοῦ λιμένος τῶν Κεγχρεῶν.

¹ Τὰ νομίσματα κατετέθησαν εἰς τὸ Νομισματικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν ἡ ἀναγνώρισις των ὀφείλεται εἰς τὴν διευθύνουσαν τὸ Μουσεῖον ἐπιμελήτριάν ἀρχαιοτήτων κ. Μάντω Καραμεσίνη - Οἰκονομίδου.

- Ἰστιαιᾶς (;) (196 - 146 π. Χ.) : 1.
- Κορίνθου. Βελλερεφόντης ὁδηγῶν Πήγασον (αὐτοκρατορικῶν χρόνων) : 1.
- Ρόδου ἐποχῆς Ἀδριανοῦ (117 - 138 μ. Χ.) : 1.
- Κορίνθου ἐποχῆς Κομμόδου (180 - 192 μ. Χ.) : 2.
- Ἑλληνικῆς πόλεως ἐποχῆς Κομμόδου (180 - 192 μ. Χ.) : 1.
- Ἀλεξάνδρου Σευήρου σηστέριος (νομισματοκοπέου Ρώμης τοῦ ἔτους 224 μ. Χ.) : 1.
- Ἀρκαδίου (395 - 408 μ. Χ. Νομισματοκοπέου Κυζίκου) : 1.
- Θεοδοσίου Β' Ἀσάριον (408 - 450 μ. Χ. Ἐφθαρμένον) : 1.
- Λέοντος Α' (457 - 474 μ. Χ.) : 1.
- Ἰουστίνου Α' πεντανούμιον (518 - 527 μ. Χ.) : 1.
- Ὑστερορρωμαϊκά : 2 (τελείως ἐφθαρμένα).
- Ἐποχῆς Βανδάλων : 11 (ἔξ, ἐκ τῶν ὁποίων δύο ἐποχῆς Ἀναστασίου Α' 491 - 518 μ. Χ., τελείως ἐφθαρμένα).
- Ἰουστίνου Β' καὶ Σοφίας τεσσαρακοντανούμιον (νομισματοκοπέου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ ἔτους 576 - 577 μ. Χ.) : 1.
- Φωκά καὶ Λεοντίας (602 - 610 μ. Χ. Νομισματοκοπέου Θεσσαλονίκης) : 1.

Διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον τοῦ Λεχαίου συνεπληρώθησαν αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς οἰκοδομικῆς ἱστορίας τῆς βασιλικῆς τοῦ Μάρτυρος Λεωνίδα καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὁδηγήθημεν εἰς ἀκριβεστέρους χρονολογικοὺς προσδιορισμοὺς (βλ. ἄνωτ. σ. 161 κέ.). Περαιτέρω ἐστερεώθησαν προγενέστεραι διαπιστώσεις περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἀρχαίου λιμένος τοῦ Λεχαίου (βλ. ἄνωτ. σ. 154 κέ. καὶ 156 κέ.) καὶ διηρῴνθησαν αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς κοσμικῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς παλαιοχριστιανικῆς Κορίνθου, ἀκριβέστερον αἱ περὶ τοῦ τύπου μιᾶς ὁμάδος οἰκίων, αἱ ὁποῖαι ἐκτίσθησαν ἐσπευσμένως εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ἐρειπίων καὶ περὶ τὰ ἐρείπια τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ἐν μέρει δὲ καὶ δι' ὕλικου εἰλημμένου ἔξ αὐτῆς μετὰ τὴν ὁλοσχερῆ καταστροφὴν τῆς Κορίνθου ἐκ τῶν σεισμῶν τοῦ ἔτους 550/551 μ. Χ.

Ὑπενθυμίζω ὅτι ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς βραχυβίου βασιλικῆς, ἐρειπωθείσης καὶ αὐτῆς τότε, συνεπλήχθη μικρὸς συνοικισμός (ΠΑΕ 1959, 138 - 139, ΠΑΕ 1960, 164 - 165). Τὰ νομισματικὰ εὐρήματα ἐκ τῶν δώδεκα ἀνασκαφειῶν οἰκίων του, μὴ ἀνερχόμενα κατὰ κανόνα ἐντεῦθεν τῶν χρόνων τῶν Ἰουστίνου Β' καὶ Σοφίας (578 - 602 μ. Χ.)¹, ἔχουν προσφέρει ἤδη ἔνδειξιν

¹ Τὸ ἐκ τῶν ἐφετινῶν ἀνασκαφῶν νόμισμα τῶν Φωκά καὶ Λεοντίας (602 - 610 μ. Χ.) εὐρέθη εἰς ὑψηλὸν στρῶμα τῆς ἐπιχώσεως (ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς οἰκίας VI).

περὶ τοῦ ὅτι ὁ ἐν λόγῳ οἰκισμὸς ἔπαυσε πρὸς τὰ τέλη τοῦ βου αἰ. νὰ ἔχῃ ὑπόστασιν (πρβλ. ΠΑΕ 1960, 165). Ἡ ἐν γένει δὲ σπάνις εὐρημάτων ἐκ τῶν ὡς ἀνωτέρω οἰκιῶν σημαίνει, ὡς νομίζω, ὅτι οἱ ἔνοικοί των τὰς ἐγκατελείψαν ὁμαλῶς, ὅτι δηλαδὴ οὗτοι, ἐπανερχόμενοι προφανῶς εἰς τὴν Κόρινθον, συναπεκόμιζον ἐν ἡσυχίᾳ τὰ πάντα ἐκ τῶν οἰκοσκευῶν των. Ἡ περαιτέρω, λοιπόν, ἔρευνα τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν πτωχικὸν τοῦτον κορινθιακὸν οἰκισμὸν τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ βου αἰῶνος μ. Χ. δὲν πρόκειται, κατὰ ταῦτα, νὰ προσθήσῃ τι ἰδιαιτέρως σημαντικὸν εἰς τὰς μέχρι τοῦδε περὶ τοῦτου ἀποκτηθείσας γνώσεις. Δὲν εἶναι δέ, συνεπῶς ἢ τοῦλάχιστον ἐπὶ τοῦ παρόντος, σκοπίμος ἡ ἐν Λεχαίῳ περαιτέρω συνέχισις ἀνασκαφῶν παλααιοχριστιανικῶν οἰκιῶν. Ἐξω τοῦ ἀρχικοῦ στόχου παραμένει καὶ ἡ περαιτέρω ἀποκάλυψις τοῦ ὑποτεθέντος βαλανείου (βλ. ἀνωτ. σ. 149 κέ.). Ὅθεν θεωρῶ τὴν ἐν Λεχαίῳ ἀνασκαφικὴν ἀπασχολησίν μου ὡς περατωθεῖσαν.

Ἐκ τῶν πολυαρίθμων εὐρημάτων τῶν ἐν Λεχαίῳ ἀνασκαφῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὅσα ἦτο εὐκόλον νὰ μετακομισθῶν — ἐννοῶ τὰ μαρμάρινα μέλη, βεβαίως δὲ καὶ τὰ μικρὰ ἄλλα ἀντικείμενα — ἀπετέθησαν ἄλλα εἰς αὐλὰς τοῦ ἐν Παλαιᾷ Κορίνθῳ Μουσείου, ἄλλα εἰς ἀποθήκας του καὶ ἄλλα ἐν τῷ ἐν Παλαιᾷ Κορίνθῳ Ἐφορείῳ Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων. Τὰ δυσμετακόμιστα μαρμάρινα μέλη, πολλὰ μάλιστα ἐξαιρετοῦ τέχνης, ἀφέθησαν ἐπὶ τόπου διὰ τὸ ἀδιαχώρητον τοῦ ὡς ἀνωτέρω Μουσείου. Παραμένουν δ' ἐκεῖ ὅλα ἀκατάγραφα, πλὴν τῶν εὐρημάτων τῶν ἐλθόντων εἰς φῶς κατὰ τὴν ἀρχικὴν δοκιμαστικὴν ἔρευναν τοῦ τόπου. Ἄλλ' ὡς ἔχουν τὰ ἐν τῷ Μουσείῳ εὐρήματα εἶναι ἀπρόσφορα εἰς ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν· τὰ δ' ἀπομένοντα ἐν τῷ χώρῳ τῶν ἀνασκαφῶν γλυπτὰ φθείρονται ὑπὸ τῆς ἐκ τῆς παρακειμένης θαλάσσης τοῦ Κορινθιακοῦ Κόλπου διαχεομένης ἁλμυρᾶς ὑγρασίας, ἡ ὁποία διαλύει τὸ μάρμαρον βραδέως, ἀτυχῶς δὲ καὶ πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν ἐπισκεπτῶν.

Ἐπιθυμῶ διὰ τῶν ἀνωτέρω νὰ τονίσω ὅτι πρέπει νὰ συγκεντρωθῇ ὁλόκληρον τὸ ἀπὸ τοῦ 1956 προελθὸν ἐκ τῶν ἐν Λεχαίῳ ἀνασκαφῶν πλούσιον ἀρχαιολογικὸν ἐν γένει ὕλικὸν καὶ νὰ διαφυλαχθῇ τοῦτο ἐνιαίως, συνισταμένης ἰδιαιτέρας Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς, τὸ προτιμότερον βεβαίως ἐντὸς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου — εἰς πλησίον τῶν ἀνασκαφῶν κατάλληλον θέσιν. Εἶναι δὲ πρὸ πάντων ἀνάγκη νὰ καταγραφῇ τοῦτο, διὰ νὰ καταστῇ συγχρόνως δυνατὴ ἡ ἐπιστημονικὴ του ἐπεξεργασία καὶ ἐπακολούθησις ὁλοκληρωμένη δημοσίευσις τῆς σημαντικῆς ταύτης ἀνασκαφῆς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ι. ΠΑΛΛΑΣ

15. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΝΑΞΟΥ

Ὁ χαρακτήρ τῶν ἐφετινῶν ἀνασκαφῶν¹ εἰς τὴν πόλιν τῆς Νάξου καθωρίσθη κατὰ κύριον λόγον ὑπὸ «ὑπηρεσιακῶν» ἀναγκῶν. Ἡ μέχρι πρότινος ἀραιότατα ὀικοδομημένη βορεία περιοχὴ τῆς σημερινῆς πόλεως, ὅπου καὶ διεξάγεται ἡ ἀνασκαφή, ἤρχισεν ἐσχάτως νὰ ἀποτελῇ τομέα γοργῆς οἰκοδομικῆς ἀναπτύξεως, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ πλέον ἡ ἀναγκαία ἄνεσις διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἐρεῦνης συμφώνως πρὸς τὰ ἐξ αὐτῆς δεδομένα. Ἦτο οὕτω ἀναγκαῖον νὰ ἀνασκαφῶσι, κατὰ τὸ δυνατόν, τὰ οἰκόπεδα, δι' ὅσα εἶχε ζητηθῇ ἀρμοδίως παρὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας ἢ ὅσων εἶχεν ἀρχίσει ἤδη, ἄνευ χορηγήσεως τῆς ἀπαιτουμένης ἀδείας, ὅπως εἰς τὴν περὶπτωσιν τοῦ Εἰρηνοδικείου, ἡ οἰκοδόμησις, τῆς ὁποίας ὅμως ἐγκαίρως εἶχε διαταχθῇ ἡ διακοπὴ πρὸς διεξαγωγὴν τῆς ἐρεῦνης. Ἐνεκα τούτου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνεχισθῇ συστηματικῶς ἡ περυσινὴ ἀνασκαφή.

Ὡς πρὸς τὴν τύχην τῶν ἀνασκαπτομένων ἐρειπίων, ἃς σημειωθῇ ἐνταῦθα ἡ γενικὴ παρατήρησις ὅτι διὰ τὴν διατήρησιν τῶν ἀνασκαπτομένων ὡς ὁ ρ α τ ὼ ν ἐρειπίων οὐδεμίαν δυνατότητα ὑπάρχει, ἐφ' ὅσον ταῦτα, εὐρισκόμενα κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τὴν στάθμην τῆς ἐν ἀμέσῳ συνεχείᾳ αὐτῶν κειμένης θαλάσσης (πίν. 217β), εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν κατακλύζονται καὶ πάλιν ὑπ' αὐτῆς. Ὅθεν καὶ μετὰ τὴν λήξιν ἐκάστης ἀνασκαφικῆς περιόδου ἐπιχώνεται ἀναγκαστικῶς ὁλόκληρος ἡ ἀνασκαφεῖσα περιοχὴ καὶ δὴ καὶ μέχρι τοῦ ὕψους ἐξ οὗ ἤρχισεν ἡ σκαφή, διότι ἄλλως θὰ ἐδημιουργοῦντο ἐπικίνδυνοι καὶ ἀχρηστοὶ λάκκοι. Ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης καὶ ἐπειδὴ αἱ σύγχρονοι οἰκοδομαί, καὶ αἱ ἤδη ὑπάρχουσαι καὶ αἱ νῦν τὸ πρῶτον ἀνεγειρόμεναι, λόγῳ τοῦ μεγάλου ὕψους τῆς ἐπιχώσεως θεμελιοῦνται σημαντικῶς ὑψηλότερον τῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, ἐθεωρήθη ὑφ' ἡμῶν ὅτι δὲν εἶναι παράλογος ἡ παροχὴ ἄλλ' ὑπὸ τὸν αὐστηρὸν ὅρον τῆς προσηγουμένης ἐρεῦνης τῆς ἀδείας οἰκοδομήσεως.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ εἰκὼν (πίν. 210α), τῶν ξυλοτύπων τῶν ἐκ σιδηροσκυροκονιάματος πεσσῶν πρὸς στήριξιν τοῦ ὑπὸ ἀνέγερσιν κτηρίου τοῦ

¹ Εἰς ταύτας συνειργάσθησαν ἡ Ὑψηλὴ Γραφεία Δις Χρ. Καρδαρά καὶ οἱ ἀρχαῖοι λόγοι κκ. Ἀνδρ. Γαβρίλης, Βασ. Λαμπρινουδάκης καὶ ἡ Δις Κωνστ. Κόκκου. Ἡ ἀνασκαφὴ διήρκεσεν ἀπὸ 15 Ἰουλίου μέχρι 14 Αὐγούστου 1965.

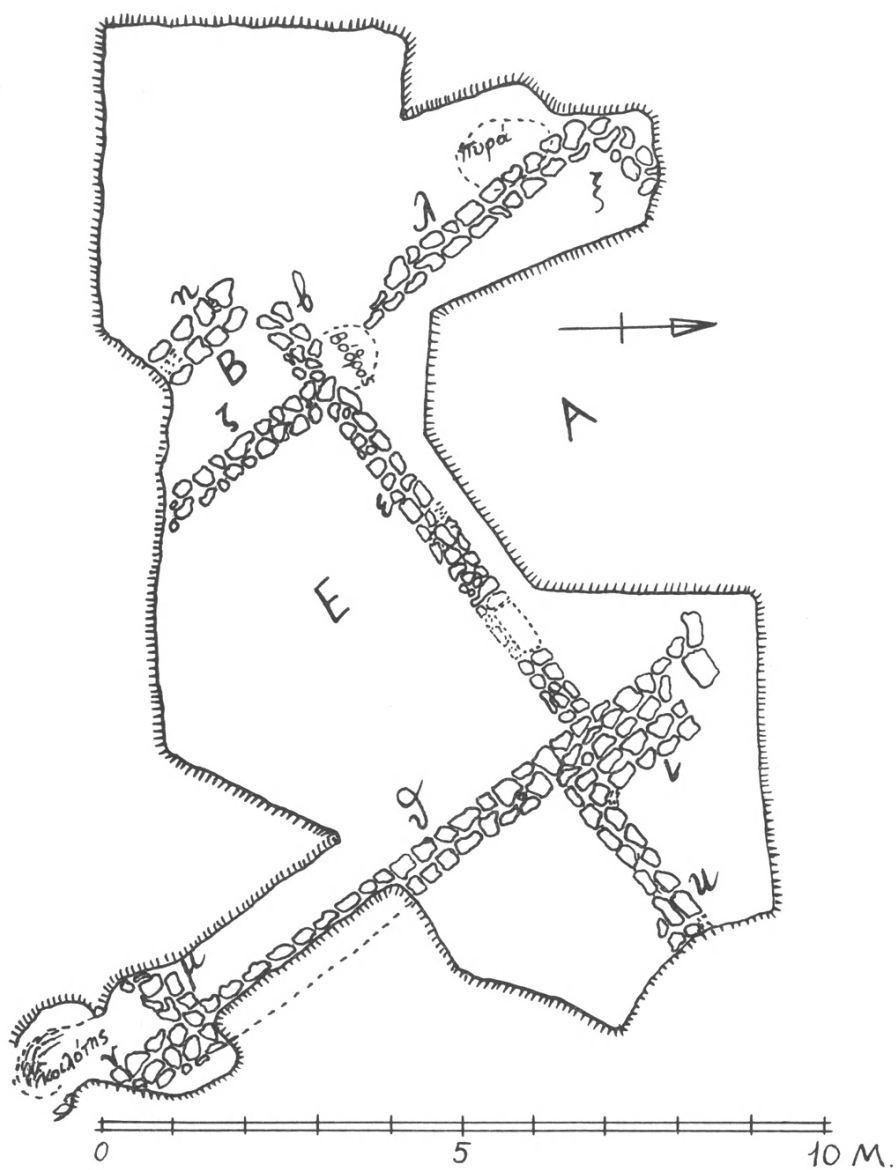
Εἰρηνοδικείου: Αἱ βάσεις — τὰ «πέδιλα» — τῶν πεσσῶν τούτων εὐρίσκονται δύο περίπου μέτρα ὑψηλότερον τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῶν σωζομένων ἀρχαίων τοίχων· ἡ αὕτη κατάστασις παρουσιάζεται εἰς ὁλόκληρον τὴν περιοχὴν τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν. Ἡ διὰ τὸν λόγον τοῦτον προτιμηθεῖσα λύσις — εἰς ὅσας περιπτώσεις δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ ἀγορὰ τοῦ οἰκοπέδου — χωρὶς βεβαίως νὰ εἶναι ἡ ἰδεώδης, ἐξασφαλίζει τοῦλάχιστον τὴν διάσωσιν τῶν ἐρειπίων, ἔστω ὑπὸ τὴν γῆν ἀλλὰ γνωστῶν.

ΟΙΚΟΠΕΔΟΝ ΕΙΡΗΝΟΔΙΚΕΙΟΥ. Κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἀνασκαφῆς ὁ χώρος εἶχεν ἐκσκαφῇ διὰ τὴν θεμελίωσιν τοῦ Εἰρηνοδικείου μέχρι βάθους 90 περίπου ἑκατοστῶν, 2 δὲ περίπου μέτρων εἰς τὰς κοιλότη-
τας διὰ τὴν θεμελίωσιν τῶν ἑξ πεσσῶν, οἱ ὅποιοι θὰ ἐστήριζον τὸ κτήριον, ἐνῶ ἡ στάθμη τῆς θαλάσσης εὐρίσκεται εἰς βάθος 4.10 περίπου μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας. Ἡμισυ περίπου μέτρον ὑπὸ τὴν στάθμην ἔκειτο ἡ κατωτάτη γραμμὴ τῶν ἀρχαίων τοίχων.

Ὡς εἶναι εὐνόητον ἡ ἰσχυροτάτη αὕτη ἐπίχωσις μὲ τὸ κατὰ μέσον ὄρον 4.50 ὕψος τῆς ἐπροχώρει πρὸς τὰ κάτω μὲ ὄστρακα ἀνάμεικτα πασσῶν τῶν ἐποχῶν ἀπὸ τῆς Κυκλαδικῆς μέχρι καὶ τῆς σημερινῆς σχεδὸν ἐποχῆς. Ὑψηλότερον εὐρίσκονται σύγχρονα μόνον καὶ μεταγενέστερα βεβαίως ἀλλ' εἰς τὸ βάθος 1 μέχρι 2 μ. ἤρχισαν νὰ ἀναφαίνωνται καὶ ἀρχαῖα ὄστρακα, ἀνάμεικτα ὅπωςδὴποτε· εἰς ὥρισμένους περιοχάς, ἰδίᾳ κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα ἡ ἀνάμεικτος ἐπίχωσις ἔφθανε μέχρι καὶ τῶν κατωτάτων στρωμάτων. Γενικῶς ἐνταῦθα ἡ ἐπίχωσις παρουσιάζει μεγάλην μεῖξιν λόγῳ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς προφανῶς ἐκ μεταφερθέντων χωμάτων.

Συνολικὴν εἰκόνα τοῦ ἀνασκαφέντος τμήματος παρουσιάζουν αἱ φωτογραφίαι (πίν. 210-214) καὶ τὸ σχεδιογράφημα τῆς εἰκ. 1 (= εἰκ. 2, δεξιὰ), ἐφ' οὗ ὁρίζονται διὰ γραμμάτων τὰ τμήματα καὶ οἱ τοῖχοι τῶν ἀνασκαφέντων ἐρειπίων.

Ἐκ τούτων εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν διεκρίθη ὁ τοῖχος θ (πίν. 210 - 211), κατευθύνσεως Β. - Ν., τοῦ ὁποίου ὅμως οὐδέτερον τῶν τερμάτων ἀνεφάνη· τὸ βόρειον τμήμα του ἔχει καταστραφῇ ὑπὸ μεταγενεστέρου φρεάτος, ἐνῶ τὸ νότιον κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρακολουθηθῇ, διὰ λόγους ἀσφαλείας, εἰμὴ ἐντὸς στενῆς μόνον τάφρου (πίν. 211α) ἀποκαλυφθείσης οὕτω μόνον τῆς δυτικῆς του ὀψευς. Ὁ τοῖχος οὗτος σωζόμενος εἰς ὕψος 0.40 μ. κατὰ τὴν γωνίαν του μὲ τὸν τοῖχον ε φθάνει μέχρις ὕψους 1.70 μ. κατὰ τὸ ἐκτὸς τῆς τάφρου νότιον τέρμα του (πίν. 211β). Εἰς τὴν ἐντὸς τῆς τάφρου ἀπόληξίν του γωνιοῦται πρὸς τὸν τοῖχον μ, τοῦ ὁποίου μικρότατον μόνον μέρος ἀνεφάνη. Τοιοῦτοτρόπως ὁ τοῖχος θ ἀποτελεῖ κατὰ

Εἰκ. 1. Σχεδιογράφημα τῶν ἐρείπιων ἐν τῷ οἰκοδομῇματι τοῦ Εἰρηνοδικείου.

τὸ μεταξὺ τῶν τοίχων ϵ καὶ μ τμήμα του, μήκους 6 περίπου μέτρων, τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ χώρου E (πίν. 210 καὶ 211β).

Τὴν βορείαν πλευρὰν, μήκους 5.50 μ., τοῦ χώρου τούτου E σχηματίζει ὁ τοίχος ϵ (πίν. 210, 211β καὶ 212α) σωζόμενος εἰς ὕψος 0.40 - 0.85 μ. Εἰς ἀπόστασιν 1.39 ἀπὸ τὴν γωνίαν του μὲ τὸν τοῖχον β ὑπάρχει ἀνοιγμα θύρας ἔχον μίαν ἀπλὴν, ἀδρομερῶς εἰργασμένην πλάκα κατωφλίου κατέχουσιν τὸ ἐξωτερικὸν μόνον μέρος τοῦ ἀνοίγματος· τὸ ὑπόλοιπον κατέχεται ἐκ μικροτέρων ἀπλῶν λίθων· μεγαλύτεροι ἀλλ' ἀκατέργαστοι λίθοι ἀπετέλουν τὰς παρειὰς τοῦ ἀνοίγματος (πίν. 211β καὶ 212α).

Ἡ θύρα τοῦ χώρου E εὐρίσκετο οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐχὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ τοίχου ἀλλὰ πλησιέστερον πρὸς τὸ ἕτερον τῶν ἄκρων του. Αἱ διαστάσεις τοῦ δωματίου τὸ καθιστοῦν σχεδὸν τετράγωνον.

Τὴν δυτικὴν του πλευρὰν ἀποτελεῖ ὁ τοίχος ζ (πίν. 212β) παρακολουθηθεὶς εἰς μῆκος 2.60 μόνον μ. Οὗτος ὁμοῦ μετὰ τοῦ β ἀποτελοῦντος μικρὰν προέκτασιν τοῦ ϵ ὥς καὶ τοῦ μικροῦ τμήματος η , παραλλήλου πρὸς τὸν ζ ἀλλ' ὑψηλότερον κάπως τεθμελιωμένου ἀπετέλει τὸν στενότερον χώρον B . Περαιτέρω προέκτασις τῆς ἐνταῦθα ἀνασκαφῆς ἦτο ἀδύνατος. Ὁπωσδήποτε ἡ διατήρησις τοῦ η ἦτο τόσον κακὴ, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατος ὁ ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τοῦ B , πιθανώτατον ὅμως εἶναι, ὅτι πρόκειται διὰ στενὸν διάδρομον καὶ ὄχι διὰ πρόδομον τοῦ E .

Τοῦ χώρου A ἐσκάφη ἐπίσης μικρὸν μόνον μέρος. Οὗτος χωρίζεται τοῦ E διὰ τοῦ τοίχου ϵ . Γνωστὴ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ δυτικὴ πλευρὰ, τοίχος λ , ὅστις ἔχει μὲν τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν, ὥς καὶ ὁ τοίχος ζ ἀλλὰ δὲν ἀποτελεῖ συνέχειαν αὐτοῦ· τὸ νότιον ἄκρον τοῦ τοίχου λ πρόσκεκολλημένον ἀρχικῶς εἰς τὸν β κατεστράφη ἀργότερον, ἐξ εἰδικού, ὥς θὰ ἴδωμεν, λόγου. Τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ E ἔκλειεν ἡ προέκτασις τοῦ τοίχου θ , ἣτις ὅμως ἐλάχιστα σφύζεται. Οὕτω οἱ χώροι E καὶ A ἀνήκουνσι προφανῶς εἰς ἓν ἐνιαῖον οἰκοδόμημα. Τοῦ βορείου τοίχου τοῦ χώρου A διεκρίθη κατὰ τὸ βόρειον πέρας τοῦ τοίχου λ , ἡ πρὸς τοῦτον γωνιουμένη ἀρχὴ τοῦ τοίχου ξ . Αἱ διαστάσεις τοῦ χώρου A εἶναι οὕτω 6.30 (τοίχος ϵ) \times 4.45 (τοίχος λ). Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ χώρου A ἀνεσκάφη μόνον πλησίον τῶν ἀποκαλυφθέντων τμημάτων τῶν τοίχων αὐτοῦ.

Εἰς ἄλλο οἰκοδόμημα ἀνήκει ἡ διὰ τῶν τοίχων κ καὶ ι σχηματιζομένη γωνία· ἐκ τούτων ὁ τοίχος ι ἐφάπτεται τοῦ βορείου τμήματος τοῦ τοίχου θ . Τοῦ τοίχου ι , ὥς καὶ τοῦ θ , ἔχει ἐπίσης καταστραφῇ ἡ πρὸς Ἀνατολὰς προέκτασις ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ ἀνευρεθέντος μεταγενεστέρου τῶν τοίχων τούτων ἀλλ' ἀρχαίου φρέατος.

Πάντες οἱ ἀναφανέντες τοῖχοι εἶναι τεθμελιωμένοι εἰς τὸ αὐτὸ σχεδὸν βάθος τῶν — 0.30 μέτροι — 0.60 μ., ὑπὸ τὴν στάθμην δηλ. τῆς θαλάσσης·

ἡ μικρὰ αὕτη διαφορὰ τῶν 30 ἐκ. ὀφείλεται ἴσως καὶ εἰς τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους, ὡς διεπιστώθη εἰς τὸν τοῖχον ε παρουσιάζοντα μίαν διαφορὰν εἰς τὸ βάθος τῶν θεμελίων του μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ του τμήματος. Μόνον ὁ τοῖχος η εἶναι ὑψηλότερον τεθεμελιωμένος (— 0.05).

Τὸ πάχος τῶν τοίχων εἶναι εἰς πάντας τὸ αὐτὸ σχεδόν, 55-60 περίπου ἐκ., σφύζονται δὲ εἰς ὕψος 40-70 ἐκ., πλὴν μιᾶς περιπτώσεως κατὰ τὸ νότιον ἄκρον τοῦ τοίχου θ, ἔνθα τὸ σφζ. ὕψος εἶναι 1.70 (πίν. 211β).

Τὰ ἀνευρεθέντα τμήματα τῶν οἰκοδομημάτων ἀνήκουν εἰς τὴν παλαιότεραν ἐκ τῶν δύο σαφῶς ἤδη ἐν τῇ ἀνασκαπτομένῃ περιοχῇ διαπιστωθεισῶν περιόδων τῆς μυκηναϊκῆς ¹ ἐποχῆς. Μεταξὺ τῶν περισυλλεγέντων ὀστράκων ὑπάρχουσι καὶ παλαιότερα «κυκλαδικά», οὐδὲν ὅμως ἔχοντος παλαιότερου τοίχου ἀνεφάνη: Εἰς τὸ βάθος τῶν 5 περίπου μ. καὶ πλέον ὑπῆρχε στρώμα ἄμμου καὶ κροκαλῶν ἐκ τῶν προσχώσεων τοῦ παραρρέοντος χειμάρρου ὑπὸ τοῦτο ἡ ἀνασκαφή ἦτο ἀδύνατος ἀλλὰ εἶναι ἀπίθανον ὅτι ὑπάρχει τι ἐκεῖ. Ἐκ τῆς νεωτέρας περιόδου προέρχεται ἴσως ἐν μικρὸν τμήμα τοίχου, α (μὴ σημειωθὲν ἐν τῷ σχεδιογραφίᾳ τῆς εἰκ. 1) ἀναφανέν 1.90 μ. δυτικώτερον τοῦ τοίχου η, ἔχον μῆκος 0.68, ὕψ. 0.35 καὶ πλ. 0.45 τεθεμελιωμένον δὲ + 0.50 μ., ὑπὲρ τὴν στάθμην τῆς θαλάσσης.

Εἰς τὴν μεταξὺ τῶν τοίχων ν καὶ μ γωνίαν καὶ εἰς βάθος 3.50 ἀπὸ τοῦ ἐδάφους (+ 0.65 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν δηλ.) καὶ κάτωθι στρώματος σκληρᾶς γῆς μὲ ὀλίγα ἔγχνη ἀνθράκων ὑπῆρχον μεγάλα τεμάχια πίθων καὶ ἀγγεῖα κοινῆς χρήσεως, μία χύτρα π.χ. καθὼς ἄλλα ὀστρακα μυκηναϊκὰ καὶ ἐν γεωμετρικόν.

Περισσότερον σημαντικὰ ἦσαν τὰ εὐρήματα κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ μεγαλύτερα δὲ ἐκπληξίς ἦτο ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ὡς βόθρου χαρακτηρισθέντος κυκλικοῦ ὀρύγματος κατὰ τὸ τμήμα τῆς συνενώσεως τῶν τοίχων ε λ, β (πίν. 213, 214 καὶ 215γ), καταστραφέν δὲ ἀκριβῶς διὰ τὴν ὀρυξιν τοῦ βόθρου. Ἀνεφάνησαν δηλαδὴ ἐνταῦθα εἰς βάθος 2.85 (+ 1.30) μ. τεμάχια μυκηναϊκῶν ἀγγείων κατὰ χώραν προφανῶς κείμενα, κάτωθι τῶν ὁποίων εὐρίσκετο μᾶζα σκληροτέρας γῆς ἀνάμεικτος μὲ σεσαθρωμένους λίθους ὑποκίτρινον ἢ ὑπερύθρου χρώματος. Πέριξ τῆς σκληροτέρας ταύτης μάζης, εἰς βάθος 3.40 (+ 0.75), ἔκειντο ἐν κύκλῳ μὲ τὴν ράχιν πρὸς τὴν περίμετρον αὐτοῦ, ἀντιμέτωποι, δύο σκελετοὶ χοίρων, βορείως ὁ εἰς καὶ νοτίως ὁ ἕτερος· ἑκάτερος κατεῖχε τέταρτον περίπου κύκλου (πίν. 213β καὶ 215γ).

¹ Ἡ ἐξ ἀρχῆς χρησιμοποίησις ὑφ' ἡμῶν τοῦ ὄρου «μυκηναϊκή» ἐποχὴ εἰς τὴν Νάξον οὐδεμίαν ὑποδηλώνει ἐκ τῶν προτέρων ἄμεσον ἐξάρτησιν ἀπὸ τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

᾽Οπισθεν καὶ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἐτέρου ἔκειτο ὁ σκελετὸς μικροῦ ἀρτιγεννήτου χοιριδίου. Ἡ διατήρησις τῶν σκελετῶν ἦτο σχεδὸν ἀρτία· ὁ νότιος μόνον παρουσίαζε μίαν σκολίωσιν ὀφειλομένην ἴσως εἰς καταπεσόντας λίθους. Ὁ βόρειος ἔκειτο 10-20 ἐκ. βαθύτερον. Κάτωθι τῶν τεσσάρων σκελετῶν ὑπῆρχε λεπτὸν στρῶμα, 2-3 ἐκ., ὑποφαίου πηλώδους γῆς. Εἰς τὸ βάθος τῶν 3.90 (+ 0.25) ἀνεφάνη καὶ τρίτος σκελετὸς χοίρου μετὰ δέλφακος ἐπίσης, ὀλιγώτερον καλῆς διατηρήσεως. Ἐντὸς τοῦ λάκκου, ἐκτὸς τῶν σκελετῶν, ἀνευρέθη μικρὸς ψευδόστομος ἀμφορεὺς, ὕψους 0.14 μ. (πίν. 215α), ὕδρία τῆς αὐτῆς ἐποχῆς (φανερὰ ἐν πίν. 213) καὶ ἀρκετὰ ἄλλα ὄστρακα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ὡς καὶ τινα (πρωτο)γεωμετρικά. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἦσαν κεκαλυμμένα δι' αἰθάλης. Ἐπίσης λευκὰ μικρὰ χαλίκια, ἐρυθρῶπα χρώματα, μικρὰ τεμάχια ἀνθρώπων κ. ἄ. ἀνευρίσκοντο μεταξὺ τῶν σκελετῶν καὶ τῶν ὀστράκων. Χαμηλότερον τὰ ὄστρακα ἦσαν μόνον μυκηναϊκά, κεκοσμημένα καὶ ἀκόσμητα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ δύο ὀλόκληροι σκύφοι. Ἡ αὐτὴ εἰκὼν ἐξηκολούθει καὶ κάτωθι τῶν ὀστῶν τοῦ τρίτου χοίρου, ἔνθα τὰ εὐρήματα ἦσαν ἐπίσης γενικῶς ὅμοια· ἀξιοσημείωτα: κύαθος ἄρτιος καὶ δύο τριποδικαὶ χύτραι εἰς βάθος 4.40 (— 0.25)· ἐπίσης παρατηρήθησαν καὶ τεμάχια ἐκ κεράτων. Ὁ λάκκος ἐγένετο στενότερος πρὸς τὰ κάτω καὶ δὴ καὶ κατὰ τὸ βόρειον αὐτοῦ ἄκρον.

Εἶναι οὕτω ἀναμφίβολον ὅτι ὁ λάκκος οὗτος ἐσκάφη εἰδικῶς διὰ τὰ περιλάβῃ τὰ ἀσφαλῶς πρὸς τὴν λατρείαν σχετιζόμενα ζῶα καὶ τὰ μετ' αὐτῶν συνευρεθέντα. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὑπὲρ πάντα ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον εὐρέθησαν κείμενοι οἱ σκελετοὶ τῶν χοίρων· διότι ἄλλως δὲν δύναται νὰ ἐξημενευθῇ ἡ κανονικότης τοῦ κύκλου, τὸν ὁποῖον ἐσχημάτιζον· οὔτε ἐπίσης δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι πρόκειται περὶ ζώων προερχομένων ἐκ συνήθους θυσίας, ἐφ' ὅσον οἱ σκελετοὶ εὐρέθησαν ἄρτιοι, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ σκελετοὶ τῶν ἵππων π. χ. εἰς τὸν θολωτὸν τάφον τοῦ Μαραθῶνος (Ἔργον 1958, 24, εἰκ. 23, ΠΑΕ 1958, 16, πίν. 17α) καὶ τοὺς τάφους τῆς Σαλαμίνας τῆς Κύπρου (BCH 89, 1965, 273, εἰκ. 63, ἰδίᾳ 274 (τάφ. 49) κέ., εἰκ. 69). Βεβαίως εἰς τὰς δύο περιπτώσεις, χοίρων ἐνταῦθα καὶ ἵππων ἐκεῖ, ἔχομεν διάφορον αἰτίαν, ἀλλ' εἰς ἀμφοτέρας ἔχομεν μίαν «ταφήν» καὶ ὅχι καῦσιν¹.

¹ Διὰ τοὺς ἵππους τῶν τάφων τῆς Κύπρου πρβ. περιγραφὴν τῆς θανατώσεως ἐν *Archaeology* 18, 1965, σ. 282 κέ. «The first animal was killed with one stroke and fell flat on the ground. At this the second animal took fright and tried to escape. It was buried alive or while in its death throes. Ἐπίσης (τάφ. 47), αὐτ. 287: «... the second horse may have been killed struggling... it is not easy to determine the method of killing, though the twisted neck of the second horse may suggest its throat was cut». Διὰ τοὺς ἵππους τοῦ

Διὰ τὴν περίπτωσιν τῶν χοίρων τῆς Νάξου παραμένει πάντοτε τὸ μικρὸν πρόβλημα ἐὰν τὰ ζῶα ἐρρίφθησαν εἰς τὸν βόθρον, ἀφοῦ πρότερον εἶχον θανατωθῇ, ἢ ζῶντα: τὸ τελευταῖον εἶναι πιθανώτερον συμφώνως πρὸς τὰ παραδεδομένα περὶ τῆς ρίψεως χοίρων εἰς τὰ ἄδυστα ἢ μέγαρα τῆς Δήμητρος.

Ἄλλως δὲ καὶ ἡ διαπιστωθεῖσα σκληρότης τῶν τοιχωμάτων τοῦ λάκκου τὰ ὁποῖα ἀπετελοῦντο ἐκ σκληρᾶς γῆς ἀναμείκτου μετὰ κροκαλῶν καθιστᾷ ἀναμφίβολον ὅτι ἔχομεν ἓνα λάκκον σκαφέντα καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ ἀνευρεθέντα οἰκοδομήματα εἶχον ἤδη καταστραφῇ.

Ὁ λάκκος εἶχε σκαφῇ εἰς τὴν σκληρὰν γῆν ἣτις εἶχεν ἀποτελέσει τὸ ὑπὲρ τοὺς ἀνευρεθέντας τοίχους ἕδαφος. Εἰς τὸ βάθος τῶν 3.40-3.50 (+ 0.35) ἦτοι ὑπὲρ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τῶν διατηρηθέντων τοίχων ἡ σκληρὰ αὕτη γῆ ἐξετείνεται καὶ εἰς τὴν περίξ περιοχήν. Προφανῶς δὲ κατὰ τὴν ὁρυξίν τοῦ βόθρου κατεστράφησαν τὰ ἄκρα τῶν τοίχων ϵ β καὶ λ, καθ' ὃ ἀκριβῶς σημείον ἠνοῦντο μεταξύ των, εἰς ἐποχὴν δὲ καθ' ἣν δὲν ἦσαν πλέον ὄρατοί. Εἶναι λοιπὸν ἀναγκαστικὸν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ βόθρος ὠρύχθη, ὅταν τὰ ἀποκαλυφθέντα ἐρείπια δὲν ἦσαν πλέον ἐν χρήσει ἢ ὅπωςδῆποτε εἶχον ἀλλάξει μορφήν. Ἡ ἀνεύρεσις καὶ (πρωτο)γεωμετρικῶν ὁστράκων ὁμοῦ μετὰ τῶν ὑστάτων μυκηναϊκῶν ἐντὸς τοῦ βόθρου χρονολογεῖ τὴν ὁρυξίν αὐτοῦ εἰς τοὺς χρόνους τῆς στροφῆς ἀπὸ τοῦ Μυκηναϊκοῦ πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον. Ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀναφαίνεται πρᾶξις λατρείας σχετιζομένη πρὸς τὴν Δήμητρα, εἶναι γεγονὸς ὅπερ δὲν δύναται νὰ ἐκπλήξη.

Τὴν ἀπόλυτον ὅμως ἐπιβεβαίωσιν ὅτι πρόκειται περὶ βόθρου σκαφέντος ἐπὶ τοῦ ἑδάφους τοῦ καλύψαντος τὰ οἰκοδομήματα Ε καὶ Α ἀπετέλεσεν ἡ ἀποκάλυψις μιᾶς 2.20 μ. βορείως τοῦ βόθρου, πατούσης δὲ ἐπὶ τοῦ τοίχου λ καὶ ἐκτεινομένης δυτικῶς αὐτοῦ, *κυκλικῆς ἐστίας* εἰς βάθος 3.40-3.50 (+ 0.75 - + 0.65) ἦτοι εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον τῆς σκληρᾶς γῆς (δαπέδου), τὸ ὁποῖον διεπιστώθη καὶ ὑπεράνω τῶν τοίχων ζ β καὶ ε, καὶ εἰς ὃ ἀνεσκάφη ὁ βόθρος. Ἡ ἐστία αὕτη (πίν. 214 καὶ 216β), διαμέτρου 1.20-1.30 περίπου μ., ἔχει πᾶχος 10 περίπου ἐκ. Ἀποτελεῖται ἐκ σκληρᾶς συμπαγοῦς κεκαυμένης γῆς μετὰ μικρῶν λίθων καὶ ὁστράκων διακόσμων (πίν. 215β) ἢ μή, τῶν ὑστάτων μυκηναϊκῶν χρόνων· ἐπίσης ἀνευρέθησαν καὶ δύο γεωμετρικὰ ὁστρακα ὡς καὶ κεκαυμένα ὁστὰ ζῶων, μικρὰ τεμάχια ἀνθράκων καὶ ὄστρεα. Ἡ πλησίον ἀλλήλων ὑπαρξίς βόθρου καὶ ἐστίας δὲν εἶναι περιέργως.

Ἐκτὸς τοῦ βόθρου καὶ τῆς ἐστίας, σαφές πως ἦτο ἡ κατάστασις καὶ εἰς τὸν χώρον Β, ἔνθα τὸ στρῶμα τῆς σκληρᾶς γῆς ἐγίνετο περισσότερον σκλη-

τάφου τοῦ Μαραθῶνος οὐδεμία σχετικὴ παρατήρησις ἔχει σημειωθῇ. Βεβαίως οἱ χοῖροι δὲν θανατώνονται διὰ δειροτομήσεως — ἡ κεφαλὴ ἀποκόπτεται κατόπιν, πρᾶγμα ὅπερ δὲν εἶχε συμβῇ ἐνταῦθα, θὰ ἐγίνετο ὅμως ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ θυσίας.

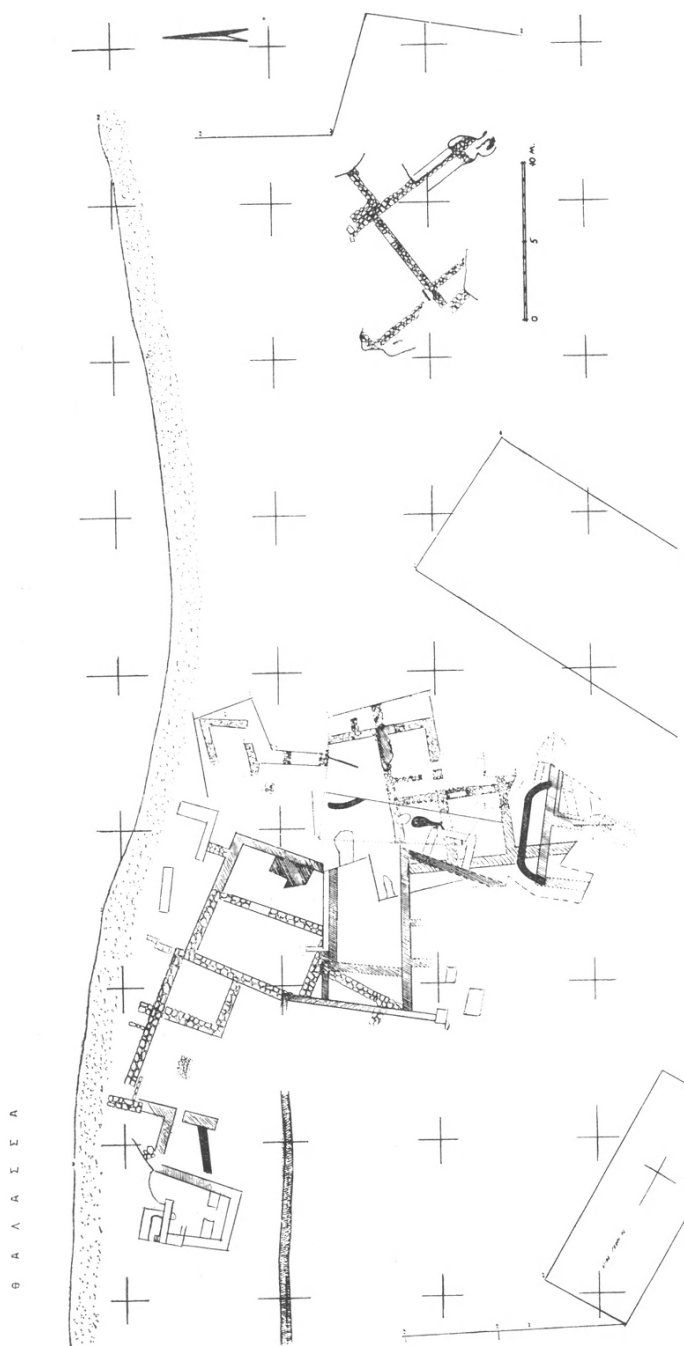
ρὸν πρὸς τὰ κάτω καὶ περιεῖχεν ἀνάμεικτα ὄστρακα καὶ λίθους. Ὑπὸ τὸ στρῶμα τοῦτο εὐρίσκοντο μυκηναϊκὰ ὄστρακα μαζί με τεμάχια χονδρῶν ἀγγείων, ἐλάχιστα μικρὰ τεμάχια ὁστῶν με ἀμφίβολα ἴχνη καύσεως: εἰς βάθος 4.30 (— 0.15) διεκρίθησαν πλάκες, οὐχὶ ἀπολύτως κανονικοῦ σχήματος, ἀνήκουσαι ἀναμφιβόλως εἰς στρῶσιν δαπέδου, ὅπερ φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ πραγματικὸν δάπεδον — τοῦλάχιστον μᾶς παρέχει τὴν στάθμην τοῦ δαπέδου τῶν ἀποκαλυφθέντων ἐρειπίων, ἐνῶ τὸ «δάπεδον» ἐφ' οὗ κεῖται ἡ ἐστία καὶ τὸ χεῖλος τοῦ βόθρου εἶναι τὸ σχηματισθὲν εἰς τὴν ἀκολουθήσασαν περίοδον. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων δαπέδων ἐξ 90 περ. ἐκ. (+ 0.75, — 0.15) δὲν ἀντενδείκνυται εἰς τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν. Καὶ εἰς τὸν χῶρον Β τὸ κατώτατον ἐρευνηθὲν στρῶμα περιεῖχε μυκηναϊκὰ καὶ παλαιότερα ὄστρακα μέχρι βάθους 4.50 (— 0.35), ἐνῶ κατωτέρω ἤρχιζε στρῶμα καθαρῶς ἄμμου με ἐλάχιστα ἐντὸς αὐτῆς ὄστρακα.

Εἰς τὸ ἄκρον τῆς αὐτῆς περιοχῆς περισυνελέγησαν ἐπίσης κύαθοι, σιαγὼν ζῶον με ὀδόντας, καθὼς καὶ τινα κεκαυμένα ὄστρακα· παρουσιάζετο δηλαδὴ ἡ αὐτὴ περίπου εἰκὼν, ὅπως καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ βόθρου. Διὸ καὶ εἶναι ἴσως δυνατόν νὰ σκεφθῶμεν ὅτι καὶ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, τὴν καὶ περισσότερον τεταραγμένην, ἦτο τὸ κεντρικώτερον τμήμα τοῦ οἰκοδομήματος τὸ περιέχον τὴν ἐστίαν τῆς οἰκίας, ὑπεράνω τῆς ὁποίας καὶ ἐσκάφη ὁ βόθρος.

Ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης προέρχεται καὶ ὁ σφραγιδόλιθος (πίν. 216α) εὐρεθεὶς εἰς σχετικῶς ὑψηλόν, τεταραγμένον ὅμως ἀναμφιβόλως, στρῶμα εἰς βάθος 3.45 (+ 0.70) ὁμοῦ μετ' ὑστάτων μυκηναϊκῶν καὶ τινων γεωμετρικῶν ὀστράκων. Πρόκειται διὰ φακοειδῆ σφραγιδόλιθον «λακωνικοῦ» λίθου, πρασίνου χρώματος με ἀνοικτοχρῶμους κηλίδας, φέροντα ἐσχηματοποιημένην παράστασιν ζῶον πρὸς τὰ δεξιὰ, με ἐστραμμένον πρὸς τὰ ὀπίσω τὸν λαιμὸν καὶ τὴν κεφαλὴν. Ὁ μεταξὺ κορμοῦ καὶ λαιμοῦ ἐξωτερικώτερος χῶρος κατέχεται ὑπὸ τρικλῶνου· πιθανῶς πρόκειται περὶ δορκάδος. Διάμ. 2.5 ἐκ., μέγ. πλάχ. 1.3 ἐκ. Τῶν ἐσχάτων μυκηναϊκῶν χρόνων.

Πρὸς καθάρτισμόν τοῦ πλήρους σχεδιογραφήματος ὅλου τοῦ μέχρι σήμερον ἀνασκαφέντος τμήματος τῆς προϊστορικῆς πόλεως τῆς Νάξου (εἰκ. 2) ἐγένετο μία μικρὰ συμπληρωματικὴ ἐρευνα εἰς τὴν κατὰ τὰ ἔτη 1950 καὶ 1951 ἀνασκαφεῖσαν περιοχὴν (βλ. ΠΑΕ 1950, 269 κέ. καὶ αὐτ. 1951, 214 κέ.) διὰ τὴν ἀκριβῆ τοπογραφικὴν συσχετίσιν αὐτῆς πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1959 (ΠΑΕ 1959, 185) καὶ 1961 (ΠΑΕ 1961, 191 κέ.)· ἐπ' εὐκαιρίᾳ, μικρὰ ἐπέκτασις τῆς τότε ἀνασκαφῆς ἐγένετο πρὸς Δυσμὰς καὶ Νότον (πίν. 217).

Τῶν κεραμεικῶν εὐρημάτων ἀμφοτέρων τῶν τομέων τῆς ἀνασκαφῆς

Εἰκ. 2. Ὀλύμπειον ἡ μέχρι τοῦδε ἀνασκαφεῖσα περιοχή τῆς προϊστορικῆς πόλεως τῆς Νάξου.

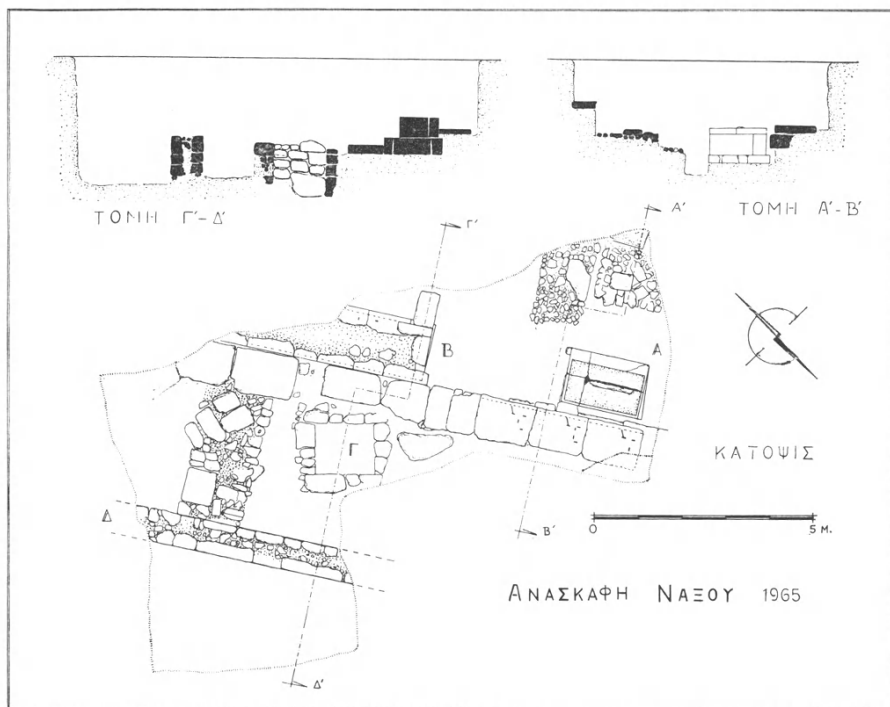
δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παρασχεθῇ ἐνταῦθα οὐδὲ γενική τις εἰκὼν. Ὅπως δὴποτε εἰς τοὺς πίνακας 218 - 220 παρέχονται χαρακτηριστικά τινα δείγματα. «Κυκλαδικὰ» ὄστρακα εἰκονίζονται ἐν πίν. 218β, ἐνῶ ἐν πίν. 218α εἰκονίζεται τεμάχιον τοῦ «ἐρυθροῦ καὶ μέλανος» ρυθμοῦ γνωστοῦ ἰδίᾳ ἐκ τῆς Μήλου.

Τὰ παλαιότερα μυκηναϊκὰ ὡς καὶ τὰ κυκλαδικὰ ταῦτα ὄστρακα, εὐρισκόμενα ἄνευ οὐδεμιᾶς στρωματογραφικῆς ἐνδείξεως — γενικῶς μόνον δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὰ χαμηλότερα στρώματα —, δὲν δύνανται ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει νὰ χρονολογήσουν τὰ οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα ἀναγκαστικῶς εἶναι σύγχρονα πρὸς τὰ ἰσχυρῶς ὑπερτεροῦντα ὄστρακα τῆς τελευταίας μυκηναϊκῆς περιόδου, οἷα τὰ ἐν πίνακι 219 καὶ 220, ἀποτελοῦντα τυχαίαν ἐπιλογήν. Θὰ ἤθελον μόνον νὰ σημειώσω ἰδιαιτέρως τὸ θραῦσμα κρατῆρος (πίν. 215β), ἐνθα αἱ σφζόμεναι κνήμαι ἀνδρός, χωρὶς τὸ γραμμικὸν αὐτῶν πλαίσιον, ἐμφανίζουν ἤδη τὸν τρόπον παραστάσεως τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

«Υψηρεσιακή» ἦτο ἡ ἀνασκαφὴ καὶ εἰς τὸ οἰκόπεδον Η «ΤΕΤΡΑΓΩΝΟΣ ΣΤΟΑ». Ἐπιτροπῇ, ΒΑ. τοῦ ναοῦ τῆς Μητροπόλεως καὶ πλησίον τοῦ χειμάρρου τοῦ χωρίζοντος τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ λόφου τῶν Ἀπλωμάτων. Διὰ τῆς ἐνταῦθα ἀνασκαφῆς ἀπεκαλύφθη τμήμα τῆς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου GABRIEL WELTER ἐν μέρει ἐρευνηθείσης, διὰ σκαφῆς δὲ γενομένης κατὰ τμήματα, «Τετραγώνου Στοᾶς» (βλ. Arch. Anzeiger 1930, στ. 135, εἰκ. 13 καὶ 14), ὁρμηθεὶς ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ΚΛΩΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ἀποκαλύψεως κιόνων κατὰ τὴν προσθίαν ἀριστεράν, βορειοανατολικήν, γωνίαν τοῦ περιβόλου τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ (ΠΑΕ 1908, 114). Τὸ ἐφέτος ἀποκαλυφθὲν τμήμα, ἀνῆκον εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς στοᾶς (εἰκ. 3), προφανῶς δὲν εἶχεν ἀνασκαφῇ ὑπὸ τοῦ WELTER. Ἀσφαλῶς ὅμως οὗτος θὰ εἶχεν ἀνασκάψει εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς πλευρᾶς ταύτης εἰς τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἐσφζετο ὁ στυλοβάτης, ἐξ οὗ καὶ συνεπλήρωσε τὴν στοὰν μὲ ἐσωτερικὴν κιονοστοιχίαν εἰς τὰς τρεῖς ἄλλας, πλὴν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς (εἰκ. 4 = Arch. Anz. ἔ. ἀ. εἰκ. 14). Διότι ὄντως ὁ στυλοβάτης οὗτος σφζεται εἰς τμήμα μόνον τῆς ἀνασκαφείσης ἐκτάσεως (εἰκ. 3, πίν. 220β, 221β καὶ 222β).

Ὁ στυλοβάτης ἀποκαλυφθεὶς εἰς μῆκος 10.25 μ. ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν κατὰ τὴν εὐθυνητήριαν αὐτοῦ (εἰκ. 5, πίν. 221β καὶ 222β), ἐνῶ εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν δόμους αἱ ὑπάρχουσαι πλάκες (πίν. 221 καὶ 222β) ἐκ σχιστολίθου εἶναι μικρότεραι καὶ ποικίλλουν κατὰ τὰς διαστάσεις, μεταξὺ δ' αὐτῶν παρεμβάλλονται καὶ ἄλλοι λίθοι ἢ μάρμαρα. Τῆς εὐθυνητηρίας σφζονται τρεῖς πλάκες ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον, ἐνῶ περαιτέρω ὁ τοίχος εὐρέθῃ

διαλελυμένος (πίν. 221β). Ἐπὶ τῶν τριῶν τούτων πλακῶν σφύζονται εὐκρινῶς οἱ τόρμοι τῆς γομφώσεως — ἐντός τινων τῶν ὁποίων σφύζεται καὶ τμήμα τοῦ γόμφου καὶ τῆς περιμολυβδοχοήσεως. Σαφῆς εἶναι ἡ γραμμή, 5-6 ἐκ.

Εἰκ. 3. Σχεδιογράφημα τοῦ ἀνασκαφέντος τμήματος τῆς Τετραγώνου Στοᾶς.

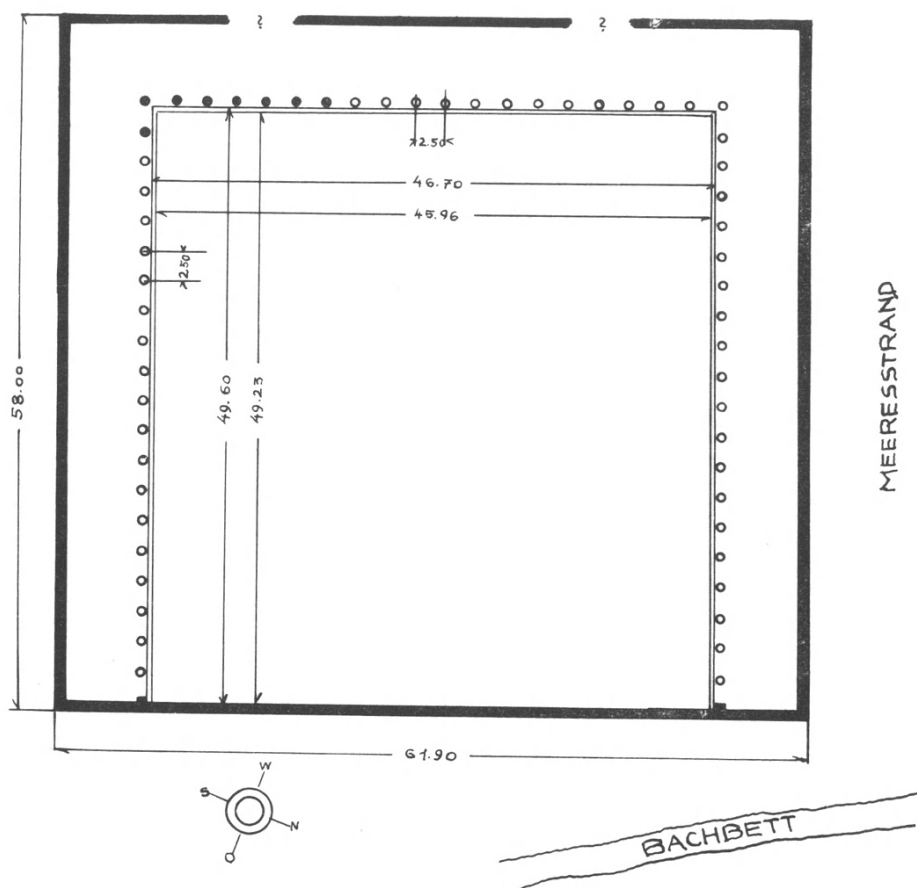
ἔσωτερικώτερον τῆς ἀκμῆς τῆς εὐθυνηρίας, ἡ ἀποτελοῦσα τὸ ὄριον τῶν πλακῶν τῆς κρηπίδος. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἡ κρηπίς ἀπετελεῖτο ἐκ μιᾶς¹ μόνον βαθμίδος καὶ τοῦ ἐπ' αὐτῆς στυλοβάτου.

¹ ΠΑΕ 1908, σ. 114: «Ἡ βάσις αὕτη (τ. ἔ. ὁ στυλοβάτης) μικρὸν ὑπερέχουσα τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης φέρεται μιᾶ μαρμαρίνῃ βαθμίδι πρὸς ἔδαφος ταπεινότερον...». Ὅπως δὲ ποτε ὑπάρχει ἀσάφειά τις εἰς τὰς σχετικὰς περιγραφὰς καὶ τοῦ Κ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ καὶ τοῦ G. WELTER.

Περίεργος εἶναι ἡ ἀπὸ κίονος εἰς κίονα διδομένη ἀπόστασις ὑπὸ τοῦ Κ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ: 1.80-1.83 ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ διαπιστωθείσας ἀποστάσεις.

Τὸ μῆκος τῶν πλακῶν τῆς εὐθυντηρίας 1.25 - 1.30 (πλάτος 0.90 - 1 μ., ὕψος 12 - 15 ἐκ. εἰκ. 5, πίν. 221α) ἦτο προφανῶς καὶ μῆκος τῶν πλακῶν τοῦ στυλοβάτου ὡς εἶναι φανερόν ἐκ τῶν τόρμων.

Ὁ ὀπίσθιος τοίχος τῆς στοᾶς (εἰκ. 6, πίν. 222), πάχους 0.75 μ., ἀπε-

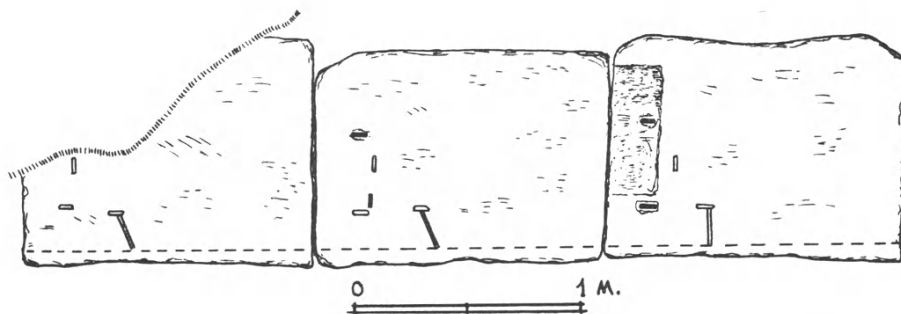

Εἰκ. 4. Ἡ Τετράγωνος Στοὰ κατ' ἀναπαράστασιν τοῦ G. Welter
(= Arch. Anz. 1930, 135 εἰκ. 14).

καλύφθη εἰς μῆκος 5.75 μ. Ἡ ἐξωτερικὴ του ὄψις ἀπέχει ἀπὸ τῆς εὐθυντηρίας 5 περίπου μέτρα. Σφύζεται εἰς ὕψος 1 περίπου μ. διατηρουμένων τριῶν δόμων· οἱ δύο κατώτεροι ἀνήκοντες εἰς τὴν θεμελίωσιν ἀποτελοῦνται ἐκ παραλληλεπιπέδων σχιστολίθου, ἐναλλάξ μεγάλων, δρομικῶν καὶ μικρῶν,

ἐγκαρσίων, ἐνῶ ὁ τρίτος, ἀνήκων εἰς τὸ ὁρατὸν αὐτοῦ τμήμα, ἀποτελεῖται ἐκ λίθων γρανίτου βραχυτέρων εἰς τὴν ἐσωτερικὴν καὶ μακροτέρων εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν· ἦτο δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ τρίτου δόμου διπλοῦς πληρούμενος διὰ μικρῶν λίθων καὶ χώματος κατὰ τὸν μεταξὺ χώρον (πίν. 222α καὶ εἰκ. 6 : ἄνω ἢ ἐξωτερικὴ, κάτω ἢ ἐσωτερικὴ ὄψις).

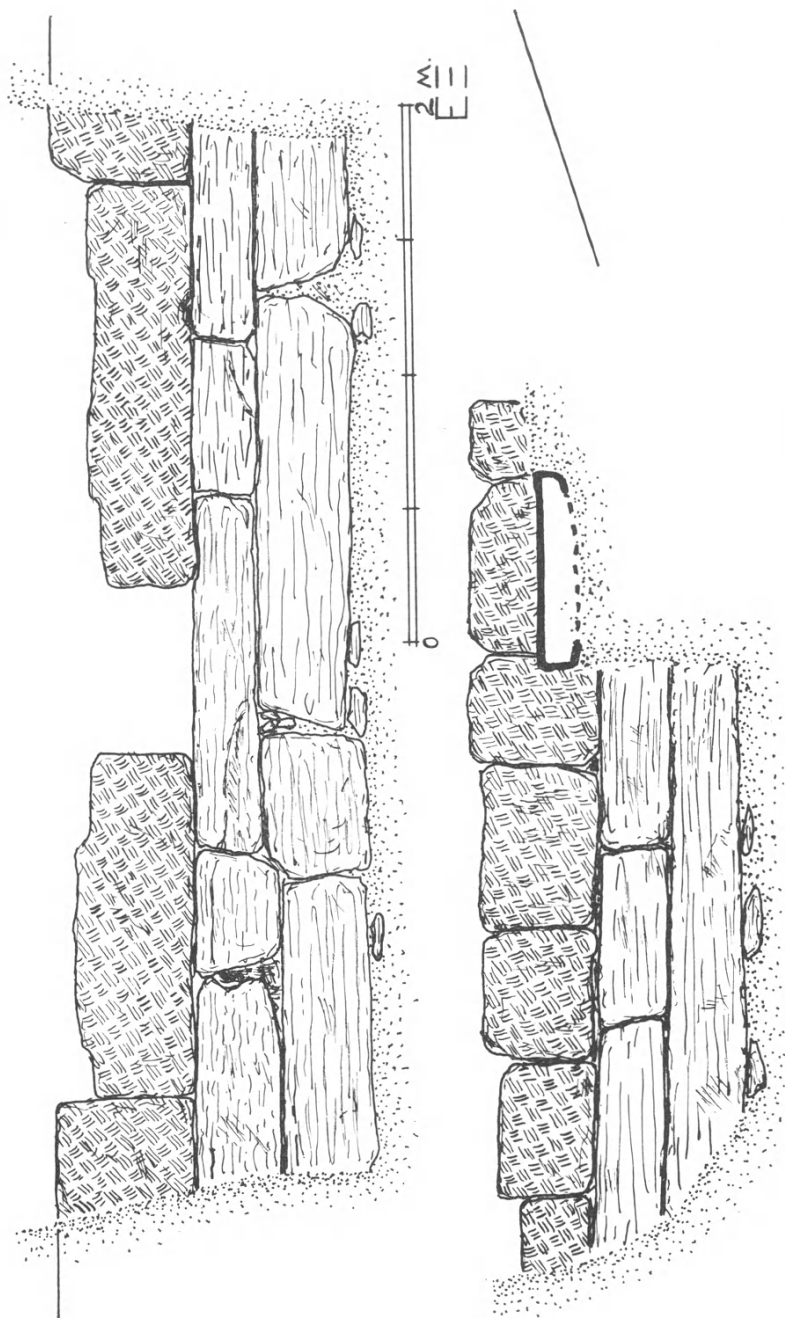
Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τοῦ ἀνασκαφέντος τμήματος ἀπεκαλύφθη ἡ θεμελίωσις τοίχου τέμνοντος ἐγκαρσίως τὸ ἐσωτερικὸν τῆς στοᾶς (πίν. 222β, δεξιὰ).

Εἰκ. 5. Αἱ πλάκες τῆς εὐθυνητῆρας τοῦ στυλοβάτου τῆς Τετραγώνου Στοᾶς.

Τὸ σχετικῶς μέγα πάχος τοῦ τοίχου τούτου καὶ ἡ περίεργος κατασκευὴ του ἀποκλείουσι προφανῶς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρόκειται περὶ ἀπλοῦ τοίχου χωρίζοντος μετ' ἄλλων ὁμοίων τὴν στοὰν εἰς σειρὰν δωματίων. Τὸ πρόβλημα θὰ φωτίσῃ ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς. Πιθανῶς εἰς φρέαρ ἀνήκει τὸ πλησίον αὐτοῦ κατασκευάσμα (εἰκ. 3, Γ).

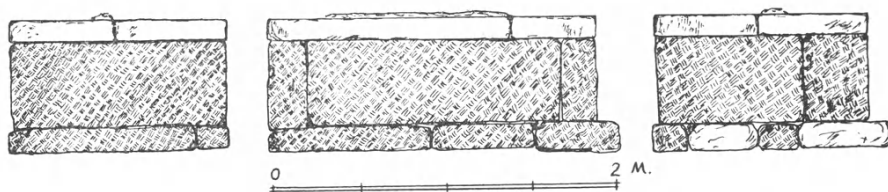
Ἐμπροσθεν τοῦ τοίχου τοῦ στυλοβάτου καὶ σχεδὸν ἐφαπτόμενα πρὸς αὐτὸν ἀπεκαλύφθησαν δύο «βάθρα». Τὸ βόρειον (εἰκ. 3, Α 7, πίν. 220β, 221α καὶ 223α) εἶναι τεθεμελιωμένον χαμηλότερον τοῦ τοίχου τοῦ στυλοβάτου, ἐνῶ ἡ ἄνω αὐτοῦ ἐπιφάνεια εὐρίσκεται εἰς τὴν στάθμην σχεδὸν τῆς κρηπίδος: Τὸ βάθρον στηρίζεται ἐπὶ μιᾷ βάσει ὀρθογωνίου ἐκ πλακῶν γρανίτου κυρίως ἀλλὰ καὶ μαρμάρου (εἰκ. 7), ἐφ' οὗ στηρίζονται ὀρθοστάται ἐκ πλακῶν γρανίτου ἐπίσης. Ὑψος τῆς βάσεως 15 περίπου ἐκ., τῶν ὀρθοστατῶν 50 ἐκ.: εἰς τὴν προσθίαν ὄψιν ὑπάρχει εἰς μακρὸς ὀρθοστάτης μεταξὺ τῶν ἀπολήξεων τῶν ὀρθοστατῶν τῶν πλαγίων ὕψεων, εἰς τὴν βορείαν στενὴν πλευρὰν εἰς μόνος, εἰς τὰς δύο ἄλλας ἀνὰ δύο. Τὸ διὰ τῶν ὀρθοστατῶν οὕτως ἀποτελούμενον ὀρθογώνιον καλύπτεται διὰ τεσσάρων πλακῶν, ὕψους 0.13 (πίν. 223α), δύο εἰς τὴν δυτικὴν κατὰ πλάτος καὶ δύο εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν κατὰ μῆκος. Εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῶν πλακῶν τούτων ὑπάρχει περιτένεια πλ. 6 - 6.5 ἐκ. εἰς τὰς τρεῖς ἄλλας,

Εἰκ. 6. Ὁ τοῖχος τῆς Τετραγώνου Στῶας. Ἐξωτερικὴ (ἄνω) καὶ ἐσωτερικὴ (κάτω) ὄψεις.

32 δὲ ἐκ. εἰς τὴν προσθίαν μακρὰν πλευρὰν, ἐνῶ ἡ οὕτως περικλειομένη ἐπιφάνεια εἶναι ἀδρῶς μόνον ἐξεσμένη· ἐν ἑξεργον δὲ ἔχει ἀπομείνει ἐν τῷ μέσῳ, μήκους 1.02, πλ. 15 καὶ ὕψους 3 ἐκ. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ μνημείου ἦτο πεπληρωμένον δι' ἀδρῶν λίθων.

Τὸ μνημεῖον τοῦτο εἶναι λίαν περίεργον. Διότι τὸ κατώτερον αὐτοῦ μέρος, ἦτοι οἱ ἐκ γρανίτου ὀρθοστάται, ἦτο προφανῶς κεχωσμένον· ἐὰν ἦτο βάθρον ἀγαλμάτων τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι δυσερμήνευτον. Οὕτω, παρὰ τὴν βαθυτέραν του θεμελίωσιν δὲν εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ τοίχου τοῦ στυλοβάτου, ὁ ὁποῖος, καθ' ὃ τμήμα του κορύπτεται ὑπὸ τοῦ βάθρου, εἶναι ἀμελέστερον κατασκευασμένος· Οὐσιαστικῶς πρόκειται περὶ μιᾶς ἐπὶ ὀρθοστατῶν μνημειώδους πως στηρίξεως μαρμαρίνης βάσεως ὀφειλομένης δ' εἰς ἓνα ἰδιαίτερον λόγον, ἀκριβῶς δὲ

Εἰκ. 7. Τὸ βόρειον «βάθρον». Δυτικὴ (μέσον), βορεῖα (ἀριστ.) καὶ νοτιὰ (δεξ.) πλευρά.

ὁ λόγος οὗτος εἶχεν ἐπιβάλλει τὴν τοιαύτην κατασκευὴν τοῦ μνημείου καὶ τὴν βαθυτέραν θεμελίωσιν αὐτοῦ. Τὸ γεγονὸς περαιτέρω ὅτι ἡ περιτένεια εἰς τὴν προσθίαν ὄψιν ἔχει τὸ εὖρος βαθμίδος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ στενὸν περιθώριον τῶν ἄλλων πλευρῶν δεικνύει ἀναμφιβόλως ὅτι, ἔστω καὶ ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ λειανθῇ τὸ ἀδρὸν τμήμα, ὅπωςδήποτε ἐπὶ τούτου θὰ ἐτοποθετεῖτο κατασκευάσμα, τοῦ ὁποίου οὕτω ἦτο προδιαγεγραμμένη ἡ κατὰ μῆκος καὶ πλάτος ἔκτασις. Πάντα ταῦτα καθιστῶσιν ἀδύνατον τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἐπ' αὐτοῦ θὰ ἐτοποθετοῦντο ἀπλῶς ἀναθηματικά ἢ τιμητικὰ ἀγάλματα. Ἡ τοποθέτησις ἐνὸς βωμοῦ ἐπὶ τοῦ βάθρου τούτου εἶναι βεβαίως ὑπόθεσις μόνον. Ἀσφαλεστέρα κατὰ τὴν γνώμην μου εἶναι ἡ ὑπόθεσις ὅτι τὸ κεχωσμένον, γρανίτινον δηλ. τμήμα, ἦτο εἰς εἰκονικὸς τάφος, ἐν ἡρῶν. Τοιοῦτοι τάφοι δὲν ἔλειπον ὡς γνωστὸν ἐκ τῶν ἀγορῶν ἢ τῶν κεντρικῶν ὅπωςδήποτε οἰκοδομημάτων τῶν ἀρχαίων πόλεων. Βεβαίως ἀκριβῶς ὁμοία περίπτωσις μοῦ εἶναι ἄγνωστος, νοεῖται ὅμως πλήρως ἔξ ὅσων γνωρίζομεν περὶ τῶν λατρεῶν τῶν τελουμένων εἰς τὰς ἀρχαίας ἀγοράς.

Τὸ δεύτερον «βάθρον», 3.15 μ. περαιτέρω (εἰκ. 3, Β, πίν. 221β δεξιὰ καὶ 222β δεξιὰ), ἐν μέρει ἀνασκαφέν, εἶναι λίαν ἐπίμηκες. Ἡ θεμελίωσίς του εἶναι εἰς τὸ αὐτὸ βάθος, ὡς καὶ ἡ τοῦ τοίχου τοῦ στυλοβάτου. Ἀποτελεῖ-

ται ἐκ κατωτέρως σειρᾶς ὀρθοστατῶν ὕψους 35 ἐκ. ἐκ γρανίτου καὶ ὑπὲρ αὐτὴν ἑτέρας ἐκ μαρμάρου ὕψους 0.45 μ., ἧς σφίζονται δύο πλίνθοι. Κατὰ τὴν ΒΔ. αὐτοῦ γωνίαν τὸ βάθρον ἔχει (ἀποκαλυφθὲν) μῆκος 5 μ. καὶ πλάτος 1 περίπου μ. Ἐξωτερικῶς τῆς γωνίας ταύτης (πίν. 221β), ἐμπεπηγμένη εἰς τὴν γῆν, ἴστατο στήλη μαρμαρίνη συνεχίζουσα πρὸς Βορρᾶν τὴν ἐξωτερικὴν γραμμὴν τοῦ βάθρου (δὲν σημειώνεται ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς εἰκ. 3, ὅπου ἡ ἐκεῖ πρὸς Δυσμᾶς σημειουμένη πλᾶξ ἀπεδείχθη ὡς μὴ κατὰ χώραν). Ἡ στήλη (πίν. 223β), ὀλίγον ἐλλιπὴς ἄνω, ἔχει ὕψος 0.60 καὶ πλάτος 0.25 ἐκ. Ἀδρὸν ἦτο τὸ 35 ἐκ. ἐν τῇ γῇ ἐντεθειμένον κατώτερον τμήμα αὐτῆς. Ἐφθαρμένα εἶναι τὰ γράμματα τοῦ ἀριστεροῦ ἡμίσεος τῶν δύο στίχων

[Ἀρτ]έμιδος

... ομεδείας

Δυστυχῶς δὲν κατῳρθωσα νὰ ἀνιχνεύσω τὰ ἐλλείποντα γράμματα τοῦ δευτέρου στίχου. Ἐπίθετον Ἀρτέμιδος μὲ τοιαύτην κατάληξιν δὲν εἶναι παραδεδομένον. Εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἀποδίδεται εἰς μεταγενεστέρους χρόνους τὸ ἐπίθετον Ὠρομέδων. Τὰ ὑπάρχοντα ὅμως ὀλίγα ἴχνη δὲν φαίνονται νὰ εὐνοοῦν τὴν συμπλήρωσιν Ὠρομέδεια. Ἡ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος εἰς τὴν Νάξον δὲν εἶναι ἄγνωστος. Οὐχὶ μακρὰν εὐρέθη πρὸ τινων ἐτῶν ἐπιγραφὴ Ἀρτέμιδος *Τεμενίης* (BCH 71/72, 1947/48, 440 ἀρ. 4, JHS 66, 1948, 115). Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ λατρεία τῆς θεᾶς τελεῖται ἐν δημοσίῳ οἰκοδομήματι εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι αὕτη θὰ ἦτο γενικωτέρου Ναξιακοῦ διαφέροντος· ἀλλ' οὐδεμία ὑπόθεσις ὡς πρὸς τὴν ιδιότητα τὴν κρυπτομένην ἐν τῷ ἐλλιπῶς διασωθέντι ἐπιθέτῳ τούτῳ δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ εὕρῃ στήριγμά τι, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζω.

Τὴν χρονολόγησιν τοῦ οἰκοδομήματος ὁ G. WELTER εἶχε τάξει ὀρθῶς εἰς τοὺς πρωίμους Ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς ἀνήκουσιν ἀσφαλῶς εἰς τὸν 3ον π. Χ. αἰ., ὁμοίως δὲ καὶ ἡ τοιχοδομία.

Τὴν ὀνομασίαν τῆς στοᾶς θὰ καθορίσῃ ἐλπίζομεν ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ

Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς ἀρχαίας Θήρας, ἐπὶ τῆς κλιτύος τῆς ΒΑ. Σελλάδας, ἡ ὁποία ἤρχισε δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πρὸ τετραετίας, διεξήχθη κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον ἐπὶ εἰκοσαήμερον, ἀπὸ 25 Νοεμβρίου ἕως 15 Δεκεμβρίου. Παρὰ τὸ προκεχωρημένον τῆς ἐποχῆς αἱ καιρικαὶ συνθῆκαι ὑπῆρξαν γενικῶς εὐνοϊκαί, διότι τοὺς σφοδροὺς νοτίους ἀνέμους, οἵτινες ἐπεκράτουν σταθερῶς καὶ ἐσάρονον χαμηλὰ τὴν πεδιάδα, ἀνέκοπτον οἱ ὑψηλοὶ καὶ ἀπόκρημνοὶ βράχοι τοῦ Μέσα Βουνοῦ. Εἰς τὰς ἐργασίας ἔλαβον μέρος ὡς βοηθοὶ ἡ πτυχιούχος τῆς ἀρχαιολογίας δ. Α. Κόντσα καὶ ἡ τελειόφοιτος δ. Θ. Χατζηδάκη.

Ἡ ἔρευνα ἀπέβλεψε κυρίως εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ λιθοστρώτου τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, ὥστε νὰ συνδεθοῦν οἱ δύο τομεῖς τῶν παρελθόντων ἑτῶν καί, καθ' ὅσον ἐπέτρεπον αἱ συνθῆκαι, εἰς τὸν καθαρισμὸν τῶν τάφων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀναφανῆ κατὰ μῆκος τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ. Τὸ ἀρχαῖον λιθόστρωτον, μετὰ τὴν στροφὴν τῆς ὁδοῦ κάτωθι τοῦ βράχου μὲ τὰ λαξεύματα, παρηκολουθήθη εἰς μῆκος 51.50 μ. Ἐνεκα τῆς ἀνωφρείας τοῦ ἐδάφους ἡ κλίσις φθάνει τὰ 24 % καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀνασκαφέντος τμήματος, πρὶν διαγράψῃ δευτέραν στροφὴν, σχηματίζονται βαθμίδες (ΠΑΕ 1963, 156). Τὸ πλάτος τοῦ λιθοστρώτου φθάνει ἐδῶ τὰ 3.40 μ. καὶ ἐξωτερικῶς στηρίζεται ἐπὶ σειρᾷ μεγάλων λίθων. Ἡ τομὴ τοῦ πρσανοῦς δεικνύει ὅτι ἡ κάλυψις δι' ἐπιχώσεως τῆς ὁδοῦ καὶ τῶν ταφικῶν κατασκευῶν ἔλαβε χώραν εἰς δύο κυρίας φάσεις: μέχρις ὕψους 0.60 ἀπὸ τοῦ λιθοστρώτου ὑπάρχει στρῶμα ἐκ μικρῶν χαλίκων, κατόπιν στρῶμα χώματος μέχρις ὕψους 0.85 μ. καὶ ὑπεράνω στρῶμα ἐκ μεγάλων λίθων πάχους 0.20-0.30 μ. Τὰ στρώματα ταῦτα ἀκολουθοῦν περίπου τὴν κλίσιν τῆς ὁδοῦ, ἀλλὰ γενικῶς χαμηλώνουν πρὸς τὰ ὑψηλότερα σημεία.

Εἰς τὴν πρώτην στροφὴν ἀπεκαλύφθη κατὰ χώραν ἐνσφηνωμένος μεταξὺ τῶν λαξευθέντων βράχων λίθος ἀδρομερῶς εἰργασμένος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐσώζετο ἡ πλίνθος μετὰ τῶν ποδῶν ἀρχαικοῦ κούρου (πίν. 224α). Καθὼς δεικνύουν ἀβαθεῖς τόρμοι κατὰ τὰ σφυρά, ὁ κοῦρος εἶχε θρασυθῆ καὶ ἀνιδρυθῆ ἐκ νέου ἐπὶ τῆς βάσεως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν βράχου ὑπάρχουν δύο λαξεύσεις, ἡ μία τετράγωνος καὶ ἡ ἄλλη στρογγύλη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐσώζοντο τεμάχια μολυβδοχοή-

σεως. Παραπλεύρως ἐντὸς σχηματιζομένης σχισμῆς τῶν βράχων εὐρέθη μία μικρὰ σχετικῶς οἰνοχόη περιέχουσα τὰ ὀστᾶ τοῦ νεκροῦ (πίν. 224β). Τὸ στόμιον τῆς οἰνοχόης (πίν. 225α) ἐκλείετο διὰ τῆς βάσεως μελαμβαφοῦς ἀγγείου. Ἡ οἰνοχόη εἶχε στερεωθῇ εἰς τὴν θέσιν της ἐξωτερικῶς διὰ μικρῶν λίθων καὶ ἡ ταφή ἐκαλύπτετο ὑπὸ μιᾶς πλακός. Ἐν συνεχείᾳ μετὰ τὴν στροφὴν τῆς ὁδοῦ ἐξετείνεται τὸ στρῶμα μεγάλης πυρᾶς, μήκους 1.50 καὶ πλάτους 0.75 μ. ὀριζόμενον διὰ μικρῶν τοιχαρίων. Ὁ πυθμὴν τῆς πυρᾶς ἔκειτο 0.30 μ. χαμηλότερον ἀπὸ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τοῦ βράχου μὲ τὴν πλίνθον τοῦ κούρου. Ἐντὸς τῆς πυρᾶς εὐρέθησαν μία μελονόμορφος σκυφοειδὴς κύλιξ (πίν. 225β), ἄωτος σκύφος καὶ πηλίνη κεφαλὴ ἵππου. Ἰχνη ὀστῶν δὲν παρατηρήθησαν καὶ τὸ πιθανώτερον εἶναι, καθὼς λείπει καὶ οἰαδήποτε διαμόρφωσις τῆς πρὸς τὴν ὁδὸν πλευρᾶς, ὅτι πρόκειται πυρὰ ἐναγικῶν προσφορῶν. Ἀπὸ τοιαύτην πυρὰν, ἣτις ἀπεκαλύφθη πρὸ διετίας εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, ἔχει συγκολληθῇ ἰδιόρρυθμος κέρνος φέρουσα πλαστικὴν προτομὴν κριοῦ (πίν. 225γ).

Εἰς τὸ πρὸ τῆς στροφῆς τμήμα τῆς ὁδοῦ ἐκαθαρίσθη ἐσωτερικῶς ὅλη ἡ σειρὰ τῶν κατασκευῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξετείνοντο κατὰ μῆκος τοῦ λιθοστρώτου. Εἰς τὸ τμήμα αὐτὸ αἱ ταφαὶ δὲν ἦσαν πυκναὶ καὶ τινες τῶν κατασκευῶν ἐξ ἀργῶν λίθων πρέπει νὰ εἶχον ἀναλημματικὸν μόνον χαρακτῆρα. Τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα εὐρήματα ἔδωσεν εἰς παιδικὸς προφανῶς τάφος, ὁ τελευταῖος πρὸ τῆς στροφῆς. Τὸ ταφικὸν κρηπίδωμα, μήκους κατὰ τὴν βάσιν 1.91 μ., ἀποτελεῖτο ἀπὸ τέσσαρας τοιῶν ἀντικειμένων δόμους λαξευτῶν λίθων συνολικοῦ ὕψους 0.67 μ. Τὴν ἀπλότητα τῆς ἐμφανίσεως ἐποίκιλλεν ἡ χρωματικὴ ἐναλλαγὴ τοῦ ὑλικοῦ κατὰ δόμους, λευκὸς καὶ ρόδινος ἀββεστόλιθος, ἐρυθρὸς πῶρος. Τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν τοῦ τάφου ἐσχημάτιζε τοιχαρίον ἐκ μικρῶν λίθων. Ἐντὸς τοῦ λάκκου τῆς ταφῆς, τοῦ ὁποῖου ὁ πυθμὴν ἦτο ἐστρωμένος πάλιν διὰ λίθων, ἐξετείνεται στρῶμα πυρᾶς, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν ποικίλα κτερίσματα: εἰς μελανόμορφος ἀττικὸς σκύφος (πίν. 226α) διάφορα μικρὰ ἀγγεῖα τῆς ὁμάδος τῶν κύκνων (πίν. 226β), ἐν ἰωνικὸν εἰδῶλιον ὀκλάζοντος Σιληνοῦ, τρία πῆλινα προσωπεῖα (πίν. 227α), εἰδῶλια ζώων, ὡς καὶ ἐν μικρὸν περιρραντήριον ἐκ μαλακοῦ ἀββεστολίθου φέρον ἐγγράρακτον ἐπιγραφὴν, δυστυχῶς δυσανάγνωστον.

Παραλλήλως ἀνεσκάφη ὁ χώρος μιᾶς συστάδος οἰκογενειακῶν ταφῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν κλασσικῶν καὶ ἐλληνιστικῶν ταφικῶν μνημείων, ἣτις ἦτο προσιτὴ ἀπὸ τὴν διακλάδωσιν τῆς κυρίας ὁδοῦ (ΠΑΕ 1961, 203). Ὅπισθεν τοῦ κρηπιδώματος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἴστανται πέντε κυβόλιθοι φέροντες κατὰ σειρὰν τὰς ἐπιγραφὰς ΤΙΜΑΣΙΑΝΑΞ, ΕΓΚΡΑΤΙΔΑΣ, ΑΛΕΞΙΚΛΕΙΑ ΑΛΕΞ ΒΩΛΑ, [Θ]ΑΥΜΕΑΣ, ἀπεκαλύφθη χαμηλὴ βάσις ἐξ ἑνὸς λαξευτοῦ λίθου, ὕψους 0.22 μ., ἐπὶ τῆς ὁποίας ἴσταντο πάλιν δύο κυβόλιθοι μὲ τὰς ἐπιγραφὰς ΔΑΜΩΝΑΣΣΑ καὶ

ΣΥΜΜΑΧΟΣ. Εἰς τὸν μεταξὺ χῶρον ἐντὸς λάκκου βάθους 0.85 μ., ὅστις ἐκαλύπτετο διὰ μικρῶν πλακῶν, εὐρέθησαν δύο ὑδρῖαι πλήρεις κεκαυμένων ὀστῶν καὶ τέφρας (πίν. 227β). Αἱ ὑδρῖαι εἶναι, ὅπως τὰ περισσότερα τῶν τεφροδόχων ἀγγείων τοῦ νεκροταφείου, ἐγγωρίου κατασκευῆς καὶ φέρουν ἀπλῆν, ἀλλὰ καλαίσθητον διακόσμησιν ἐκ ταινιῶν (πίν. 228α). Διὰ τὴν πρῶτον ἐλληνιστικὴν ἐποχὴν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ κλασσικὰ σχήματα (πίν. 228β), μαρτυρεῖ ἡ ἔντασις τοῦ περιγράμματος καὶ ἡ διαφοροποιήσις τῶν μελῶν, λαιμοῦ καὶ ὤμου. Ὁ πρὸ τοῦ κρηπιδώματος ἰσοπεδωμένος χῶρος ἦτο χωρισμένος διὰ καθέτως τοποθετημένων πλακοειδῶν λίθων εἰς ὀρθογώνια, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἴσταντο ἄλλοι κυβόλιθοι μετ' ἐπιγραφῶν. Αἱ ταφαὶ αὗται, καθὼς δεικνύουν αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ τὰ εὐρήματα, ἀνάγονται εἰς τὸν 4ον αἰῶνα. Εὐρέθησαν συνολικῶς τέσσαρα τεφροδόχα ἀγγεῖα (πίν. 229) καὶ εἰς λακκοειδὴς τάφος, μήκους 1.70 καὶ πλάτους 0.30-0.42 μ. Τὰ τεφροδόχα ἀγγεῖα ἦσαν εἰς ὀξυπύθμενος ἀμφορεὺς, μία ὑδρῖα, ἐν ἰδιόμορφον ἀγγεῖον εἰς σχῆμα κάδου (πίν. 230β) καὶ μία οἰνοχόη bucchero. Ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ ἀμφορέως εἶχον ἀποτεθῆ δύο μικρὰ ἀγγεῖα, καθὼς καὶ μία χαλκῇ στεγγίς. Ἐκ τῶν χωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκάλυπτον τὰ ἀγγεῖα τῶν ταφῶν, περισυνελέγησαν τὰ τεμάχια μικροῦ ἐρυθρομόρφου γαμικοῦ λέβητος.

Ἐκαθαρίσθη ἐπίσης ὅλος ὁ χῶρος ἔμπροσθεν τοῦ πρὸ τετραετίας ἀποκαλυφθέντος λαξευτοῦ τάφου εἰς τὸ μετὰ τὴν στροφὴν τμήμα τῆς ὁδοῦ (ΠΑΕ 1961, 204). Ἐμπροσθεν τοῦ ἀνοίγματος τοῦ τάφου ὁ βράχος ἔχει λαξευθῆ, ὥστε νὰ σχηματίζεται βαθμὶς πλάτους 0.52 καὶ ὕψους 0.11 μ. Μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς ὁδοῦ, πλὴν τῆς γνωστῆς ἤδη ἀρχαϊκῆς ἐντὸς πίθου ταφῆς (ΠΑΕ 1963, 157), ἀπεκαλύφθησαν πέντε ἄλλαι πυραὶ ἐντὸς προχείρως λαξευθέντων κοιλωμάτων τοῦ φυσικοῦ βράχου. Τὰς πρὸς τὴν ὁδὸν καὶ τὴν κατωφύρειαν πλευρὰς ἔκλειον τοιχάρια ἐκ μικρῶν λίθων. Ἡ μία τῶν πυρῶν πρὸ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ λαξευτοῦ τάφου, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν ἐν μικρὸν ἀγαλμάτιον δελφίνος εἰς τύπον πλαστικοῦ ἀγγείου ἐκ μαλακοῦ ἀσβεστολίθου, ἦτο προωρισμένη διὰ καῦσιν προσφορῶν. Ταφὰς ἀπετέλουν τρεῖς ἄλλαι μεγάλαι πυραὶ, μήκους 1.20, 1.72 καὶ 1.80 μ., αἱ ὁποῖαι, πλὴν τῶν συνήθων κτερισμάτων, περιεῖχον καὶ λείψανα ὀστῶν, ὑπεράνω μάλιστα τῆς μιᾶς ὑπῆρχε κατὰ χώραν εἰς ταφικὸς κυβόλιθος. Τὸν ἴδιον χαρακτήρα εἶχε πιθανῶς καὶ ἡ πέμπτη πυρά, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχεται εἰς μελανόμορφος σκύφος.

Ὡς πρὸς τὰ κτερίσματα γενικῶς ἰσχύουν καὶ πάλιν αἱ παρατηρήσεις τῆς πρώτης ἀνασκαφικῆς περιόδου. Τὰ συνηθέστερα ἀντικείμενα ἐκ τῶν τάφων εἶναι μελαμβαφεῖς κύλικες, ἀττικοὶ μελανόμορφοι σκύφοι καὶ ὀλιγώτεραι μελανόμορφοι κύλικες. Τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ εἶναι πρόχειρα ἔργα, ἀλλ' ἐνίοτε ὑπὸ τὴν προχειρότητα τῆς ἐκτελέσεως ἐκδηλώνεται ἀξιοσημείωτος δεξιότης

εἰς τὴν σύλληψιν τῶν μορφῶν καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῆς κινήσεως (πίν. 230α). Εὐρέθησαν ἐπίσης ἀρκετὰ δείγματα κοινῶν ἰωνικῶν κυλίκων καὶ ἐν ροδιακὸν πινάκιον φέρον παρὰστασιν τρεχόντων αἰγάγων. Ἀπὸ μεμονωμένας εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀρχαϊκοῦ νεκροταφείου ταφὰς τῶν κλασσικῶν χρόνων προέρχονται δύο ἐρυθρόμορφοι ὑδρίαι τοῦ 5ου αἰῶνος (πίν. 231). Τὰ τεμάχια τρίτης περισυνελέγησαν εἰς τὸ στρῶμα τῶν χαλίκων τῆς ἐπιχώσεως, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν βάσιν τοῦ κούρου. Τὰ ὕδατα ἐπίσης τῆς βροχῆς εἶχον ἀποκαλύψει ὑψηλὰ εἰς τὴν ράχιν τοῦ αὐχένος μίαν κορινθιακὴν πυξίδα περιέχουσαν τέφραν· εἰς τὴν βάσιν τοῦ ἀγγείου, ἣτις ἔκλειε τὸ στόμιον, εἶχε χαραχθῇ δι' ὥραίας γραφῆς τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ: *Κυλίφακτος Ἡραθλίωνος τὸ Ἡγῆσιλόχο* (πίν. 232).

Ἡ ἀνεύρεσις ἐπιπολῆς τοῦ ἐδάφους τεμαχίων πίθου τοῦ 7ου αἰῶνος μετ' ἀναγλύφου διακοσμήσεως — ζῶναι ἀετῶν — ὠδήγησεν εἰς δοκιμαστικὴν ἔρευναν βορειότερον πρὸς τὸ ὕψωμα τοῦ Προφήτου Ἡλία. Κάτω ἀπὸ ὑψηλὸν στρῶμα κισσήρεως ἀπεκαλύφθησαν τρεῖς ἀρχαῖκαί πυραί. Ἡ μία ἔκειτο ἐντὸς λάκκου μήκους 1.60 μ. καὶ πλάτους 0.86 μ., τὰς παρειὰς τοῦ ὁποίου ἐσχημάτιζον τοιχάρια ὕψους 1.12 μ.· ἡ πυρὰ περιεῖχε τὰ τεμάχια δύο ἰωνικῶν κυλίκων καὶ ὀλίγα ὀστᾶ. Ἐντὸς τῆς ἄλλης πυρᾶς εὐρέθησαν εἰς σφαιρικὸς κορινθιακὸς ἀρύβαλλος. Ἡ τρίτη πυρὰ ἦτο ἐν μέρει κατεστραμμένη. Ἀλλὰ τὸ στρῶμα τῆς κισσήρεως περιεῖχε, προερχόμενα ἐκ κατολισθήσεων ἀπὸ ὑψηλότερα σημεῖα, πλῆθος ὀστράκων ἀγγείων διαφόρων ἐποχῶν. Καθ' ὅλον τὸ ὕψος εὐρέθησαν ἀνάμεικτα ὀστράκα γεωμετρικῶν θηραϊκῶν, κορινθιακῶν, ἀττικῶν μελανομόρφων ἀγγείων, ἀκόμη καὶ ἐρυθρομόρφων. Τὸ σημαντικώτερον εὑρημα ἀπὸ τὴν θέσιν ταύτην εἶναι πάντως τὰ τεμάχια μελανομόρφου ἀττικῆς κύλικος τοῦ β' τετάρτου τοῦ 6ου αἰῶνος, ἣτις κατ' ἀμφοτέρως τὰς ὀψεις φέρει παραστάσεις σκηνῶν παλαίστρας.

Κατὰ τὴν μόνην τέλος ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ καιρικαὶ συνθῆκαι δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἀνασκαφὴν εἰς τὴν Σελλάδα, ἐνηργήθησαν σποραδικαὶ ἀναζητήσεις εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἐν ἔτει 1900 ἀνασκαφέντος νεκροταφείου τοῦ Μέσα Βουνοῦ. Ἀπὸ μίαν πυρὰν, ἣτις ἐκαθαρίσθη, προέρχεται ὠσειδῆς πρωτοκορινθιακὸς ἀρύβαλλος (πίν. 230γ).

17. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΖΑΚΡΟΥ

Αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς Ζάκρον Σητείας συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1965, πέμπτην ἀνασκαφικὴν περίοδον, ἀπὸ τῆς 17ης Αὐγούστου μέχρι τῆς 18ης Σεπτεμβρίου, ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου, τόσον πρὸς περαιτέρω ἀποκάλυψιν τοῦ μινωικοῦ ἀνακτόρου εἰς Κάτω Ζάκρον ὅσον καὶ διὰ τὴν ἔρευναν τῆς μεγάλης μινωικῆς ἀγροικίας παρὰ τὴν Ἐπάνω Ζάκρον. Ἐκτὸς τοῦ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διατεθέντος σημαντικοῦ ποσοῦ τῶν 100.000 δραχμῶν, διετέθη ποσὸν 3.000 δολλαρίων ὑπὸ τοῦ ζεύγους τῶν Ἀμερικανῶν φιλοτέχνων Léon καὶ Harriet Pomerance, χορηγούντων τετάρτην ἤδη φορὰν μετὰ τῆς αὐτῆς φιλοτίμου προθυμίας.

Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν συμμετέσχον οἱ ἀρχαιολόγοι Ἀναστασία Πλάτωνος καὶ Ἑλένη Ζαγανιάρη (εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Ἀνακτόρου) καὶ Ἰωάννης καὶ Ἐφη Σακελλαράκη (εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀγροικίας Ἐπάνω Ζάκρου). Τὴν ἐκπόνησιν ἀρχιτεκτονικῶν σχεδίων συνέχισεν ὁ Ἀμερικανὸς Joseph Shaw, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς συζύγου του Μαρίας, συμπληρώσας τὰ σχέδια 1 : 100 καὶ ἐπεξεργασθεὶς λεπτομερειακὰ σχέδια δωματίων πλήρη ἀγγείων. Τὸ προσωρινὸν σχέδιον τῆς ἀγροικίας Ἐπάνω Ζάκρου συνεπλήρωσεν ἡ ἀρχαιολόγος Ἐφη Σακελλαράκη. Τὸ κύριον φωτογραφικὸν ἔργον εἶχεν ἀναλάβει ὁ φωτογράφος Γεώργιος Ξυλούρης· πολυαρίθμους φωτογραφίας δι' ἐγχρώμους προβολὰς ἔλαβον τόσον ὁ ἀνωτέρω ὅσον καὶ ἡ ἀρχαιολόγος Ἀναστασία Πλάτωνος. Ἐπίλεκτον συνεργεῖον εἰδικῶν τεχνικῶν, ἐπιστατῶν καὶ ἀρχιτεχνιτῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον διατεθέντων λίαν προφρόνως ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Στυλιανοῦ Ἀλεξίου, συνέβαλεν οὐσιαστικῶς εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀνασκαφῆς.

Ὁ προτεθεὶς σκοπὸς ὑπῆρξεν ἡ περαιτέρω ἀποκάλυψις τοῦ μινωικοῦ Ἀνακτόρου, τοῦ ὁποίου ἤδη εἶχεν ἀνασκαφῇ ὀλόκληρος ἡ δυτικὴ πτέρυξ καὶ εἶχεν ἀναφανῇ ἡ κεντρικὴ αὐλὴ μὲ μνημειώδη πρὸς αὐτὴν πρόσοψιν τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος, ἐνῶ τμήματα τοῦ βορείου καὶ τοῦ νοτίου τομέως τοῦ κτηρίου ἐν μέρει ἀποκαλυφθέντα ἐδείκνυν ὅτι τὸ Ἀνάκτορον ἦτο λίαν ἐκτεταμένον, πιθανῶς ἐπεκτεινόμενον ἐπὶ τοῦ ΒΔ. λόφου καὶ πρὸς Νότον μέχρι τῶν ἐπὶ τοῦ ΝΑ. λόφου ἤδη ἐν μέρει ἀνασκαφειῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως. Ἦδη εἶχεν ὑπολογισθῇ ὅτι ἡ ἑκτασίς τὴν ὁποίαν κατελάμβανε τὸ Ἀνάκτορον θὰ ἔδει νὰ ἦτο μεγαλυτέρα τῶν 7.000 τ. μ. καὶ ἡ συνέχισις τῆς ἐρεῦνης

ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἐκτίμησις αὕτη ἦτο μᾶλλον μετριοπαθής. Ἡ ἔρευνα νῦν ἔδει νὰ στραφῇ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν βασιλικῶν διαμερισμάτων τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος μετὰ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῆς κεντρικῆς αὐλῆς καὶ εἰς τὴν περαιτέρω ἔρευναν τῶν διαμερισμάτων τῆς βορείας καὶ νοτίας πτέρυγος. Ἐδει ἐπίσης νὰ διενεργηθοῦν ὠρισμένοι στρωματογραφικαὶ ἔρευναι τόσον ὑπὸ τὰ δάπεδα δωματίων τῆς δυτικῆς πτέρυγος ὅσον καὶ ὑπὸ τὴν δυτικὴν αὐλήν.

Παραλλήλως ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἔδει νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν περαιτέρω ἀποκάλυψιν τῆς προφανῶς ἐκτεταμένης ἀγροικίας παρὰ τὴν Ἑπάνω Ζάκρον, ἀνασκαπτομένων καὶ διαμερισμάτων ὑπὸ τὴν ὀδικὴν ἀρτηρίαν, ἣτις εἶχε διέλθει διὰ μέσου τοῦ κτηρίου. Παρὰ τὰς ἐπελθούσας καταστροφὰς τόσον ὑπὸ τῶν ιδιοκτητῶν τοῦ χώρου ὅσον καὶ κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν δημοσίων καὶ κοινοτικῶν ἔργων ἠλπίζετο ὅτι θὰ καθίστατο δυνατὸς ὁ προσδιορισμὸς τῆς συνολικῆς μορφῆς τοῦ κτηρίου καὶ ἡ ἀνακάλυψις σημαντικῶν στοιχείων τῆς σκευῆς καὶ διακοσμήσεως τούτου.

Ἡ συνέχισις τῆς ἐργασίας ἀπέδωσε λίαν σημαντικὰ ἀποτελέσματα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι σημαντικὰ τμήματα τῶν ὑπὸ ἔρευναν κτηρίων εἶχον ὑποστῇ ὄχι μικρὰς καταστροφὰς ἢ εἶχον διαταραχθῇ ὑπὸ μεταγενεστέρων κατασκευῶν. Τὰ ἀκόλουθα ἀποτελοῦν μίαν συνοπτικὴν προκαταρκτικὴν ἔκθεσιν τῶν μᾶλλον σημαντικῶν ἀποτελεσμάτων. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι διὰ τῶν γενομένων στερεωτικῶν ἐργασιῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους αἱ ἐπελθούσαι ζημίαι εἰς τὸν χώρον παρὰ τὴν βαρύτητα τοῦ χειμῶνος ὑπῆρξαν ἀσήμαντοι καὶ ὅτι εὐτυχῶς οὐδεμία παρατηρήθη διατάραξις ἐκ μέρους λαθροανασκαφῶν ἢ περιέργων.

ΑΝΑΚΤΟΡΟΝ
(σχέδ. παρενθ.
πίνακος Α').

Τῆς ἀνασκαφῆς προηγήθη προπαρασκευαστικὴ ἐργασία μὲ πλήρη καθαρισμὸν τοῦ ἤδη ἐρευνηθέντος χώρου καὶ ἐκ νέου ἀποκάλυψιν τῶν εἰδικῶς προστατευθέντων εὐαίσθητων τμημάτων τοῦ Ἀνακτόρου καὶ τῶν δαπέδων μὲ τοὺς ἐκ κονιάματος ἄρμους. Ἐγένετο ἀντλήσις τοῦ ἀναβλύσαντος ὕδατος εἰς τὰ βαθέα διαμερίσματα τῶν ἀποθηκῶν, τῆς καθαρτηρίου δεξαμενῆς καὶ τοῦ φρέατος. Ἀπεμακρύνθησαν τὰ τελευταῖα χώματα τῆς περυσινῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἤρχισεν ἡ διάλυσις τῶν μεγάλων λιθοσωρῶν τῶν εὕρισκομένων ἐπὶ τοῦ χώρου ΒΑ. τῆς Στοᾶς - Ἀναπαυτηρίου. Κατὰ τὴν προπαρασκευαστικὴν ταύτην ἐργασίαν περισυνελέγησαν μικρά τινα ἀντικείμενα (ὥς ἡμίτομος λιθίνη ἀτρακτοειδὴς ψῆφος καὶ δισκίον ἐξ ὀρείας κρυστάλλου ἐκ τοῦ χώματος ΒΑ. τοῦ διαδρόμου XXXVIII καὶ τοῦ στρώματος δαπέδου τῆς Αἰθούσης Συμποσίων). Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας ἐγένοντο ὠρισμένοι παρατηρήσεις: Οὕτω ἐπεβεβαιώθη ἡ γενομένη ὑπόθεσις ὅτι ἀρχικῶς ἡ Αἰθουσα Συμποσίων ἐπεκρινώμενη μὲ τὸν ἐξω-

τερικόν πρὸς ΝΔ. περίβολον διὰ θύρας, ἀκολουθῶς κλεισθείσης διὰ μεγάλων, πρὸς τὰ ἔξω ἔξεχόντων λίθων· παρατηρήθη ὅτι οἱ ἄρμοι μεταξὺ τῶν πελεκητῶν ἐκ πώρου λίθων ὥς καὶ τὸ προεξέχον περβάζιον τῆς κρηπίδος εἶχον καλυφθῆ διὰ κονιάματος· μικροὶ τετραγωνικοὶ τορμίσκοι ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῶν πωρολίθων τῆς πρὸς τὴν Κεντρικὴν αὐλὴν προσόψεως, εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν κατὰ διαστήματα εὐρισκόμενοι, μαρτυροῦν τὴν ὑπαρξιν εἰς χαμηλὸν ὕψος διδύμων παραθύρων (παρατηρήσεις ἀρχιτέκτονος Shaw), ὅτι ἀνάλογοι τορμίσκοι ὑπῆρχον εἰς τοὺς ἐκ πωρολίθου πεσσούς τῶν διαχωρισμάτων καὶ εἰς τὰ παράθυρα τοῦ φωταγωγοῦ τοῦ Μεγάρου· διεπιστώθη ὅτι οἱ διπλοὶ χαρακτοὶ πελέκεις τοῦ γωνιακοῦ τοίχου τοῦ προθαλάμου XXX ἦσαν πέντε (πίν. 233α)· ὅτι καὶ ἄλλοι μεμονωμένοι πελέκεις, πλὴν τῶν ἤδη ἀνακαλυφθέντων, ἦσαν κεχαραγμένοι ἐπὶ πωρολίθων διαμερισμάτων τῆς δυτικῆς πτέρυγος ὥς εἰς διαμέρισμα ΒΑ. τοῦ Μαγειρείου καὶ κατὰ τὴν παραστάδα τοῦ κλιμακοστασίου LII)· ὅτι ὁ ἐπιφανειακὸς λαξευτὸς λίθινος ὄχετὸς κατὰ μῆκος τοῦ ΒΑ. τοίχου τοῦ Μεγάρου XXVIII διεκλαδίζετο, διερχόμενος ὑπὸ τὸν τοῖχον, πρὸς τὸν προθάλαμον XXX· εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτον διεσαφήθη πληρέστερον ἢ κατασκευὴ τῶν ἀλλεπαλλήλων δαπέδων ἐκ χαλικασβέστου καὶ κονιάματος — τὸ μετὰ κεντρικοῦ κίονος σύστημα ἀνήκει εἰς τὴν παλαιότεραν φάσιν — καὶ τὸ σύστημα τῶν ξυλίνων τορμίσκων κατὰ τὰ κατώφλια τῶν ἐσωτερικῶν θυρῶν, ὥς καὶ τὸ σύστημα ξυλοδομῆς τοῦ ἐκ πωρολίθων τοίχου. Εἰς τὴν ΒΑ. στοὰν XXXIV ἐξητάσθησαν τὸ σύστημα ὑποθεμελιώσεως τῶν κίωνων καὶ τὰ τοὺς ἄρμους κλείοντα κονιάματα καὶ διεπιστώθη, ὅτι τὸ πλακόστρωτον αὐτῆς προεξετείνεται κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον πρὸς τὰ ἔσω, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐμαρτύρει ἐκεῖθεν δίοδον ἢ ἄνοδον πρὸς ἐσώτερον κείμενα διαμερίσματα. Εἰς τὸ μέλαν κεκαυμένον στρώμα δαπέδου περισυνελέγη ὁδοὺς κτενὸς ἐξ ὁστοῦ.

Σημαντικὰ ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα στρωματογραφικῶν ἐρευνῶν γενομένων ἐν συνεχείᾳ προγενεστέρων (βλ. ΠΑΕ 1963, σ. 172) εἰς τὴν Δυτικὴν αὐλὴν καὶ ὑπὸ τὰ δάπεδα τοῦ Μαγειρείου (XXXII) καὶ τοῦ παρκειμένου διαδρόμου (XXXI). Εἰς τὴν πρώτην συνεχίσθη καὶ ἐπεξετάθη ἡ ἔρευνα τῆς ὑπὸ τὸ ἀνώτερον ἄνδρον ἀνακαλυφθείσης MM III οἰκίας, τῆς ὁποίας διεσαφήθησαν τέσσαρα δωμάτια ἐπικοινωνοῦντα πρὸς ἀλλήλα διὰ θυρῶν (δωμάτια α-δ)· διεκρίνοντο δύο στρώματα ἐπάλληλα, μὴ διαχωριζόμενα ὅμως σαφῶς διὰ δαπέδου· οἱ πλείστοι τῶν διαχωριστικῶν τοίχων δὲν εἰσεχώρουν βαθύτερον εἰς τὸ ὑποκείμενον στρώμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὰς προκυψάσας ἐνδείξεις ἀνήκει εἰς τὴν παλαιοανακτορικὴν περίοδον, χαρακτηριζομένην ὑπὸ κεραμικῆς τύπου MM IB· εἰς τὸ βαθύτερον τοῦτο στρώμα παρηκολουθήθη καὶ πέραν τοῦ ΒΑ. τοίχου τῆς οἰκίας ὁ πέρυσιν ἀναφανείς στενὸς ἐκ μικρῶν λίθων ἄγωγος μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ ΒΑ. πρὸς ΝΔ· τὰ ἐντὸς

τούτου ἢ περὶ αὐτὸν περισυλλεγένητα ὄστρακα ἐκ κυπέλλων καὶ προχοϊδίων, τῶν ὁποίων μέρος ἀνήκει εἰς τὸν καμαραῖκὸν ἀνατολικὸν ρυθμὸν ἀνοικτοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ, ἐνίοτε καὶ μὲ ἐρυθρὰς ταινίας, ἐπεβεβαίωσαν ὅτι ἀνάγεται εἰς τὴν παλαιονακτορικὴν περίοδον.

Πολὺ μᾶλλον χαρακτηριστικὰ ἦσαν τὰ ἐντὸς τῆς οἰκίας εἰς βαθύτερον στρώμα ἀνευρεθέντα ἀντικείμενα, κατὰ τὸ πλεῖστον πήλινα καὶ λίθινα σκεύη, ὡς κολουροκωνικὸν εὐμέγεθες ἀγγεῖον μὲ τοξοειδεῖς λαβὰς καὶ πρόχυσιν, τεμάχιον λοπάδος μὲ συστρεφόμενα φύλλα, τμήμα ἀγγείου μὲ καστανὰς ταινίας, ὄστρακα μὲ ἐρυθρὰς ταινίας, βάσις φρουτοδόχης, τμήμα φωλεοσχήμου λιθίνου σκεύους, τεμάχια ἄλλων λιθίνων σκευῶν κ.ἄ. Ἡ κεραμικὴ τοῦ ἀνωτέρου στρώματος ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τὸ θεωρούμενον ὡς ἀνήκον εἰς τοὺς μεταβατικoὺς ἀπὸ MM IIIB εἰς YM IA χρόνους, ὀλίγα ὅμως ὄστρακα (ὡς λ.χ. ὄστρακον μὲ λογχοειδῆ φύλλα μὲ ἐρυθρὰς νευρώσεις ἐπὶ σκοτεινοῦ βάθους) ἐφαίνοντο παλαιότερα, ἴσως MM IIIA. Εἶναι τμήματα λοπαδίων κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ ἐπιπεδούμενα χεῖλη, κύπελλα καὶ κυάθια μὲ κυρτὰ τοιχώματα, συχνὰ μὲ καστανὸν ἢ ἰόχρουν βάθος καὶ διακόσμησιν ἀνοικτοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ, στόμια πρόχων λοξότμητα, χυτρίδια μὲ ἐλίσσομένους κατὰ τὸ ἄκρον πόδας, ὄστρακα κοσμούμενα μὲ γραπτὴν μίμησιν στολιδώσεως, τεμάχια τινα λιθίνων ἀγγείων, ὧν ἓν μετὰ προχύσεως, τμήμα πηλίνου ἀγωγοῦ εἰς σχῆμα ἀνεστραμμένου Π, μικρὰ τμήματα λεπτῶν κονιαμάτων, ὧν τινα γωνιακά, ἴσως ἐκ τραπέζης κεκονιαμένης προσφορῶν μὲ ἐρυθρὰς ταινίας, ὑφαντικὸν δισκοειδὲς βάρος κλπ. Ἡ θύρα μετὰ τῶν δωματίων α καὶ β ἀνευρέθη τετοιχισμένη, φραχθεῖσα προφανῶς ἐκ τῶν ὑστέρων. Δυστυχῶς δὲν κατέστη ἐπὶ τοῦ παρόντος δυνατὴ ἡ περαιτέρω πρὸς τὰ ΒΔ. παρακολουθήσις τῶν λοιπῶν διαμερισμάτων τῆς οἰκίας, καλυπτομένης ὑπὸ ἰσχυρᾶς ἐπιχώσεως. Πρὸς τὰ ΝΔ. τμήμα αὐτῆς ἀπεκόπη, φαίνεται, κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀντερεισματικοῦ τοίχου, τοῦ ἐκκινουῦντος ἀπὸ τὴν προέχουσαν γωνίαν τῆς προσόψεως τοῦ Ἀνακτόρου.

Ἡ στρωματογραφικὴ ἔρευνα ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ Μαγειρείου (XXXII) καὶ τοῦ συνεχομένου διαδρόμου (XXXI) τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν ἔτι σημαντικώτερα. Ἦδη κατὰ τὴν ἀνασκαφικὴν περίοδον τοῦ 1963, ὁπότε δὲν εἶχεν ἀκόμη διαπιστωθῇ ἡ ἐνότης τοῦ χώρου Ηη, Θθ, Κκ καὶ Λλ (βλ. ΠΑΕ 1963, σχέδ. εἰκ. 3, σ. 171), εἶχεν ἀποκαλυφθῇ εἰς τὸν χώρον Ηη ὑπὸ παχὺ ἀργιλωδὲς στρώμα ἄλλο κεκαυμένον μικροῦ πάχους μὲ λίαν χαρακτηριστικὰ σκεύη τῆς τελευταίας προανακτορικῆς περιόδου (ΠΜ III - MM IA), κυρίως κύπελλα τοῦ κωνικοῦ ἢ ἡμισφαιρικοῦ τύπου, εἶχε δὲ ἤδη ἔκτοτε παρατηρηθῇ ὅτι τὸ στρώμα τοῦτο συνεδέετο πρὸς κτήριον, τοῦ ὁποίου τοίχος διήρχετο ὑπὸ τὸν ΝΔ. τοῖχον τοῦ δωματίου, ἐμφανῆς μάλιστα κατὰ τὸ κατώφλιον τῆς θύρας πρὸς τὸν διάδρομον Γγ (νῦν XXXI).

Νῦν διὰ μᾶλλον ἐκτεταμένης ἐρεῦνης εἰς τὴν ΝΔ. περιοχὴν τοῦ Μαγειρείου, τὴν περιλαμβάνουσαν καὶ τὰς δύο βάσεις στηρίξεως τῶν δοκῶν τῆς ὀροφῆς Α καὶ Β, ἀπεκαλύφθησαν λείψανα κτηρίου, μὴ διασωζομένου εἰς ὕψος καὶ πολλαχῶς διαταραχθέντος, στηριχθέντος εἰς τὸν ἀμέσως πρὸς ΒΑ. ἀνερχόμενον βράχον σχιστολιθικῆς ὑφῆς, ἀπαριζόμενον ἐκ δύο δωματίων μὲ ἐπίχριστον δάπεδον (πίν. 233β). Εἰς μικρὸς *loculus*, εἶδος ἐστίας, ἐσχηματίζετο ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ μεταξὺ τῶν δύο δωματίων τοίχου, διατηρῶν πολλὰ ἐπάλληλα στρώματα λεπτῶν ἐπιχρισμάτων· μία λιθίνη πλᾶξ εἶχε πέσει ἐντὸς αὐτοῦ. Στρώμα τέφρας ἐκάλυπτε τὴν ἐστίαν ταύτην. Ἰσχυρῶς κεκαυμένον στρώμα ἐξετείνετο καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ πρώτου πρὸς ΒΔ. δωματίου, τοῦ ὁποίου ἡ εἴσοδος ἦτο πρὸς τὰ ΝΔ. Οὐδὲν εὗρημα ἐγένετο εἰς τὸ μικρὸν τοῦτο δωματίον. Ἀμέσως ὅμως ἔξω τούτου καὶ εἰς τὴν ρίζαν τοῦ παχέος διαχωριστικοῦ τοίχου καὶ κατὰ τὴν βάσιν τοῦ πρώτου στηρίγματος Α, εἰς στενὸν χώρον σχηματιζόμενον μὲ τὸν τοῖχον ἄλλου κτηρίου, ἀνήκοντος ἴσως εἰς περίοδον μᾶλλον προκεχωρημένην (ΜΜ ΙΑ), ἀνευρέθη ὀλόκληρος σειρὰ ἀγγείων, λίαν χαρακτηριστικῶν, ἀνηκόντων εἰς τὴν ΠΜ ΙΙΙ φάσιν (πίν. 234α). Ἦσαν κύαθος μόνωτος μὲ διπλᾶς λοξὰς γραμμάς, κύπελλον τύπου ὠοθήκης μὲ λεπτὰ τοιχώματα, βαθὺ κωνικὸν κύπελλον, δύο κύπελλα μὲ τοξωτὰς ταινίας, ἓν κυάθιον μὲ θλαστὴν παρειὰν καὶ μεγάλην τοξοειδῆ λαβήν, ἄλλο ἡμισφαιρικὸν μὲ ἐλισσομένην γραμμὴν, ἄλλα δύο κυάθια μὲ τοξοειδῆ λαβήν, ἄλλο ὑψηλὸν κύπελλον μὲ τέσσαρας ταινίας, κύπελλον μὲ λευκὴν διακόσμησιν ἐπὶ κηλιδωτοῦ βάθους, τμήμα ραμφοστόμου προχοΐσκης μὲ λοξὰς διπλᾶς ταινίας πλαισιουμένας μὲ σειρὰς κοκκίδων, κύπελλον μὲ στιλπνὸν βάθος καὶ περιθέουσαν ἐρυθρὰν ταινίαν, τμήματα ἄλλων κωνικῶν κυπέλλων, πάντα τὰ ἀνωτέρω εἰς τὴν τεχνικὴν ἀνοικοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ, ἐνῶ δύο ἢ τρία ἄλλα, ὡς κωνικὸν κύπελλον μὲ σκοτεινὴν ταινίαν, εὐμέγεθες κολουροκωνικὸν γεφυρόστομον (πίν. 24β), ἀνήκουν εἰς τὴν τεχνικὴν σκοτεινοῦ ἐπὶ ἀνοικοῦ βάθους. Μετ' αὐτῶν ἀνευρέθησαν τμήμα λοπάδος ἐκ μαρμάρου, ἐπίμηκες ὅστουν μετατραπὲν εἰς ἐργαλεῖον, τεμάχιον ὀψιανοῦ (ἄλλο τεμάχιον εἰς τὸν *loculus*) καὶ τεμάχια λεπτῶν ἐρυθρῶν ἐπιχρισμάτων.

Τὸ δεύτερον πρὸς ΝΑ. δωματίον Β ἀπεδείχθη στενεπίμηκες, ἐπεκτεινόμενον, ὡς ἐκ τῆς συνεχίσεως τοῦ ροδίνου ἐπιχρίσματος τοῦ δαπέδου καὶ πέραν τῆς δευτέρας βάσεως στηρίξεως (Β) καταφαίνεται, πρὸς τὰ ΝΑ. τοῦ ΝΔ. τοίχου διεσώθησαν ὀλίγοι μόνον λίθοι, ἀλλ' ὅτι τὸ δωματίον ἑτεροματίζετο ἐκεῖ φαίνεται ἐκ τῆς κατ' εὐθείαν γραμμὴν διακοπῆς τοῦ ἐπιχρίσματος τοῦ δαπέδου. Ἐπὶ τοῦ κεκονιαμένου δαπέδου εἶχον καταπέσει ἄλλα κονιάματα τῶν τοίχων εἰς θέσιν ἀνάστροφον.

Ὁ ἀμέσως πρὸς ΝΔ. καὶ εἰς ἐγγὺς ἀπόστασιν τῶν δωματίων Α καὶ Β

τοῖχος κάμπτεται κατ' ὀρθὴν γωνίαν καὶ διέρχεται ἀκολουθῶς ὑπὸ τὸν ΝΔ. τοῖχον τοῦ Μαγειρείου· τὸ πλάτος του διακρίνεται εἰς τὸ ἀνοιγμα τῆς θύρας (πίν. 235α), ἣτις πιθανῶς διὰ δύο βαθμίδων ἔφερεν εἰς τὸ εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον κείμενον δωμάτιον XXXII. Κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς γωνίας τοῦ καμπτομένου τοῖχου, ἀπέκειντο, ὡς εἰς μυχόν, ἄλλα ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ἀνήκοντα εἰς τὴν MM IA περίοδον, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ συνέπειαν θὰ ἀνῆκε καὶ τὸ κτήριον τοῦτο (ἐν κύπελλον τοῦ τύπου τῶν διωρόφων κοσμεῖται μὲ ἐρυθρὰς ταινίας καὶ τριγωνικὰς διατάξεις). Εἰς τὸ αὐτὸ κτηριακὸν συγκρότημα ἀνήκει, φαίνεται, ὁ παράλληλος τοῖχος, ὁ βαίνων εἰς βαθύτερον τοῦ δαπέδου στρώμα κατὰ μῆκος τοῦ ΝΔ. τοῖχου τοῦ διαδρόμου XXXI, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν περισυλλεγέντων ὀστράκων (χείλος λεπτοῦ κυπέλλου μὲ κατακορύφους κυματοειδεῖς γραμμὰς). Ἴσως καὶ τὸ ἐπίσης εἰς βαθύτερον στρώμα ἀποκαλυφθὲν διατοίχισμα κατὰ τὸ ΒΔ. ἄκρον τοῦ διαδρόμου ἀνήκει εἰς τὸ αὐτὸ σύνολον (παλαιότερα ὄστρακα καὶ ἄωτον μὲ κυρτὰς πλευρὰς κυπελλίδιον), ἐνῶ ἀντιθέτως ἄλλη γειτονικὴ γωνία εἰς κατὰ τι χαμηλότερον στρώμα ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ΠΜ III συγκροτήματος. Μεταξὺ λίθων κατὰ τὸ κέντρον τοῦ διαδρόμου εἰς βάθος 0.20 - 0.30 ὑπὸ τὸ ἐπίπεδον τοῦ δαπέδου τοῦ διαδρόμου ἀνευρέθη τμῆμα ἀβαθοῦς λιθίνης λεκάνης μὲ ἐπίπεδον περιχεῖλωμα, ἀσφαλῶς ΠΜ III χρόνων. Εἰς τὸ ὑπόστρωμα τοῦ διαδρόμου XXXI, ἀποτελεσθέντος ἐκ θαλασσίων χαλίκων καὶ τεμαχίων χαλिकासβέστου, τὰ ὄστρακα ἐφαίνοντο MM IA (ὄστρακα κυπέλλου μὲ ἐρυθρὰν ταινίαν καὶ λεπτὰς λευκὰς γραμμὰς)· τινὲς πλάκες ἐφαίνοντο ὅτι ἀπετέλουν λείψανα τῆς στρώσεως τοῦ δαπέδου. Ὑπὸ ταύτην ὑπῆρχε συμπαγὴς στρώσις κονιαμάτων καὶ πηλοχάματος. Τὸ κατώφλιον τῆς θύρας πρὸς τὸ μαγειρεῖον εἶχε συμπληρωθῇ διὰ πλακοειδῶν λίθων καὶ κατ' αὐτὸ περισυνελέγη αἰχμὴ βέλους ἐκ πυριτολίθου. Παρὰ τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν πωρίνην βάσιν παραστάδος, κατὰ τὴν δίοδον πρὸς τὸ τετράγωνον δωμάτιον IX, ἣτις ἐπλαισιούτο ὑπὸ ξυλίνων δοκῶν, τῶν ὁποίων ἀπηνθρακωμένα λείψανα ἀνευρέθησαν εἰς τόρμους, περισυνελέγη πρισματικὸν τεμάχιον στεατίτου· ὅμοια πρὸς αὐτό, ἔχοντα ἀτρακτοειδεῖς μᾶλλον ἀκανονίστους πλευρὰς, ἀνευρέθησαν τοιυλάχιστον δέκα, κατεσπαρμένα ἀνὰ τὸν ΒΑ. καὶ ΝΑ. τομέα τοῦ Ἀνακτόρου.

Εἰς τὴν Κεντρικὴν αὐλὴν (πίν. 235β) ἀφηρέθη τὸ ὑπόλοιπον τῆς καλυπτούσης τὸ ΝΑ. καὶ ΝΔ. μάλιστα τμῆμα ἐπιχώσεως. Νέοι σωροὶ λίθων ἀπεκαλύφθησαν, κυρίως κατὰ μῆκος τῶν προσόψεων, μέγα μέρος δὲ τῶν λίθων τούτων ἦσαν πελεκητοὶ παρόλῳθοι, οἱ μεγαλύτεροι καταπεσόντες ἴσως ἐκ τοῦ ἐπιστυλίου τῆς μετὰ πεσῶν καὶ κίονος προσόψεως τῶν μεγάλων αἰθουσῶν τῆς Ἀνατολικῆς πτέρυγος. Τὰ στρώματα τῶν λίθων τούτων ἐκαθαρίσθησαν μὲ ἐπιμέλειαν καὶ ἐφωτογραφήθησαν, ὡς μαρτυροῦντα τὸν τρόπον καταστρο-

φῆς τοῦ ἀνακτόρου. Εἰς πολλὰ σημεῖα ὑπῆρχον σωροὶ κεκαυμένων πλίνθων, μάλιστα κατὰ τὸ κέντρον καὶ τὴν νοτίαν περιοχὴν πλησίον τῆς ΝΑ. προσόψεως. Ἀφθονα κονιάματα παρατηρήθησαν ἔξω τοῦ διαδρόμου XXXVIII καὶ τῆς αἰθούσης XXXIX. Μεταξὺ τῶν κονιαμάτων τούτων, πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ διαδρόμου, ἀνεγνώρισθησαν τμήματα μεγάλου ζεύγους ἱερῶν κερμάτων ἐκ κονιάματος, ἴσως ἀρχικῶς τοποθετημένου ἄνωθι τῆς εἰσόδου ταύτης. Ἐν σκέλος τούτου διετηρεῖτο ὁλόκληρον. Πολλὰ τεμάχια κεκαυμένων ξύλων ἀπεκαλύφθησαν κυρίως εἰς τὸ πρὸ τῶν θυρῶν τῆς δυτικῆς πτέρυγος καὶ τῆς ΒΑ. στοᾶς τμήμα. Τὸ δάπεδον τῆς αὐλῆς ἀνευρέθη βαθύτερον, ἀπὸ ὅτι εἶχεν ἀρχικῶς ὑποτεθῆ, ἀπετελεῖτο δὲ ἐξ εἰδους πηλασβέστου, διασωζόμενον καλύτερον κατὰ τὸ ΒΑ. καὶ τὸ πρὸ τῆς ΝΑ. προσόψεως τμήμα. Ἐκαλύπτετο ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ λεπτοῦ σχετικῶς στρώματος, μέλανος ἐκ τοῦ πυρός. Εἰς τὸ στρώμα τοῦτο ἀνευρέθη εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῆς ΒΑ. στοᾶς μέγα χαλκοῦν κάτοπτρον διαμ. 0.23 μ., διασωζον τὰς δύο ὁπὰς τῆς λαβῆς καὶ ἵχνη ξύλου (πίν. 236α). Εἶναι ἐν τῶν μεγαλυτέρων εἰς τὸν κρητομυκηναϊκὸν κύκλον. Πολὺ πλησίον τοῦ κατωφλίου περισυνελέγη ἐκ τοῦ κεκαυμένου στρώματος χρυσοῦς κρίκος ἐκ παχέος σύρματος τετραγώνου τομῆς, συστραφέντος εἰς κύκλον, διαμ. 0.03 μ. Ἴσως ἀπετέλει ἐξάρτημα καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ διέφυγεν ἀπὸ ἄτομον φεῦγον ἐν σπουδῇ κατὰ τὴν ὥραν τῆς καταστροφῆς. Διάφορα ἄλλα μικρὰ ἀντικείμενα περισυνελέγησαν ἐκ τοῦ κοσκινισθέντος χώματος τῆς αὐλῆς ἢ ἐκ τοῦ δαπέδου: μικκύλον ἄωτον ἀγγεῖδιον, τμήμα χύτρας μὲ διακόσμησιν ἐμπιέστου σχοινίου σπειροειδῶς ἐσωτερικῶς ἐλίσσομένου, δυσκοειδὲς ὑφαντικὸν βάρος, ἄλλο κυβικὸν μὲ ἀποτύπωμα σφραγίδος, τμήμα βαθμιδωτοῦ βάθρου διπλοῦ πελέκεως, τοῦ ὁποῦ τοῦ ἄνω ἤμισυ ἀνευρέθη εἰς τὸν προθάλαμον τοῦ βοηθητικοῦ δωματίου τοῦ Μαγειρείου I, γλωσσοειδὲς χαλκοῦν μαχαίριον, λεπίδες καὶ τεμάχια ὀψιμανοῦ, ἐργαλεῖον ἐξ ὀστοῦ, τεμάχια κονιάματος ἐξ ἄρμων διαχώρων, ἐρυθρὰ τὸ χρῶμα, ἴσως προερχόμενα ἐκ τοῦ δαπέδου τῶν αἰθουσῶν κατοικίας τοῦ ἄνω ὀρόφου τῆς Ἀνατολικῆς πτέρυγος κ.ἄ.

Εἰς τὸν Βορειοανατολικὸν τομέα ἡ ἔρευνα ἐπροχώρησεν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μαγειρείου XXXII καὶ τοῦ συναπτομένου πρὸς τοῦτο βοηθητικοῦ δωματίου I, μετὰ τοῦ προθαλάμου του, ἢ βαθμιδωτῆ πρόσβασις πρὸς τὸ ὅποιον εἶχεν ἥδη πέρυσιν ἀναφανῆ. Ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἀνακαλυφθεῖσα κατὰ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν ἐστία μὲ τὴν χύτραν εἰς τὴν θέσιν της δὲν ἦτο ἀκριβῶς κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ εὐρυχώρου δωματίου. Ὁ ΝΑ. τοίχος ἐπέκεινα τοῦ κατωφλίου ὀπισθοχώρει ὀλίγον, ἵνα δημιουργήσῃ πρόσβασιν εἰς στενὴν ἄνοδον, προφανῶς διὰ μικρᾶς ξυλίνης κλιμακίδος καμπτομένης πρὸς τὰ ΝΑ. τοῦ δωματίου I. Ὁ ἰσοπεδωθείς κατὰ βαθμίδας κατὰ τὴν πρόσβασιν βράχος καὶ τὸ ἡμιτοίχιον κατ' ἐπέκτασιν τοῦ ΝΑ. τοίχου ἐδημιούργουν τὴν

κατάλληλον βάσιν καὶ στήριξιν. Λόγω τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν διαλυθεισῶν πυρκαϊύστων πλίνθων τῶν ἀποτελούντων τὸ κύριον μέρος τοῦ ΝΑ. τοῖχου, ἄνω τῆς λιθίνης κρηπίδος ὑπῆρξε δύσκολος ἡ διευκρίνησις τοῦ τμήματος τούτου. ΒΑ. τοῦ ἰσχυροῦ ΒΑ. τοῖχου τοῦ Μαγειρείου, ὅστις εἶχε χρησιμοποιηθῇ καὶ ὡς τοῖχος ἀντιστηρίξεως τοῦ ὑψηλοτέρου ἀνδῆρου, ἀνεφάνη μικρὸν διαμέρισμα ἄνευ εισόδου καὶ τοῖχος εἰσχωρῶν εἰς τὴν ὑψηλότεραν ἐπίχωσιν. Τὸ τμήμα τοῦτο δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐρευνηθῇ πληρέστερον· εἰς τὴν ἐπίχωσιν του ὅμως ἀνευρέθησαν μικρά τινα ἀντικείμενα, ὡς τεμάχια ὀψιανοῦ καὶ μολύβδινον ραβδίον. Ὅριον πρὸς τὰ ΒΔ. ἀνεφάνη λίαν ἰσχυρὸς τοῖχος ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων, εἰσχωρῶν καὶ οὗτος ἐντὸς τῆς βαθείας κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπιχώσεως.

Ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον ἐνεφάνισεν ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἀποκληθέντος Πλινθίνου δωματίου (L) καὶ τοῦ προθαλάμου του (πίν. 236β καὶ 237α). Ἀπεδείχθη ὅτι ἀμφότερα ἦσαν βοηθητικὰ διαμερίσματα τοῦ Μαγειρείου, ἀνευρεθέντα πλήρη μαγειρικῶν σκευῶν καὶ λειψάνων ἀποθηκευμένων ἢ προπαρασκευαζομένων κρεάτων. Τοῦτο δὲ ἐπεβεβαίωσε πλήρως τὴν ἐξ ἀρχῆς γενομένην ὑπόθεσιν ὅτι τὸ μέγα ὑπόστυλον δωμάτιον XXXII ἦτο Μαγειρεῖον τῶν Ἀνακτόρων. Ἡ ὀνομασία Πλινθινὸν δωμάτιον ἐδόθη ὅχι μόνον διότι οἱ τοῖχοί του εἶχον οἰκοδομηθῇ διὰ πλίνθων ἐπὶ λιθίνης κρηπίδος, ἀλλὰ κυρίως διότι ὀλόκληρος πλινθινὸς τοῖχος, συνιστάμενος ἐκ λίαν εὐμεγέθων πλίνθων, διαστάσεων 0.60×0.40 μ., κατέπεσεν εἰς λοξὴν θέσιν ἐντὸς τοῦ δωματίου καὶ αἱ πλίνθοι του διετήρησαν τὴν συνοχήν των, κατὰ τρόπον ὥστε τὸ σύνολον νὰ ἀποτελῇ τὸ μᾶλλον χαρακτηριστικὸν παράδειγμα καταπεσόντος πλινθίνου τοῖχου εἰς ὀλόκληρον τὸν κρητομυκηναϊκὸν κύκλον. Ἀπεδείχθη οὕτω ἡ δομικὴ τῶν πλινθίνων τοίχων, οἵτινες ὀικοδομοῦντο διὰ πλίνθων, τῶν ὁποίων τὸ μῆκος κατελάμβανεν ὀλόκληρον τὸ πάχος τοῦ τοῖχου. Κατεβλήθη προσπάθεια νὰ διατηρηθῇ τὸ καλύτερον διασωζόμενον τμήμα τῶν πλίνθων, καίτοι ὑπ' αὐτὰς εὗρίσκοντο μαγειρικὰ σκεύη καταπλακωθέντα. Σχέδιον τοῦ ἀρχιτέκτονος Shaw ἀπέδωσε τὴν θέσιν τῶν καταπεσουσῶν πλίνθων καὶ τῶν κατὰ χώραν μαγειρικῶν σκευῶν τόσον τοῦ δωματίου L ὅσον καὶ τοῦ προθαλάμου του. Ὑπὸ τὰς πλίνθους διεκρίνοντο, ἐν μέρει ὑπ' αὐτὰς καταπλακωθέντα, τινὰ τῶν σκευῶν, μάλιστα χύτραι. Εἰς ὑψηλότερον ὅμως στρῶμα, ἴσως προελθόντα ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου διὰ πτώσεως, βάσις μεγάλου πίθου καὶ ἀμφορεὺς εἰς δύο τμήματα ἀνευρέθησαν κατὰ τὸν ΒΑ. τοῖχον καὶ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν. Τὰ ἐντὸς τοῦ δωματίου L περισυλλεγένητα σκεύη ἦσαν τὰ ἀκόλουθα: Ἀμφορεὺς με ἑλλειπτικὸν στόμιον, σταμνοειδὲς δοχεῖον με τοξωτὰς λαβὰς, τέσσαρα πυριατήρια ἐπὶ ὑψηλοῦ κυλινδρικοῦ ποδὸς διαφόρων μεγεθῶν, τὸ ἐν μέγα με σταυροειδὲς διαχωρίσμα (πίν. 237β), ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν λεπτὰ κεκαυμένα ὀστᾶ ζώου,

σειρὰ ἑπτὰ χυτρῶν τριποδικῶν μὲ μικρὰς τοξοειδεῖς λαβὰς καὶ πρόχυσιν διαφορῶν μεγεθῶν, τῶν πλείστων φερουσῶν σαφῇ ἵχνη μελάνσεως ἐκ τοῦ πυρός, μία πηλίνη ἐσχάρα ἐπὶ ποδίσκων καὶ τρεῖς μόνωτοι κυαθίσκοι. Τὰ σκευὴ ἦσαν τοποθετημένα περὶ τὸν τοῖχον, παρὰ δὲ τὰς χύτρας τοῦ ΒΑ. τοίχου ἀνευρέθησαν τέσσαρες σιαγόνες ζώων καὶ ἄφθονα ὅστ᾽, ἀποτελοῦντα ὀλόκληρον στρῶμα (πίν. 238α), οὕτως ὥστε νὰ παραμένῃ ἀμφίβολον ὅτι τὰ πρὸς ὀπτῆσιν κρέατα περιεῖχοντο μόνον ἐντὸς τῶν χυτρῶν.

Κατὰ τὴν εἴσοδον, καὶ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ΝΑ. τοίχου (πίν. 238β), κατὰ τὴν Β. γωνίαν καὶ ἐντὸς σκάμματος διήκοντος καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ΝΑ. τοίχου ὑπῆρχεν ἄλλη σειρὰ μαγειρικῶν σκευῶν, τῶν ἀκολούθων :

Τοῦλάχιστον δώδεκα χύτραι διαφορῶν μεγεθῶν, ἀμφορεὺς μὲ ἑλλειπτικὸν στόμιον, σταμνοειδὲς σκεῦος καὶ σκεῦος μὲ ποδίσκους (ἐντὸς τοῦ σκάμματος, τοῦ χρησιμεύσαντος ἴσως ὡς ἐστία, παρὰ τὸ ὅποιον κατὰ τὸν ΝΑ. τοῖχον πρόχειρον ὑψηλὸν θρανίον, ἴσως δι' ἀπόθεσιν σκευῶν, πλάτους 0.30-0.40 μ.), λίθινον τριποδικὸν λεκανοειδοῦς μορφῆς ἰγδίων ἐκ τραχύτου λίθου, τμῆμα τῆς ἐσχάρας, τῆς ὁποίας ἄλλο τμῆμα εὐρέθη εἰς τὸ δωμάτιον L, καὶ μία σειρὰ ἐκ πέντε μικκύλων ἀγγείων, ὡς ἀθυρματικῶν, ἀνευρεθέντων κατὰ τὸ σκάμμα τοῦ ΝΑ. τοίχου (ἐν ἀμφοροειδὲς, μία προχοΐσκη, ἐν σταμνοειδὲς καὶ δύο σκύφοι γεφυρόστομοι). Τέσσαρες στεατίται πρισματικοὶ ἀνευρέθησαν εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν καὶ κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Μαγειρείου, ὡς ἐπίσης φλεβωτὸς πυριτικὸς λίθος καὶ τὸ πρόσθιον τμῆμα πλαστικοῦ σκεύους, παριστῶντος ἴσως ἄμνόν. Ὁ προθάλαμος εἶχε δάπεδον ἐκ μικρῶν θαλασσίων χαλίκων (βοτσάλων), καλυψάντων τὸν ἰσοπεδωθέντα βράχον. Ὁ ΝΑ. τοῖχος, ὅστις ἀπετέλει τὸ διαχώρισμα πρὸς τὸ κλιμακοστάσιον, ἦτο ἐπίσης ἐκ πλίνθων, μικροτέρων ὅμως διαστάσεων, καὶ εἶχε τρεῖς καθέτους ξυλοδεσιὰς. Πλίνθινος ἦτο καὶ ὁ ΝΑ. τοῖχος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίχθησαν αἱ πλάκες τοῦ ἐρεισινώτου τοῦ θρανίου τῆς στοᾶς - ἀναπαντηρίου XXXIV. Τὸ μεταξὺ τῶν δωματίων L καὶ LI διαχώρισμα ἦτο πολὺ παχύ, ἀποτελεσθὲν ἐκ μεγάλων πλίνθων. Ἀμέσως πρὸς ΒΑ. τοῦ δωματίου L ἀνευρέθη πρόχους καὶ τμῆμα λιθίνου ἀγγείου.

Ἀμέσως πρὸς ΝΑ. τῶν βοηθητικῶν διαμερισμάτων τοῦ Μαγειρείου ἀνεκαλύφθησαν δύο στενεπιμήκεις χώροι, διαχωριζόμενοι ὑπὸ ἡμιτοιχείου, μὲ εἴσοδον ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς ΒΑ. Στοᾶς (LI)· ἐντὸς τῶν δωματίων τούτων δὲν ἀνευρέθη διαμεμορφωμένον δάπεδον, ἀλλ' ὁ βράχος ἀνῆρχετο βαθμὴδὸν ἀπὸ ΝΑ. πρὸς ΒΑ. Εἶναι σαφές ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ κλωβοῦ τοῦ κυρίου κλιμακοστασίου, τοῦ φέροντος εἰς τὸν ἄνω ὄροφον τῆς Βορείας πτέρυγος. Ἡ ἄγουσα πρὸς αὐτὸ θύρα ἔχει κατώφλιον καὶ διαμεμορφωμένας παραστάδας, εἰς κυβόλιθον τῆς ὁποίας εἶναι χαρακτὸν τὸ σύμβολον τοῦ διπλοῦ πελέκεως καὶ εἰς τὸ ἄνοιγμα περισυνελέγησάν τινα ὄχι σημαντικὰ ἀγγεῖα.

Πολλὰ ἄωτα κύπελλα ἀνευρέθησαν εἰς τὸ ΒΔ. σκέλος, ὁμοῦ μὲ σκύφον καὶ μέγα πόδα χύτρας, ἔχοντα ράχιν μὲ μίμησιν ἐμπιέστου σχοινίου. Λιθορριπὴ εἶχεν ἐξισώσει τὸ ἐκ βράχου δάπεδον εἰς τὸ ΒΔ. σκέλος. Ἐκεῖ, κατὰ τὸν ΒΔ. τοῖχον, ἀνεκαλύφθη εὐμέγεθες διπλοῦν ἱερὸν κέρας ἐκ πωρολίθου, ἐν μέρει ἑλλιπές, ἀλλὰ διασῶζον τὸ ὕψος του (0.21 μ.) καὶ μῆκος 0.37 μ. (πίν. 239α).

Ἐκ τῆς ΒΑ. Στοᾶς ἦσαν προφανῶς προσιτά, καίτοι ἡ θύρα δὲν διακρίνεται εὐκρινῶς, τὰ παραλλήλως πρὸς τὸ κλιμακοστάσιον κείμενα διαμερίσματα LIII καὶ LIV, διαχωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων δι' ἡμιτοιχείου, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μεγαλύτερον καὶ ἐσώτερον ἔχει πλευρικῶς κατὰ τὸ βάθος του εἶδος μυχοῦ μὲ ἀποθέτην, διαχωριζόμενον ὑπὸ τοιχείου. Πεσσὸς ἐκ τριῶν κυβικῶν πωρολίθων μὲ τοὺς συνήθεις τορμίσκους ἀποτελεῖ τὸ τέρμα τοῦ διαχωριστικοῦ πρὸς τὸν μυχὸν τοίχου, προφανῶς στηρίξας ξυλίνην παραστάδα. Μέγας κυβόλιθος εἶχε καταπέσει ἐκ τῆς Β. γωνίας ἐντὸς τοῦ μυχοῦ, ἀλλ' ὀλόκληρος ὁ ΒΑ. τοίχος, ἀποτελῶν συνέχειαν τοῦ ΒΑ. τοίχου τοῦ πλινθίνου δωματίου, ἦτο ἐκ πλίνθων. Καὶ εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦτο διεκρίνοντο σαφῶς τὰ ἐπ' ἀλλήλα στρώματα τῶν κεκαυμένων πλίνθων πυρροῦ χρώματος καὶ τοῦ μέλανος τοῦ δαπέδου. Τὰ ἀντικείμενα τοῦ δωματίου ἦσαν ὄχι σημαντικά, κωνικά τινα κύπελλα, τεμάχιον ὀψιανοῦ, ἐν ἐκ τῶν μικρῶν πρισματικῶν ἀντικειμένων ἐκ στεατίτου καὶ γλωσσοειδῆ ὕφαντικά βάρη (ἢ βάρη δικτύων (:)), μὲ δύο μικρὰς ὁπὰς καὶ ἐγκοπὴν κατὰ τὴν εὐθείαν ἀπόληξιν. Τὸ συνεχόμενον μικρότερον διαμέρισμα LIII ἔδωκε περισσότερα σκεύη καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ὅμως, φαίνεται, εἶχον καταπέσει ἐκ τοῦ ἄνω ὁρόφου. Μεταξὺ τούτων ἦσαν τινα μεγαλύτερα ἀγγεῖα, ἐν μέρει ἑλλιπῆ, ὡς πρόχους καὶ ἀμφορεῖς, πολλὰ ἄωτα κωνικά κύπελλα, μέγα πύραυνον μὲ μεγάλην τοξοειδῆ λαβήν, ἀνευρεθὲν ἀνάστροφον εἰς τὸ ἀνοιγμα τῆς πρὸς τὴν στοᾶν εἰσόδου ὑπὸ στρώμα πλίνθων, ἀμφίκυρτον δισκοειδὲς πῶμα, κυαθίσκος μὲ ἐσωτερικὸν στυλίσκον ἀποκοπέντα κ. ἄ. Ἐπίσης περισυνελέγη τμήμα λιθίνης τρητῆς στάθμης. Προφανῶς ἐκ τραπέζης κεκονιαμένης προσφορῶν προέρχονται μικρὰ τεμάχια ἐπιχρισμάτων, τινὰ περιφερῆ καὶ γωνιακά, εἰς θαυμασίαν τεχνικὴν καὶ στίλβοντα, κοσμούμενα μὲ ταινίας καὶ θεούσας σπείρας μὲ ἐρυθρὸν ὀφθαλμόν· τεμάχια τινα φαίνονται νὰ προέρχωνται ἐκ τοιχογραφίας. Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ δωματίου περισυνελέγη ἱκανὸς ἀριθμὸς τεμαχίων κισήρεως, δι' ὧν ἐπληρώθη ὀλόκληρον σακκίδιον, καὶ ἐν τεμάχιον, μεγαλύτερον ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀνευρεθέντα, ἐκ χυτῆς μάζης, ἐντὸς τῆς ὁποίας διακρίνεται σπογγώδης ὕλη καὶ θεῖον.

Ἐξ ἀρχῆς εἶχεν ὑποτεθῆ, λόγῳ τῆς προεκτάσεως τοῦ πλακοστρώτου τῆς ΒΑ. Στοᾶς κατὰ τὸ Α. ἄκρον πρὸς τὰ ἔσω, ὅτι θὰ ὑπῆρχεν ἐκεῖθεν δίοδος ἢ ἄνοδος πρὸς τὰ ἐσώτερα διαμερίσματα. Πράγματι ἐβεβαιώθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ διόδου κλίμακος ξυλίνης, ἀνερχομένης πρὸς τὰ ἀνώτερα ΒΑ.

κατ' ἀνδρα διατεταγμένα διαμερίσματα τοῦ 'Ανακτόρου. Καὶ λείψανα μὲν τῆς κλίμακος ταύτης ἐλάχιστα ἀνεφάνησαν, ὅμως ὁ βράχος καὶ ἐνταῦθα ἀνήρχετο ἐπικλινῶς μέχρι φράγματος τοιχείου κατὰ τὸ ΒΑ. ἄκρον, προοριζομένου διὰ τὴν ὑποστήριξιν κλίμακος. Ὁ χώρος τῆς sottoscala (LV) εἶχε χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν ἀπόθεσιν παμπληθῶν σκευῶν κοινῆς χρήσεως, μάλιστα κυπέλλων καὶ κυάθων καὶ μεγαλυτέρων πηλίνων μαγειρικῶν σκευῶν (πίν. 240α καὶ β). Ὑπολογίζεται ὅτι τὰ περισυλλεγέντα εἰς τὸν χώρον τοῦτον ἀγγεῖα δὲν ἦσαν ὀλιγώτερα τῶν τριακοσίων. Ἐκαθαρίσθησαν κατὰ χώραν, ἐφωτογραφήθησαν καὶ ἐσχεδιάσθησαν πρὶν ἢ περισυλλεγοῦν. Πλὴν τῶν παμπληθῶν κυπέλλων, κατὰ τὸ πλεῖστον ἁώτων, καὶ κυάθων, τὰ ὅποια ἀπετέλουν παχὺ στρῶμα, περισυνελέγησαν τὰ ἀκόλουθα μεγαλύτερα πήλινα σκεύη κατὰ κατηγορίας : περὶ τὰς 10 πρόχοι, 3 ἢ 4 ἀμπορεῖς μὲ ἐλλειπτικὸν στόμιον, ἀγγεῖον ἴσως τοῦ τύπου τῶν σταμνοειδῶν, περὶ τὰς 10 τριποδικαὶ χύτραι, τέσσαρα πυριατήρια, τῶν ὁποίων ἓν μὲ διαχώρισμα ἐκ διασταυρουμένων ραβδίων, δύο δισκοειδῆ καλύμματα, λοπάδιὰ τινα καὶ πέντε κύαθοι τοῦ εὐρέος τύπου. Περισυνελέγη ἐπίσης μικρὸν τεμάχιον λιθίνου ἀγγείου. Εἶναι δύσκολον νὰ ἐρμηνευθῇ διατὶ ἀκριβῶς κατὰ τὴν εἴσοδον καὶ κατὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν κατεσκευάσθη διὰ πλακῶν εἶδος ὀρθογωνίου ἐστίας, ἐχούσης δάπεδον ὑψηλότερον κατὰ 0.40 μ. τοῦ πλακοστρώτου τῆς στοᾶς, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκλείσθη μία θύρα ἐπικοινωνίας πρὸς τὸ ἀμέσως πρὸς ΒΑ. συνεχόμενον δωμάτιον LVII (πίν. 240α). Ἴσως ἐχρειάσθη ὡς πρόχειρος ἐστία, ἴσως ἐξυπηρέτησεν ἄλλον λόγον. Τὸ στρῶμα τέφρας ἐντὸς τῆς ἐστίας εἶχε πάχος 0.10 μ. Ἡ κατασκευὴ ὅμως ταύτης θὰ παρημποδίζεν ὅπωςδήποτε τὴν ἐλευθέραν διὰ τῆς κλίμακος ἐπικοινωνίαν. Καὶ εἰς τὸν χώρον τῆς ἐστίας κατέπεσον ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου τμήματα τοῦ στιλπνοῦ διακοσμήτου κονιάματος ἐκ βομοῦ μὲ ἐρυθρὰν καὶ κιτρίνην ταινίαν, ὡς καὶ τεμάχιον ἐπιχρίσματος ἰόχρουν· ἐπίσης περισυνελέγησαν καὶ ἐνταῦθα τεμάχια κισήρεως.

Εἰς τὸν Νοτιανατολικὸν τομέα τὸ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἀποκαλυφθὲν συγκρότημα δωματίων διεσαφήθη πληρέστερον (πίν. 239β), καίτοι δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ πλήρης ἐξερεύνησις, λόγῳ τοῦ μεγάλου πλῆθους τῶν ἀνευρεθέντων σκευῶν, τῶν πληρούντων πολλὰ δωμάτια τοῦ χώρου. Πάντως παρηκολουθήθησαν οἱ περιμετρικοὶ τοῖχοι πρὸς τὰ ΒΔ. καὶ τὰ ΝΔ., οἵτινες ἐμφανίζουν περιέργον ἀπόκλισιν προσανατολισμοῦ, προφανῶς προσαρμοζόμενοι πρὸς τὴν λοξὴν διάβασιν XLIX τὴν ὁδηγοῦσαν εἰς τὴν Κεντρικὴν αἰλὴν. Κατὰ τὴν διάβασιν ταύτην εἶχε καταπέσει ἱκανὸς ἀριθμὸς μεγάλων πελεκητῶν πωρολίθων ἐκ τῆς προσόψεως τοῦ δωματίου XLVI καὶ τῆς Β. γωνίας τοῦ XLVII· μεταξὺ τούτων εἰς τῶν μεγαλυτέρων ἐμφανίζει ὀδόντωσιν, ὡς νὰ ἦτο βάσις παραστάδος. Ἄλλος εἶναι λίαν ἐπιμήκης. Ἀκριβῶς κατὰ τὴν προέχουσαν γωνίαν εἶχον καταπέσει, ἴσως ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου, πήλινά τινα

σκεύη καὶ τμήματα ἀγγείων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τμήμα ἐκ τοῦ χείλους εὐρέος καδοειδοῦς σκεύους μὲ πλαστικὴν κατὰ δακτυλίους διαμόρφωσιν, τοῦ ὁποίου ἄλλα τμήματα ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν Β. γωνίαν τοῦ δωματίου XLVII. Εἰς ὄχτος κάτω τοῦ διαμερίσματος XLVIIa ἐξέρχεται κατευθυνόμενος ἐπέκεινα τοῦ λοξοῦ τοίχου (περιβόλου) καὶ συναντᾷ ἄλλην διακλάδωσιν ὀχτοῦ διερχομένην ὑπὸ τὸν ΝΔ. τοῖχον τῆς Αἰθούσης τῶν Συμποσίων. Κατὰ τὴν διάβασιν ἠρευνήθη μία γωνία παλαιότερου τοίχου (MMIII;) ὑπὸ τὸ ἐπίπεδον τοῦ δαπέδου.

Εἰς τὸ δωμάτιον XLII ἀνευρέθησαν, ὡς προεβλέπετο, καὶ ἄλλα σκεύη πλὴν τῶν δέκα καδοειδῶν καὶ τοῦ χαλκοῦ τρίποδος, τῶν ἀνευρεθέντων εἰς τὸ ΒΑ. τμήμα αὐτοῦ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος. Καὶ τὰ νέα ἀποκαλυφθέντα, κυρίως κατὰ μῆκος τοῦ ΒΔ. τοίχου, εἶχον τὸν αὐτὸν χαρακτήρα ἀγγείων οἰκιακῆς χρήσεως, κατὰ τὸ πλεῖστον καδοειδῶν ἢ σταμνοειδῶν (πίν. 241). Τινὰ εἶχον καταπλακωθῇ ἐκ καταπεσόντων πελεκητῶν λίθων. Τὰ σκεύη ἦσαν τὰ ἀκόλουθα: ἕξ εὐρύστομα κατὰ τὸ πλεῖστον σταμνοειδῇ μὲ τοξοειδεῖς λαβάς, τὸ ἐν μὲ προχοὴν μὲ ἀκίδας, εἰς ἐν τῶν ὁποίων ἀνευρέθη μεγάλη σιαγὼν ζώου, δύο καδοειδῇ μὲ κυλινδρικὸν σῶμα, τέσσαρα καλύμματα μὲ τοξοειδεῖς λαβάς (ἐν μὲ 5) ἐπίπεδα ἢ μὲ περιχιλωμα, τὰ δύο ἀνευρεθέντα ἐντὸς ἀγγείων, ἐν βαθὺ καδοειδὲς ἐλλειπτικοῦ σχήματος μὲ πρόχυσιν, κυάθιον καὶ κωνικὸν κύπελλον, τρία πυριατήρια, τῶν ὁποίων τὰ δύο μὲ τρητὸν κυλινδρικὸν πόδα, πῶμα χύτρας μὲ διάφραγμα ἡμισφαιρικὸν ἄνω καὶ τρητὸν κάτω, εἰς μέγας ἀμφορεὺς μὲ ἐλλειπτικὸν στόμιον, δύο χυτροειδῇ ἀγγεῖα καὶ ἐν λίαν ἀβαθεῖς λεκανίδιον. Ἐπίσης περισυνελέγησαν πυρὴν ὀπιανοῦ, τεμάχιον κισήρεως καὶ θαλασσία ἀχιβάς. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἕξ ὀστρακασβέστου περισυνελέγησαν χαλκᾶ τινα ἐλάσματα, ἴσως τοῦ τρίποδος. Εἰς βάθυσμα ἐκ καθιζήσεως τῆς Α. γωνίας εὐρέθη τὸ κάτω μέρος ἀγγείου περισυλλεγέντος τὸ παρελθὸν ἔτος. Προσδιωρίσθη ἡ ἀκριβὴς θέσις τῆς εἰσόδου ἐκ τῆς Κεντρικῆς αὐλῆς. Τὸ ἀμέσως πρὸς ΝΔ. δωμάτιον XLIII ἐπεκoinώνει, φαίνεται, ἀρχικῶς διὰ δύο θυρῶν μετὰ τοῦ δωματίου XLII, τῶν ὁποίων ἡ μία ἐκλείσθη, ὅταν κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου κατεσκευάσθη θρανίον κεκονιαμένον· διακρίνεται ὅμως ἡ πωρὴν παραστάς τῆς κλεισθείσης θύρας. Θρανίον εἶχε κατασκευασθῇ καὶ κατὰ τὴν Νοτίαν γωνίαν κατὰ τὸν ΝΔ. τοῖχον, ὁμοίως ἐπίχριστον καὶ καλῶς διατηρούμενον, εἰς μῆκος 1.20 μ. μὲ πλάτος 0.42 μ. Ἐπὶ τοῦ θρανίου τούτου καὶ κατὰ τὴν γωνίαν ἀνευρέθη μικρὸς χαλκοῦς τρίπους μὲ λεπτοὺς πόδας καὶ δύο τοξοειδεῖς ὀριζοντίους λαβάς, συντεθλιμμένος πῶς. Τὸ δωμάτιον ἐπεκoinώνει διὰ θύρας καὶ μὲ τὸν κύριον διάδρομον εἰσόδου, εἶχε δὲ κατὰ τὸ μέσον κίονα, τοῦ ὁποίου ἐσώθη ἡ κυλινδρική μικρὰ βάσις (διαμ. 0.42 μ.). Τὸ δάπεδον ἦτο καὶ ἐνταῦθα ἐκ χαλκασβέστου, καλῶς διατηρούμενον. Καθ’

ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ δωματίου, ἰδίᾳ ὅμως κατὰ τὸ κέντρον, ἡπλοῦτο τὸ κεκαυμένον στρώμα, πάχους 0.10 - 0.15 μ. Καὶ ἐνταῦθα διεκρίνετο ἡ διαδοχὴ τῶν στρωμάτων, τεφροῦ, πυρροῦ καὶ μέλανος. Περὶ τὴν βάσιν περι-συνελέγησαν πολλὰ περικεκομμένα εἰς διάφορα σχήματα ἐλάσματα, τὰ ὅποια ἀρχικῶς εἶχον νομισθῇ ὅτι προέρχονται ἐκ διπλῶν περιτέχνων χαλκῶν πελέ-κεων. Τεμάχια χαλκῶν πελέκεων ὑπῆρχον πάντως μεταξὺ τῶν ἐλασμάτων. Καὶ ἄλλα μικρὰ ἀντικείμενα περισυνελέγησαν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ στρώματος δαπέδου : ὥς τμήμα ἐξαρθήματος ἐξ ὀρείας κρυστάλλου, ἴσως εἰς σχῆμα ναυτίλου, χαλκῇ περόνῃ ἢ ὀπεύς, πήλινον ἀντικείμενον ὥς ἄκρος πούς, ἄλλο ὅμοιον ἐκ φαγεντιανῆς, μικρὸς δίμυξος ἐκ στεατίτου λύχνος μὲ βοστρυχοειδεῖς σπείρας ὥς διακόσμησιν, ἀτυχῶς σεσαθρωμένος, κορμὸς εἰδω-λίου τοῦ τύπου τῶν γυναικείων τοῦ Πετσοφᾶ μὲ περιλαίμιον τύπου Μεδί-κων, τοῦ ὁποίου ἡ παρουσία εἰς τὸ στρώμα εἰς τὸ ὁποῖον ἀνευρέθη παραμένει δυσεξήγητος, τεμάχιον ὀψιανοῦ, πολυάριθμα ὄστρακα καὶ τμήματα ἀγγείων, πλακίδιον ἐφυσλωμένον κ.ἄ. Τεμάχια παχέα δαπέδου ἐξ ὄστρακασβέστου εἶχον πέσει ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου. Τὸ ἐκ χαλिकासβέστου δάπεδον κατὰ τὸν ΝΑ. τοῖ-χον τερματίζεται εἰς εὐθείαν γραμμὴν, εἰς ὃ σημεῖον ἀπεσπάσθη ἐξαφανι-σθεῖσα ἡ ἐσωτερικὴ σειρὰ τῶν λίθων τοῦ τοίχου.

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀμέσως πρὸς τὰ ΝΔ. δωματίου δὲν ἡρευνήθη εἰσέτι καὶ ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα δὲν ἐπροχώρησε πρὸς τὰ ΝΔ. (γωνιακὸν διάδρο-μον XLV). Ἡρευνήθη ἀντιθέτως τὸ πρόσθιον πρὸς τὴν αὐτὴν τμήμα τοῦ δωματίου XLVI, τὸ ἔχον δύο προσβάσεις μὲ ὥραϊα μονόλιθα κατώφλια ἐκ τῆς Κεντρικῆς αὐλῆς καὶ τῆς διαβάσεως XLIX. Ὁ χώρος τοῦ δωματίου XLVI διαχωρίζεται διὰ διαφράγματος ἐκ λίθων καὶ πλίνθων, καταλήγοντος εἰς τε-τραγωνικὸν κυβόλιθον, βάσιν ξυλίνης παραστάδος, κατὰ μῆκος εἰς δύο στενε-πιμήκη διαμερίσματα, τὰ α καὶ β. Τὸ α, ἴσως διαχωριζόμενον εἰς δύο τμή-ματα διὰ θύρας, κατὰ τὸ σημεῖον εἰς ὃ προεξέχει λίθος, ἴσως ἐχρησίμευσεν εἰς διαφύλαξιν φθαγρῶν ἀντικειμένων, διότι οὐδὲν ἐντὸς αὐτοῦ ἀνευρέθη, πλὴν ποδὸς ἐπιχρίστου βωμοῦ καὶ ἐρυθρά τινα ἢ κυανᾷ ἐπιχρίσματα, ἴσως προερχόμενα ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦτο sottoscala. Τὸ β εἶναι στενὸς διαδρομίσκος φέρων πρὸς τὰ ἐσώτερα διαμερίσματα XLIII καὶ XLVII (πίν. 242α)· ἦτο ἐπιμελῶς ἐπενδεδυμένος διὰ κονιαμάτων, δια-τηρουμένων μέχρις ὕψους ἑνὸς περίπου μέτρου, τοῦ ἀνωτέρου τμήματος τῶν ἐκ πλίνθου διαχωρισμάτων ἀποτηθέντος κατὰ τὴν καλλιέργειαν. Διεκρίνοντο τοιχογραφικαὶ διακοσμήσεις, κυρίως λεπτῶν κλάδων μὲ φύλλα· ἀμυδρῶς διε-κρίνετο τὸ κάτω μέρος ἴσως γυναικείας μορφῆς, ἀλλὰ τοῦτο θὰ ἡδύνατο νὰ βεβαιωθῇ μόνον μετὰ ἐπιμελῆ καθαρισμόν. Ὡρισμένα τεμάχια τῶν κατὰ χώ-ραν τοιχογραφιῶν κατέστη ἀναπόφευκτον νὰ ἀποσπασθοῦν, ἵνα διασωθοῦν, μετὰ ἐπιμελῆ προπαρασκευήν. Εἰς ἓν σημεῖον ἄλλο στρώμα τοιχογραφημέ-

νου ἐπιχρίσματος εἶχεν ἐπικαθήσει τοῦ πρώτου. Ἡ κρηπίς τῶν διαχωρισμάτων ἦτο λιθίνη. Ἀλλὰ τεμάχια ἐπιχρισμάτων εἶχον καταπέσει ἐντὸς τοῦ διαδρομίσκου, μεταξὺ τούτων ἐν μὲ λευκάζουσας σπεῖραν ἐπὶ ἐρυθροῦ βάθους. Πολλὰ παχέα τεμάχια ἐκ χαλिकासβέστου ἔπεσον ἐκ τοῦ δαπέδου τοῦ ἄνω ὁρόφου. Πλὴν τεμαχίων τινῶν ὀψιανοῦ καὶ στεατίτου καὶ ἐνὸς πεταλοσχήμου ὑφαντικοῦ βάρους μὲ τρεῖς ὁπὰς καὶ ἐγκοπὴν κατὰ τὸ εὐθὺ ἄκρον (ἢ βαρίδιον δικτύων;) οὐδὲν ἕτερον εὗρέθη εἰς τὸν διαδρομίσκον. Εἰς τὸν διαδρομίσκον ὅμως τῆς ἄλλης εἰσόδου, ὅπου δύο παράλληλοι ἄρμοι κονιάματος παρὰ τὸν πεσόν ἐκ πορολίθου ἴσως μαρτυροῦν ὑπαρξιν θύρας, περισυνελέγησαν ἄωτα κωνικὰ κύπελλα καὶ σφαιρικὸν ἄγγειον. Τῆς θύρας πρὸς τὸ δωμάτιον XLIII διεσώζοντο ἐν μέρει αἱ παραστάδες μὲ τὰ κοιλώματα διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξυλίνων θυρωμάτων. Καὶ κατὰ τὸν χώρον τοῦτον περισυνελέγησαν ἐκ τοῦ κεκαυμένου στρώματος τοῦ δαπέδου τρία τεμάχια ὀψιανοῦ λίθου καὶ ἐν πυρίτου.

Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ χώρου XLVII - XLVIII δὲν ἀνεσκάφη καὶ δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν ὑποδιαριθῇ εἰς δύο ἢ καὶ τρία δωμάτια. Τὸ παρὰ τὸ ΒΑ. διαχώρισμα ὅμως τμημά του ἡρευνήθη καὶ ἀπεδείχθη ἐκ τῶν κατὰ χώρον ἀνευρεθέντων πολυαρίθμων σκευῶν, ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ σημαντικὴ ἀποθήκη (πίν. 242β). Τὰ ἄγγεῖα τοῦ ἀνωτέρου στρώματος, ἀμέσως ὑπὸ τὴν καλλιεργηθεῖσαν γῆν, περιεῖχον πολλὰ λεπτότερα ἄγγεῖα, τῶν ὁποίων τινὰ εἶχον ὥραϊαν διακόσμησιν. Ὁ διασκορπισμὸς τούτων καὶ ἡ συνανάμιξις μὲ στρώμα πλίνθων ἀπεδείκνυνε ὅτι τὰ λεπτότερα ταῦτα σκευὴ εἶχον πέσει ἐκ τοῦ ἄνω ὁρόφου. Ἦσαν κυρίως τοῦ τύπου τῶν γεφυροστόμων σκύφων καὶ προχοϊσκῶν μὲ διακόσμησιν συνεχομένων σπειρῶν, κυματιστῆς γραμμῆς μὲ κοκκίδας εἰς τὰς περιελίξεις, κυάθια καὶ κύπελλα, ἄγγεῖα μὲ ἐσωτερικὸν ἡθμὸν καὶ κωνικὸν πόδα, χαλκῇ φιάλῃ κ.ἄ. Τὰ εἰς τὴν θέσιν τῶν ἄγγεῖα τοῦ δωματίου ἀπετέλουν πυκνὸν στρώμα καὶ πολλὰ ἦσαν ἐπάλληλα, καταλαμβάνοντα ἰδίως τὸν περὶ τὴν προέχουσαν ἐσωτερικῶς Β. γωνίαν χώρον. Μεταξὺ τούτων ἦσαν δύο εὐμεγέθεις πίθοι (Α καὶ Β), ὁ εἰς μὲ ἐμπέστον διακόσμησιν διπλῶν σχοινίων καὶ μὲ διπλὴν σειρὰν λαβῶν, ὁ ἄλλος, μικρότερος, μὲ 4 λαβὰς καὶ δύο μεμονωμένας ἐμπέστους ταινίας. Τὰ λοιπὰ περισυλλεγένητα σκευὴ ἦσαν μέσου καὶ μικροῦ μεγέθους, ἀνήκοντα εἰς τὰς ἀκολούθους κατηγορίας: ἄνω μέρος τοῦ εὐρέος καδοειδοῦς ἢ λεκανοειδοῦς σκεύους μὲ τὴν πλαστικὴν κατὰ δακτυλίους διαμόρφωσιν χείλους, ὅκτῳ τοῦλάχιστον πυριατήρια ἢ πύραυνα, τὰ πλείστα μὲ τρητὸν πόδα, ἐν μὲ διάφραγμα ἐκ διασταυρουμένων ραβδίων, ὅκτῳ πώματα χύτρας μὲ τρητὸν διάφραγμα ἄνω θολούμενον, διαφόρων μεγεθῶν, τέσσαρες ἀμφορεῖς μὲ ἑλλειπτικὸν στόμιον, ἄγγεῖον σφαιρικὸν πεπιεσμένον μὲ τοξοειδεῖς λαβὰς, ἄγγεῖον μὲ ἐκκλίνον πρὸς τὰ ἔξω περιχέλωμα, ἕξ σταμνοειδῆ εὐμεγέθη ἄγγεῖα μὲ

τοξοειδεῖς λαβὰς εὐρύστομα, τῶν ὁποίων ἐν διακοσμεῖται μὲ σταυρούς ἐξ ἀναγλύφων ἐμπιέστων ταινιών, τῶν ὁποίων εἰς ἔχει τοὺς δύο βραχίονας καμπτομένους κατ' ὀρθὴν γωνίαν, δύο κωνοειδῆ ἀγγεῖα, τὸ ἐν μὲ περιθεύσας ταινίας, τρεῖς ἢ τέσσαρες πρόχοι, λεκανοειδὲς σκεῦος, τρεῖς ἢ τέσσαρες χύτραι, ἄνωτ' αἰνα κύπελλα κ.ἄ. Ὑφαντικὸν τραπεζοειδοῦς σχήματος βάρος, τεμάχιον ἀναγλύφου πλακιδίου ἐκ φαγεντιανῆς καὶ τεμάχιον στεατίτου ἦσαν τὰ λοιπὰ πλὴν τῶν ἀγγείων εὐρήματα ἐκ τοῦ χώρου τούτου.

Ἄδηνον παραμένει πόσον ἐκτείνεται πρὸς τὰ ΝΔ. ὁ Νοτιοδυτικὸς τομεὺς τοῦ Ἀνακτόρου. Τὸ συγκρότημα τῶν δωματίων XXXIX - XLI τῆς Νοτίας περιοχῆς τοῦ κτιστοῦ φρέατος κατὰ τὴν νοτίαν γωνίαν τῆς Κεντρικῆς αὐλῆς δὲν κατωρθώθη νὰ διευκρινηθῇ πλήρως, καίτοι ἐγένετο σαφὴς ὁ ΝΔ. τοῖχος τοῦ δωματίου τοῦ φρέατος, ἀποδειχθέντος ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐκεῖθεν εἴσοδος, καὶ διεπιστώθη ὅτι τὸ δωμάτιον XL μὲ τὸ γωνιακὸν ἄνευ βαθείας θεμελιώσεως διαχώρισμα ἦτο τοῦ αὐτοῦ τύπου μὲ τὰ δύο ἄλλα ἀποκαλυφθέντα ἀποχωρητήρια· ὁ ὀχετός του εἶχε διέξοδον ὑπὸ τὸν ΝΑ. τοῖχον, διαμορφωμένου, ὡς φαίνεται, ἐξωτερικοῦ βόθρου· μία διακλάδωσις τοῦ ὀχετοῦ ἀπωχέτευε τὸ πλεονάζον λόγῳ ὑπερεκχειλίσεως ὕδωρ τοῦ φρέατος. Ἡ ἔρευνα εἰς τὸ δωμάτιον XXXIX δὲν συνεπληρώθη. Ἀνευρέθησαν πολλὰ ἐπιχρίσματα ἡμικατεστραμμένα, πεσόντα πιθανῶς ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου.

Τοῦ μεταγενεστέρου τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀνακτόρου ὀχετοῦ, ἀποτελεσθέντος ἐκ πλακοειδῶν λίθων τόσον κατὰ τὰ πλευρικὰ αὐτοῦ τοιχώματα ὅσον καὶ κατὰ τὸν πυθμένα καὶ τὰ καλύμμάτα του, τοῦ ὁποίου τμῆμα εἶχε παρακολουθηθῇ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος διερχόμενον ἐγκαρσίως εἰς ὑψηλότερον στρώμα μέσῳ τῶν διαμερισμάτων XXXIX - XLI, παρεκολοθηθῇ τὸ κατὰ μῆκος τῆς προσόψεως τῶν αἰθουσῶν XXXVI - XXXVII καὶ ἐνιαχοῦ διὰ μέσου τοῦ στυλοβάτου διερχόμενον τμῆμα· ἡ κατασκευὴ τούτου μεγάλως ἔβλαψε τοὺς λίθους τῆς κρηπίδος, τῆς ὁποίας μέγα μέρος διεσπάρθη, ἵνα χρησιμοποιηθοῦν οἱ πλακοειδεῖς λίθοι διὰ τὸν ὀχετόν. Μετὰ ἀποτύπωσιν καὶ φωτογράφησιν διελύθη οὗτος ἵνα οἱ λίθοι του κατὰ τὸ δυνατόν ἐπανατοποθετηθοῦν εἰς τὰ σημεῖα ἐξ ὧν ἐλήφθησαν.

Ὡς ἤδη παρατηρήθη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ὁ τομεὺς τῶν μεγάλων αἰθουσῶν τῆς ΝΑ. πτέρυγος (πλν. 243α) ὑπέστη σημαντικὴν καταστροφὴν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ἐπίπεδον καλλιεργείας ἦτο ἐκεῖ χαμηλόν, οὕτως ὥστε κατ' αὐτὴν νὰ βλάπτωνται εἰς βάθος ὅχι μόνον οἱ τοῖχοι τῶν δωματίων, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ δάπεδα. Ἡ μὲ μεγάλην ὁμως ἐπιμέλειαν διεξαχθεῖσα ἔρευνα κατώρθωσε νὰ διαλευκάνη κατὰ μέγα μέρος τὸ σχέδιον τῶν διαμερισμάτων τοῦ τομέως τούτου, τὰ ὁποῖα ἀπεδείχθησαν ὅτι ὄντως ἦσαν τὰ βασιλικά διαμερίσματα κατοικίας, καὶ νὰ περισώσῃ πάντα τὰ εἰσέτι ὑφιστάμενα ἀρχιτεκτονικὰ στοιχεῖα, κρηπίδας, βάσεις παραστάδων, δάπεδα, λείψανα

κεκονιαμένων ἄρμων δαπέδων κλπ. Ἡ κρηπίς τῆς πρὸς τὴν Κεντρικὴν αὐλὴν προσόψεως ἡρευνήθη νῦν ἐπιμελέστερον καὶ ἀπεδείχθη τελικῶς ὅτι συνέκειτο ἐκ δύο τμημάτων, ἀντιστοιχοῦντων πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διαίρεσιν δύο συνεχομένων αἵθουσῶν, τῶν XXXVI καὶ XXXVII. Τὸ πρῶτον τμήμα, σχηματίζον ὀρθὴν γωνίαν μὲ τὴν κρηπίδα τῆς ΒΑ. στοᾶς, ἀπετέλει δῖβαθμος πρόσβασις μεταξὺ δύο τετραγωνικῶν πεσσῶν καὶ μεταξὺ κιονωτοῦ ἀνοιγματος πολὺ εὐρύτερου, ἐπίσης μεταξὺ δύο πεσσῶν. Παρὰ τὰς ἐπελθούσας εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ζημίας διεπιστώθη ἀκριβῶς ἡ ὅλη διάταξις καὶ ἐβεβαιώθη ὅτι τὸ μεταξὺ τῶν πεσσῶν διάστημα εἶχεν ἓνα μόνον καὶ ὄχι δύο, ὥς ἀρχικῶς ἐνομίσθη, κίονας. Αἱ βάσεις τῶν τετραγωνικῶν στύλων ἐκ μέλανος τιτανολίθου ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἐδείχθη ὅτι εἶχον κοπῇ διὰ πρίονος, ὑποστᾶσαι τελικὴν ἐπεξεργασίαν μόνον ὥς πρὸς τὸ ἐξέχον τοῦ δαπέδου τμήμα τῶν. Διάφορος ἦτο ἡ σύνθεσις τῆς κρηπίδος κατὰ τὸ δεύτερον πρὸς τὰ ΝΑ. τμήμα τῆς: ἐσχηματίζετο σχετικῶς ὑψηλὴ ἄνω τοῦ ἐπιπέδου τῆς αὐλῆς, ἄνευ προσβάσεως διὰ βαθμίδων καὶ κεντρικὴ βάσις πεσσοῦ ἀπεδείκνυνεν ὅτι ἐσχηματίζοντο εἰς τὸ τμήμα τοῦτο τῆς προσόψεως δύο εὐρέα ἀνοίγματα.

Ὅλως ἰδιόρρυθμος ἀπεδείχθη ἡ ἐσωτερικὴ διάταξις· ὁ χώρος δὲν ἀπετέλεσεν, ὥς ἀρχικῶς ἐπιστεύθη, μίαν καὶ μόνην αἶθουσαν — ἴσως αἶθουσαν ὑποδοχῶν ἢ αἶθουσαν θρόνου — ἀλλὰ δύο διαμερίσματα τοῦ τύπου τῶν πολυθύρων, γνωστῶν ἀπὸ τὰ Ἀνάκτορα, ἐπαύλεις καὶ μεγάλας οἰκίας τῆς Κεντρικῆς Κρήτης, ἀλλ' ἐνταῦθα ἐμφανιζόντων ἰδιόρρυθμόν πως διάταξιν. Ἡ αἶθουσα XXXVI, τῆς ὁποίας ὁ χώρος δὲν ἦτο πλήρες ὀρθογώνιον, ἀφοῦ τμήμα τῆς Α. γωνίας εἶχεν ἐκχωρηθῇ ἴσως πρὸς ἐπαύξησιν τοῦ χώρου τῆς πρὸς τὰ ΒΑ. αἰθούσης XXXV, εἶχεν ἐσωτερικὸν πολύθυρον, τοῦ ὁποίου ἐσώζοντο ὀλίγα μόνον λείψανα τῶν βάσεων τῶν πεσσῶν, τῶν κατωφλίων τῶν θυρῶν, ὥς καὶ μία βάσις παραστάδος· χωριστὴ ὑποθεμελίωσις ἐξησφάλιξε τὴν στερεότητα τοῦ εὐαισθήτου τούτου τμήματος. Καθ' ὅσον κατέστη δυνατόν νὰ διακριθῇ ἐκ τῶν διασωθέντων λειψάνων, ἰσχυρῶς διαταραχθέντων ἐκ τῆς καλλιερgeίας, ὑπῆρχον πρὸς τὰ ΒΑ. δύο συνεχόμεναι θύραι, πρὸς τὰ ΒΔ. τρεῖς θύραι συνεχόμεναι διαχωριζόμεναι ὑπὸ λεπτῶν παραστάδων, πρὸς τὰ ΝΑ. μία θύρα μεταξὺ πεσσῶν καὶ ἴσως μία δίδυμος θύρα μὲ διαχωριστικὴν παραστάδα· τὸ ΝΑ. πλευρὸν τοῦ πολυθύρου, τὸ ὅποιον διεσαφήθη μόνον ἐν μέρει κατὰ τὸ πέρας τῆς ἀνασκαφῆς, ἀπετέλει εὐρὺ ἀνοιγμα μὲ ἐνδιάμεσον στηρίζοντα πεσσόν, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου πιθανῶς κατήρχετο τις εἰς εἶδος φωταγωγοῦ. Τὸ τελευταῖον τοῦτο στοιχεῖον δὲν ἀνεσκάφη εἰσέτι πλήρως. Κλειομένων τῶν θυρῶν τοῦ πολυθύρου ἀπεμονοῦτο ὁ μικρὸς κεντρικὸς χώρος καὶ ἐδημιουργεῖτο κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς, ΒΑ., ΒΔ. καὶ ΝΑ., εἶδος στοᾶς, τῆς ὁποίας τὸ δάπεδον ἐκοσμεῖτο, ὥς διηκριβώθη, διὰ

διαχώρων μὲ κεκονιαμένους ἄρμους βαίνοντας μαιανδροειδῶς, ὥς εἰς τὰ μέγα-
ρα τῆς Δυτικῆς πτέρυγος. Παρὰ τὰς ἐπελθούσας ζημίας κατέστη δυνατὴ
ἡ ἀποκατάστασις τοῦ δαπέδου τούτου καὶ τῆς ὅλης αὐτοῦ διατάξεως. Ἀμφί-
βολον μόνον παραμένει ἂν τὰ διάχωρα, τὰ ὅποια ἦσαν ὃ κατὰ τὴν ΒΑ.
καὶ ὃ — ὧν σώζονται ἴχνη τριῶν — κατὰ τὴν ΒΔ. στοάν, συνεχίζοντο καὶ
κατὰ τὴν ΝΔ. πλευράν, ὥς τοῦτο φαίνεται πολὺ πιθανόν. Θύρα μεταξὺ τοῦ
δευτέρου πεσσοῦ τῆς προσόψεως καὶ τοῦ βορείου γωνιακοῦ πεσσοῦ τοῦ πολυ-
θύρου διεχώριζε τὴν γωνιακὴν στοάν εἰς δύο τμήματα. Πωρίνη κρητὶς περι-
βάλλει τὸν φωταγωγόν. Ἡ ἐντύπωσις ἐκ τοῦ συνόλου εἶναι μᾶλλον ὅτι πρό-
κειται περὶ διαμερίσματος γυναικῶν, ἀντιστοίχου πρὸς τὸ Μέγαρον τῆς
Βασιλίσσης εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ. Ἡ δυνατότης πλήρους ἀπομο-
νώσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης. Ὑπὸ τὸ
δάπεδον τῆς αἰθούσης ἀνιχνεύθησαν ἄλλοι θεμέλιοι τοῖχοι, πιθανῶς ἀνήκον-
τες εἰς προγενεστέραν οἰκοδομικὴν φάσιν τοῦ οἰκοδομήματος. Ὁ ἄξων τῆς
αἰθούσης εἶναι ἀπὸ ΒΔ. πρὸς ΝΑ. καὶ κατ' αὐτὸν τὸ πλάτος εἶναι μεγα-
λύτερον τοῦ τῆς πρὸς ΝΔ. συνεχομένης αἰθούσης XXXVII, τῆς ὁποίας
ὁ ἄξων ἀντιθέτως εἶναι ἐκ ΒΑ. πρὸς ΝΔ. Δὲν ἐβεβαιώθη ἀπολύτως, ἀλλὰ
φαίνεται πολὺ πιθανὸν ὅτι διὰ τοῦ ΝΔ. σκέλους τῆς στοᾶς ὑπῆρχε πρόσβα-
σις, μέσῳ θύρας κατὰ τὸν ΝΑ. τοῖχον, πρὸς τὴν μεγάλην τετραγωνικὴν
Αἴθουσαν LXII. Ἡ ἐπικοινωνία τῆς Αἰθούσης XXXVI μετὰ τῆς ΒΑ.
στοᾶς XXXIV ἐγένετο δι' ἄλλης θύρας κατὰ τὴν Β. γωνίαν καὶ τὸν πρῶ-
τον πεσσόν· ἐπὶ τοῦ τελευταίου εἶχε καταπέσει εἰς πλαγίαν θέσιν τμῆμα παρα-
στάδος μὲ τὰς συνήθεις ὀδοντώσεις ὑποδοχῆς θυρώματος, ὑπὸ τοῦτο δὲ
ἀνεφάνη παχὺ στρῶμα ἀπηνθρακωμένου ξύλου· ἴσως ἡ παραστάς ἔπεσεν ἐκ
τοῦ ἄνω ὀρόφου.

Πολὺ ὀλίγα, μικρὰ καὶ μᾶλλον ἀσήμαντα ἦσαν τὰ ἀντικείμενα τὰ ἀνευ-
ρεθέντα εἰς τὸν χώρον τοῦ Μεγάρου XXXVI: τεμάχια λεπίδων ὀψιανοῦ
καὶ πυρὴν καὶ τεμάχιον στεατίτου, δύο ἐκ τῶν μικρῶν πρισματικῶν στεατι-
τῶν, τῶν ὁποίων ὅμοια ἀνευρέθησαν εἰς τὸν τομέα τῶν διαμερισμάτων τοῦ
Μαγειρείου, μικρὸν σφαιρίδιον μολύβδου καὶ τεμάχια διαβεβρωμένου ἁγγείου.

Ὁ τύπος τοῦ Μεγάρου XXXVII ἐμφανίζει μεγαλυτέραν συγγένειαν
μὲ τοὺς γνωστοὺς ἐκ τῆς Κεντρικῆς Κρήτης τύπους πολυθύρων αἰθουσῶν.
Ἡ πρὸς τὴν Κεντρικὴν αὐλὴν στοά, περὶ τῆς ἐξωτερικῆς κρητίδος τῆς ὁποίας
μετὰ κεντρικοῦ πεσσοῦ ἐγένετο ἤδη λόγος, ἐμφανίζει μεγάλην ὁμοιότητα
μὲ τὴν ἀντίστοιχον στοάν τῆς δυτικῆς πτέρυγος πρὸς τὴν Κεντρικὴν αὐλὴν
τοῦ Ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ. Ἐνταῦθα ὅμως ἡ στοὰ αὕτη διαχωρίζεται διὰ
θύρας, τῆς ὁποίας ἀνευρέθη ἡ βάσις τῆς μᾶς παραστάδος, ἀπὸ τὴν ἀντί-
στοιχον τῆς πρὸς τὰ ΒΑ. αἰθούσης, συνδέεται δὲ ἐπίσης διὰ δύο θυρῶν περὶ

κεντρικὸν πεσσὸν μὲ τὰ δύο τμήματα τοῦ κυρίως μεγάρου. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶχε κατὰ τὸ ΝΑ. ἄκρον φωταγωγόν, διήκοντα καθ' ὅλον τὸ πλάτος τῆς αἰθούσης καὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη ὁ ἐκ μεγάλων, ἀκανονίστων πως πλακῶν στυλοβάτης τῶν πιθανῶς δύο τὸν ἀριθμὸν κίωνων, τῶν ὁποίων ἀτυχῶς δὲν διεσώθησαν λείψανα. Ἡ αἰθουσα δι' ἐσωτερικοῦ πολυθύρου μὲ πέντε ἀνοίγματα, τοῦ ὁποίου σώζονται αἱ 4 πλάκες στηρίξεως τῶν παραστάδων, διαχωρίζεται εἰς δύο ἄνισα τμήματα. Μεγαλύτερον ἦτο τὸ βορειανατολικόν, τὸ ὁποῖον ἐπεκοινώνει, καθ' ὅσον κατέστη δυνατόν νὰ διακριβωθῇ, διὰ δύο διδύμων θυρῶν μετὰ τῆς Αἰθούσης XXXVI. Τὰ διὰ τοῦ πολυθύρου διαχωριζόμενα δύο τμήματα τῆς αἰθούσης ἐπεκοινώνουν μετὰ τῆς πρὸς ΝΑ. μεγάλης τετραγώνου αἰθούσης LXII διὰ διδύμων θυρῶν ἐκατέρωθεν κεντρικοῦ πεσσοῦ κειμένου κατὰ τὴν γραμμὴν τοῦ πολυθύρου. Τὸ ἐσωτερικὸν μῆκος τῶν δύο αἰθουσῶν τῶν βασιλικῶν διαμερισμάτων ἀνέρχεται εἰς 17.66 μ., τὸ δὲ πλάτος τῆς δευτέρας φθάνει τὰ 7.80 μ. Τὸ μέγαρον δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι τὸ κύριον διαμέρισμα κατοικίας τοῦ βασιλέως.

Ὀλίγα καὶ σποραδικά, λόγῳ τοῦ μικροῦ βάθους καὶ τῶν φθορῶν ἐκ καλλιεργείας, ἀπεδείχθησαν τὰ εὐρήματα τῆς Αἰθούσης XXXVII, μεταξὺ τῶν ὁποίων λίαν ἀξιόλογον θὰ ἔδει νὰ ἦτο κρυστάλλινον μὲ ἀποχρώσεις ἁμεθύστου δοχεῖον, τοῦ ὁποίου διεσώθησαν δύο μικρὰ τμήματα, ἓν ἐκ τῆς παρειᾶς μορφουμένης πολυγωνικῶς καὶ ἄλλο ἐκ τοῦ χεῖλους· ἀτυχῶς τὰ τεμάχια ταῦτα εἶναι πολὺ μικρά, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναπαράστασις τοῦ σκεύους· ἄλλα ἐνθέματα εἰς μορφήν ἐπιπέδων πλακιδίων κρυστάλλου, τεμάχια τινα ἀλαβάστρου ὑποδηλοῦν ἴσως ὅτι πολὺτίμα ἀντικείμενα ἀπέκειντο ἀρχικῶς εἰς τὸ δάπεδον τοῦ μεγάρου. Δοθέντος ὅτι τὰ δάπεδα ἦσαν εἰς τόσον μικρὸν βάθος ὑπὸ τὴν καλλιεργουμένην ἐπιφάνειαν δὲν ἀποκλείεται ὁ γνωστὸς θησαυρὸς τῶν τριῶν πολυτίμων χρυσῶν ἀντικειμένων (διαδήματος, ἔξαρτήματος εἰς σχῆμα κεφαλῆς ταύρου καὶ διακοσμήτου φιάλης), ὁ περιελθὼν εἰς τὴν Συλλογὴν Γιαμαλάκη καὶ ἀποκείμενος νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, νὰ ἀνευρέθῃ τυχαίως ὑπὸ καλλιεργητοῦ ἱκανὰ ἔτη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μεγάλων κρητικῶν ἀνασκαφῶν, κατὰ τὰς παρασχεθείσας ὑπὸ τοῦ Συλλογέως πληροφορίας. Πλὴν τῶν πολυαρίθμων συλλεγέντων ὁστέρων ἐκ τοῦ χώρου τούτου, ἀνευρέθησαν λεπὶς ὀψιανοῦ καὶ ραβδοειδὲς τεμάχιον σταλακτίτου.

Εἶναι πολὺν πιθανὸν ὅτι τὰ Μέγαρα ἐπεκοινώνουν ἀπ' εὐθείας διὰ θύρας κατὰ τὸ ΝΑ. ἄκρον τοῦ ΒΑ. σκέλους τῆς στοᾶς τοῦ τετραγωνικοῦ πολυθύρου τῆς Αἰθούσης XXXVI μὲ τὰ πρὸς τὰ ΒΑ. κείμενα βοηθητικὰ δωμάτια τῶν βασιλικῶν διαμερισμάτων, τὰ ὁποῖα μόνον ἐν μέρει εἰσέτι ἠρρευνήθησαν. Ἄδηλον, λόγῳ τῆς ἐπελθούσης καταστροφῆς, παραμένει κατὰ πόσον ὑπῆρχε καὶ ἄμεσος διὰ θύρας σύνδεσις μὲ τὸ συγκρότημα τῶν δύο

δωματίων LVVI καὶ LVII. Ἐκ τῶν δωματίων τούτων τὸ ἐν ἡτο εἶδος προθαλάμου, τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον ἦτο κατὰ δύο βαθμίδας χαμηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου LVII. Τοῦτο ἐπεκοινώνει, ὥς φαίνεται, ἀρχικῶς ἀπ' εὐθείας μὲ τὴν μακρὰν κλίμακα LV, πρὶν ἢ ἐντοιχισθῇ ἡ θύρα κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ἐστίας εἰς τὴν βάσιν τῆς κλίμακος (βλ. ἀνωτέρω). Αἱ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν δωματίον βαθμίδες, ἀνακαλυφθεῖσαι κατὰ τὸ τέλος τῆς προηγουμένης ἀνασκαφικῆς περιόδου, ἔφερον εἰς τὴν σκέψιν, μήπως ὑπῆρχεν ἐκεῖθεν ἄνοδος διὰ κλίμακος πρὸς τὰ εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον κείμενα ἐσώτερα διαμερίσματα (βλ. ΠΑΕ 1964, σ. 161). Ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου LVII, τὸ ὅποιον ἵνα ἀποκαλυφθῇ ἐδέησε νὰ διαλυθῇ εἰς μεταγενεστέρων χρόνων ἰσχυρὸς τοῖχος ἀντιστηρίζεως, βαίνων λοξῶς ἄνω τῶν δωματίων LVII, LX καὶ LXI, ἔκειντο ἀνεστραμμένα κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ κατακεχωσμένα ὑπὸ μεγάλους λίθους ἱκανὰ πῆλινα σκευή, τινὰ τῶν ὁποίων λίαν εὐμεγέθη: μικρὸς πίθος μὲ ἐπίπεδον περιχείλωμα, δύο μεγάλας τοξοειδεῖς λαβὰς καὶ μίαν κάθετον, τεμάχια ἐπιπέδου δισκοειδοῦς πώματος, εὐρύστομον βαθὺ λεκανοειδὲς σκεῦος μὲ τοξοειδεῖς λαβὰς καὶ προεκτεινόμενην πρόχυσιν, δύο ἢ τρεῖς τριποδικαὶ χύτραι, εὐρύστομον λεκανοειδὲς βαθὺ σκεῦος μὲ βάθυσμα ὑπὸ τὸ διαπλατυνόμενον χεῖλος, ὅπερ προεκτείνεται εἰς πρόχυσιν, μὲ δύο τοξοειδεῖς λαβὰς, ἄλλο μέγα δισκοειδὲς πῶμα μὲ τοξοειδῇ λαβήν, τμήματα ραμφοστόμου πρόχου, κάτω μέρος εὐμεγέθους ἀγγείου, καθοειδὲς ἀγγεῖον, δύο ἢ τρία κύπελλα. Κατὰ μῆκος τοῦ BA. τοίχου τοῦ δωματίου ὑπῆρχεν ὀχτεὸς καὶ εἰς τὸ κοίλωμα τούτου κατὰ τὴν B. γωνίαν ἀνευρέθη πούς τραπέζης λιθίνης μὲ δισκοειδῇ βάσιν, ἔχουσαν ἄνω ταύτης τρεῖς πλαστικούς δακτυλίους. Εἰς τὸ ἄνω πέρας ὑπῆρχε τόρμος διὰ τὴν στερεώσιν τοῦ ἄνω μέρους τῆς τραπέζης, ἐπεξεργασμένου ἐκ χωριστοῦ τεμαχίου, τῆς στερεώσεως γινομένης διὰ κινητοῦ ὠοειδοῦς ἐπιμήκου ἐμπολίου, φέροντος δύο ὁπᾶς, δι' ὧν διήρχοντο τὰ στελέχη στερεώσεως πρὸς τὸν πόδα καὶ πρὸς τὸ ἄνω τμήμα. Τὸ σύστημα ἦτο γνωστὸν ἐκ τινων ἄλλων παραδειγμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων σπουδαιότερον εἶναι τὸ ἐκ πορφυρίτου ἐκ Κνωσοῦ, διακοσμούμενον μὲ ἐλίσσομένην ταινίαν φύλλων κισσοῦ (EVANS, PM I, εἰκ. 249, σ. 345). Διὰ πρώτην φορὰν ὅμως εὐρέθη τὸ ἐμπόλιον στερεώσεως εἰς τὴν θέσιν του. Ἐν τμήμα δίσκου μὲ ἀναθυρώσεις ὑπ' αὐτό, ἀνευρεθὲν κατὰ τι ὑψηλότερον πρὸς τὸ ἄκρον τοῦ ποδὸς τῆς τραπέζης πιθανῶς ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἄνω προσαρμολομένου τμήματος. Πυρρὸν καὶ κεκαυμένον στρώμα ἀνευρέθησαν καὶ ἐνταῦθα ἐν διαδοχῇ ἄνω τοῦ δαπέδου. Ἐντὸς τοῦ κεκαυμένου στρώματος περισυνελέγησαν χαλκᾶ τινὰ ἐλάσματα. Τοῦ δωματίου XXXV ἀτυχῶς τὸ μεγαλύτερον μέρος εἶχε καταστραφῇ, ὑπὸ τὸν λοξὸν ὅμως διαλυθέντα τοῖχον, ὑπὸ τὸν ὅποιον ὀλίγον ἐσωτέρω ὑπῆρχεν ἄλλος λοξὸς ἀντερείσματικὸς τοῖχος, ἀνεφάνη ἢ καλῶς διατηρουμένη B. γω-

νία του ἐκ πελεκητῶν πωρολίθων μὲ δάπεδον λίαν στερεὸν ἐκ χαλिकासβέστου καὶ ἡ δὲ βάθος εἴσοδος πρὸς τὸν ἐπίχριστον στενὸν διαδρομίσκον LX, διὰ τοῦ ὁποίου ἦσαν προσιτὰ τὰ ἐσώτερα διαμερίσματα τοῦ λουτροῦ. Τὸ δάπεδον εὐρίσκεται εἰς τὴν αὐτὴν ὑψηλότεραν στάθμην, εἰς ἣν τὸ δάπεδον τοῦ γειτονικοῦ δωματίου LVII· τοῦτο φέρει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι εἰς τὸ καταστραφὲν τμήμα θὰ ὑπῆρχε καὶ ἄλλο δωμάτιον εἰς στάθμην χαμηλότεραν κατὰ δύο βαθμίδας.

Ὁ ἐπίχριστος διαδρομίσκος LX ἦτο πλήρης ἐκ τῶν καταπεσόντων λίθων καὶ πολλοὶ πλίνθοι ἡμιδιαλελυμένοι καὶ πυρραὶ ἐκ τοῦ πυρὸς κατελάμβανον ὁλόκληρον τὸν χώρον τῆς στενῆς διόδου πρὸς τὸ δωμάτιον LIX, τὸ ὁποῖον θὰ ἔδει νὰ ἐχρησίμευσεν ὡς προθάλαμος εἰς τὸ κύριον δωμάτιον τοῦ λουτροῦ. Τῶν δύο βαθμίδων ἡ μία ἦτο ἐκ πωρολίθου, ἡ δευτέρα ἐπλαισιοῦτο ὑπὸ ἀναθυρώσεως ἐκ κονιάματος. Κατὰ τὴν δεξιὰν παραστάδα τῆς εἰσόδου ὑπῆρχε ξυλίνη δοκὸς ἀπηνθρακωμένη. Ἐσωτερικῶς τοῦ διαλυθέντος ἀντερείσματικοῦ τοίχου ἄλλος τοίχος μεταγενεστέρου οἰκοδομήματος ἐσχημάτιζε γωνίαν· ἐκ τοῦ κτηρίου τούτου ἄφθονα τεμάχια μεγάλων ἀγγείων εἶχον χαράξεις διὰ κτενίου, ἀνήκοντα ἴσως εἰς τὴν βυζαντινὴν ἢ μεταβυζαντινὴν περίοδον. Ὁ ΝΑ. τοίχος τοῦ προθαλάμου τοῦ Λουτροῦ εἶχε τὸν ΝΑ. τοίχόν του μὲ κρηπίδα ἐκ πελεκητῶν πωρολίθων. Τὸ δωμάτιον τοῦτο δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐρευνηθῇ ἐξ ὁλοκλήρου πρὸ τοῦ τέρατος τῆς ἀνασκαφῆς.

Τὸ ἀποκληθὲν Δωμάτιον τοῦ Λουτροῦ (LVIII) (πίν. 243β), καὶ τοῦτο ἐρευνηθὲν μόνον ἐν μέρει, ἀπεδείχθη ἐξόχως ἐνδιαφέρον διὰ τὸν διακοσμητικὸν ἀρχιτεκτονικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα, ὅστις τὸ διακρίνει πασῶν τῶν ἀναλόγου χρήσεως ἐγκαταστάσεων εἰς τὰ ἀνάκτορα ἢ τὰς ἐπαύλεις καὶ ἀγροικίας. Ἐνθυμίζει πῶς τὸ Δωμάτιον τοῦ Λουτροῦ τοῦ Μικροῦ Ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, τοῦ ὁποίου ὅμως ἀγνοεῖται ἡ ἀκριβὴς μορφή, πρὸ τῆς μετατροπῆς του εἰς Ἱερὸν τῶν φετιχτικῶν εἰδώλων (βλ. EVANS, PM II, σ. 520-521, εἰκ. 321-322). Προφανῶς ὑπάρχει κάθοδος διὰ κλιμακίδος χωριζομένης ἀπὸ τὴν κυρίαν δεξαμενὴν διὰ θωρακείου, καταλήγοντος εἰς τετραγωνικὸν πεσσὸν μετ' ὀδοντώσεως καὶ τριῶν τετραγωνικῶν τορμίσκων διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ ἀνωτέρου ξυλίνου τμήματος αὐτοῦ. Κατὰ τὸν ΒΔ. καὶ τὸν ΒΑ. τοίχον ὑπάρχουν δύο θρανία, καλυπτόμενα διὰ πλακῶν ἐκ κονιάματος, τῶν ὁποίων τὸ ἐξέχον ἄνω τῆς κρηπίδος τμήμα ἔπεσε πρὸς τὰ ἔμπροσ, διασπασθέν. Δύο κιονίσκοι κατὰ τὸ ΒΔ. θρανίον καὶ εἰς κατὰ τὸ ΒΑ., στερεούμενοι εἰς φωλεὰν ἐντὸς τῆς πλακός, περιοριζομένην ὑπὸ ἐξέχοντος κύκλῳ ὑπὸ μορφὴν στεφάνου κονιάματος, ἀπετέλουν διακοσμητικὰ στοιχεῖα, ὡς προεβάλλοντο ἐπὶ τῶν τοίχων, κεχρωσμένων δι' ἐντόνως ἐρυθροῦ χρώματος καὶ διακοσμουμένων ὑπὸ προσθέτων ταινιῶν ἐντὸς λεπτῶν

εὐθειῶν χαράξεων. Τὰ θρανία ἦσαν ὑψηλά, ἃν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὸ βάθος τοῦ δωματίου, ἐλεγχθὲν μόνον εἰς τὸν παρὰ τὸν πεσσὸν τοῦ διαχωρίσματος χώρον. Τρίτον θρανίον κατὰ τὸν ΝΑ. τοῖχον ἦτο χαμηλότερον, ἄνευ κίονος καὶ πιθανῶς κλειόμενον πρὸς τὰ ΝΑ. διὰ πλινθίνου φράγματος. Μεταξὺ τῶν τριῶν θρανίων ἐξέχουσαι γωνίαι ἐκ πλινθίων ἐκαλύπτοντο, ὥς φαίνεται, ὑπὸ ξυλίνων ἐπενδύσεων, ὧν τὰ ἄκρα ἐνεσφηνοῦντο, εἰς τὸν τοῖχον καὶ εἰς ὀρθογωνίους τόρμους τῶν θρανίων. Κάτω τῶν θρανίων αἱ κρηπίδες ἦσαν ἐκ λίθων ὅχι ἐπιχρίστων, ὥς ἐπίσης ἡ κρηπίς μετὰ ξυλοδεσιῶν κατὰ τὸν ΝΑ. τοῖχον, ἄνω τῆς ὁποίας ὑπῆρχε ταινία ἐπιχρίσματος πλάτους 0.40 μ. Πιθανῶς ἐμορφοῦτο ξύλινον δίδυμον παράθυρον ἄνω τοῦ ἐπιχρίσματος τούτου. Μέγας ἀριθμὸς πλινθίων κεκαυμένων ἐπλήρου τὸν ἐσωτερικὸν χώρον καὶ σωροὶ τούτων εἶχον καλύψει τὰ θρανία. Κατὰ τὸ πέρας τῆς ἀνασκαφῆς δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπιτευχθῇ ἡ ἀφαίρεσις ὀλοκλήρου τῆς ἐπιχωματώσεως. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκ τοῦ δωματίου περισυνελέγη μόνον τεμάχιον στεατίτου.

Τὸ ἐπέκεινα τοῦ λουτροῦ καὶ τοῦ προθαλάμου του τμήμα δὲν ἀνεσκάφη εἰσέτι εἰς ἔκτασιν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι εἶχεν ἰσχυρῶς διαταραχθῇ ἐκ τῶν διαδοχικῶς κατασκευασθέντων ἀντερείσματικῶν τοίχων, τῶν ὁποίων ὁ εἰς κατωτέραν στάθμην εἶχε διάφορόν πως προσανατολισμὸν τοῦ ἰσχυροῦ πρώτου, ὅστις ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ τοίχου, ὅστις διήρχετο ἐκ τῶν διαμερισμάτων LVII καὶ LX· οἱ τοῖχοι οὗτοι διήρχοντο περαιτέρω ἄνω τοῦ διαδρόμου LXI καὶ ἐνὸς δωματίου, τοῦ ὁποίου ἀνεφάνη μία γωνία καὶ τὸ ὁποῖον διετήρει εἰς ἱκανὸν ὕψος ἕνα τοῖχον ἐκ πελεκητῶν πωρολίθων. Καὶ ἄλλοι τοῖχοι ἤρχισαν νὰ ἀναφαίνωνται ἐσώτερον, ἀλλ' ἡ μορφὴ τῶν διαμερισμάτων τούτων, ἀποκαλυφθέντων μόλις κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀνασκαφῆς, δὲν ἔχει ἀπολύτως ἐξακριβωθῇ, διὰ τοῦτο δὲ δὲν ἀπεδόθησαν εἰς τὸ γενικὸν σχέδιον. Ἡ καλλιέργεια δυστυχῶς κατέστρεψε μέγα τμήμα τοῦ κτηρίου, μεταξὺ τῶν δωματίων XXXV, LXI καὶ LXII, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε προστατευθῇ διὰ λιθοσωρῶν.

Σημαντικώτερον τμήμα τοῦ τομέως τῆς Ἀνατολικῆς πτέρυγος ἀπεδείχθη τὸ ΒΑ. τῶν Βασιλικῶν μεγάρων XXXVI καὶ XXXVII συγκροτήματα τῆς μεγάλης τετραγωνικῆς αἰθούσης LXII μετὰ τῆς πρὸς ΝΑ. ἐστραμμένης εἰσόδου του. Ἡ τελευταία αὕτη προεξετείνετο ἐπέκεινα τοῦ ΒΑ. τοίχου τοῦ διαδρόμου XXXVII, ὅστις εἶχεν ὑποτεθῇ ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἀπετέλει τὴν κυρίαν πρόσβασιν ἐκ ΝΑ. πρὸς τὴν Κεντρικὴν αὐλήν. Ἀπεδείχθη ὁμως ὅτι ὁ διάδρομος οὗτος δὲν προεξετείνετο κατ' εὐθείαν γραμμὴν, ἀλλ' ἐκάμπτετο πρὸς τὰ ΝΑ. κατ' ὀρθὴν γωνίαν, ἐνῶ πέραν αὐτοῦ πρὸς τὰ ΝΑ. ἐσχηματίζετο εἰς μορφὴν προθαλάμου, μεθ' ἐνὸς βοηθητικοῦ δωματίου, ἴσως φυλακείου, ἡ κυρία εἴσοδος πρὸς τὴν μεγάλην τετραγωνικὴν αἴθουσαν LXII, τὴν ἀποκληθεῖσαν Αἴθουσαν τῆς κυκλικῆς δεξαμενῆς. Κατὰ

τὴν πρόσοψιν τῆς εἰσόδου μία σειρὰ πελεκητῶν πωρολίθων, πρὸ τῆς ὁποίας μία πλατεῖα βαθμὶς παρῆχε προσπέλασιν, ἀπετέλει τὸ εὐρὺ κατώφλιον τῆς εἰσόδου. Ἀτυχῶς τοῦ διὰ μικρῶν πλακῶν δαπέδου τοῦ προθαλάμου μικρὸν τμήμα διεσώθη, τοῦ λοιποῦ διαταραχθέντος κατὰ βαθείας καλλιεργητικὰς ἐργασίας ἢ πιθανώτερον κατὰ τὴν ἀναζήτησιν καὶ ἐξαγωγὴν οἰκοδομικοῦ ὕλικου, ἣτις ἦτο φανερὰ ἀπὸ τὴν ἐκτόπισιν πολλῶν πελεκητῶν πωρολίθων. Κατὰ ποῖον τρόπον ἀνῆρχετο τις ἐκ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ προθαλάμου πρὸς τὴν τετραγωνικὴν αἴθουσαν, τῆς ὁποίας τὸ δάπεδον ἦτο κατὰ ἡμῖς μέτρον ὑψηλότερον, δὲν κατέστη εἰσέτι σαφές. Τοῦ στενεπιμήκους παραπλεύρου δωματίου, τὸ ὁποῖον ἐχαρακτηρίσαμεν ὡς φυλάκειον, δὲν διακρίνεται ἡ εἴσοδος, ἀλλ' ὁ ΝΑ. τοίχος του προεκτείνεται πρὸς τὰ ΝΔ. ἐπέκεινα τῆς γραμμῆς τοῦ κατωφλίου. Τὸ μήκος τοῦ προθαλάμου ἦτο ὀκτὼ περίπου μέτρα καὶ τὸ ἐσωτερικὸν πλάτος ἄνευ τοῦ φυλακείου περίπου δύο. Μεγάλῃ ποσότης ὀγκωδῶν λίθων εἶχε καταπέσει εἰς τὸν χῶρον τοῦ προθαλάμου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐδυσχέρανε σημαντικῶς τὴν τελικὴν ἐκκαθάρισιν καὶ διασάφησιν τοῦ ὅλου συστήματος. Πλὴν τῶν πολυαρίθμων ὀστράκων, τὰ ὁποῖα περισυνελέγησαν, κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν εἴσοδον ἀνευρέθη τμήμα διμύζου λιθίνου λύχνου, περισυνελέγησαν δὲ ἐπίσης καὶ τινα τεμάχια ὀψιανοῦ.

Τῆς μεγάλῃς τετραγωνικῆς αἰθούσης παρηκολουθήθησαν οἱ περιμετρικοὶ τοῖχοι, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρῶς εἶχον πάθει ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως μεγάλου μέρους τῶν ἐξωτερικῶν πελεκητῶν λίθων. Τῶν τοίχων τούτων εἰς ὠρισμένην ἔκτασιν εἶχεν ἀπομείνει μόνον ὁ κατώτατος δόμος ἢ μόνον τὸ ἐσωτερικὸν διὰ μικροτέρων ἀργῶν κατὰ τὸ πλεῖστον λίθων συμπλήρωμα. Ἰδιαιτέρως εἶχε πάθει ἡ ΝΑ. πλευρὰ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς γωνίας, τῆς ὁποίας ἔλειπεν ὁ γωνιακὸς λίθος, ἐνῶ περαιτέρω καὶ ἐπὶ 3.60 μ. διεσώζετο μόνον ἡ ἐκ πωρολίθων κρηπὶς καὶ ἔτι περαιτέρω πρὸς ΒΑ. διετηροῦντο μόνον οἱ ἐσωτερικοὶ λίθοι. Ἡ ἀποκάλυψις τῆς προσόψεως τοῦ τοίχου τούτου δὲν ὠλοκληρώθη. Καλύτερον διασώζεται, ἐν μέρει ἄνω τοῦ ἐπιπέδου τοῦ δαπέδου, ἡ ΒΑ. πλευρά, τῆς ὁποίας τὸ πρὸς ΝΑ. ἡμῖς ἦτο ὀγκοδομημένον δι' ἀρμοστῶν πελεκητῶν πωρολίθων, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ πιστευθῇ ἀρχικῶς ὅτι ὑπῆρχε φωταγωγὸς κατὰ τὸ τμήμα τοῦτο. Τελικῶς ἀπεδείχθη ὅτι παραλλήλως πρὸς τὸ τμήμα τοῦ τοίχου τούτου ἐπὶ μήκος 4.50 μ. εἶχεν ἀρμοσθῇ, ἐντέχνως κατεσκευασμένος διὰ πελεκητῶν πωρολίθων, βαθὺς καὶ πλατὺς ὀχετὸς δι' οὗ ἀποχετεύοντο τὰ ὕδατα πρὸς τὰ ΝΑ., ὅπου ὁ ὀχετὸς καμπυλούμενος κατηυθύνετο πρὸς Νότον. Κατὰ τὸ μέσον τοῦ ΒΑ. τοίχου ἀνεκαλύφθη ἡ συμβολὴ δύο διακλαδώσεων τοῦ ὀχετοῦ, διατηροῦντος κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ τὰ καλύμματά του. Ἡ μία διακλάδωσις κατήρχετο μὲ ἡπίαν κλίσιν ἐκ ΒΑ., ἡ ἑτέρα καμπύλως πως ἐκ Βορρᾶ. Δὲν διεσαφῆθη τελείως τὸ λαμπρὸν τοῦτο ἀποχετευτικὸν σύστημα διὰ περαιτέρω ἐρεῦνης. Κατὰ μήκος τοῦ ΒΔ. τοίχου,

ὅστις ἐσχημάτιζε προέχουσιν γωνίαν λόγῳ τοῦ ἀνίσου πλάτους τῶν δύο Βασιλικῶν μεγάρων, παρατηρήθη σειρά πλακοειδῶν λίθων, φωλεαὶ παραστάδων καὶ λείψανα κατωφλίων· μᾶλλον προσεκτικὴ παρακολούθησις ἐπεβεβαίωσεν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ πολυθύρου ἀποτελουμένου ἐξ ἑπτὰ θυρῶν μεταξὺ παραστάδων μὲ λίθινα κατώφλια μεταξὺ τούτων. Τινὰ τῶν στοιχείων τούτων εἶχον ἐξαφανισθῇ ἢ ἀλλοιωθῇ, οἱ θεμέλιοι ὅμως λίθοι ἀπετέλουν ἰσχυρὰν ἔνδειξιν ὅτι τὸ πολυθύρον διῆκε καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς ΒΔ. πλευρᾶς τῆς αἰθούσης, ἐπεκτεινόμενον ἀκόμη καὶ εἰς τὸ βορειότερον, λίαν στενὸν λόγῳ τοῦ μεγαλυτέρου πλάτους τοῦ μεγάρου XXXVI τμήμα. Τοῦτο προφανῶς ἐγένετο ἵνα ἐκ τῆς αἰθούσης παρέχεται ὁμοίομορφος ὄψις τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου πολυθύρου, τὸ ὅποιον ἀπεδείκνυνεν ὅτι ὁ εὐρὺς τετραγωνικὸς χώρος δὲν ἦτο ὑπαιθρος, διότι ἄλλως τὸ ξύλινον πολυθύρον θὰ ἦτο ἐκτεθειμένον. Τοῦτο ἐπεβεβαιώθη τελικῶς διὰ τῆς διερευνήσεως τοῦ ἐκ χαλिकासβέστου δαπέδου, τὸ ὅποιον εἶχεν ἐπιχρισθῇ διὰ λεπτοῦ κονιάματος, μὴ ἀντέχοντος εἰς ὑπαιθρον χώρον. Κατὰ τὸ κέντρον τοῦ δωματίου ἀνεφάνη μεγάλη κυκλικὴ δεξαμενὴ, ἐξωτερικῆς διαμέτρου 7 μ. περίπου καὶ ἐσωτερικῆς 5.10 μ. (πίν. 244α). Προφανῶς αὕτη περιεβάλλετο ὑπὸ χαμηλοῦ θωρακίου ἐκ συναρμοστῶν πωρολίθων, σχεδὸν ὁλοκληρωτικῶς καταστραφέντος, τοῦ ὁποίου ὅμως τὸ ὑλικὸν ἀνευρέθη ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου αὐτῆς. Ὅτι μεταξὺ τοῦ ἀνασφθέντος ὑλικοῦ εἶναι δύο βάσεις λίθιναι, μία ἐκ κίονος καὶ ἄλλη ἐκ πεσοῦ καταλήγοντος πρὸς τὰ ἔξω καὶ ἔσω εἰς κυρτὰς ἐπιφανείας, ὅτι εἰς τὴν ἐκ λίθων ἐπένδυσιν διεκρίνεται κατὰ διαστήματα εἶδος ἐνισχύσεως ὑποθεμελιώσεως, ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν ὑπάρξεως στοᾶς στηριζομένης ἐπὶ τοῦ θωρακίου καὶ υποστηριζούσης τὴν ὀροφὴν τῆς αἰθούσης. Μόνον ἡ δεξαμενὴ παρέμενε εἰς τὸ κέντρον ὑπαιθρος καὶ δεχομένη τὰ ὄμβρια ὕδατα. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν πρώτων στρωμάτων τῶν ἐντὸς καταπεσόντων λίθων ἀνέβλυσεν ἄφθονον πηγαῖον ὕδωρ, ἀποδειχθέντος οὕτω ὅτι ἡ δεξαμενὴ ἦτο πάντοτε πλήρης ἐκ πηγαίου ποσίου ὕδατος, ὥς τὸ κτιστὸν φρέαρ τῆς Ν. γωνίας τῆς Κεντρικῆς αὐλῆς. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπετέθη ὅτι θὰ ὑπῆρχε κλιμακωτὴ κατάβασις πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ αὕτη ἦτο φυσικὸν νὰ ἀναζητηθῇ πρὸς τὸ μέρος τῆς εἰσόδου τῆς αἰθούσης, ὥς καὶ πράγματι ἀνευρέθη, διατηροῦσα εἰς ἀρίστην κατάστασιν καὶ εἰς τὴν θέσιν των ἑπτὰ ἐκ τῶν ὀκτὼ βαθμίδων (μόνον ἡ ἀνωτέρα ἐξηφανίσθη μετὰ τμήματος τοῦ ἐκ χαλिकासβέστου περὶ αὐτὴν δαπέδου). Ὑδραυλικὸν κονίαμα ἀνευρέθη εἰς τεμάχια ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τῆς δεξαμενῆς καὶ ἐπικεκολλημένον ἐπὶ μιᾷς βαθμίδος καὶ τινων λίθων τῆς ἐπενδύσεως αὐτῆς. Δὲν ἐπραγματοποιήθη εἰσέτι ἡ πλήρης ἐκκένωσις τῆς δεξαμενῆς ἐκ τοῦ καταπεσόντος ἐντὸς αὐτῆς ὑλικοῦ, δοθέντος ὅτι ἡ ἐργασία παρεμποδίζεται ὑπὸ τοῦ συνεχῶς ἀναβλύζοντος ὕδατος καὶ ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ συντονισθῇ μὲ παράλληλον ἀντλησιν δι' ἰσχυρᾶς

ὑδραντλίας. Ἀνεφάνησαν ὅμως ἤδη τρεῖς σειραὶ τῶν μεγάλων λίθων τῆς ἐπενδύσεως τοῦ φρέατος, αἱ δύο κατώτεραι ὑψηλότεραι τῆς ἀνωτέρας.

Δὲν εἶναι δυνατὸν ἀπὸ τοῦδε νὰ καθορισθῇ τὸ βᾶθος τῆς δεξαμενῆς, τῆς ὁποίας ἡ κλίμαξ καθόδου ἔφθανεν ἀσφαλῶς μέχρι τῆς στάθμης τοῦ ὕδατος. Ἄν ἡ δεξαμενὴ αὕτη, μὲ τὴν ιδιόρρυθμον ἀρχιτεκτονικὴν αὐτῆς ἔνταξιν ἐντὸς τῆς τετραγώνου αἰθούσης, μὲ τὸ μονόπλευρον πολύθυρον καὶ τὴν διὰ τῶν κιόνων καὶ στύλων στηρίξεως τῆς δημιουργουμένης περὶ αὐτὴν στοᾶς, ἐξυπηρετεῖ καὶ ἄλλους σκοπούς, ὥς τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῆς διὰ κολύμβησιν ἢ δι' ἐνυδρεῖον, παραμένει ἄδηλον, ἴσως ὅμως ἡ συνέχισις τῆς ἐρεῦνης φέρη εἰς φῶς νέα στοιχεῖα. Ὅπωςδὴποτε δέον νὰ ὑπογραμμισθῇ ἡ μεγάλη σημασία τῆς ἀνακαλύψεως μιᾶς τοιαύτης ἀρχιτεκτονικῆς διατάξεως, ἣτις διὰ πρῶτην φορὰν ἐμφανίζεται εἰς τὴν μινωικὴν ἀνακτορικὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Ἄν ἡ γνωστὴ δεξαμενὴ τῆς περιοχῆς Τρούλλου τῶν Ἀρχανῶν (βλ. EVANS, PM II, 67 εἰκ. 30), τῆς ὁποίας τὸ θωράκιον ἦτο ὠκοδομημένον ἐπίσης ἐκ πωρολίθων καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχεν ὁμοίως κάθοδος διὰ κλίμακος, ἦτο ἐντεταγμένη εἰς ἀρχιτεκτόνημα κατὰ ἀνάλογον πῶς τρόπον παραμένει ἄγνωστον, διότι ὁ περὶ αὐτὴν χώρος ἐλάχιστα ἔχει ἐρευνηθῇ. Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ αὕτη ἀνάγεται εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον ὅτι εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ ταύτης ἀνεκαλύφθη λίαν σημαντικὸν μινωικὸν κτήριο, τὸ ὁποῖον δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι τὸ θερικὸν ἀνάκτορον τῶν βασιλέων τῆς Κνωσοῦ. Τὸ περὶ τὴν δεξαμενὴν ἐκ χαλικοσβεστοῦ δάπεδον φαίνεται ὅτι ἤδη κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ Ἀνακτόρου εἶχεν ὑποστῇ μερικὴν καθίζησιν καὶ ἐπεσκευάσθη, συμπληρωθέντος τοῦ κenoῦ πρὸς ἰσοπέδωσιν διὰ κονιάματος. Θὰ ἀπαιτηθῇ εἰσέτι ἰκανὴ ἐργασία ὅπως ἐκκενωθῇ μέχρι τοῦ πυθμένος ἡ δεξαμενὴ ἐκ τοῦ καταπεσόντος ὕλικου, τὸ ὁποῖον εἶναι κατὰ τὸ κέντρον πολὺ συμπαγέστερον, ἐνιαχοῦ συνάμικτον μὲ κεκαυμένας πλίνθους καὶ ἀποσαθρωθέντα ἐρυθρὸν σχιστόλιθον. Εἰς τὸ πληροῦν ὕλικὸν ἀνευρέθησαν καὶ τινες κοῖλοι λίθοι ἐξ ἀγωγοῦ ἀποχετεύσεως, ὁ εἷς μὲ διαπλάτυνσιν ὥς κεφαλὴν εἰσδοχῆς ὕδατος· πιθανῶς τὰ τεμάχια ταῦτα νὰ μὴ εἶναι ἄσχετα μὲ σύστημα ἀποχετεύσεως τοῦ ὑπερεκχειλίζοντος ὕδατος, ὥς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶχε τοποθετηθῇ εἰς τὸ κτιστὸν φρέαρ.

Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τῆς δεξαμενῆς περισυνελέγησαν δύο τεμάχια χυτῆς μάζης, περιεχοῦσης ἡφαιστειακῆν σποδόν, ὁμοίας πρὸς τὴν εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ ἀνακτόρου περισυλλεγεῖσαν, ἀλλὰ μᾶλλον μικρά· ἐπίσης τεμάχια ὀψιανοῦ, μολύβδου καὶ τινα θαλάσσια ὄστρεα (μία ἀχιβάς). Κατὰ τὴν κλιμακίδα περισυνελέγησαν δύο παχέα τεμάχια ἐκ τῆς βάσεως κυλινδρικοῦ λιθίνου ἀγγείου καὶ ὁδοὺς μεγάλου ζώου. Εἰς διάφορα ἄλλα σημεῖα τῆς αἰθούσης συνελέγησαν εἰς τὸ στρῶμα χώματος τὸ καλύπτει τὸ δάπεδον ἢ ἐκ τῶν κοσκινισθέντων χωμάτων διάφορα μικρὰ ἀντικείμενα,

μεταξὺ τῶν ὁποίων ἄξια μνείας εἶναι τεμάχιον πρισματικοῦ στεατίτου, ὅμοιον τῶν ἄλλων, τῶν ἤδη μνημονευθέντων, ἑλλειψοειδὲς πλακίδιον ὁμοίως ἐκ στεατίτου, ἀμυγδαλοειδὲς ψήφος ἄνευ γλυφῆς, τμήμα ἄλλης ψήφου ἐκ σαρδώνυχος, τμήμα λιθίνου ἀγγείου ἡμικατεστραμμένον, κέντρον πηλίνου πυριατηρίου μὲ κωνικὴν προεσχὴν, εὐμέγεθες ἀβαθεὲς λεκανοειδὲς σκεῦος μὲ πλατὺν περιχείλωμα, διάφορα τεμάχια στεατίτου καὶ ἐν τεμάχιον πυριτολίθου. Ὑέλιά τινα ἐλαιόχροα ἢ κυανόχροα περισυλλεγόντα εἰς τὸ ἐπιφανειακὸν στρώμα τῆς ἐπιχώσεως ἀνήκουν, φαίνεται, εἰς μεταγενεστέραν περίοδον. Ἀμέσως ΒΑ. τῆς Αἰθούσης τῆς Δεξαμενῆς περισυνελέγη ἐντὸς τοῦ χώματος μικρὸν τεμάχιον ἀμφίκοilon ποτηρίου ἐξ ἀμεθύστου, διασῶζον πολὺ μικρὸν μέρος τοῦ χεῖλους, λίαν σημαντικόν.

Μικρὰ ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ πτέρυξ ἐκτείνεται πέραν τῶν ἐρευνηθέντων ὁρίων καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης καὶ πρὸς Νότον, ἀφοῦ δὲν ἀνεκαλύφθη εἰσέτι τὸ σύστημα εἰσόδου καὶ ἄλλα διαμερίσματα, ἀπαντῶντα εἰς τὰς πτέρυγας τῶν βασιλικῶν διαμερισμάτων. Καίτοι κατὰ τὸν τομέα τοῦτον ἡ καλλιέργεια ἔχει προχωρήσει βαθέως, ἐνίστε καὶ κάτω τῶν δαπέδων, ἐλπίζεται ὅτι θὰ καταστῇ δυνατόν νὰ διακριθῇ τὸ σχέδιον τοῦ Ἀνακτόρου εἰς τὸ σύνολόν του. Ἀλλὰ τὸ ἀνάκτορον ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας, ἐπεκτείνεται καὶ πρὸς τὰ ΒΑ., κατὰ τὰ βαθμιδωτὰ ἰσόπεδα τοῦ λόφου, καὶ πρὸς τὰ ΝΔ., ὅπου ἤδη ἀνιχνεύθησαν ὠρισμένοι τοῖχοι· δὲν ἀποκλείεται πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην τὸ ἀνακτορικὸν κτήριο νὰ ἐπεξετείνετο μέχρι τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἤρχιζον αἱ συνοικίαι τῆς πόλεως ἐπὶ τοῦ ΝΔ. λόφου. Θὰ ἀπαιτηθῇ ἐπίσης μεγάλη ἐργασία διὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴν ἀποκάλυψιν τῆς Δυτικῆς αὐλῆς, ἵσως ἐπεκτεινομένης ὡς Νοτίας καὶ πρὸς τὴν ΝΔ. πλευρὰν τοῦ Ἀνακτόρου, μέχρι τοῦ λοξοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου, παρὰ τὴν προσπέλασιν XLIX.

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἐνεφάνισεν ἡ ἔρευνα τοῦ Βορείου τομέως μετὰ τῆς ἀποκαλυφθείσης ἐκεῖ γωνιακῆς πλακοστρώτου αὐλῆς (πίν. 244β καὶ 245β), διότι εἰς τὸν τομέα τοῦτον τὰ ἀνευρεθέντα λείψανα καὶ ἡ συνοδεύουσα κεραμεικὴ ἀνήκουν χωρὶς οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν εἰς προγενεστέραν φάσιν (τὴν μεταβατικὴν ἀπὸ MM IIIB εἰς YM IA δευτέραν νεοανακτορικὴν). Ἰσως τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ Ἀνακτόρου κατὰ τὴν τελικὴν φάσιν εἶχεν ἐγκαταλειφθῇ ἐπιχωσθέν. Τὸ πλακόστρωτον, ἐξ ἀκανονίστων πλακῶν πυκνῶς συνηρμοσμένων, ἀπεδείχθη ὅτι ἐξετείνετο εἰς ὁλόκληρον τὸν ὀρθογώνιον χώρον μεταξὺ τῶν ΒΑ. τοίχων τῶν ἀποθηκῶν I καὶ XXXIII καὶ τοῦ παχέος ἰσχυροῦ τοίχου, τοῦ ἀποτελοῦντος τὸ πρὸς τὰ ΒΔ. ὄριον τῶν εἰς τὸ ὑπερχείμενον τοῦ Μαγειρείου ἄνδρων διαμερισμάτων (μὴ εἰσέτι ἀνασκαφέντων). Δύο ζῶναι παρέμενον ἀκάλυπτοι διὰ πλακῶν, μία κατὰ μῆκος τοῦ ἰσχυροῦ τοίχου, ὅπου ὁ βράχος ἀνήρχετο ἀκανονίστως, σχηματίζων ἵσως κατὰ τὸ

σημεῖον τοῦτο εἶδος κρηπίδος, καὶ ἄλλη κατὰ μῆκος ἑνὸς τοίχου ἢ κρηπίδος τοίχου ἐκ πελεκητῶν πωρολίθων, κατὰ τὴν ΒΔ. πλευρὰν. Ἡ ἐπίχωσις τοῦ πλακοστρώτου, μάλιστα τὸ πρὸς τὸν ἰσχυρὸν ΝΑ. τοῖχον τμήμα ταύτης, ἦτο πλήρης ἐξ ὀστράκων καὶ τμημάτων, ἐνίοτε καὶ ὀλοκλήρων, ἀγγείων· προφανῶς ὁ χώρος εἶχε χρησιμοποιηθῇ ὡς χώρος ἀπορρίψεως. Τὰ ἐκεῖθεν περισυλλεγένητα ἦσαν λίαν χαρακτηριστικὰ καὶ ἀντιπροσωπευτικὰ τῆς ὥς ἄνω περιόδου : λοπάδια μὲ περιχειλώματα, κύπελλα ἄωτα μὲ κωνικάς πλευράς καὶ στολιδώσεις κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν ἢ εἰς τὸ ἐσωτερικόν, πρόχοι μὲ πλαστικὸν δακτύλιον κατὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ καὶ περικεκομμένον ράμφος, πλατέα κύπελλα μὲ ταινιώδεις λαβάς, τὰ πλεῖστα ρυθμοῦ ἀνοικτοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ, μὲ βάθος καστανὸν ἢ ἰόχρουν, τεμάχια διακοσμούμενα μὲ στολιδωτὴν γραπτὴν διακόσμησιν ἢ μὲ φύλλα ρόδακος, τεμάχια ἀγγείων μὲ στίλβον σκοτεινὸν γάνωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου λευκὴ διακόσμησις, ἐνίοτε μὲ προσθήκην ἔρυθρου, ἄλλα διασώζοντα διανθίσεις διὰ λευκοῦ ἐπὶ σπειρῶν σκοτεινοῦ χρώματος, κ.ἄ. Τινὰ ὀστρακα παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν πρώτην νεοανακτορικὴν περίοδον (MM IIIA). Μεταξὺ τῶν λίθων τοῦ διαλυθέντος λιθοσωροῦ καὶ εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ ἀποθέτου περισυνελέγησαν καὶ ἄλλα τινὰ ἀντικείμενα, ὡς ραβδοειδῆς λαβὴ λιθίνου σκεύους, τεμάχιον κυλινδρικοῦ λιθίνου ἀγγείου μὲ ἐγκοπὴν, 4 ἢ 5 κυβικά ὕφαντικά βάρη μὲ τὰς συνήθεις τέσσαρας διαμπερεῖς ὁπὰς κατὰ τὰς ἀκμὰς, τμήμα ἄλλου σφαιρικοῦ, μέγας ἀστράγαλος καὶ ὁστὰ διάφορα ζώων κλπ.

Τὸ πλακόστρωτον ἐξετείνεται μέχρι τῆς βάσεως μιᾶς κρηπίδος πρὸς ΒΑ., καλυπτομένης ὑπὸ μεταγενεστέρου ἀντερεισματικοῦ τοίχου, ὅπισθεν τοῦ ὁποίου, μετὰ τὴν διάλυσιν, ἀνεφάνη ἰσχυρὸς τοίχος παλαιότερου μινωικοῦ κτηρίου, ἀνήκοντος εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον εἰς ἣν καὶ τὰ ὀστρακα τοῦ ἀποθέτου, ὡς ἡ περαιτέρω ἔρευνα ἀπέδειξεν. Ὁ τοίχος οὗτος, ἐμφανίζων καλὴν συναρμογὴν λίθων, βαίνει ἐκ ΝΑ. πρὸς ΒΔ., ἀφῆνων στενὴν διόδον μεταξὺ τοῦ ΝΑ. ἄκρου του καὶ τοῦ ΝΑ. ἰσχυροῦ τοίχου. Τὸ ἀνοιγμα τοῦτο ἦτο πλήρες ἐκ μεγάλων καταπεσόντων λίθων, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ὁποίων ἀπεδείχθη ὅτι εἶχεν ἀφεθῇ, ἵνα διέλθῃ ἐκεῖθεν κατερχόμενος κτιστὸς ὄχετος (πίν. 245α), ὅστις περαιτέρω ἔβαινε παραπλεύρως τοῦ ΒΑ. τοίχου, ἀποτελῶν, ὡς εἶχε μὲ τὰς καλυπτηρίους πλάκας του εἶδος κρηπίδος ἢ θρανίου, μέχρι τοῦ ὁποίου, ὡς εἵπομεν, ἐξετείνεται τὸ πλακόστρωτον εἰς πλάτος 2.50 μ. Κατὰ τὸν ΒΔ. τοῖχον ἢ κρηπίδα ἐκ πωρολίθων ἐσχηματίζετο εἶδος θυρίδος, σχηματισθείσης διὰ πλακῶν, διὰ τῆς ὁποίας ἐχύνοντο πρὸς τὰ ἔξω τὰ ὕδατα τοῦ ὄχετος. Οὗτος ἦτο στερεὰ κατεσκευασμένος, ἱκανῶς εὐρύχωρος καὶ βαθύς.

Ἀμέσως ἔξω τοῦ ὄχετος καὶ ἐντὸς αὐτοῦ περισυνελέγησαν ἄλλα ὀστρακα τῆς αὐτῆς κατηγορίας μὲ τὰ τοῦ ἀποθέτου· τινὰ ἐνεφάνιζον διακόσμησιν ἀνοικτὴν ἐπὶ σκοτεινοῦ ταινίων, σπειρῶν ἢ ἐλισσομένων βλαστῶν καὶ κοκκί-

δων, ἄλλα δὲ διεκρίνοντο διὰ τὴν λεπτότητα τῶν τοιχωμάτων. Τεμάχια λιθίνων σκευῶν, ὡς τμήμα λιθίνου πώματος, ἄλλο παρομοίου μὲ κόμβον ὡς λαβὴν, ἕτερον τεμάχιον ἐκ τῆς παρειᾶς ἀγγείου ἐκ μέλανος λίθου, δύο ἄλλα τεμάχια ἀγγείων ἀγνώστου σχήματος περισυνελέγησαν καὶ μετ' αὐτῶν δύο ἢ τρία τεμάχια ὀψιανθοῦ καὶ ἄφθονα ὄστᾶ καὶ σιαγόνες ζώων μὲ τοὺς ὀδόντας των. Ὁ πυθμὴν τοῦ ὄχετοῦ, ἐπίχριστος διὰ κονιάματος, ἐνεφάνιζεν ἐλαφρὰν κλίσιν πρὸς τὰ ΒΔ. Μία δοκιμὴ, γενομένη ὑπὸ τὸν πυθμένα, κατὰ τὴν θυρίδα ἐξόδου ἔδειξεν ὅτι τὸ κατώτερον στρώμα, ἐκ λίαν συμπαγοῦς πηλοχώματος, περιεῖχε χαρακτηριστικὰ ὄστρακα τῆς παλαιοανακτορικῆς περιόδου (MM IB), ἰδίᾳ κυπέλλων μὲ ἐρυθρὰς ταινίας, λευκὰς γιγλάνδας, πλαγίας ταινίας καὶ κοκκίδας διὰ λευκοῦ χρώματος ἐπὶ μέλανος βάθους.

Πέραν τῆς ΒΔ. πωρίνης κρηπίδος ἢ τοιχείου, ἐσχηματίζετο μικρὸς ὑπαίθριος χώρος περιοριζόμενος πρὸς τὰ ΒΑ. ὑπὸ ἄλλου τοίχου ἐκ πελεκητῶν πωρολίθων, τῶν ὁποίων τινὲς εἶχον διαφύγει τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν θέσεως, ἄλλοι δὲ εἶχον πέσει ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου. Οἱ πελεκητοὶ πωρολίθοι τοῦ τοίχου τούτου ἐπεκάθητο ἐπὶ ἄλλων πελεκητῶν λίθων ἐκ πωρολίθου, ὡς τοῦτο παρετηρήθη καὶ εἰς ἄλλα τμήματα προσόψεων τοῦ Ἀνακτόρου. Καὶ ἐνταῦθα τὰ ὄστρακα ἦσαν τῆς MM IIIB - YM IA περιόδου (ἐν μὲ στείρας διὰ λευκοῦ ἐπὶ σκοτεινῆς ταινίας). Περισυνελέγη ἐπίσης ἡμικυκλικὸν πῆλινον βαρίδιον μὲ τρεῖς ὁπὰς κατὰ τὴν εὐθεῖαν ἀπόληξιν καὶ ἐγκοπὴν, ἀνάλογον μὲ ἄλλα περισυλλεγένητα εἰς διάφορα μέρη τοῦ Ἀνακτόρου.

Ἄνω τοῦ ἐπιμήκου ἰσχυροῦ ΝΑ. - ΝΔ. τοίχου ἀνεφάνησαν δύο τοῖχοι διαμερισμάτων εἰσχωροῦντες ἐντὸς τῆς βαθείας ἐπιχώσεως πρὸς ΒΑ. Προσχωρινῶς οἱ χώροι ὠνομάσθησαν Α (πρὸς ΝΑ.) καὶ Β (πρὸς ΒΔ.). Ἰδίως εἰς τὸ διαμέρισμα Α ἀνεφάνη στρώμα πυκνὸν μικρῶν ἀγγείων καὶ ὄστράκων, πάχους 0.10 μ. περίπου, καλύπτον ὁλόκληρον τὴν ἔκτασίν του. Ἐκ τούτου προῆλθον πλεῖστα ὅσα ἀγγεῖα χαρακτηριστικὰ τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω περιόδου, ἀλλὰ διατηρούμενα πολὺ καλύτερον ἢ τὰ εἰς τὸν ἀποθέτην τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ ὄχετοῦ ἀνευρεθέντα. Ἰδίως εἶναι λοπάδια μὲ πλατὺ περιχείλωμα, κύπελλα μὲ καμπύλα ἢ εὐθέα τοιχώματα, χυτρίδια τριποδικά, προχοῖσκαί, πλατέα κύπελλα μὲ σκοτεινὸν ἐπίχρισμα. Ὑφαντικά τινα βάρη, τῶν ὁποίων ἐν μέγα παραλληλεπίπεδον μὲ τύπωσιν σφραγίδος, καὶ κυλινδρικός λίθινος τριπτήρ εὐρέθησαν συνανάμικτα μετὰ τῶν ἀγγείων. Ἰκανὰ τεμάχια λιθίνων σκευῶν περισυνελέγησαν μάλιστα κατὰ τὸ διαμέρισμα Α, ὡς τεμάχιον λιθίνης λοπάδος, μία λαβὴ ὁμοίου σκεύους, καὶ τμήμα πυθμένος (ἴσως τῆς λοπάδος), ἄλλο τεμάχιον μὲ ἐγχάρακτον γραμμικὴν διακόσμησιν κ.ἄ. εἰς τὸ Β ἀνευρέθη τμήμα σκεύους ἐκ λίθου σκοτεινοῦ μὲ ἀνοικτὰς κηλίδας καὶ τμήμα χονδροῦ λιθίνου ἀγγείου. Εἰς βαθύτερον στρώμα τοῦ στρώματος τῶν μικρῶν ἀγγείων ἀνεφάνησαν in situ δύο μεγάλα σκεύη, τὸ ἐν πιθοειδὲς κατὰ τὸ

μέσον τῆς ΝΔ. πλευρᾶς τοῦ Α, τὸ ἄλλο κατὰ τὸ διαμέρισμα Β, παρὰ τὸ διαχώρισμα τύπου jaγ μετὰ πλατὺ περιχέλωμα ταινιωτόν. Ἡ ἔρעυνα δὲν ἐπεξετάθη περαιτέρω εἰς βάθος καὶ ἐκρίθη σκόπιμον νὰ μὴ ἐξαχθοῦν τὰ μεγάλα σκεύη.

Τὰ γενικά συμπεράσματα ἐκ τῆς προόδου τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι ἐξόχως σημαντικά. Διεπιστώθη ὅτι πρὸ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ἀνακτόρου ὑπῆρξαν, ἐκτεινόμενοι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου, οἰκισμοί, ὀλίγων ἔστω οἰκῶν, διαδεχθέντες ἀλλήλους κατὰ τὴν τελευταίαν προανακτορικήν, τὴν παλαιοανακτορικήν καὶ τὴν πρώτην νεοανακτορικήν περίοδον, τῶν ὁποίων ὀλίγα λείψανα, ἀλλὰ καλῶς εἰλεγμένα στρωματογραφικῶς ἀνιχνεύθησαν ὑπὸ τὸ Ἀνάκτορον καὶ τὴν Δυτικὴν αὐλὴν αὐτοῦ. Ἐπεβεβαιώθη ὅτι τὸ Ἀνάκτορον, ἰδρυθὲν, ὥς φαίνεται, μετὰ τὴν μεγάλην σεισμικὴν καταστροφὴν περὶ τὸ 1600 π.Χ., διῆλθε δύο κυρίως φάσεις, διατηρήσαν τὴν αὐτὴν μορφὴν μετὰ μικρὰς προσθήκας καὶ ἐπιδιορθώσεις γενομένας μετὰ τινὰ καταστροφὴν, ἣτις φαίνεται σεισμικοῦ χαρακτῆρος. Ὁρισμένος τομεὺς τοῦ Ἀνακτόρου, ὁ βόρειος κατὰ τὴν μικρὰν γωνιακὴν πλακόστρωτον αὐλὴν, τοῦ ὁποίου μικρὸν μόνον τμῆμα σήμερον ἠρευνήθη, ἐπεχώσθη, φαίνεται, μετὰ τὴν πρώτην φάσιν (τέλος τῆς ΥΜ ΙΑ) καὶ δὲν ἐχρησιμοποιήθη πλέον. Τοῦτο παρέχει τὴν εὐκαιρίαν ἐξερευνήσεως καθαροῦ στρώματος ἀναγομένου εἰς τὴν δευτέραν νεοανακτορικήν περίοδον (ΜΜ ΙΙΒ - ΥΜ ΙΑ).

Ἡ ἀνεύρεσις καὶ ἄλλων τεμαχίων τῆς χυτῆς ὕλης εἰς τὸν ΒΑ. καὶ Α. τομέα ἐπιβεβαιώνει τὴν διασπορὰν τοῦ ὕλικου τούτου καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ Ἀνακτόρου (ἄλλα τεμάχια εἶχον εὑρεθῆ εἰς τὸ κέντρον τῆς Δυτικῆς πτέρυγος). Ἡ προέλευσίς του ἐκ τοῦ ἡφαιστείου τῆς Θήρας δι' ἐκσφενδονίσεως δύναται νὰ θεωρηθῇ βεβαία, καίτοι εἰσέτι δὲν ἐγένοντο αἱ ἀναγκαῖαι πετρογραφικαὶ ἀναλύσεις. Κίσθρις εἰς μεμονωμένα τεμάχια ἀνευρέθη εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ Ἀνακτόρου, ἀλλὰ εἰς ποσότητα ἀνεκαλύφθη μόνον εἰς τὸ δωμάτιον LIII, ἴσως ἐκεῖ ἀποθηκευθεῖσα δι' ὠρισμένην χρόνον. Τὸ ὕλικόν τοῦτο θὰ ἔφθασε διὰ τῶν κυμάτων εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ζάκρου, ἀκόμη καὶ πρὸ τῆς μεγάλης τελικῆς ἐκρήξεως, ἣτις ἐπέφερε, φαίνεται, τὴν ριζικὴν καταστροφὴν. Δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι καὶ μεγάλοι σεισμοὶ ἐγένοντο κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Ἡ ἐγκατάλειψις τῆς περιοχῆς τῆς Ζάκρου, προσλαβοῦσα χαρακτῆρα πραγματικῆς ἐρημώσεως, θὰ ἔδει νὰ ἦτο τὸ ἐπακόλουθον τῶν ἐντόνων καὶ τρομακτικῶν παρενεργούντων φαινομένων τῆς ἐκρήξεως. Διὰ τῆς εἰς παχὺ στρώμα, ὀλόκληρον τὴν ἔκτασιν τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Κρήτης καλυψάσης, σποδοῦ ἢ γῆ θὰ κατέστη καὶ θὰ παρέμεινεν ἀκαλλιέργητος καὶ τὰ ὕδατα θὰ κατέστησαν μὴ πόσιμα ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων τοῦ ἡφαιστείου. Ἡ καταστροφὴ θὰ συνέβη περὶ τὸ 1450 π.Χ.

καὶ ἦτο σύγχρονος εἰς πάντα τὰ νεοανακτορικὰ μινωικὰ κέντρα τῆς Κεντρικῆς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης.

Ἐπὶ τοῦ χώρου τοῦ ἀνακτόρου οὐδὲν πλέον κτήριοι ὠκοδομήθη, πλὴν ὠρισμένων ἀντερείσματικῶν τοίχων συγκρατούντων τὰ ἐπίπεδα καλλιεργείας. Κατεσκευάσθη μόνον σχεδὸν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν δαπέδων μεταγενέστερος ὁχετὸς ἢ ὕδραγωγός. Αἱ κατασκευαὶ αὗται ἐπέφερον ὠρισμένας διαταράξεις εἰς τὸν γῶρον τῆς Ἀνατολικῆς πτέρυγος τοῦ Ἀνακτόρου.

Τὸ ἀποκαλυφθὲν ἐφέτος τμήμα περιλαμβάνει σημαντικὰ μέρη τῶν Βασιλικῶν διαμερισμάτων, μετὰ βοηθητικῶν δωματίων καὶ λουτροῦ μὲ λαμπρὰν ἀρχιτεκτονικὴν διακόσμησιν, μεγάλην αἴθουσαν ὑπόστυλον μὲ κεντρικὴν δεξαμενὴν καὶ πολύθυρον, βοηθητικὰ δωμάτια τοῦ μαγειρείου, δύο κλωβοὺς κλίμακος ἐξυπηρετήσεως τῆς συνδέσεως μὲ τοὺς ἄνω ὁρόφους καὶ τὰ ἐσώτερα διαμερίσματα, τέλος ἕτερον σύστημα δωματίων πλήρη σκευῶν κοινῆς χρήσεως καὶ δωματίων διαμονῆς μετὰ θρανίων ἀναπαύσεως. Οὕτω τὸ μέχρι σήμερον ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ ἀνακτόρου, ἐγγίζει εἰς ἔκτασιν 4.500 τ. μ. καὶ περιλαμβάνον ἄνω τῶν 65 διαμερισμάτων, τῶν ὁποίων πολλὰ διακρίνονται διὰ τὴν λαμπρότητα των καὶ ἡ ἐπέκεινα ἐπιφανειακὴ ἀνίχνευσις καθιστοῦν ἐναργὲς ὅτι εὕρισκόμεθα πρὸ ἐνὸς λίαν σημαντικοῦ καὶ ἐκτεταμένου ἀνακτόρου, ἴσως μὴ ὑστεροῦντος εἰς ἔκτασιν αἰσθητῶς τῶν ἀνακτόρων τῆς Φαιστοῦ καὶ Μαλίων κατὰ τὰ συγκεντρωθέντα στοιχεῖα, ἐμφανίζοντος δὲ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἰδιοτυπίαν του. Θεωρεῖται πλέον βέβαιον ὅτι εἰς ἔκτασιν θὰ ὑπερβῇ τὰ 7.000, ἴσως καὶ τὰ 8.000 τετραγωνικὰ μέτρα, καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ πλέον ὥς μετριοπαθὴς ὁ ὑπολογισμὸς τῶν δωματίων, τὰ ὅποια ἀρχικῶς θὰ εἶχε τὸ Ἀνάκτορον, ἂν ἦτο ἀπλῶς διώροφον, εἰς 200 - 250 διαμερίσματα.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΤΕΡΕΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΑΚΤΟΡΟΥ.

Παραλλήλως μὲ τὰς ἐργασίας ἀποκαλύψεως ἐγένοντο ὠρισμέναι ἐργασίαι στερεώσεως τῶν διαφορῶν τμημάτων τοῦ Ἀνακτόρου, τόσον τῶν παλαιότερον ὅσον καὶ τῶν προσφατῶς ἀποκαλυφθέντων, μάλιστα δὲ τῶν εὐαισθητῶν μερῶν, ἵνα κατορθωθῇ ἡ ἀποτελεσματικὴ αὐτοῦ προστασία (πίν. 246). Ἡ ἐργασία ἐγένετο συμφώνως πρὸς πρόγραμμα τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, διατεθέντος συνολικῶς ποσοῦ δραχμῶν 40.000. Δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἐπαναστέγασις τμήματος τῶν ἀποθηκῶν, ἵνα πραγματοποιηθῇ ἡ ἐπανατοποθέτησις τῶν ἀνευρεθέντων ἐντὸς αὐτῶν πύλων μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν. Συνοπτικῶς αἱ γενόμεναι ἐργασίαι εἶναι αἱ ἀκόλουθοι :

Ἐξηκολούθησεν ἡ στερέωσις τῶν τοίχων ὠρισμένων τομέων δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ πληρώματος διὰ σιμέντου ἐπικεκαλυμμένου διὰ κορρασινοῦ γηίνου χρώματος. Ἡ ἐργασία αὕτη ἐπεξετάθη εἰς τὰ δωμάτια τοῦ Μα-

γειρείου, τῶν ἀποθηκῶν I καὶ XXXIII τοῦ Βορείου τομέως, τοῦ μεγάρου καὶ τῆς Αἰθούσης Συμποσίων τῆς Δυτικῆς πτέρυγος, ὡς καὶ κτιστοῦ φρέατος καὶ τῶν περὶ τοῦτο δωματίων τοῦ ΝΑ. τομέως· τὸ κατώφλιον εἰσόδου πρὸς τὸ φρέαρ ἀποκατεστάθη καὶ συνεπληρώθη. Ἀποκατεστάθησαν ἐπίσης ὠρισμένα ἄλλα κατώφλια, μάλιστα τὸ μέγα ἐκ τιτανολίθου τοῦ δωματίου XLVI τοῦ Νοτίου τομέως.

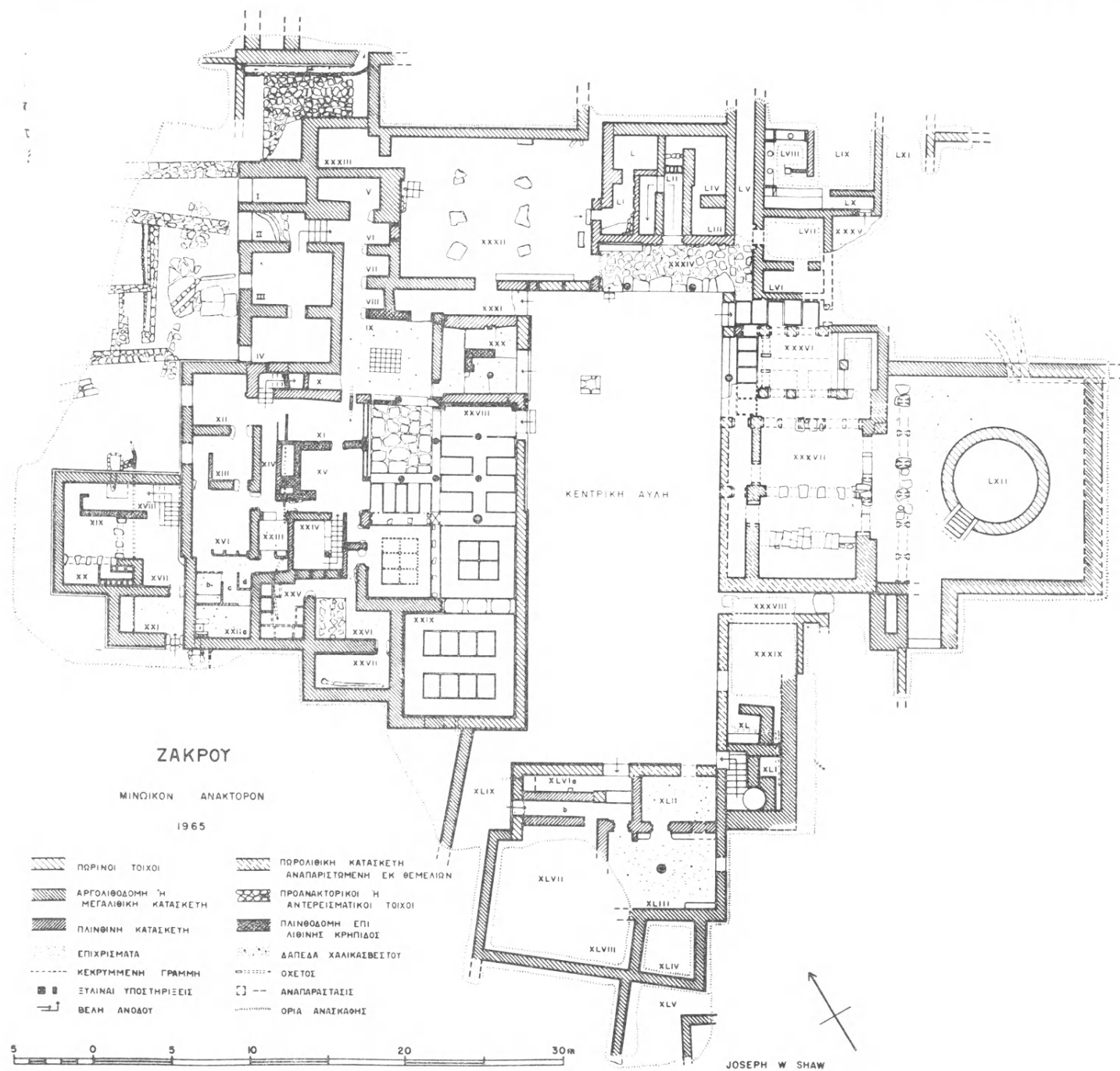
Πολλαὶ παραστάδες ἐστερεώθησαν καὶ συνεπληρώθησαν, ὡς ἡ τῆς εἰσόδου εἰς τὸ Μέγαρον τῆς Δυτικῆς πτέρυγος, ἡ τοῦ προθαλάμου XXX, ἡ τῆς εἰσόδου ἀπὸ τῆς ΒΑ. Στοᾶς εἰς τὸ Μαγειρεῖον κ. ἄ. Εἰς τὸ τελευταῖον ἐστερεώθησαν αἱ βάσεις τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς ὀροφῆς. Ἰδιαιτέρα ἐργασία στερεώσεως ἐγένετο εἰς τὰς φωλεὰς τῶν ξυλοδεσιῶν, ἵνα στερεωθῶν οἱ τοῖχοι. Εἰς τὴν Κεντρικὴν αὐλὴν ἐστερεώθη τὸ τετραγωνικὸν περίφραγμα (τοῦ ἱεροῦ δένδρου;). Εἰς τὴν ΒΑ. στοᾶν αἱ πλάκες τοῦ ἐρεισινώτου τοῦ θρανίου ἐπανήχθησαν εἰς τὴν κατακόρυφον καὶ ἐστερεώθησαν.

Ἡ κυριώτερα ἐργασία ἐγένετο διὰ τὴν στερέωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων τῆς προσόψεως τῶν Βασιλικῶν μεγάρων τῆς Ἀνατολικῆς πτέρυγος· αἱ καθιζήσασαι βαθμίδες ἐπανήχθησαν εἰς τὴν θέσιν των, τὰ τμήματά των ἐστερεώθησαν καὶ συνεπληρώθησαν καὶ ἐστερεώθησαν ἐπίσης συμπληρωθέντες οἱ τετραγωνικοὶ πεσσοὶ καὶ ἡ φωλεὰ ἐδράσεως τοῦ κεντρικοῦ κίονος. Ἀκολούθως ἐστερεώθησαν καὶ συνεπληρώθησαν οἱ κεκονιαμένοι ἄρμοι τῶν διαχώρων εἰς τὸ βασιλικὸν μέγαρον XXXVI. Ἐργασία στερεώσεως πρὸς κατασφάλισιν τῶν τοιχογραφιῶν ἐγένετο καὶ εἰς τὰ διαχωρίσματα τῆς αἰθούσης XLVI.

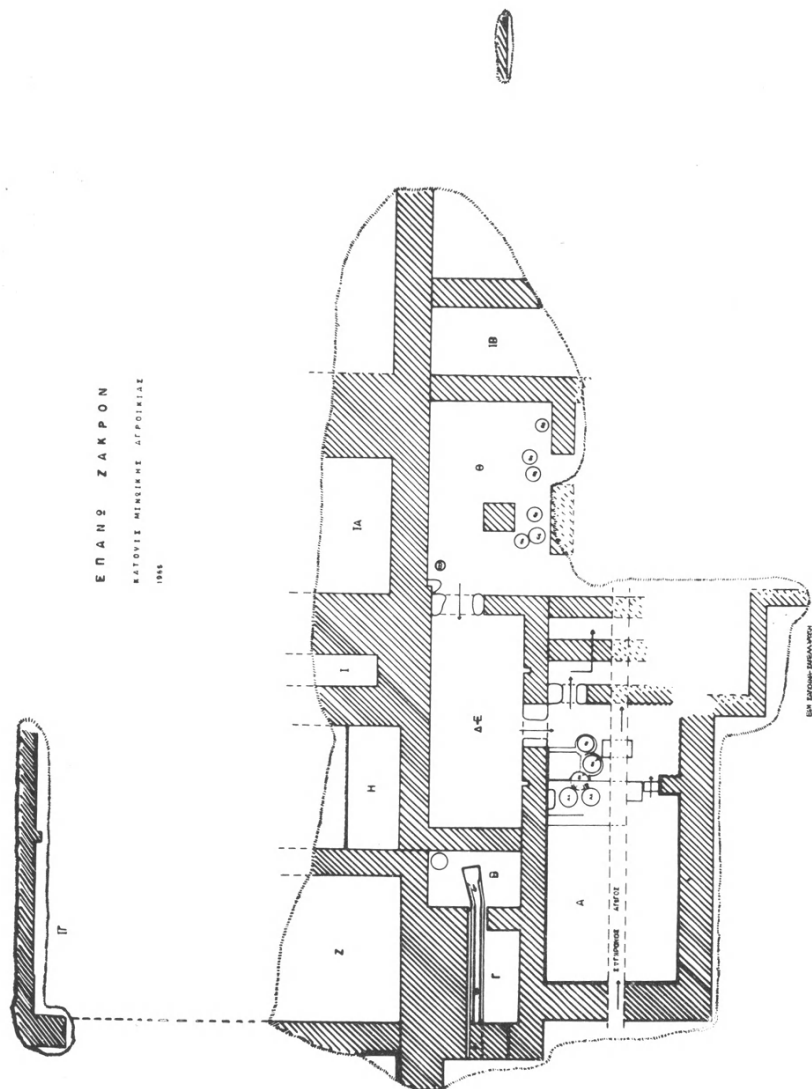
Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐργασίας ὁ χώρος περιεφράχθη καὶ πάλιν δι' ἀκανθωτοῦ σύρματος καὶ ἐλήφθησαν ὠρισμένα μέτρα διὰ τὴν ἀποχέτευσιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων. Τελικῶς ἐπεχώσθησαν προσωρινῶς καὶ μέχρις ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ προσεχοῦς ἔτους τὰ εὐαίσθητα τμήματα τῶν παραστάδων, τῶν κεκονιαμένων δαπέδων καὶ κλιμακίδων, τοῦ τοιχογραφημένου διαδρομίσκου, τοῦ πλινθίνου δωματίου καὶ τοῦ δωματίου τοῦ λουτροῦ, μέρους τῆς ἐργασίας ταύτης γενομένης ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Shaw. Πρὸς κατασφάλισιν ἐπεχώσθησαν ἐκ νέου οἱ ἀποθέται τῶν διαμερισμάτων ΒΑ. τῆς γωνιακῆς πλακοστρώτου αὐλῆς τοῦ Βορείου τομέως.

ΑΓΡΟΙΚΙΑ ΑΝΩ ΖΑΚΡΟΥ
(Εἰκ. 1).

Διὰ τὴν περαιτέρω ἔρευναν τῆς σημαντικῆς μινωικῆς ἀγροικίας ΝΑ. τοῦ χωρίου Ἐπάνω Ζάκρος, κατὰ τὴν κλιτὸν ὑψώματος εἰς θέσιν Κούκου Κεφάλι, τῆς ὁποίας διαμερίσματά τινα ἀνεσκάφησαν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, ἀπεφασίσθη ὅπως γίνῃ προσωρινὴ ἐκτροπὴ τῆς πρὸς Κάτω Ζάκρον κατερχομένης ὁδικῆς ἀρτηρίας κατὰ τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἐπιφανειακὰ λείψανα τοί-

Κάτοψις τοῦ μινωικοῦ Ἀνακτόρου Ζάκρου.

Εικ. 1. Προκαταρκτικὸν σχέδιον κατόψεως τοῦ ἀνασκαφέντος τμήματος τῆς μυνωικῆς Ἀγροικίας Ἀνω Ζάκρου.

χων ὑπεδείκνυνον τὴν ὑπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ ἐπέκτασιν τῶν διαμερισμάτων. Ἡ ἐκτροπὴ ἐγένετο διὰ τῆς κατασκευῆς μικρᾶς παρακαμπτηρίου διὰ μέσου τοῦ ΒΑ. τῆς ὁδοῦ κειμένου ἐλαιῶνος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπήτησε τὴν ἐκρίζωσιν ἐλαιοδένδρων τινῶν. Κατέστη οὕτω δυνατόν νὰ παρακολουθηθῇ εἰς ἔκτασιν τὸ μινωικὸν κτήριο, ὥστε τελικῶς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ συνδεθῇ μὲ τὸ τμῆμα τὸ κατὰ τὴν ἐτέραν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ. Πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην ἐγένετο μικρὰ δοκιμαστικὴ σκαφὴ κατὰ τὴν ἰσχυρὰν διακρινομένην γωνίαν τοῦ στηριζομένου εἰς τὸν κορυφούμενον βράχον τοίχου. Διὰ ταύτης ἀνεφάνη εὐκρινέστερον ὁ ΒΑ. τοίχος, διασώζων μέρος τῶν κονιαμάτων του καὶ τὸ κατὰ τὴν γωνίαν κεκονιαμένον δάπεδον· εἰς τὰ κονιάματα τῶν τοίχων διεκρίνετο κυανῇ χρωῖσι. Ἀλλὰ παχέα τεμάχια ἐκ χαλκασβέστου, κείμενα ἐπὶ τοῦ δαπέδου, ἴσως προέρχονται ἐκ δαπέδου διαμερίσματος τοῦ ἄνω ὁρόφου.

Διὰ τῆς γενομένης ἐρεύνης κατεφάνη ὅτι ἡ ἀγροικία εἶχεν οἰκοδομηθῇ εἰς διαδοχικὰ ἰσόπεδα κλιμακούμενα μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψώματος. Εἰς τὸ κατώτερον ἰσόπεδον εὐρίσκονται τὰ δωμάτια Α (τοῦ Ληνοῦ), τοῦ κλιμακοστασίου, τὰ Δ, Θ (ἀποθήκη πίθων), ΙΒ καὶ ΙΓ, ἐνῶ τὰ ἀκραῖα δωμάτια Β καὶ Γ ἔχουν ὑψηλότερον τὰ δάπεδά των. Εἰς τὸ ἀμέσως ἀνώτερον ἰσόπεδον εὐρίσκονται τὰ δωμάτια Ζ, Η, Ι, ΙΑ καὶ ΙΔ, τῶν ὁποίων νῦν διασώζονται μόνον τὰ θεμέλια διαμερίσματα, ἐνῶ τὰ δάπεδά των ἔχουν καταστραφῇ κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ. Τέλος εἰς ἐν ἡ δύο εἰσέτι ἰσόπεδα θὰ ἔξετείνοντο τὰ λοιπὰ μὴ ἀποκαλυφθέντα εἰσέτι δωμάτια τοῦ ἐλαιῶνος Κουκάκη, τῶν ὁποίων ἔσχατον πρὸς τὰ ΒΑ. ὄριον εἶναι ἡ διὰ δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς ἐρευνηθεῖσα γωνία.

Ἡ ἐκ μεγάλων πελεκητῶν ὀγκολίθων ΝΔ. πρόσοψις τοῦ δωματίου Α καὶ τοῦ παρ' αὐτὸ κλιμακοστασίου διεταράχθη ἰσχυρῶς ὑπὸ τοῦ ιδιοκτῆτου τοῦ χώρου, κατακυλίσαντος πολλοὺς τῶν ὀγκολίθων, ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς Ν. γωνίας τοῦ δωματίου Α καὶ ἐπέκεινα. Οὕτω δὲν εἶναι βεβαία ἡ κατ' ὀρθὴν γωνίαν κάμψις τῆς προσόψεως κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο. Ἡ ἐρευνα τοῦ δωματίου τοῦ Ληνοῦ Α ἐτελείωσεν, ἀφαιρεθείσης καὶ τῆς ὑπολοίπου ἐπιχώσεως κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ ληνοῦ μέχρι τοῦ ΝΑ. τοίχου τμῆμα. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν ταύτην περισυνελέγησαν πολλὰ τεμάχια τῶν διακοσμητῶν ἐπιχρισμάτων μὲ ζῶνας ἐρυθροῦ, κυανοῦ, λευκοῦ καὶ ὠχροῦ χρώματος. Τὸ ἐπίχριστον δάπεδον ἀνεφάνη καθ' ὅλην τὴν ἔκτασίν του καὶ τὸ σύστημα τοῦ διπλοῦ ληνοῦ μὲ τὰ βοηθητικὰ αὐτοῦ ἀγγεῖα διεσαφήθη πλήρως (πίν. 247α). Οἱ συμβάλλοντες εἰς κοινὸν δοχεῖον περισυλλογῆς τοῦ γλεύκους κρουνοὶ τῶν ἐντὸς τῆς κρηπίδος - θρανίου ἐνεκτισμένων καδοειδῶν δοχείων ἐκθλίψεως ἀνεφάνησαν· τὸ δοχεῖον περισυλλογῆς κοσμούμενον διὰ δύο ἐμπιέστων σχοινίνων ταινιῶν κατὰ τὸ ἥμισυ εἶναι καὶ αὐτὸ ἐνεκτισμένον ἐντὸς τῆς κρηπίδος. Ἐν βοηθη-

τικὸν πιθοειδὲς σκεῦος ἦτο βυθισμένον ἐντὸς τοῦ ἐδάφους, ἵσως διὰ τὴν περισυλλογὴν τοῦ διαφεύγοντος γλεύκους. Ἔτερον βοηθητικὸν δοχεῖον ὑπῆρχεν ἀμέσως παρὰ τοῦτο, ἐπίσης ἔγκτιστον ἐντὸς τοῦ δαπέδου, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει συλλεκτῆρα ὑγροῦ συλλεγομένου ἐντὸς εἰδικοῦ βαθύσματος μὲ ὑπερυψούμενα χεῖλη ἐκ κονιάματος τοῦ δαπέδου κατὰ τὴν ἐπὶ δεξιᾷ πρὸ τοῦ θρανίου γωνίαν. Διὰ προχοῆς κατὰ τὸ κατώτερον μέρος τοῦ συλλεκτῆρος τούτου τὰ ὑγρά ἀπωχετεύοντο ἐντὸς ὀχετοῦ, καταστάντος ἐν μέρει ἐμφανοῦς διὰ καθιζήσεως τοῦ κλειόντος ἄνω τούτου ἐπιχρίστου δαπέδου. Ὁρθογώνιον βάθυσμα ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν τοῦ θρανίου, εἰς τὸ ἀνοιγμα θύρας, συνδεοῦσης τὰ δύο τμήματα τοῦ δωματίου Α. Τὸ σύστημα εἶναι τὸ πληρέστερον γνωστὸν εἰς μινωικὰς ἐγκαταστάσεις τῆς Κρήτης, ἐξαιρουμένου ἴσως τοῦ γνωστοῦ συστήματος ληνοῦ τῆς μινωικῆς ἐπαύλεως ἢ ἀγροικίας τοῦ Βαθυπέτρου οὐχὶ μακρὰν τῶν Ἀρχανῶν Ἡρακλείου.

Τεμάχια γυψολίθου καὶ κεκαυμένων ξύλων εἶχον πέσει, ὡς φαίνεται, ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου. Περισυνελέγησαν τὰ τεμάχια ἐνὸς πιθοειδοῦς ἀγγείου, τμήματα χυτρῶν μὲ ἐκκλίνον πρὸς τὰ ἔξω χεῖλος, καὶ ὁδοὺς μικροῦ ζώου. Δύο θύραι ἐπικοινωνίας ἀπεκαλύφθησαν, μετὰ τῶν βάσεων παραστάδων ἐκατέρωθεν, ἡ μία πρὸς τὸν κλωβὸν τοῦ κλιμακοστασίου πρὸς τὰ ΝΑ., ἡ ἄλλη πρὸς τὸ δωματίον Δ' εἰς τὸ τελευταῖον ἀνοιγμα περισυνελέγησαν δύο κύαθοι μὲ δῆλωσιν πλαστικοῦ ἡλου κατὰ τὴν λαβὴν καὶ ἄωτον κωνικὸν κύπελλον, ὡς ἐπίσης τεμάχιά τινα ἐπιχρισμάτων μὲ βάθος λευκόν, κυανοῦν, ἐρυθρὸν καὶ ὠχρόν.

Τοῦ κλωβοῦ τοῦ κλιμακοστασίου ἀπεδείχθη ὅτι εἶχε καταρρεύσει κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ μεσαῖον διαχώρισμα, ὡς ἐκ τούτου τὰ δύο τμήματά του ἦσαν ἐντελῶς πλήρη ἐκ λίθων. Εἶχε διαταραχθῇ ἀκόμη καὶ ἡ θεμελίωσις τῶν τοίχων, τῆς ὁποίας πολλοὶ τῶν λίθων ἐξεῖχον πρὸς τὰ ἔσω· ἡ θεμελίωσις ἄλλως εἶχε γίνεи ἐπὶ πληρώματος ἐκ μικρῶν λίθων. Εἰς παχὺς παλαιότερος τοῖχος εἶχεν ἐγκλωβισθῇ εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ΝΑ. σκέλους. Διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς θύρας ἐπικοινωνίας κατὰ τὴν Α. γωνίαν τοῦ δωματίου Α ἀπεδείχθη ἡ πραγματικὴ κατεύθυνσις τῶν περὺγων τοῦ κλιμακοστασίου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀναμφιβόλως ξύλινον. Κονιάματα ὠχροῦ χρώματος εἶχον πέσει ἐντὸς τοῦ κλωβοῦ, ὡς ἐπίσης κατὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν τοῦ δωματίου Α ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου τοῦ κλιμακοστασίου.

Τῶν δωματίων Β καὶ Γ τὸ δάπεδον ἀνευρέθη εἰς ἐπίπεδον ἀρκετὰ ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ Α. Κατὰ τὴν Α. γωνίαν τοῦ Β ἀνευρέθη πύθος μὲ τὴν συνήθη σχοινίνην ἐμπέστον διακόσμησιν, στηριζόμενος εἰς ὑψηλὸν λίθον, ἡ καλλιέργεια ὅμως εἶχεν ἀποκόψει τὸ ἀνώτερον μέρος του. Παρὰ πόδας ἀνευρέθη λίθινος ἀγωγὸς λαξευθεὶς οὐχὶ βαθέως εἰς σειρὰν λίθων, οἱ μεταξὺ τῶν ὁποίων ἄρμοι ἐφράσσοντο διὰ κονιάματος, ἔχον κατεύθυνσιν

ἀπὸ ΝΑ. πρὸς ΒΔ. καὶ ἐκκινῶν ἀπὸ διαπλατυνομένην κεφαλὴν κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ δωματίου Β, ἵνα διέλθῃ ἀκολούθως διὰ μέσου στενοῦ ἀνοίγματος εἰς τὸ δωμάτιον Γ, τοῦ ὁποίου ἐπλεύριζε τὸν ΒΑ. τοῖχον, καὶ ἐξέλθῃ τελικῶς μέσφ τῆς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἀνασκαφῆς παρατηρηθείσης θυρίδος τοῦ ΒΔ. τοίχου τοῦ δωματίου, ἣτις διατηρεῖται ἄθικτος μὲ τὸν λίθον τοῦ ὑπερθύρου εἰς τὴν θέσιν του. Ὁ ἀγωγὸς ἐξυπηρετεῖ ἀναμφιβόλως τὴν χρῆσιν τοῦ πίθου, ἀφοῦ κατὰ τὴν βάσιν τοῦ τελευταίου τούτου ὑπῆρχε κρουνός. Οἱ κάτω τοῦ ἐπιπέδου τοῦ λιθίνου ἀγωγοῦ ἐξέχοντες ἐκ τῶν τοίχων λίθοι ἀποδεικνύουν τὸ ὕψος τοῦ δαπέδου, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο, ὡς φαίνεται, ἐκ πατητῆς γῆς. Εἰς τὸ βαθύτερον τοῦτο στρῶμα περισυνελέγησαν ἄωτα κωνικὰ κύπελλα καὶ τμήματα χείλους πίθου εἰς τεμάχια. Κονιάματα ὠχροῦ χρώματος εἶχον πέσει ἐκ τῶν τοίχων τόσον εἰς τὸ δωμάτιον Β ὅσον καὶ εἰς τὸ πρὸς τὸ δωμάτιον Γ ἄνοιγμα. Ποικιλώτερα ἦσαν τὰ κονιάματα τὰ περισυλλεγέντα ἐντὸς τοῦ δωματίου Γ μὲ λευκόν, γαλανόν, ἐρυθρόν καὶ ὠχρόν χρῶμα, τινὰ μὲ γωνιακὴν ἄρθρωσιν. Ἡ βιοτεχνικὴ χρῆσις τοῦ δωματίου τούτου ἀπεδεικνύετο ἐκ τῶν ἐντὸς αὐτοῦ ἀνευρεθέντων βάσεως καθοειδοῦς ληνοῦ, κρουνοῦ ἐκροῆς ἴσως τοῦ αὐτοῦ σκεύους καὶ τμήματος τοῦ σωληνωτοῦ ἐπιμήκου κρουνοῦ, κυρτοῦ ἄνω καὶ ἐπιπέδου κάτω, τοῦ ὁποίου τὸ τελικὸν τμήμα, καταλήγον εἰς κεφαλὴν ζώνον ἄδρῶς ἀποδιδόμενην, ἀνευρέθη κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος (βλ. ΠΑΕ 1964, σ. 167). Τὸ σκεῦος τοῦτο πιθανῶς ἦτο κρουνὸς ὕδατος — αἱ πηγαὶ τοῦ ὕδατος εἶναι εἰς ὄχι πολλὴ ἀπέχουσαν θέσιν, κατὰ τὸ σημερινὸν χωρίον — συνδεδέμενος ἴσως μὲ σύστημα πηλίνου ὑδραγωγείου ἀναλόγου μὲ τὰ ἀνακαλυφθέντα εἰς Κνωσόν, Τύλισον καὶ Βαθύπετρον. Τέσσαρα τεμάχια σπογγώδους μάξης εἶναι ἴσως ἡφαιστειακῆς προελεύσεως. Εἰς τὸ κάτω τοῦ δαπέδου, ἐπίσης ἐκ πατητῆς γῆς, στρῶμα ἀνευρέθησαν παρόμοια ἄωτα κωνικὰ κύπελλα.

Τὸ δωμάτιον Δ, τοῦ ὁποίου οἱ τοῖχοι διατηροῦνται εἰς μέγα ὕψος, δὲν κατωρθώθη, λόγφ τῆς ἀνάγκης περισυλλογῆς πάντων τῶν ἐντὸς αὐτοῦ καταπεσόντων πολυαρίθμων τοιχογραφικῶν κονιαμάτων, νὰ ἐκκενωθῇ μέχρι τοῦ δαπέδου του, τὸ ὁποῖον, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῆς θύρας ἐπικοινωνίας πρὸς τὸ Δωμάτιον τοῦ Ληνοῦ Α, εὗρίσκεται εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον. Ἡ αἴθουσα εἶναι πολλὴ μεγαλυτέρα ἀπὸ ὅτι ἀρχικῶς ὑπετέθη, διότι δὲν ὑπάρχει διαχώρισμα διαιροῦν τὸν χώρον εἰς Δ καὶ Ε, ὡς ἐπιστεύθη ἀρχικῶς λόγφ λίθων οὔτινες εἶχον πέσει εἰς σειρὰν. Μέγας ἀριθμὸς καταπεσόντων λίθων, τινῶν πελεκητῶν ἐκ πωρολίθου, ἐπλήρου τὸν χώρον καὶ πολυἀριθμὰ κονιάματα εὗρέθησαν συνανάμικτα. Κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν ὑπῆρχεν εἶδος κτιστοῦ ἀποθέτου ἢ φρεατίου ἢ ἴσως καπναγωγοῦ ἐστίας· ἡ ἀκριβὴς φύσις τοῦ κατασκευάσματος δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ διακριθῇ εἰσέτι. Τὰ κονιάματα εἶχον καταπέσει ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου καὶ ἦσαν χρώματος ὠχροῦ, ἐρυθροῦ,

κυανοῦ καὶ λευκοῦ. Εἰς ἓν τεμάχιον διεκρίνοντο ἐρυθραὶ γραμμαὶ ἐπὶ κυανοῦ καὶ ὠχροῦ βάθους, εἰς ἄλλο κυανᾷ φύλλα ἐπὶ ὠχροῦ βάθους. Ἐφθονα ἦσαν τὰ τεμάχια παχέος δαπέδου ἐκ χαλिकासβέστου, καταπεσόντα καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου, ὥς ἐπίσης πολλαὶ αἱ κεκαυμένοι πλίνθοι καὶ τὰ ἀπηνθρακωμένα ξύλα, ἀποτελέσαντα στρώμα, μάλιστα κατὰ τὸ κέντρον τοῦ δωματίου. Ἡ ἰσχυρὰ ἐπενέργεια τοῦ πυρὸς ἐφαίνετο ἐκ τῆς ἀσβεστοποιήσεως πολλῶν ἐκ τῶν λίθων. Εἰς τὸ βάθος τοῦ στρώματος τούτου τὰ ἐπιχρίσματα ἦσαν πολὺ ὀλίγα. Βαθύτερον ὅμως ἐνεφανίσθησαν ἄλλα πολυαριθμότερα ἐπιχρίσματα, ἴσως ταῦτα προερχόμενα ἐκ τῶν τοίχων τοῦ ἰσογείου δωματίου. Πολλὰ τούτων εἶχον ταινίας ποικίλων χρωμάτων μὲ ρυθμικὴν διαδοχὴν· ἐν τεμάχιον ἔφερε θαυμασίως διατηρουμένην διακόσμησιν παπυροειδοῦς φυτοῦ μὲ κυανᾷ διανοιγόμενα φύλλα, ἐνῶ τὸ ἐσωτερικόν, εἰς μικροῦς στήμονας καταλήγον, μέρος τοῦ ἄνθους εἶναι ἐρυθρόν. Οἱ μίσχοι εἶναι χλωροῦ χρώματος καὶ διακλαδίζονται καταλήγοντες εἰς ἄνθη καὶ βόμβυκας. Ἄλλα τεμάχια φέρουν συνεχομένης σπείρας διὰ μελανοῦ χρώματος ἐπὶ ὠχροῦ καὶ ἄλλα συστήματα λοξῶς διατεταγμένων γραμμῶν ἢ τόξων. Τεμάχια γυψολίθων, ἐφθαρμένων ἐκ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ πυρὸς, ἀνευρέθησαν εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἐπιχώσεως τοῦ δωματίου. Κατὰ τὸν ΝΔ. διεπιστώθη ἡ παρουσία δύο καθέτων ξυλοδεσιῶν. Τὰ κινητὰ εὐρήματα δὲν ἦσαν ἀξιόλογα, ἀλλὰ δεόν νὰ σημειωθῇ ὅτι οὐδαμοῦ πλὴν τῶν εἰσόδων ἢ ἀνασκαφῇ ἔφθασε τὸ δάπεδον. Ἦσαν τμήματα πιθοειδοῦς ἀγγείου, ἀμφορεύς, πρόχους, κωνικά τινα κύπελλα καὶ κάλυμμα μικροῦ λιθίνου ἀγγείου δισκοειδὲς μὲ κόμβον ὡς λαβήν. Κατὰ τὸν ΝΑ. τοῖχον, πρὸς τὴν Α. γωνίαν, ἀνευρέθη ἡ θύρα ἐπικοινωνίας πρὸς τὸ δωμάτιον Θ, μὲ εἰς τὴν θέσιν των διατηρουμένης ἐκατέρωθεν πλάκας ὡς βάσεις παραστάδων.

Τὸ δωμάτιον Θ ἀπεδείχθη εὐμεγέθης ἀποθήκη, τῆς ὁποίας ἡ ὀροφὴ ἐστηρίζετο ὑπὸ κεντρικοῦ τετραγωνικοῦ πεσσοῦ ἐξ ἄδρως κατειργασμένων λίθων, τῶν ὁποίων τρεῖς διετηροῦντο εἰς τὴν θέσιν των, ἐνῶ τέταρτος εἶχε καταπέσει ἐπὶ τοῦ δαπέδου, ἐπανατοποθετηθεῖς. Οἱ τοῖχοι τοῦ δωματίου καὶ ἐνταῦθα εἶχον διατηρηθῇ εἰς μέγα ὕψος, πλὴν τοῦ ΝΔ., ὅστις εἶχε πάθει ἰσχυρῶς· εἰς τοῦτον ἀνεφάνησαν δύο ἀνοίγματα θυρῶν, τὰ ὁποῖα ὅμως κατὰ τὸ πέρας τῆς ἀνασκαφῆς δὲν εἶχον ἀπολύτως διασαφηθῇ· πολὺ πιθανὴ θεωρεῖται ἡ ὑπαρξὶς παραθύρου κατὰ τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ ΝΑ. τοίχου, τοῦ ὁποίου διατηρεῖται εἶδος ἀναθυρώσεως διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ ξυλίνου πλαισίου. Τὸ πλάτος τοῦ δωματίου εἶναι μεγαλύτερον τοῦ τοῦ Δ., ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ μῆκός του εἶναι μικρότερον. Εἰς τοὺς τοίχους ἔχουν παραμείνει τμήματά τινα τῶν ἐπιχρισμάτων. Πλεῖστα ὅσα τεμάχια ἐπιχρισμάτων τοῦ ἄνω ὀρόφου κατέπεσον μετὰ πολυαρίθμων λίθων ἐντὸς τοῦ δωματίου. Πολλὰ τούτων φέρουν ταινίας ἐρυθροῦ, ὠχροῦ, λευκοῦ ἢ κυανοῦ χρώματος. Ἐν

ἄλλο τεμάχιον ἐμφανίζει δυσδιάκριτον θέμα, διὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ὁποίου ἐχρησιμοποιήθη ἐρυθρόν, κυανοῦν, πράσινον καὶ μέλαν χρώμα. Εἰς ἄλλα τεμάχια διακρίνονται καμπύλαι ζῶναι καὶ εἰς ἄλλα μὲ ὠχρόν βάθος χρακταὶ γραμμαί, ὑποβοηθητικαὶ τῆς ἀποδόσεως τοῦ διακοσμητικοῦ θέματος. Τεμάχιόν τι ἐμφανίζει σπείρας, ἀποδοθείσας διὰ κυανοῦ χρώματος καὶ εἰς ἕτερον διακρίνεται σύνθεσις κατὰ γωνίας καὶ τόξα. Ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου κατέπεσε καὶ τμήμα κονιάματος ἐξ ἁρμοῦ διαχώρων γωνιακοῦ σχήματος καὶ χρώματος ἐρυθροῦ. Ὅκτὼ πίθοι ἀνευρέθησαν ἐντὸς τῆς ἀποθήκης (πίν. 247β καὶ 248α), ὧν ἕξ κατὰ τὸ ΝΔ. τμήμα ταύτης πρὸς τὰς γωνίας καὶ περὶ τὸν κεντρικὸν πεσσόν, εἰς κατὰ τὸν ΒΑ. τοῖχον καὶ ἕτερος κατὰ τὴν Β. γωνίαν· πάντες πλὴν τῶν δύο τελευταίων, ἦσαν μεγάλοι μὲ σχοινίην ἐμπέστον ἢ χαρακτὴν διακόσμησιν, βραχὺν λαιμὸν ὑπὸ τὸ γυριστὸν χεῖλος καὶ δύο σειρὰς λαβῶν, τὴν μίαν κατὰ τοὺς ὦμους καὶ τὴν ἄλλην περὶ τὴν βάσιν, ἣτις ἐγομποῦτο κυλινδρικῶς μὲ πλαστικοὺς ἄνω ταύτης δακτυλίουσ. Εἰς πίθος ἔφερεν ἐπὶ τῶν ὤμων τριπλᾶς λοξὰς ἐμπέστους ταινίας καὶ μίαν καμπυλουμένην καὶ σύστημα ἕξ ἕξ ἐμπέστων σχοινίων εἰς τὴν κοιλίαν· ἄλλος τριπλᾶς λοξὰς ἐμπέστους ταινίας ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ δύο συστήματα ἐκ πέντε σχοινοειδῶν μὲ ἐντομάς καὶ ἕξ μὲ ἐμπέσεις περὶ τὴν κοιλίαν ταινιῶν· ἄλλος δύο συστήματα ἐκ πέντε καὶ τεσσάρων ἐμπέστων σχοινοειδῶν ταινιῶν περὶ τὴν κοιλίαν· ἕτερος μὲ τριπλᾶς λοξὰς ἐμπέστους ταινίας κατὰ τοὺς ὦμους καὶ δύο συστήματα περιθεουσῶν ταινιῶν, ὧν ἓν ἐκ πέντε ἐμπέστων σχοινίων καὶ ἓν ἐκ τριῶν, ὧν δύο ἐμπέστα καὶ ἓν μὲ ἐντομάς· ἄλλος πίθος μὲ τρία συστήματα περιθεουσῶν ταινιῶν ἐκ πέντε ἐμπέστων, ἐκ τεσσάρων ἐμπέστων καὶ ἄλλο ἐκ δύο ἐγγαράκτων καὶ τεσσάρων ἐμπέστων· ἕτερος πίθος μὲ σύστημα ἑπτὰ περιθεουσῶν ἐμπέστων ταινιῶν. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἔφερε λίαν σημαντικὴν ἐπιγραφὴν ἕξ 26 σημείων τῆς Γραμμικῆς Α γραφῆς, διατεταγμένων εἰς δύο στοίχους μεταξὺ δύο λαβῶν (πίν. 248β). Εἶναι ἡ μεγαλυτέρα μέχρι σήμερον ἐπιγραφὴ ἐπὶ πίθου· ἄλλη ἕξ ὀλίγων σημείων εἶχεν ἀναφανῆ ἐπὶ πίθου μιᾶς τῶν ἀποθηκῶν τῆς κάτω Ζάκρου καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαὶ ἐπὶ ἄλλων πίθων, δοθέντος ὅτι ἐκ τῶν ὑπερπεντήκοντα πίθων μόνον δύο ἢ τρεῖς ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἀνασυνεκροτήθησαν. Κατὰ τὴν ΒΑ. πλευρὰν δύο ἄλλα ἀγγεῖα, περισυλλεγόντα εἰς τεμάχια, εἶναι μᾶλλον πιθοειδῆ. Ἐντὸς ἐνὸς τῶν πίθων ἀνευρέθη κρανίον μικροῦ ζώου καὶ ἓν ὁστοῦν περισυλλεγὲν ὀπισθεν ἐνὸς ἄλλου ἐφαίνετο μᾶλλον ἀνθρώπινον. Πολλοὶ πελεκητοὶ παρόλῃθι εἶχον πέσει ΒΔ. καὶ Α. τοῦ πεσσοῦ καὶ τεμάχια γυψολίθου κατὰ τὸ μέσον τῆς ΝΔ. πλευρᾶς.

Τὰ λοιπὰ ἀντικείμενα τὰ περισυλλεγόντα ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τῆς ἀποθήκης Θ εἶναι ὀλίγα καὶ ὄχι πολὺ σημαντικά. Πολλὰ ἦσαν τὰ ἄωτα κωνικά

κύπελλα· χαλκῇ σμίλῃ καὶ μονόστομον χαλκοῦν μαχαίριον περισυνελέγησαν εἰς τὸ κατώτερον στρώμα. Ἐπίσης περισυνελέγη ὄστρακον θαλασσίας πορφύρας.

Ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἐξετάθη πολὺ διὰ τὴν ἔρευναν τῶν ΝΑ. τοῦ Θ δωματίων IB καὶ IG, τῶν ὁποίων ἀνεφάνησαν μόνον αἱ κορυφαὶ τῶν τοίχων καὶ μάλιστα ὄχι καθ' ὅλον αὐτῶν τὸ μήκος. Εἰς τὸ IB ὁ ΝΔ. τοίχος εἶχε πάλαι ἰσχυρῶς ἐκ τῆς κατασκευῆς ἀσβεστοκαμίνου· ἡ κατὰ τὸν χώρον τοῦτον περισυλλογὴ καλύμματος μὲ κυπελλοειδῇ ἄνω κόμβον καὶ διακόσμησιν περιθεουσῶν λεπτῶν ταινιῶν, προφανῶς γεωμετρικῶν χρόνων, δὲν ἀποκλείει ὅτι ἡ καταστροφὴ ἐγένετο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Τὸ κονιάμα τοῦ τοίχου διετηρεῖτο καλῶς κατὰ τὴν Β. γωνίαν. Καὶ ἐνταῦθα περισυνελέγησαν ἐπιχρίσματα τινα μὲ ὠχρόν, λευκὸν καὶ ἐρυθρὸν χρῶμα καὶ παραλλήλους λεπτὰς χαρακτὰς γραμμὰς. Τινὰ τούτων εἶναι γωνιώδη ἢ μὲ ἐλαφρῶς καμπυλουμένην ἐπιφάνειαν. Τοῦ δωματίου IG ἀνεφάνη μόνον ἡ Β. γωνία καὶ ἥδη ἤρχισαν νὰ ἀναφαίνωνται κονιάματα διακόσμητα, ἀλλ' ἡ ἐκκένωσις αὐτοῦ δὲν προωθήθη οὐσιαστικῶς.

Τὰ εἰς σειρὰν δωματία Ζ, Η, Ι, ΙΑ καὶ ΙΔ, ὠκοδομηθέντα εἰς ὑψηλότερον ἰσόπεδον τῆς κλιτύος τοῦ ὑψώματος, ἐμφανίζουσιν τὸ κοινὸν χαρακτηριστικὸν ὅτι τούτων μόνον τὰ θεμέλια διαμερίσματα, τὰ ὅποια οὐδέποτε ἐχρησιμοποιήθησαν δι' ἐγκατοίκησιν ἢ ἀποθήκευσιν, διεσώθησαν. Μόνον εἰς τὸν ΝΔ. τοῖχον τοῦ ΙΑ διετηρήθη, καθιζήσας ὀλίγον ἐκ τῆς ἀρχικῆς του θέσεως, πλακοειδὴς λίθος, ὅστις δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι τὸ κατώφλιον εἰσόδου εἰς τὸ ἰσόγειον τοῦ ἄνω τῆς ἀποθήκης Θ διαμερίσματος. Πάντα τὰ θεμέλια ταῦτα διαμερίσματα ἔχουν ἐντὸς αὐτῶν τὸν βράχον ἀνερχόμενον πρὸς τὰ ΒΑ. καὶ τὸ ἐσωτερικὸν των πληρούμενον διὰ μικρῶν λίθων πρὸς δημιουργίαν ἐρείσματος στηρίξεως τῶν δαπέδων· εἰς πάντα οἱ τοῖχοι τῶν θεμελίων ἔχουν λίθους εἰς πολλὰ σημεῖα προέχοντας πρὸς τὰ ἔσω. Πολλοὶ τῶν λίθων εἶναι λίαν ὀγκώδεις. Μεταξὺ τῶν δωματίων Ζ καὶ Η, κατὰ τὸν διαχωριστικὸν τοῖχον, παρέχεται ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἀρχικῶς εἶχεν ἀφεθῇ ἄνοιγμα ἐπικοινωνίας, τὸ ὅποιον ἐκ τῶν ὑστέρων ἐκλείσθη. Τὸ δωματίον Ι εἶναι λίαν στενὸν καὶ ὁ ΝΑ. τοίχος του πολὺ παχὺς, ὥστε νὰ δίδεται ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἄνω τούτου ὑπῆρχε κλιμακοστάσιον. Οἱ χώροι ΙΑ καὶ ΙΔ πολὺ ὀλίγον ἀνεσκάφησαν. Πάντα τὰ ὡς ἄνω δωματία ἀνεκαλύφθησαν, ὡς καὶ ἡ ΒΑ. ζώνη τῶν πρὸς τὰ ΝΔ. κειμένων, ὑπὸ τὸ κατὰστροφωμα τῆς ὁδοῦ. Ἐξω καὶ ΒΔ. τοῦ Ζ ἐξετείνετο ἄλλο δωματίον, τοῦ ὁποίου ἀνεφάνη ἡ Ν. γωνία διασώζουσα εἰσέτι στερεὸν ἐπίχρισμα ἐπὶ τῶν τοίχων. Εἰς τὴν διὰ μικρῶν λίθων ἐπίχωσιν τῶν δωματίων ἀνευρέθησαν πολλὰ ἄωτα κωνικά κύπελλα. Ἐν εὐμέγεθες δισκοειδὲς κάλυμμα μετὰ λαβῆς ἐκ πρασίνου σχιστο-

λίθου περισυνελέγη εἰς σωρὸν λίθων ΒΔ. τῆς ἀνασκαφῆς, προεκτεινόμενον πρὸς κάλυψιν τῆς προχύσεως τοῦ ἀγγείου τὸ ὁποῖον ἐκάλυπτεν.

Ἡ ἀγροικία ἐκτείνεται καὶ πρὸς τὰ ΒΔ. καὶ πρὸς τὰ ΝΑ. καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι θὰ ἀνευρεθοῦν πολλὰ ἄλλα δωμάτια, ἃν καὶ τὰ εἰς τὴν σειρὰν τῶν Ζ, Η, Ι, ΙΑ καὶ ΙΔ θὰ εἶναι μόνον θεμέλια διαμερίσματα. Τὸ πρὸς τὰ ΒΔ. ὅμως ἀναφανέν ἐπίχριστον δωματίον δὲν φαίνεται νὰ εἶναι θεμέλιον διαμέρισμα. Ἐλπίδες ὑπάρχουν ὅτι τὰ δωμάτια τὰ ἐκτεινόμενα ἐντὸς τοῦ ἐλαιῶνος Κουνάκη θὰ διατηροῦν εἰσέτι τὰ δάπεδά των καὶ μέρος τῶν τοίχων των, οὕτως ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐξαχθῇ τὸ συνολικὸν σχέδιον τῆς σημαντικῆς ταύτης ἀγροικίας. Αὕτη θὰ ἔδει νὰ περιελάμβανεν ἄνω τῶν πεντήκοντα δωματίων, συνυπολογιζομένων τῶν διαμερισμάτων τοῦ ἄνω ὀρόφου, ὅστις θὰ ἐξετείνετο ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἐκτάσεως τοῦ κτηρίου. Ἡ ἀνασκαφὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ συνεχισθῇ μέχρι τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἀποκαλύψεως. Παρὰ τὴν ἐπελθοῦσαν καταστροφὴν τὰ σωζόμενα λείψανα εἶναι ὄντως ἐπιβλητικὰ καὶ κρίνεται σκόπιμος ἡ διατήρησίς των, ἐκτρεπομένης κατὰ τρόπον ὀριστικὸν τῆς ὁδικῆς ἀρτηρίας. Ἡ θέσις τῆς ἀγροικίας εἶναι εἰς δεσπόζον σημεῖον καὶ εἰς περιβάλλον γραφικόν, μὲ ἄφθονα ὕδατα εἰς γειτονικὴν ἀπόστασιν. Ἀναμφιβόλως ὁ κύριος τῆς ἀγροικίας θὰ ἔδει νὰ εὕρισκετο εἰς ἄμεσον ἐξάρτησιν ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Ζάκρου, ὅστις ἴσως διὰ τούτου ἤλεγχε τὴν πλουσίαν, κατάφυτον καὶ κατάρρυτον κοιλάδα τῆς Ἀνω Ζάκρου, ἔνθα σήμερον ἀκμάζει ἐν τῶν κυριωτέρων χωρίων τῆς ἄκρας Ἀνατολικῆς Κρήτης.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΤΩΝ

Β'. ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Αί ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐκτελεσθεῖσαι ἐφέτος ἀναστηλωτικαὶ ἐργασίαι ὑπῆρξαν κατ' ἀνάγκην ὀλίγαι, ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τῶν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Προεδρίας ἐπιβληθέντων προσθέτων περιορισμῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου λόγῳ ἀσθενείας τοῦ Γ. Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας, τυγχάνοντος καὶ ἐπιτίμου Διευθυντοῦ τῶν Ἀναστηλώσεων ἀρχαίων καὶ ἱστορικῶν μνημείων.

Ἐξετελέσθησαν λοιπὸν ἐφέτος, δαπάναις τῆς Ἑταιρείας, μόνον αἱ κάτωθι ἐργασίαι στερεώσεως καὶ συντηρήσεως.

ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ. Εἰς Περιστεριὰν Μεσσηνίας, ἐστερεώθη ἡ θύρα εἰσόδου τῶν θολωτῶν τάφων 1 καὶ 2, ἐπὶ τῇ βάσει μελέτης τῆς Ὑπηρεσίας Ἀναστηλώσεων, ἐποπτεία τοῦ ἀνασκάψαντος τοὺς τάφους καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου διὰ τοῦ ἐμπείρου ἀρχιτεχνίτου ἀναστηλώσεων τῆς Ἑταιρείας κ. Χαριλάου Σφακιανάκη. Καὶ εἰς μὲν τὸν τάφον 1 ἐστερεώθη ἡ θύρα τοῦ τάφου διὰ τῆς κατασκευῆς ἰσχυροῦ, συνθέτου σιδηροῦ πλαισίου (πίν. 249) συγκρατήσαντος ἀπὸ ἐνδεχομένης πώσεως τὰ τοιχώματα αὐτῆς, εἰς δὲ τὴν μικροτέραν θύραν εἰσόδου τοῦ τάφου 2 ἐτέθη ὅμοιον ἀπλούστερον σιδηροῦν πλαίσιον.

Πολὺ δυσκολωτέρα ὑπῆρξεν ἡ ὑποστύλωσις τῆς θόλου τοῦ τάφου 1, τῆς ὁποίας οἱ παχύτατοι τοῖχοι, διατηρούμενοι μέχρις ὕψους ἄνω τῶν 4 μ., ἦσαν ἀπελπιστικῶς σεσαθρωμένοι. Ἡ ὑποστύλωσις του ἐγένετο διὰ ποικίλων στηριγμάτων ἐκ δοκῶν καὶ σανίδων καταλλήλως συναρμολογηθειῶν πρὸς διαφόρους διευθύνσεις (Ἔργον 1965, σ. 85, εἰκ. 101). Οὕτω κατέστη δυνατὴ — μετὰ πολλοῦ πάντος φόβου — ἡ ἀνασκαφὴ ὁλοκλήρου τῆς θόλου.

Παρὰ τὰ τεθέντα ἐντούτοις ὑποστυλώματα θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ ὁρθία ἡ θόλος, ἰδίᾳ κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἐκρίθη διὰ τοῦτο καλὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ ἐξῆς ἀπλὴ μέθοδος στηρίξεως αὐτῆς: Τῇ βοηθείᾳ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν λίθων, οἵτινες εἶχον κατακρημνισθῇ ἐντὸς τῆς θόλου, κατεσκευάζετο, σὺν τῇ προόδῳ τῆς ἀνασκαφῆς, τοῖχος ἐκ ξηρολιθιδῆς κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν περιφέρειαν τοῦ τάφου, ἵνα ἐπὶ τούτου στηριχθῶσι τὰ σεσαθρωμένα τοιχώματα τῆς θόλου.

Κατὰ ταῦτα ἡ ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας Ἀναστήλωσεως τεθεῖσα προϋπόθεσις, ὅτι ἔπρεπε πρῶτον νὰ ἀνασκαφῇ πλήρως ὁ τάφος καὶ ὕστερον νὰ ἐπιληφθῇ ἡ Ἀναστήλωσις τῆς στερεώσεως αὐτοῦ, ἐξεπληρώθη, τὴν δὲ περαιτέρω εὐθύνην θὰ φέρῃ πλέον τὸ Ὑπουργεῖον, ἀφ' οὗ ἡ Ἑταιρεία ἔπραξεν ἤδη πᾶν τὸ δυνατόν.

Ἡ θόλος διατηρεῖται καλῶς εἰς τοὺς κατωτάτους 7 ἢ 8 δόμους, μόνον δὲ εἰς τὰς ἐσωτερικὰς παραστάδας ἡ καταστροφὴ διήκει ἕως κάτω. Ἐκεῖθεν λοιπὸν θὰ πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἀναστήλωσις, ἀνακτιζομένων δὲ τῶν παραστάδων πρέπει νὰ μετατοπισθῇ τὸ ἐσωτερικὸν ὑπέρθυρον ἐκ νέου εἰς τὴν ἀρχικὴν του θέσιν, ἀπὸ τῆς ὁποίας μετετοπίσθη ὑπὸ τῆς Ὑπ. Ἀναστήλωσεως διὰ λόγους ἀσφαλείας. Ἀκολουθῶς πρέπει νὰ προχωρήσῃ ἡ ἀναστήλωσις εἰς τὴν στερέωσιν καὶ τῶν τοίχων τῆς θόλου ἀπὸ τοῦ 8ου δόμου καὶ ἄνω, μέχρις ὕψους 4 μ. περίπου. Πῶς θὰ γίνῃ τοῦτο εἶναι ὑπόθεσις τῆς Ὑπηρεσίας Ἀναστήλωσεως, ἣτις θὰ πρέπει νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ ἔργου τὸ ταχύτερον ἵνα καταλήξωμεν εἰς ἀποτέλεσμα καὶ περισώσωμεν τὸ πολύτιμον προϊστορικὸν μνημεῖον.

Εἰς τὸν θολωτὸν τάφον 2, ὀλίγον μόνον ὑπολειπόμενον εἰς μέγεθος, ἡ θόλος διατηρεῖται καλῶς. Διὰ δύο προσθέτων ἐσωτερικῶν ἀντηρίδων ἡσφαλίσθησαν τὰ πλέον κινδυνεύοντα μέρη αὐτῆς καὶ ἵνα προληφθῇ νέα πτώσις χωμάτων ἐντὸς τοῦ δρόμου, ἐξεκινώθη οὗτος ἐκ νέου καὶ συνεπληρώθη ἡ ἐκατέρωθεν τείχις αὐτοῦ διὰ τοίχου κτισθέντος 0.10 μ. ἐνδότερον τῶν σωζομένων ἀρχαίων τειχίσεων.

Εἰς τὴν κάτω Σικυῶνα (Κιάτον) ἐγένοντο ἐργασίαι ἀσφαλίσεως τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς τῶν Σ.Π.Α.Π., διερχομένης πλησίον τῆς ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ἀνασκαφείσης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Κατεσκευάσθη 4 μ. πάχους τοῖχος διὰ ξηρολιθιάς, ἐποπτεία τοῦ ἐφόρου Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων κ. Δ. Πάλλα, διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τῆς Ἑταιρείας κ. Χαρ. Σφακιανάκη.

Εἰς Ἀρταν α) ἐτοποθετήθησαν σιδηρᾶ, βυζαντινοῦ σχεδίου, κυκλικὰ δώματα εἰς τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα τῆς Τραπεζίης τῆς Παρηγορητίσσης, μελλούσης νὰ χρησιμεύσῃ ὡς Μουσεῖον. Τὰ σχέδια συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀ. Ὁρλάνδου ἐνεκρίθησαν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργεῖου Προεδρίας. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν κυκλιδωμάτων ἐγένετο δι' ἐγκωρίων σιδηρουργῶν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ οἰκείου ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων καὶ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τῆς Ἑταιρείας κ. Χ. Σφακιανάκη. β) Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀρχιτεχνίτου ἐξετελέσθη ἐπιτυχῶς καὶ ὁ νέος περίβολος τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς Παρηγορητίσσης (πίν. 250α), ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου τοῦ καθηγητοῦ

κ. Ἀ. Ὁρλάνδου ἐγκριθέντος ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου. Πλὴν δὲ τοῦ περιβόλου, ὅστις ἐφωδιάσθη διὰ νέου ἀπλοῦ κιγκλιδώματος (ἀπομακρυνθέντος τοῦ παλαιοῦ ἀκαλαισθήτου), ἐξετελέσθη ἐπίσης καὶ νέα λιθίνη κλίμαξ ἀνόδου (πίν. 250β) ὥς καὶ ἐσωτερικὸς πλακόστρωτος δρόμος πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ. Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω ἐργασίαι ἐγένοντο κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ Γ. Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τῶν οἰκείων ἐφόρων καὶ ἐπιμελητῶν ἀρχαιοτήτων.

ΓΛΥΚΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ. Εἰς Γλυκὺ Παράμυθιᾳς ἐξετελέσθη διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Σ. Δάκαρη ἡ περίφραξις τοῦ αὐτόθι ἀνασκαφέντος βυζαντινοῦ ναοῦ.

ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ. Εἰς Νικόπολιν ἐξετελέσθη ἐπίσης ἡ περίφραξις τοῦ χώρου τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἀλκίσωνος κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς ἐφόρου Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Κας Ἀ. Χατζηνικολάου, διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τῆς Ἑταιρείας.

ΜΠΑΛΤΑΝΕΤΟ. Εἰς Μπαλτανέτο Ναούσης ἐγένετο, διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Φ. Πέτσα, ἡ συντήρησις καὶ διαρρύθμισις τοῦ ἀνασκαφέντος ἀρχαιολογικοῦ χώρου.

Διὰ τὰς ἀνωτέρω ἐργασίας στερεώσεως καὶ ἀναστηλώσεως ἐδαπανήθησαν ἐν συνόλῳ δρχ. 265.000.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ ΚΙΝΗΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

Ὁ ἐπὶ συμβάσει προσληφθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐμπειροτάτος συντηρητὴς κινητῶν ἀρχαίων Ζαχαρίας Κανάκης εἰργάσθη εἰς τὰς ἐξῆς ἀρχαιολογικὰς περιφερείας καὶ ἀνασκαφὰς κατὰ τὰς ὁδηγίας τῶν οἰκείων ἐφόρων καὶ ἀνασκαφέων.

Εἰς Κέρκυραν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν μεγάλου ἀρχαῖου πίδακος καὶ ἄλλων μικροτέρων ἀγγείων διαφόρων ἀνασκαφῶν.

Εἰς Ἐρέτριαν διὰ τὴν συγκόλλησιν τῶν ἐκ μεγάλου ἀποθέτου προερχομένων ἐλληνιστικῶν χρόνων ἀγγείων.

Εἰς Θήβας διὰ τὴν συγκόλλησιν ἀγγείων προερχομένων ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ μακαρίτου Ἱ. Θρεψιάδου καὶ τὸν καθαρισμὸν τῶν νεοευρεθεισῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Καδμείου.

Εἰς Χώραν Τριφυλίας διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πηλίνων ἀγγείων τῶν προερχομένων ἐκ τῶν τάφων Βολιμιδίων καὶ Περιστεριᾶς.

Εἰς Ἀργοστόλιον διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀγγείων τοῦ ἐκεῖ Μουσείου.

Γ'. ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΙΣ ΑΚΙΝΗΤΩΝ

Δι' απαλλοτριώσεις κτημάτων χάριν αρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν διέθεσεν ἐφέτος ἡ Ἀρχ. Ἑταιρεία τὰ κάτωθι ποσά.

α) Δι' ἀγορὰν τμήματος ἀγροῦ εἰς θέσιν Χόνδρου Βιάννου Κρήτης δρχ. 1000.

β) Δι' ἀγορὰν ἀγροῦ εἰς χῶρον ἀνασκαφῶν Νάξου δρχ. 10.000.

Δ'. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ δημοσιευτικὴ δράσις τῆς Ἑταιρείας συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1965 ἐποπτεία τοῦ Γ. Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου, τοῦ Συμβούλου κ. Ν. Κοντολέοντος καὶ τῆς Δίδος Ἀρτεμισίας Γιαννουλάτου. Ἰδού δὲ εἰς τί συνίσταται αὕτη.

α) Ἐπερατώθη ἡ ἐκτύπωσις καὶ ἐκυκλοφορήθησαν οἱ τόμοι τῶν Πρακτικῶν τῶν ἐτῶν 1959, 1960 καὶ 1962, παρεδόθησαν δὲ πρὸς στοιχειοθεσίαν οἱ τόμοι τῶν ἐτῶν 1963 καὶ 1964.

β) Ἐπερατώθη ἡ ἐκτύπωσις καὶ ἐκυκλοφορήθησαν οἱ τόμοι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῶν ἐτῶν 1962 καὶ 1963 περατοῦνται δὲ καὶ ἡ ἐκτύπωσις τῶν τόμων τῶν ἐτῶν 1964 καὶ 1965.

γ) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη (ἐπιμελεία τῆς Κας Μαρίας Γαβρίλη) ὁ Α' τόμος τοῦ «Χαριστηρίου εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον» περατοῦνται δὲ ἡ ἐκτύπωσις τοῦ Β' καὶ τοῦ Γ' τόμου.

δ) Ἐξετυπώθη ἡ ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορίᾳ διατριβὴ τοῦ Ἀρχιτέκτονος Ἀριστείδου Πασαδαίου «Ἐπὶ δύο βυζαντινῶν μνημείων τῆς Κων/πόλεως ἀγνώστου ὀνομασίας».

ε) Ἠρχισεν ἡ ἐκτύπωσις τοῦ βιβλίου τοῦ καθηγητοῦ Ἀναστ. Ὁρλάνδου «Ἡ ἀρκαδικὴ Ἀλίφειρα. Ὁχύρωσις, ναοί, ἐπιτύμβια μνημεῖα, ἐπιγραφαί».

στ') Ἠρχισεν ἡ ἐκτύπωσις τοῦ βιβλίου τοῦ Στυλιανοῦ Ἀλεξίου «Υστερομινωικοὶ τάφοι Κνωσοῦ (Κατσαμπᾶ)».

ζ) Ἐξετυπώθη τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1965.

Κατὰ τὸ 1965 εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἑταιρείας τόμοι ἐν ὧν 1650, ἐξ ὧν 1262 δι' ἀγορᾶς, 234 δι' ἀνταλλαγῆς καὶ 154 ἐκ δωρεᾶς.

Ἦλθεν ἐπίσης ἀρωγὸς ἡ Ἑταιρεία εἰς τὸν καθηγητὴν κ. Χρῦσανθον Χρήστου δι' ἐπίσκεψιν Μουσείων καὶ Συλλογῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ χάριν μελέτης τοῦ ἔργου τοῦ Σκόπα διὰ ποσοῦ δρχ. 10.000.

Ἐνίσχυσεν ὡσαύτως ἡ Ἑταιρεία διὰ ποσοῦ δρχ. 230.000 τὴν ἔκδοσιν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν συγγενῶν Ἰδρυμάτων (Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Θρακικοῦ Κέντρου, Ἑταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν καὶ Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν).

Δι' ἀποζημίωσιν τῶν Συνεργείων Ταξινομήσεως τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἑταιρείας διετέθησαν δρχ. 20.750.

Δι' ἀποζημίωσιν ἐκτάκτων βοηθῶν εὐρετηριάσεως παλαιότερων τόμων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος, συντάξεως τοῦ Λεξικοῦ ἀρχιτεκτονικῶν ὄρων, τῆς βιβλιογραφίας Μονῶν Ἑλλάδος καὶ βοηθῶν γραφείου δημοσιευμάτων διετέθησαν δρχ. 350.594.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1965

ΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 18ῃ Ἀπριλίου τοῦ χιλιοστοῦ ἑνακοσιοστοῦ ἐξηκοστοῦ πέμπτου ἔτους, ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος Κυριακῇ καὶ ὥρα 9.45' π.μ. ἀκριβῶς, συνήλθον ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Ἑλευθ. Βενιζέλου 22, ἐκ τῶν Ἑταίρων αὐτῆς οἱ ἐν τῷ ἐκλογικῷ καταλόγῳ τοῦ ἔτους 1965 ὑπ' αὐξ. ἀρ. 179 Π. Πουλίτσας, 95 Κ. Κτιστόπουλος, 166 Κων. Παπαφλέσσας, 160 Γ. Παπαντωνίου, 19 Γ. Ν. Βέλτσος, 181 Μ. Πουρῆς, 83 Ν. Κοντολέων, 2 Κ. Ἀδαμίδης, 100 Π. Λαζαρίδης, 153 Π. Παπαθανασίου, 119 Δημ. Μιράσγετζης, 87 Δ. Κοσμόπουλος, 180 Ἀπ. Πουλόπουλος, 48 Μαρία Θεοχάρη, 50 Ἀντιγόνη Θρεψιάδου, 41 Φ. Δροσογιάννη - Κουτσοκώστα, 113 Κ. Γ. Μανρομμάτης, 141 Ἀν. Ὁρλάνδος, 158 Κ. Παπακωνσταντίνου, 32 Ἰω. Δημαρᾶς, 68 Ἀπ. Καρανδρέας, 4 Κ. Ἀλεξανδρῆς, 110 Σπ. Μαρινᾶτος, 199 Ἰω. Σταματάκος, 198 Χρ. Σταθάτου, 215 Νικ. Τωμαδάκης, 18 Μαρία Βελουδίου, 65 Θεοδώρα Καράγιωργα, 107 Παν. Μαντζούνης, 204 Εὐστ. Στίκας, 132 Νικ. Μπουφίδης, 176 Νικ. Πλάτων, 194 Γ. Σπυριδάκης, 178 Ἰω. Πολυγένης, 126 Χαρίκλεια Μάργλα, 148 Ἀ. Παπαγιαννόπουλος - Παλαιός, 171 Κων. Πέππα - Δελμούζου, 128 Κων. Μπίτζιος, 99 Δημ. Λαζαρίδης, 53 Θωμᾶς Καζαμίας, 147 Μαρία Παντελίδου, 28 Ἀρτεμισία Γιαννουλάτου, 219 Ἰω. Φραγκιαδάκης, 80 Γεωρ. Κονιδάρης, 12 Ἰω. Ἀντωνιάδης, 59 Ἀθηνᾶ Καλογεροπούλου, 26 Γεώργ. Γιαννακόπουλος, 210 Χάρης Τούλ, 55 Ἰω. Καλιτσουνάκης, 47 Βασ. Θεοφανείδης, 224 Ἀθαν. Χατζηκακίδης, 225 Ἀννα Χατζηνικολάου, 62 Παῦλος Κανελλόπουλος, 137 Ἀστ. Νταῆς, 161 Ροζαλίνδη Παπαντωνίου, 20 Νικ. Βερδελῆς ἦτοι ἐν ὄλῳ 56 ἑταῖροι, ἵνα συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 31 τοῦ Ὁργανισμοῦ, ἐκλέξωσι τὸ Προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν πενταμελῆ Ἐξελεγκτικὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπεῖαν διὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος 1965, ἀκούσωσι τὴν περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1964 ἔκθεσιν τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπεῖας καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Γεν. Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου συνταχθεῖσαν ἔκθεσιν περὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ 1964.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας κ. Παν. Πουλίτσας ἐκήρυξε τὴν ἑναρξιν τῆς Συνεδρίας καὶ ἐκάλεσε τοὺς ἑταίρους εἰς ἐκλογὴν τοῦ Προεδρείου τῆς Συνελεύσεως διὰ φανεράς ψηφοφορίας. Ἐξελέγησαν δὲ Πρόεδρος ὁ κ. Ν. Β. Τωμαδάκης, Ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Παν. Δ. Μαντζούνης, Α' Γραμματεὺς ὁ κ. Δημοσθένης Μιράσγετζης καὶ Β' Γραμ-

ματεὺς ὁ κ. Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης. Ὁ ἐκλεγείς Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως κ. Ν. Β. Τωμαδάκης ἠὺχαρίστησε τοὺς ἐταίρους ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ του καὶ ἐνετείλατο νὰ ἀναγνωσθῇ ἡ ἐκθεσις τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἔτους 1964. Ὁ Γραμματεὺς τῆς Συνελεύσεως κ. Δ. Μιράσγετζης ἀνέγνωσε τὴν ἐκθεσιν τῆς Ἐπιτροπείας φέρουσαν τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἐλεγκτῶν κ. κ. Ἰωάννου Δημαρᾶ, Δημητρίου Δημητρακάκη, Κωνστ. Μαυρομάτη, Κωνστ. Παπακωνσταντίνου καὶ Μιλτιάδου Πουρῆ.

Περαινοῦσα τὴν ἐκθεσιν ταύτην ἡ Ἐπιτροπεία προέτεινεν, ὅπως ἡ Συνέλευσις ἐγκρίνῃ τὴν διαχείρισιν τοῦ λήξαντος ἔτους 1964 ὡς ὀρθῶς γενομένην καὶ ἐπικυρώσῃ τὸν ἰσολογισμόν καὶ ἀπολογισμόν τοῦ ἔτους τούτου.

Ἡ Συνέλευσις ἀπεδέξατο τὴν πρότασιν τῆς Ἐπιτροπείας καὶ ἐπεκύρωσε τὸν ἰσολογισμόν καὶ ἀπολογισμόν τοῦ ἔτους 1964.

Μετὰ τὴν ἔγκρισιν καὶ ἐπικύρωσιν τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας ὁ κ. Νικόλαος Τωμαδάκης ἐκάλισε τοὺς ἐταίρους πρὸς ἐκλογὴν τῆς πενταμελοῦς Ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπείας διὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος 1965.

Ὅρισθέντων ψηφολεκτῶν τῶν Δίδων Μαρίας Παντελίδου καὶ Θεοδώρας Καραγιωργα προσῆλθον, ἀναγινωσκομένου τοῦ ἐκλογικοῦ καταλόγου καὶ ἐψήφισαν ἐταῖροι 55 γενομένης δὲ διαλογῆς ὡς μέλη τῆς Ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπείας ἔλαβον: ἀνὰ 55 ψήφους οἱ κ. κ. Ἰωάννης Δημαρᾶς, Δ. Κ. Δημητρακάκης, Κ. Γ. Μαυρομάτης, Κ. Δ. Παπακωνσταντίνου καὶ Μιλτιάδης Πουρῆς.

Κατὰ ταῦτα ἐξελέγησαν μέλη τῆς Ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπείας διὰ τὸ τρέχον ἔτος 1965 οἱ κ. κ. Ἰ. Δημαρᾶς, Δ. Κ. Δημητρακάκης, Κ. Γ. Μαυρομάτης, Κ. Δ. Παπακωνσταντίνου καὶ Μιλτ. Πουρῆς.

Εἶτα ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως κ. Τωμαδάκης ἐκάλισε τὸν Γεν. Γραμματέα τοῦ Συμβουλίου, ὅπως προβῇ εἰς ἀνακοίνωσιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνταχθείσης ἐκθέσεως περὶ τῶν πεπραγμένων τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1964.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως ὑπὸ τοῦ Γεν. Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ἐκφράζει τὰ συγχαρητήρια τῆς Συνελεύσεως πρὸς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον διὰ τὴν γενομένην ἑθνικὴν ἐργασίαν. Εἶτα ἡ Συνέλευσις διελύθη περὶ ὥραν 12.30 μ. μ.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως
Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

Ὁ Ἀντιπρόεδρος
Π. ΜΑΝΤΖΟΥΝΗΣ

Ὁ Α' Γραμματεὺς
Δ. ΜΙΡΑΣΓΕΤΖΗΣ

Ὁ Β' Γραμματεὺς
Γ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

Οἱ Ψηφολέκται

Μ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ — Θ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΡΟΫΨΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1965

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΓΕΝΙΚΗΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΝ
ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Κύριε Πρόεδρε,

Οί υπογεγραμμένοι αποτελούντες την Έξελεγκτικήν Επιτροπήν της Αρχαιολογικής Εταιρείας δια τὸ ἔτος 1965, προσκληθέντες δια τοῦ ὑπ' ἀριθ. 210 τῆς 14ης Μαρτίου 1966 ἐγγράφου τοῦ κ. Προέδρου, ἐπελήφθημεν τοῦ ἐλέγχου τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Εταιρείας τοῦ λήξαντος ἔτους 1965, ἐκ τῶν ταμιακῶν καὶ λογιστικῶν βιβλίων τῆς ὁποίας ἐξάγονται τὰ ἐξῆς αποτελέσματα :

Μ Ε Ρ Ο Σ Ι

Α'. Χρηματικόν.

Ταμείον.

α) Χρ έ ω σ ι ς :

1.	Ἀπὸ ὑπόλ. μετρητῶν ἐν τῷ Ταμείῳ τῆς 31/12/1964	δραχ.	28.714,40
2.	» ἔσοδα Γ. Προϋπολογισμοῦ 1/1 - 31/12/1965	»	6.161.302,90
3.	» τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν, προῖδὸν κληρωθει- σῶν εἰς τὸ ἄρτιον ὁμολογιῶν	»	291.019.—
4.	» ἀναλήψεις παρὰ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς Α'	»	150.640.—
5.	» » ἐκ » » Β'	»	3.932.050.—
6.	» διαφόρους λογ/σμούς - φόρος Ζ' κατηγ. 8 %	»	6.977.—
7.	» Σῶμα Ἑλλήνων Προσκόπων διὰ κοινόχρ.	»	29.127.—
8.	» διαφόρους λ/σμούς : Ὑπεραστικά τηλεφων.	»	2.126.—
9.	» ἐπιστροφὰς ἐξόδων Προϋπ/σμοῦ	»	167.—
10.	» » » »	»	2.648.—
11.	» προσωρινὸν λ/σμὸν — Ν. Πουρναρεῶς . . .	»	40.000.—
Σύνολον			<u>10.644.771,30</u>

β) Πίστωσις.

Ὅσα τὸ Ταμεῖον κατέβαλεν :

1.	Εἰς ἔξοδα Γεν. Προϋπ/σμοῦ ἀπὸ 1/1 - 31/12/65 .	δραχ.	4.902.629,70
2.	» ἀγορὰν νέων ὁμολογιῶν Δ.Ε.Η.	»	150.640.—
3.	» Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἑθνικῇ Τραπεζῇ Α΄ .	»	1.377.370.—
4.	» » » » » Β΄ .	»	4.197.759.—
5.	» Διαφόρους λογ/σμοὺς φόρον Ζ΄ κατηγορίας .	»	7.645.—
6.	» Καταθέσεις Κληροδοτημάτων	»	609.—
	Ὑπόλοιπον Ταμεῖου 31/12/1965	»	8.118,60
	Σύνολον	»	<u>10.644.771,30</u>

Β'. Ἀνάλυσις Ἑσόδων καὶ Ἐξόδων τοῦ Προϋπολογισμοῦ Χρ. 1965

I ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

α) Ἑσόδα

1.	Ἀπὸ προσόδους ἀκινήτου περιουσίας - Μισθώματα	δραχ.	487.000.—
2.	» παραχώρησιν αἰθουσῶν τοῦ μεγάρου.	»	103.000.—
3.	» προσόδους κινητῆς περιουσίας - Μερίσματα	»	655.513.—
	καὶ Τοκομερίδια	»	360.320.—
4.	» τόκους καταθέσεων	»	45.113.—
5.	» ἀντίτιμον ἐκ πωλήσεως δημοσιευμάτων . . .	»	150.863.—
6.	» εἰσφορὰς - συνδρομὰς	»	3.017.700.—
7.	» διάφορα ἀπρόβλεπτα ἔσοδα	»	49.554.—
8.	» ἔσοδα παρελθόντων οἰκον. ἐτῶν	»	1.064.731.—

II ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

Κίνησις κεφαλαίων

1.	Ἀπὸ παρακράτησιν χαρτοσήμου ἐκ μισθωμάτων .	»	6.078.—
2.	» κρατήσεων ἐπὶ ἀποδοχῶν ἐν γένει.	»	221.430.—
	Σύνολον	»	<u>6.161.302,90</u>

I KATHΓΟΡΙΑ

Ἑξοδα τακτικά

1.	Εἰς ἔξοδα Διοικήσεως - Μισθοί, ἐπιδόματα προσω- πικοῦ	δρχ.	1.054.047.—
2.	» ἀποζημιώσεις, ἐν γένει	»	71.777,40
3.	» ἔξοδα γραφείων, φωτισμός, θέρμανσις, ὕδρευ- σις, καθαριότης, ταχυδρομικά, τηλεγραφικά, τηλεφωνικά, στολαὶ κλητῆρων κτλ.	»	195.722,30
4.	» Δικαστικά καὶ συμβολαιογραφικά	»	23.640.—
5.	» ἔξοδα κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας - συντή- ρησις Μεγάρου, φόρος Δημοσίου καὶ Δήμου, ἀσφάλιστρα, φύλακτρα χρεογράφων, ποσοστὰ εἰσπράκτορος κτλ.	»	211.934.—
6.	» ἔξοδα βιβλιοθήκης - συντήρησις, πλουτισμός αὐτῆς κλπ. ἔξοδα	»	362.337,40
7.	» ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς Ἑταιρείας: ἔξοδα ἀνασκαφῶν, ἀπαλλοτριώσεων, συντήρησις καὶ ἀναστήλωσις ἀρχαίων μνημείων, ἐπισκευὴ καὶ ἀνέγερσις μουσείων, ἔξοδα πλουτισμοῦ βιβλιο- θηκῶν μουσείων	»	1.249.741.—
8.	» ἔξοδα ἐκτυπώσεως δημοσιευμάτων - ἔκδοσις Α.Ε., Π.Α.Ε., «Ἔργου», μελετῶν, διατριβῶν καὶ ἀποζημιώσεις συγγραφέων	»	826.973,60
9.	» οἰκονομικὰς ἐνισχύσεις: ἐπιστημονικῶν περιο- δικῶν, πρὸς σπουδὴν ἀρχαιολογίας, πρὸς ἔκδο- σιν συγγραμμάτων, ὑποτροφίας καὶ ἐκπαιδευ- τικὰ ταξίδια	»	256.767,50
10.	» ἔκτακτα ἔξοδα ἀποζημιώσεων τεχνιτῶν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν μελέτης ἀνασκαφῶν τῆς Ἑταιρείας, ἀποζημιώσιν συνεργείου ταξινομήσεως ἀρχείου, ἐκτάκτων βοηθῶν δι' εἰδικὴν ἐπιστημ. ἐργασίαν καὶ ἔκτακτα καὶ ἀπρόβλεπτα ἔξοδα	»	452.120,50
11.	» ἔξοδα παρελθουσῶν χρήσεων	»	11 550.—
	Σύνολον	»	4.716.610,70

II KATHΓΟΡΙΑ

1.	» ἀπόδοσιν κρατήσ. ἐξ ἀποδοχῶν καὶ μισθωμάτων	»	186.019.—
	Σύνολον ἐξόδων	»	4.902.629,70

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀναλύσεως τῶν κονδυλίων ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς χρήσεως 1965 καὶ ἐν παραβολῇ πρὸς τὸν ἔντυπον ἀπολογισμὸν τοῦ σκέλους τῶν ἐσόδων προκύπτει, ὅτι αἱ ἐπὶ ἑλαττον διαφοραὶ δικαιολογοῦνται ὡς κάτωθι :

- 1) Τὰ ἐκ μισθωμάτων δραχ. 30.000.—
λόγῳ καθυστερήσεως δύο ἐνοικίων τοῦ ἐν
ἐσοχῇ ὁρόφου ὑπὸ τοῦ Σώματος Ἑλλήνων
Προσκόπων.
- 2) Τὰ ἐκ τοκομεριδίων ὁμολογιῶν λόγῳ κληρώ-
σεως εἰς τὸ ἄρτιον δὲν εἰσεπράχθησαν κατὰ
τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους ἅπαντα, εἰσεπράχθη
ὅμως ποσὸν δραχ. 40.760.— ἐκ τῶν εἰς χρε-
σὸν ὁμολογιῶν μετὰ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν καθυ-
στέρησιν » 40.760.—
- 3) Τὸ ἐκ καθαρῶν κερδῶν τῶν Κρατικῶν Λα-
χείων » 1.000.000.—
διότι ὅπως κατ' ἔτος ἡ ὑπηρεσία τῶν Λαχείων
δὲν εἶχεν ἀποπερατώσει καὶ ἐφέτος τὴν ἐκκα-
θάρισιν τῆς Δ' τριμηνίας 1965.

Ἀποτελέσματα τῆς χρήσεως 1965

Ἔσοδα πραγματοποιηθέντα	δραχ. 6.161.302,90	
Ἔξοδα πληρωθέντα	» 4.868.561,70	
Περίσσειμα χρήσεως 1965	» 1.292.741,20	» <u>1.292.741,20</u>

Γ'. Γενικὸς Ἰσολογισμὸς Χρήσεως 1965

1. Ἐνεργητικὸν

Τὸ Ἐνεργητικὸν τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1965 ἀνῆρ-
χετο εἰς δραχ. **40.651.358.65** ἀποτελούμενον ἐκ τῶν κάτωθι κονδυλίων :

1. Ἀπὸ Ἀκίνητα κτήματα	δραχ. 4.614.433,70
2. » τὸ Μέγαρον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. »	19.159.669.—
3. » Ἐπιπλα καὶ Σκεύη	» 1.206.770,80
4. » Μετοχὰς πρὸς φύλαξιν παρὰ τῇ Ἑθνικῇ Τραπέζῃ Α'	» 6.552.215,05
5. » Ὅμολογίας πρὸς φύλαξιν παρὰ τῇ Ἑθνικῇ Τραπέζῃ Α'	» 5.116.705,30
6. » Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἑθν. Τραπέζῃ Α'	» 2.162.383,40
7. » » » » Β'	» 1.798.173,50
8. » » » » Α' κληροδοτημ. »	32.192.—
9. » Λογ/σμοὺς φόρου Ζ' κατηγορίας 8%	» 697,30
10. » Ὑπόλοιπον τοῦ Ταμείου 31 Δεκεμβρίου 1965 »	» 8.118,60
Σύνολον ἐνεργητικοῦ	δραχ. <u>40.651.358,65</u>

2. Παθητικὸν

Τὸ Παθητικὸν τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1965 ἀνήρχετο εἰς δραχμὰς **40.651.358,65** ἀποτελούμενον ἐκ τῶν κάτωθι κονδυλίων :

1. Εἰς Κεφάλαιον	δραχ. 37.354.553,25
2. Περίσσευμα χρήσεως 1964. »	792.274,70 δραχ. 38.146.827,95
3. Εἰς Ἀντίτιμον πωλήσεως οἰκοπέδων »	1.170.289,50
4. » Ἐγγυήσεις »	1.500.—
5. » Προσωρινὸν Λ/σμόν : Ν. Πουρναρεῶς. . . »	40.000.—
6. » Περίσσευμα προϋπολογισμοῦ χρήσεως 1965 . »	1.292.741,20
Σύνολον παθητικοῦ	δραχ. <u><u>40.651.358,65</u></u>

Δ'. Περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας

Ἡ περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1965, ἀνήρχετο εἰς τὸ ποσὸν τῶν **40.651.358,65** δραχμῶν ἀποτελουμένη ἐκ τῶν αὐτῶν ὑπολοίπων τῶν ἐν τῷ Ἐνεργητικῷ ἀναγραφομένων λογαριασμῶν.

Περαίνουσα τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἡ Ἐπιτροπεία προτείνει, ὅπως ἡ Συνέλευσις ἐγκρίνῃ τὴν ἀνωτέρω διαχείρισιν ὡς ὀρθῶς ἔχουσιν καὶ ἐπικυρώσῃ τὸν Ἀπολογισμὸν καὶ τὸν Ἰσολογισμὸν τοῦ λήξαντος ἔτους 1965 τῆς ἰδίας περιουσίας τῆς Ἑταιρείας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Δεκεμβρίου 1965

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία

ΙΩΑΝ. ΔΗΜΑΡΑΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΑΚΗΣ
ΚΩΝΣΤ. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ
ΚΩΝΣΤ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΜΙΛΤ. ΠΟΥΡΗΣ

**Πίναξ ἐμφαινῶν τὰ χρεόγραφα τῆς Ἑταιρείας
κατὰ τὴν 31/12/1965**

α) Μετοχαὶ

874	Μετοχαὶ Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος	δραχ.	681.671,50
4988	» Ἑθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐξ ὧν 100 ἐκ δωρεᾶς Ρώμα. . . .	»	5.718.044,50
390	» Ἑθνικῆς Κτηματικῆς Τραπεζῆς. . . .	»	118.966,35
416	» Ἑλλην. Ἡλεκτρ. Σιδηροδρόμων	»	33.532,70
	<i>Σύνολον</i>	»	<u>6.552.215,05</u>

β) Ὁμολογίαι εἰς χρυσὸν

405	Ἑθν. Δαν. 1889 Παγίου.	δραχ.	88.—
75	» » 1890 Σιδηροδρ. Λαρίσης. . . .	»	20.—
121	» » 1907 Ἀμύνης	»	8.—
235	» » 1914 τῶν 500 ἑκατομ.	»	243.—
1	» » 1893 καὶ ἀπόδειξις φρ. 140	»	1.—
25	» » 1924 Προσφυγικοῦ	»	25,70
30	» » Πατριωτικοῦ.	»	1.—
95	» » 1927 Κτηματικῆς Τραπεζῆς	»	126.—
155	» » 1930 » »	»	205,60
175	Λαχειοφ. Δαν. Ἑνοποιήσεως 1962 2 1/2 %	»	2.—
	»		<u>720,30</u>
τ. 6100	Δανείου Δ.Ε.Η. 7 1/2 % 1959	δραχ.	918.135.—
τ. 9200	» Δ.Ε.Η. 7 % 1960	»	1.380.375.—
τ. 8536	» Δ.Ε.Η. 7 % 1961	»	1.287.336.—
τ. 150	Λαχ. Δαν. Οἰκον. Ἀναπτύξ. 1960 5 %	»	134.326.—
τ. 7500	» » » » 1960 5 1/2 %	»	1.145.813.—
τ. 500	» » » » 1964	»	250.000.—
	<i>Σύνολον</i>	»	<u>5.116.705,30</u>

1/1 - 31/12/65 1) Ἀγορὰ Μετοχῶν Δρ. —
 31/12/64 Ὁμολογία » 5.257.084,30
 1/1 - 31/12/65 2) Ἀγορὰ ὁμολογιῶν :

» 400 ΔΕΗ 7 1/2 % 1959 Δρ. 62.850.—
 » 510 » 7 % 1961 » 79.305.—
 « 50 » 7 % 1961 » 8.485.— 150.640.—

Δρχ. 5.407.724,30

1 - 31/12/65 3) Κληρώσεις ὁμολογιῶν εἰς δραχμάς :

ΔΕΗ 1959, 7 1/2 % τεμ. 400.— 59.810.—
 » 1960, 7 % » 350.— 52.335.—
 » 1961 7 % » 600.— 89.715.—
 Οἶκον. Ἀν. 1960 5 % » 150.— 22.004.—
 » » » 5 % » 400.— 67.155.— 291.019.—

Σύνολον Δρχ. 5.116.705,30

Ἐν Ἀθῆναις τῇ 31/12/1965

Μ Ε Ρ Ο Σ ΙΙ

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἔλεγχον τῆς διαχειρίσεως Δωρεῶν, Κληρονομιῶν, Κληροδοτημάτων προκύπτουσι τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα ἐκ τῶν τηρουμένων βιβλίων :

1. Κληροδότημα Ἰωάνν. Μαρκοπούλου

Τοῦτο παραμένει εἰσέτι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1944 ἄνευ ἐσόδων ἢ δὲ περιουσία αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἐκ τῶν κάτωθι κονδυλίων :

1. Καταθέσεις ἐν ὄψει παρὰ τῇ Ἑθνικῇ Τραπέζῃ . . . Δραχ. 1.—
 2. » » » » » » » » » 1.—
 3. Ὁμολογία Ἑθν. Δαν. 1922 6 1/2 % τεμ. 4.083 . . » 4.083.—
 4. Εἰδικὸς λογαριασμὸς προσωρινῆς ἀναγωγῆς . . . » 672.917,20
 Σύνολον . . . » 677.002,20

2. Κληρονομία Φοίβου Φαρμά

Αὕτη παρέμεινε κατὰ τὸ 1965 ἀκίνητος.

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1965

Προϋπολογισμού		Είδος εσόδων	Προϋπολογισθέντα	Εισπραχθέντα	Διαφορά	
Κεφ.	Αρθρ.				Επί πλέον	Επί ἔλαττον
A'	1α'-γ'	Μισθώματα	516.000.—	487.000.—	1.000.—	30.000.—
	2	Παραχώρησις αίθουσών.	80.000.—	103.000.—	23.000.—	—
B'	1	Μερίσματα μετοχών.	614.500.—	655.513.—	41.013.—	—
	2α-θ	Τοκομερίδια όμολογιών.	341.090.—	319.560.—	449.—	21.979.—
	ι	» »	—	40.760.—	40.760.—	—
	3	Τόκοι καταθέσεων παρ' Ἑθνικῇ Τραπέζῃ εἰς πρώτην ζήτησιν κλπ. .	60.000.—	45.113.—	—	14.887.—
Γ'	1-2-3	Ἀντίτιμον πωλήσεως ἀντιτίπων Α.Ε., Π.Α.Ε., Ἔργου κλπ. δημοσιευμάτων καὶ Ὁδηγῶν ἀρχαίων τόπων .	105.000.—	150.863.50	45.863.50	—
Δ'	1	Ὑποχρεωτικὴ ἐτησίᾳ εἰσφορὰ ἐταίρων καὶ τέλη ἐγγραφῆς	15.000.—	17.700.—	2.700.—	—
	2	Συμμετοχὴ τῆς Ἑταιρείας ἐπὶ τῶν καθ. κερδῶν τῶν Κρατικῶν Λαχείων. .	4.000.000.—	3.000.000.—	—	1.000.000.—
Ε'	1 - 4	Διάφορα καὶ ἀπρόβλεπτα ἔσοδα. . .	41.300.—	49.554.—	8.554.—	300.—
Ζ'	1 - 4	Ὑπόλοιπα χρήσ. 1964 (ὀφειλόμενα εἰσπρακτέα ἐκ Κρατ. Λαχ. καὶ πρόβλεψις χρησιμοποιήσεως διαθεσίμων) .	2.050.000.—	1.064.731.—	14.731.—	1.000.000.—
		Σύνολον ἐσόδων	7.822.890.—	5.933.794.50	178.070.50	2.067.166.—
Z'	1	Ἐκ παρακρατήσεως χαρτοσήμου ἐκ μισθωμάτων	9.000.—	6.078.—	—	2.922.—
	2	Ἐκ παρακρατήσεως κρατήσεων ἐπὶ ἀποδοχῶν ἐν γένει	170.000.—	221.430.40	51.430.40	—
			—	—	—	—
		Γενικὸν σύνολον	8.001.890.—	6.161.302.90	229.500.90	2.070.088.—

Ἀνάλυσις τοῦ Κεφαλαίου Γ', ἄρθρ. 1 - 3.

Ἀντίτιμον Δημοσιευμάτων.

1)	Διάφορα Δημοσιεύματα	Δραχ.	76.271.50
2)	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς	»	43.460.—
	Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	»	7.710.—
	Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	»	14.839.—
3)	N. Κοντολέοντος. «Ὁδηγὸς Δήλου» 1950	»	8.583.—
	Σύνολον	»	150.863.50

Ἐν Ἀθῆναις τῇ 31 Δεκεμβρίου 1965

Ὁ Ταμίας
N. ΠΟΥΡΝΑΡΑΣ

Ὁ Λογιστὴς
ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1965

Προϋπολογισμοῦ		Εἶδος ἐξόδων	Προϋπολογισθέντα	Συμπληρωματικαὶ πιστώσεις	Ἐγκριθέντα	Πραγματοποιηθέντα	Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον
Κεφ.	Ἀρθρ.						
Α'	1α-ιη'	Μισθοί, ἐπιδόματα προσωποῦ	1.053.806.—	241.—	1.054.047.—	1.054.047.—	—
	2 - 6	Ἀποζημιώσεις ἐν γένει	184.001.—	—	71.777.40	71.777.40	112.223.60
	7α - ζ'	Θέρμανσις, φωτισμός, ὕδρευσις, καθαριότης, ταχυδρομικά, τηλεφωνικά, στολαὶ κλητῶν κλπ.	195.000.—	18.000.—	195.722.30	164.469.30	48.530.70
	8α - β	Δικαστικά, δικηγορικά, συμβολαιογραφικά	30.000.—	—	23.640.—	20.992.—	9.008.—
B'	1 - 10	Συντήρησις μεγάρων, ἀμοιβὴ συντηρητῶν ἐγκαταστάσεων, ἐπιπλώσεις, φόροι Δημοσίου καὶ Δήμου, ἀσφάλιστρα, φύλακτρα χρεογράφων, ποσοστά εἰσπράκτορος κλπ.	433.000.—	—	211.934.—	211.934.—	221.066.—
Γ'	1 - 3	Συντήρησις, πλουτισμὸς βιβλιοθήκης κλπ. ἔξοδα	370.000.—	50.000.—	362.337.40	362.337.40	57.662.60
Δ'	1 - 5	Ἔξοδα ἀνασκαφῶν, ἀπαλλοτριώσεων, συντήρησις καὶ ἀναστήλωσις ἀρχαίων μνημείων, ἀνέγερσις καὶ ἐπισκευὴ Μουσείων, ἔξοδα πλουτισμοῦ βιβλιοθηκῶν Μουσ.	2.916.000.—	115.—	1.249.741.—	1.249.741.—	1.666.374.—
E'	1 - 4	Ἔξοδα ἐκδόσεως Α.Ε., Π.Α.Ε., Ἔργου, μελετῶν, διατριβῶν καὶ ἀποζημιώσεις συγγραφέων κλπ.	995.000.—	100.000.—	826.973.60	826.973.60	268.026.40
Ζ'	1 - 6	Ἐνίσχυσις ἐπιστημον. περιοδικῶν, πρὸς σπουδὴν ἀρχαιολογίας, πρὸς ἐκδοσιν συγγραμμάτων, ὑποτροφίαι καὶ ἐκπαιδευτικὰ ταξίδια	505.000.—	—	256.767.50	256.767.50	248.232.50
Z'	1 - 6	Ἀμοιβὴ τεχνιτῶν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν μελέτης ἀνασκαφῶν τῆς Ἑταιρ. Ἀποζημιώσεις συνεργείου ταξινομήσεως ἀρχείου, ἐκτάκτων βοηθῶν δι' εἰδικὴν ἐπιστημ. ἐργασίαν, ἔκτακτα καὶ ἀπρόβλεπτα ἔξοδα	863.930.—	1.414.—	452.120.50	451.953.50	413.390.50
H'	1	Ἔξοδα παρελθουσῶν χρήσεων.	50.000.—	—	11.550.—	11.550.—	38.450.—
Θ'	1 - 2	Ἀποθεματικά	236.153.—	169.770.—	—	—	46.383.—
		Σύνολον ἐξόδων	7.831.890.—	—	4.716.610.70	4.682.542.70	3.129.347.30
I'	1	Ἀπόδοσις κρατήσεων ἐξ ἀποδοχῶν καὶ μισθωμάτων	170.000.—	20.000.—	186.019.—	186.019.—	3.981.—
		Γενικὸν Σύνολον	8.001.890.—	189.770.—	4.902.629.70	4.868.561.70	3.133.328.30

Ἀνάλυσις τοῦ Κεφαλαίου Δ', ἄρθρ. 1 - 5.

- 1) Ἀνασκαφαὶ
- 2) Ἀπαλλοτριώσεις
- 3) Ἀναστήλωσις
- 4) Ἔξοδα ἀνεγέρσεως καὶ ἐπισκευῆς ἀρχαιολογ. μουσείων καὶ φυλακείων
- 5) Πλουτισμὸς βιβλιοθηκῶν Μουσείων

Πιστώσεις	
Ἐγκριθεῖσαι	Πραγματοποιηθεῖσαι
1.000.000.—	928.859.—
250.000.—	11.000.—
1.100.000.—	289.767.—
546.000.—	—
20.115.—	20.115.—
2.916.115.—	1.249.741.—

Σύγκρισις πραγματοποιηθέντων ἐσόδων καὶ ἐξόδων.

Α' Ἔσοδα . . . Δραχ.	6.161.302.90
Β' Ἔξοδα . . . »	4.868.561.70
Περίσσευμα πραγματοποιηθέν »	1.292.741.20

ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΧΡΗΣΙΣ 1965

Α' ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ

1) ΑΕ 1962	ἀντίτυπα	500
2) ΑΕ 1963	»	500
3) ΠΑΕ 1959	»	800
4) ΠΑΕ 1960	»	800
5) ΠΑΕ 1962	»	800
6) «Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον», τόμος Α'	»	500
7) Ἀριστείδου Πασαδαίου. «Ἐπὶ δύο βυζαντινῶν μνημείων τῆς Κων/πόλεως ἀγνώστου ὀνομασίας»	»	500
8) Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1965	»	1000

Β' ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ

1) Ἀρχαιολογικὴ Ἑφημερίς				2) Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας			
Σειρὰ τόμων	Πωληθέντες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπρα- χθὲν ποσὸν	Σειρὰ τόμων	Πωληθέν- τες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπρα- χθὲν ποσὸν
1870	1	25	25	1886	1	100	100
1874	1	50	50	1909	1	50	50
1899	τεύχη Β+Γ	75	75	1910	1	50	50
1930	1	240	240	1911	1	50	50
1931	1	240	240	»	1	60	60
»	1	300	300	1912	1	50	50
1950/51	1	150	150	1913	1	50	50
1953/54Α'	3	280	840	1914	1	50	50
1953/54Β'	4	240	960	1915	1	50	50
1953/54Γ'	8	240	1.920	1916 - 19	1	50	50
1955	2	240	480	1920	1	50	50
1956	3	240	720	1921	1	50	50
»	1	150	150	1922 - 24	1	50	50
1957	5	240	1.200	1925 - 26	1	50	50
1958	6	240	1.440	1927	1	50	50
»	1	180	180	1928	1	50	50
1959	50	240	12.000	1929	1	50	50
»	1	300	300	1930	1	50	50
1960	49	240	11.760	1931	1	50	50
»	1	150	150	1932	1	50	50
1961	47	240	11.280	1933	1	50	50
Σύνολον δεχ.			44.460	Εἰς μεταφορὰν . . .			1.110

2) Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας				3) Ἔργον Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας			
Σειρὰ τόμων	Πωλη- θέντες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθὲν ποσὸν	Σειρὰ τόμων	Πωλη- θέντες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
Ἔκ μεταφορᾶς			1.110	1954	2	13	26
1934	1	50	ξ0	»	2	20	40
1935	1	50	50	»	4	25	100
1936	1	50	50	1957	3	25	75
1937	1	50	50	»	3	40	120
1938	1	50	50	»	1	50	50
1939	1	50	50	1958	2	38	76
1940	1	50	50	»	3	60	180
1941 - 44	1	50	50	»	2	75	150
1945 - 48	1	50	50	1959	3	40	120
1949	1	50	50	»	3	64	192
1950	1	50	50	»	3	80	240
1951	1	50	50	1960	3	60	180
1952	1	125	125	»	7	96	672
»	1	200	200	»	2	120	240
1953	1	50	50	1961	3	60	180
»	1	80	80	»	8	96	768
1954	1	50	50	»	5	120	600
»	1	80	80	1962	3	50	150
1955	1	120	120	»	6	80	480
»	2	75	150	»	6	100	600
1956	1	120	120	1963	3	50	150
»	1	75	75	»	11	80	880
1957	2	120	240	»	11	100	1.100
»	1	75	75	1964	3	50	150
1959	12	120	1.440	»	2	60	120
1961	23	120	2.760	»	42	80	3.360
»	1	75	75	»	32	100	3.200
Σύνολον δοχ.			7 350	Σύνολον δοχ. . . .			14.199

ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 1965

Αἰξὼν Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγραμματος	Πωλη- θέντα σώμα- τα	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
1	Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι 1852	1	15	15.—
2	» » 1855	1	15	15.—
	» » »	1	7,50	7,50
3	Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαὶ 1860	1	15	15.—
4	A. G. Lolling: Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθῆ- ναις Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου. 1899.	1	43	43.—
5	Comptes rendus du Congrès interna- tional d'archéologie 1905 . . .	2	50	100.—
	» » »	1	40	40.—
6	Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος. 1906	3	72	216.—
	» » » »	1	96	96.—
7	Π. Καββαδία καὶ Γ. Καβερᾶνου: Ἀνα- σκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. 1906-1907.	2	300	600.—
8	Χ. Τσοῦντα: Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. 1908. Ἀνα- τύψεις 1964.	5	300	1.500.—
	» » » » »	39	180	7.020.—
	» » » » »	3	150	450.—
	» » » » »	3	240	720.—
9	Γ. Παπαβασιλείου: Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων. 1910.	1	54	54.—
	» » » » »	3	90	270.—
	» » » » »	1	72	72.—
10	Κ. Κουρουνιώτη: Κατάλογος τοῦ Μου- σείου Λυκοσούρας 1911	3	30	90.—
	» » » » »	6	24	144.—
	» » » » »	1	18	18.—
	» » » » »	1	15	15.—
11	Γ. Π. Οἰκονόμου: Ἐπιγραφαὶ τῆς Μα- κεδονίας. 1915	1	36	36.—
	» » » » »	1	23	23.—
12	Γ. Γαργίκα: Μελετήματα ἀρχαιολογικὰ 1915	1	4,50	4,50
	» » » » »	1	3	3.—
	» » » » »	2	4	8.—
	» » » » »	2	3,50	7.—
	Εἰς μεταφορὰν	88		11.582.—

Αὔξων Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
	Ἐκ μεταφορᾶς	88		11.582.—
13	Ἀ. Κεραμοπούλλου : Τοπογραφία Δελ- φῶν 1912-1917	2	15	30.—
	» » »	11	9	99.—
	» » »	6	12	72.—
14	G. P. Oeconomus : De profusionum receptaculis κλπ. 1921	2	15	30.—
15	Ἀ. Κεραμοπούλλου : Ὁ ἀποτυμπανισμός. 1923	1	18	18.—
	» » »	3	24	72.—
16	Ἀπ. Ἀρβανιτοπούλου : Γραπταὶ στῆλαι Δημητριάδος - Παγασῶν. 1928 . . .	2	450	900.—
	» » »	5	360	1.800.—
17	Γ. Μυλωνᾶ : Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλ- λάδι. 1928	1	38	38.—
	» » »	20	45	900.—
	» » »	15	60	900.—
	» » »	3	75	225.—
18	Ἰω. Γενναδίου : Λόρδος Ἑλγιν κλπ. 1930	3	75	225.—
	» » »	6	60	360.—
	» » »	1	37,50	37,50
19	Ἰωσήφ Χατζιδάκι : Ἱστορία τοῦ Κρη- τικοῦ Μουσείου. 1931	2	11	22.—
	» » »	1	14	14.—
	» » »	1	15	15.—
20	Γ. Σωτηρίου : Χριστιανικαὶ Θῆβαι. 1931.	1	240	240.—
21	Γ. Π. Οἰκονόμου : Τὸ Ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1837 · 1937. 1938.	1	40	40.—
	» » »	1	20	20.—
	» » »	1	32	32.—
22	Γ. Π. Οἰκονόμου : Τὰ 100 ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχ. Ἑταιρείας. 1942.	1	8	8.—
23	Ν. Κοντολέοντος : Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκο- δόμημα χθονίας λατρείας. 1949 . .	6	30	180.—
	» » »	4	40	160.—
	» » »	4	50	200.—
	Εἰς μεταφορὰν	192		18.219,50

Αὔξων Ἀριθ.	Ἐπιγραφή Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμή σώμα- τος	Εἰσπραχθέν ποσόν
	Ἐκ μεταφορᾶς	192		18.219,50
24	Φ. Σταυροπούλλου: Ἡ Ἀσπίς τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου τοῦ Φειδίου. 1950 .	2	30	60.—
	» » » »	2	40	80.—
	» » » »	1	50	50.—
25	Ἀ. Ξυγγοπούλου: Συλλογὴ Ἑλένης Σταθάτου. 1950	1	140	140.—
	» » » »	3	112	336.—
	» » » »	2	70	140.—
26	Κ. Συριοπούλου: Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος. 1951.	2	48	96.—
	» » » »	2	60	120.—
	» » » »	1	36	36.—
27	Κων. Ρωμαίου: Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος. 1951.	3	200	600.—
	» » » »	1	160	160.—
	» » » »	1	100	100.—
28	Μ. Μιτσοῦ: Ἀργολικὴ προσωπογραφία. 1952.	1	90	90.—
	» » » »	1	60	60.—
	» » » »	1	96	96.—
	» » » »	1	72	72.—
29	Γ καὶ Μ. Σωτηρίου: Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Κείμενον καὶ λεύκωμα. 1952. . . .	4	200	800.—
	» » » »	1	150	150.—
30	Ἀ. Κ. Ὀρλάνδου: Ἡ ξυλόστεγος παλαιο- χριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης. Τόμοι Α'. 1952. . . .	2	200	400.—
	» » » »	1	194	194.—
	» » » »	6	160	960.—
	» » » »	10	120	1.200.—
	» » » »	1	100	100.—
	Τόμ. Β'. 1954	3	250	750.—
	» » » »	5	200	1.000.—
	» » » »	10	150	1.500.—
	» » » »	1	125	125.—
	Εἰς μεταφορὰν	261		27.634,50

Αὐξων Ἀριθ.	Ἐπιγραφή Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
31	Ἐκ μεταφορᾶς	261		27.634,50
	Εὐρετήριον Α' καὶ Β' τόμων 1957 .	2	50	100.—
	» » »	5	40	200.—
	» » »	8	30	240.—
	» » »	1	25	25.—
	Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου: Τὰ ὕλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Τχ. 1ον Τὸ ξύ- λον καὶ ὁ πηλός. 1955.	2	150	300.—
	» » »	7	120	840.—
	» » »	1	112	112.—
	» » »	8	90	720.—
	» » »	2	75	150.—
	Τχ. 2ον Τὰ μέταλλα, τὸ ἔλεφαντο- στοῦν, τὰ κονιάματα καὶ οἱ λίθοι. 1959 - 60.	4	350	1.400.—
	» » »	10	280	2.800.—
	» » »	1	263	263.—
	» » »	9	210	1.890.—
	» » »	3	175	525.—
32	Ν. Μουτσοπούλου: Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας. 1956	1	100	100.—
	» » »	2	80	160.—
	» » »	1	50	50.—
33	Γ. Μυλωνᾶ: Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἑλευσίνος. 1957	1	216	216.—
	» » »	1	162	162.—
	» » »	1	270	270.—
34	Ἀ. Ευγγοπούλου: Σχεδιάσμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν. 1957	7	400	2.800.—
	» » » »	1	500	500.—
	» » » »	3	250	750.—
	» » » »	2	300	600.—
35	Ἰ. Κωνσταντίνου: Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοχαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἐλληνικὴν πλαστικὴν. 1957	3	30	90.—
	» » » »	1	40	40.—
	» » » »	1	50	50.—
	Εἰς μεταφορὰν	349		42.987,50

Αὐτῶν Ἀριθ.	Ἐπιγραφή συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμή σώμα- τος	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
	Ἐκ μεταφορᾶς	349		42.987,50
36	N. Βερδελῆ: Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυ- θμὸς τῆς Θεσσαλίας. 1958	3	36	108.—
	» » » »	3	48	144.—
	» » » »	1	60	60.—
37	Ἰω. Κοντῆ: Τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα. 1958 . .	4	60	240.—
	» » » »	2	48	96.—
	» » » »	4	36	144.—
	» » » »	1	30	30.—
38	B. Καλλιπολίτη: Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαρκοφάγων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. 1958	2	50	100.—
	» » » »	3	40	120.—
	» » » »	1	25	25.—
	» » » »	1	30	30.—
39	X. Μπάρλα: Μορφὴ καὶ ἐξέλιξις τῶν βυ- ζαντινῶν κωδωνοστασίων. 1959. .	4	32	128.—
	» » » »	1	20	20.—
	» » » »	2	24	48.—
40	Γ. Δοντᾶ: Εἰκόνες καθημένων πνευμα- τικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν τέχνην. 1960	2	48	96.—
	» » » »	1	64	64.—
	» » » »	1	80	80.—
41	Δ. Λαζαρίδη: Πήλινα εἰδώλια Ἀβδή- ρων. 1960	1	45	45.—
	» » » »	2	60	120.—
	» » » »	3	75	225.—
42	Σέμνης Καρούζου: Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τύμ- βου I τοῦ Ἀναγυροῦντος. 1963. .	2	440	880.—
	» » » »	1	330	330.—
	» » » »	6	550	3.300.—
	» » » »	2	275	550.—
43	Χρυσούλας Καρδαῖ: Ροδιακὴ ἀγγειο- γραφία. 1963	4	260	1.040.—
	» » » »	5	325	1.625.—
	» » » »	1	195	195.—
	Εἰς μεταφορὰν	412		52.830,50

Αὐξὼν Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
	Ἐκ μεταφορᾶς	412		52.830,50
	N. Δρανδάκη: Ὁ Ἐμμανουὴλ Τζάνε Μπου- νιαλῆς θεωρούμενος ἔξ εἰκόνων του σωζομένων κυρίως ἐν Βενετίᾳ. 1962	5	80	400.—
	» » »	1	60	60.—
44	K. Συριοπούλου: Ἡ προϊστορία τῆς Πελοποννήσου. 1964	6	350	2.100.—
	» » »	21	280	5.880.—
	» » »	2	210	420.—
45	Ἄ. K. Ὁρλάνδου: Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἀρτης. 1963	2	396	792.—
	» » »	1	300	300.—
46	» » »	10	480	4.800.—
	» » »	1	360	360.—
	» » »	1	660	660.—
	» » »	5	528	2.640.—
	Σ. Δάκαρη: Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν. 1964	30	80	2.400.—
47	» » »	14	50	700.—
	» » »	6	100	600.—
	» » »	1	75	75.—
	Χαριστήριον εἰς Ἄ. Ὁρλάνδου. Τόμ. Α΄. 1965	1	320	320.—
48	» » »	1	400	400.—
49	B. Λεονάρδου: Ἡ Ὀλυμπία. 1901 . .	9	34	306.—
	» » »	1	28	28.—
50	Χρ. Τσουντα: Μυκῆναι καὶ Μυκηναϊκὸς πολιτισμός.	1	200	200.—
	Σύνολον	531		76.271,50

ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αὐξων Ἀριθ.	Ἑπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντα τεμά- χια	Τιμὴ	Εἰσπραχθὲν ποσόν
1	Κ. Kourouniotes : Eleusis 1935 . . .	2	34	68.—
	» » » »	1	45	45.—
	» » » »	7	56	392.—
2	Ν. Κοντολέων : Ὅδηγός τῆς Δήλου 1950	1	23	23.—
	» » » » » »	18	27	486.—
	» » » » » »	200	33,75	6.750.—
	» » » » » »	9	36	324.—
	» » » » » »	11	45	495.—
		249		8.583.—
ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ				
1	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς	Δρχ.		44.460.—
2	Πρακτικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας . .	»		7.350.—
3	Τὸ Ἔργον » » » . .	»		14.199.—
4	Διάφορα δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας . .	»		76.271,50
5	Ἀρχαῖοι τόποι καὶ Μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος . .	»		8.583.—
	Σύνολον	»		150.863,50

Γ'. ΔΙΑΝΕΜΗΘΕΝΤΑ

Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς			Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς		
Σειρὰ ἐτῶν	Τεύχη	Ἀριθ. τόμων	Σειρὰ ἐτῶν	Τεύχη	Ἀριθ. τόμων
1837 Ὀκτ.	1	4	Ἐκ μεταφορᾶς		102
1837 Νοεμβρ.	1	4	1892	4	3
1837 Δεκ. α΄	1	4	1893	4	4
1837 Δεκ. β΄	1	4	1894	4	4
1858	1	6	1895	4	4
1859	1	6	1896	4	1
1860	1	3	1897	4	5
1862	12	7	1901	4	1
1869	1	6	1902	4	2
1870	1	6	1905	4	6
1872	1	6	1906	4	7
1873	1	8	1907	4	8
1874	1	7	1908	4	6
1883	4	6	1909	4	6
1884	4	3	1910	4	6
1885	4	3	1911	4	6
1886	4	3	1912	4	6
1887	4	3	1913	4	6
1888	4	4	1914	4	6
1889	4	3	1915	4	6
1890	4	3	1916	4	6
1891	4	3	1917	4	6
Εἰς μεταφορὰν		102	Εἰς μεταφορὰν		207

Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς			Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς		
Σειρά ἐτῶν	Τεύχη	Ἀριθ. τόμων	Σειρά ἐτῶν	Τεύχη	Ἀριθ. τόμων
Ἐκ μεταφορᾶς		207	Ἐκ μεταφορᾶς		334
1918	4	6	1939/41	1	8
1919	1	6	1942/44	1	8
1920	1	6	1945/47	1	9
1921	1	6	1948/49	1	9
1922	1	6	1950/51	1	9
1923	1	7	1952	1	9
1924	1	6	1953/54 Α΄	1	8
1925/26	1	6	1953/54 Β΄	1	9
1927/28	1	6	1953/54 Γ΄	1	9
1929	1	5	1955	1	9
1930	1	6	1956	1	7
1931	1	6	1957	1	7
1932	1	6	1958	1	9
1933	1	6	1959	1	303
1934/35	1	6	1960	1	296
1936	1	7	1961	1	256
1937 Α΄	1	7	1963	1	61
1937 Β΄	1	8	Εὐρετήριον τρι- της περιόδου ὑπὸ Λαμπρο- πούλου . . .	1	4
1937 Γ΄	1	8			
1938	1	7			
Εἰς μεταφορὰν		334	Σύνολον		1.364

Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας		Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας	
Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθ. τόμων	Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθ. τόμων
1858/59	5	Ἐκ μεταφορᾶς . . .	106
1859/60	5	1890	4
1860/61	5	1891	4
1861/62	5	1892	5
1862/63	5	1893	5
1865/66	5	1894	1
1867/68	5	1897	2
1868/69	5	1898	1
1869/70	5	1909	5
1871/72	4	1910	4
1872/73	4	1911	5
1873/74	4	1912	4
1874/75	3	1913	4
1876	4	1914	5
1877	4	1915	5
1878	4	1916/19	5
1879	4	1920	5
1880	4	1921	5
1881	4	1922/24	5
1882	4	1925/26	5
1883	1	1927	5
1885	4	1928	5
1886	4	1929	5
1887	1	1930	5
1888	4	1931	5
1889	4	1932	5
Εἰς μεταφορὰν . . .	106	Εἰς μεταφορὰν . . .	215

Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας		Ἔργον Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας	
Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθ. τόμων	Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθ. τόμων
Ἐκ μεταφορᾶς . . .	215	1954	7
1933	5	1957	7
1934	5	1958	9
1935	5	1959	10
1936	5	1960	13
1937	6	1961	11
1938	6	1962	14
1939	6	1963	12
1940	7	1964	446
1941/44	7	Σύνολον	529
1945/48	7		
1949	7		
1950	7		
1951	7		
1952	8		
1953	7		
1954	7		
1955	7		
1956	8		
1957	11		
1959	150		
1961	273		
Σύνολον	766		

ΔΙΑΦΟΡΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Αῖξιν Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Ἐξα- χθέντες τόμοι
1	Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι. 1860	2
2	A. G. Lolling: Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου. 1899.	5
3	Π. Καββαδία: Ἱστορία τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ιδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900. 1900. . .	1
4	Π. Καββαδία καὶ Γ. Καβεράου: Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. 1906-1907. . .	1
5	Χρ. Τσουντα: Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου 1908. Ἀνατύπωσις 1964.	130
6	Γ. Παπαβασιλείου: Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραρτήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν. 1910. . .	8
7	Κων. Κουρουνιώτη: Κατάλογος τοῦ Μουσείου Λυκοσοῦρας. 1911.	11
8	Γ. Π. Οἰκονόμου: Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας. 1915. . .	1
9	Γ. Κ. Γαρδίκας: Μελετήματα ἀρχαιολογικὰ 1915. . . .	1
10	Ἀ. Κεραμοπούλλου: Τοπογραφία τῶν Δελφῶν. 1912-17.	1
11	G. P. Oeconomus: De profusionum receptaculis etc. 1921.	4
12	Ἀντ. Δ. Κεραμοπούλλου: Ὁ ἀποτυμπανισμός. 1923. . .	1
13	Ἀ. Ἀρβανιτοπούλου: Γραπτὰ στῆλαι Δημητριάδος-Παγασῶν. 1928.	9
14	Γ. Μυλωνᾶ: Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι. 1928. . .	7
15	Ἰω. Γ. Γενναδίου: Ὁ Λόρδος Ἑλγιν κλπ. 1930. . . .	7
16	Ἰωσ. Χατζιδάκης: Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου. 1931.	4
17	Γεωργ. Σωτηρίου: Χριστιανικαὶ Θῆβαι. 1931. . . .	4
18	Γ. Π. Οἰκονόμου: Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας 1837-1937. 1938.	5
	Εἰς μεταφορὰν	202

Αὐξὼν Ἀριθ.	Ἑπιγραφὴ Συγγραμματος	Ἐξα- χθέντες τόμοι
	Ἐκ μεταφορᾶς	202
19	Γ. Π. Οἰκονόμου: Τὰ ἑκατὸν ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχ. Ἑταιρείας. 1942	1
20	Ν. Κοντολέοντος: Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας. 1949	13
21	Φ. Σταυροπούλου: Ἡ Ἀσπίς τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου τοῦ Φειδίου. 1950.	9
22	Ἀ. Ευγγοπούλου: Συλλογὴ Ἑλένης Σταθάτου. 1950. .	5
23	Κ. Συριοπούλου: Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος. 1951.	8
24	Κ. Ρωμαίου: Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος. 1951.	6
25	Μ. Μιτσοῦ: Ἀργολικὴ προσωπογραφία. 1952	6
26	Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου: Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Κείμενον καὶ λεύκωμα. 1952 . . .	9
27	Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου: Ἡ Εὐλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βα- σιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης. Τόμ. Α' 1952 . .	11
28	» » » Τόμ. Β' 1954 . .	11
29	» » Εὐρετ. Α' καὶ Β' τόμ. 1957 . .	11
30	Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου: Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κλπ. Τχ. 1. Τὸ ξύλον καὶ ὁ πηλός. 1955	8
31	Τχ. 2. Τὰ μέταλλα, τὸ ἐλεφαντοστοῦν, τὰ κονιάματα καὶ οἱ λίθοι. 1959-60	7
32	Ν. Μουτσοπούλου: Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας. 1956	4
33	Γ. Μυλωνᾶ: Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἐλευσίνος. 1957.	3
34	Ἀ. Ευγγοπούλου: Σχεδιάσμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν. 1957	10
35	Ἱ. Κωνσταντίνου: Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοξαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἑλληνικὴν πλαστικὴν. 1957 . . .	7
	Εἰς μεταφορὰν	331

Αὐξων Ἀριθ.	Ἑπιγραφὴ Συγγράμματος	Ἐξα- χθέντες τόμοι
	Ἐκ μεταφορᾶς	331
36	N. Βερδελῆ: Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσα- λίας. 1958	10
37	Ἱ. Κοντῆ: Τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰ. 1958.	6
38	B. Καλλιπολίτη: Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθο- λογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαρκοφάγων τῆς ρω- μαϊκῆς ἐποχῆς. 1958.	10
39	X. Μπάρλα: Μορφὴ καὶ ἐξέλιξις τῶν βυζαντινῶν κωδω- νοστασίων. 1959	4
40	Γ. Δοντᾶ: Εἰκόνες καθημένων πνευματικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν τέχνην. 1960	17
41	Δ. Λαζαρίδης: Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων. 1960.	23
42	Σέμνης Καρούζου: Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τύμβου I τοῦ Ἀναγυ- ροῦντος. 1963	17
43	Χρυσούλας Καρδαρά: Ροδιακὴ ἀγγειογραφία. 1963	14
44	N. Δρανδάκης: Ὁ Ἑμμανουὴλ Τζάνε Μπουνιαλῆς θεω- ρούμενος ἐξ εἰκόνων του σωζομένων κυρίως ἐν Βενε- τία. 1962	15
45	K. Συριοπούλου: Ἡ προϊστορία τῆς Πελοποννήσου. 1964	33
46	Ἄν. Ὁρλάνδου: Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἀρτης. 1963	27
47	Σωτ. Δάκαρη: Γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν. 1964.	18
48	Χαριστήριον εἰς Ἀ. K. Ὁρλάνδον. Τόμ. Α'. 1965	62
49	K. Kourouniotes: Eleusis. A guide to the excavations and the Museum. 1963	16
50	N. Κοντολέοντος: Ὁδηγὸς Δήλου. 1950	12
	Σύνολον	615

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(1 9 6 5)

Δωρεαί. Εὐχαρίστως ἀναγράφοντες κατωτέρω τὰ πρὸς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας εἶτε ὑπ' αὐτῶν τῶν συγγραφέων εἶτε ὑπ' ἄλλων φίλων αὐτῆς ἀποσταλέντα κατὰ τὸ ἔτος 1965 βιβλία, καθήκον ἡμῶν θεωροῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ ἐνταῦθα πρὸς πάντας τοὺς φιλόφρονας δωρητὰς τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν.

[Εἰς τὸ τέλος τοῦ τίτλου ἐκάστου βιβλίου τίθεται ἐντὸς παρενθέσεως τὸ ὄνομα τοῦ δωρητοῦ. Ὅπου δὲν ὑπάρχει παρένθεσις, δωρητὴς εἶναι ὁ συγγραφεύς].

Académie Royale de Belgique. Annuaire pour 1965. Bruxelles : 1965 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).

Académie Royale de Belgique. Index Biographique. Bruxelles : 1964 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).

Ἀθηνᾶ, τ. 67, 1963 - 1964. Ἐν Ἀθήναις : 1964 (Ἐπιστημ. Ἑταιρεία).

Βασιλείου, Π. : Τὸ μοναστήρι Προυσοῦ. Ἀθήνα : 1965. Ἀνατ. : «Ρομειλ. Ἡμερολ. 1965». Ἀθήνα : 1965.

Βέη, Μ. : Παρασκηνακὴ διαμάχη περὶ τὸ χειρόγραφον χρονικὸν τοῦ Γαλαξειδίου. Ἀθήναι : 1964.

Bitchev, Μ. : L'architecture en Bulgarie. Sofia : 1961.

Βλιάμος, Χρ. Ν. : Ἱστορικὴ ἐπισκόπηση τῶν οἰκισμῶν τῆς Σάμου. Ἀθήναι : 1965.

Βουρβέρης Κωνσταντῖνος Ι. : Βιογραφία καὶ Βιβλιογραφία. Ἀθήναι : 1964. Ἀνατ. : «Χάρις» (Ἑλλην. Ἀνθρ. Ἑταιρ.).

Βουρβέρης, Κ. : Zum Begriff der Gemeinschaft bei Platon. Athen : 1964 (Ἑλλην. Ἀνθρ. Ἑταιρεία).

» : L'humanisme dans la vie d'après - guerre en Grèce. Louvain : 1965 (Ἑλλην. Ἀνθρ. Ἑταιρ.).

» : Humanistische Interpretation. Athen : 1964 (Ἑλλην. Ἀνθρ. Ἑταιρεία).

» : Σοφοκλέους Φιλοκτήτης. Ἀθήναι : 1963 (Ἑλλην. Ἀνθρ. Ἑταιρ.).

Bulletin d'information et de coordination, 1, 1964. Athènes, Paris : 1964 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).

Bulletin de l'Unesco à l'intention des bibliothèques. vol. 19, 1965. Paris : 1965 (Unesco).

Callipolitis - Feytmans, D. : Les «louteria» attiques. Athènes : 1965 (Δ/σις Ἀρχαιοτ.).

Χάρις Κωνσταντῖνῳ Ι. Βουρβέρη. Ἀθήναι : 1964 (Ἑλλην. Ἀνθρ. Ἑταιρ.).

Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον, τ. 1. Ἀθήναι : 1965 (Ἀρχαιολ. Ἑταιρ.).

- Χατζηδάκης, Μ. - Α. Grabar :** La peinture byzantine et du haut moyen âge. Paris : 1965.
- Χουρμουζιάδης, Ν. :** Παράστασις καὶ φαντασία εἰς τὸν Εὐριπίδην. Ἀθῆναι : 1965 (Ἑλλην. Ἀνθρῶπ. Ἑταιρ.).
- » : Production and Imagination in Euripides. Ἀθῆναι : 1965 (Ἑλλην. Ἀνθρ. Ἑταιρεία).
- Χρυσόστομος :** Ἐπίσκοπος, Εὐβοϊκὴ μοναστηριολογία. Ἀθῆναι : 1965. Ἀνατ. : «Ἑκκλησία».
- Daicoviciu, C. :** La désagrégation de la monarchie Austro-hongroise 1900 - 1918. Bucarest : 1965 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- » : Brève histoire de la Transylvanie. Bucarest : 1965 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- Δάκαρης, Σ. :** E. Higgs, R. Hey : The Climate, Environment and Industries of Stone Age Greece. 1. Ἀπ. «Proc. of the Preh. Soc. 1964. vol. 30» (E. S. Higgs).
- Δελτίον Ἀρχαιολογικόν,** τ. 19, 1964, Α΄. Ἀθῆναι : 1965 (Ὑπηρ. Ἀρχαιοτ.).
- Δελτίον Ἑλληνικῆς Σπηλαιολογικῆς Ἑταιρείας,** τ. 8, 1965. Ἀθῆναι : 1965 (Ἑλλην. Σπηλ. Ἑταιρ.).
- Δημητρίου, Σ. :** Προϊστορικοὶ πολιτισμοὶ καὶ ἐξέλιξι. Ἀθήνα : 1964 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- Dupain, M. - Herman, M. :** Georgian Architecture in Australia. Sydney : 1963 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- Dupont - Sommer, A. :** L. Robert, La déesse de Hiéropolis Castabala. Paris : 1964 (L. Robert).
- Ἑπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν,** τ. 4, 1964. Ἐν Ἀθήναις : 1964 (Ἑταιρ. Κυκλ. Μελ.).
- Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς** 1960. 1961. 1963. Ἐν Ἀθήναις : 1964 - 1965 (Ἀρχαιολ. Ἑταιρ.).
- Ἑράνιον** πρὸς Γεώργιον Σ. Μαριδάκην, τ. 1 - 3. Ἐν Ἀθήναις : 1963 - 1964 (Νομ. Σχ. Παν/μίου Ἀθηνῶν).
- Τὸ Ἔργον** τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1964. Ἀθῆναι : 1965 (Ἀρχαιολ. Ἑταιρεία).
- Firatli, N. - L. Robert :** Les stèles funéraires de Byzance Greco-Romaine. Paris : 1964 (L. Robert).
- Frona, A. :** La villa dei misteri a Pompei. Milano : 1965 (D. Levi).
- Γκατσόπουλος, Στ. :** Ἱερὰ βασιλικὴ καὶ σταυροπηγιακὴ μονὴ μολυβδοσκεπάστου Κονίτσης. Ἀνατ. : «Κόνιτσα». Ἀθῆναι : 1965.
- Ὁδηγὸς σύντομος τοῦ Μουσείου Ἀκροπόλεως.** Ἀθῆναι : 1965 (Δ/σις Ἀρχαιοτ.).
- Καλίτσης, Κ. :** Ἡ Θυραία κατὰ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἀνατ. : «Πλάτων», 16, 1964. Ἐν Ἀθήναις : 1964.
- Καπετανόπουλος, Ἡλ. :** The Evidence of Athens. Ἀπ. : «Bull. Amer. Soc. Papyr. 11₂». 1965.
- Καψωμένος, Στ. :** Τὸ πρότυπον τῶν Τραχινιῶν τοῦ Σοφοκλέους. Ἀθῆναι : 1963 (Ἑλλην. Ἀνθρῶπ. Ἑταιρ.).
- Καραστάθης, Κ. :** Τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Μαλεσίνας. Ἀθῆναι : 1965.
- Καραθανάσης, Δ. :** Ὀμήρου Ὀδύσσεια. Ραψωδία πρώτη. Ἐν Ἀθήναις : 1966.

- Κονιδάρης, Γ.** : *Ministre et ministères du temps des Apôtres à la mort du St. Polycarpe*. Boulogne Sur - Seine : 1964.
- Κοντολέων, Ν.** : Οἱ ἀειναῦται τῆς Ἑρετρίας. Ἐν Ἀθήναις : 1965. Ἀπ. : «Α. Ε.» 1963.
- » : Δημοσιεύματα. Ἀθήναι : 1965.
- » : Ἀρχαῖκή ζωφόρος ἐκ Πάρου. Ἀνατ. : «Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὀρλάνδον», 1, 1964.
- Κοντομίχης, Π.** : Τὸ νεοελληνικὸ θέατρο στὴ Λευκάδα (1800 - 1964). Ἀθήναι : 1964.
- Κορρές, Γ. Στ.** : Ἐρματα τρίγλινα μορόεντα. Ἀνατ. : «Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὀρλάνδον», τ. 2. Ἀθήναι : 1964.
- » : Τὰ ὁμηρικὰ ἐνώτια. Ἀνατ. : «Πλάτων», τ. 16, 1964.
- Κριεζῆς, Ἀ.** : *Greek Town Building*. Athens : 1965.
- Κυράτσος, Δ.** : Δὲν ἔμειναν ἄνθρωποι. Ἐν Ἐδέσση : 1965.
- Λαογραφία**, τ. 21. Ἐν Ἀθήναις : 1963/64 (Ἑλλην. Λαογρ. Ἑταιρ.).
- Lerici, C. M.** *Fondazione - Politecnico di Milano. Prospections Archéologiques*. Roma (Καφοκαβάζης).
- Lerici, C. M.** *Foundation Milan Polytechnical School. Archaeological Prospecting*. Roma (Καφοκαβάζης).
- Lerici, C. M.** : *A Great Adventure of Italian Archaeology* (Καφοκαβάζης).
- » : *Italia sepolta*. Milano : 1962.
- » : *I nuovi metodi di prospezione archeologica*. Milano : 1960.
- Levi, Doro** : *La critiva degli Archeologi*. Ἀπ. : «La Parola del Passato» 96. Napoli : 1964.
- » : *The Recent Excavations at Phaistos*. *Studies in Medit. Archaeol.*, 11. Lund : 1964.
- » : *L'ipogeo di San Salvatore di Cabras in Sardegna*. Roma : 1949.
- » : *Le Oreficerie di Jasos*. Ἀπ. : «Bolletino d'Arte», 3, 1964. Roma : 1964.
- » : *La scuola archeologia di Atene e le missioni in Levante*. Ἀπ. : «Oriens Antiquus», 3 fasc. 2, 1964.
- » : *Le varietà della primitiva Ceramica cretese*. Roma : 1965. Ἀπ. : «Studi di onore di L. Banti».
- Macridy, Th. - Ar. Megaw** : *The Monastery of Lips*. Ἀπ. : «Dumbarton Oaks Papers» 18 (Ἀρχαιολ. Ἑταιρεία).
- Μανιατόπουλος, Γρ.** : Εὐρετήριο τῶν ἀρχαίων ἐντύπων ἐκδόσεων τῆς Μονῆς Σινᾶ. Ἐν Καῖρφ : 1965.
- Μαριδάκης, Γ.** : Ἡ ἐν Γλαρέντζα δίκη. Ἐν Ἀθήναις : 1958.
- » : Ἐν προηγούμενον τῆς δίκης τῆς Νυρεμβέργης ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἱστορίας. Ἐν Ἀθήναις : 1952.
- » : Ὁ Δημοσθένης θεωρητικὸς τοῦ δικαίου. Ἀθήναι : 1951.
- » : Ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις ὡς ἔκφρασις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος. Ἐν Ἀθήναις : 1951.
- » : Ὁ νόμος τοῦ Θεμιστοκλέους περὶ θαλασσίου ἐξοπλισμοῦ. Ἀθήναι : 1963.
- Μαυρῆς, Ν.** : Δωδεκανησιακὴ βιβλιογραφία, τ. 1. Ἀθήναι : 1965 (Δωδ. Λαογρ. Ἑταιρεία).

- Μιχελῆς, Π.** : Δράσις καὶ ἔργον. Ἀθῆναι : 1965.
 » : Αἰσθητικὰ θεωρήματα. 1-2. Ἀθῆναι : 1962 - 1965.
 » : Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ὡς τέχνη. Ἔκδ. 3. Ἀθῆναι : 1965.
- Moretti, E.** : I risultati archeologici delle prospezioni geofisiche. Venezia : 1962 (Καποκαβάτζης).
- Μπούρας, Χ.** : Βυζαντινὰ σταυροθόλια μὲ νευρώσεις. Ἀθῆναι : 1965 (Ὑπερ. Ἀρχαιοτ.).
- Μυλωνᾶς, Γ. Ε.** : Priam's Troy and the Date of its Fall. Ἀνατ. : «Hesperia» 33, 1964.
- Μυλωνᾶς, Π.** : Athos, Forms in a Sacred Space. Athens : 1965.
- Νικολάου, Ἰ.** : Inscriptiones Cypriae Alphabeticae [III] 1963. Ἀπ. : «Rep. Dep. Ant. Cyprus, 1964». Nicosia : 1964 (L. Robert).
- Νικολάου, Κ.** : Ἀνασκαφὴ τάφων εἰς Μάριον. Ἀνατ. : «Rep. Dep. Antiq. Cyprus, 1964». Λευκωσία : 1964.
- Νυσταζοπούλου, Μ.** : Ἡ ἐν τῇ Ταυρικῇ Χερσονήσῳ πόλις Σουγδαία. Ἀθῆναι : 1965 (Ὑπερ. Ἀρχαιοτ.).
- Οἰκονομίδου - Καραμεσίνη, Μ.** : Νομίσματα ἀνασκαφῶν Ἡλίδος. Ἀνατ. : «Α. Ε.» 1963. Ἐν Ἀθήναις : 1965.
- Ὀρλάνδος, Ἀ. Κ.** : Ἀνασκαφὴ βασιλικῆς τριῶν ἐκκλησιῶν Πάρου. Ἀνατ. : «Α. Δ.» 18, 1963. Ἀθῆναι : 1964.
 » : Βυζαντινὸς ναὸς παρὰ τὸ Δραγάνο Ἀχαΐας. Ἀνατ. : «Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά» 1965. Ἀθῆναι : 1965.
- Πάλλας, Δ.** : Die Passion und Bestattung Christi in Byzanz. München : 1965.
- Παπαθανασόπουλος Β.** : Über die Akustik des griechischen Theaters. Amsterdam. Ἀνατ. : «Proceedings of the Third Intern. Congr. on Acoust. Stuttgart».
- Πέππα - Δελμούζου, Ντ.** : Ἐπιγραφικαὶ σημειώσεις. Ἀθῆναι : 1965. Ἀνατ. : «Α. Δ.» 19, 1964.
- Πέτσας, Φ.** : The Multiple Brush on a Local Early Iron Age Pithos. Ἀπ. : «Essays in Memory of Karl Lehmann».
- Φλωρᾶτος, Χ.** : Ἡ κλασσικὴ ἀρχαιότης ὡς συνισταμένη τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος καὶ ἡ Ἑλλάς. Ἀθῆναι : 1964 (Ἑλλην. Ἀνθρῳπ. Ἑταιρεία).
 » : Ρώμη - Εὐρώπη - Ἑλλάς. Ἀθῆναι : 1964.
- Φουρκιώτης, Κ.** : Δημοσθένους πρὸς Βοιωτόν (Περὶ τοῦ ὀνόματος). Ἀθῆναι : 1962.
- Ἑπτανησιακὰ Φύλλα, τ. 5.** Ἀθήνα : 1964 (Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία).
- Πλατάκης, Ἐλ.** : Τὸ Ἰδαῖον Ἀντρον. Ἡράκλειον : 1965.
 » : Τὸ σπήλαιον τῆς Εἰλειθυίας. Ἀνατ. : «Κρητικὴ Πρωτοχρονιά» Ε', 1965. Ἀθῆναι : 1965.
- Πλάτων, ἔτ. 16, 1964. Παράρτημα 3.** Ἀθῆναι : 1964 (Ἑταιρ. Ἑλλήν. Φιλολόγων).
Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1959. 1961. Ἐν Ἀθήναις : 1965 (Ἀρχαιολ. Ἑταιρ.).
- Πρακτικὰ** συνεδριῶν τοῦ ἔτους 1964. 1965. Ἑλληνικὴ Ἀνθρωπολογικὴ Ἑταιρεία. Ἀθῆναι : 1964. (Ἰ. Κούμαρης).
- Revue Belge de Numismatique, t. 110, 1964.** Bruxelles : 1964 (Bibl. R. Belg.).
- Robert, J. et L.** : Bulletin Épigraphique. Ἀπ. : «R. E. G.», t. 77, No 364-365. Paris : 1964.

- Robert, L.** : *Épigraphie et antiquités grecques*. Ἀπ. : «Ann. du Coll. de France», ann. 64, 1964 - 1965.
- » : *Géographie historique du monde hellénique*. Ἀπ. : «Ann. E'c. Fr. H. Ét.» 1964 - 1965.
- » : *Hellenica*, vol. 13. Paris : 1965.
- » : *Nouvelles inscriptions de Sardes*. Fasc. 1. Paris : 1964.
- » : *Monnaies dans les inscriptions grecques*. Ἀπ. : «Rev. Num.» 1962. Paris : 1962.
- » : *Noms indigènes dans l'Asie Mineure Gréco - Romaine*. P. 1. Paris : 1963.
- Ρωμαῖος, Κ.** : Ἀκαδημαῖκοι λόγοι. Ἀθῆναι : 1964.
- Säflund, G.** : *Excavations at Berbati 1936 - 1937*. Stockholm : 1965 (Stockh. Univ.).
- Savaria** 1963 - 1964. Szombathely : 1963 - 1964 (Ἑλλην. Ἀνθρ. Ἑταιρ.).
- Schadewaldt, W.** : Ὁ Θεὸς τῶν Δελφῶν καὶ ἡ ιδέα τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ. Ἐν Ἀθήναις : 1963.
- Σκιαδᾶς, Ἀ.** : Ὁ Ὅμηρος εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἐπίγραμμα. Ἀθῆναι : 1965 (Ἑλλην. Ἀνθρwp. Ἑταιρ.).
- » : *Homer im griechischen Epigramm*. Athen : 1965 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- The Greek **Society** for Humanistic Studies. Athens : 1965 (Κ. Βουρβέρης).
- Σολιμάν, Ἀ. Χ.** : Χρήσεις τῆς γενικῆς πτώσεως ἐν τοῖς μεταπτολεμαϊκοῖς παπύροις. Ἀθῆναι : 1965.
- Σπετσιέρης, Κ.** : Εἰκόνες Ἑλλήνων Φιλοσόφων εἰς ἐκκλησίαις. Ἀθῆναι : 1964.
- Σφυρόερας, Β. Βλ.**, Οἱ δραγομάνοι τοῦ στόλου. Ἀθῆναι : 1965.
- » : *Henri Grégoire [Νεκρολογία]*. Ἐν Ἀθήναις : 1964. Ἀνατ. : «E.E.B.Σ.» 33, 1964.
- » : *Κώδικες ἐκ Νάξου*. Ἀνατ. : «E.E.B.Σ.» 33, 1964. Ἐν Ἀθήναις : 1964.
- Σπουδαί Κυπριακαί**, τ. 28, 1964. Λευκωσία : 1964 (Ἑταιρ. Κυπρ. Σπουδ.).
- Σταμάτης, Εὐάγγ.** : Αἱ ἐπιστῆμαι ἐν Ἑλλάδι. Ἀνατ. : «Πάπυρος - Λαρούς» 6. Ἐν Ἀθήναις : 1965.
- » : *Κριτικὴ βυζαντινοῦ βιβλίου ἀριθμητικῆς*. «Denskschr. d. Österr. Akad. Wiss., «Phil. - Histor. Kl. 78, 2 Abh.»». Ἐν Ἀθήναις : 1965.
- » : *Ἡ νῆσος Θούλη καὶ ὁ Πυθέας*. Ἀθῆναι : 1965.
- Σταμούλης, Μ.** Ἀν. 1876 - 1962. Ἀθῆναι : 1965 (Ἑταιρ. Θρ. Μελ.).
- Ζαφειρόπουλος, Δ.** : Δελφοί. Ἀθήνα : 1965 (Ἑλλην. Ἀνθρwp. Ἑταιρεία).

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(1837 - 1967)

Α. ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

	Δραχμαί
1. ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ (ΕΑ) 1837-1909, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ (ΑΕ) 1910-1967 (1-106: πβ. πινάκιον παρὰ Β. Λεονάρδου), Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος λεύκωμα, σ. 1-3). Σχῆμα 4ον	—
Περίοδος Α': τόμος 1-16 (1837-1860): 1837 τεύχη 4 (᾽Οκτώβριος, Νοέμβριος καὶ Δεκέμβριος α' καὶ β'), 1838-1841 (δὲν πωλοῦνται), 1842 (τεύχος 25, [δὲν πωλεῖται] Ἰανουάριος-Μάρτιος τεύχος 26, Ἀπρίλιος-Αὐγουστος), 1843-57 (δὲν ὑπάρχουν), 1858 τεύχος 50, 1859, τεύχος 51, 1860 (δὲν πωλεῖται) ἕκαστον τεύχος	50.—
Περίοδος Β': τόμος 17-21 (1862-1874): 17 (1862): τεύχη α'-ιβ' (τὰ τεύχη θ'-ιβ' ἐξεδόθησαν τῷ 1863)· ἕκαστον τεύχος	50.—
18-21 (1869-1874): 18 (1869): τεύχος ιγ'· 19 (1870): τεύχος ιδ'· 20 (1872): τεύχη ιε' καὶ ιϛ' (τὸ ιϛ' ἐξεδόθη τὸ 1873)· 21 (1874): τεύχος ιζ'· ἕκαστον τεύχος	50.—
Περίοδος Γ': τόμος 22-62 (1883-1923): 22-62 (1883-1923): 1883-1895, 1896-1904 (δὲν πωλοῦνται), 1905-1918· εἰς τόμος κατ' ἔτος (ἐκ τεσσάρων τευχῶν συγκείμενος)· ἕκαστος τόμος	300.—
1919-1923· εἰς τόμος κατ' ἔτος· ἕκαστος τόμος	300.—
Περίοδος Δ': τόμος 63 κέ. (1924 κέ.): 63-75 (1924-1936): 1924, 1925/6, 1927/8, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934/5, 1936: εἰς τόμος κατ' ἔτος· ἕκαστος τόμος	300.—
76 (1937): πανηγυρικός τόμος ἑκατονταετηρίδος εἰς 3 μέρη ἑκατὸν εἴκοσι περίπου τυπογραφικῶν φύλλων· α' καὶ β' μέρος· ἕκαστος τόμος	600.—
γ' μέρος	150.—
77-91 (1938-1952): 1938, 1939/41, 1942/44, 1945/7, 1948/9, 1950/51, 1952· ἕκαστος τόμος	300.—
92/3 (1953-4): Εἰς μνήμην ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ α' μέρος	350.—
β' καὶ γ' μέρος· ἕκαστος τόμος	300.—
94-100 (1955-1961): 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, ἕκαστος τόμος	300.—
101 (1962): 1962	300.—
102 (1963): 1963	300.—
103 (1964): 1964	—
104 (1965): 1965	—
105-106 (1966-1967) (ὑπὸ ἐκτύπωσιν)	—

Δραχμαὶ

Εὐρετήριον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου
ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Λαμπροπούλου τόμος 1ος : 1833-1887. Σχῆμα 4ον,
Σελίδες 91 + στίλαι 550, 1902 240.—

2. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ 1837-1965 (ΠΑΕ 1-121 :
πβ. πινάκιον ἐν ΠΑΕ 1921, σ. 77-79).

Περίοδος Α' : τόμος 1-13 (1837-1848/9) : 1-3 (1837-1837/8, 1838/9) :

Σύνοψις τῶν πρακτικῶν <τῆς Α' - Γ' συνεδριάσεως> τῆς Ἀρχαιολο-
γικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστί καὶ γαλ-
λιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 93. 1840. (Δὲν πωλεῖται). —

4 (1839/40) : Πρακτικά τῆς Δ' συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρ-
χαιολογικῆς Ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί.
Σχῆμα 16ον, σελίδες 77. 1840. (Δὲν πωλεῖται). —

5 (1840/1) : Πρακτικά τῆς Ε' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθή-
ναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστί καὶ γαλ-
λιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 87. 1841. (Δὲν πωλεῖται) —

6 (1841/2) : Πρακτικά τῆς Ζ' (γράφε : F') Γενικῆς συνεδριάσεως
τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλλη-
νιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 31. 1842 (Δὲν πωλεῖται). —

7-11 (1842/3-1846/7) : Δὲν ἐξετυπώθησαν ἰδιαιτέρως. —

1-11 (1837-1846/7) : Σύνοψις τῶν πρακτικῶν <τῆς Α' - ΙΑ' Γενικῆς
συνεδριάσεως> τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκδο-
σις 2α>. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 325, πίναξ 1.
1846 (1847). (Δὲν πωλεῖται) —

12 (1847/8) : Πρακτικά τῆς ΙΒ' Γενικῆς Συνεδρίας τῆς Ἑλληνικῆς
Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον,
σελίδες 31. 1849. (Δὲν πωλεῖται) —

13 (1848/9) : Πρακτικά τῆς ΙΓ' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνι-
κῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον,
σελίδες 37. 1849. (Δὲν πωλεῖται) —

Περίοδος Β' : τόμος 14-25 (1858/59-1869/70) : 14 (1858/9) :

Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.
Σχῆμα 8ον, σελίδες α' + 43. 1859 15.—

15-25 (1859/60-1869/70) : Γενικαὶ συνελύσεις τῶν ἐταίρων τῆς
Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, 1859/60, 1860/61, 1861/2, 1862/3 (ἐξε-
δόθη τῷ 1864), 1863/4 (δὲν πωλεῖται), 1864/5 (δὲν πωλεῖται) 1865/6,
1866/7 (δὲν πωλεῖται), 1867/8, 1868/9, 1869/70. Σχῆμα 8ον. ἔκα-
στον τεῦχος. 15.—

Περίοδος Γ' : τόμος 26-74 (1870-1-1916/9) : 26-74 (1870/1 -

1916/9) : Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1870/1 (δὲν πωλεῖται),
1871/2, 1872/3, 1873/4, 1874/5, 1876, 1877-1882, (1883-1884 δὲν

Δραχμαὶ

πωλοῦνται), 1885, 1886, (1887 δὲν πωλεῖται), 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893 (1894 - 1909 δὲν πωλοῦνται), 1910 - 1912, 1913 (δὲν πωλεῖται), 1914 - 15, 1916/9. Σχῆμα 8ον· ἕκαστος τόμος 100.—

Περίοδος Δ' : τόμος 75 κέ. (1920 κέ.) : 75 - 107 (1920 - 1951) : Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1920, 1921, 1922/4, 1925/6, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941/44, 1945/8, 1949, 1950, 1951. Σχῆμα 8ον· ἕκαστος τόμος. 100.—

108 (1952)	250.—
109 - 110 (1953 - 1954) : 1953, 1954· ἕκαστος τόμος	100.—
111 - 113 (1955 - 1957) : 1955, 1956, 1957· ἕκαστος τόμος	150.—
114, 115 (1958, 1959)	150.—
116 (1960) : 1960	400.—
117 (1961) : 1961	150.—
118 (1962) : 1962	200.—
119 (1963) : 1963	—
120 (1964) : 1964	200.—
121 (1965)	—

3. ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ [ἐπιμελεία Ἀναστασίου

Κ. Ὁρλάνδου] κατὰ τὸ ἔτος 1954 25.—

» » » 1955	60.—
» » » 1956	60.—
» » » 1957 (ὑπὸ ἀνατύπωσιν)	—
» » » 1958	75.—
» » » 1959	80.—
» » » 1960, 1961 (ἕκαστον τεῦχος)	120.—
» » » 1962, 1963, 1964, 1965 (ἕκαστον τεῦχος).	100.—

B. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

4. Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι, ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Φυλλάδιον 1ον : 1851 (σελίδες 12, πίνακες 15· δὲν πωλεῖται), 2ον : 1852 (σελίδες α' + 22 + 5, πίνακες 8), 3ον : 1855 (σελίδες 60, πίνακες 4). Σχῆμα 4ον· τὸ φυλλάδιον ἑκάτερον 15.—

5. Πρακτικά τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἐπιτροπείας ἢ ἀναγραφὴ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τοῦ Ἐρεχθείου, γενομένη κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συλλόγου. Σχῆμα 4ον, σελίδες 12, πίνακες 8. 1853. (Δὲν πωλεῖται) —

6. Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι, Φυλλάδιον α' (ἄλλο δὲν ἐξεδόθη). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + 34, πίνακες 9. 1860 15.—

7. Εὐθύμιος Καστόρχης· Ἱστορικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς τῷ 1837 μέχρι τοῦ 1879 τελευτῶντος. Σχῆμα 8ον, σελίδες F' + 130. 1879. (Δὲν πωλεῖται) —

- 7Α. *Κατάλογος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας*. (Τεύχος 1ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 124, 1887. (Τεύχος 2ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 126. 1906. (Δὲν πωλοῦνται) —
8. **A. G. Lolling**: *Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου*· τόμος 1ος: Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, τεύχος α': Ἀρχαῖαι ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί. Σχῆμα 4ον, σελίδες 9 + στήλαι 152 + 9', πίναξ 1. 1899. 54.—
9. **Π. Καββαδίας**: *Τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 304, εἰκόνες 9, πίνακες 10, ὧν εἷς τοπογραφικός. 1900. (Δὲν πωλεῖται) —
10. **Π. Καββαδίας**: *Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 115. 1900 . . . 15.—
- 10Α. **Βαλέριος Στάης**: *Τὰ εὐρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυθέρων* (= ΑΕ 1902, στήλη 145-173/4), εἰκόνες 21, πίνακες 8 (παρένθετοι) + 11. (Δὲν πωλεῖται) —
11. *Comptes rendus du Congrès internationale d'archéologie, Ière session: Athènes 1905*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 400, μετ' εἰκόνων. 1905 50.—
12. *Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος*· τόμος 1ος: Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (συντάκται: **Καββαδίας, Καστριώτης, Κουρουνιώτης, Lechat, Λεονάρδος, Schrader, Schroeder, Στάης, Σωτηριάδης, Wolters**). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + στήλαι 118, πίνακες 36 (ἀρ. 1-33). 1906 . . . 120.—
13. **P. Kanvadias + G. Kawerau**: *Die Ausgrabung der Akropolis vom Jahre 1885 bis zum Jahre 1890*. **Π. Καββαδίας + Γ. Καβεράου**: *Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890*. Ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ. Σχῆμα φύλλον, στήλαι 150 + σελίδες 2, εἰκόνες 14, πίνακες 13. 1906-1907. 300.—
14. **Χρήστος Τσουντάς**: *Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλον*. Σχῆμα 4ον, στήλαι ιϛ' + 432, εἰκόνες 312, πίνακες 47. 1908 300.—
15. **Γεώργιος Ἀ. Παπαβασιλείου**: *Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραστήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν*. Σχῆμα 4ον, στήλαι β' + 108, εἰκόνες 53, πίνακες 21. 1910 90.—
16. **Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης**: *Κατάλογος τοῦ Μουσείου Ἀντισσοῦρας*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 72, εἰκόνες 74. 1911 30.—
- 16Α. **Βασίλειος Λεονάρδος**: *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἀναγραφὴ*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 4. 1912. (Δὲν πωλεῖται) —
- 16Β. **Βασίλειος Λεονάρδος**: *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος λεύκωμα*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 8. (Δὲν πωλεῖται) —
17. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**: *Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας*. τεύχος 1ον. Σχῆμα 4ον, σελίδες 40, εἰκόνες 29. 1915 45.—

18. **Γεώργιος Κ. Γαρδίκας**: *Μελετήματα ἀρχαιολογικά*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1915. 4.50
19. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος**: *Τοπογραφία τῶν Δελφῶν*· τεῦχος 1ον. Σχῆμα 8ον, σελίδες 113, εἰκόνες (παρένθετοι) 11, πίνακες 3. 1912 - 1917 . . . 15.—
20. **Βαλέριος Στάης**: *Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 55, εἰκόνες 14, πίνακες 5. 1920. (Δὲν πωλεῖται) . . . —
21. **Georgius P. Oeconomus**. *De profusionum receptaculis sepulcralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 63, εἰκόνες 17. 1921 18.—
22. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος**: *Ὁ ἀποτυμπανισμός, συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 144, εἰκόνες 21, ὦν 7 παρένθετοι. 1923 30.—
23. **Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλος**: *Γραπταὶ στήλαι Δημητριάδος - Παγασῶν*. Σχῆμα 2ον, σελίδες 179, εἰκόνες 203, πίνακες παρένθετοι 7, πίνακες ἐν τέλει ἐγχρωμοὶ 10. 1928 450.—
24. **Γεώργιος Ἐ. Μυλωνᾶς**: *Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 174, εἰκόνες 86, πίνακες 2, γεωγραφικοὶ χάρται 3. 1928 —
25. **Ἰωάννης Γ. Γεννάδιος**: *Ὁ Λόρδος Ἑλγιν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδίως ἀρχαιολογήσαντες ἐπιδρομεῖς 1440 - 1837*. Σχῆμα 8ον, σελίδες κϛ' + 257, πίνακες 5. 1930. 75.—
26. **Ἰωσήφ Χατζηδάκις**: *Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Κρῇτῃ*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 74. 1931. 18.—
- 26α. **Γεώργιος Σωτηρίου**: *Χριστιανικαὶ Θῆβαι* (= ΑΕ 1929). Σχῆμα 4ον, σελίδες 256, εἰκόνες 270, πίνακες 5. 1931 300.—
27. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**: *Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837 - 1937, ἐν ἀλφαβητικῇ διατάξει*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 104. 1938 40.—
28. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**: *Τὰ ἑκατὸν ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας*. Λόγος πανηγυρικός τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου, ῥηθὲς τῇ 23ῃ Ὀκτωβρίου 1938 ἐν τῷ Παρθενῶνι κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἑκατονταετηρίδος. Σχῆμα 4ον, σελίδος 14. [1942] . . . 10.—
- 28α. *Λεύκωμα τῆς Ἑκατονταετηρίδος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1837 - 1937*. Σχῆμα 4ον, 62 + (51). Ἐν Ἀθήναις [1937 - 1952]. (Δὲν πωλεῖται) —
29. **Νικόλαος Μ. Κοντολέων**: *Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας*. Σχῆμα 8ον, σελίδες δ' + 102, εἰκὼν 1. 1949 50.—
30. **Φοῖβος Δ. Σταυρόπουλλος**: *Ἡ Ἀσπὶς τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου τοῦ Φειδίου*. Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 84, εἰκόνες 31, παρένθετος πίναξ 1. 1950 . . . 50.—

31. **Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος**: Συλλογὴ Ἑλένης Ἀ. Σταθάτου. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν εἰκόνων, τῶν ξυλογλύπτων καὶ τῶν μεταλλίνων ἔργων τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν μετὰ τὴν Ἄλωσιν χρόνων. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + 47, πίνακες 27. 1950 140.—
32. **Κωνσταντῖνος Θ. Συριόπουλος**: Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος. Σχῆμα 8ον, σελίδες Ϛ' + 131, εἰκόνες 8. 1951. 60.—
33. **Κωνσταντῖνος Ἀ. Ρωμαῖος**: Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος. Συμβολὴ εἰς ἀκριβεστέραν θεώρησιν τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης. Σχῆμα 4ον, σελίδες Ϛ' + 144, εἰκόνες 76. 1951 200.—
34. **Μάρκελλος Μιτσός**: Ἀργολικὴ προσωπογραφία. Σχῆμα 8ον, σελίδες 211. 1952 120.—
35. **Γεώργιος καὶ Μαρία Σωτηρίου**: Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Κείμενον καὶ λεύκωμα. Σχῆμα 4ον, σελίδες ιβ' + 278, εἰκόνες 98, πίνακες VII + 102. 1952. 250.—
36. **Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος**: Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης. Σχῆμα 4ον, Τόμ. Α' (1952) + Β' (1954), σελίδες 605 + κη', εἰκόνες 549, πίνακες Α + Β καὶ «Εὐρετήριο» τοῦ Α' καὶ Β' Τόμου (1957), σελίδες 136 500.—
37. **Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος**: Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ οἱ τρόποι ἐφαρμογῆς αὐτῶν κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα. Σχῆμα 4ον. Τχ. 1ον. Τὸ ξύλον καὶ ὁ πηλός, σελίδες 154. 1955. 150.—
Σχῆμα 2ον. Τὰ μέταλλα, τὸ ἐλεφαντοστοῦν, τὰ κονιάματα καὶ οἱ λίθοι, σελίδες 426. 1959 - 60 350.—
38. **Νικόλαος Κ. Μουτσόπουλος**: Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας. Σχῆμα 8ον, σελίδες ιε' + 238, εἰκόνες 142. 1956 100.—
39. **Γεώργιος Ἐ. Μυλωνᾶς**: Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἑλευσίνος. Σχῆμα 4ον. Σελίδες ιε' + 135, πίνακες 16 καὶ ἐγχρωμοὶ Α + Β. 1957 270.—
40. **Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος**: Σχεδίασμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν Ἄλωσιν. Σχῆμα 4ον. Σελίδες μς' + 380, πίνακες 72. 1957 500.—
41. **Ἰωάννα Κ. Κωνσταντίνου**: Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοξαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιότεραν ἑλληνικὴν πλαστικὴν. Σχῆμα 8ον, σελίδες ια' + 58, πίνακες 16. 1957 50.—
42. **Νικόλαος Μ. Βερδελῆς**: Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσαλίας. Σχῆμα 8ον σελίδες η' + 102, πίνακες 15. 1958 60.—
43. **Ἰωάννης Δ. Κοντῆς**: Τὸ ἱερόν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα. Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 120, πίνακες 17. 1958. 60.—
44. **Βασίλειος Γ. Καλλιπολίτης**: Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαρκοφάγων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Σχῆμα 8ον, σελίδες 79 + πίνακες 6. 1958. 50.—

Δραχμαὶ

45. **Χαρίκλεια Μπάρλα**· *Μορφὴ καὶ ἐξέλιξις τῶν βυζαντινῶν κωδωνοστασίων*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 52 + πίνακες 14. 1959 40.—
46. **Γεώργιος Σ. Δοντᾶς**· *Εἰκόνες καθημένων πνευματικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν τέχνην*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 108 + πίνακες 40. 1960 80.—
47. **Δημήτριος Ἰ. Λαζαρίδης**· *Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 83 + πίνακες 34. 1960 75.—
48. **Σέμνη Καρούζου**· *Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τύμβου Ι τοῦ Ἀναγυροῦντος*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 15 + 140, πίνακες 93 καὶ ἔγχρωμοι. 1963 550.—
49. **Χρυσούλα Καρδαῖ**· *Ροδιακὴ Ἀγγειογραφία*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 1α + 310 παρένθ. πίν. Α + Β, πίνακες 14. 1963 325.—
50. **Νικόλαος Δρανδάκης**· *Ὁ Ἐμμανουὴλ Τζάνε Μπουνιαλῆς θεωρούμενος ἐξ εἰκόνων του σωζομένων κυρίως ἐν Βενετία*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 9 + 182, πίνακες 70 100.—
51. **Κωνσταντῖνος Θ. Συριόπουλος**· *Ἡ προϊστορία τῆς Πελοποννήσου*. Σχῆμα 8ον, σελίδες XLVIII + 633. 1964 350.—
52. **Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος**· *Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἀρτης*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 183, πίνακες 30 (1-20 ἐγχρωμοί), μετὰ συντόμου γαλλικῆς μεταφράσεως ἐκ σελίδων XLII. 1963. ἄδετον 600.—
δεμένον 660.—
53. **Σωτήριος Ἰ. Δάκαρης**· *Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν*. Σχῆμα 8ον, σελίδες β' + 169, πίνακες 5. 1964 100.—
54. **Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον**· Τόμ. Α'. 1964 400.—
Τόμ. Β' 1966 400.—
Τόμ. Γ' 1966 400.—
Τόμ. Δ' (ὑπὸ ἐκτύπωσιν). —
55. **Ἀριστείδης Πασαδαῖος**· *Ἐπὶ δύο βυζαντινῶν μνημείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀγνώστου ὀνομασίας*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 108, παρένθ. πίν. Α - ΚΖ' πίνακες 16 220.—
56. **Στυλιανὸς Ἀλεξίου**· *Υστερομινωικοὶ τάφοι λιμένος Κρωσοῦ (Κατσαμπᾶ)*. Σχῆμα 4ον 1966 (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) —
57. **Φώτιος Μ. Πέτσας**· *Ὁ τάφος τῶν Λευκαδίων*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 192, παρένθ. πίν. 3, ἔγχρ. πίν. Α - Ι, πίνακες 45. 250.—
58. **Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος**· *Ἡ ἀρκαδικὴ Ἀλίφειρα. Ὁχρύσους, νοοί, ἐπιτύμβια μνημεῖα, ἐπιγραφαί*. (ὑπὸ ἐκτύπωσιν). —

Γ. ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος**· *Ὁδηγὸς νῶν Δελφῶν*. Σχῆμα 16ον, σελίδες 144, εἰκόνες 100, χάρται 3. 1935. (Δὲν πωλεῖται)

Δραχμαὶ

2. **K. Kourouniotes**: *Eleusis. A Guide to the Excavations and the Museum*. Σχῆμα 16ον, σελίδες 127, εἰκόνες 71, χάρτης 1. 1963 56.—

3. **Νικόλαος Μ. Κοντολέων**. Ὁδηγὸς τῆς Δήλου. Σχῆμα 16ον, σελίδες 185, εἰκόνες 109, χάρτης 1. 1950. 45.—

Δ. ἈΛΛΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

1. Ὁργανισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (Τεύχος 1ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 16. 1848. (Τεύχος 2ον), σχῆμα 19 ν, σελίδες 8. 1876. (Τεύχος 3ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1894. (Τεύχος 4ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1896. (Τεύχος 5ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1899. (Τεύχος 6ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1912. (Δὲν πωλοῦνται). —

2. Ὁ περὶ ἀρχαιοτήτων νόμος καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς αὐτὸν ἐγκύκλιοι ὑπουργικαὶ καὶ ἄλλα τινά, ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πρὸς χρῆσιν τῶν κατὰ Βασιλείον ἀρχῶν καὶ αὐτῶν τῶν πολιτῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 43. 1872. (Δὲν πωλεῖται). —

3. Νέος Ὁργανισμὸς καὶ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 51. 1666. (Δὲν πωλεῖται). —

Ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πωλοῦνται καὶ τὰ ἐξῆς συγγράμματα :

4. **Βασίλειος Λεονάρδος**. Ἡ Ὀλυμπία. Σχῆμα 8ον, σελίδες 352, πίνακες 2. 1901. 56.—

Αἱ ἄνωτέρω τιμαὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας ἰσχύουσι διὰ τὴν πώλησιν αὐτῶν ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτῆς (Λεωφόρος Βενιζέλου [Πανεπιστημίου] 22)· περὶ τῆς ἐκτὸς τοῦ μεγάρου τῆς Ἑταιρείας ἀποστολῆς τῶν ἀγοραζομένων παρακαλοῦνται νὰ φροντίζωσιν οἱ ἐνδιαφερόμενοι.

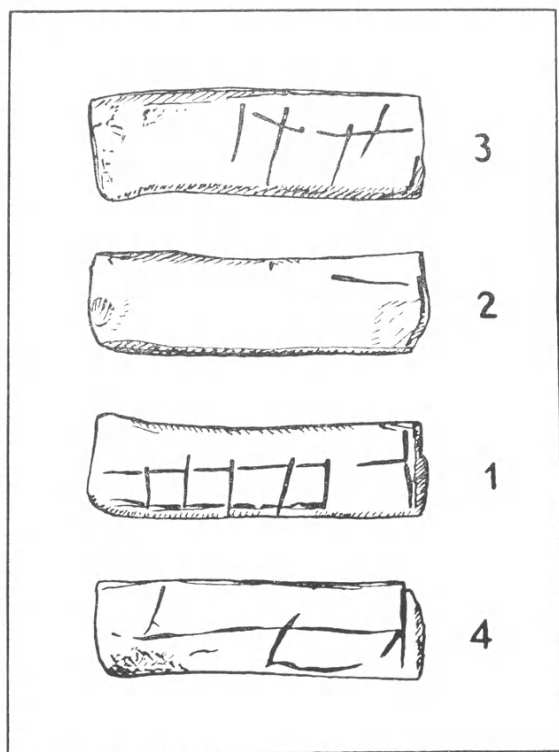
Ἐξεδόθη ὁ παρὼν (121) τόμος τῇ 10ῃ Ἀπριλίου 1967

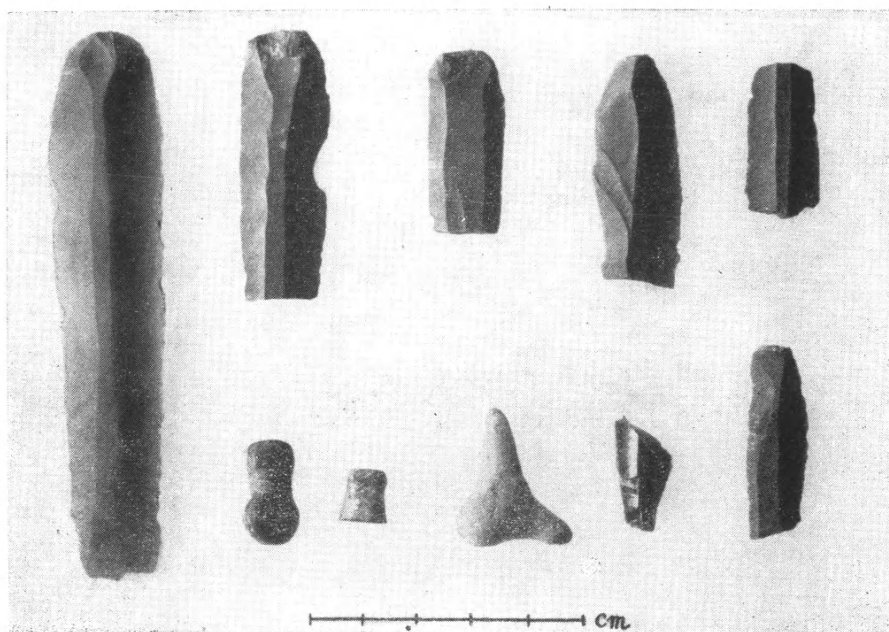
α. Πρωτογεωμετρικὸν πήλινον ἀγγεῖον ἐκ τοῦ θολωτοῦ τάφου
παρὰ τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Σέσκλου.

β. Μονόχρωμον ἐρυθρὸν ἀγγεῖον (Α1) τῆς Μέσης Νεολιθικῆς.

α. Πηλίνη πινακίς ἐκ τοῦ στρώματος τῆς Μέσης Νεολιθικῆς.

β. Διάφορα εὑρήματα ἐκ τοῦ στρώματος τῆς Μέσης Νεολιθικῆς.

α. Ὁ χώρος τοῦ κοσμικοῦ κτίσι ατος πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1965.

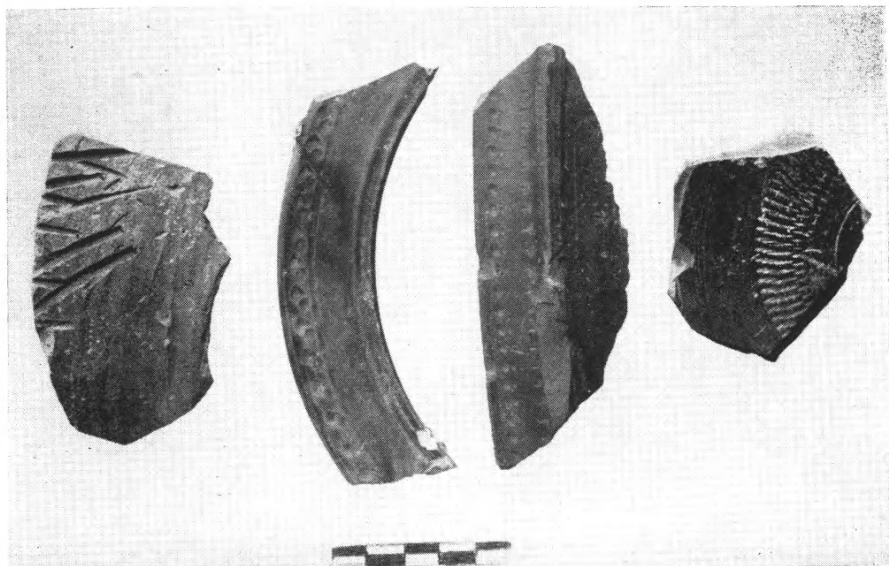
β. Τὸ πλακόστρωτον δάπεδον βορείως τοῦ τοίχου Α2.

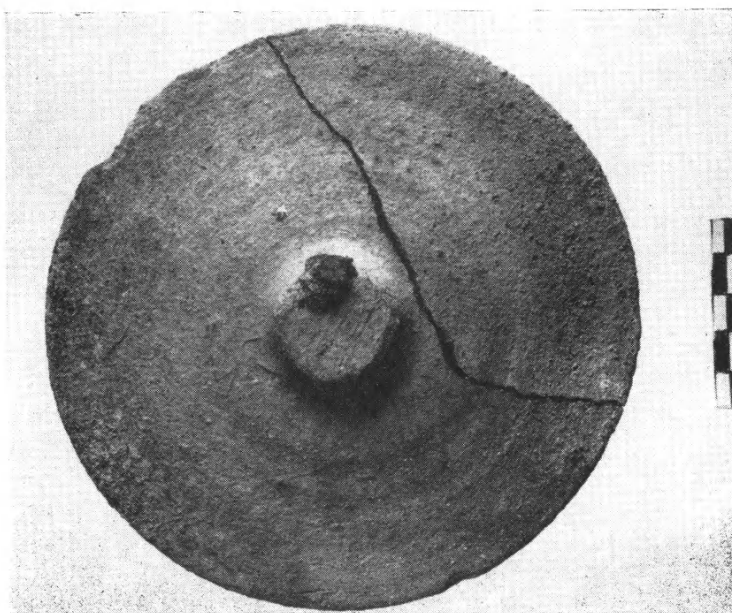
α. Ἀποκατασταθεὶς κρατὴρ.

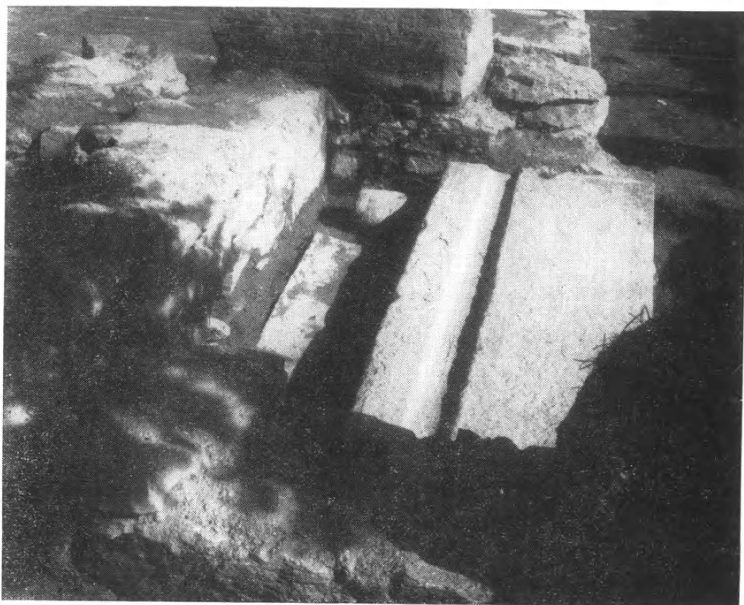
β. Πήλινα ἀγγεῖα.

β. Ὀστρακα με ἐγγράφαιτον
καὶ ἔγχρουσεν διακόσμησιν.

α. Πήλινον πώμα

α. Πλάξ ἐκ γρανίτου καὶ ἀγωγὸς ἐντὸς τοῦ οὐρητηρίου.

β. Ὁ χώρος Λ3, Λ4, Λ καὶ Λ5 πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1965.

α. Κτιστή ξοτία εις τὸν χώρον Λ3 - Λ4 - Λ - Λ5.

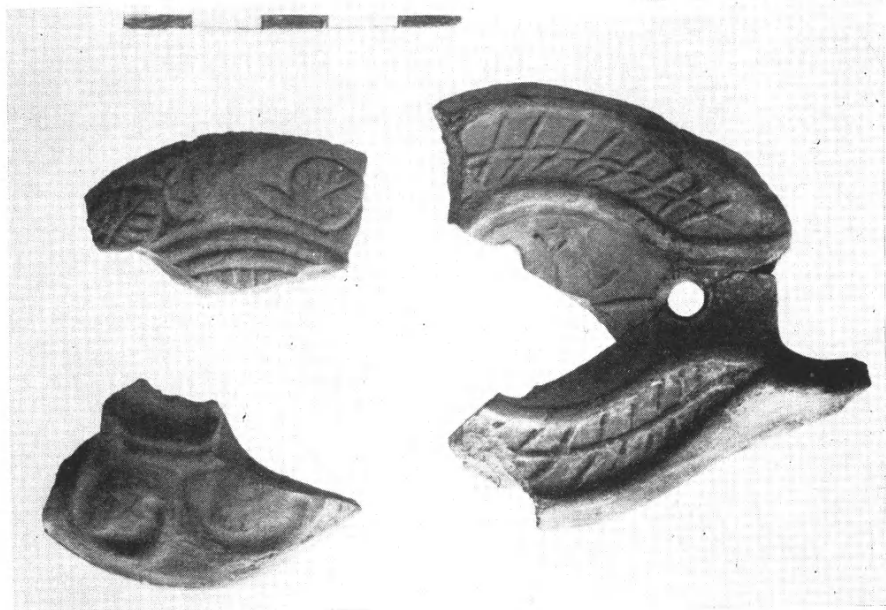
β. Ξοτία - τζάκι παρὰ τὸν τοῖχον Λ.

α. Κτιστή τράπεζα.

β. Παλαιοχριστιανικός λύχνος συγκολληθείς.

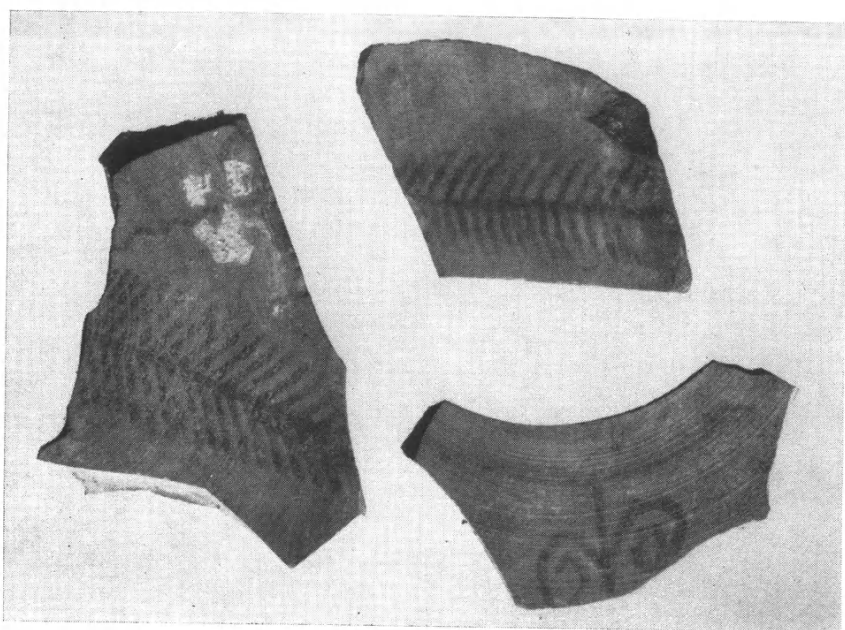

α

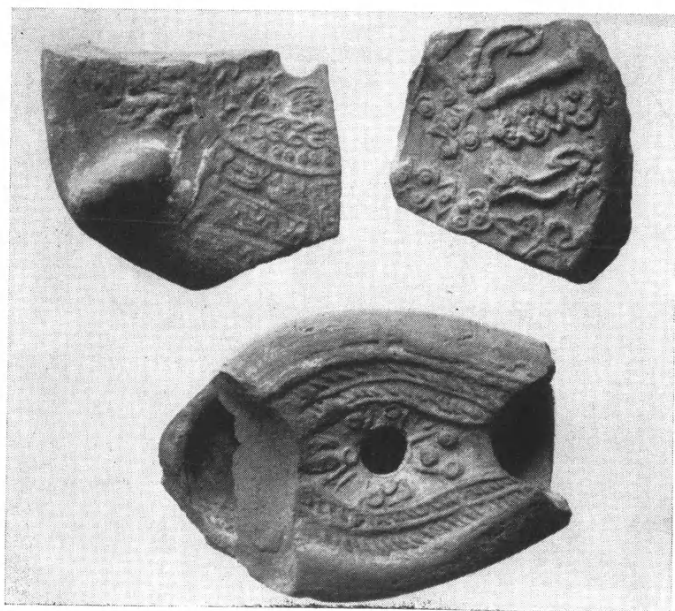

β

α - β. Τεμάχια λύχνων.

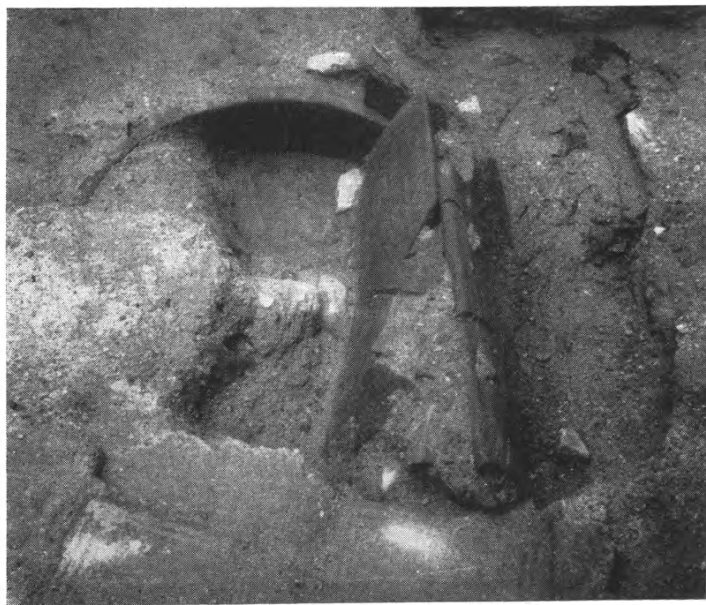
α. "Οστρακα μετ' ἐγχρώμου διακόσμου.

β. Τεμάχια λύχνων.

α. Δείγμα τοιχοποιίας τοῦ Ξ4 καὶ τοῦ μεταγενεστέρου δωματίου.

β. Καλυβίτης τάφος ἐπὶ τοῦ κυλινδρικοῦ φρέατος.

α. Φρέαρ ἐκ πηλίνων κυλίνδρων.

β. Λύχνος μὲ τὸ χοῦσμα.

α

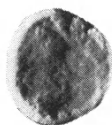
β

γ

δ

ε

ζ

η

θ

ι

Νομίσματα.

α. Ὁ ἄνω δίσκος λύχνου.

β. Συγκολληθέντα πήλινα ἀγγεῖα.

α. Πιθίσκος μετ' ἐγχρώμου διακόσμου.

β. Συγκολληθὲν πινάκιον με ἐγγάρακτον διακόσμησιν.

α. Δίσκος λύχνου μετὰ κριοῦ.

β. Ὁ ἀναλημματικός τοῖχος 65β1.

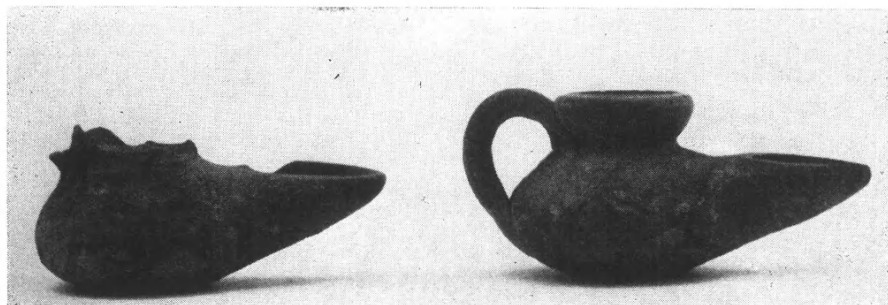

α

α - β. Πηλίνη κεφαλή Δήμητρος (·).

β

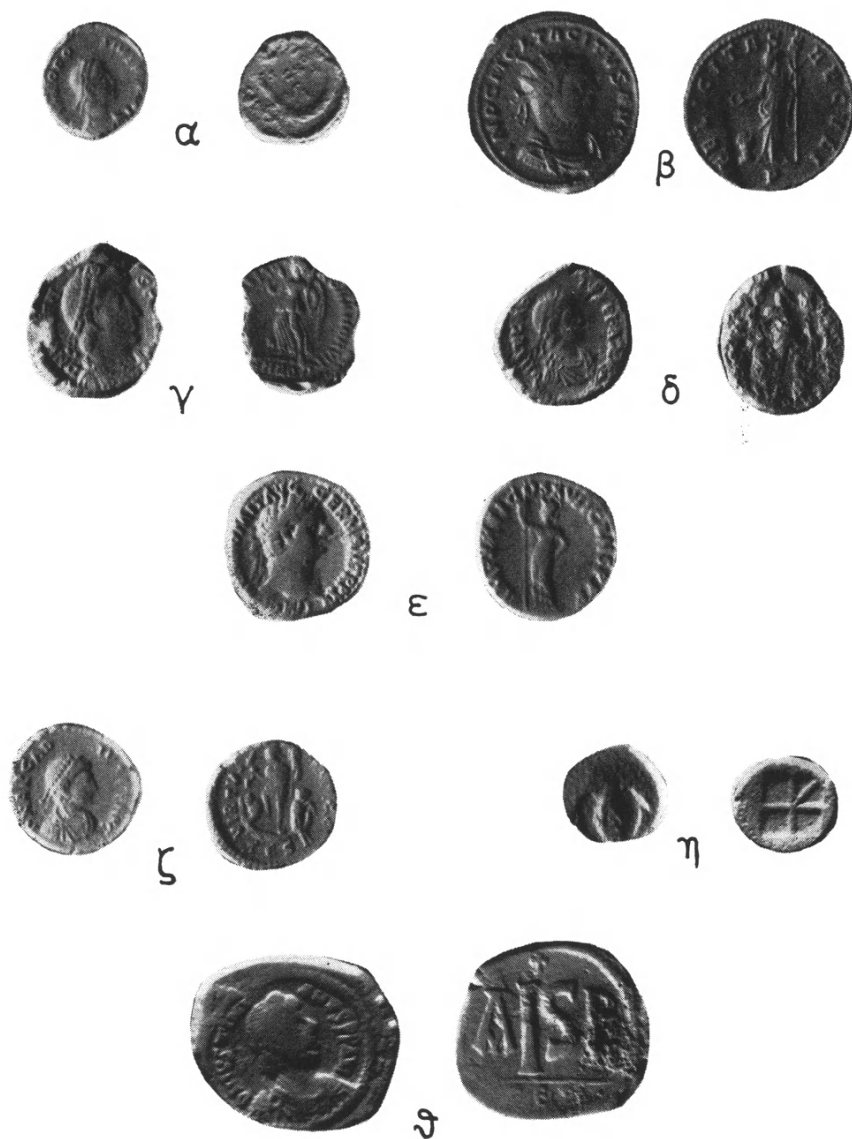

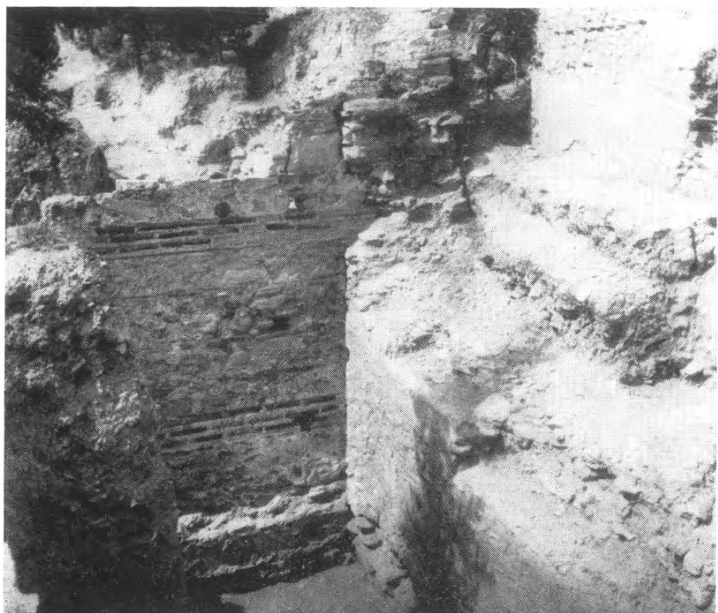
α. Λύχνουι.

β. Ἡ σφραγὶς τοῦ ΜΙΚΥΘΟΥ.

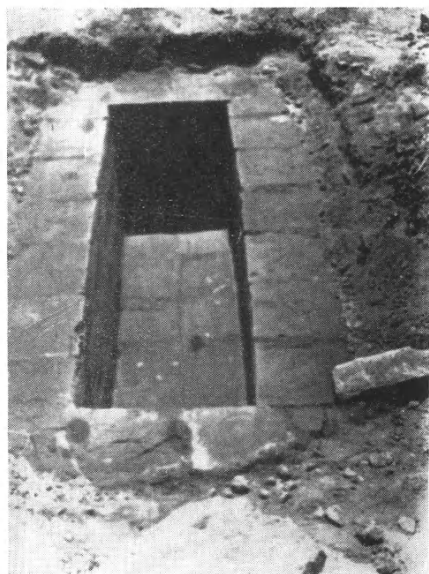
Νομίσματα.

α. Ἡ ἀνατολική πλευρά τοῦ τοίχου Λ καὶ ἡ σύνδεσις τούτου μετὸν Λ5α.

β. Τάφος καλυβίτης.

γ. Λακκοειδὴς τάφος.

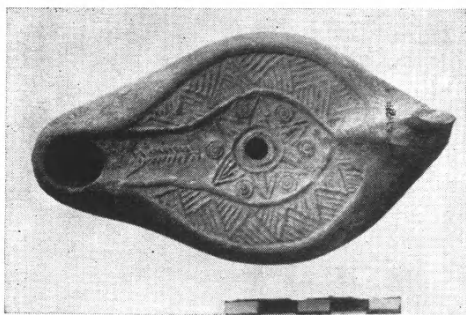
α. Καλυπτήρες πλάκες λακκοειδοῦς τάφου.

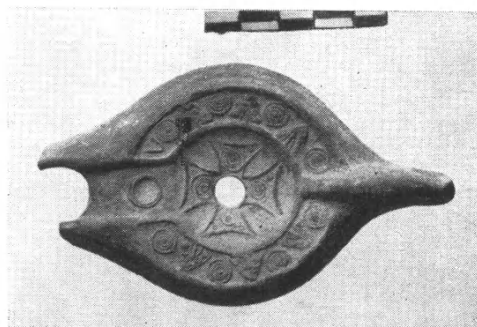
β. Ἡ μακρὰ πλευρὰ σαρκοφάγου.

α. Ἡ στενὴ πλευρὰ τῆς σαρκοφάγου.

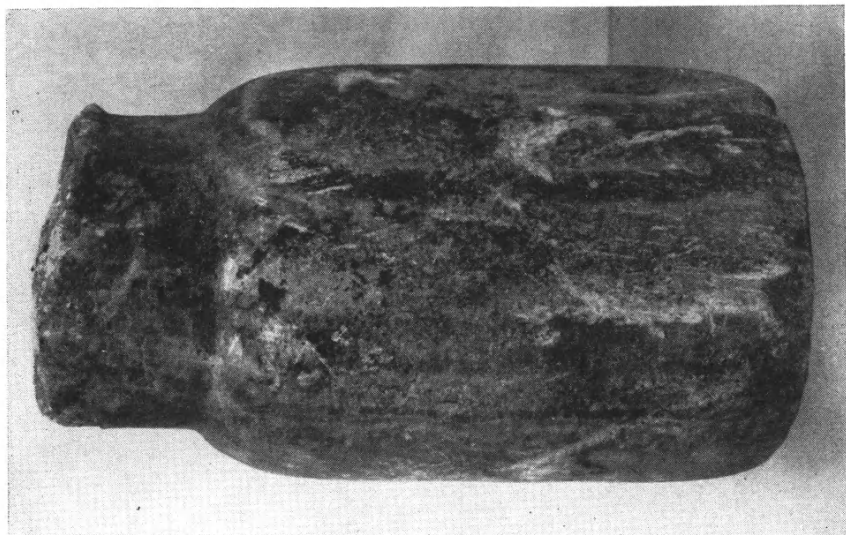

β

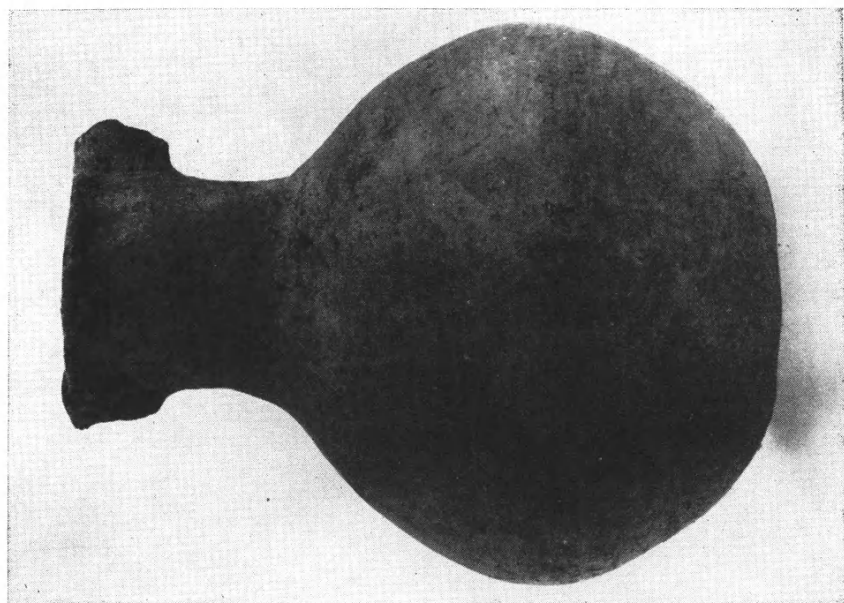

γ

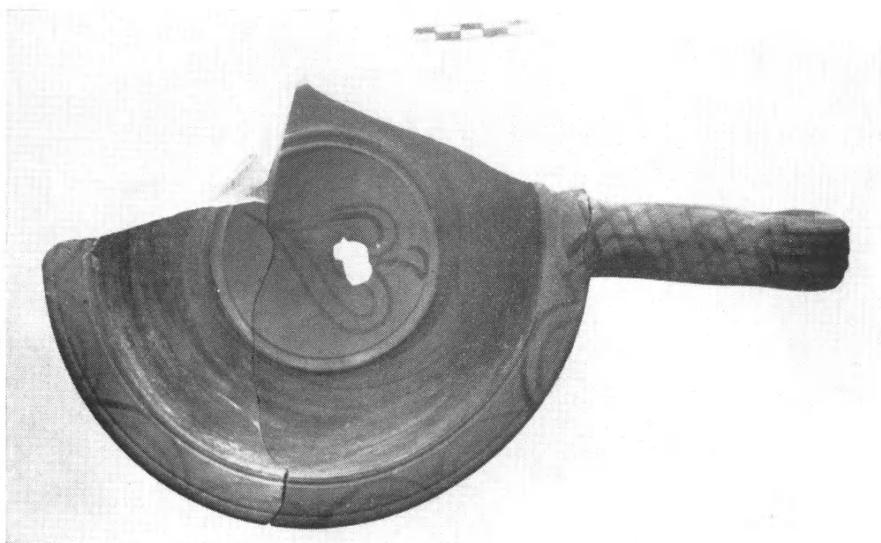
β - γ. Παλαιοχριστιανικοὶ λύχνοι.

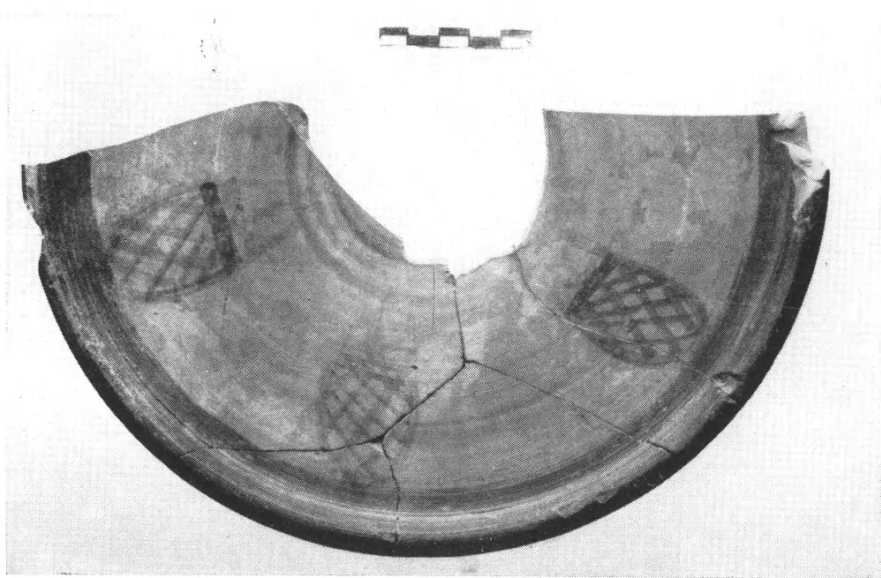
β. Ἀρβαλλοειδὲς μαρμαρινόν ἀγγεῖον.

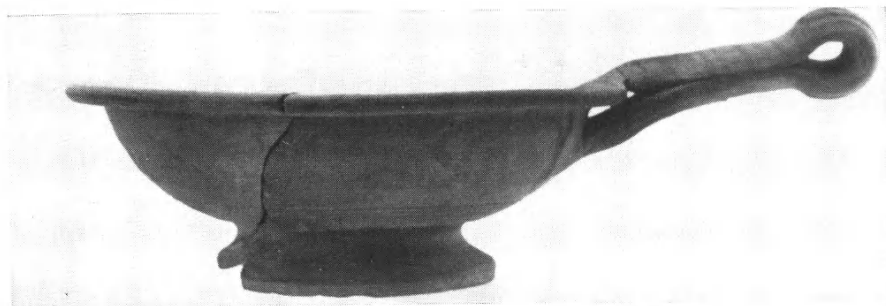
α. Πήλινος ἀμφορίσκος.

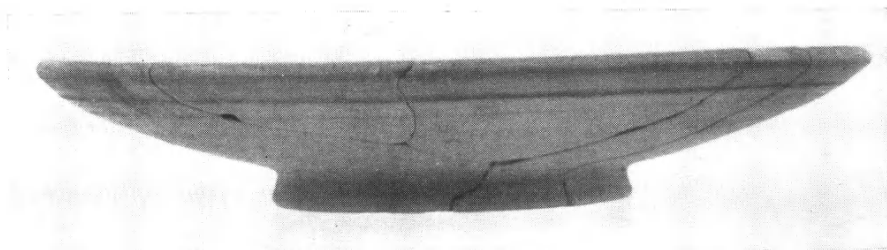
α. Πηλίνη φιάλη μετὰ λαβῆς.

β. Πινάκιον μετ' ἐγγράφμου διακόσμου.

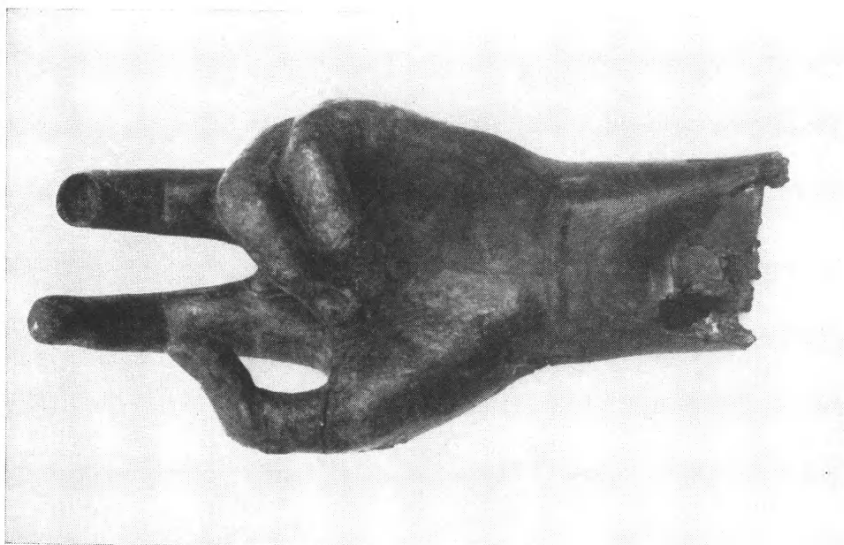
α. Πηλίνη φιάλη μετὰ λαβῆς (πίν. 24α).

β. Πινάκιον.

γ. Τεμάχιον πινακίου μετὰ μορφῆς καὶ δύο περιστρωγῶν.

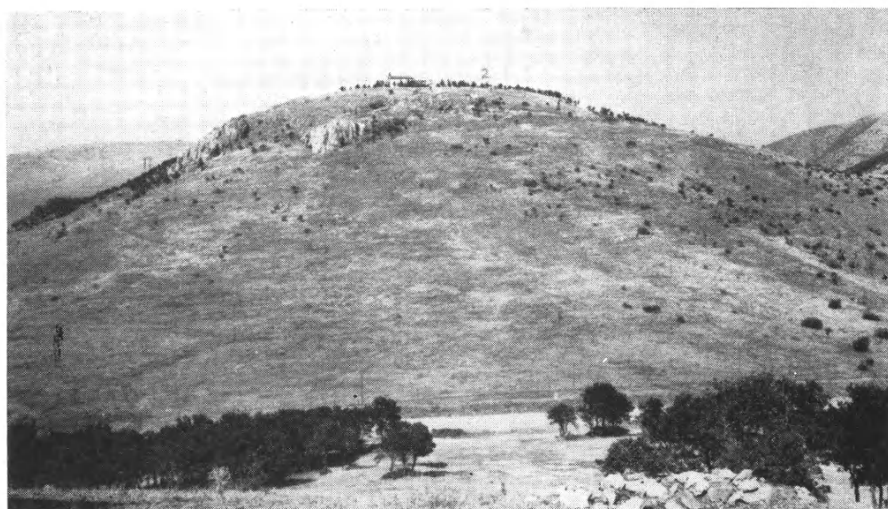
β. Χείρ χαλκού ἀγάλματος.

α. Βραχίον χαλκού ἀγάλματος.

α. Τὸ ὕψωμα τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου Κοζάνης ἀπὸ Βορειοδυσμῶν.
Διὰ τῶν ἀριθμῶν 1 - 3 δηλοῦνται τὰ σημεῖα τῶν ἀνασκαφῶν.

β. Τὸ ὕψωμα τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου ἀπὸ Δυσμῶν.
Διὰ τοῦ II σημειοῦται πηγὴ ὕδατος.

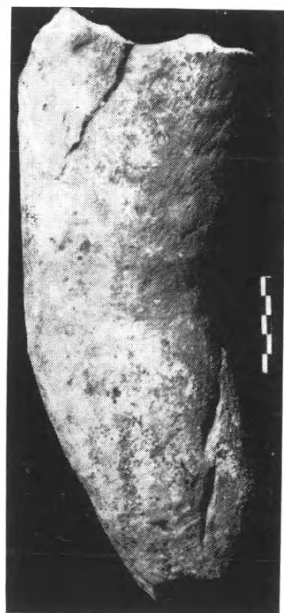
α. Ἀνάγλυφον ἀναθηματικὸν εἰς Δία Κρονίδην.

β. Τμῆμα ἀναθήματος
εἰς Δία Ὑψιστον.

γ. Βάσις ἀναθήματος εἰς Δία Ὑψιστον.

δ. Τμῆμα δεξιᾶς χειρὸς
μαρμαρίνου ἀγάλματος.

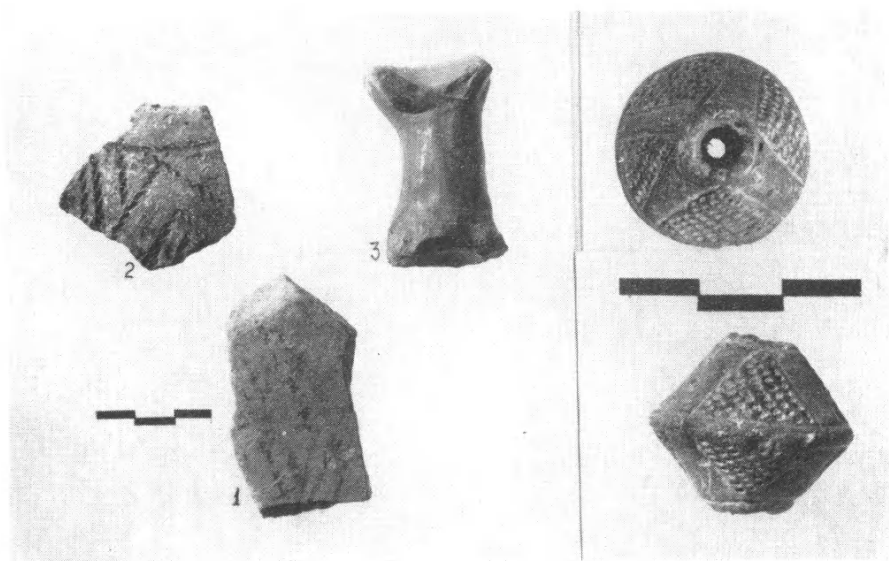
α. Ἡ θέσις τῆς τομῆς 1Α πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς, ἀπὸ Νότου.

β. Ἡ θέσις τῆς τομῆς 1Γ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς, ἀπὸ Νοτιοδυμῶν
(πρβ. πίν. 31β).

α. Ὑποψη ἀπὸ βορρᾶ τῆς ἀνατολικῆς ὄφρυος (ἡ γενομένη ἐγκαρσία τομὴ τοῦ πίν. 34β μὲν διακρίνεται, πρβ. πίν. 34α).

β. Προϊστορικά ὄστρακα ἐκ περισυλλογῆς καὶ πηλίνη ψῆφος ὄρμου.

α. Ὁ ἀποκαλυφθεὶς διὰ τῆς τομῆς 1Α τοῖχος (πρβ. πίν. 29α).

β. Λείψανα οἰκημάτων τῆς τομῆς 1Γ (πρβ. πίν. 29β).

α

β

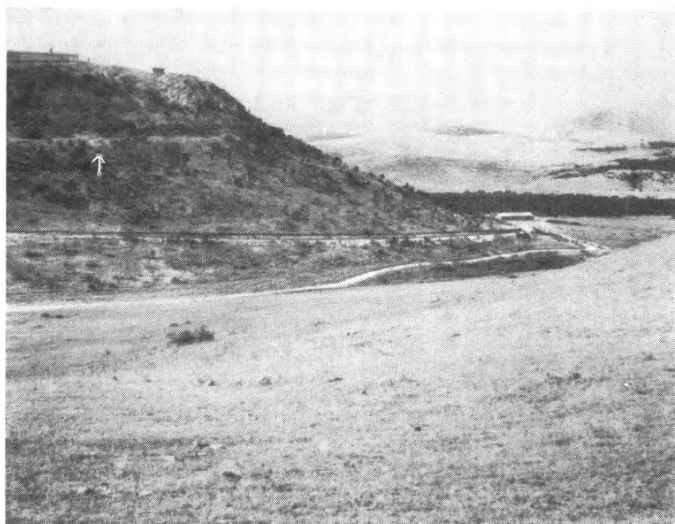
α - β. Πήλινος λουτήρ εκ της τομῆς 1Α.

α. Ἡ τομὴ 1Γ ἀπὸ Βορειοανατολῶν.

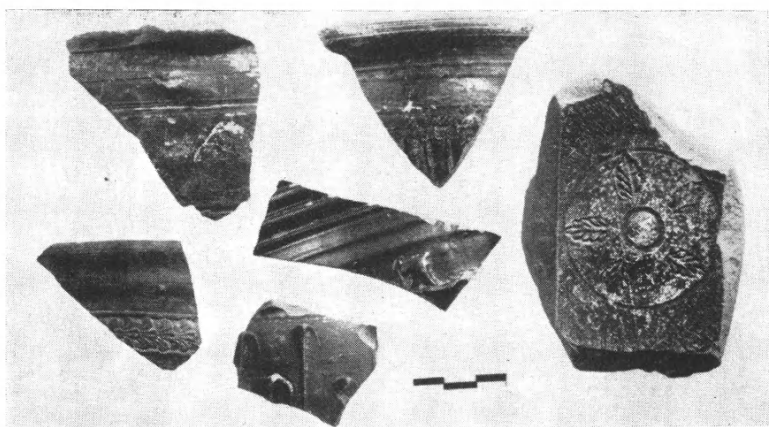
β. Πίθοι καὶ ἀγγεῖα τῆς τομῆς 1Γ ἀπὸ Νότου.

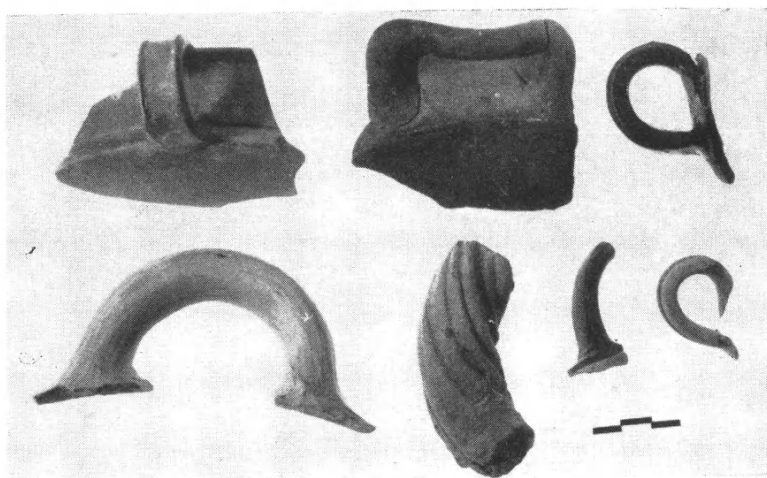
α. Τὸ βόρειον ἡμισυ τοῦ ὑψώματος ἀπὸ Ἀνατολῶν.
Διὰ τοῦ βέλους σημειοῦται ἡ τομὴ 3.

β. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ τείχους.

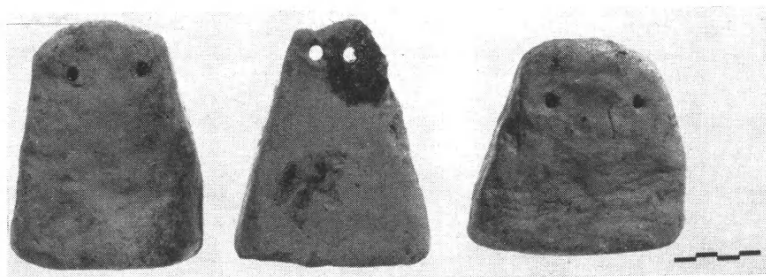

α

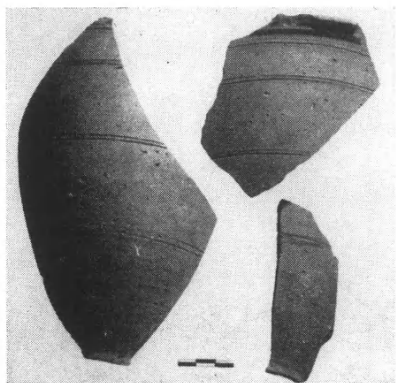

β

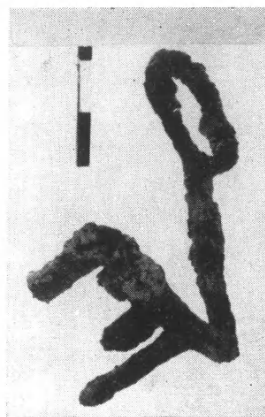
α - β. Ὅστρακα ἐκ τῆς τομῆς 1Α.

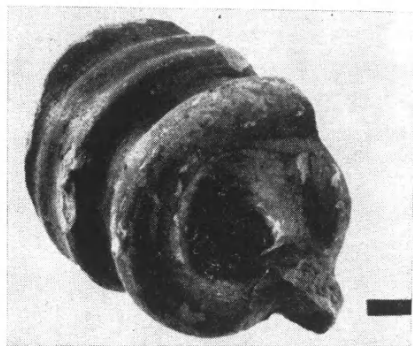
γ. Ἀγνῶτες ἐκ τῆς τομῆς 2Γ.

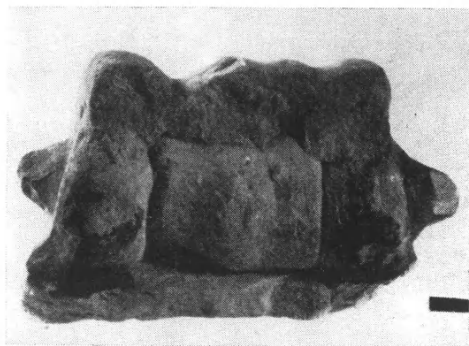
α. Τεμάχια αγγείου εκ της τομῆς 1Α.

β. Κλείς σιδηρᾶ εκ της τομῆς 1Γ.

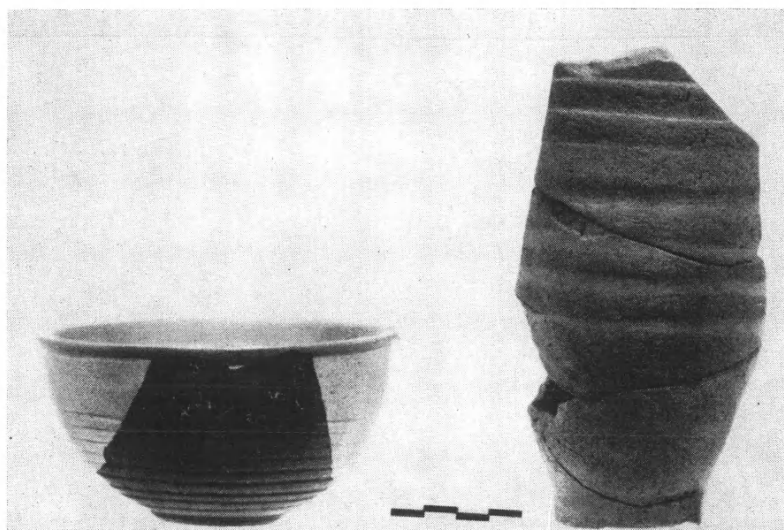

γ

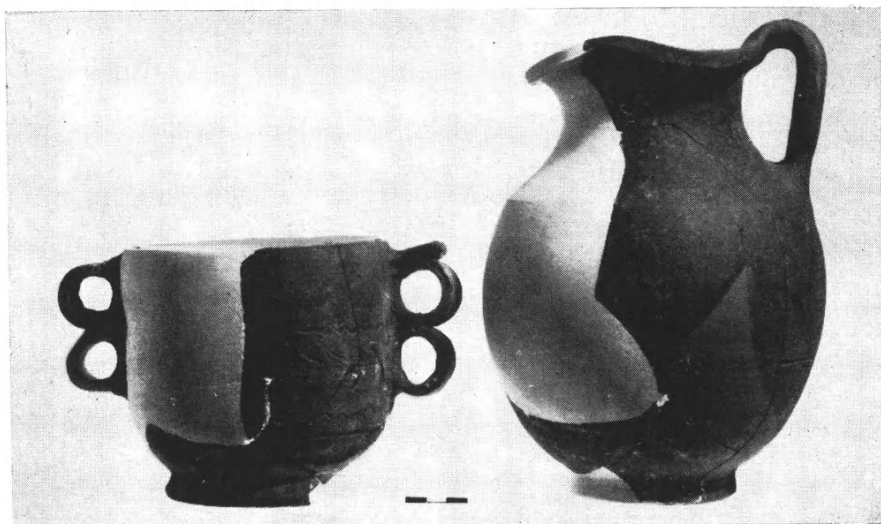

δ

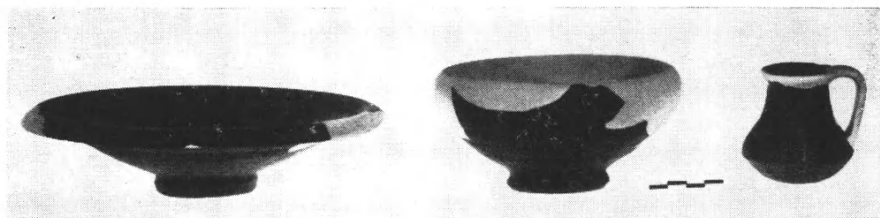
γ - δ. Λαβὴ αγγείου εκ της τομῆς 1Γ.

ε. Τμήματα αγγείων εκ της τομῆς 1Γ.

α

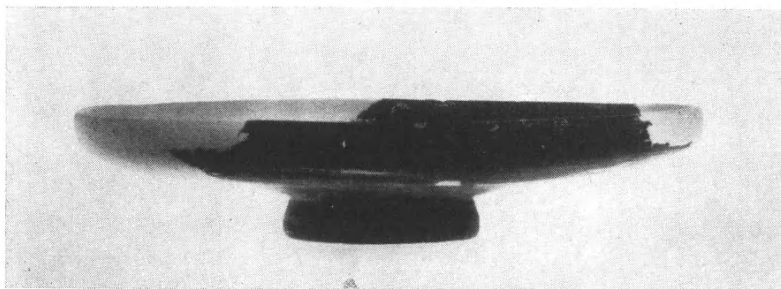

β

γ

α - γ. Ἀγγεῖα ἐκ τῆς τομῆς ΙΓ'.

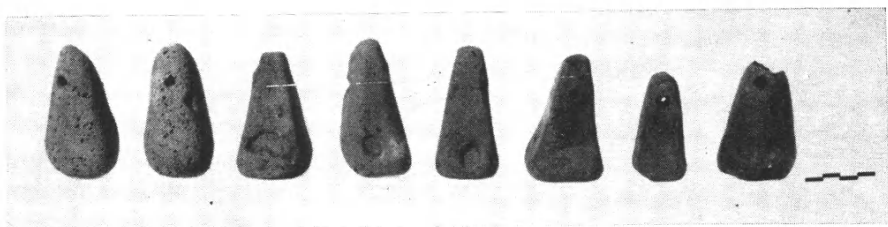

α

β

α - β. Πινάκιον, ἐκ τῆς τομῆς 1Γ, καὶ λεπτομέρεια.

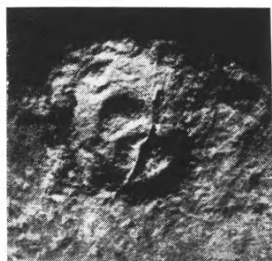
α

β

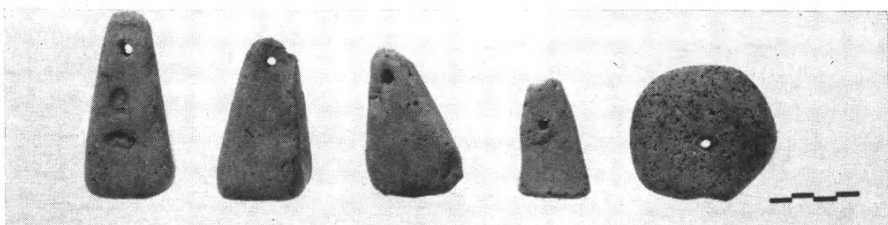
γ

δ

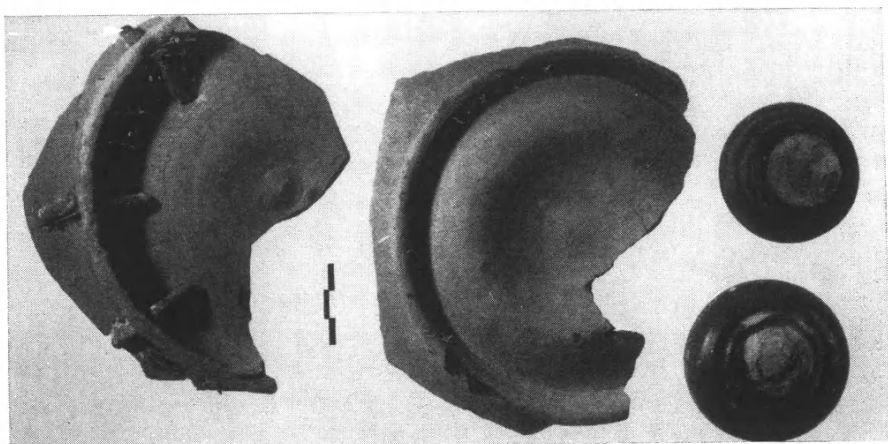

ε

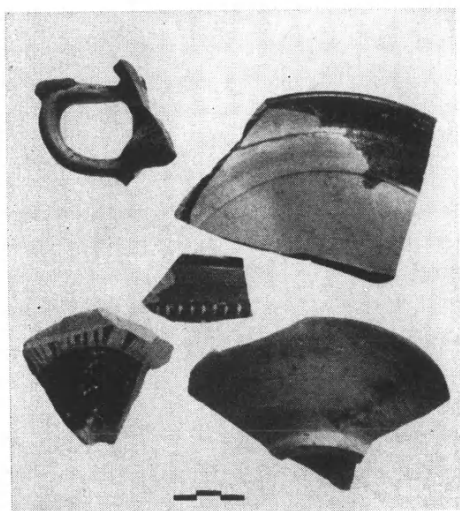

ζ

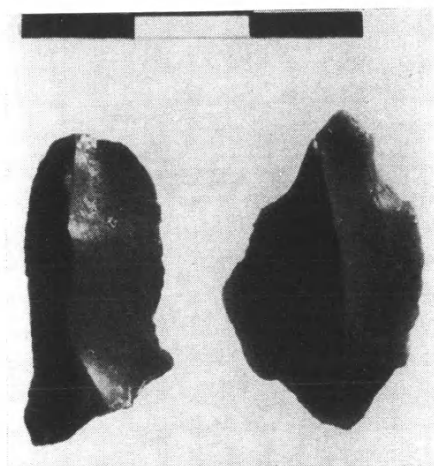
α - ζ. Ἀγνῦθες καὶ σφραγίσματα αὐτῶν ἐκ τῶν τομῶν
ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψώματος.

α. *Οστρακα ἐκ τῆς τομῆς 3.

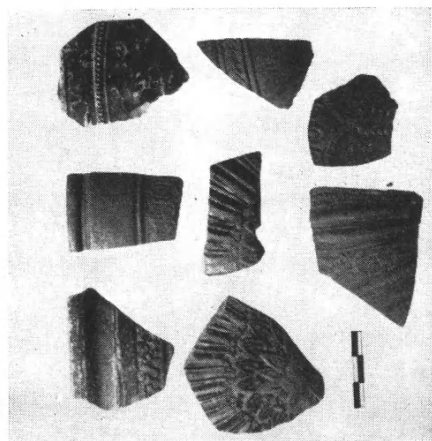
β. *Οστρακα ἐκ τῆς τομῆς 3.

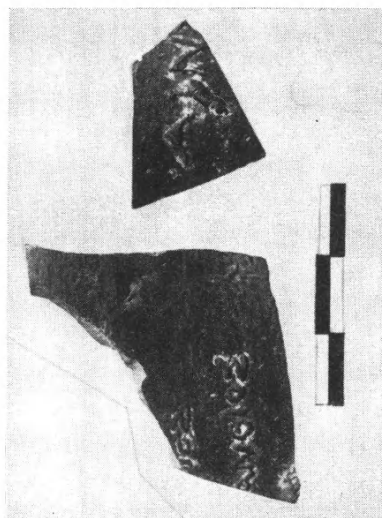
γ. Λεπίδες ἐκ σκληροῦ λίθου.

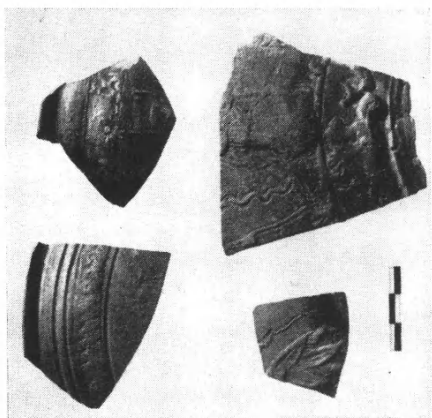
δ. Τεμάχιον λιθίνου πελέκεως.

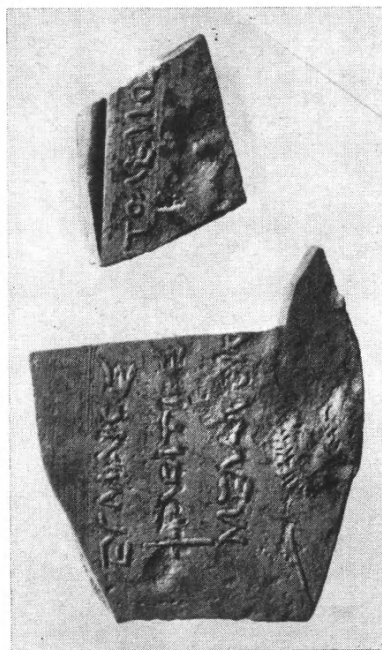
β

δ

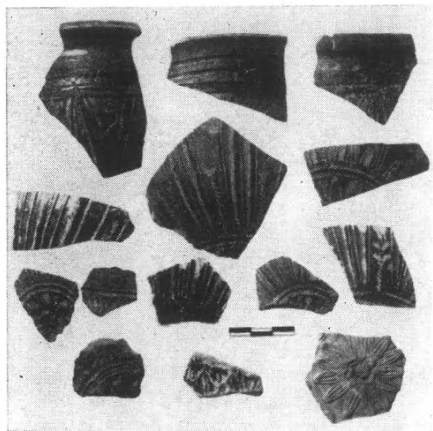

α

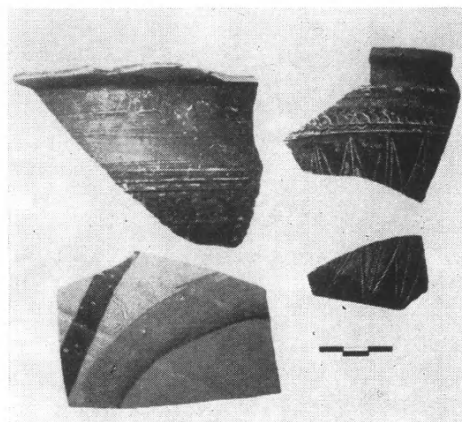

γ

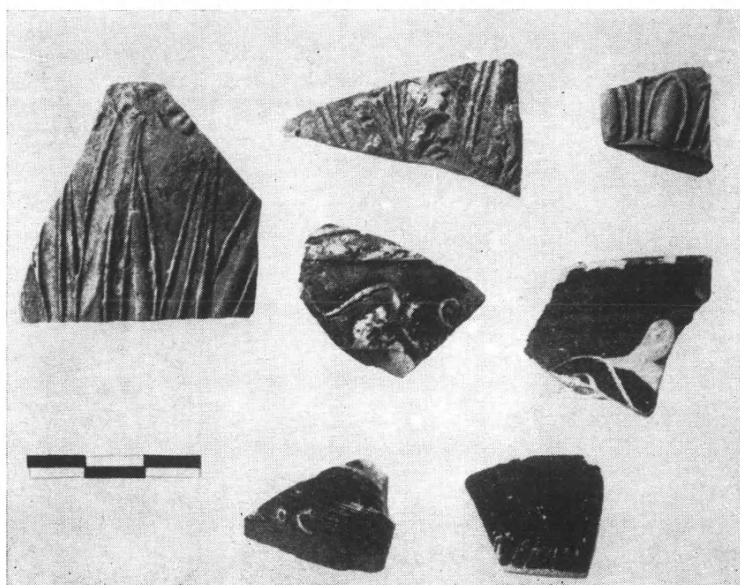
α - δ. "Οστρακα ἐκ «μεγαρικῶν σκύφων» ἐκ τῆς τομῆς 3.

α

β

γ

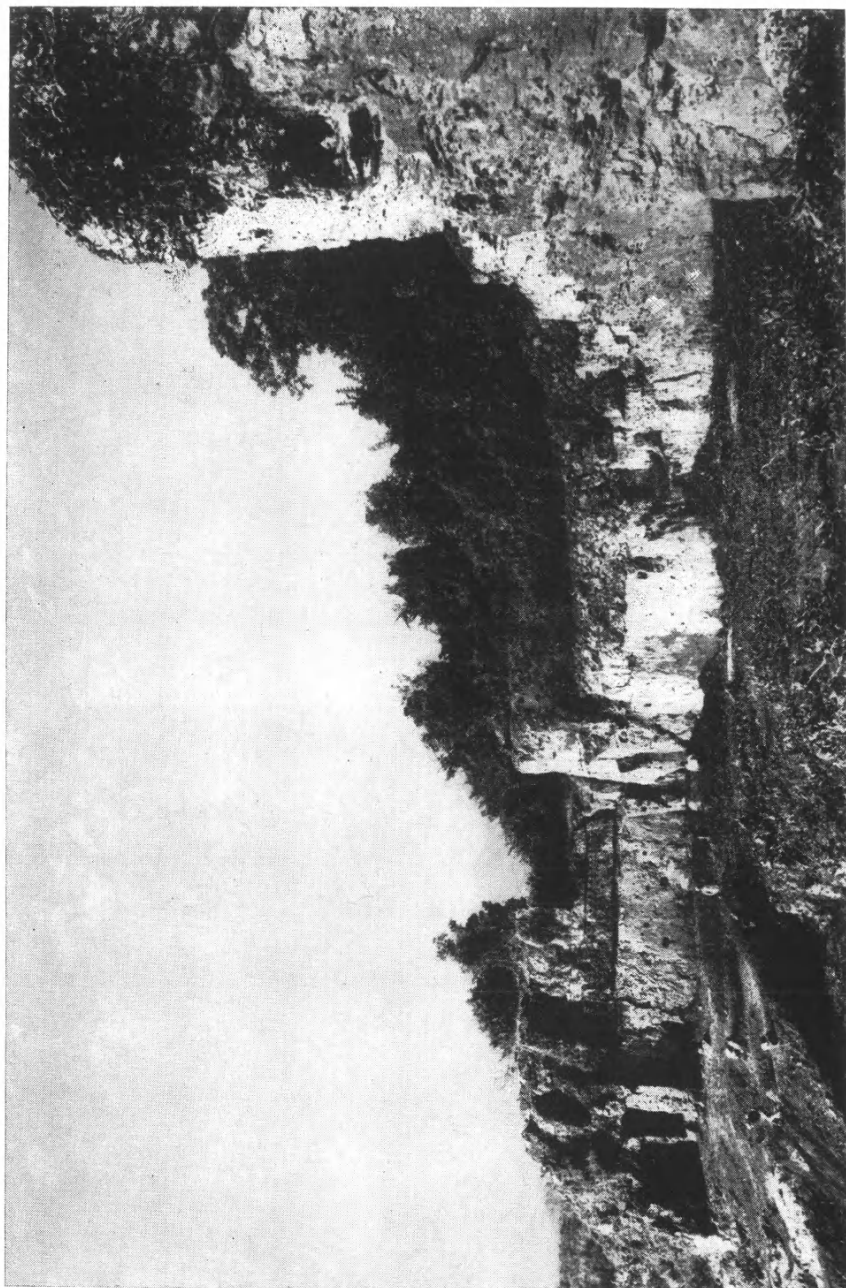
α. *Οστρακα ἐκ «μεγαρικῶν σκύφων» ἐκ τῆς τομῆς 3.
β - γ. *Οστρακα ἐκ τῆς τομῆς 1Γ.

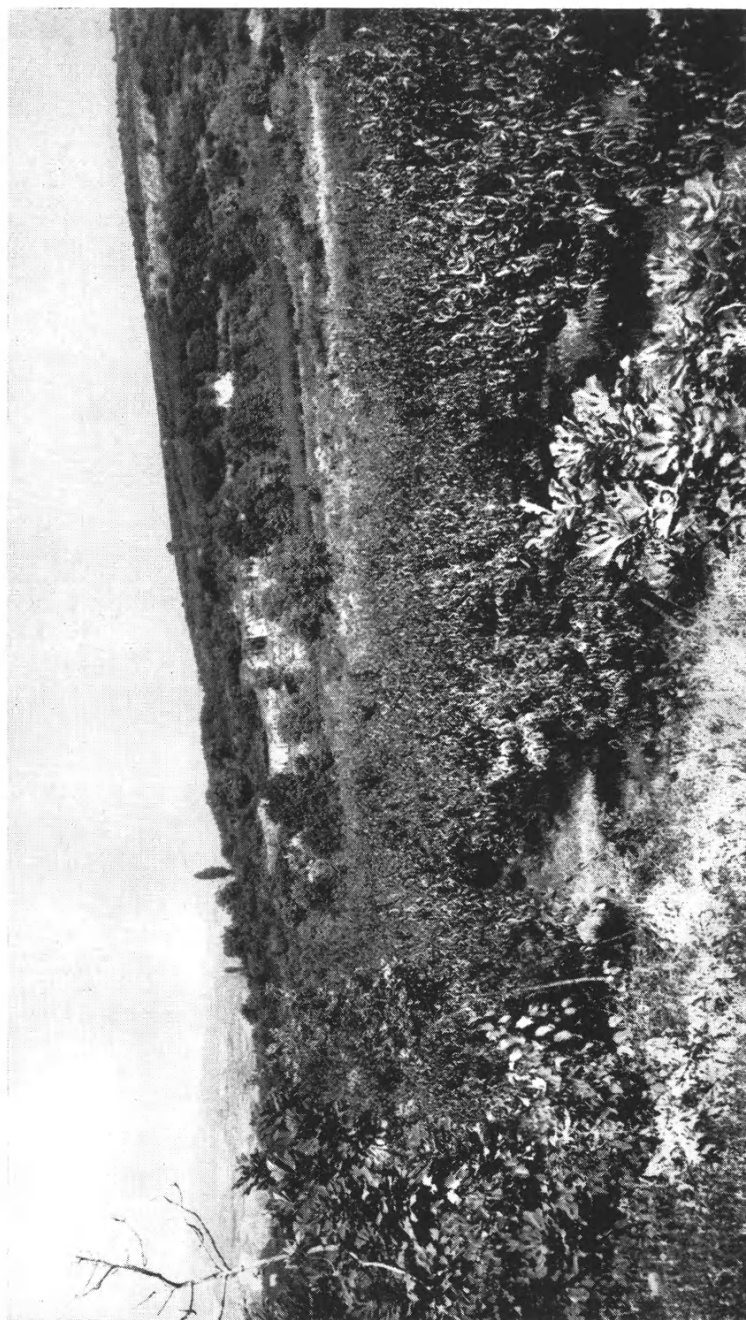
α. Μπαλτανέτο Ναούσης, ἄποψις τοίχου ἀπὸ Βορρᾶ.

β. Ἀποψις τῆς βορειοανατολικῆς γωνίας τοῦ κτηρίου
ἀπὸ Ἀνατολῶν.

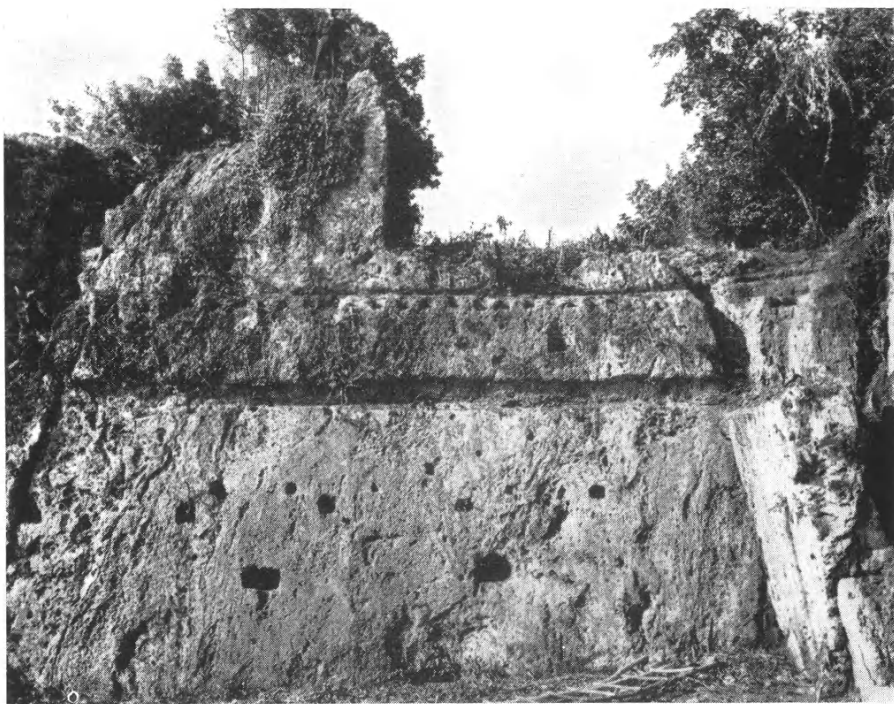
Τὰ καθαρισθέντα ἀπὸ τῆς βλαστήσεως μέρος τοῦ λαξευτοῦ βράχου, μεταξύ τῶν στηλαίων ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 2, ἄποψις ἀπὸ βορειοανατολίων.

Αποψις τῶν ἀποκαλυφθέντων λαξευμάτων ἀπὸ Νοτιοανατολῶν. Διὰ τῶν ὑπ' ἀριθ. 1 - 3 σημειοῦνται τὰ ἀντίστοιχα σπήλαια.

α. Ἀποψις τῆς περιοχῆς τοῦ σπηλαίου ὑπ' ἀριθ. 1, ἀπὸ Βορειοανατολῶν.

β. Λεπτομέρεια τῆς ἄνω εἰκόνης, πρβ. εἰκ. 4.

Ἡ εἴσοδος τοῦ σπηλαίου ὑπ' ἀριθ. 1.

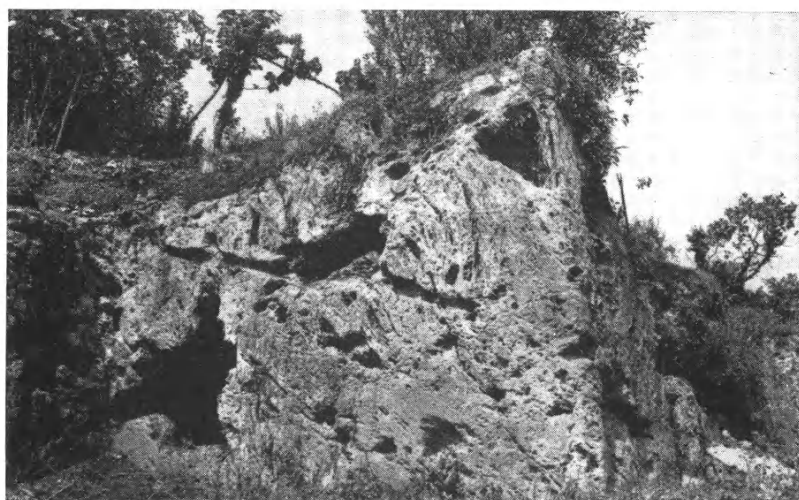
α. Ὑποψη ἀπὸ Νοτιοδυμῶν, ἀπὸ τὸ «Κεφαλάρει», τῆς περιοχῆς τῶν σπηλαίων
ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 2 μετὰ τὸν καθαρισμὸν.

β. Ὑποψη ἐκ τῶν ἔσω τοῦ σπηλαίου ὑπ' ἀριθ. 1.

α. Ἀποψις πρὸς τὸ σπήλαιον ὑπ' ἀριθ. 2.

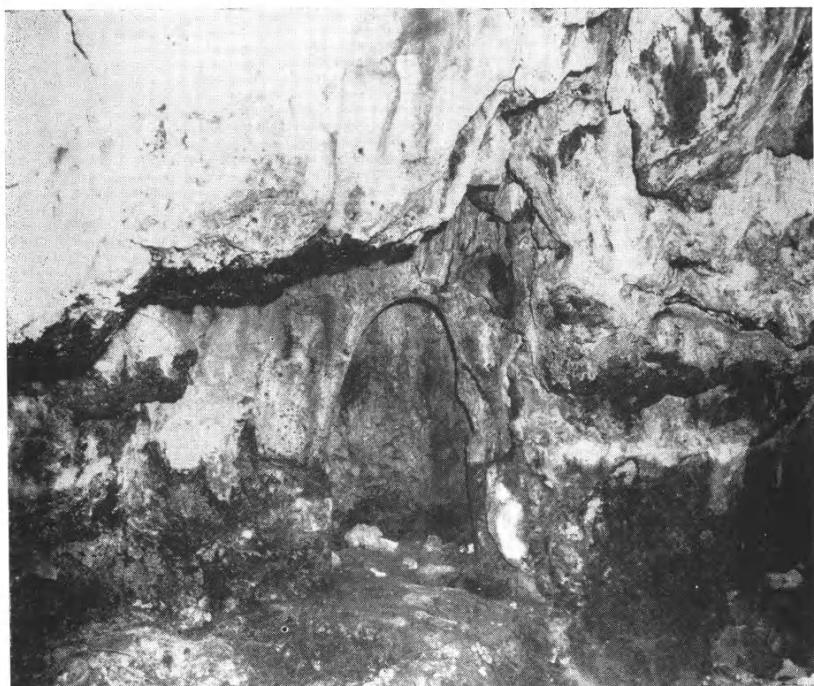
β. Ἡ περιοχή τοῦ σπηλαίου ὑπ' ἀριθ. 2.

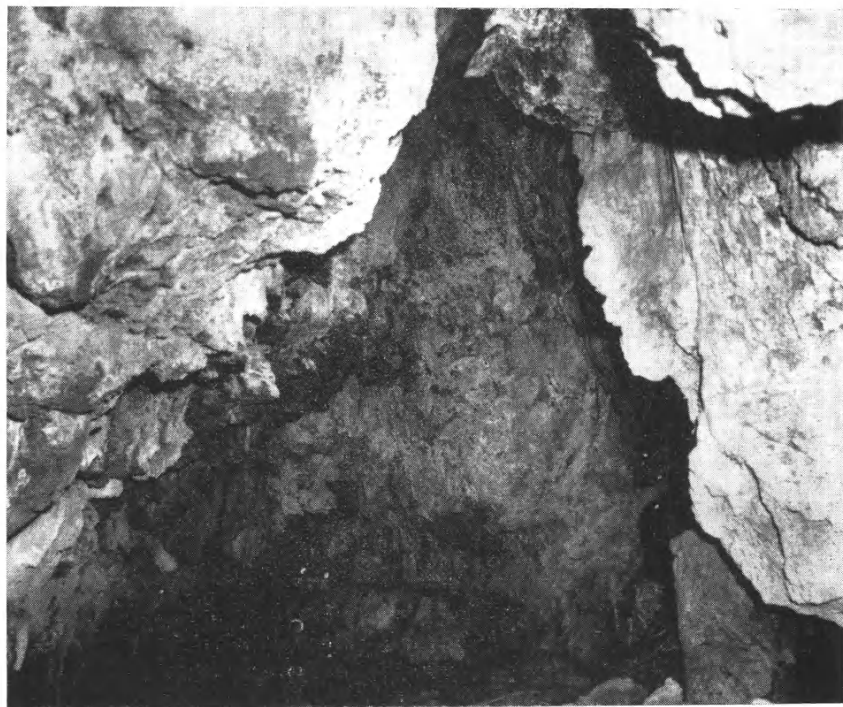
α. Τὸ παρὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τμήμα τοῦ λαξευτοῦ βράχου,
πρβ. πίν. 44 καὶ 46.

β. Λαξεύματα δεξιὰ τῆς νοτίας εἰσόδου τοῦ σπηλαίου ὑπ' ἀριθ. 3.

α. Ἐσωτερικόν τοῦ σπηλαίου ὑπ' ἀριθ. 3, μερικὴ ἄποψις.

β. Ἑτέρα ἄποψις τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ σπηλαίου ὑπ' ἀριθ. 3.

α

β

α - β. Βαθμιδωτά λαξεύματα του βράχου εκ λατομίας
από Νοτιοανατολίων (ἄνω) καὶ ἀπὸ Νότου (κάτω).

α

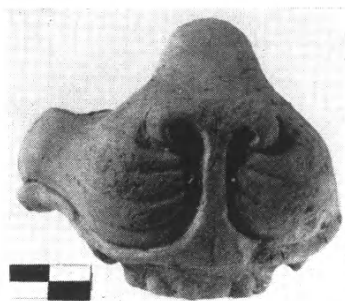

β

α - β. Ἐκ τῆς γενομένης δοκιμαστικῆς τομῆς ἀπὸ Ἀνατολῶν (ἄνω)
καὶ ἀπὸ Νότου (κάτω), πρβ. πίν. 49α καὶ παρένθ. πίν. Β'.

α. Ἀποψις ἀπὸ Νότου τῆς δοκιμαστικῆς τομῆς μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ στρώματος τῶν κεράμων, πρβ. πίν. 53β.

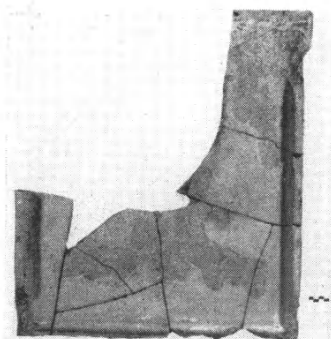

β

γ

β - γ. Τεμάχια πηλίνης σίμης μετὰ λεοντοκεφαλῆς.

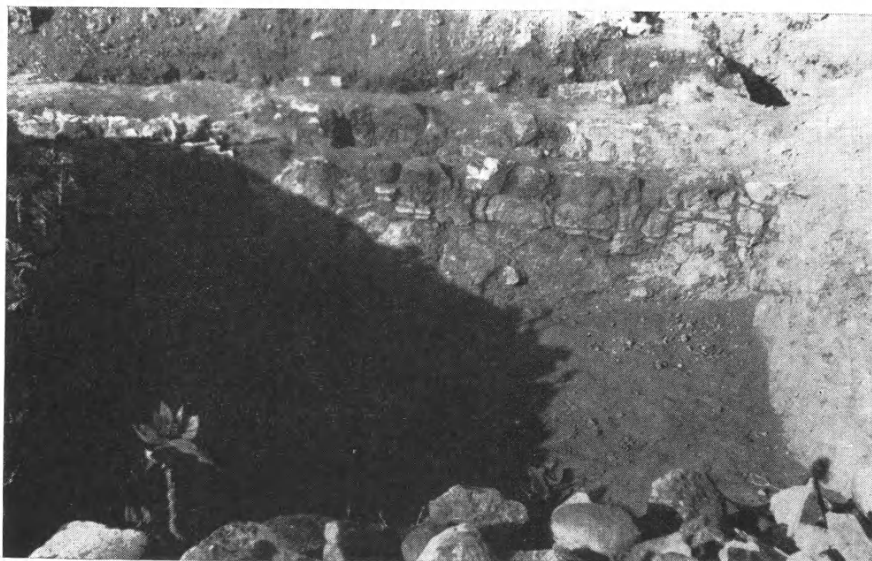
δ. Στρωτήρ Κορινθιακοῦ τύπου.

ε. Τεμάχιον ἑτέρας πηλίνης σίμης.

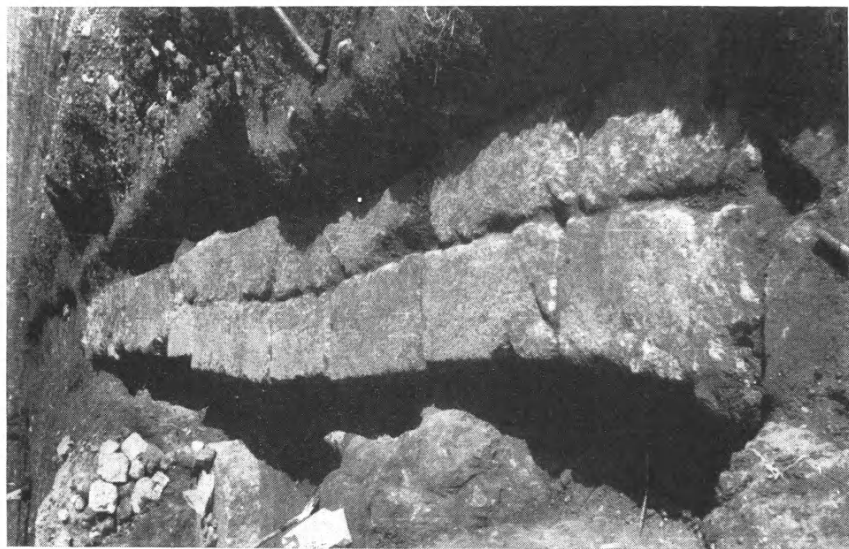
α. Τοῖχοι βυζαντινῆς οἰκοδομῆς παρὰ τὴν θέσιν
«Μπεζεστένι».

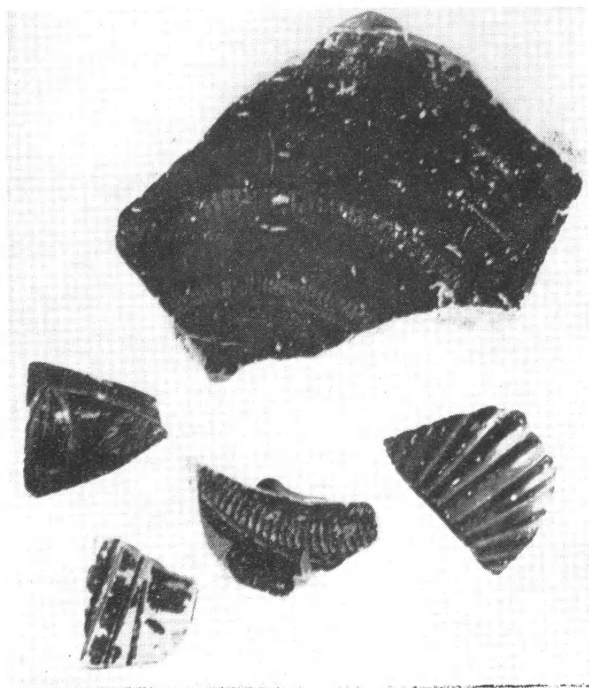
β. Ὑποψὶς ἀπὸ Νότου τοίχου βυζαντινῆς οἰκοδομῆς.

β. Θεμέλιον τῆς ἰδίας οἰκοδομῆς
ἀπὸ Ἀνατολῶν.

α. Θεμέλιον μεγάλης οἰκοδομῆς ἐκ πορολίθων.
Ἀποψις ἀπὸ Δυσμῶν.

α. Ὀστρακα μελαμβαφῶν ἀγγείων καὶ μεγαρικῶν
σκύφων ἐκ τῆς ἐπιχώσεως ἐγγὺς τοῦ ἐν πίν. 56α
εἰκονιζομένου θεμελίου.

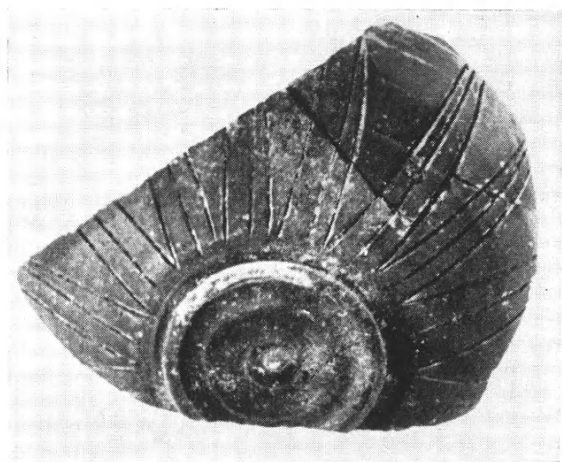
β. Ἀνθέμιον ἐξ ἡγεμόνος καλυπτῆρος.

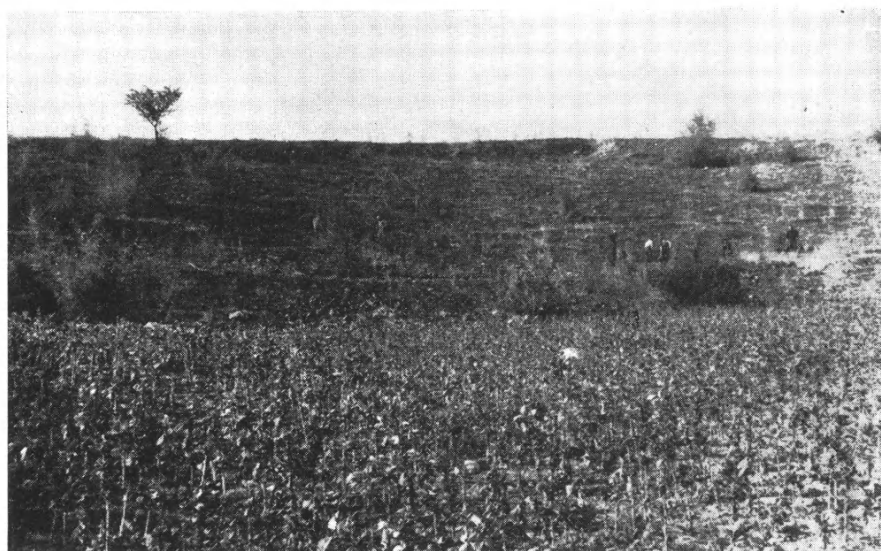
α. Ἀσάμινθος ἐξ οἰκοδομῆς παρὰ τὴν θέσιν
«Εἰκοσιπεντάρια» Ἀμφιπόλεως.

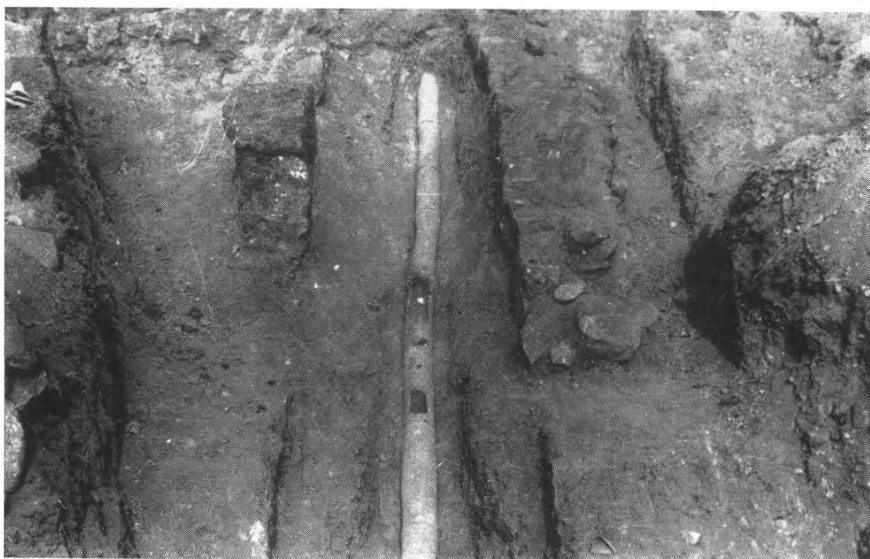
β. Δωμάτιον οἰκίας ἐγγὺς τῆς θέσεως τῆς ἀσάμινθου.

α. Τμήμα σκύφου με διακόσμησιν μακρῶν
ἐγχαράκτων φύλλων.

β. Δοκιμαστικά ἔρευναι εἰς τὴν πιθανὴν θέσιν τοῦ θεάτρου.

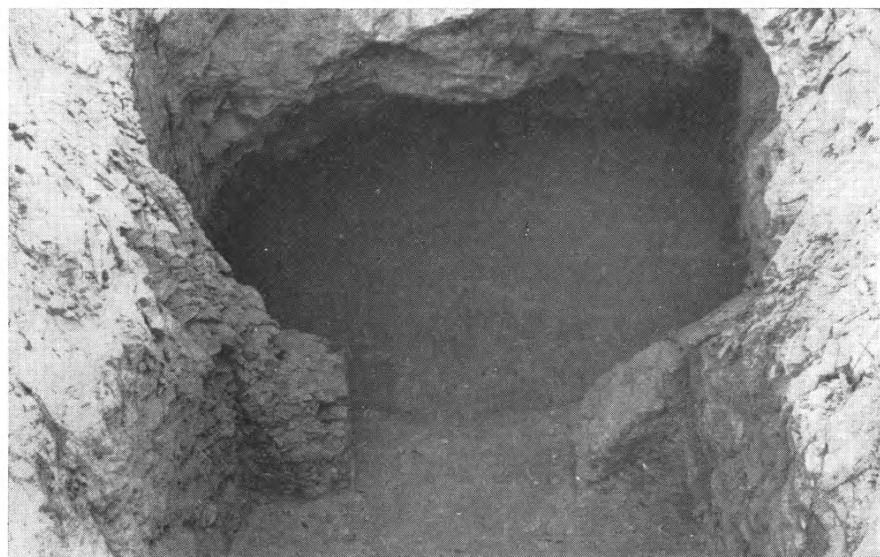
α. Δύο παράλληλοι τοίχοι καὶ πήλινος ἀγωγὸς ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν.

β. Μαρμαρίνη βάσις στήλης ἀνευρεθεῖσα εἰς τὴν πιθανὴν θέσιν τοῦ θεάτρου.

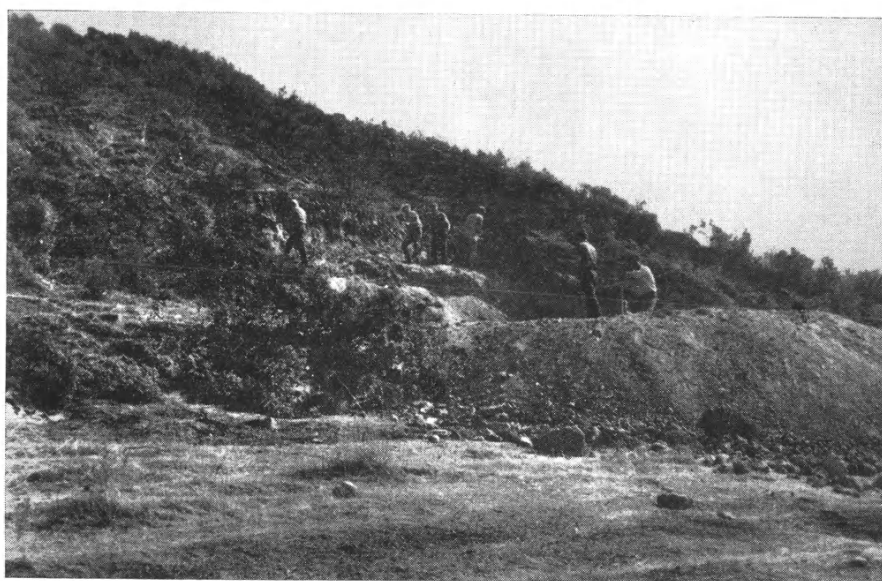
α. Κλίμαξ λαξευτοῦ τάφου ἐκ τῶν λεγομένων «μακεδονιζῶν».

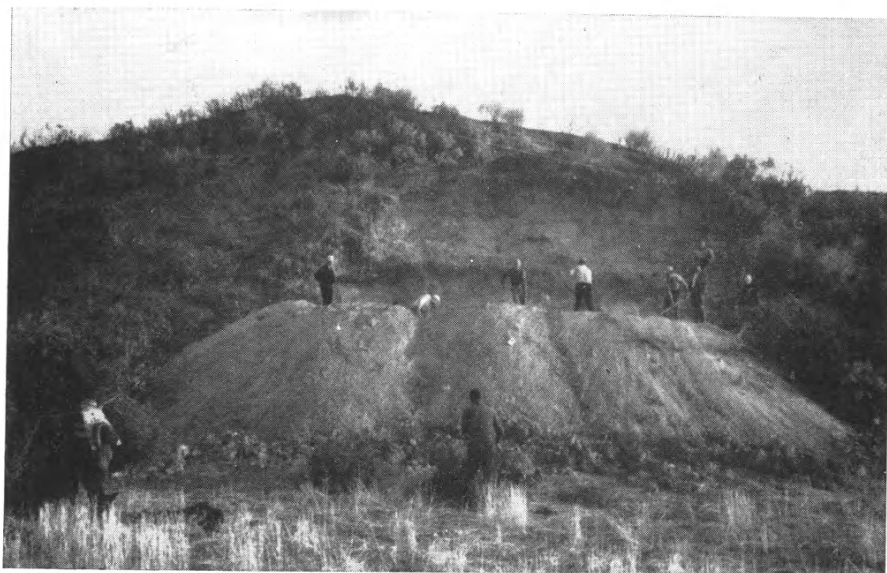
β. Προθάλαμος καὶ θάλαμος τοῦ λαξευτοῦ εἰς τὸν βράχον τάφου.

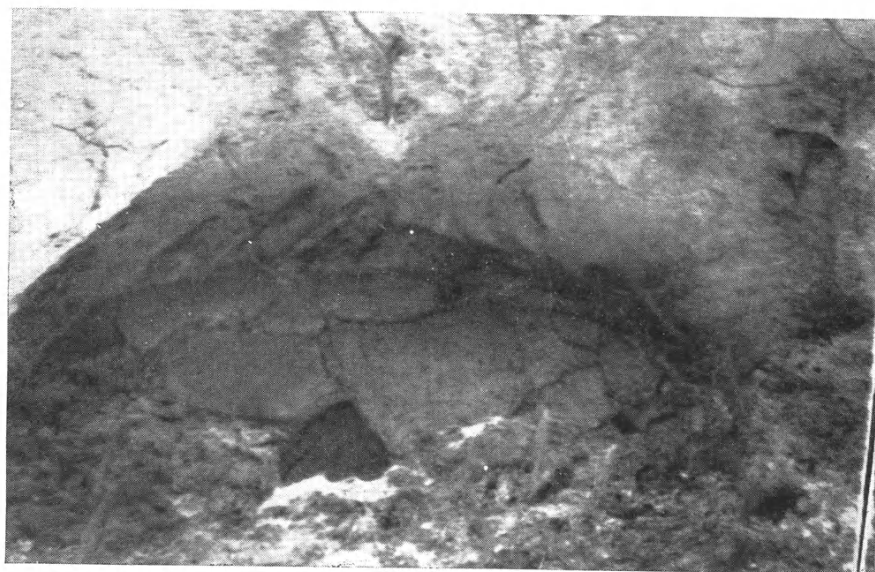
α. Τεχνητός λοφίσκος παρὰ τὴν θέσιν «Καστάς». Ὑποψις ἀπὸ ΒΔ.

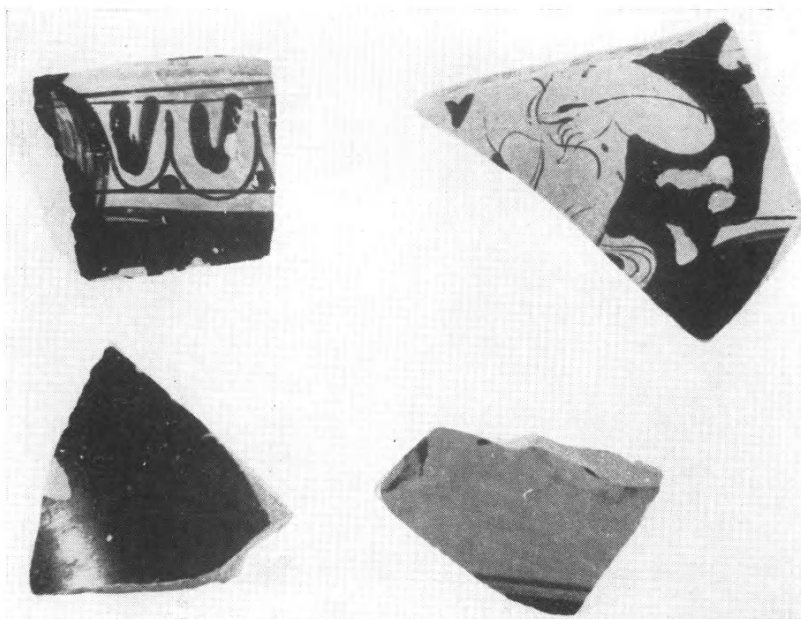
β. Τομὴ Α' τοῦ λοφίσκου παρὰ τὴν θέσιν «Καστάς».

α. Τομή Β' τοῦ λοφίσκου παρὰ τὴν θέσιν «Καστάς».

β. Ταφή ἐπὶ κεράμων εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῆς τομῆς Β'.

α. "Οστρακα ἀγγείων ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ λοφίσκου παρὰ τὴν θέσιν «Καστάς». Ἐνω δεξιὰ: ὄστρακον ἐρυθρομόρφου ἀγγείου μὲ παράστασιν σατύρου.

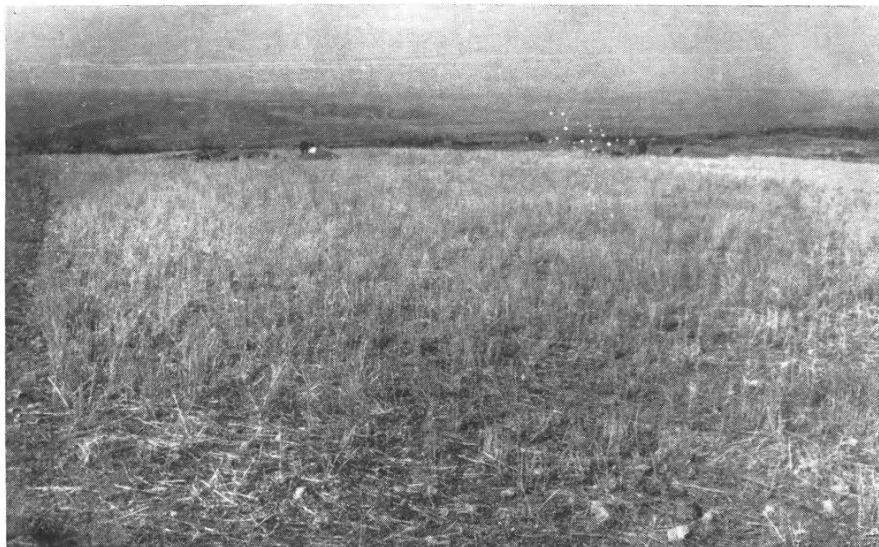
β. Περιφερικὸς τοῖχος τοῦ τεχνητοῦ λοφίσκου παρὰ τὴν θέσιν «Καστάς».

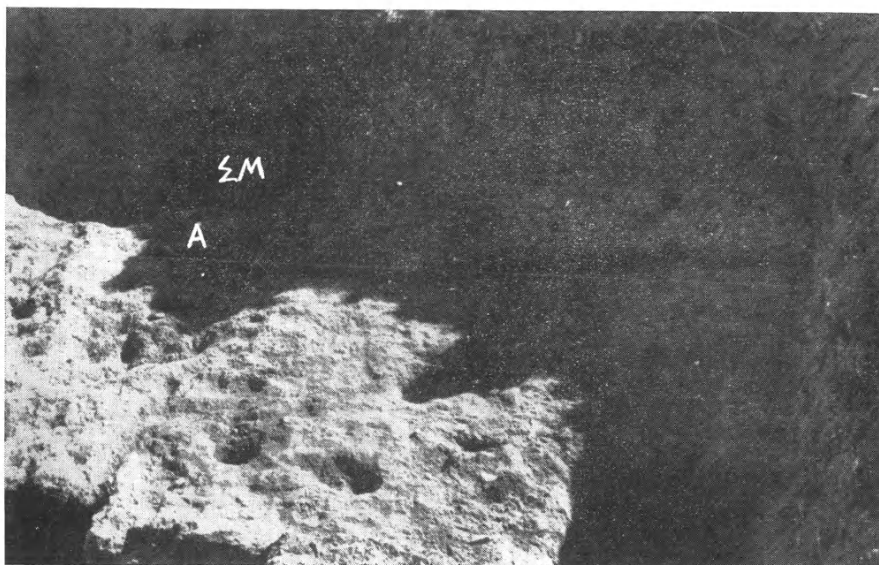
α. Ὑποψη τοῦ χωρίου καὶ τοῦ λόφου 133 ἐκ τῆς θέσεως τῆς Ἀμφιπόλεως.

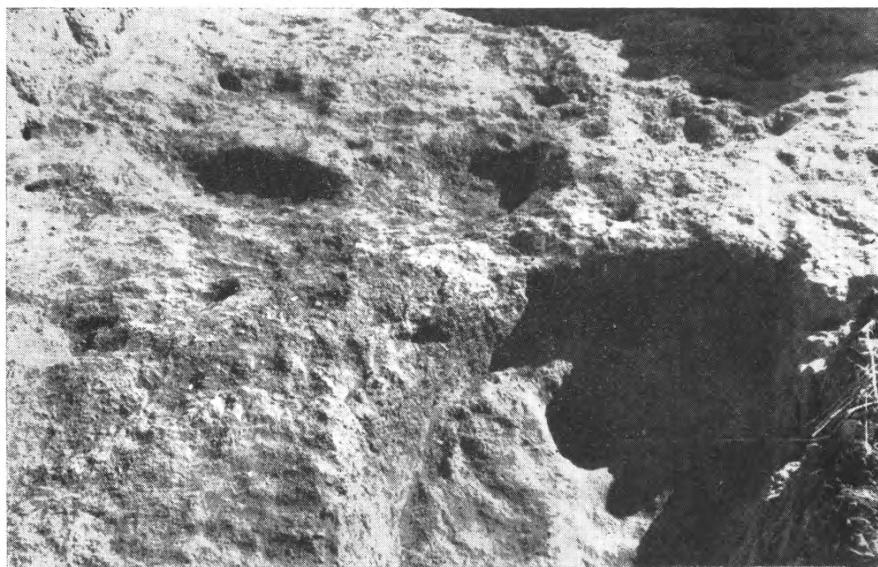
β. Ὑποψη τοῦ λόφου 133 ἀπὸ Νότου.

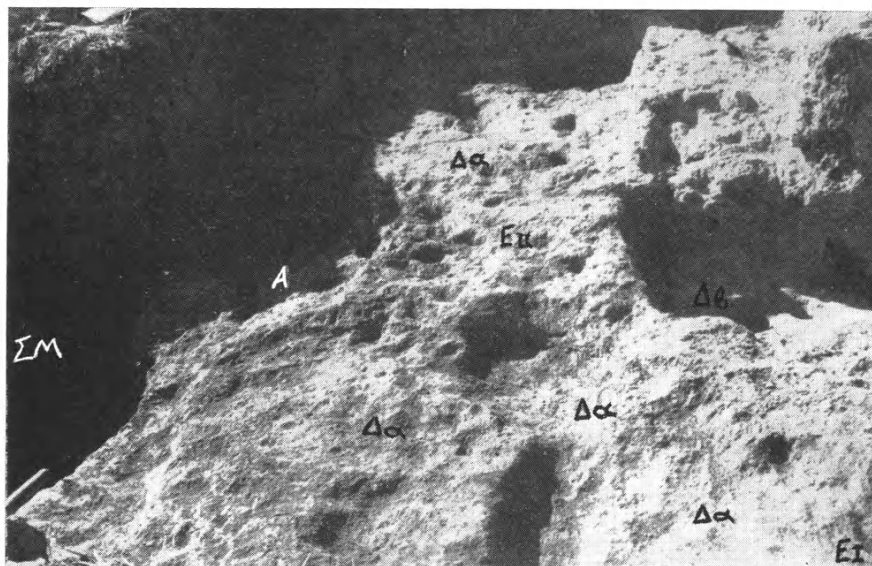
α. Ἡ δμαλή κορυφή τοῦ λόφου 133, ἔνθα αἱ δοκιμαστικαὶ τομαὶ Α' καὶ Β'.

β. Ἀποψις τῆς τομῆς Β' ἀπὸ Βορρᾶ.

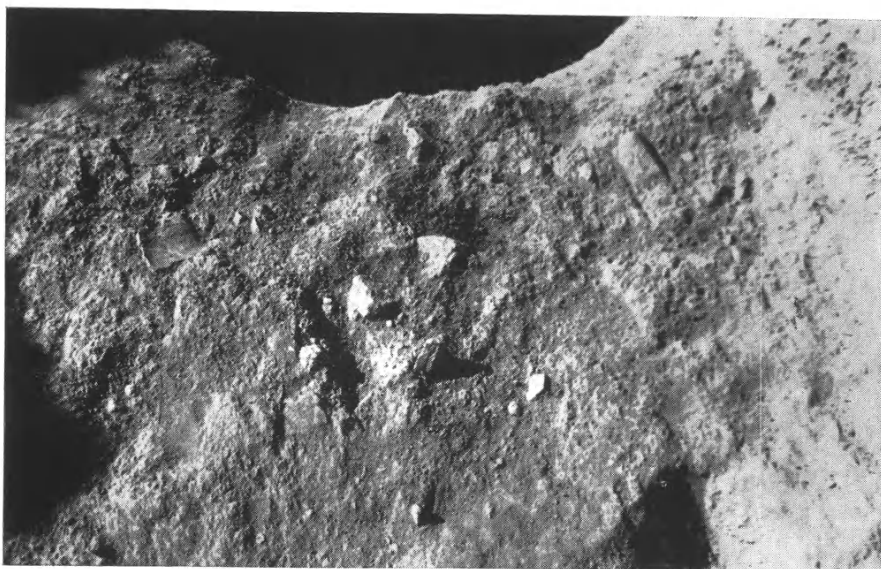
α. Τὰ ἀποκαλυφθέντα ἐντὸς τῆς τομῆς Β' δάπεδα α' καὶ β'.

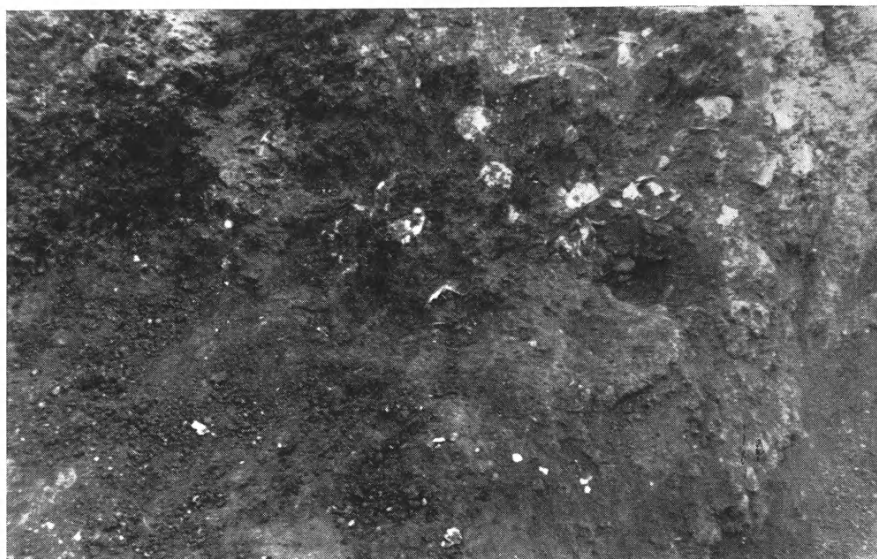
β. Τομή Β'. Δάπεδα, ἐστὶναι, ἀποθέτης, ὀπαί.

α. Τομή Β'. *Εστία ἀριθ. 1.

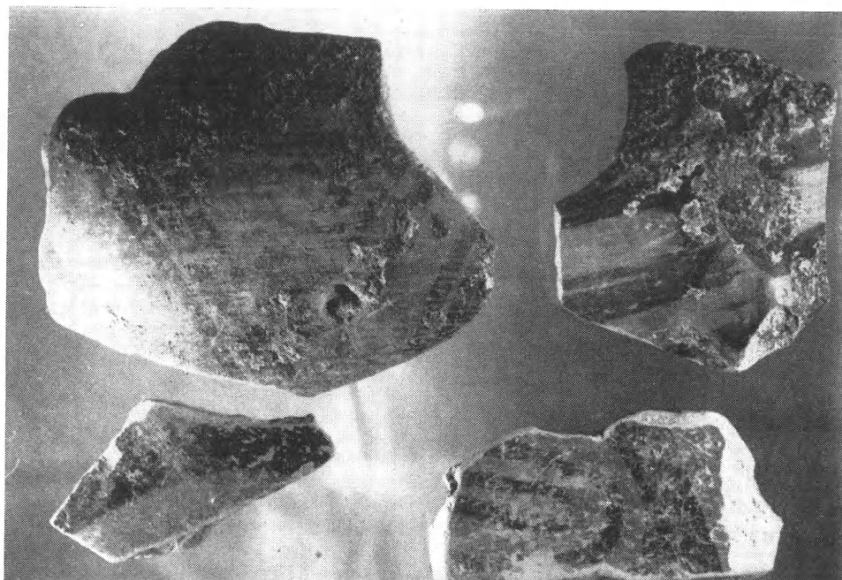
β. Τομή Β'. *Εστία ἀριθ. 2.

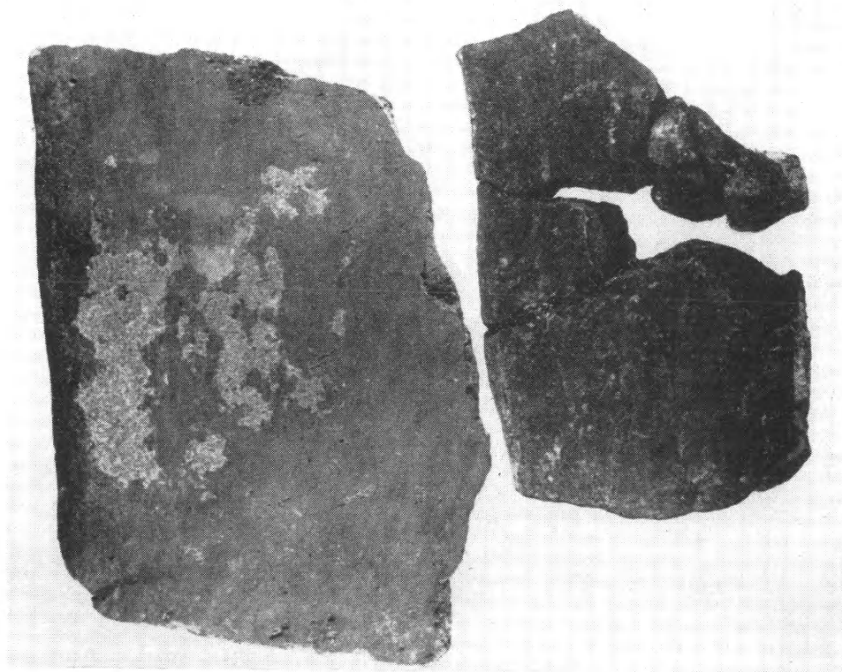
α. Ὑψω ἐπιφάνεια ἀποθέτου.

β. Τομή ἀποθέτου τῆς τομῆς Β'.

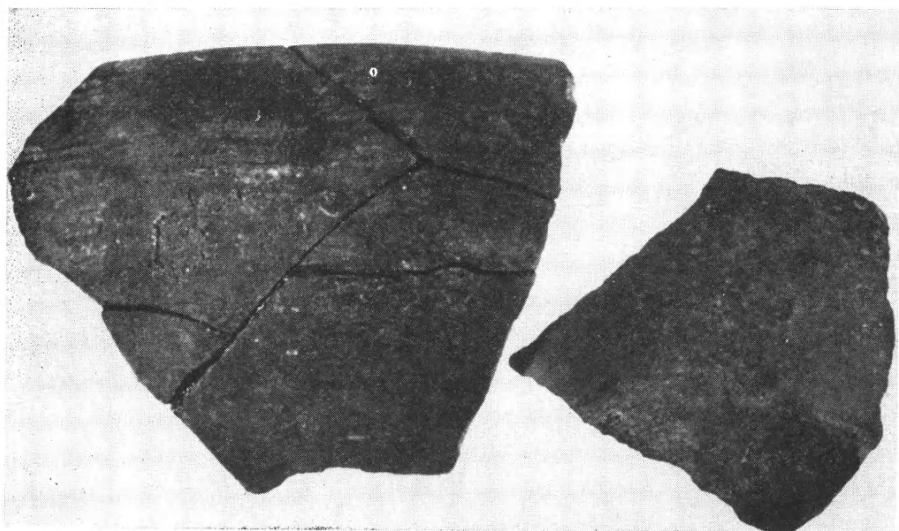
α. *Οστρακα προϊστορικών αγγείων με διακόσμησιν black on red.

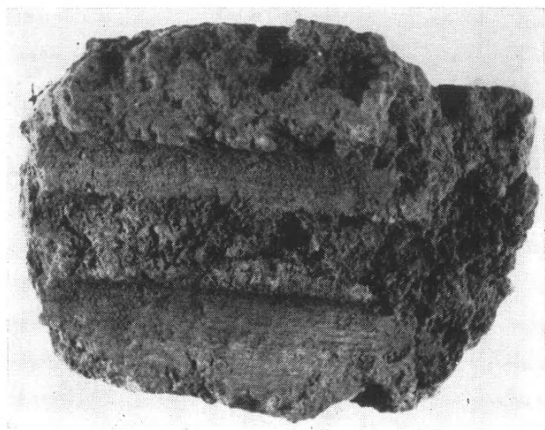
β. *Οστρακα καστανοχρόμων αγγείων μετά στιλβώσεως.

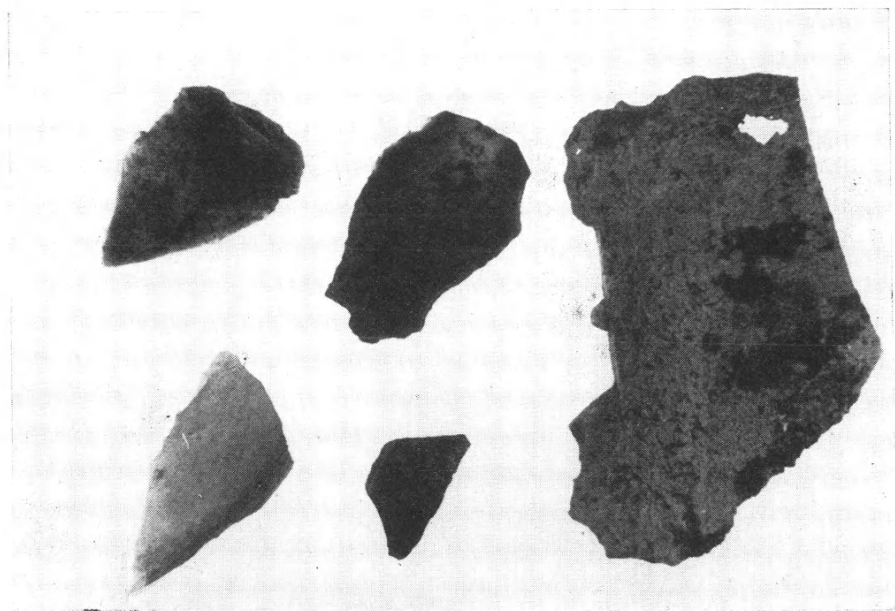
α. "Οστρακα προϊστορικῶν ἀγγείων με διακόσμησιν διὰ γραφίτου
ὥς καὶ διακόσμησιν black on red.

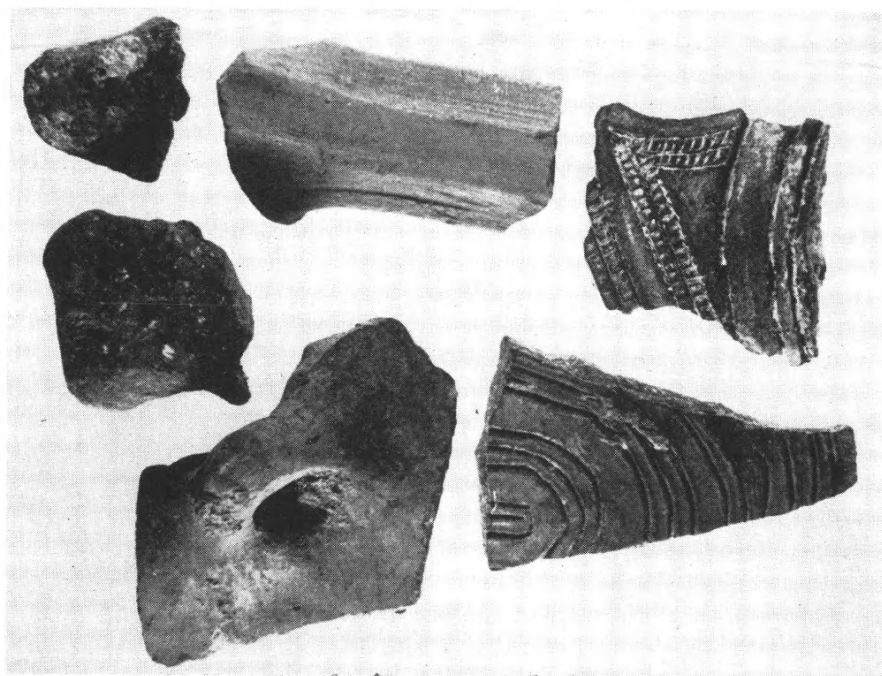
β. "Οστρακα ἀγγείων με μέλαιναν στιλπνὴν ἐπιφάνειαν.

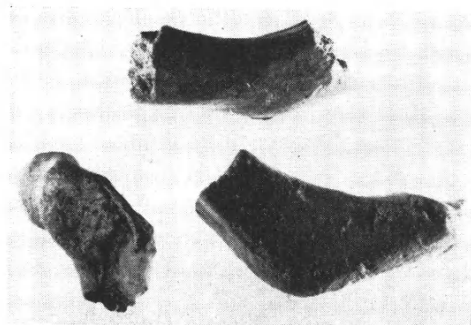
α. Τεμάχιον πηλοῦ με ἔχνη καλάμων ἐκ τῆς ἐπαλείψεως τῆς στέγης προϊστορικῆς οἰκίας.

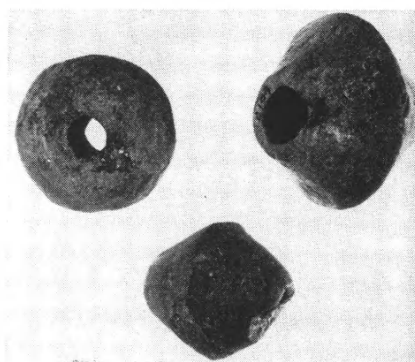
β. Θραύσματα καὶ λεπίδες πυριτολίθου ἐκ τοῦ ἀποθέτου τῆς τομῆς Β'.

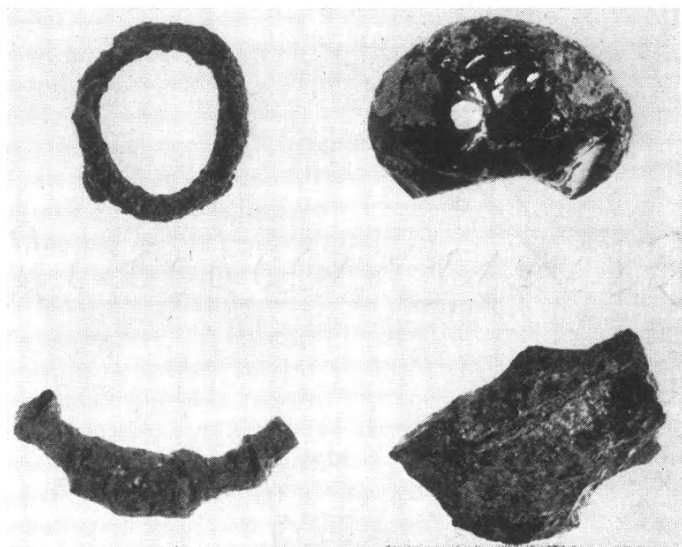
α. Ὅστρακα με ἐγγάρακτον διακόσμησιν καὶ λαβαὶ ἀγγείων τῆς πρωίμου χαλκῆς ἐποχῆς ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τῆς τομῆς Β'.

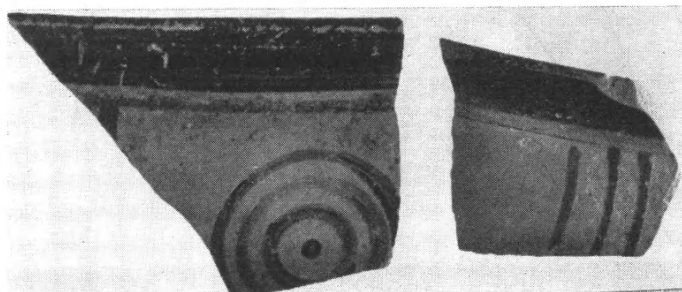
β. Λαβαὶ ἀγγείων τῆς πρωίμου ἐποχῆς τοῦ σιδήρου.

γ. Τρία προϊστορικά σφονδύλια ἐξ ἀδιαταράκτου στρώματος τῆς τομῆς Β'.

α. Δακτύλιος καὶ πόρπη ἐκ χαλκοῦ καὶ ψῆφος ὄρμου ἐξ ὑαλομάζης.

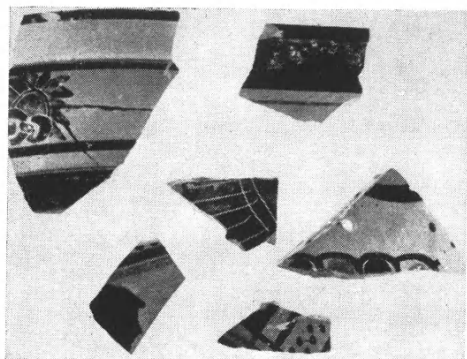
β. *Ὅστρακα ὑπογεωμετρικῶν κυλίκων.

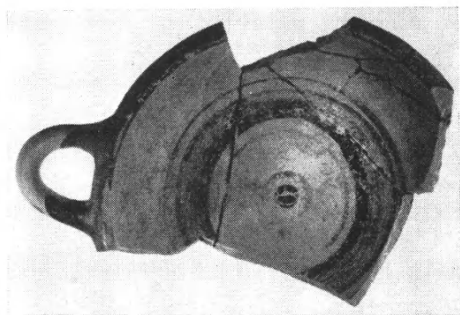
γ. Κορμὸς εἰδωλίου γυναικὸς.

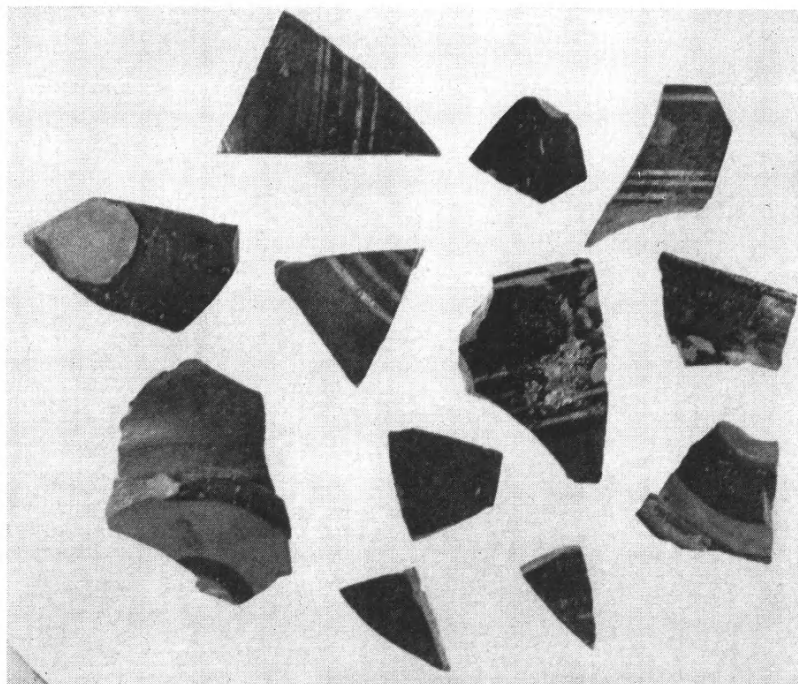
δ. Κεφαλὴ εἰδωλίου.

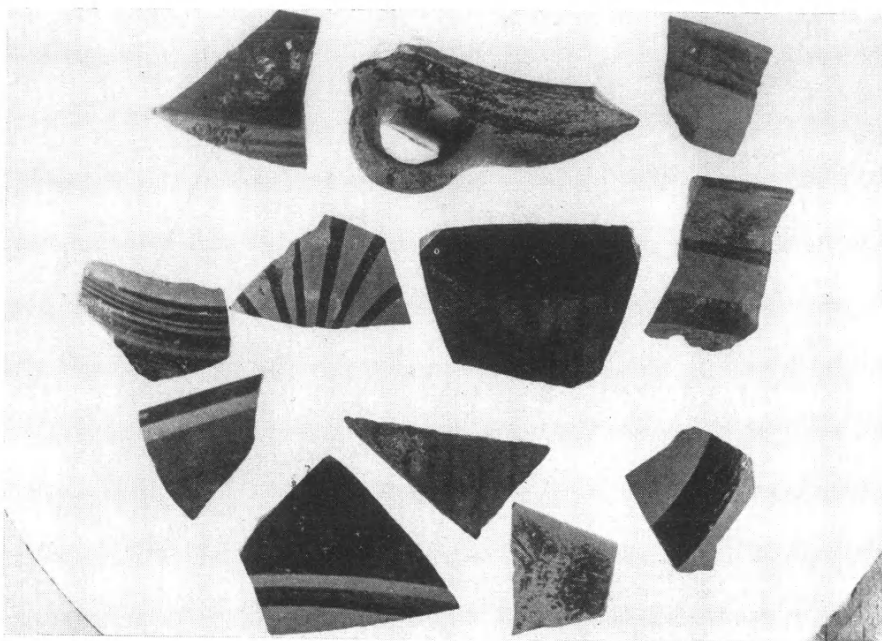
α. Ώστρακα μελανομόρφων ἀττικῶν
ἀγγείων ἐκ τῆς τομῆς Β'.

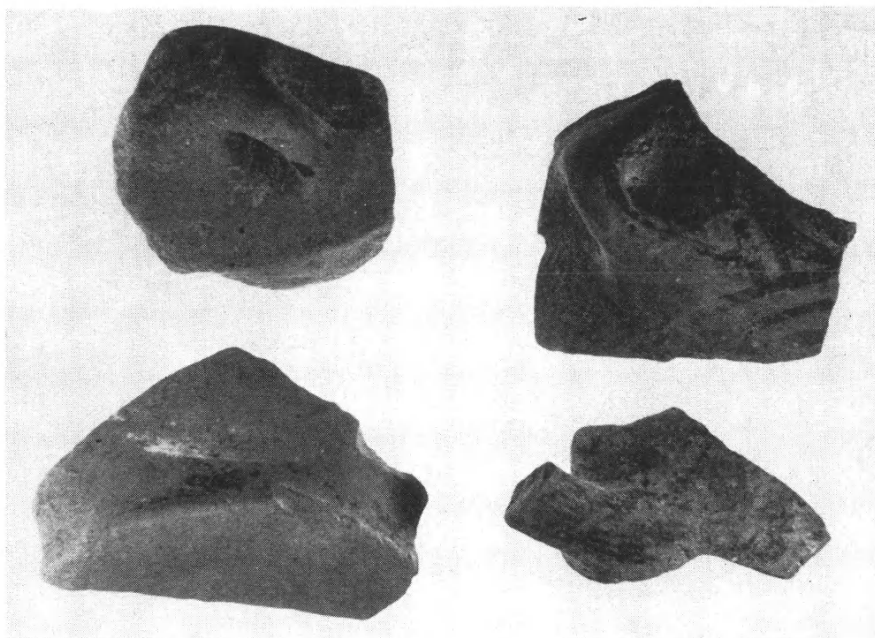
β. Τμήμα κύλικος ἀρχαϊκῆς
ἐποχῆς.

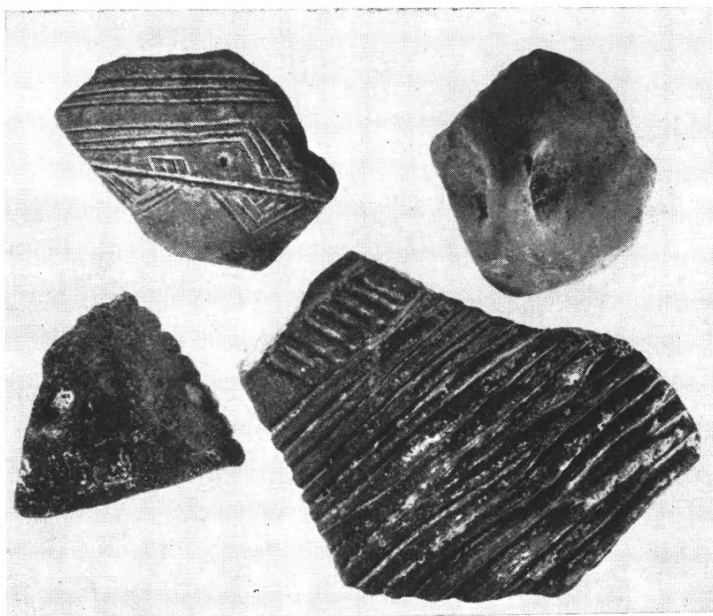
γ. Ώστρακα ἀγγείων χιακῶν καὶ μικρασιατικῶν ἐργαστηρίων.

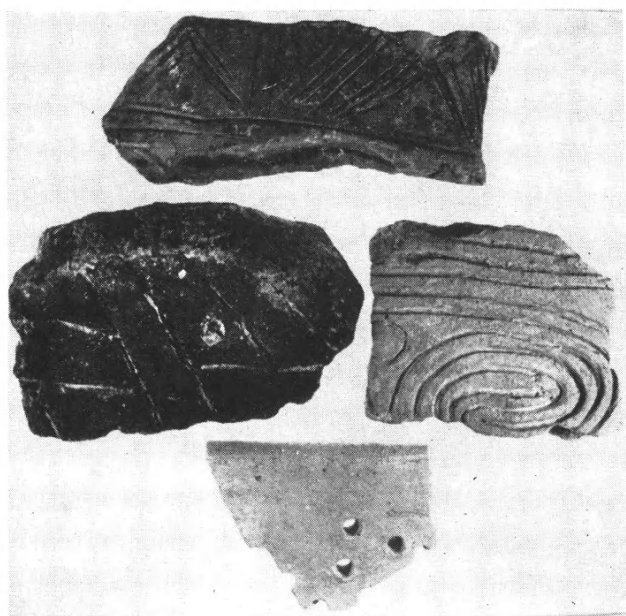
α. Ὅστρακα ἀγγείων διαφόρων ἐργαστηρίων ἐκ τῶν ἐπιφανειακῶν στρωμάτων τῆς τομῆς Β'.

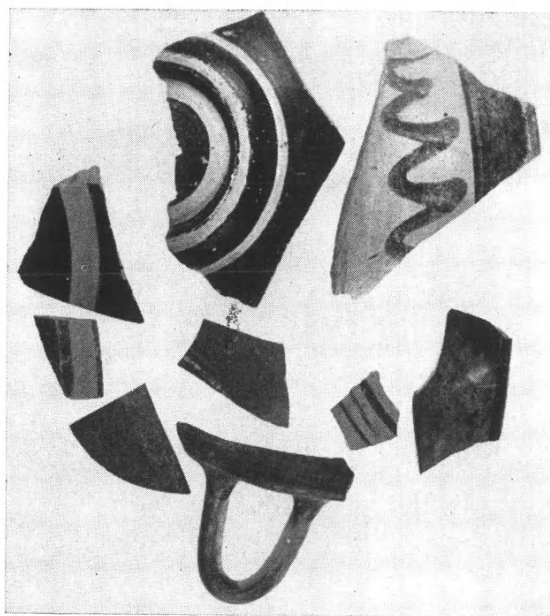
β. Τομή Β'. Ὅστρακα ἀγγείων (λαβαί, βάσεις) τῆς προΐμου ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ μὲ διακόσμησιν black on red.

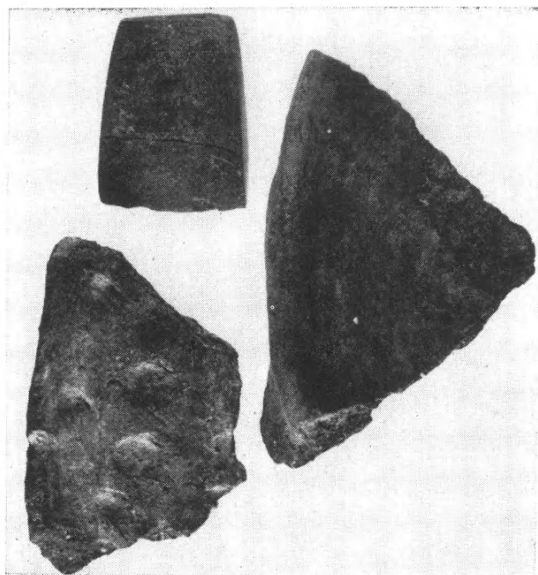
α. "Οστρακα προϊστορικῶν ἀγγείων μετ' ἐγχαράκτου διακοσμήσεως ἐκ τῆς τομῆς Γ'.

β. "Οστρακα προϊστορικῶν ἀγγείων μετ' ἐγχαράκτου διακοσμήσεως καὶ τμήμα ἡθμοῦ ἐκ τῆς τομῆς Γ'.

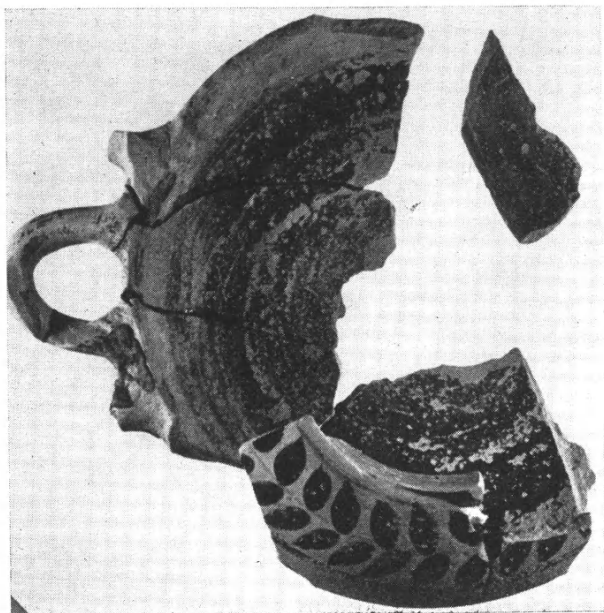
α. Ψοτράκα ἀγγείων ἰωνικῶν καὶ ἐντοπίων ἐργαστηρίων
ἐκ τῆς τομῆς Γ' τοῦ λόφου 133 Ἀμφιπόλεως.

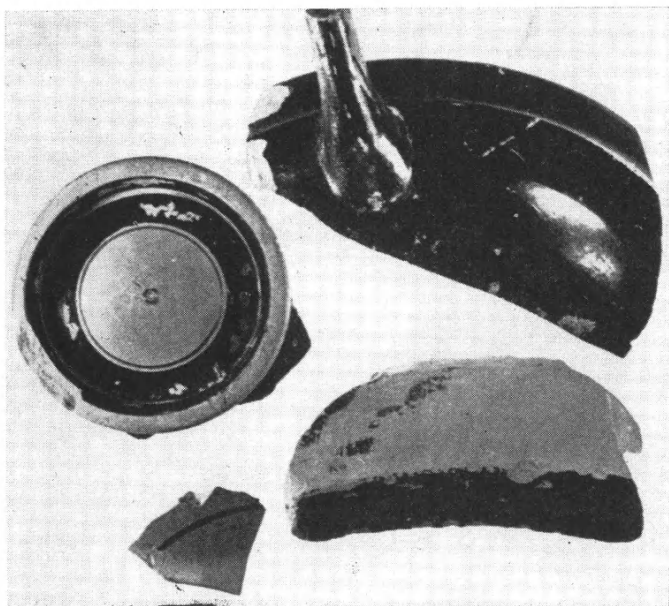
β. Ἀποτμήματα δισκοειδῶν «τραπεζῶν»
καὶ πέλευς.

γ. Μικρὸν χονδροειδὲς ἀγγεῖον τῆς χαλκοκρατίας καὶ
κυλινδρικὸν ἀντικείμενον ἐκ τῆς τομῆς Γ'.

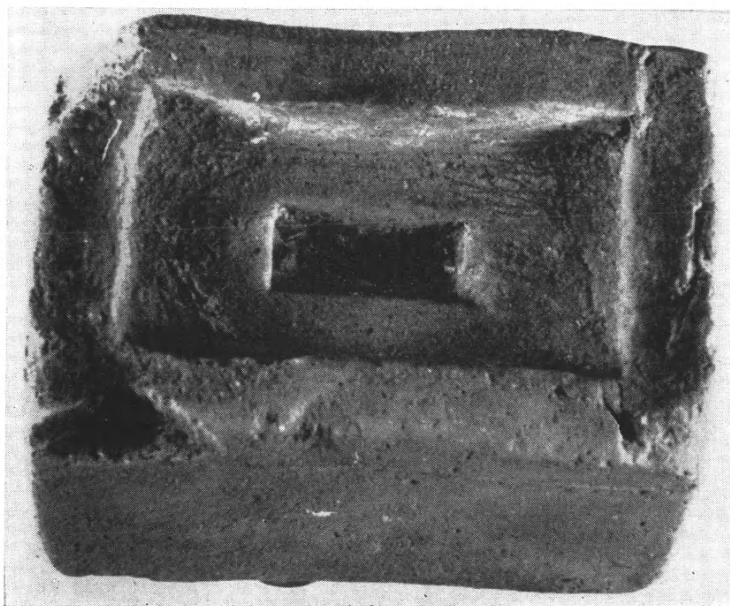
α. Κώθων ἰωνικοῦ ἐργαστηρίου με διακόσμησιν φυλλοστοιχίας
ἐκ τῆς τομῆς Γ'.

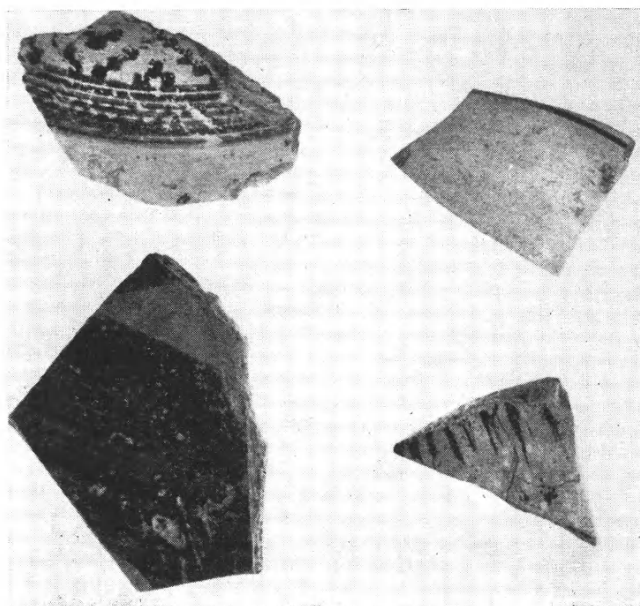
β. Ὕστρακα μελαμβαφῶν ἀττικῶν ἀγγείων.

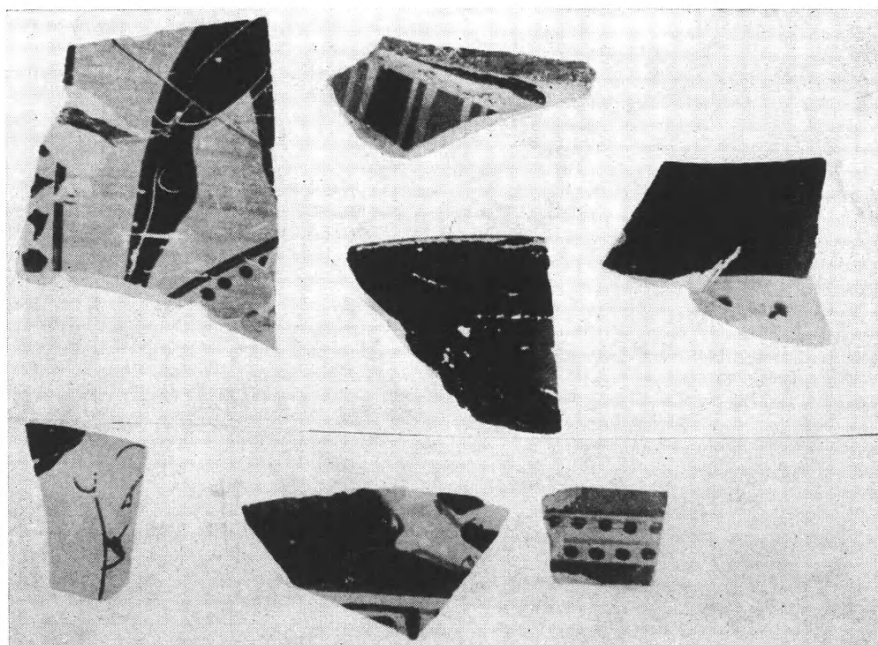
α. Ώστρακα μελανομόρφων καὶ ἐρυθρομόρφων
ἀττικῶν ἀγγείων.

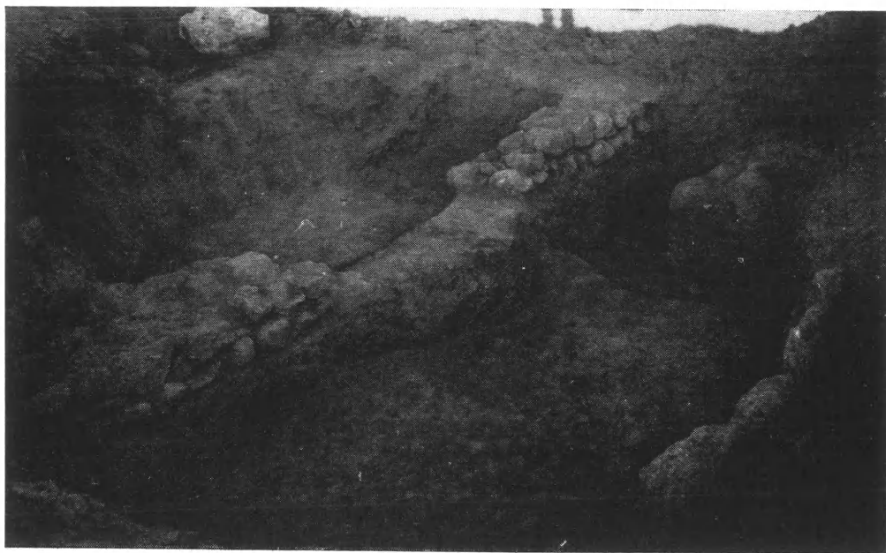
β. Πηλίνη βάσις εἰδωλίου.

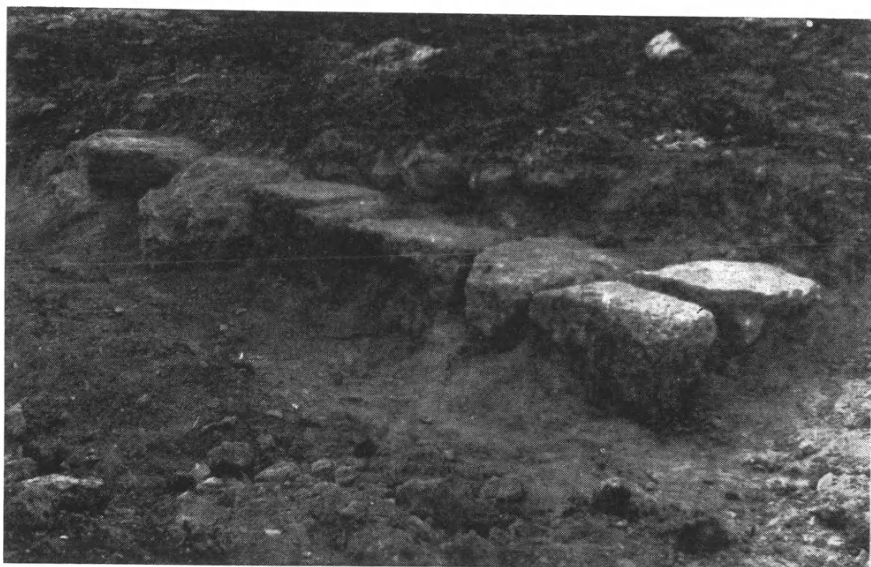
α. *Οστρακα ἀρχαϊκῶν ἀγγείων διαφόρων ἐργαστηρίων ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τῆς τομῆς Δ'.

β. *Οστρακα μελανομόρφων, μελαμβαφῶν καὶ ἐρυθρομόρφων ἀττικῶν ἀγγείων ἐκ τῆς τομῆς Δ'.

α. Θεμέλια τοίχων ἐντὸς τῆς τομῆς Δ' τοῦ λόφου 133.

β. Θεμέλιον τοίχου εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου 133.

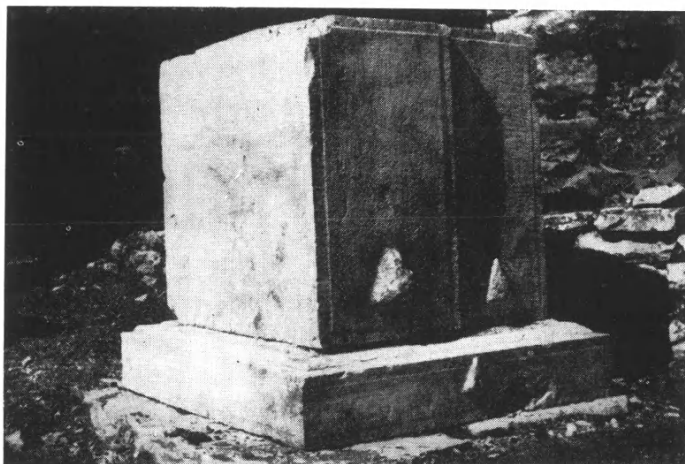
α. Τὰ πρὸ τοῦ βουλευτηρίου καὶ τῆς στοᾶς ἕξ τιμητικά βάθρα 1 - 6
(ἐκ δεξιῶν πρὸς ἀριστερά).

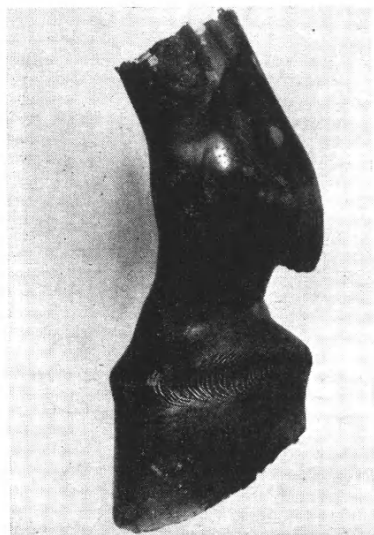
β. Τὰ τιμητικά βάθρα 1, 2, 5 μετὰ τῶν ὀρθοστατῶν, ὁρώμενα ἀπὸ Βορρᾶ.

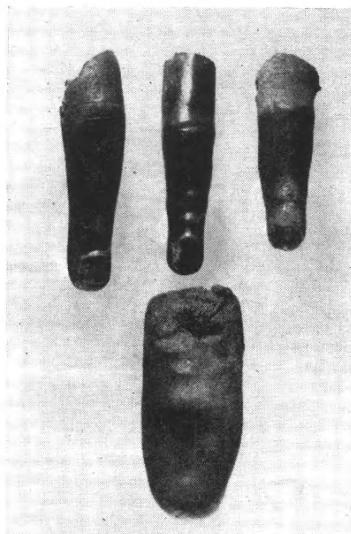
α. Τὰ βάθρα 5 καὶ 2.

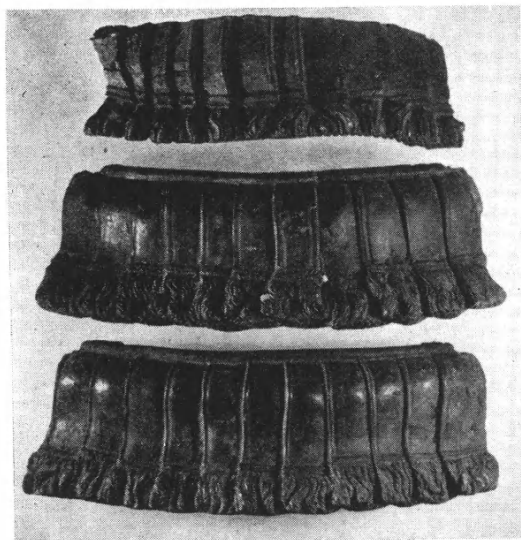
β. Τὸ βάθρον 1 ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ἑδρας τὰ δύο ψηφίσματα.

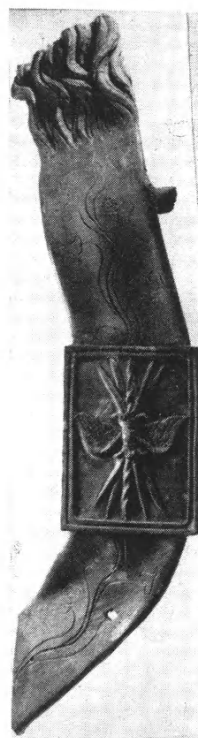
α. Ὁ ἄκρος ἀριστερὸς πούς χαλκοῦ ἵππου (Μουσεῖον Ἰωαννίνων).

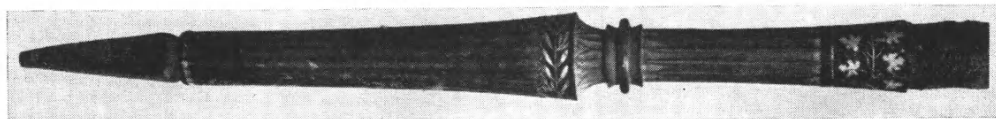
β. Θραύσματα χαλκᾶ: δάκτυλοι χειρὸς καὶ γλῶσσα ἵππου (Μουσεῖον Ἰωαννίνων).

γ. Τὸ κάτω (δερμάτινον) τμήμα θώρακος ἀνδριάντος στρατηγοῦ (Μουσεῖον Ἰωαννίνων).

δ. Τελαμῶν με ἀνάγλυφον διακόσμησιν πτερωτοῦ κεραυνοῦ καὶ ἐγγαράκτον βλαστοῦ καὶ κισσοῦ (Μουσεῖον Ἰωαννίνων).

ε. Χαλκοῦς σαυρωτήρ ἀνδριάντος στρατηγοῦ με ἔνθετον κόσμησιν ἀργύρου (Μουσεῖον Ἰωαννίνων).

α

β

α - β. Ἀετόμορφος λαβὴ χαλκοῦ ξίφους ἀνδριάντος στρατηγοῦ (Μουσεῖον Ἰωαννίνων).

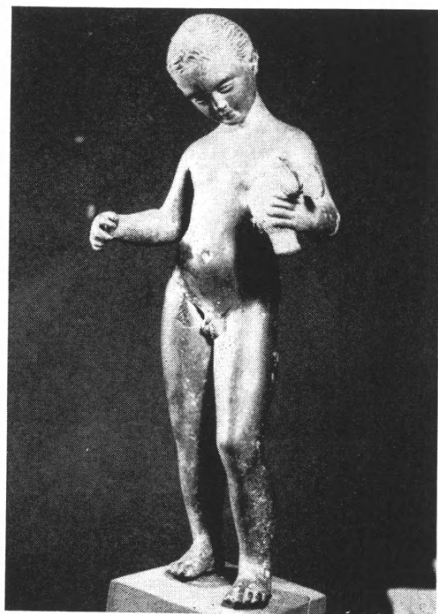

γ

δ

γ - δ. Λεοντόμορφος λαβὴ χαλκοῦ ξίφους ἀνδριάντος. Εἰς τὴν βάσιν ἐγγράρατος πτερωτὸς κεραυνός (Μουσεῖον Ἰωαννίνων).

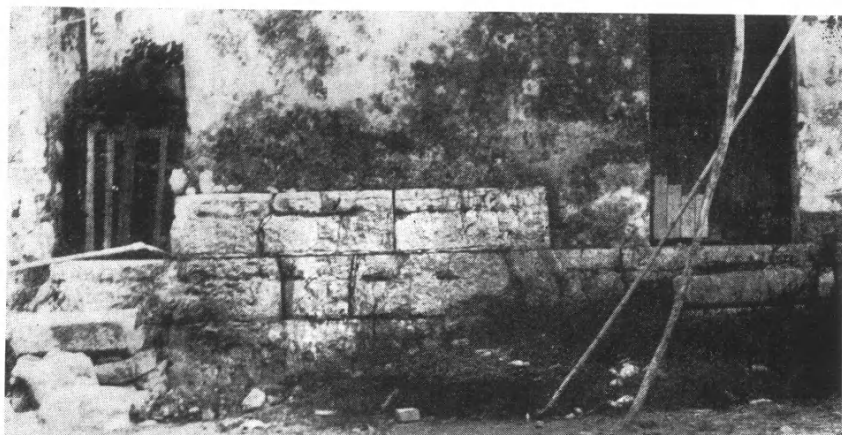

α

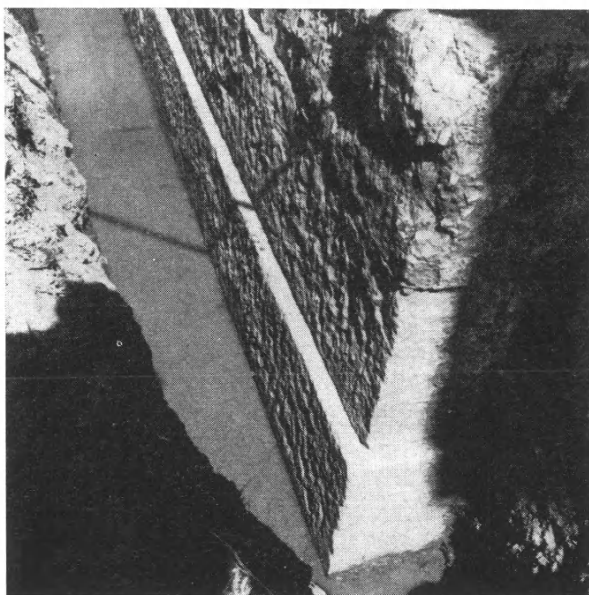

β

α - β. Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον παιδὸς με πτηγόν (Μουσεῖον Ἱωαννίνων).

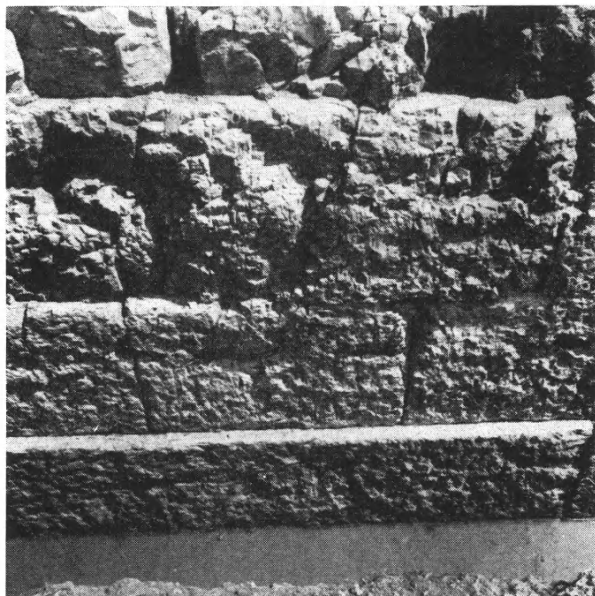
α

β

Πύργος τοῦ λιμένος τοῦ Ἀλκινόου εἰς τὸν Ἅγιον
Ἀθανάσιον Ἀνεμομύλου.

α. Νοτία ὄψις πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς. β. Νοτιοδυτικὴ γωνία κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν.

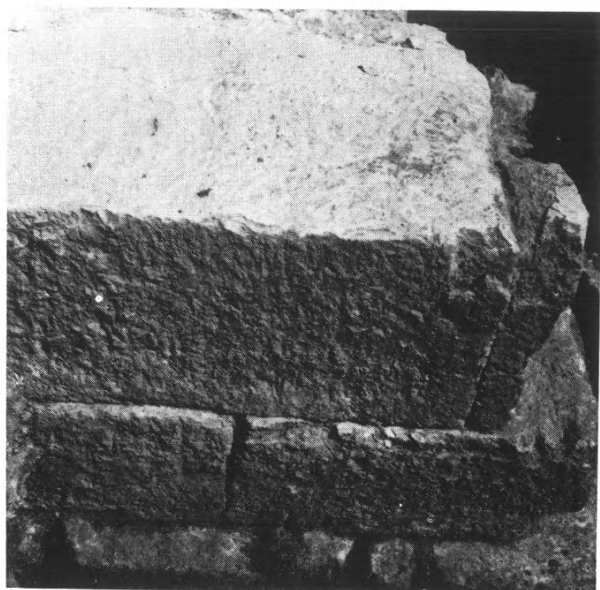
α

β

Πύργος τοῦ λιμένος τοῦ Ἀλκινόου εἰς τὸν Ἅγιον
Ἀθανάσιον Ἀνεμομύλου.

α. Τμῆμα νοτίας ὀψεως. β. Νοτία ὄψις ἀπὸ τῆς ΒΔ. γωνίας.

α

β

Πύργος τοῦ λιμένος τοῦ Ἀλκινόου εἰς τὸν Ἅγιον
Ἀθανάσιον Ἀνεμομύλου.
α. Λιμενοβραχίων ἀπὸ Νότου. β. Λιμενοβραχίων ἀπὸ Βορρᾶ.

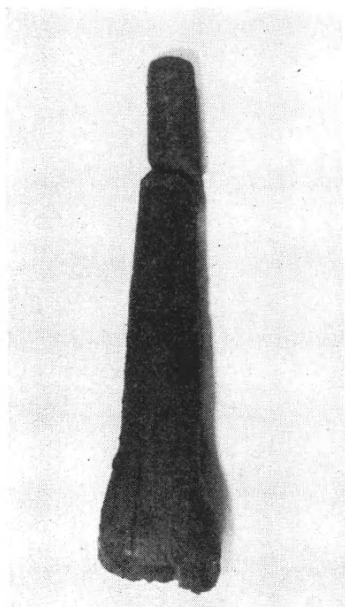
α. Λιμενοβραχίων τοῦ λιμένος τοῦ Ἀλκινόου ἀπὸ Ἀνατολῶν.

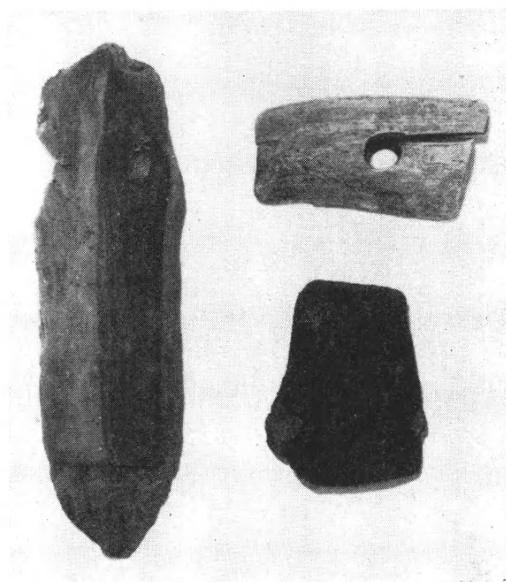
β. Ἅγιος Ἀθανάσιος Ἀνεμομύλου ἀπὸ Δυσμῶν.

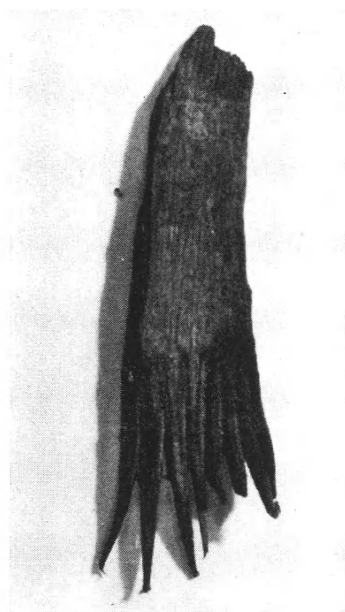
Κεφαλή Ἁγίου Γεωργίου ἐξ εἰκόνης τοῦ ἱ. ναοῦ
Ἁγίου Ἀθανασίου Ἀνεμομύλου.

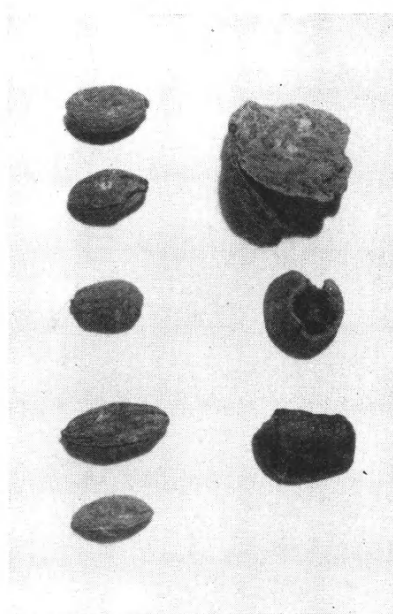
α

β

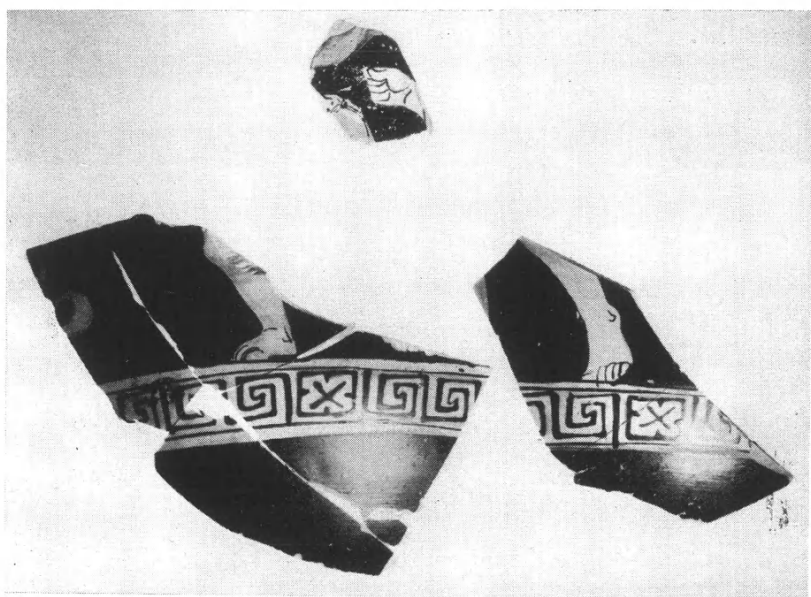

γ

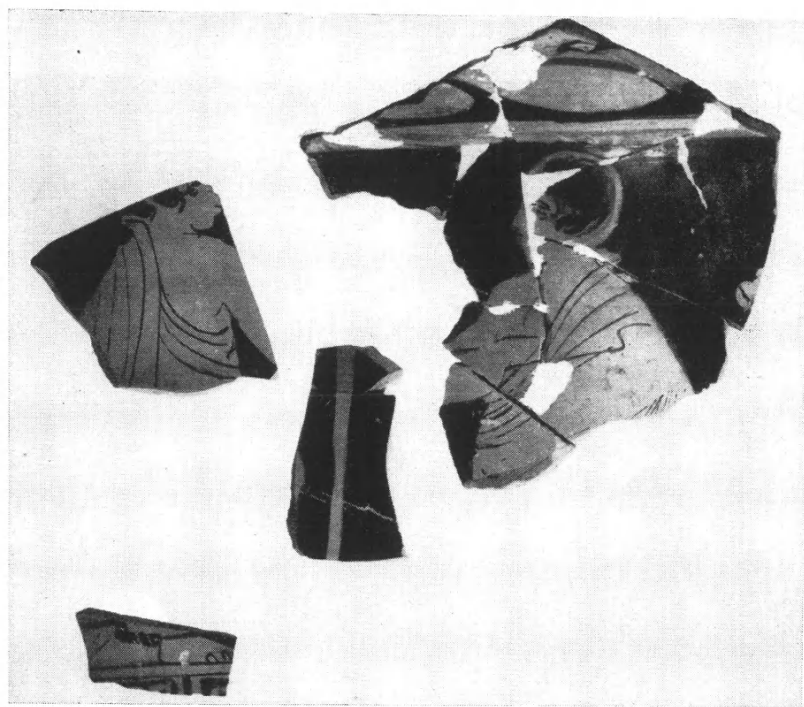

δ

α-δ. Ἀρχαῖα ξύλινα ἀντικείμενα καὶ λείψανα τροχῶν ἐκ τῆς δοκιμῆς εἰς τὸ «στενὸν Τσώρη».

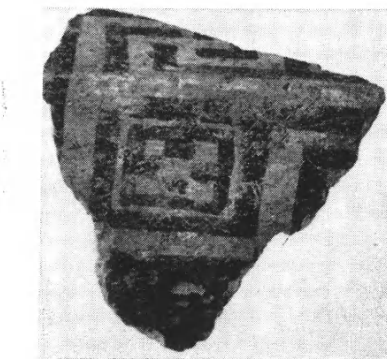
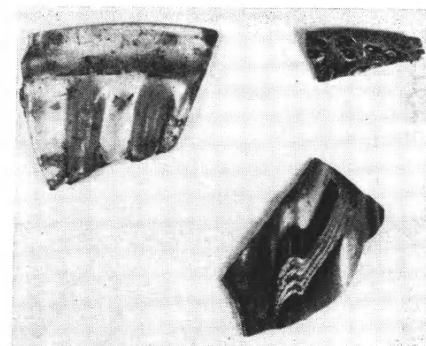
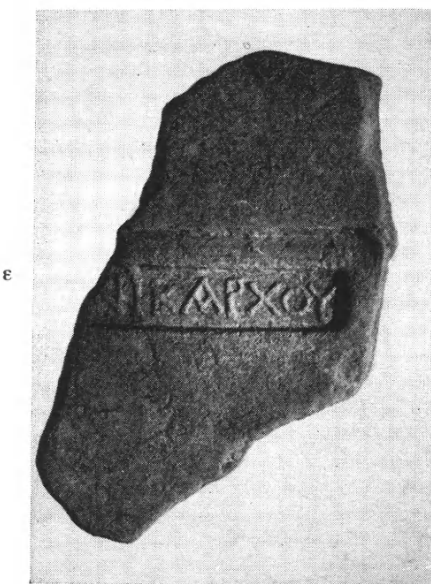
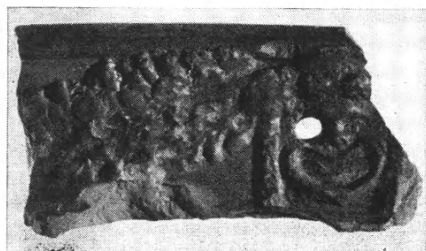
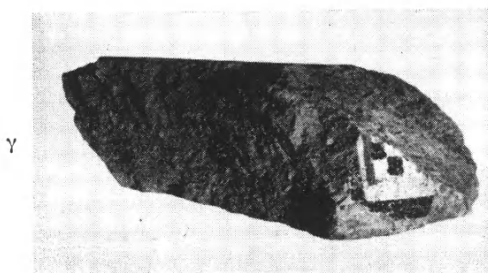
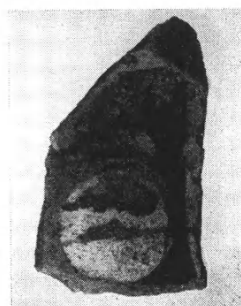
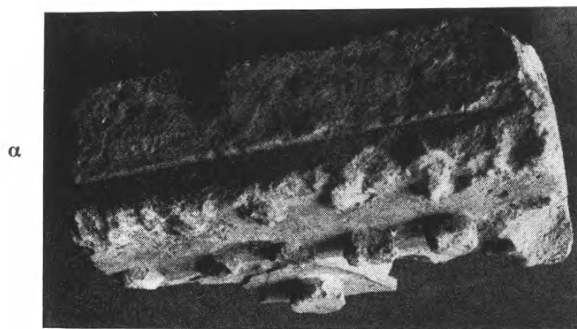

α

β

α - β. Τεμάχια έρυθρομόρφου κρατήρος εύρεθέντα παρά τόν πύργον
του λιμένος του 'Αλκινόου.

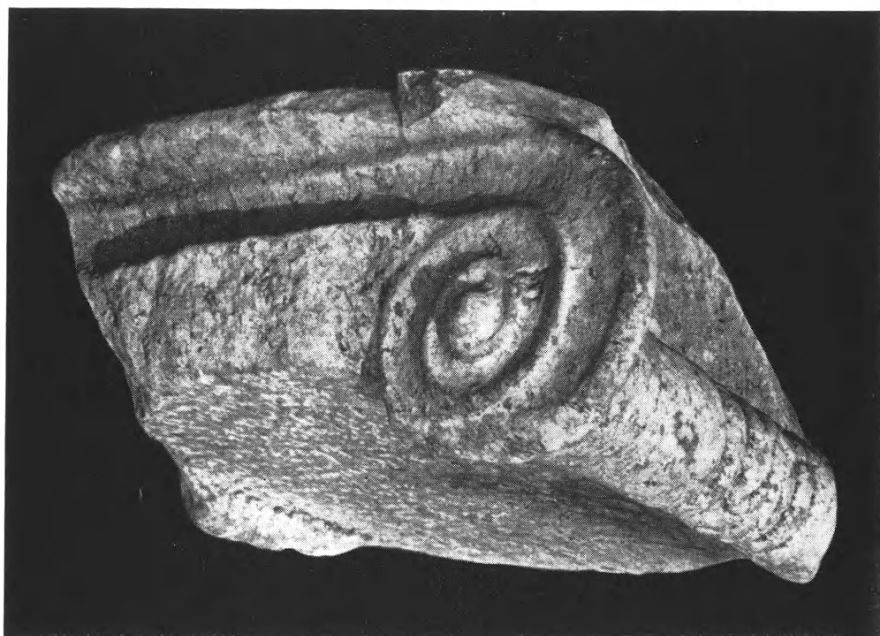
α - η. Διάφορα εὑρήματα ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ «στενοῦ Τσώρη»

α. Ἀποψις τῆς νησίδος Κεφάλου. Εἰς τὸ βάθος τὰ βουνὰ τῆς Ἀκαρνανίας.

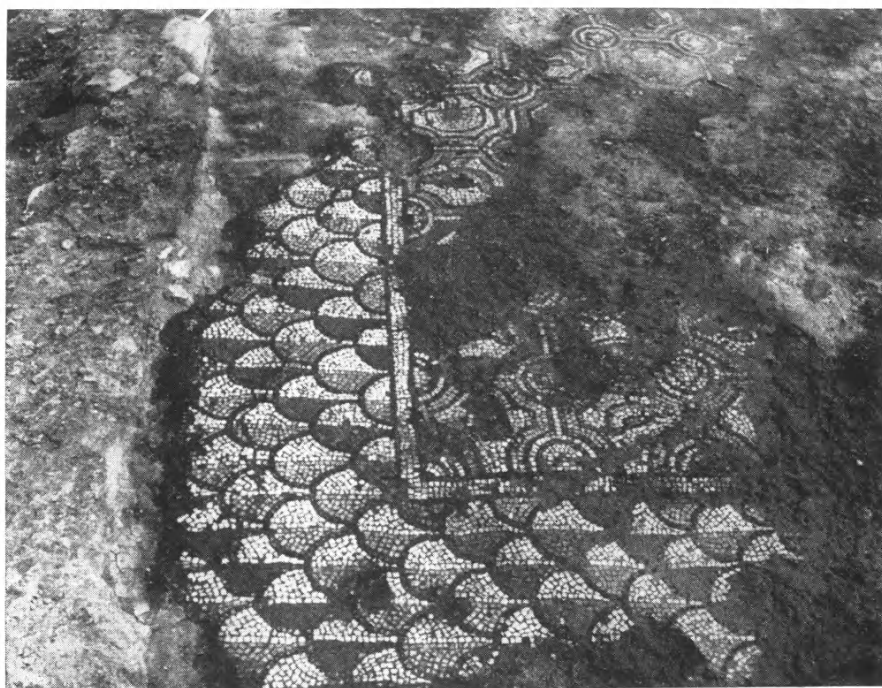
β. Ἡ ἀψὶς τῆς βασιλικῆς πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς.

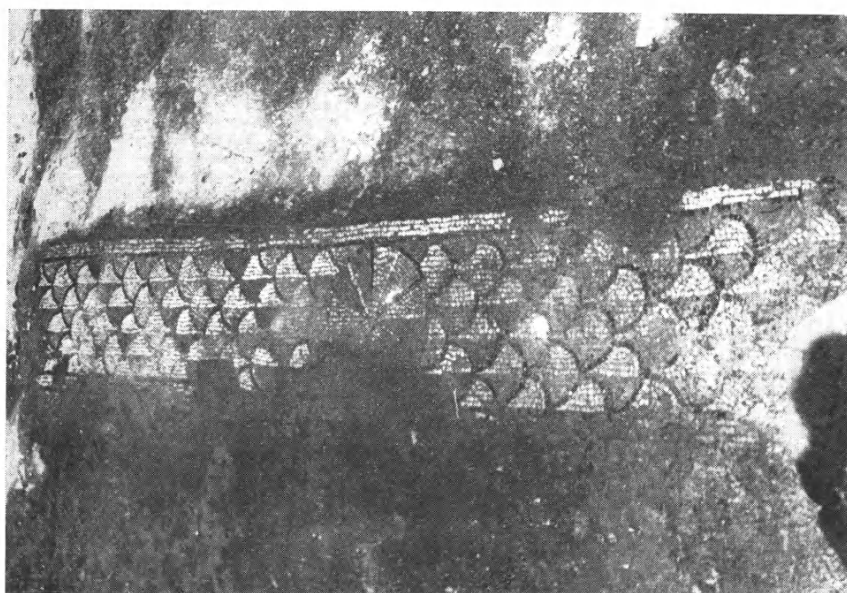
α. Ἴωνικὸν κιονόκρανον εὐρεθὲν ἐπὶ τῆς ἀψίδος.

β. Ἡ κόγχη τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ Ν.

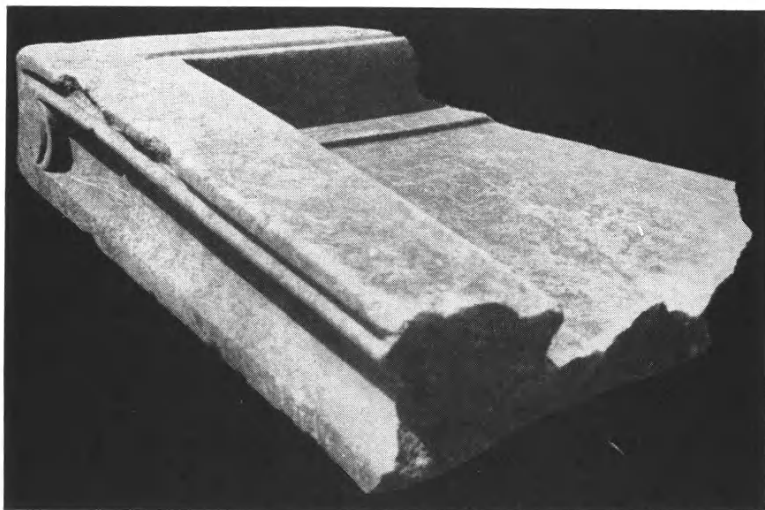
α. Ψηφιδωτὶν δάπεδον τοῦ ἱεροῦ. Λεπτομέρεια.

β. Τὸ πλαίσιον τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ ἱεροῦ. Λεπτομέρεια.

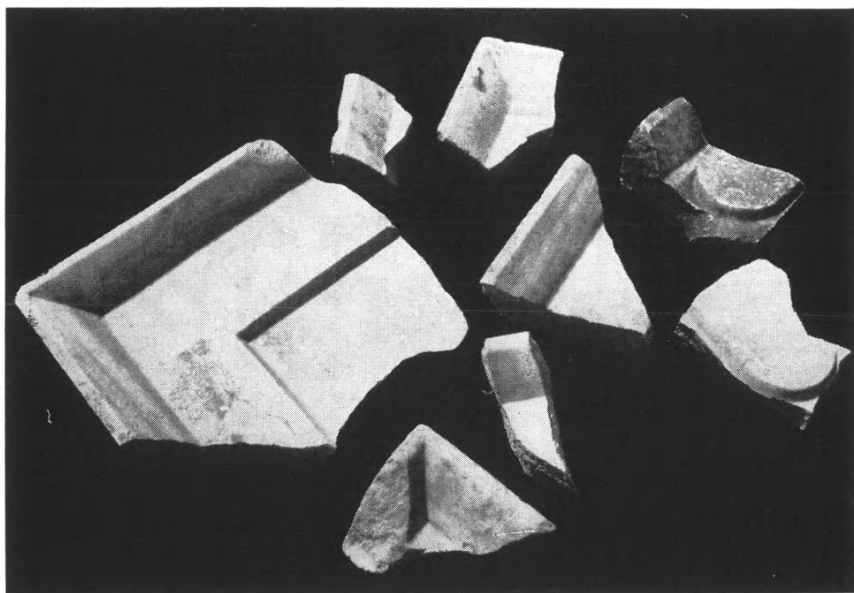
α. Τὸ ἱερόν τῆς βασιλικῆς μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ νεωτέρου ναῖσκου.

β. Τεμάχιον καλυπτηρίου πλακὸς τῆς Ἀγ. Τραπέζης.

α. Βάσις κίονος τοῦ νοτίου στυλοβάτου.

β. Τεμάχια τραπέζης προσφορῶν (·).

Δρομίσκος Γ.

1

2

α₁. Λαβή ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ἐκ τοῦ δομοῖσκου Γ.

α₂. Εἰδώλιον ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ἀπὸ τὴν οἰκίαν τῆς περιοχῆς
τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως.

β. Ἡ ἀνατολικὴ κλιτὺς μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1965.

α. Ὁ ἀνατολικὸς διάδρομος τοῦ ἀνδρὸς ὑπ' ἀριθ. 2.

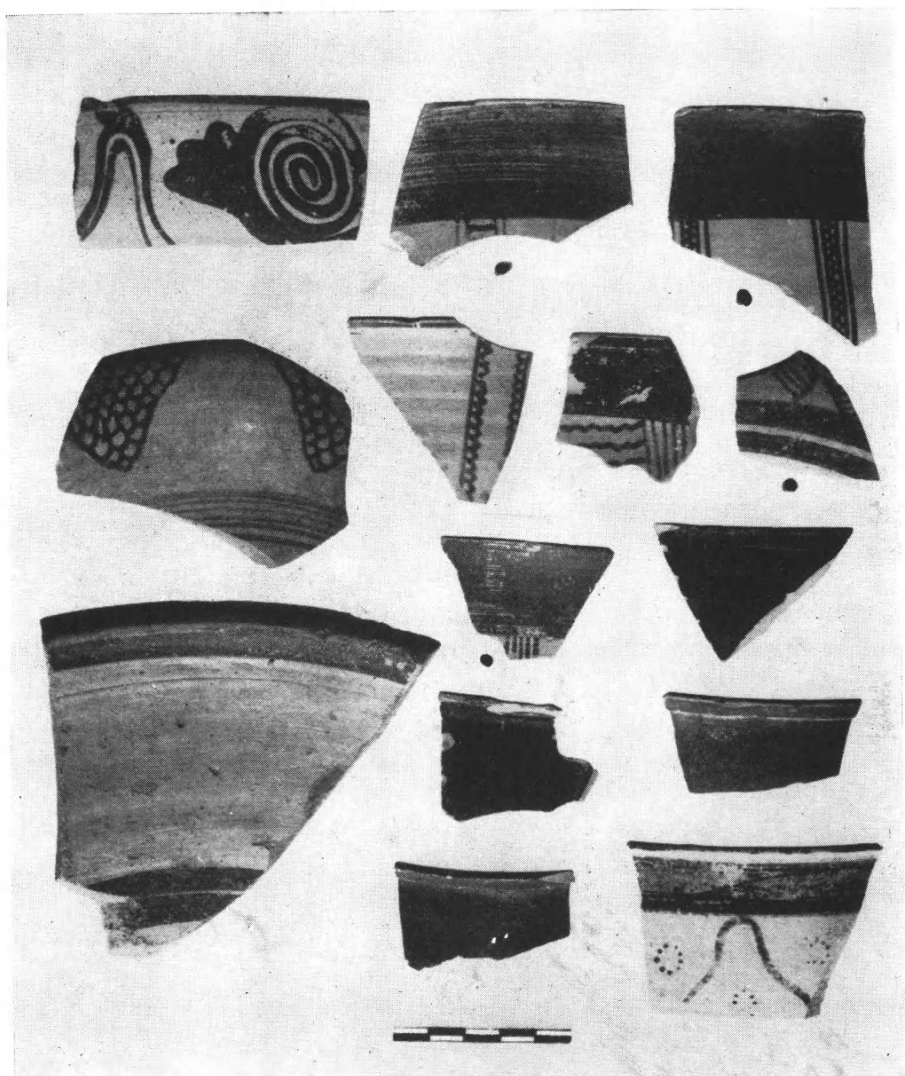
β. Ἀπὸ Βορρᾶ ὕποψις τῆς αὐλῆς ἀριθ. 7,
α δάπεδον τῆς αὐλῆς, β ὑπόνομος, γ φρεατόςχημος πίθος.

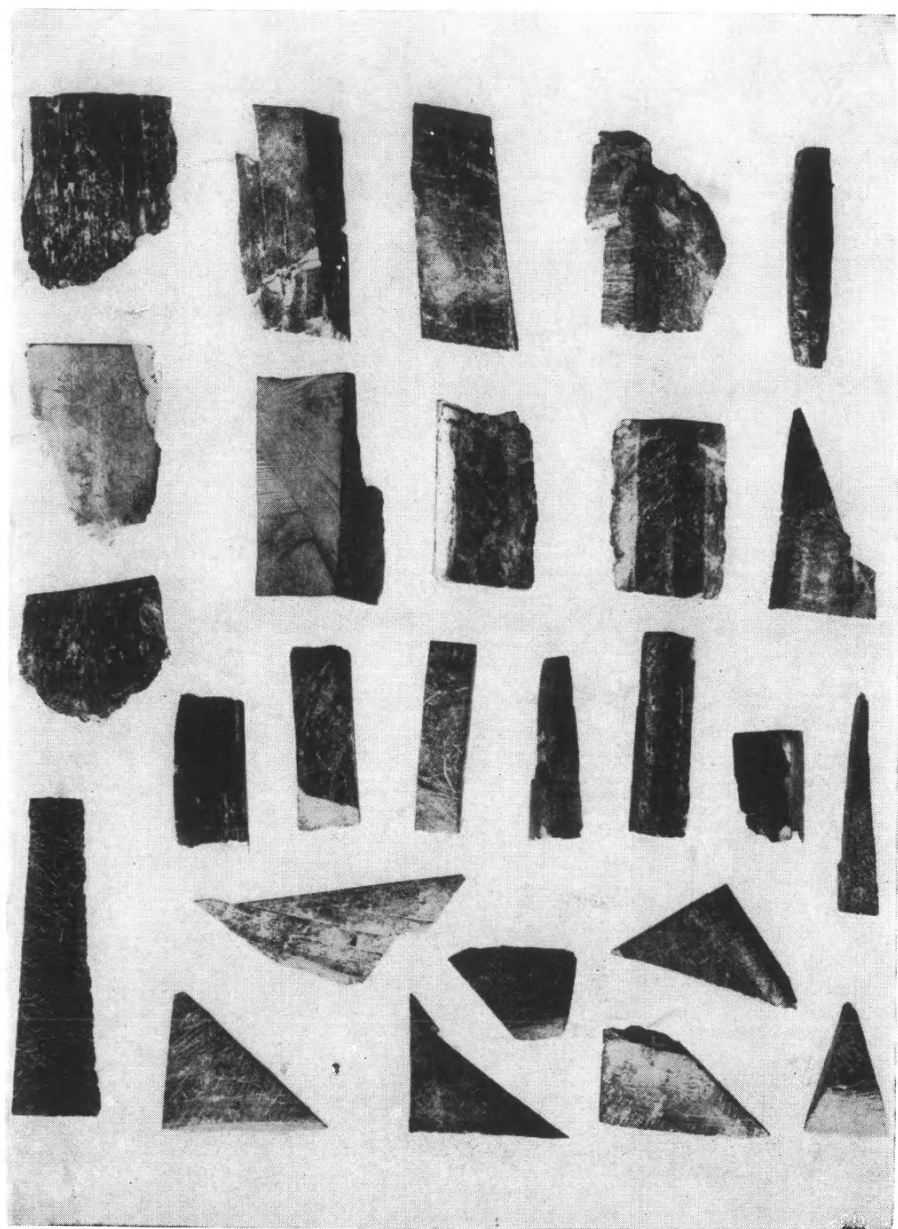
α. Βαθμίδες κλίμακος βορείου άκρου της αύλης.

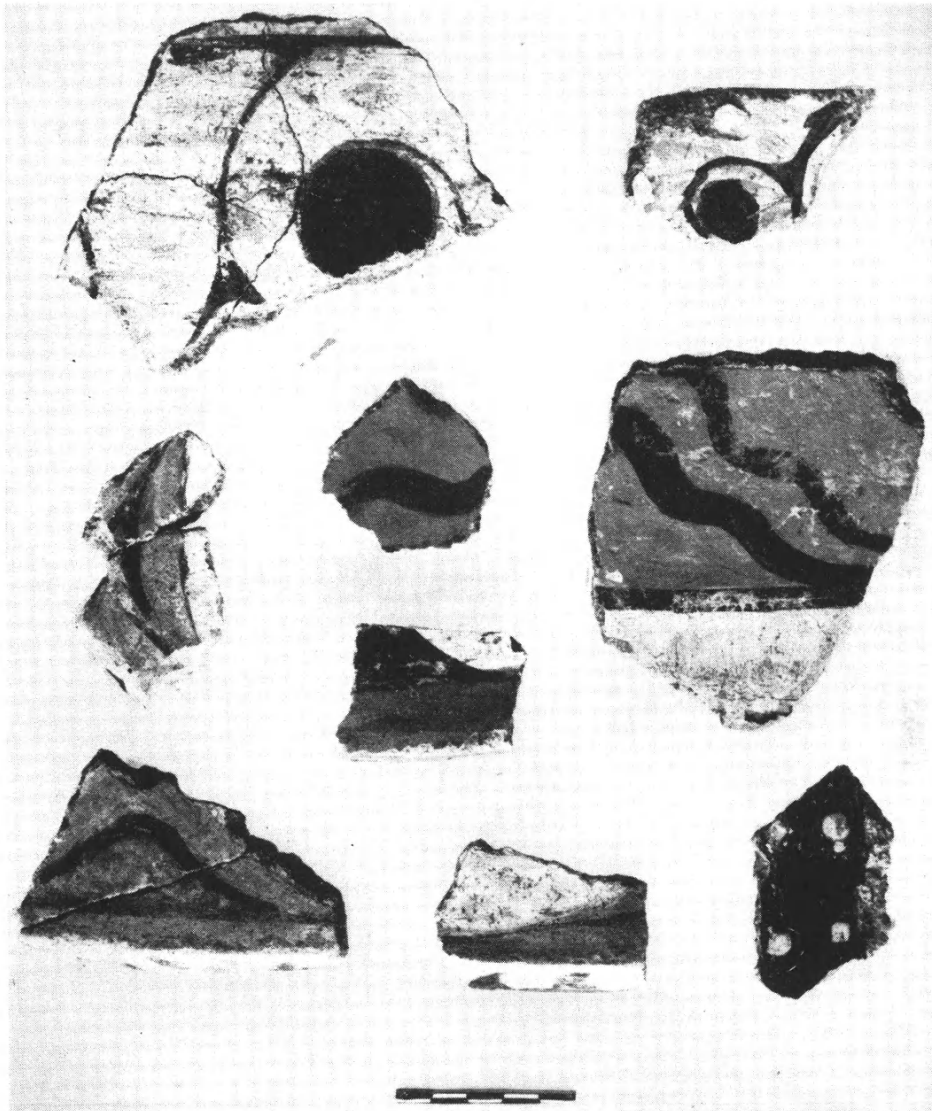
β. Ύπολείμματα δαπέδου εις τόν τοίχον του ύπ' άριθ. 3 δωματίου.

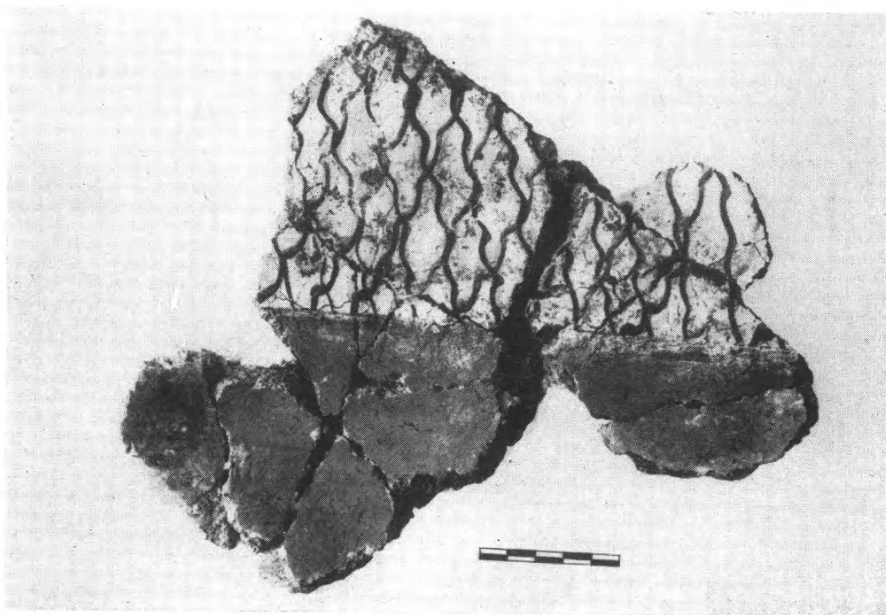
Γραπτά ὄστρακα ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος τοῦ ἀνακτόρου.

Ἀπολείσματα ἐλεφαντοστοῦ ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος.

Τεμάχια τοιχογραφιών και γραπτών τραπεζών προσφορών (τὰ δύο τεμάχια τῆς πρώτης σειρᾶς) ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος.

α. Τμήμα τοιχογραφίας ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος.

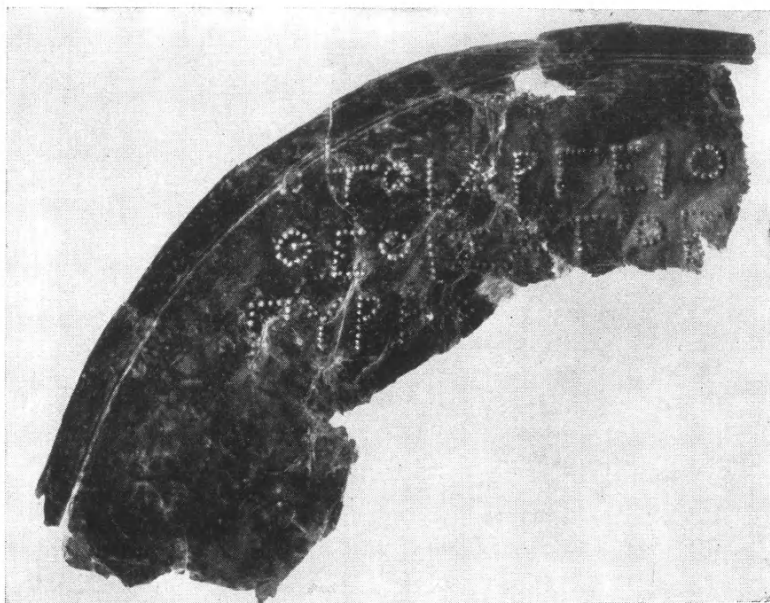
β. Οἰκία τῆς περιοχῆς τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως.

α. Κεντρικόν δωμάτιον τῆς οἰκίας.

β. Ἀγγεῖα ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως.

α. Ἐνεπίγραφον τμήμα ἀσπίδος ἀπὸ τὰ ἀσπροχόματα.

β. Ἐνεπίγραφον κράνος.

α. Ἀποψις τῆς ὀρχήστρας τοῦ θεάτρου τῆς Ἡλίδος ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ κοίλου, ἔνθα ἐμφανῆ τὰ λείψανα λιθίνων βαθμίδων (;).

β. Ἀποψις ἐκ Δ. τοῦ θεάτρου τῆς Ἡλίδος μετὰ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ κοίλου, ἐφ' οὗ τὰ ὑπολείμματα θεμελίων λιθίνων βαθμίδων (;).

α. Ἀποψὶς τῆς σκηνῆς, τῆς ὀρχήστρας καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου τῆς Ἡλίδος.

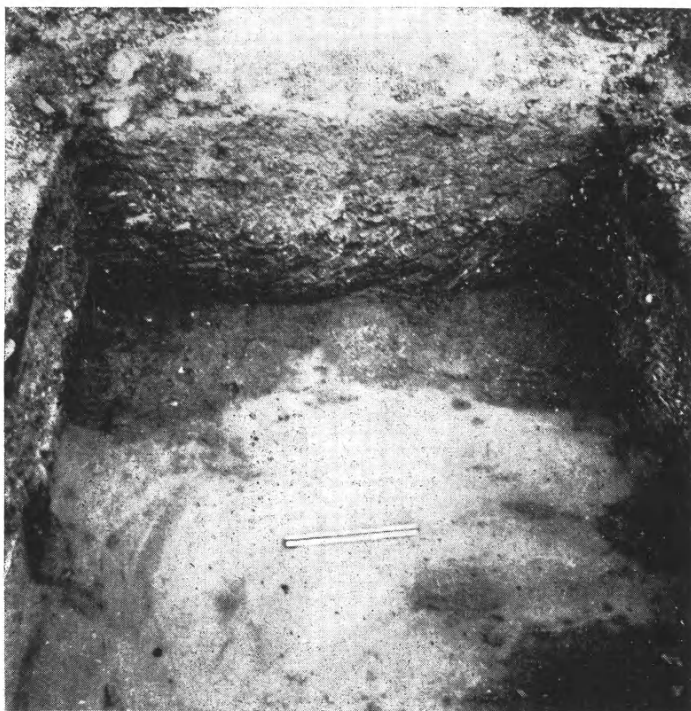

β

γ

β - γ. Κεφαλὰὶ γυναικείων εἰδωλίων ἐκ τοῦ ἀγωγοῦ ὀπισθεν τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τῆς Ἡλίδος.

α. Κάτοψις τομῆς ἀρ. 3 πρὸ τοῦ προσκηνίου τοῦ θεάτρου τῆς Ἡλιδος, ἐφ' ἧς σαφῆ τὰ ἴχνη ἀρχαιοτέρων καταγεχωσμένων τάφρων.

β. Λεπτομέρεια τῆς ἄνω εἰκόνης.

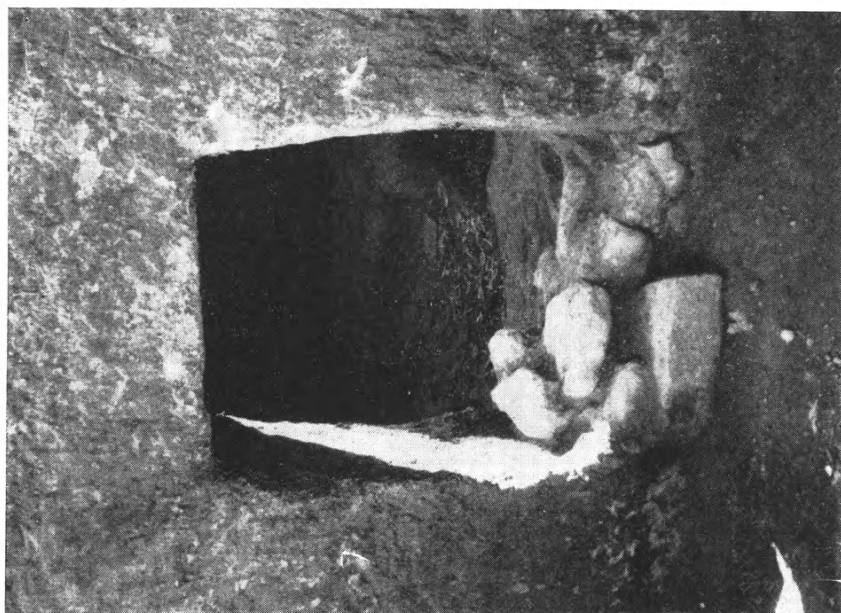
α. Κάτοψις τομῆς ἄρ. 2 πρὸ τοῦ προσκηνίου τοῦ θεάτρου τῆς Ἡλίδος, ἐφ' ἣς σαφῆ τὰ ἔχνη ἀρχαιοτέρων κατακεχωσμένων τάφρων.

β. αβ τεμάχια ἐρυθρομόρφων κρατήρων, ἐκ τῆς τάφρου παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τῆς δυτικῆς παρόδου τοῦ θεάτρου τῆς Ἡλίδος.

β. Κεφαλοβρύσου τάφος 5. Εἴσοδος.

α. Κεφαλοβρύσου τάφος 4. Θύρα.

α. Κεφαλοβρύσου τάφος 1. *Ελάσσων λάκκος και βόθρος.

β. Κεφαλοβρύσου τάφος 6. Εἴσοδος καὶ θάλαμος.

α. Κεφαλοβρύσου κεραμοσκεπής τάφος 1.

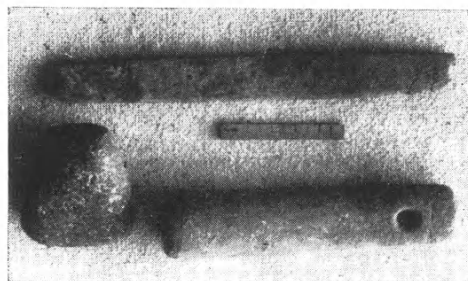
β. Κεφαλοβρύσου «μεταλλουργεῖον».

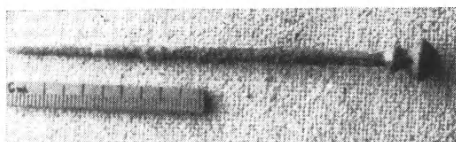
α. Κεφαλοβρύσου τάφος 4. *Ελληνιστικός νεκρός.

β. Κεφαλοβρύσου τάφος 5. Ἀκόναι, χαύλιοι καὶ λίθινος πέλεκυς.

α. Κεφαλοβρύσου τάφος 5. Ἀκόναι
καὶ πέλεκυς.

β. Κεφ. τ. 6. Χαλκῆ περόνη.

γ. Κεφ. Ἑλληνιστικὸς λάκκος. Λύχνος.

δ. Κεφ. τ. 4. Ἑλληνιστικὴ
χύτρα.

ε. Κεφ. Ἑλληνιστικὸς
λάκκος. Ἀγγεῖον.

ζ. Κεφ. τ. 7. Θήλαστρον.

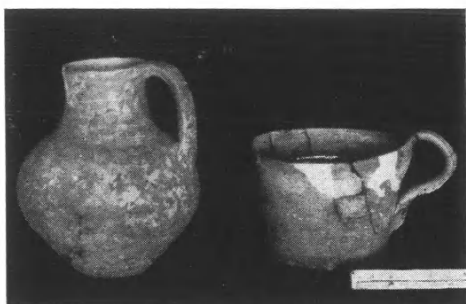
η. Κεφ. Ἑλληνιστικὸς λάκκος. Ἀγγεῖον.

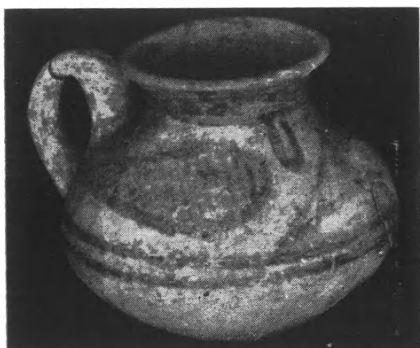
θ. Κεφ. Ἑλληνιστικὸς λάκκος. Ἀγγεῖον.

α. Κεφ. τ. 4. Ἀλάβαστρον.

β. Κεφ. τ. 5. Προχοΐσκη καὶ κύαθος.

γ. Κεφ. τ. 6. Λεβητοκύαθος.

δ. Κεφ. τ. 6. Κύαθος μετὰ «κρόκων».

ε. Κεφ. τ. 6. Ἀλάβαστρον καὶ ἀσκός.

ζ. Κεφ. τ. 6. Δίωτος σκύφος ἐκ τῆς
πρὸ τῆς θύρας θυσίας.

α

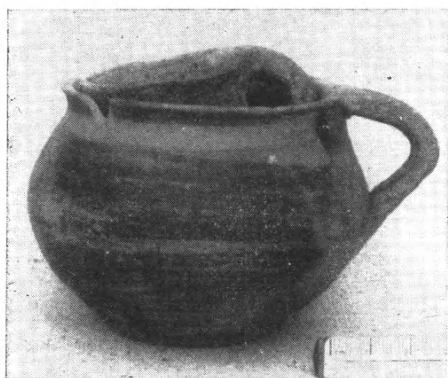
β

γ

δ

ε

ζ

α - ε. Πρωτογεωμετρικά αγγεία εκ θέσεως Ρίζες. ζ. Τεμάχιον του αίχμηρου
πίθου, οὗ ἐντὸς εὐρέθησαν τὰ αγγεία.

α. Περιστεριά, ΝΑ. τομεύς. Μυκηναϊκὸν κτίσμα (κάτω)
καὶ Ρωμαϊκὸν πρόκιον (ἄνω).

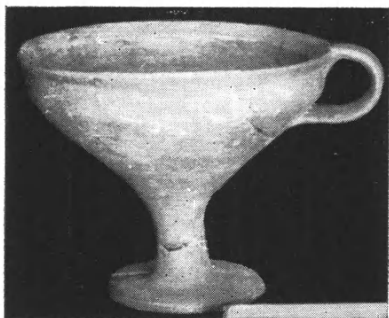
β. Περιστεριά, ΝΑ. τομεύς. Τὸ Δ. δωμάτιον τοῦ πρώτου Ρωμ. κτίσματος.

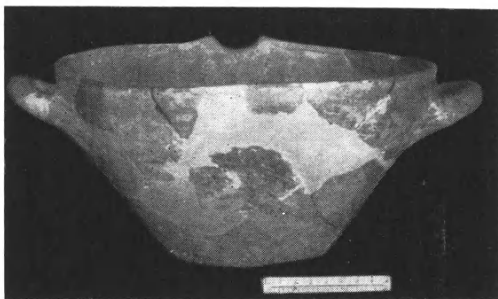
α

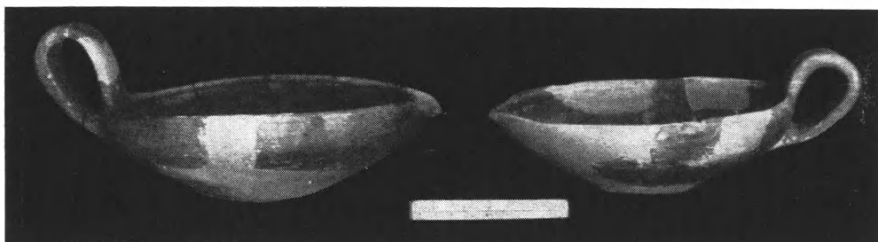
β

γ

δ

ε

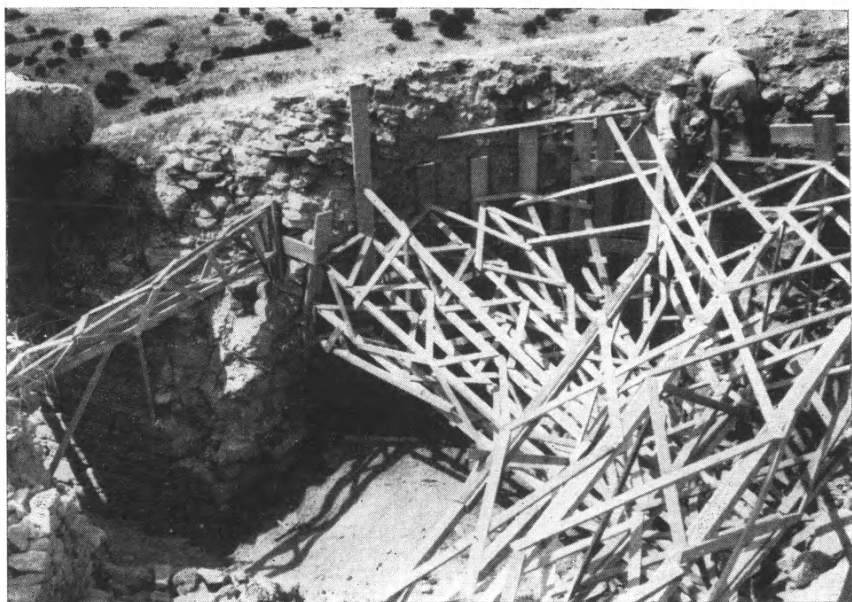

ζ

α - β. Περιστεριά, πήλινα ειδώλια. γ. Κύλιξ ἐκ τοῦ ΝΑ. τομέως.
δ - ζ. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Κύκλου.

α

β

α - β. Περιστεριά, θολωτὸς τάφος 1. *Υποστυλώσεις πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς.

α. Περιστεριά, θ. τ. 1. Κατάστασις τῶν τοιχωμάτων τῆς θόλου (κέντρον) καὶ ἄμεσος ἐπένδυσις τούτων διὰ ξηροτοίχου.

β. Περιστεριά, θ. τ. 1. Τὸ Δυτικὸν τμήμα τῆς θόλου ἀνεσκαμμένον.

α

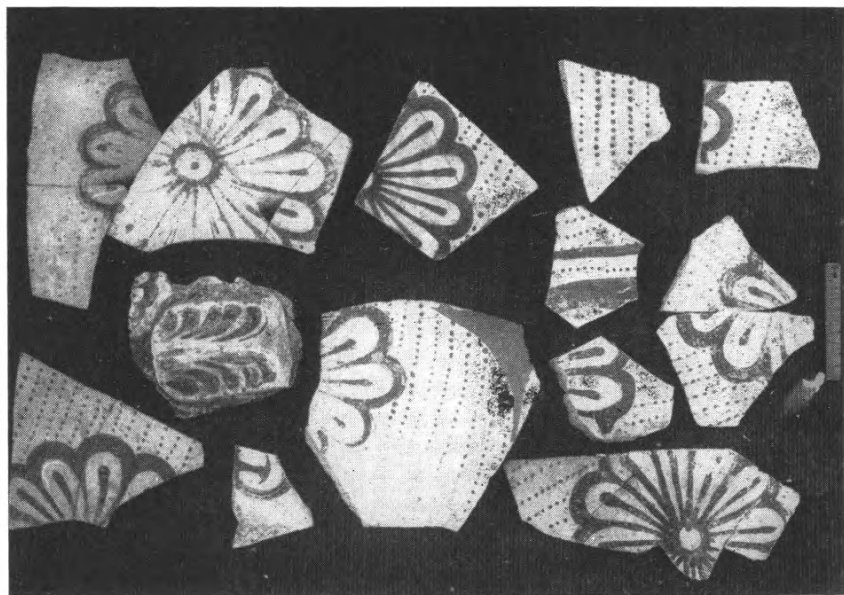

β

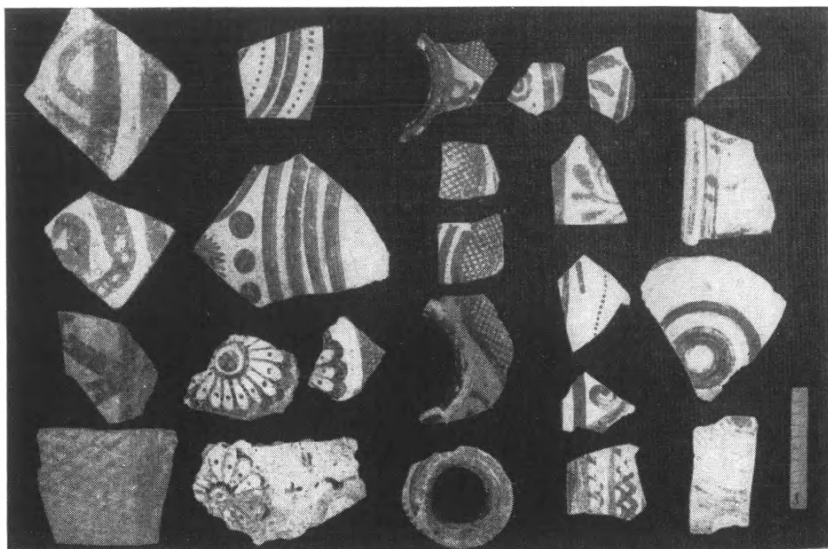
α - β. Περιστεριά, θ. τ. 1. Ύποστυλώσεις της θόλου και της θύρας.

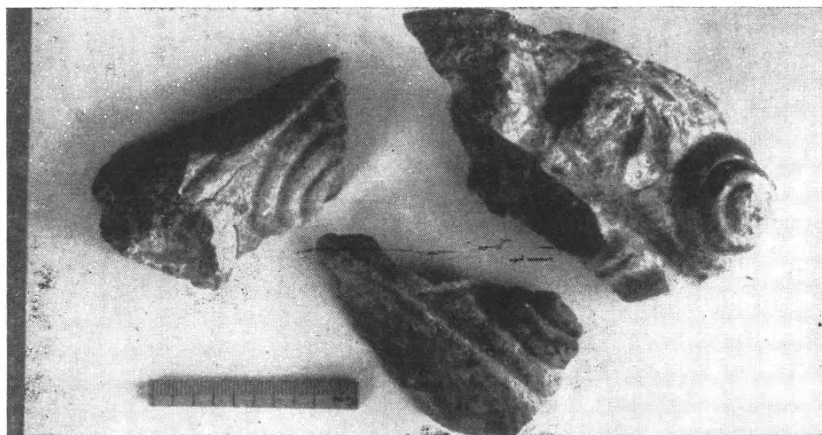
α. Περιστεριά, θ. τ. 2. Ὑποστυλώσεις τῆς θόλου, τῆς θύρας καὶ τοῦ δρόμου.

β. Περιστεριά, θ. τ. 1. Ὅστρακα ἐκ τῶν κατωτάτων στρωμάτων τῆς θόλου.

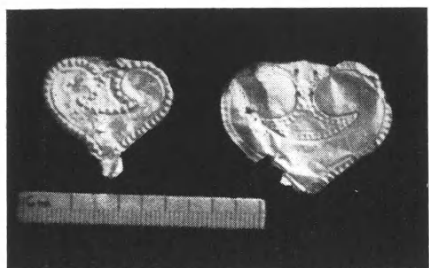
α. Περιστεριά, θ. τ. 1. *Οστρακα ἐκ τῶν κατωτάτων στρωμάτων τῆς θόλου.

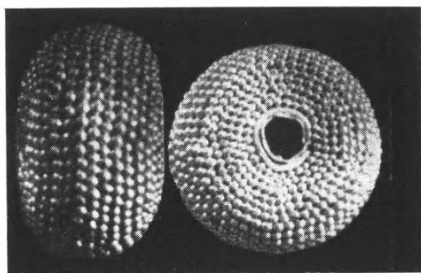
β. Περιστεριά, θ. τ. 1. Τεμάχια Μυκηναϊκοῦ λύχνου ἐκ μέλανος λίθου.

γ. Περιστεριά, θ. τ. 1. Χρυσῇ ἐπένδυσις σκεύους.

α

β

γ

δ

ε

ζ

Περισστεριά, θ. τ. 1 : α - β. Χρυσὰ Μυκηναϊκά. γ - ζ. Ἑλληνιστικὰ ἀγγεῖα
ἐκ τοῦ στρώματος θυσιῶν.

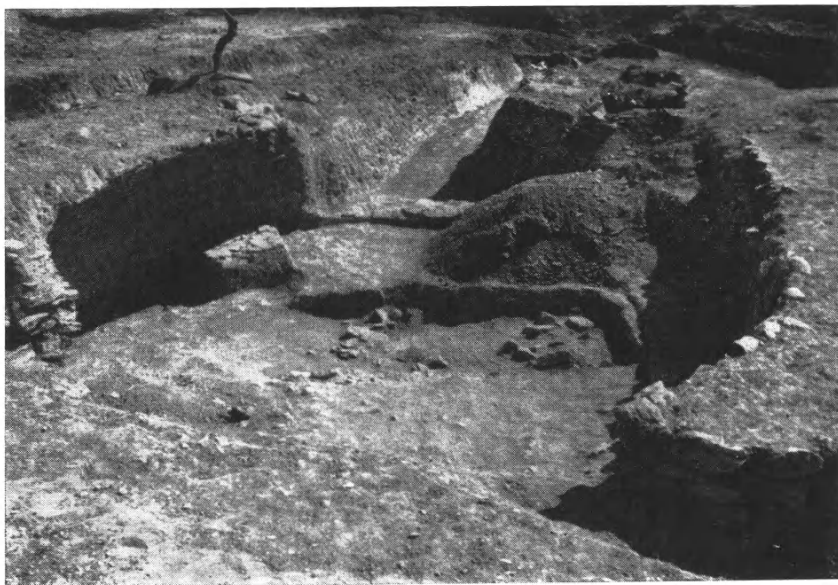

α

β

α - β. Περιστεριά, ὁ Κύκλος ἐκ Νότου (α) καὶ Ἀνατολῶν (β).

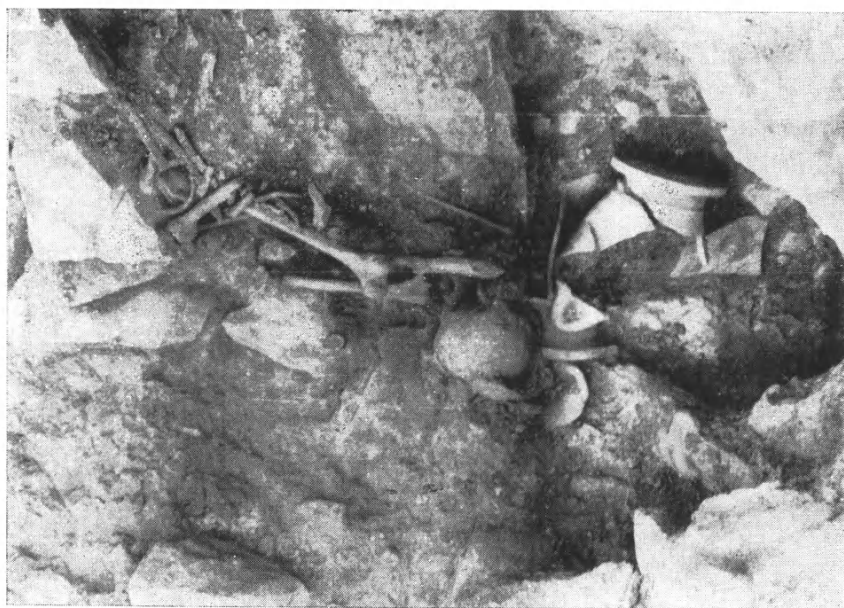
α. Περιστεριά, θ. τ. 3 ἐκ Β. Δεξιὰ, τὸ ἄκρον τοῦ «Κύκλου».
Μέσον, οἱ πρῶτοι λίθοι τῆς ἐπιχώσεως τοῦ λάκκου.

β. Ὁ λάκκος μετὰ τῶν χρυσῶν εὐρημάτων (κάτω ἄρ.).

α. Περιστεριά, λάκκος. Τὰ χρυσᾶ εὐρήματα.

β. Περιστεριά, θ. τ. β. Σκελετὸς ἐν ἀνακομιδῇ καὶ πιθαμφορεὺς ἐντὸς τοῦ ξηροτοίχου τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ λάκκου.

β

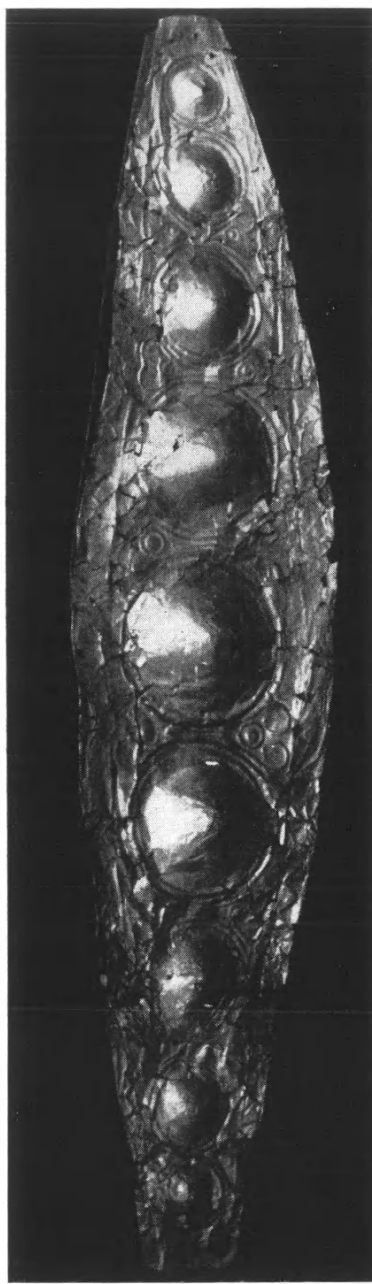

α

α - β. Περιστεριά, λάκκος. Πιθαμορεὺς καὶ ραδινὸς ἀμορεὺς.

α

β

α - β. Περιστεριά, λάγκος. Τὸ χρυσοῦν διάδημα ὡς εὐρέθη καὶ ὡς ἀποκατεστάθη.

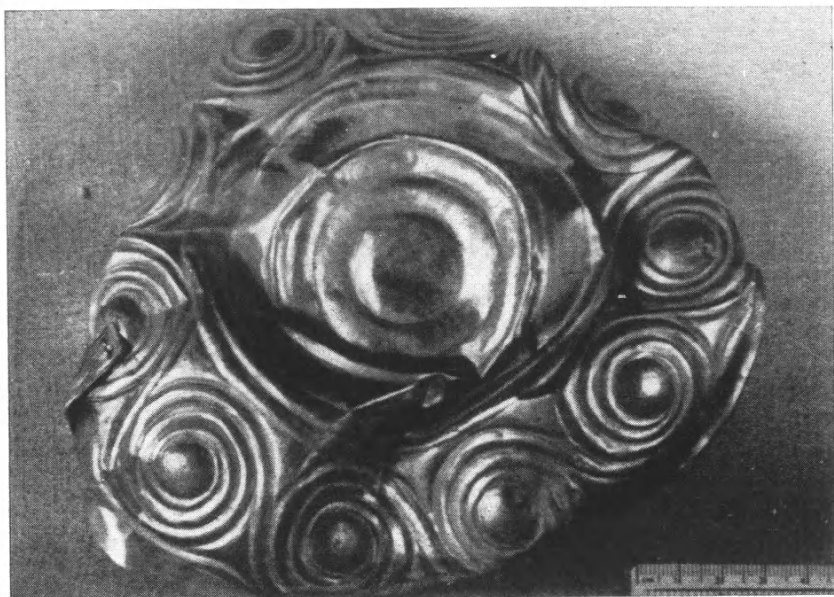

α

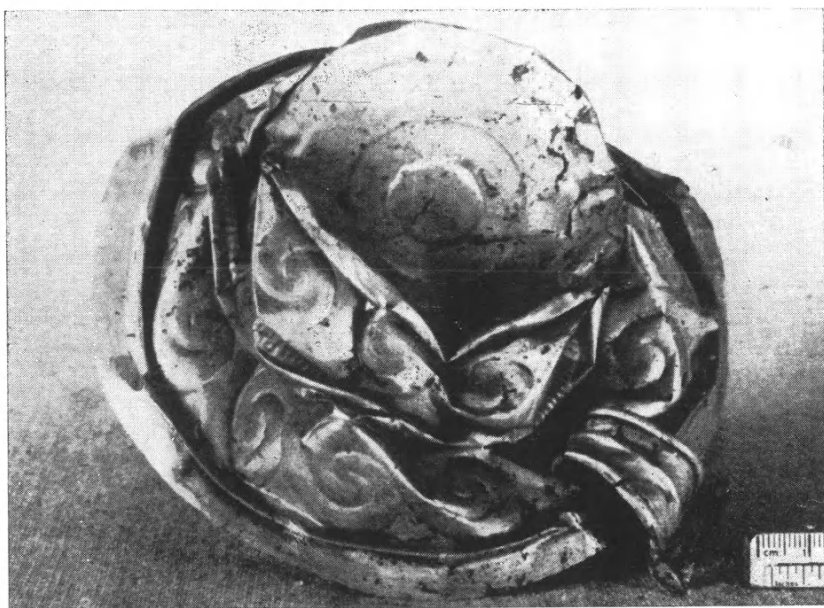

β

α - β. Περιστεριά, λάγκκος. Χρυσούν κύπελλον 2 ως εύρέθη.

α

β

α - β. Περιστεριά, λάκκος. Χρυσᾶ κύπελλα 1 (ἄνω) καὶ 3 (κάτω) ὡς εὐρέθησαν.

α

β

α - β. Περιστεριά, λάγκος. Χρυσούν κύπελλον 1.

α

β

α - β. Περιστεριά, λάκκος. Χρυσούν κύπελλον 2.

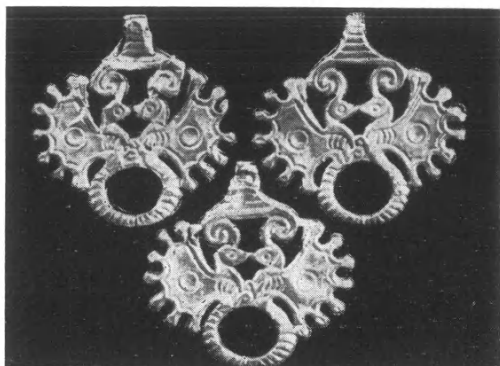

α

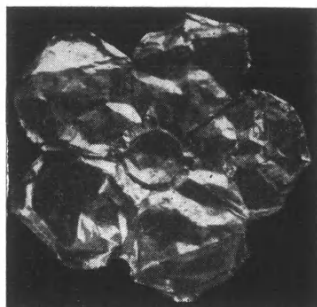

β

α - β. Περιστεριά, λάγκκος. Χρυσούν κύπελλον 3.

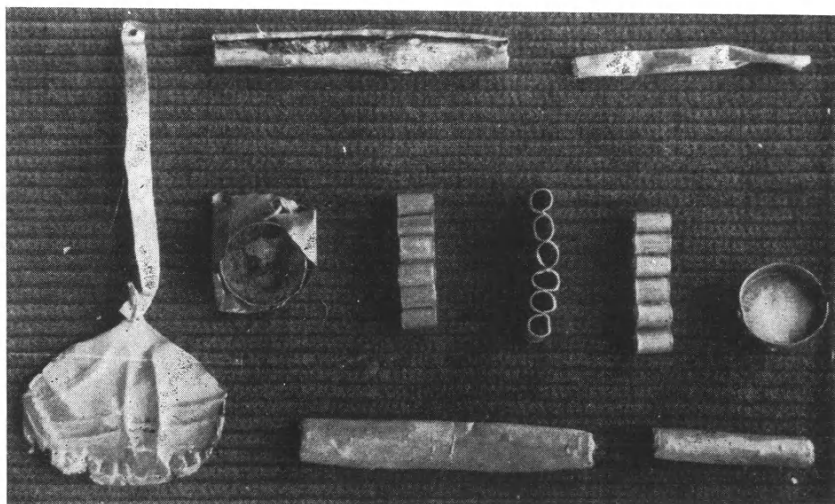
α

β

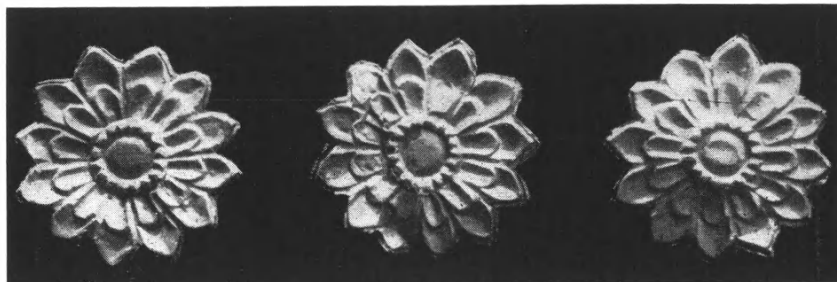

γ

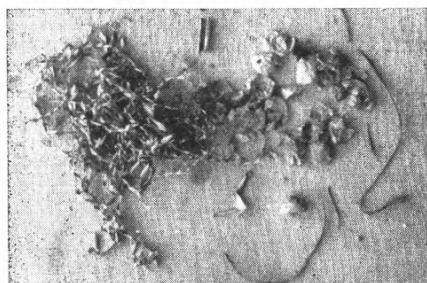

δ

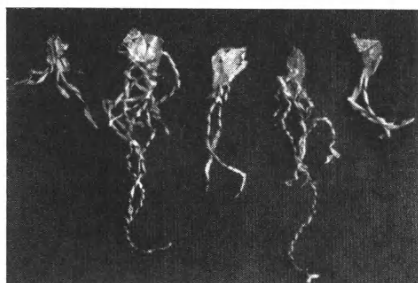
α - δ. Περιστεριά, λάγκος. Χρυσᾶ ἀντιζείμενα.

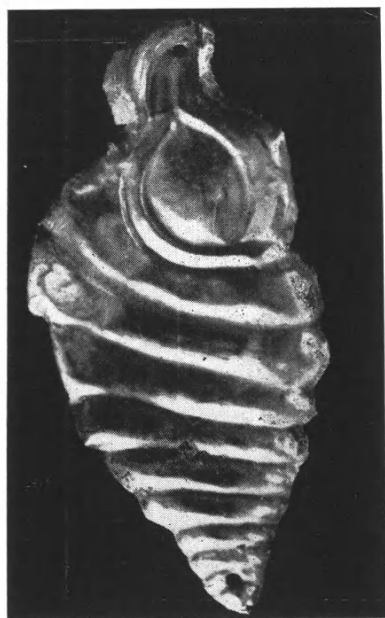
α

β

γ

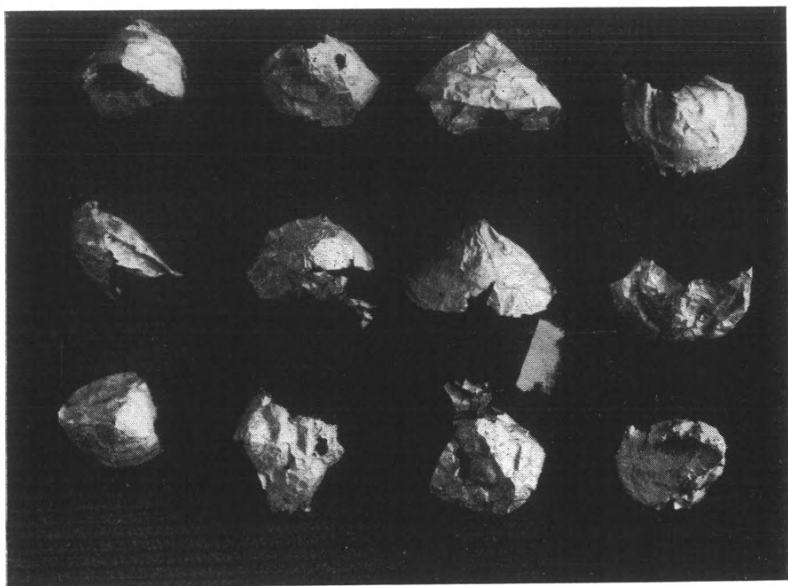

δ

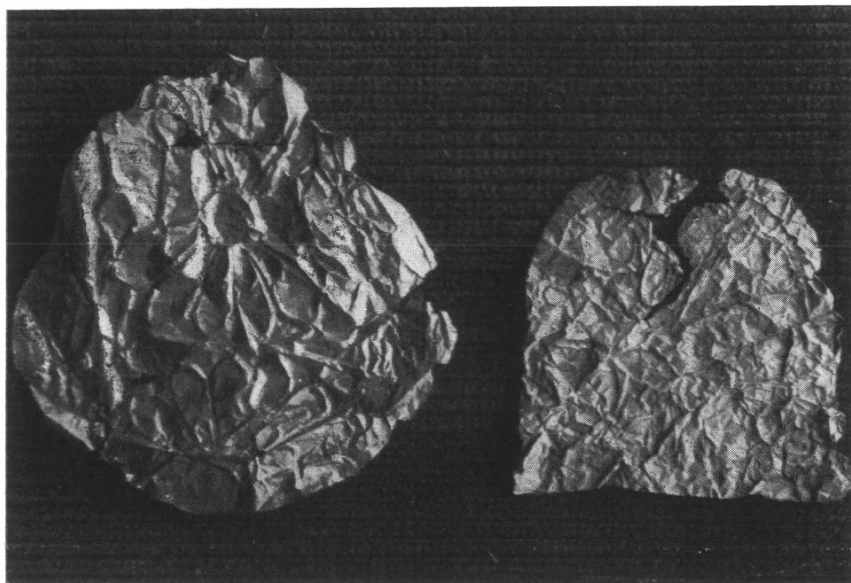

ε

α - ε. Περιστεριά, λάκκος. Χρυσά αντίκείμενα.

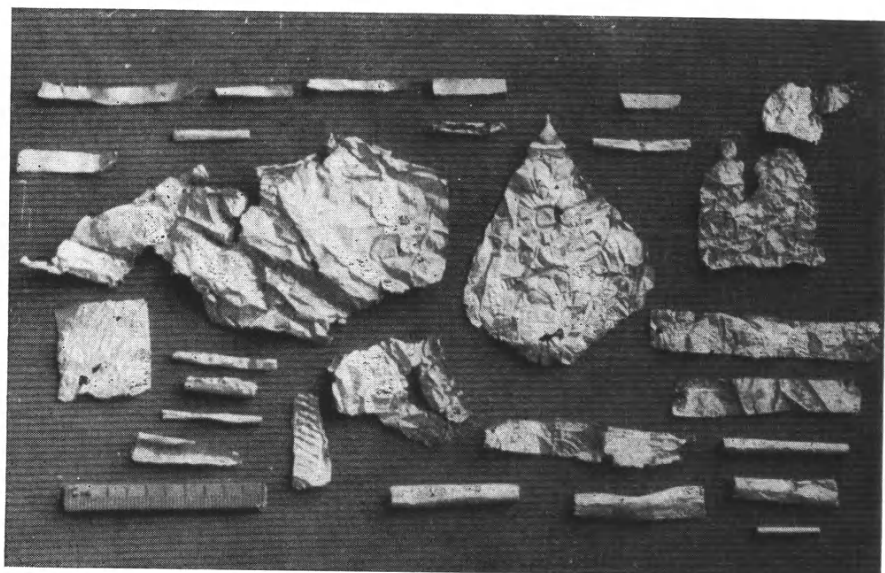

α

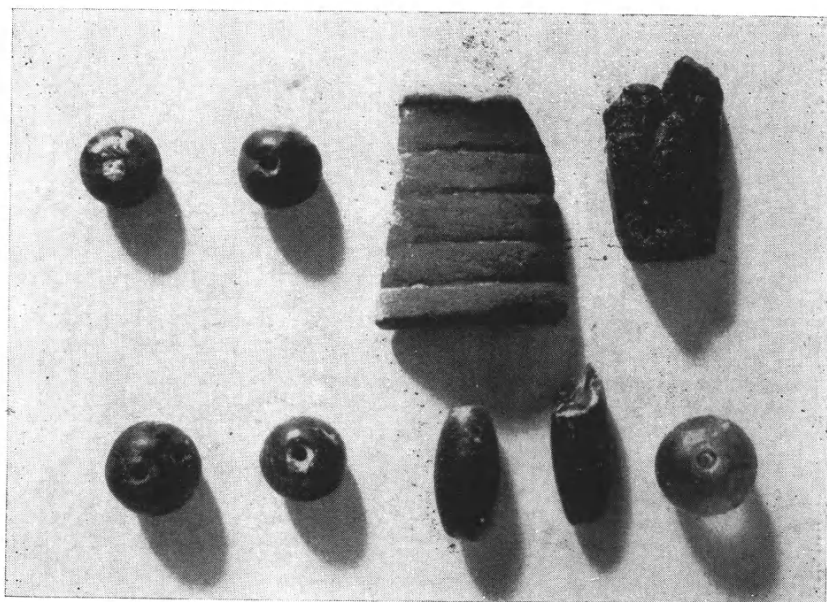

β

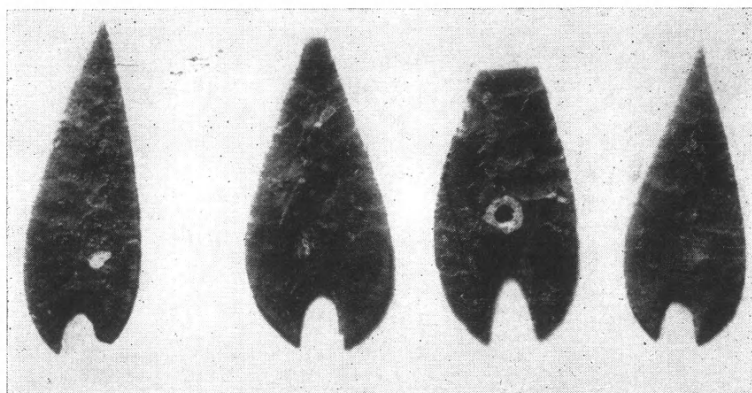
α - β. Περιστεριά, λάκκος. Χρυσά αντίκείμενα.

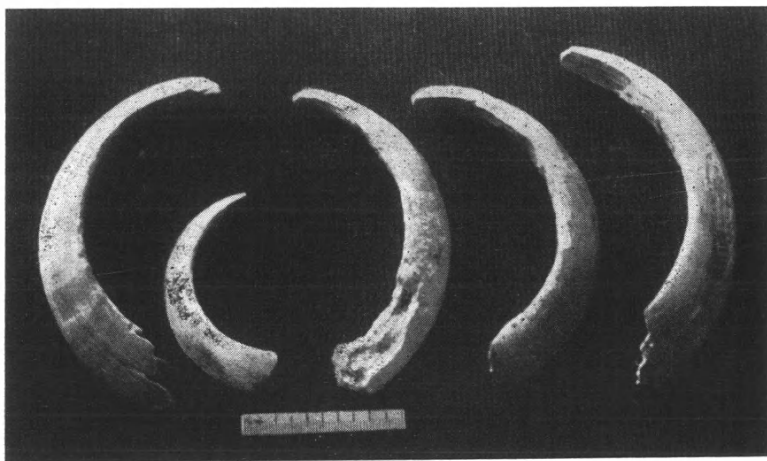
α. Περιστεριά, λάκκος. Χρυσᾶ ἀντικείμενα.

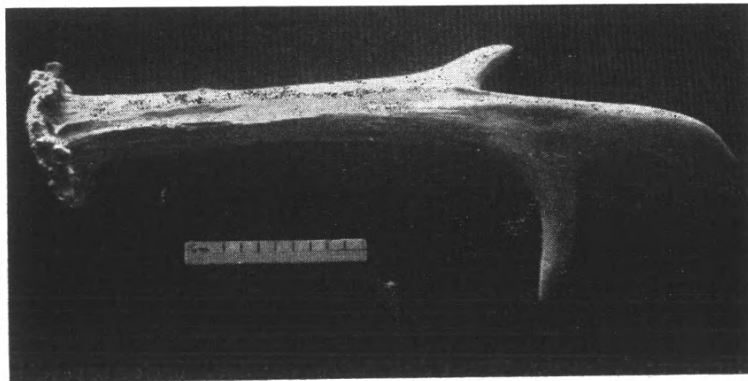
β. Περιστεριά, λάκκος. Ψῆφοι ἀμεθύστου, σαρδίου, ὀρείας κρυστάλλου καὶ ἡλέκτρου. Λίθινον ἀντικείμενον.

α. Περιστεριά, λάκκος. Βέλη ἐκ πυρίτου.

β. Κεφαλοβρύσου τ. 5. Χαύλιοι.

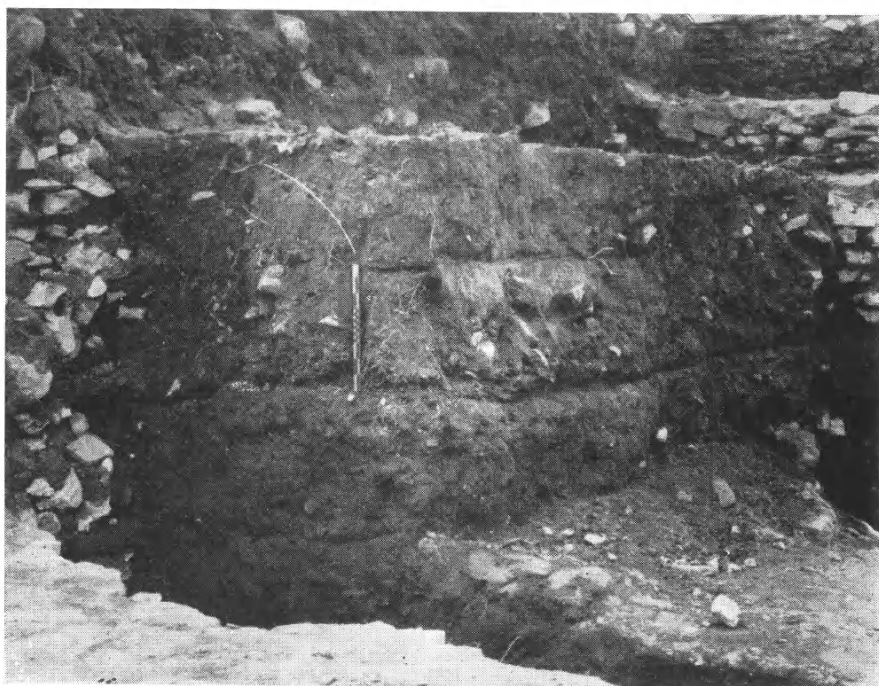
γ. Περιστεριά, θ. τ. 1. Κέρας ἐλάφου (*Ελληνιστικὸν στερῶμα θυσιαῶν).

α. Ὁ ἀνασκαφεὺς χώρος εἰς τὸν τομέα παρὰ τὴν Μέσσην Πύλιν.
Γενικὴ ἄποψις ἀπὸ Νότου.

β. Ἀποχετευτικὸς ἀγωγὸς εἰς τὴν Μέσσην Πύλιν.

α. Στρωματογραφία εις τὸν ἀνασκαφικὸν τομέα παρὰ τὴν Μέσσην Πύλην.
Τὰ δύο ἀνώτερα στρώματα ΥΕ.

β. Ὁ ἀνασκαφεὶς χώρος εις τὸν τομέα παρὰ τὴν Μέσσην Πύλην.
Μερικὴ ἀποψὶς ἀπὸ Νότου.

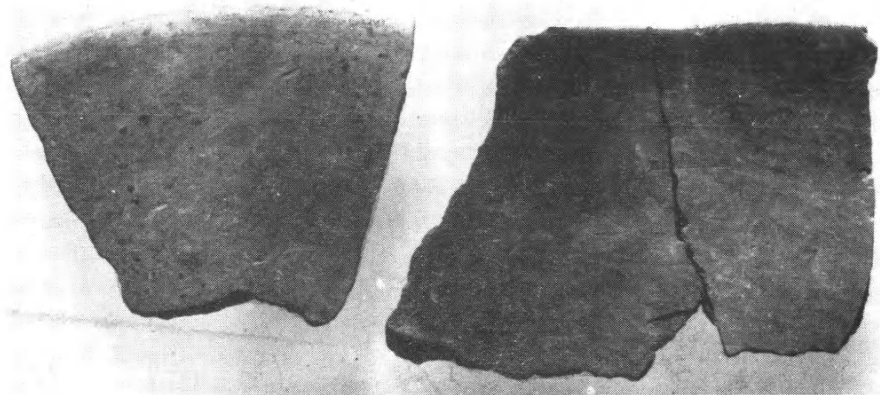
α. Ὁ ἀνασκαφὴς χώρος εἰς τὸν Τομέα τῆς Μέσης Πύλης ἀπὸ Δυσμῶν.
Ἀριστερῶς ΥΕ ΠΠΓ τοῖχος καὶ δεξιῶς αὐτοῦ τμήματα τοίχων ἀρχαιο-
τέρου, ΠΕ ἴσως, οἰκήματος.

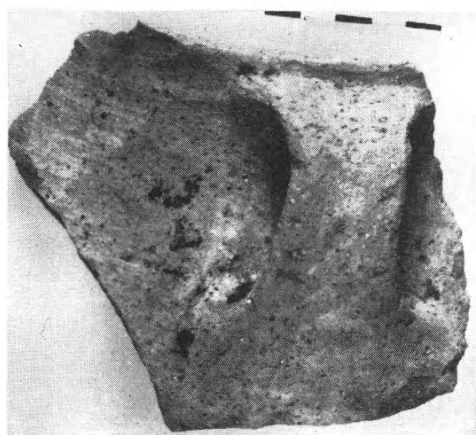
β. Τμήματα τοίχων τοῦ ἐκ δύο δωματίων ΠΕ οἰκήματος
παρὰ τὴν Μέσην Πύλην.

α. Οί αποκαλυφθέντες ΥΕ τοῖχοι εἰς τὸν Τομέα μεταξὺ
Μέσης καὶ Κυρίας Πύλης.

β. Ὅστρακον ΠΕ ἀνοικτῆς φιάλης καὶ νεολιθικοῦ ἡμισφαιρικοῦ σκύφου.

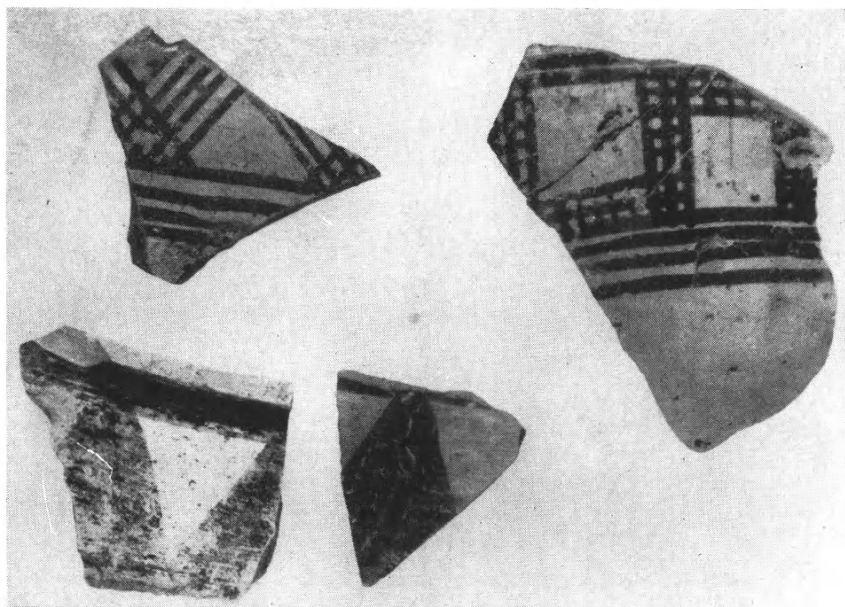

α

β

α - β. *Οστρακα νεολιθικῶν ἀγγείων.

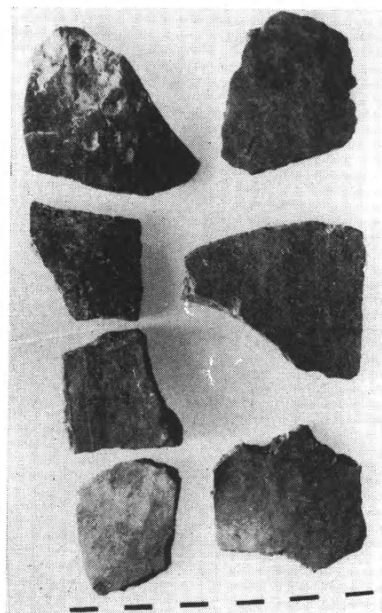
γ. *Οστρακα γραπτῶν ΠΕ ἀγγείων καὶ νεολιθικῶν.

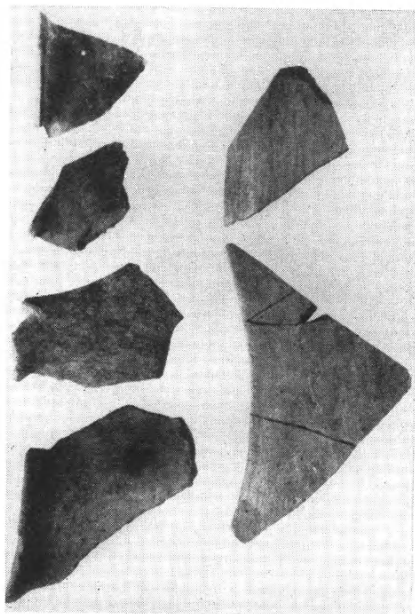
α β
α - β. Ἀπότμημα νεολιθικῆς τετρημένης λαβῆς ἢ ειδωλίου
(προσθία καὶ ὀπισθία ὄψεις).

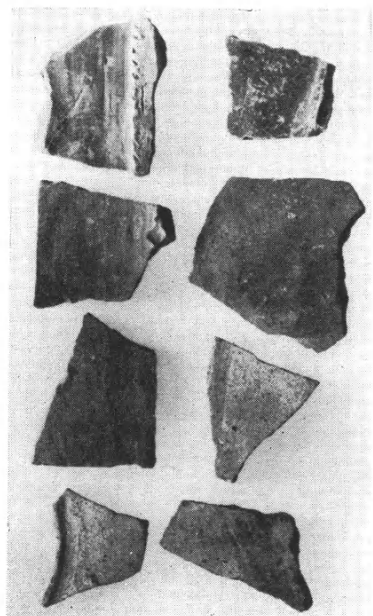
γ. Ὅστρακα γραπτῶν ΠΕ ἀγγείων καὶ νεολιθικοῦ
(εἰς τὸ μέσον τῆς πρώτης σειρᾶς).

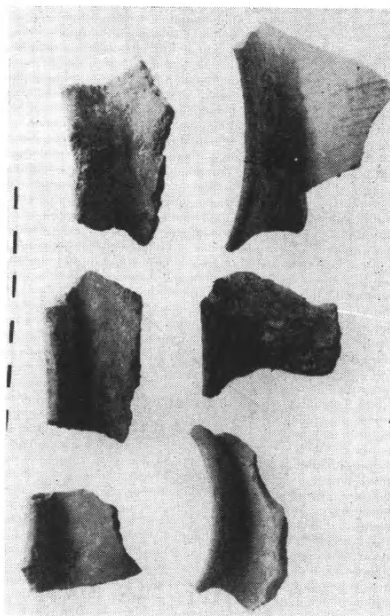
α - β. ΠΕ I ὅστρακα μετὰ πρωτογόνου γανώματος (Urfimis). β

δ. Ὅστρακα ΠΕ I βαθειῶν ραμφοστόμων φιαλῶν (sauceboat).

α

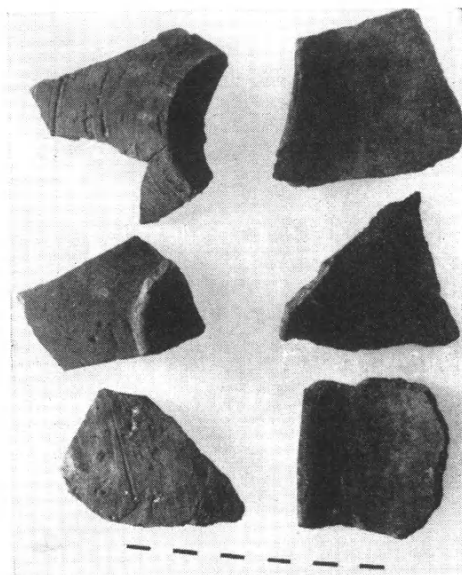
γ. Ὅστρακα ΠΕ I σφαιρικῶν ἀγγείων μετὰ καθέτου λαιμοῦ ἢ χεῖλους.

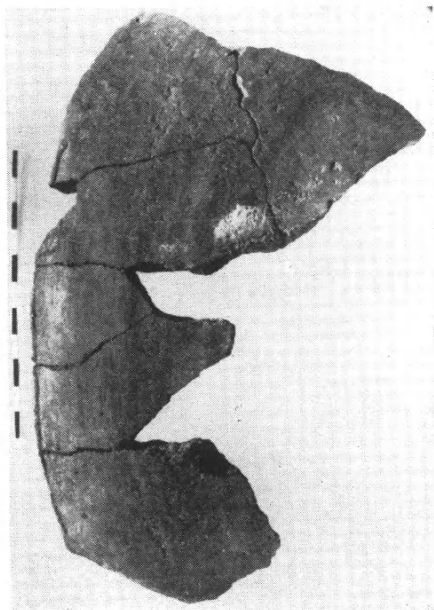
α - β. Ἀποτμήματα ΠΕ Ι - ΙΙ πίθου μετά μελανού πρωτογόνου γανώματος (Urfirnis). β

α

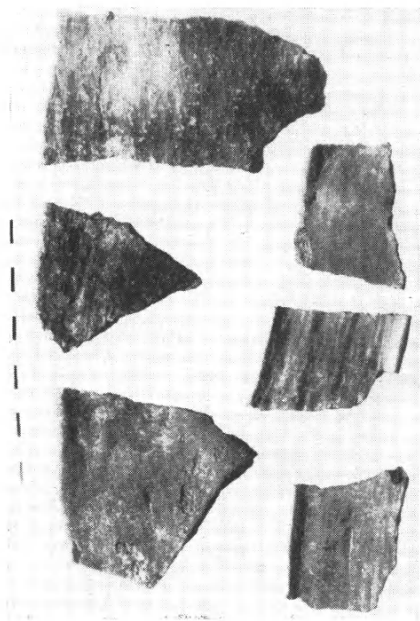
δ. ΠΕ Ι ὅστρακα μετά μελανού πρωτογόνου γανώματος (Urfirnis).

γ. Ἀπότμημα ΠΕ Ι ἀνοικτῆς φιάλης μετά ταινιοσχήμου λαβῆς καὶ γεφύρας προχοῆς.

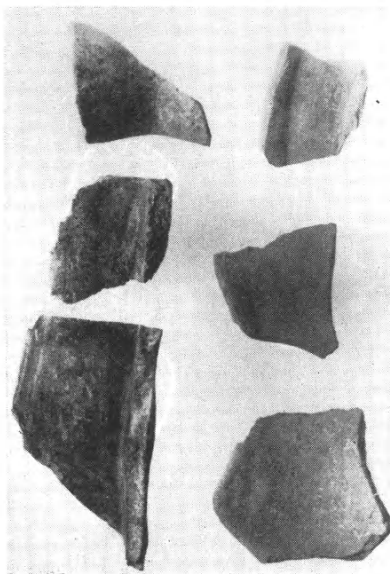
α. Ταινιόσχημος λαβή ΠΕ Ι ἀγγείου με ἐγγράφατον
ἐχθυράκανθαν ἐπὶ τῆς ράχews.

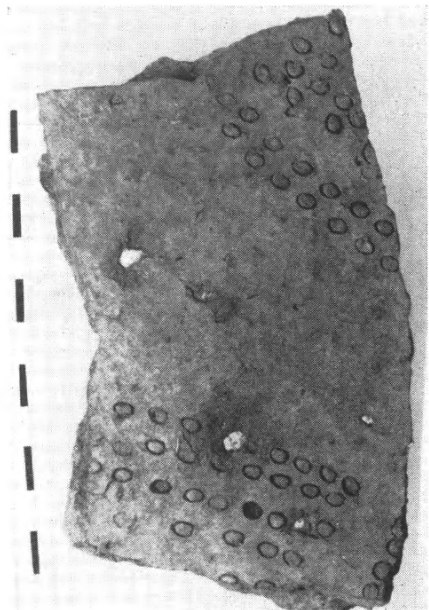
β. Ὅστρακα ΠΕ Ι ἀγγείων φέροντα
ἐστύλωμένον ἐπίχρυσμα.

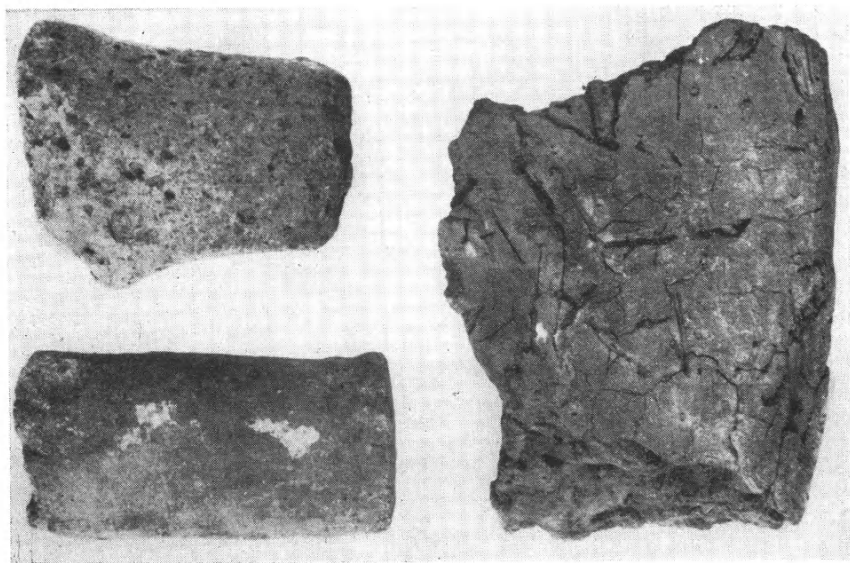
γ. Ἀπότμημα ταινιοσχήμου λαβῆς προϊστορικοῦ
ἀγγείου καὶ ὄστρακον ΜΕ οἰκιακοῦ σκεύους.

β. Ύοστραα ΠΕ ΙΙ σφαιρικῶν ὕδριῶν καὶ πρὸς ὄν μετὰ λοξοτήτων λαμποῦ.

γ. Ύοστραον ΠΕ ΙΙ ἐγγραφίου πίθου.

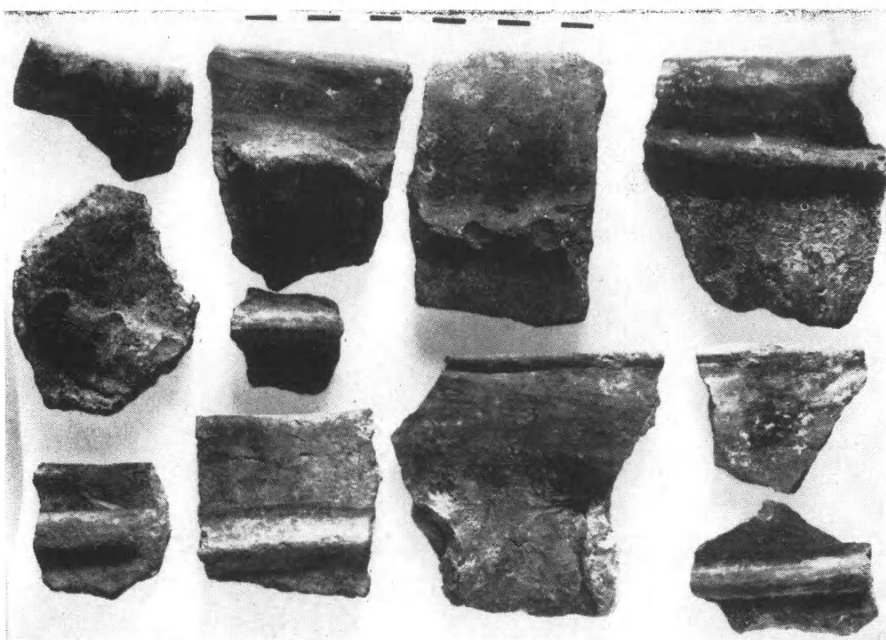
α. Πόδες προῖστορικῶν ἀγγείων (ὁ ἄνω ἀριστερῶς ΠΕ Ι) καὶ ἀπόστημα ἡχνομένου πηλοῦ ἐστίας.

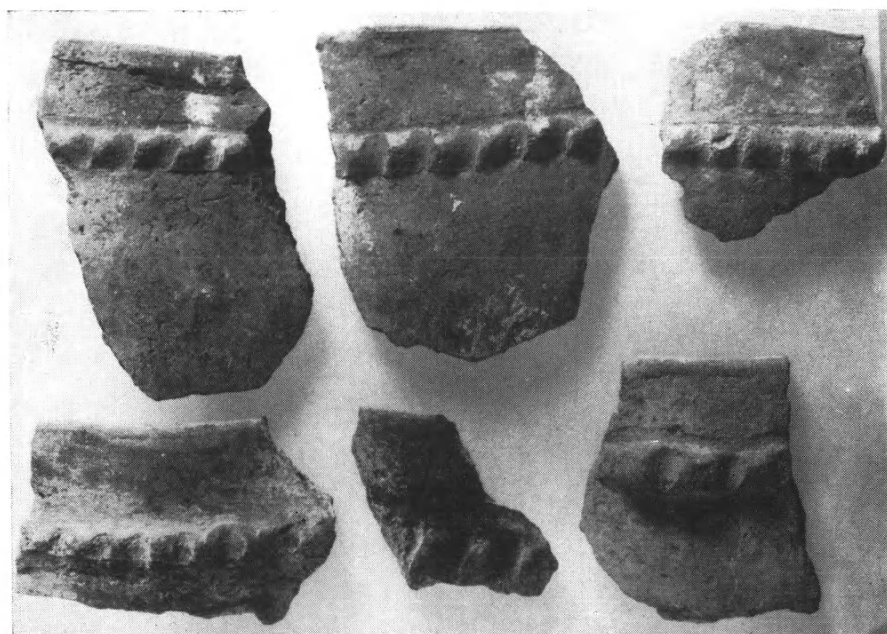
α. ΠΕ ἀμφορεὺς ἀριθ. 777.

β. ΠΕ I - II ἀγγεῖον ἀριθ. 778.

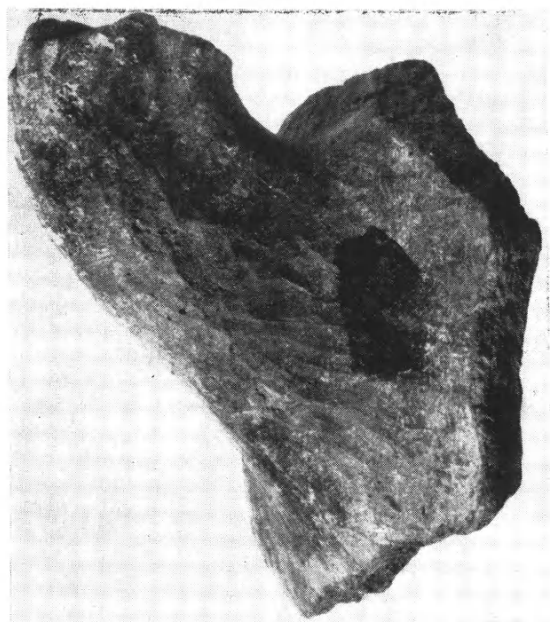

α

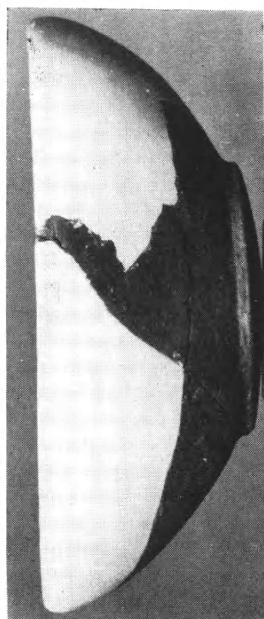

β

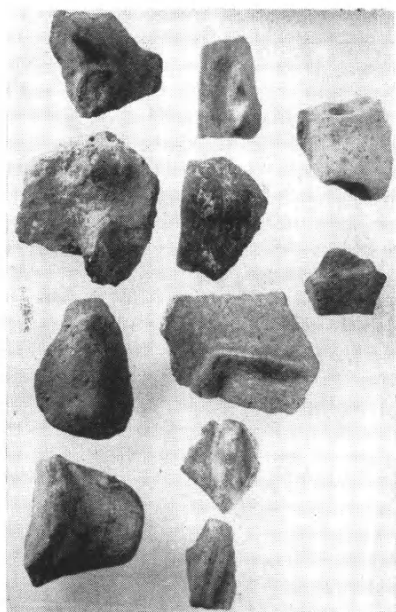
α - β. Ώστρακα ΠΕ Ι πίθων μετὰ πλαστικῶν ταινιῶν.

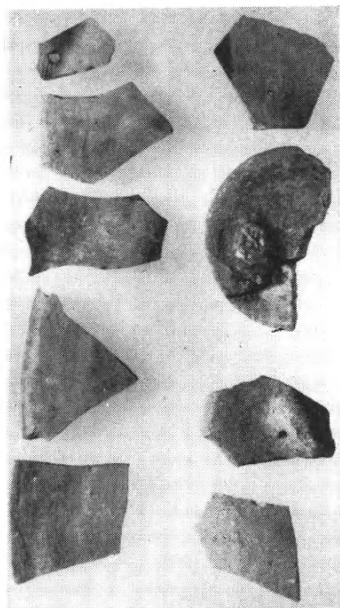
β. Κυλινδρική λαβή ΠΕ Ι αγγείου.

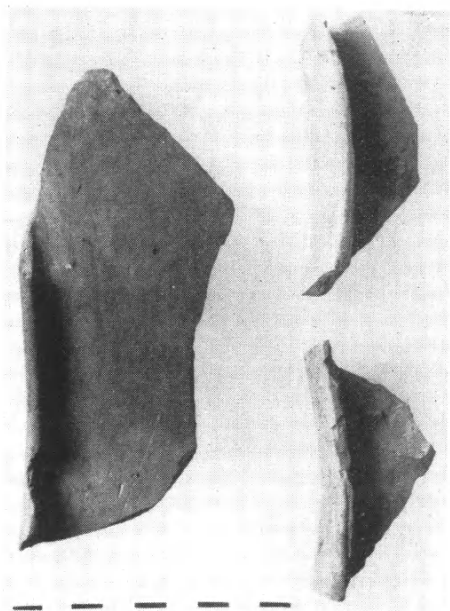
δ. ΠΕ ΙΙ βαθεία φιάλη ἀριθ. 776.

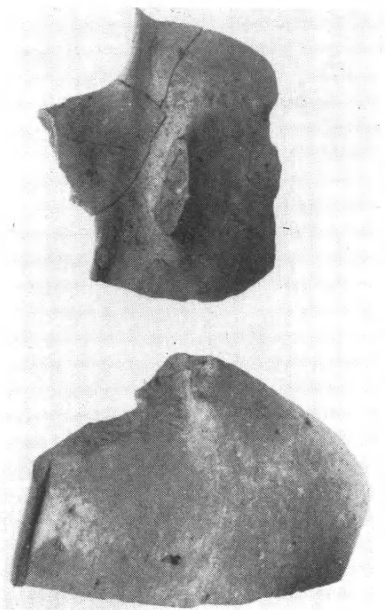
α. ΠΕ ὄστρακα φέροντα διακοσμητικάς ἢ ἀπομμήσεις λαβόν.

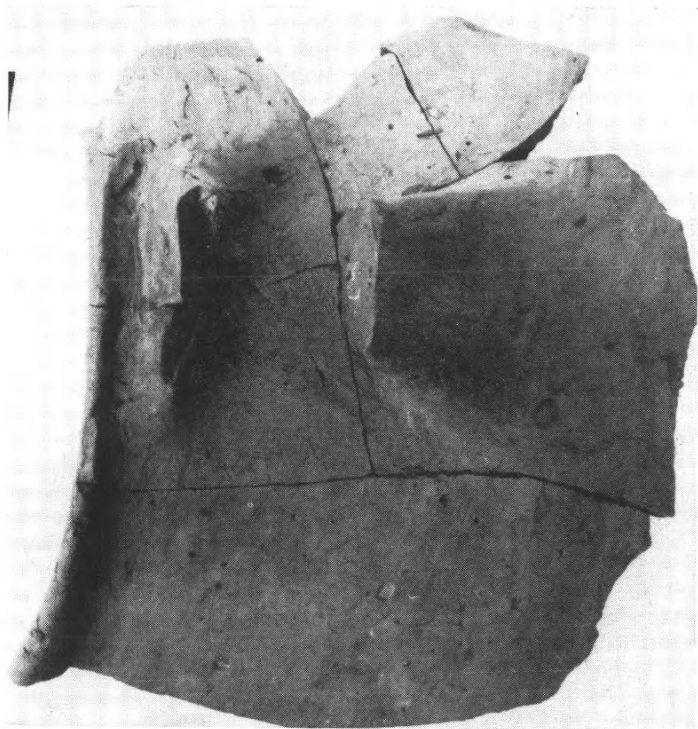
γ. ΠΕ ὄστρακα αγγείων καὶ πόματος πυξίδος.

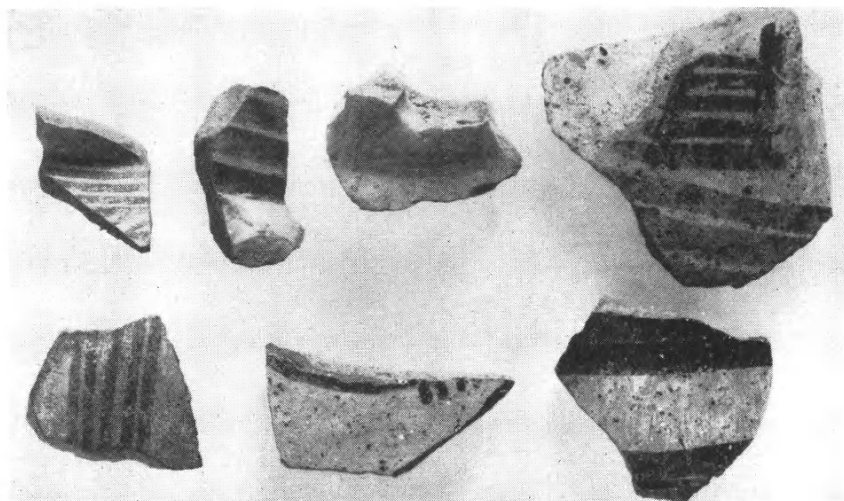
β. Ὕστρακον ΠΕ ΙΙΙ ἀγγείου (ἄνω)
καὶ ΜΕ τεφρῶν μινυείων.

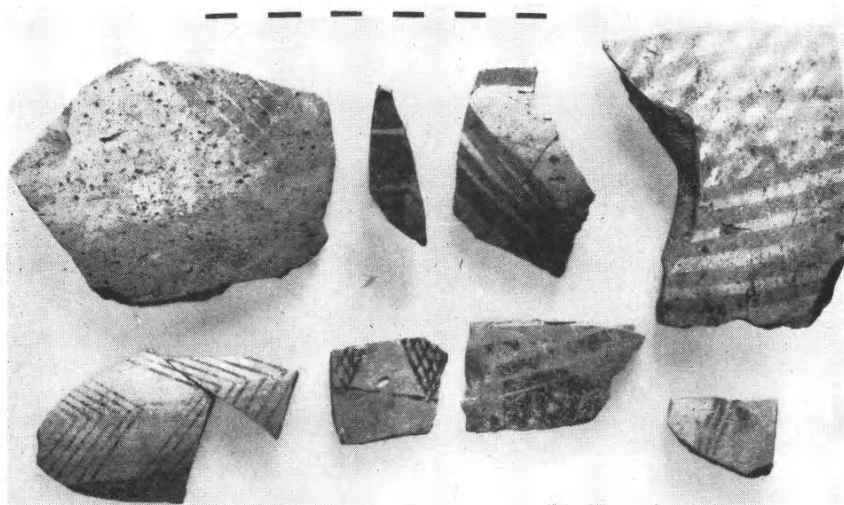
γ. Ὕστρακα ΠΕ ΙΙΙ ἀγγείων μετὰ λαβῶν.

α. Ὕστρακον ΠΕ ΙΙΙ πρόχον ἢ βαθείας φιάλης
μετὰ λαβῆς.

α. Γραπτά ΠΕ II ὄστρακα καὶ ΜΕ.

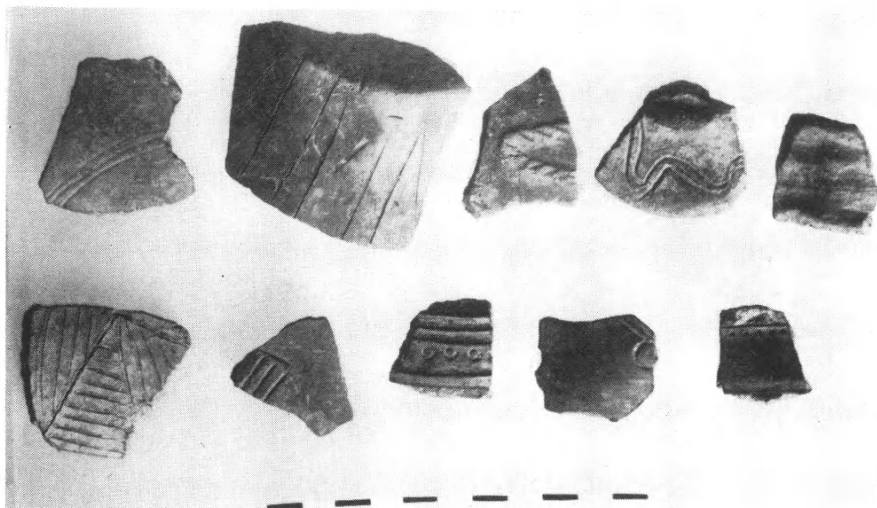

β

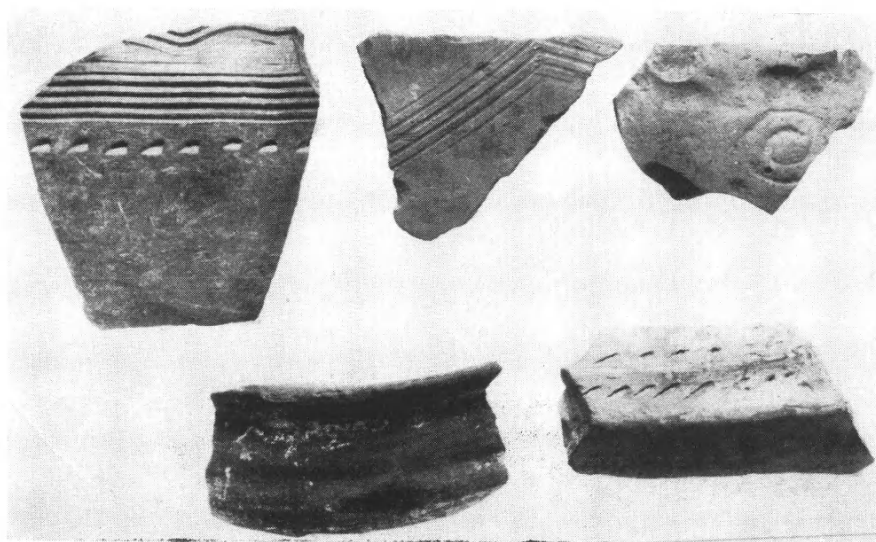

γ

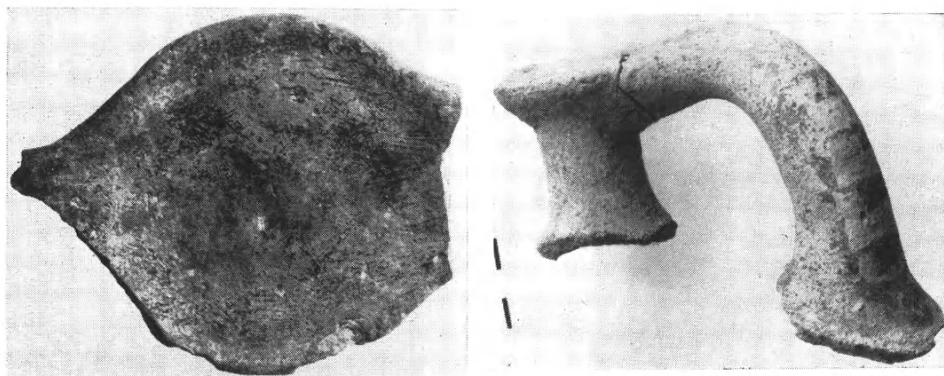
β - γ. ΠΕ καὶ ΜΕ ἀμανρόχρωμα ὄστρακα.

α. ΠΕ και ΜΕ ἐγγάρια ὄστρακα.

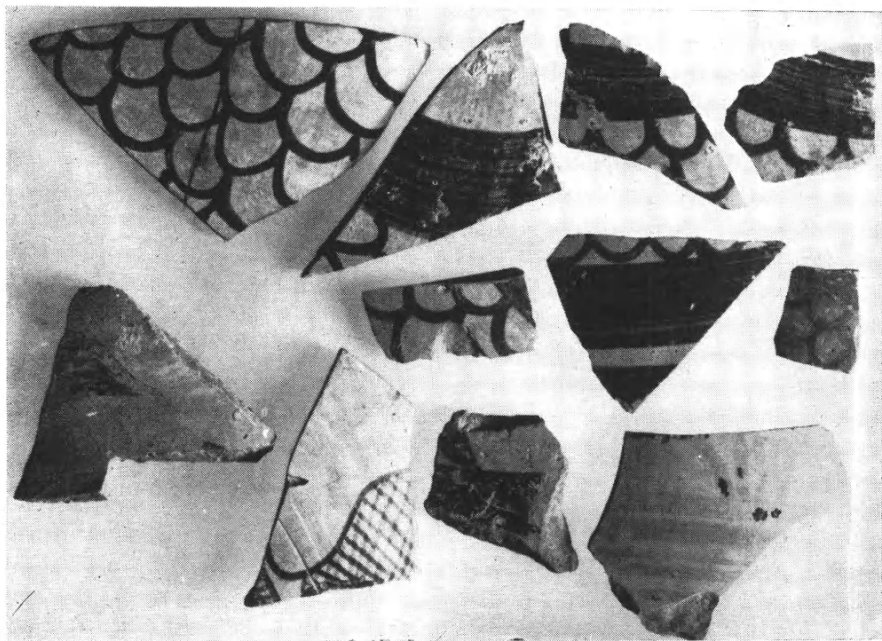

β. ΜΕ ἐγγάρια ὄστρακα καὶ ὄστρακον τροχηλάτου μελανῆς
μινυείου κύλικος.

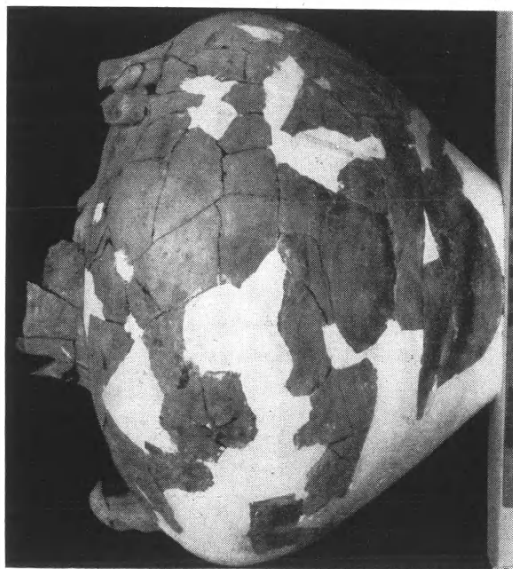

α. Δίσκος ἐπὶ τῆς κορυφῆς εὐμεγέ-
θους ψευδοστόμου ἀμφορέως βρα-
χυλαΐμου ΥΕ ΙΙΙΑ.

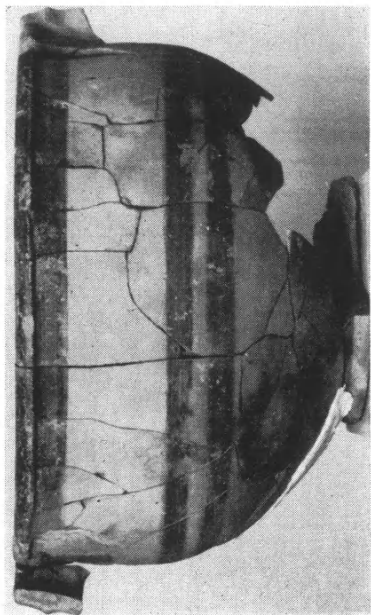
β. Κυλινδρική λαβὴ μετὰ τοῦ λαιμοῦ
ψευδοστόμου ἀμφορέως
ΥΕ ΙΙΒ - ΙΙΙΑ.

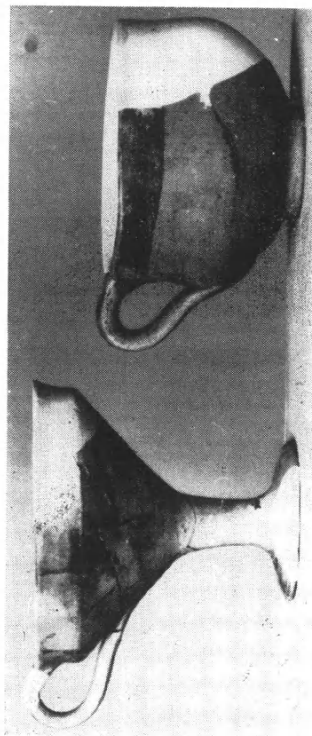
γ. Ὅστρακα ΥΕ ΙΙ - ΙΙΒ ἀγγείων.

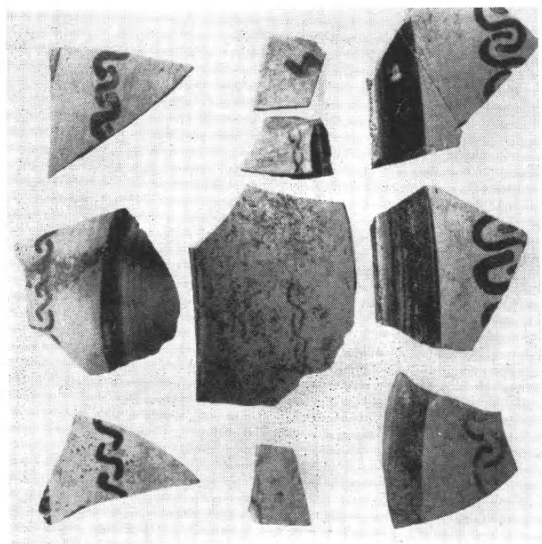
α. ΥΕ ΙΙΑ ὕδρεια ἀριθ. 781.

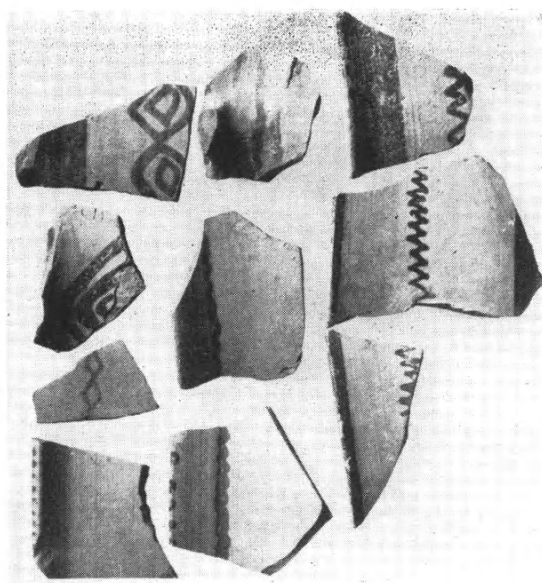
β. ΥΕ ΙΙΓ κρατήρ ἀριθ. 784.

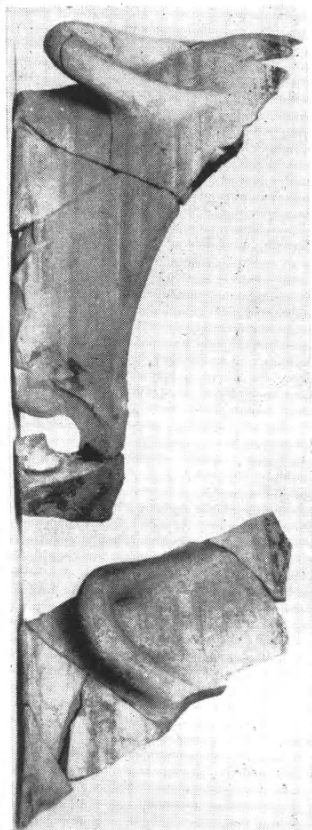
γ. ΥΕ ΙΙΑ ὕψιπους μόνοτος κύλιξ ἀριθ. 789 καὶ ΥΕ ΙΙ μόνωτον κύπελλον ἀριθ. 786

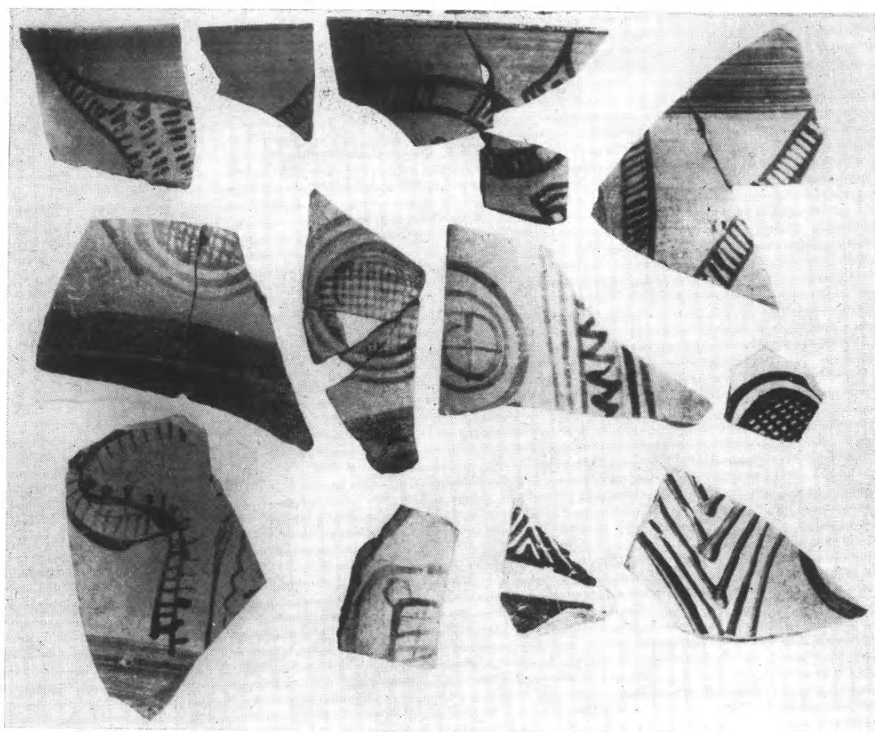
β. Ώστρακα ΥΕ ΙΙΒ σκύφων.

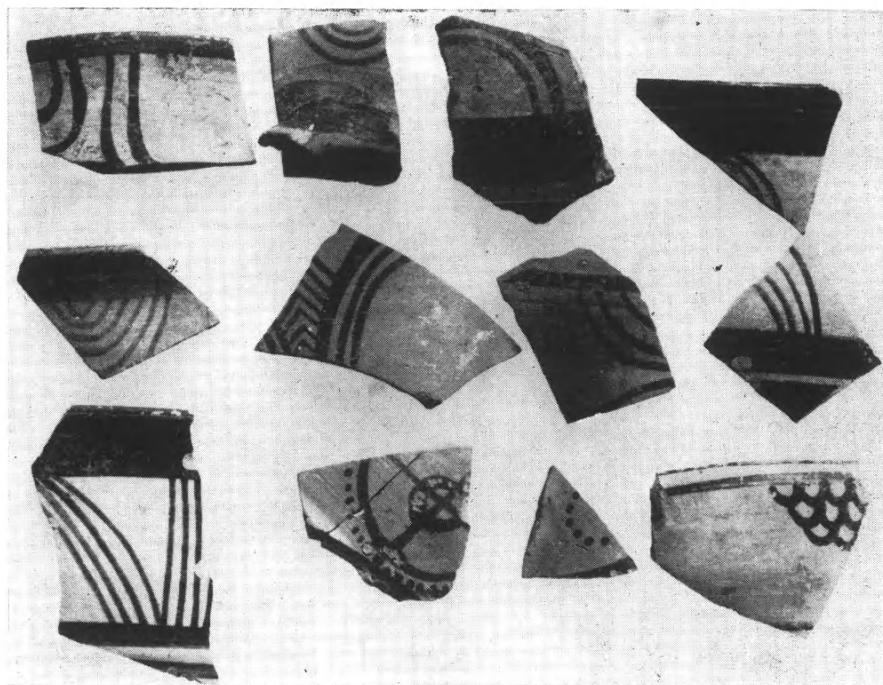
α. Ώστρακα ΥΕ ΙΙΒ σκύφων καὶ μονότου κυπέλλου.

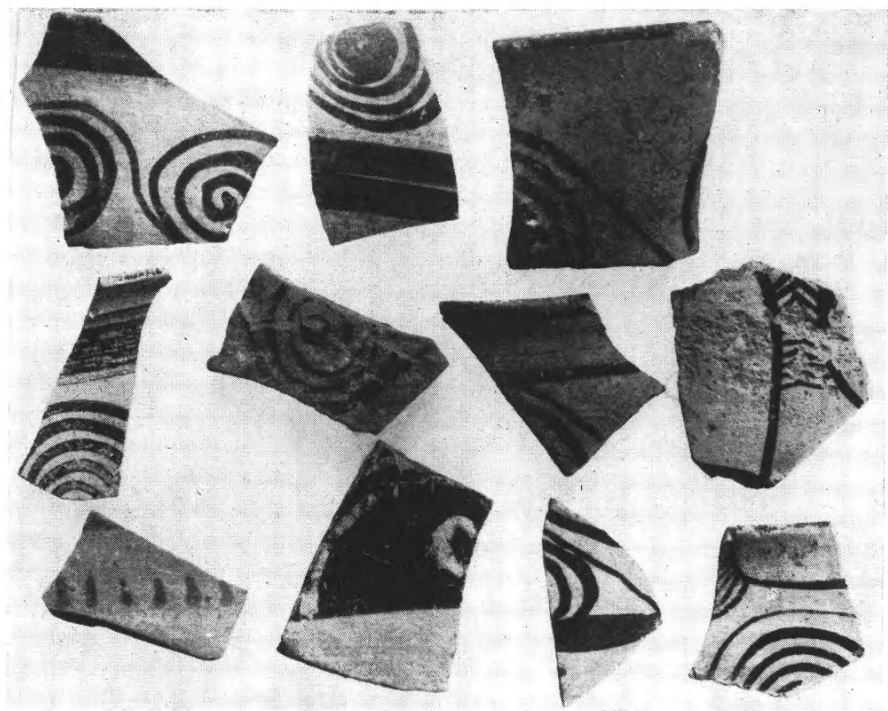
γ. Δύο ἀποτμήματα ΥΕ ΙΙΙΑ βαθέος κρατήρος μετὰ οριζοντίων κυλινδρικών λαβῶν καὶ γεφύρας προχοῆς.

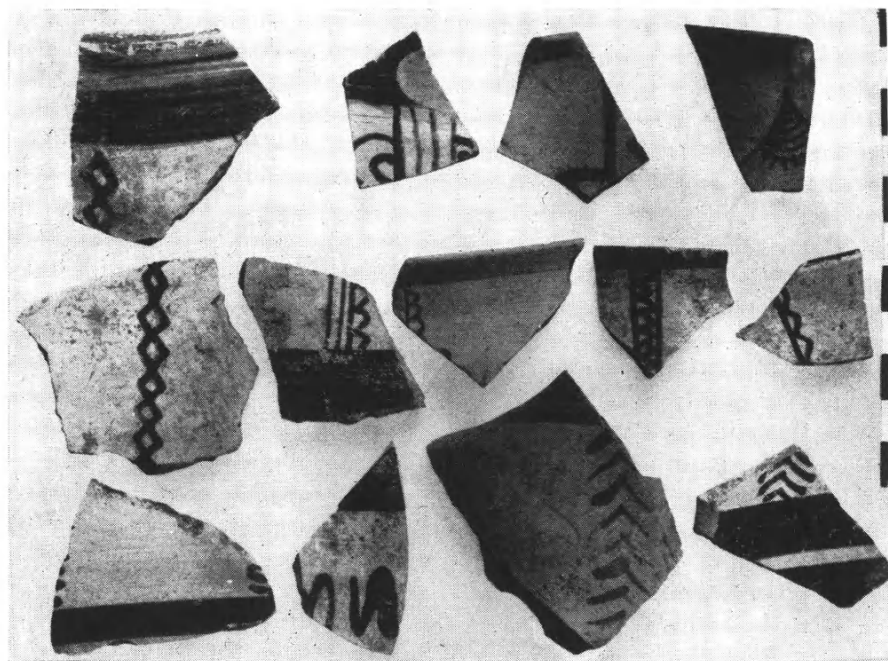
α. *Οστρακα ΥΕ ΙΙΒ σκύφων.

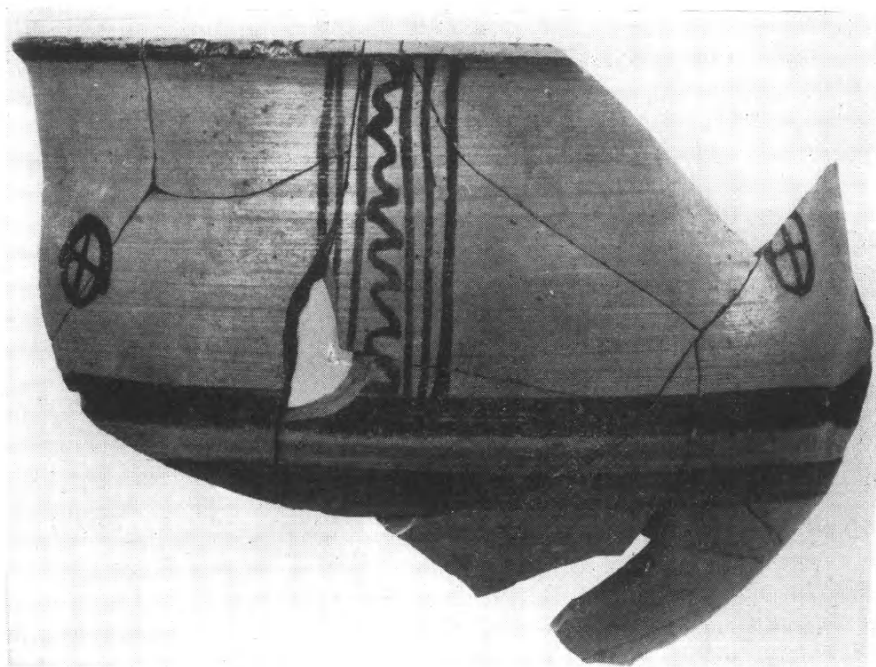
β. *Οστρακα ΥΕ ΙΙΒ σκύφων και ὑψίποδος κύλικος.

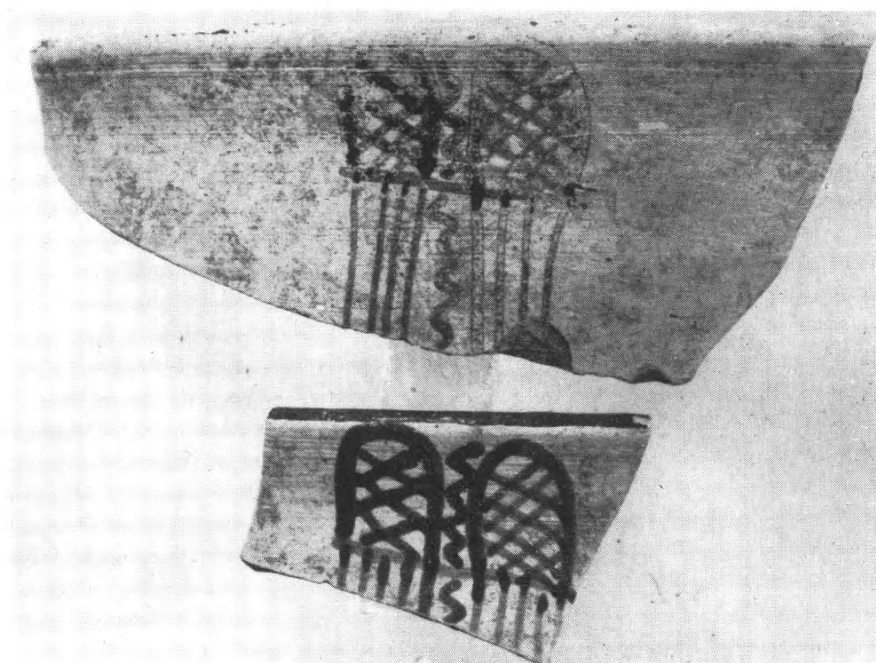
α. "Οστρακα ΥΕ ΙΙΒ σκύφων.

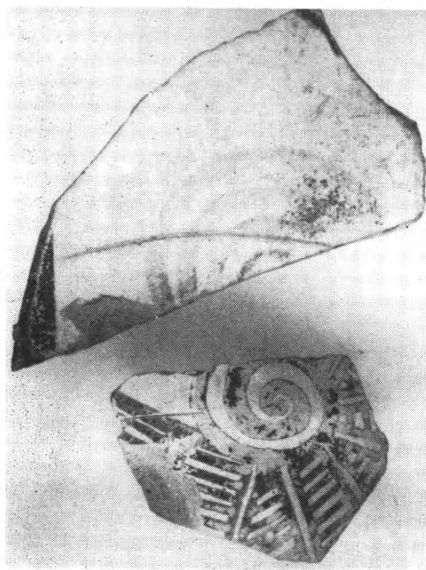
β. "Οστρακα ΥΕ ΙΙΒ σκύφων.

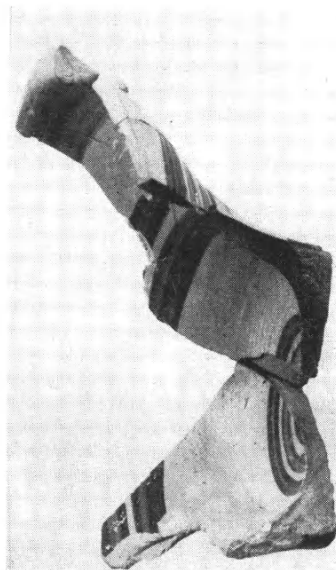
α. "Ημισυ ΥΕ ΙΙΒ σκύφου ἀριθ. 802.

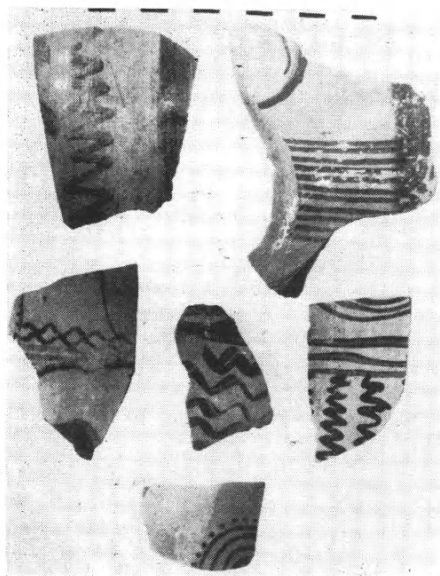
β. "Οστρακα ΥΕ ΙΙΒ σκύφου.

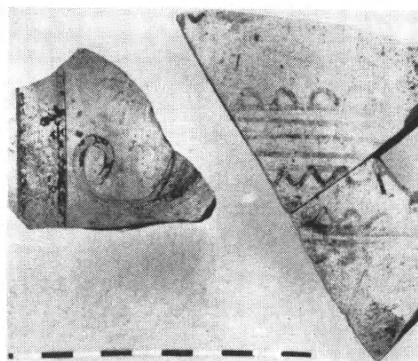
β. Ύστρακα ΥΕ ΙΙΙ κρατήρων.

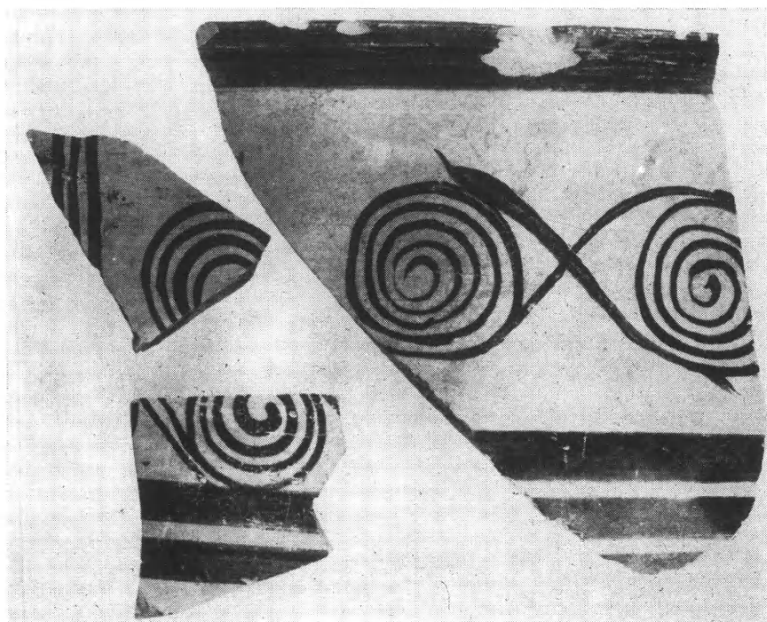
δ. ΥΕ ΙΙΒ κωνικόν ποτήριον μετά
οριζοντίων λαβῶν.

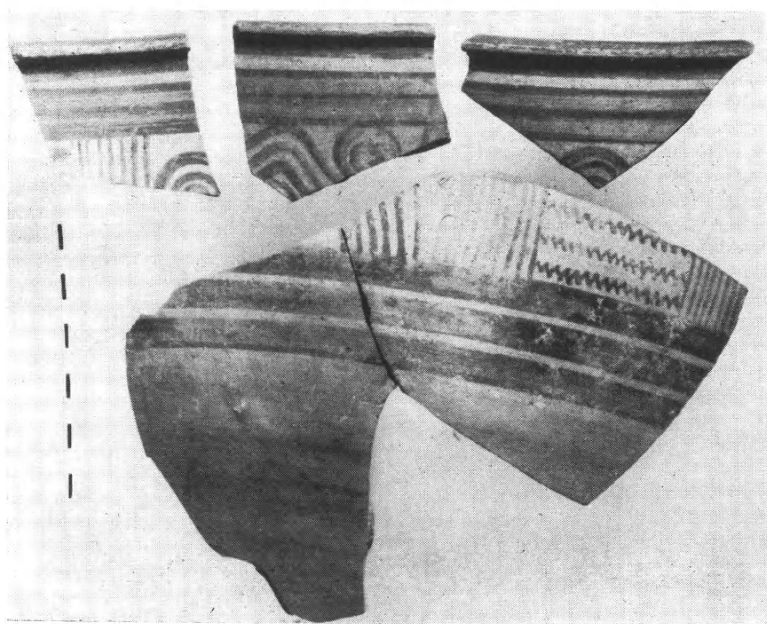
α. Ύστρακα ΥΕ ΙΙΒ - Γ κρατήρων.

γ. Ύστρακα ΥΕ ΙΙΙ κρατήρων.

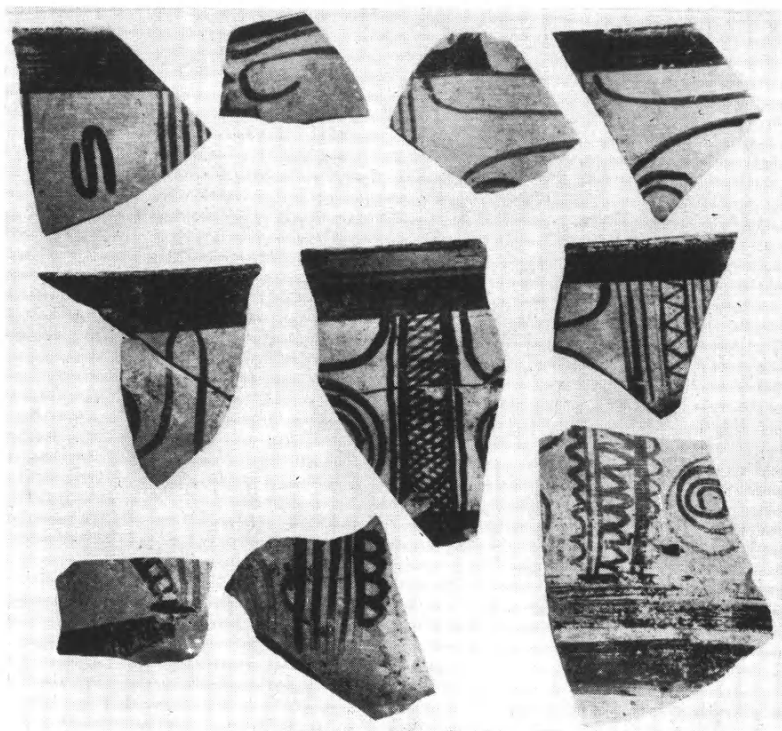

α

β

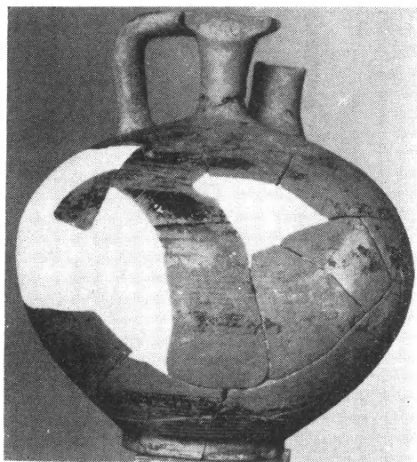
α - β. "Οστρακα ΥΕ ΙΙΙ κρατήρων.

α. *Οστρακα ΥΕ ΠΙΒ σκύφον.

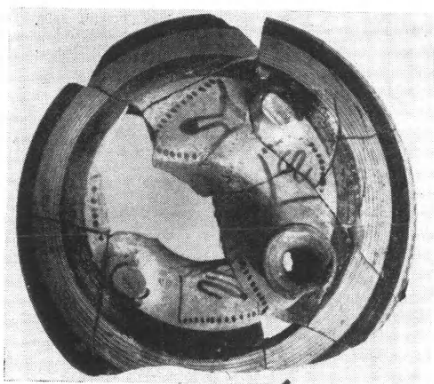
β. *Οστρακον ΥΕ ΙΙΙ ύψίποδος κύλικος.

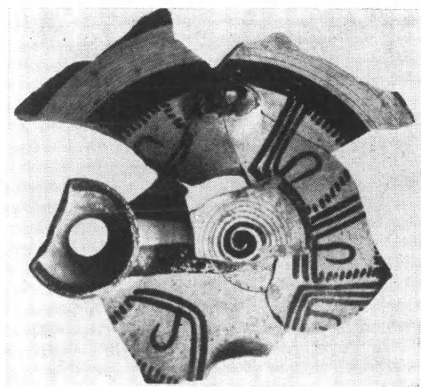
α
Ἀριθ. 797.

β
Ἀριθ. 794.

γ
Ἀριθ. 796.

δ
Ἀριθ. 795.

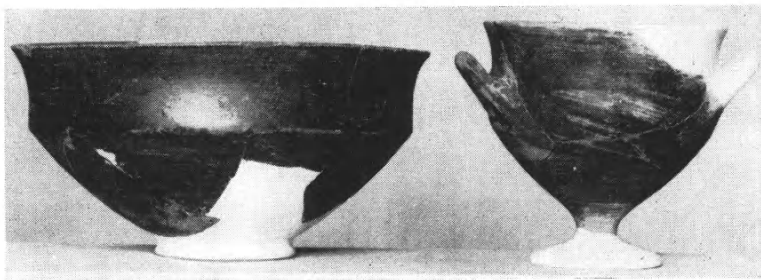
α - δ. ΥΕ ΙΙΒ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς.

α. ΥΕ ΙΙΒ-Γ ἀλάβαστρον μετὰ καθέτων πλευρῶν ἀριθ. 785.

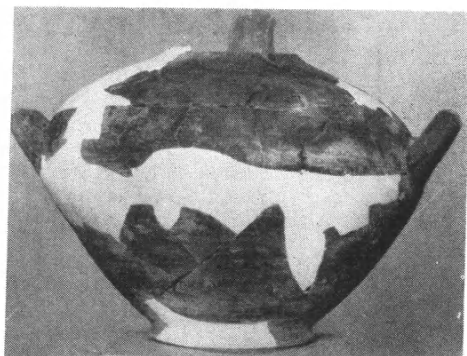
β. Ὀστρακα ΥΕ ΙΙΙ ἀλαβάστρων.

γ. ΥΕ ΙΙΒ-Γ μόνωτον κύπελλον ἀριθ. 788 καὶ ΥΕ ΙΙΙΓ βαθεῖα κύλιξ ἐπὶ ὕψηλῳ ποδῷ ἀριθ. 793.

α. ΥΕ ΙΙΙΓ ὑδρῖα ἀριθ. 782.

β. ΥΕ ΙΙΙΓ ὑδρῖα ἀριθ. 783.

γ. ΥΕ ΙΙΙΓ πρόχους ἀριθ. 779.

δ. ΥΕ ΙΙΙΓ ἀγγεῖον ἀριθ. 780.

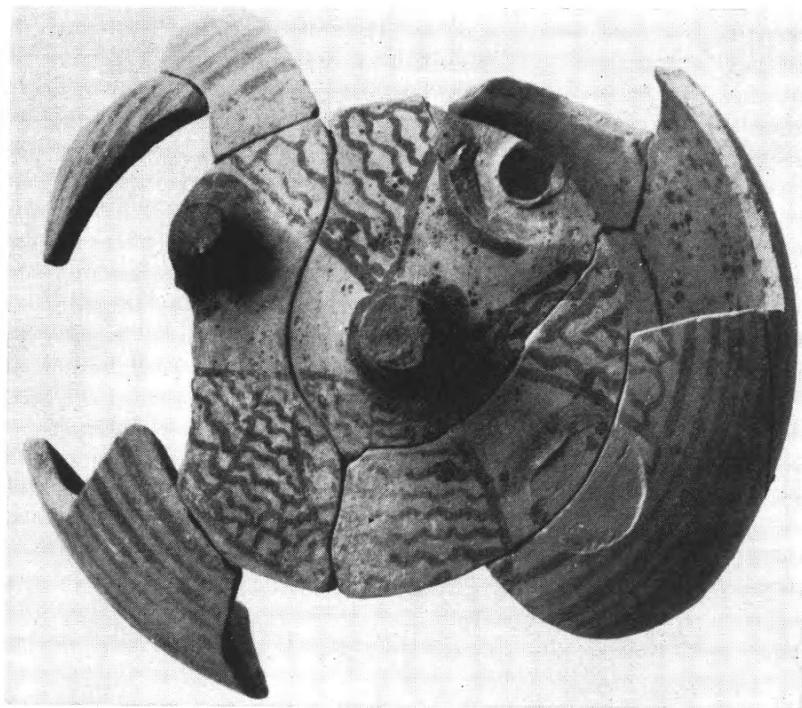

α

β

Ἀριθ. 798.

γ

Ἀριθ. 799.

Ψευδόστομοι ἀμφορεῖς.

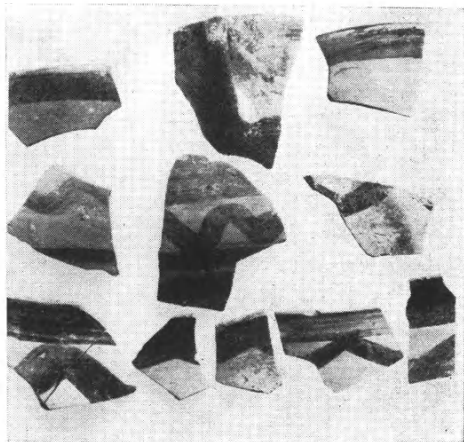
α. Πυξιδίοσχημον άγγειον του Συμπύκνου Ρυθμού άριθ. 800.

β. Άποτμήματα μεγαλοπρεπούς ΥΕ ΙΙΙΓ' κρατήρος του Συμπύκνου Ρυθμού.

α

β

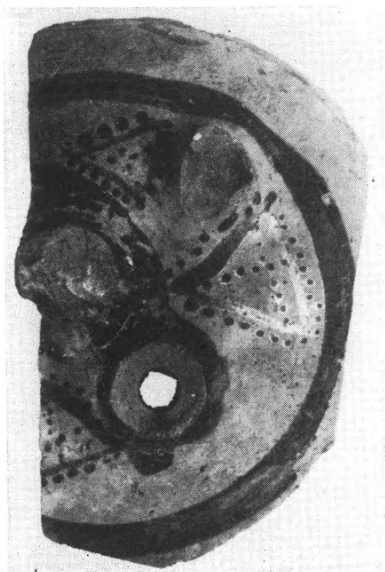

*Αριθ. 790.

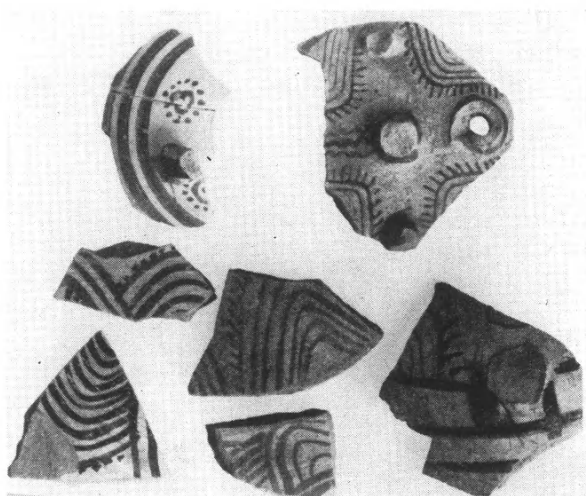
γ

*Αριθ. 791.

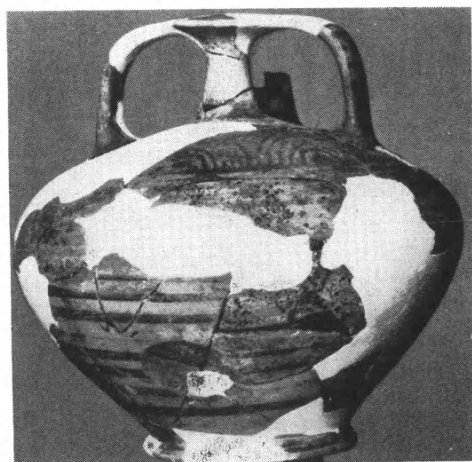
*Υψίποδες κύλικες και ὄστρακα ὑψιπόδων κυλίκων, σκύφων
και ἀμφοροειδῶν τοῦ Ρυθμοῦ τοῦ Σιτοβολῶνος.

α

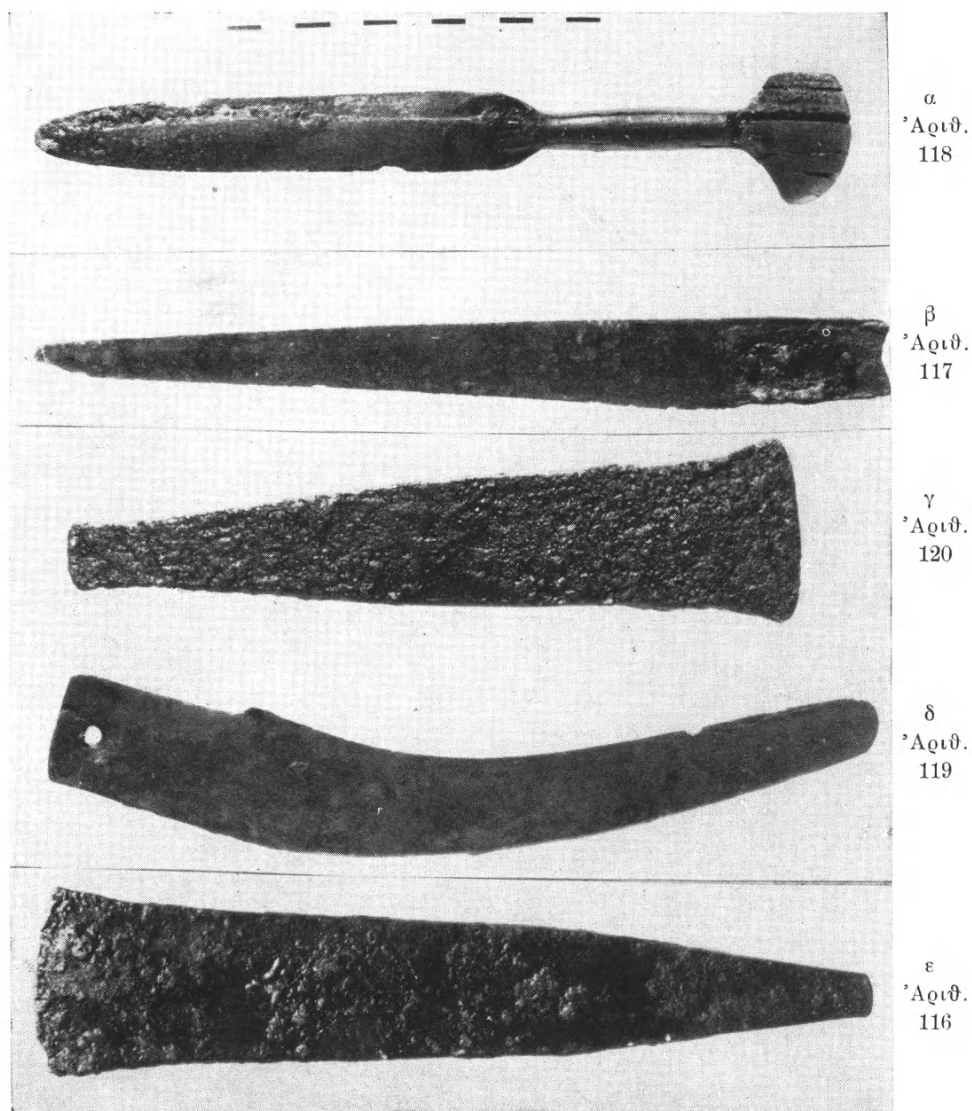
β

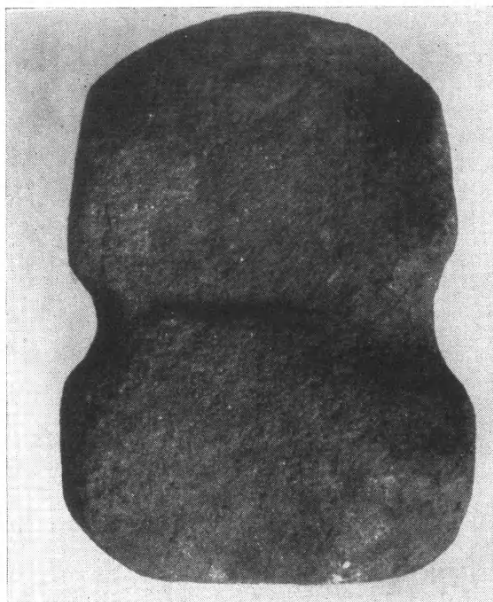
γ

Ἄριθ. 801.

ΥΕ ΙΙΒ-Γ' ψευδόστομος ἀμφορεὺς καὶ ὄστρακα.

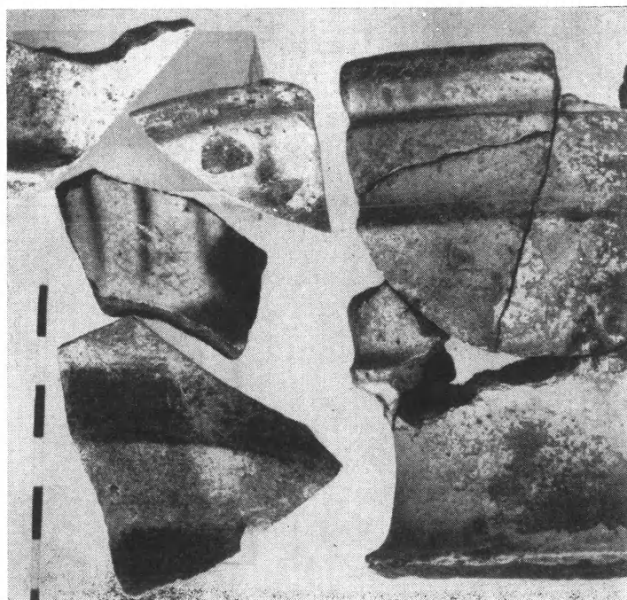
ΥΕ ΙΙΙ χαλκᾶ ὄπλα. α. Ἐγχειρίδιον μετὰ λαβῆς ἐξ ἐλεφαντοστοῦ.
β. Μονόστομον μαχαίριον. γ - ε. Σμίλαι καὶ δ. ἄρπη.

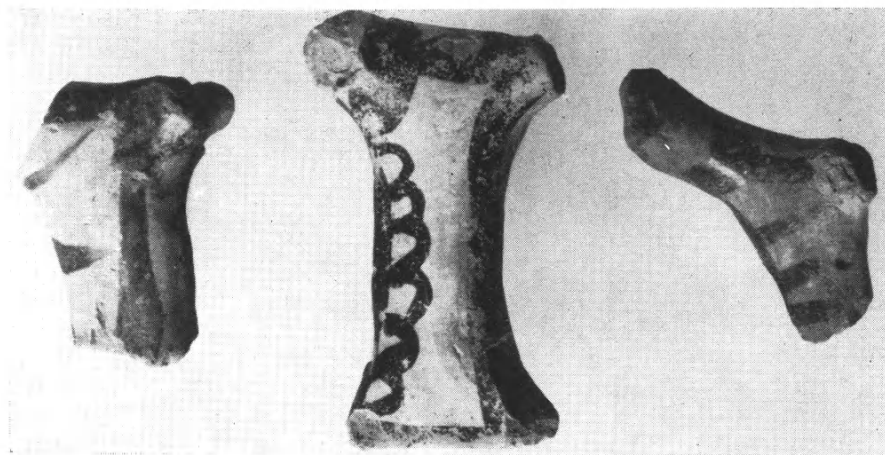
α. Πέλεκυς ἐξ ἀμμολίθου ἀριθ. 196.

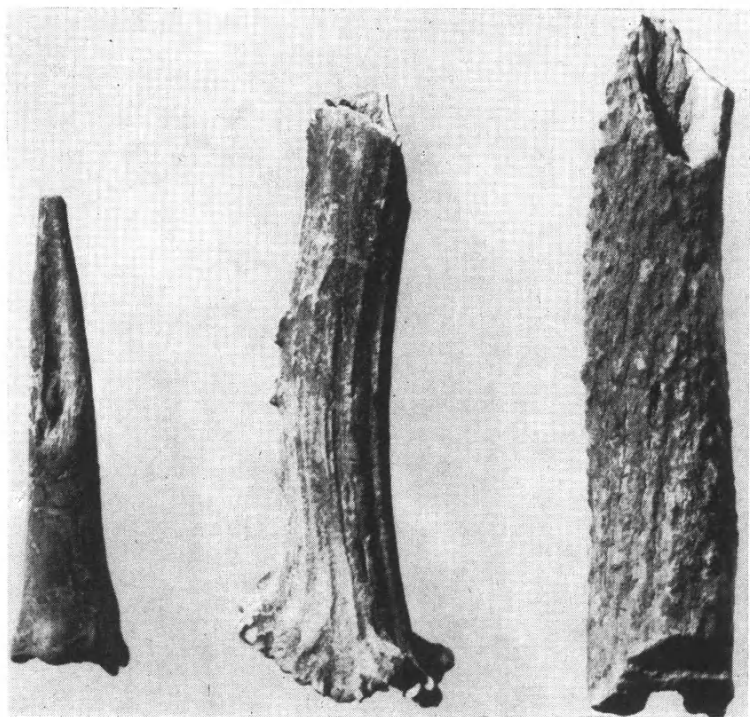
β. Ἡμισυ λιθίνου τετραγμέ-
νου πελέκεως ἀριθ. 197.

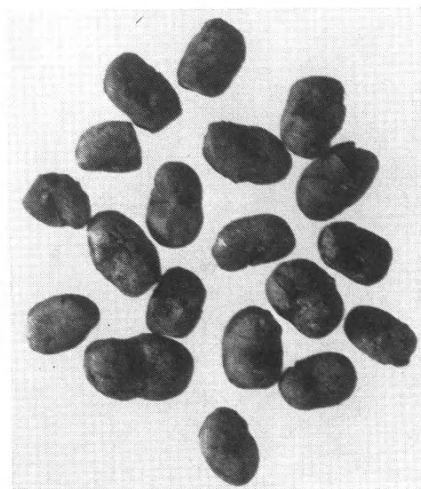
γ. Ὅστρακα βυζαντινῶν ἀγγείων μετὰ ὑαλωδῶν χρωμάτων.

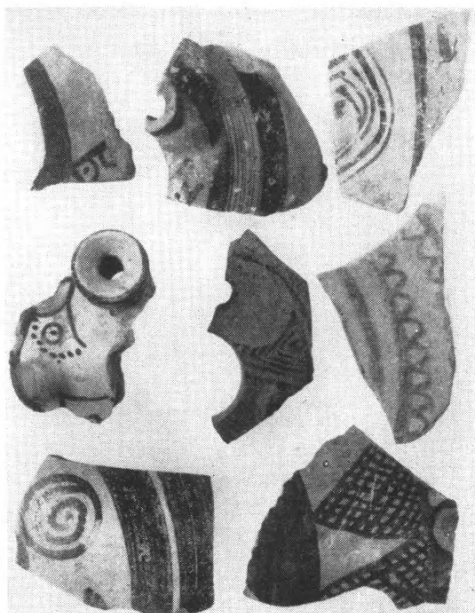
β. Τμήματα ΥΕ ΙΙΙ πηλίνων ειδωλίων
βοών ἀριθ. 804, 803 καὶ 805.

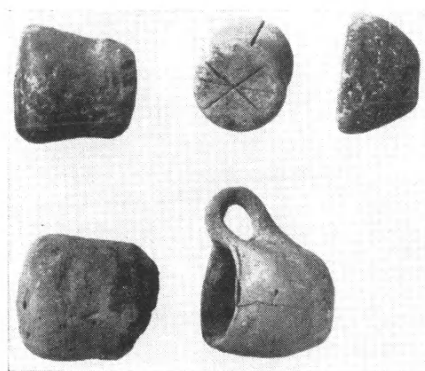
α. Ὀστέτινον αἰχμηρὸν ἀριθ. 115 καὶ τμήματα κερμάτων
ἐλάφου ἀριθ. 113 καὶ 114.

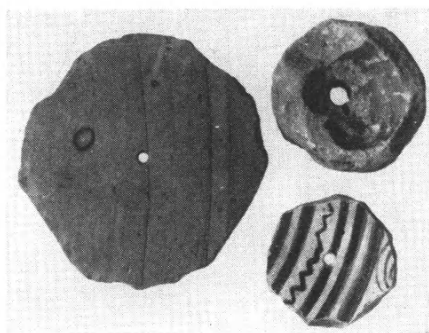
β. Ἀπηνθρακωμένοι σπόροι κυάμων
μικροῦ μεγέθους.

δ. Ὀστρακα ΥΕ ΙΙΙ κλειστῶν ἀγγείων.

α. Μόνοτον ΠΕ κυάθιον ἀριθ. 792,
πήλινα κολουροζωνιζὰ ΠΕ καὶ κω-
νικὸν σφονδύλιον καὶ πηνίον.

γ. Πήλινα διακάκια τετρημένα.

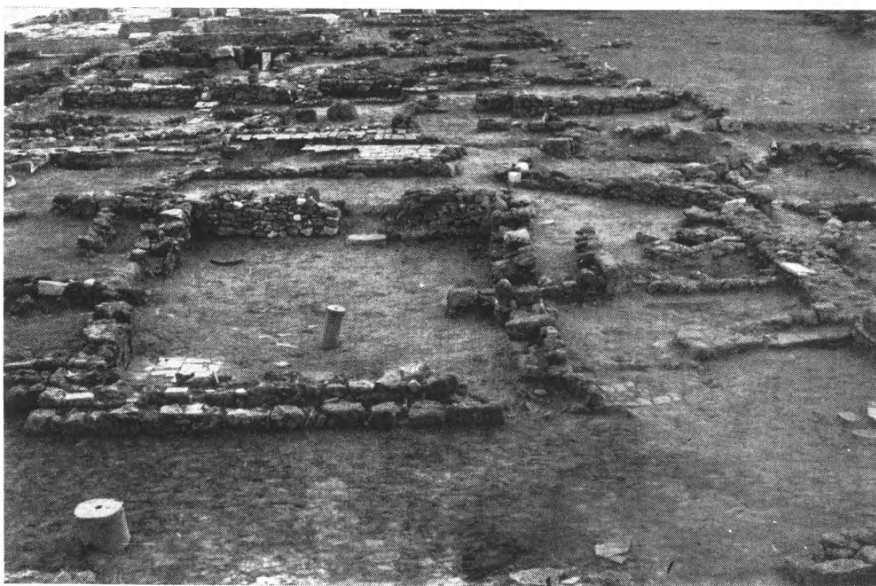
α. Μερική άποψις τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου (ἀπὸ ΝΔ.).

β. Ἡ οἰκία V ἀπὸ Β. (φωτογραφία τοῦ ἔτους 1959).

α. Ἡ οἰκία V ἀπὸ Α. (φωτογραφία τοῦ ἔτους 1959).

β. Μερικὴ ἄποψις τῶν νοτίως τῆς βασιλικῆς οἰκιῶν. Εἰς τὸ μέσον τὸ εὐρύχωρον διαμέρισμα τῆς οἰκίας V (ἀπὸ Δ.).

α. Μερικὴ ἄποψις οἰκιῶν V καὶ XI (ἀπὸ ΝΑ.) Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον
τὸ εὐρύχωρον διαμέρισμα τῆς οἰκίας V.

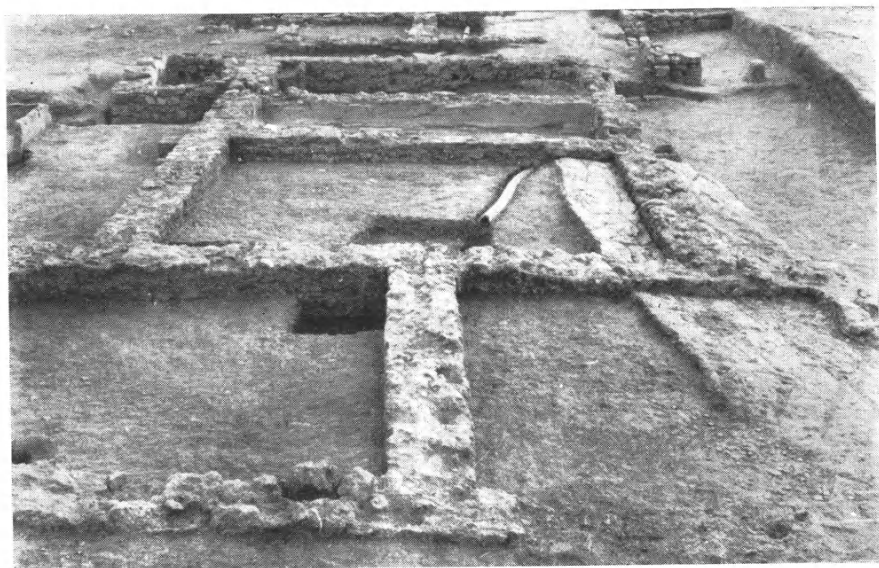
β. Μερικὴ ἄποψις τῶν οἰκιῶν V καὶ XI (ἀπὸ Α). Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον
τὸ εὐρύχωρον διαμέρισμα τῆς οἰκίας V.

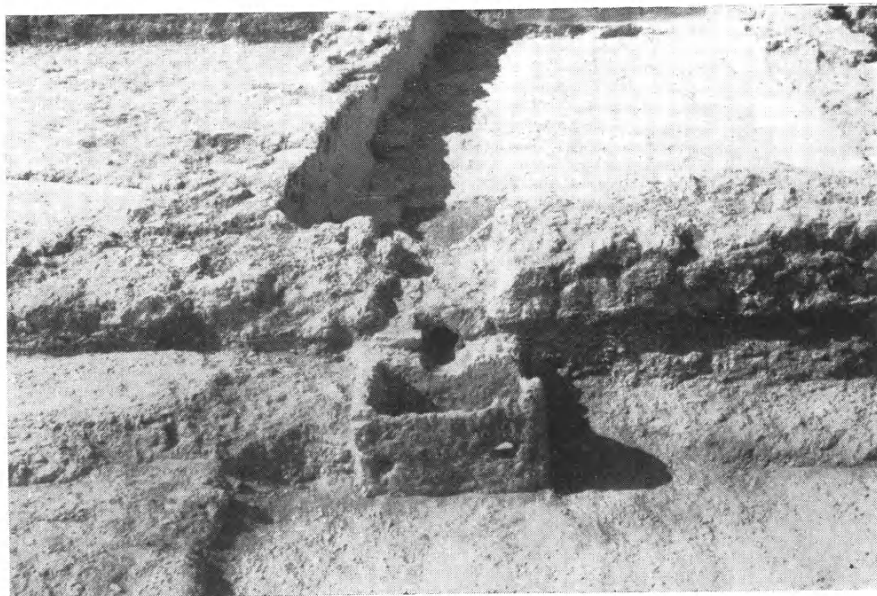
α. Αἱ οἰκίαι VI (εἰς τὸ δεύτερον ἐπίπεδον) καὶ XII
(εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον) (ἀπὸ Α.).

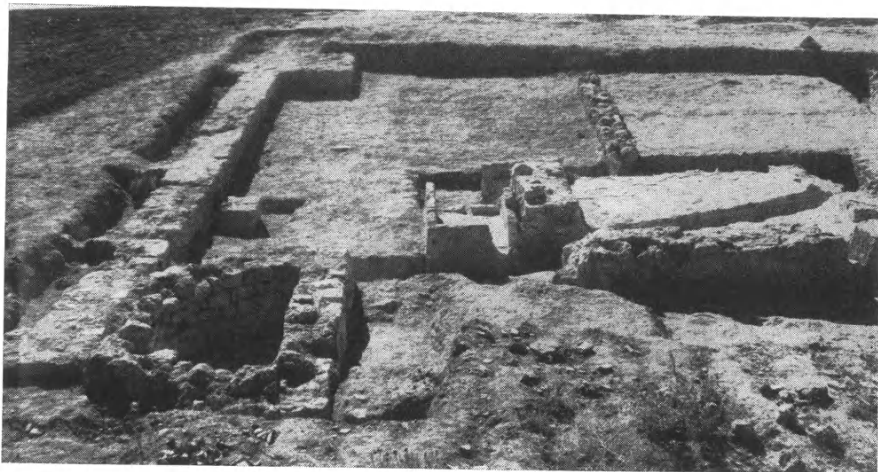
β. Ὑποψις τοῦ — ἀνατολικοῦ — σκέλους τῆς οἰκίας VI (ἀπὸ Ν.).

α. Ὑποψὶς τῆς οἰκίας VI. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον οἱ χώροι
τῆς — δυτικῆς — κεραίας (ἀπὸ Δ.).

β. Ἡ ἐσωτερικὴ δεξαμενὴ τῆς οἰκίας VI μετὰ τῆς δεξαμενῆς
ἀπορροῆς (ἀπὸ Ν.).

α. Δεξαμενὰ βορείως τῆς οἰκίας VI ἀπὸ Α. (Φωτογραφία τοῦ ἔτους 1959).

β. Συστήματα ὀχετῶν ἡμικυκλικῆς δεξαμενῆς οἰκίας VI (ἀπὸ ΒΔ.).

α. Ἐμβάλωμα τοῦ βορείου τοίχου καὶ ὄχετός ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ἀνατολικοῦ χώρου τῆς οἰκίας VI (ἀπὸ Ν.).

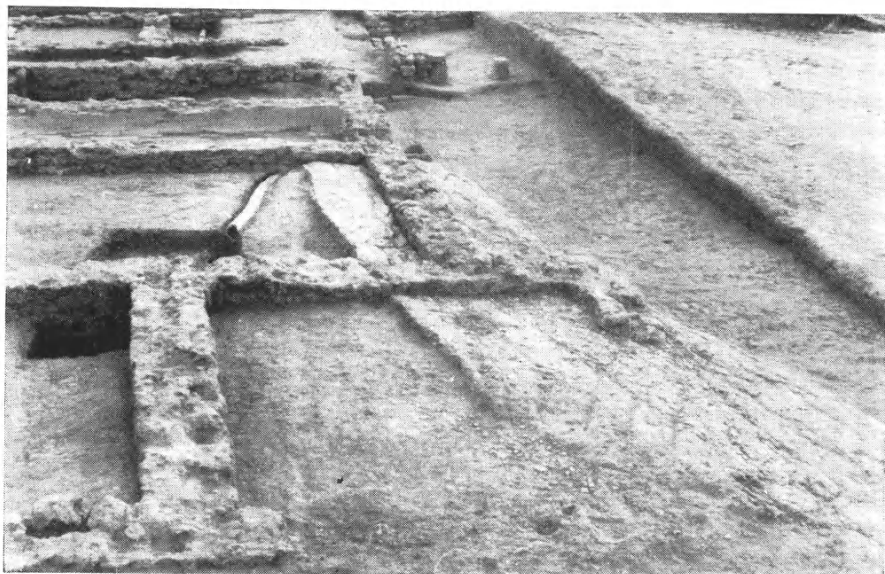
β. Λείψανα ἀγωγοῦ ὕδατος ἐντὸς τοῦ τρίτου χώρου τῆς οἰκίας VI (ἀπὸ Β.).

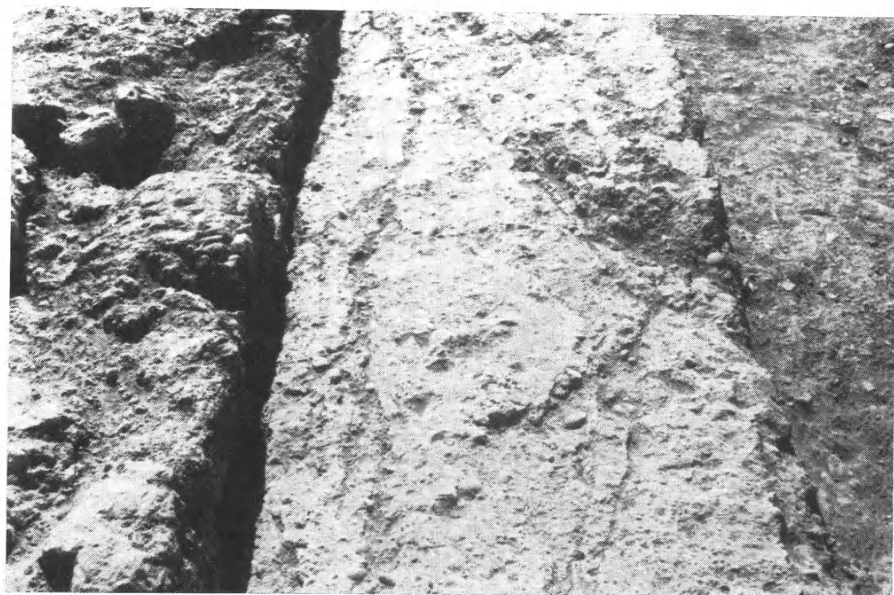
α. Ὁ βορειοδυτικὸς χώρος τῆς οἰκίας VI. Δυτικῶς αὐτοῦ δεξαμενὴ (ἀπὸ Δ.).

β. Δεξαμενὴ δυτικῶς τῆς οἰκίας VI—(ἀπὸ Ν.).

α. Ἀρχαία ὁδὸς καὶ μέρος τῆς οἰκίας VI. Εἰς τὸ βάθος ἡ οἰκία XII (ἀπὸ Δ.).

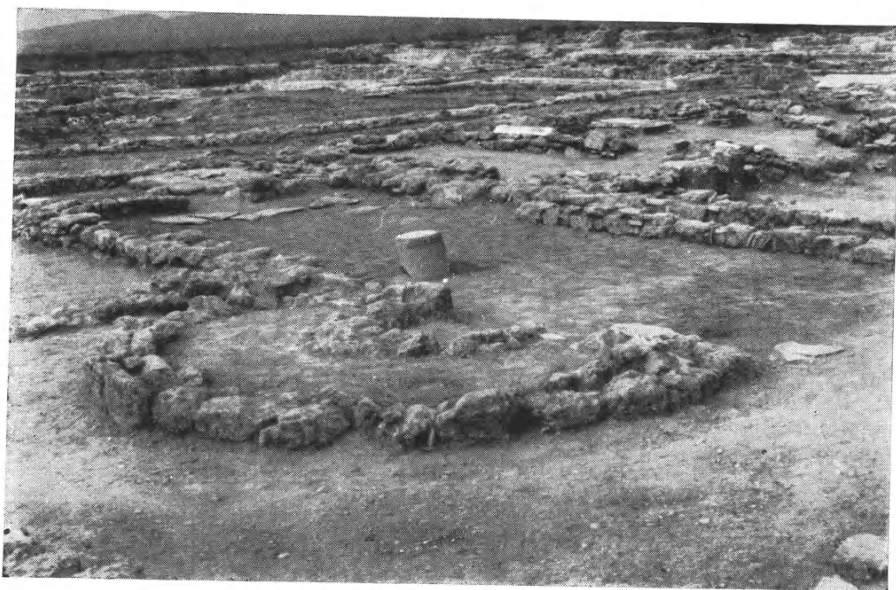
β. Τμήμα τοῦ θεμελίου τῆς οἰκίας VI καὶ τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ (ἀπὸ Δ.).

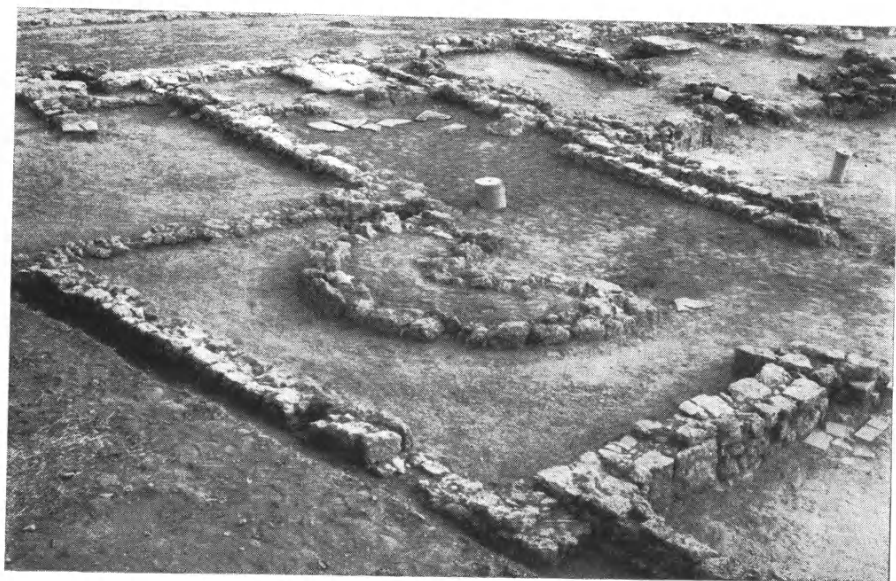
α. Εὐτελὴς περίβολος αὐλῆς βορείως τῆς οἰκίας VI (ἀπὸ ΝΔ.).

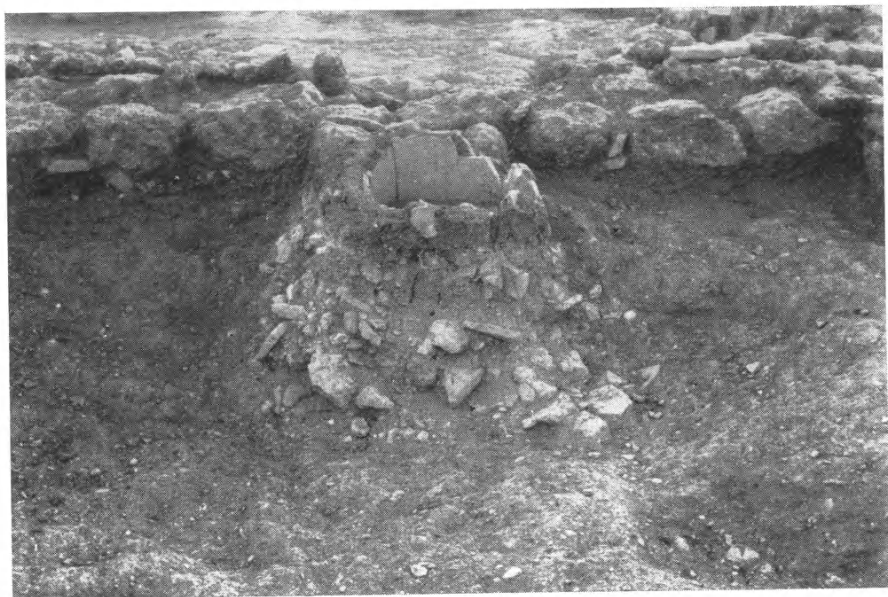
β. Ὁ πρῶτος — νοτιοδυτικὸς — χώρος τῆς οἰκίας XI (ἀπὸ Ν.).

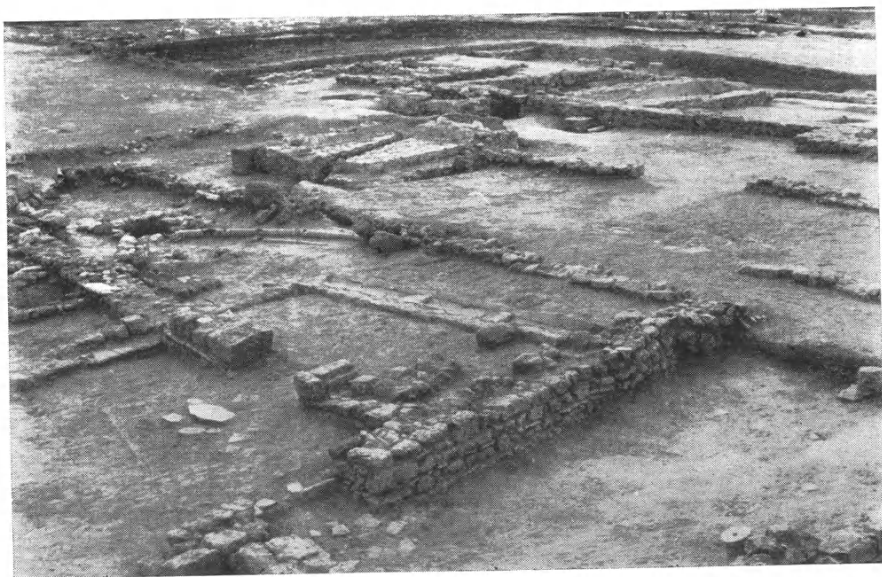
α. Οίziαι V (δεύτερον επίπεδον δεξιὰ) καὶ XI (πρώτον επίπεδον).
Εἰς τὸ δεύτερον επίπεδον ἀριστερὰ τὸ πρῶτον αἶθριον
τῆς βασιλικῆς (ἀπὸ ΝΔ.).

β. Τὸ ἀγκούβιτον τῆς οἰκίας XI (ἀπὸ ΝΔ.).

α. Λάκκος ἀργαλειοῦ (;) ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ ἀγκουβίτου τῆς οἰκίας XI (ἀπὸ Δ.).

β. Μερικὴ ἄποψις τῶν ἀνασκαφεισῶν οἰκιῶν. Ἀριστερά, εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον, ἡ οἰκία XI μὲ τὸ τραπεζιοειδὲς διαμέρισμα· δεξιὰ, εἰς τὸ δεύτερον ἐπίπεδον, αἱ οἰκίαι VI καὶ XII (ἀπὸ ΒΔ.).

α. Αύλακοειδής κατασκευή (φάτνη;) (ἀπὸ Α.).

β. Ὁ στενομήκης χώρος — με τὸ ἀγκούβιτον — τῆς οἰκίας ΧΙ
μετὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν μέχρι τοῦ ἀρχικοῦ ἐδάφους (ἀπὸ Β.).

α. Ἀνατολικὸς χώρος τῆς οἰκίας VI καὶ οἰκία XII (ἀπὸ ΝΔ.).

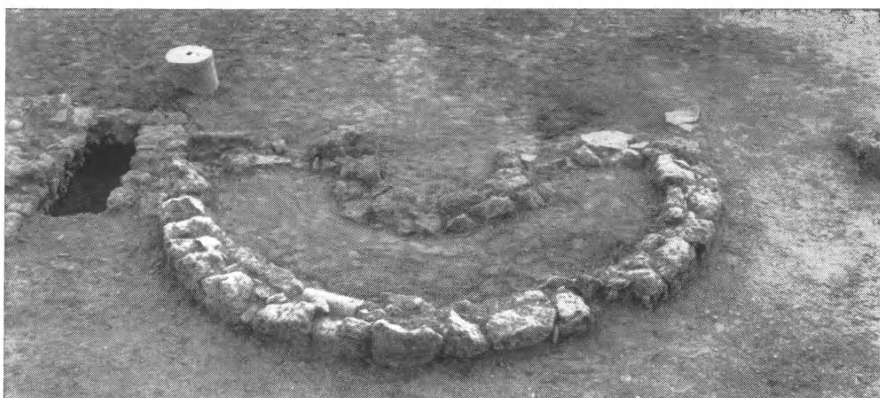
β. Νότια μέρη τῶν οἰκιῶν XII (εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον) καὶ VI (ἀπὸ Α.).

α. Νότιος χώρος της οικίας XII (εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον) (ἀπὸ Α.).

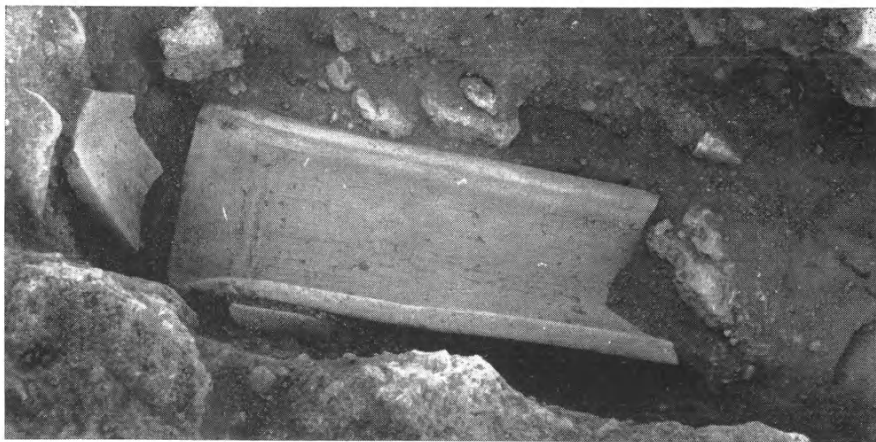
β. Ἡ εἴσοδος τοῦ νοτίου χώρου της οικίας XII (ἀπὸ ΝΔ.).

α. Τάφος βορείως τοῦ ἀγκουβίτου (ἀπὸ Δ.).

β

γ

β-γ. Κεραμωτός τάφος πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ καλύμματος.

α. Ἀσβεστοκάμινος ἐντὸς κόγχης βαλανείου (;) (ἀπὸ Δ.).

β. Τοιχοδομία ὀρθογωνίου δεξαμενῆς (ἀριστερά)· εἰς τὸ δεύτερον ἐπίπεδον πρόσθετος παραστάς (ἀπὸ ΝΑ.).

α. Ἀνατολικὸς τοῖχος τῆς ὀρθογωνίου δεξαμενῆς (εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον)
καὶ ἡ κόγχη (ἀπὸ ΒΔ.).

β. Ἐξωτερικὴ ὄψις τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς ὀρθογωνίου δεξαμενῆς (ἀπὸ Α.).

α. Ὁρθογώνιος δεξαμενή (εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον) (ἀπὸ ΝΔ.).

β. Δάπεδον χώρου δυτικῶς τῆς ὀρθογωνίου δεξαμενῆς (ἀπὸ Β.).

α. Δάπεδον χώρου νοτίως τῆς ὀρθογωνίου δεξαμενῆς (ἀπὸ Δ.).

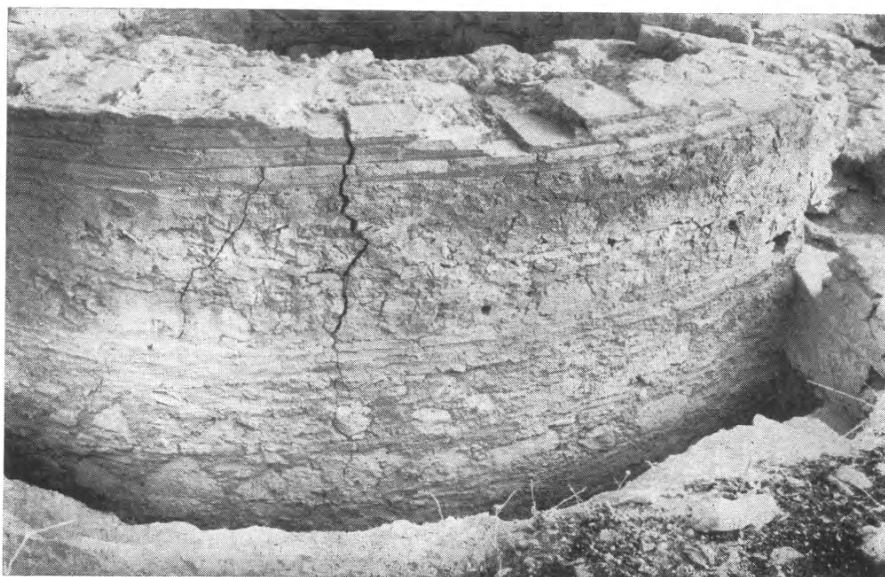
β. Ἡ ἡμικυκλικὴ δεξαμενὴ (ἀπὸ Δ.).

α. Μάζα τοιχοποιίας ἐντὸς τῆς ἡμικυκλικῆς δεξαμενῆς.

β. Τὸ θεμέλιον τῆς κόγχης.

α. Τοιχοδομία τῆς κόγχης.

β. Τύπος πλίνθου ἐπὶ ἀσβεστοκονιάματος τῆς κόγχης.

α. Ἐξωτερικὴ ὄψις τῆς ἀσβεστοκαμίνου (ἀπὸ Ν.).

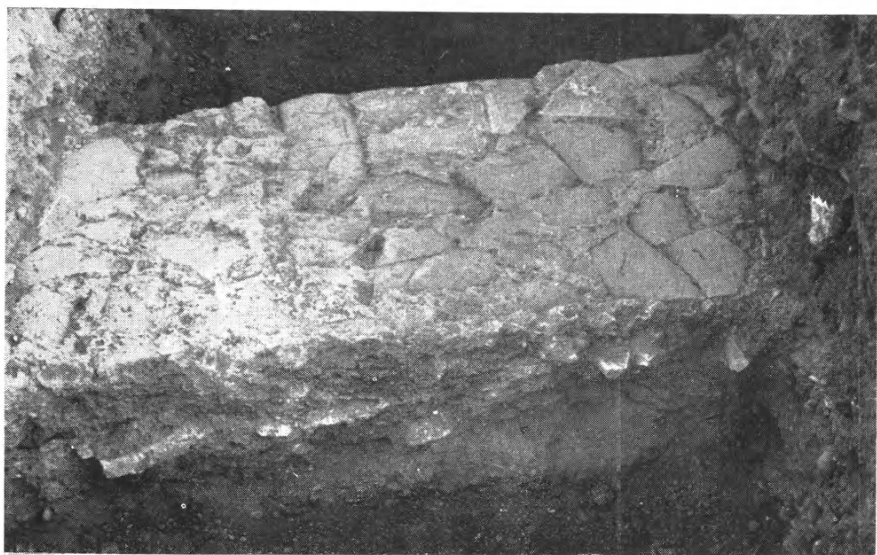
β. Πατημένον ἔδαφος — ἐκτὸς τῆς τομῆς — τοῦ ξυστοῦ (;)
τοῦ ἀρχαίου λιμένος (ἀπὸ Α.).

α. Δεξαμενή ἀνατολικῶς τῆς κόγχης (ἀπὸ Α.).

β. Ὑδαταγωγὸς βορείως τῆς κόγχης.

α. Θεμέλιον τοίχου ἐντὸς τῆς δοκιμαστικῆς τομῆς Α (ἀπὸ Ν.).

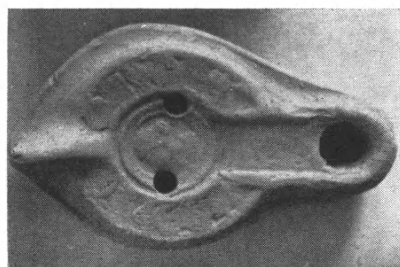
β. Δοκιμαστικὴ τομὴ Α (ἀπὸ Ν.).

γ. Πόρινος βωμίσκος.

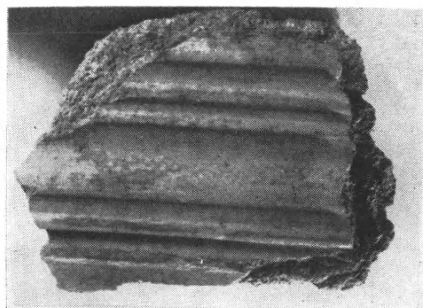

α

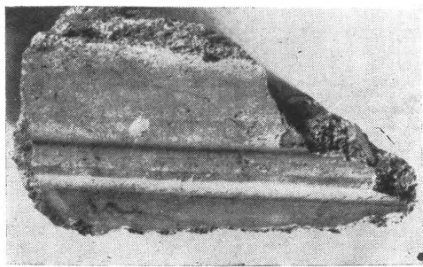

β

α - β Λύγνοι.

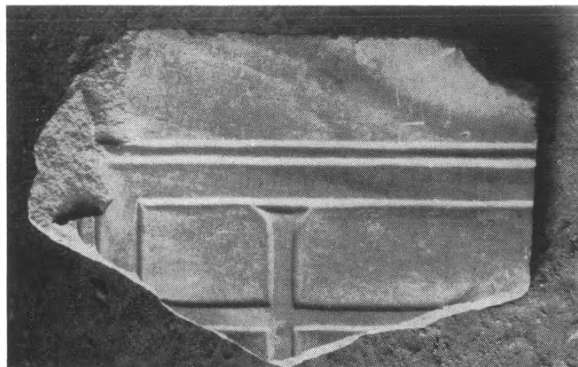

γ

δ

γ - δ. Γύψινα κομμάτια.

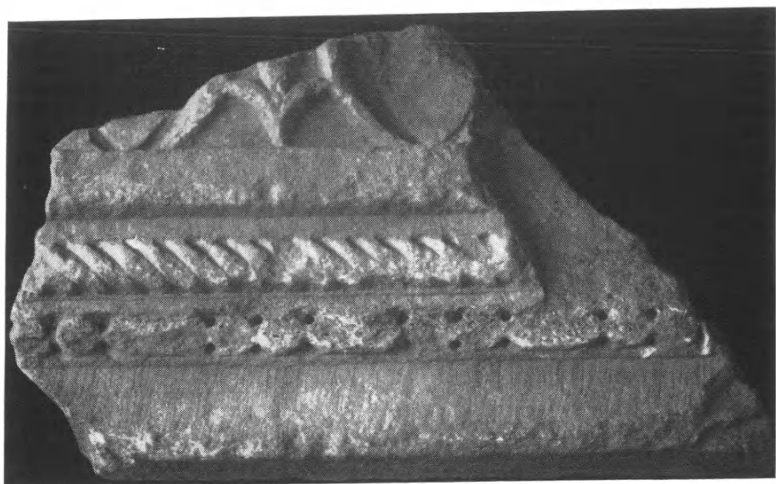
ε. Ἀπότμημα θωρακίου.

α. Ἀγαλμάτιον γυναικός.

β. Ἀγαλμάτιον γυναικός (λεπτομέρεια).

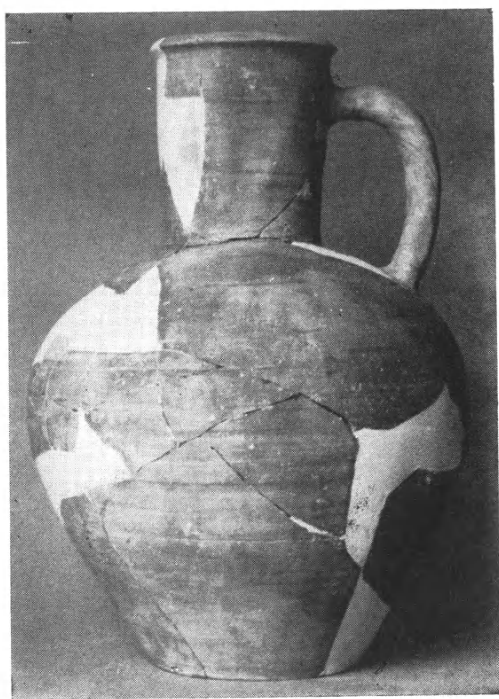
α. Τεμάχιον ὑπερθύρου.

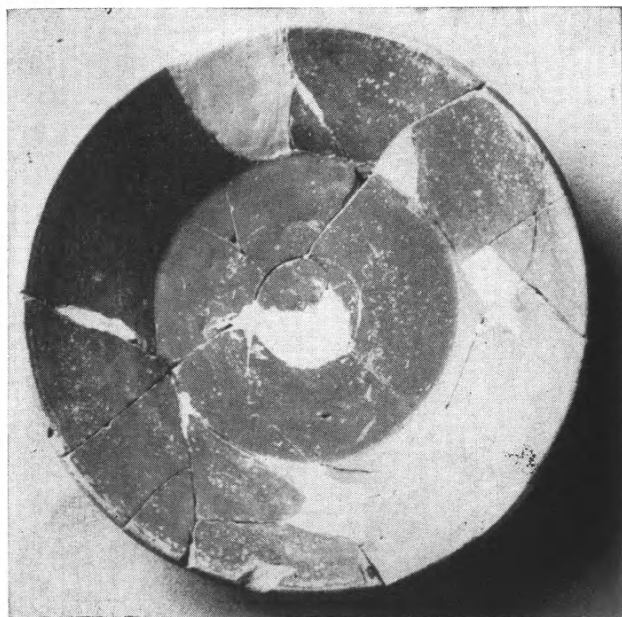
β. Ἐπιγραφὴ Τροφίμου.

γ. Τεμάχιον σαρχοφάγου (;).

α. Πρόχους.

β. Πινάκιον.

α. Τὰ ἀνασκαφέντα οἰκοδομήματα ὑπὸ τοὺς ξυλοτύπους
τοῦ ὑπὸ ἀνέγερσιν Εἰρηνοδικείου Νάξου.

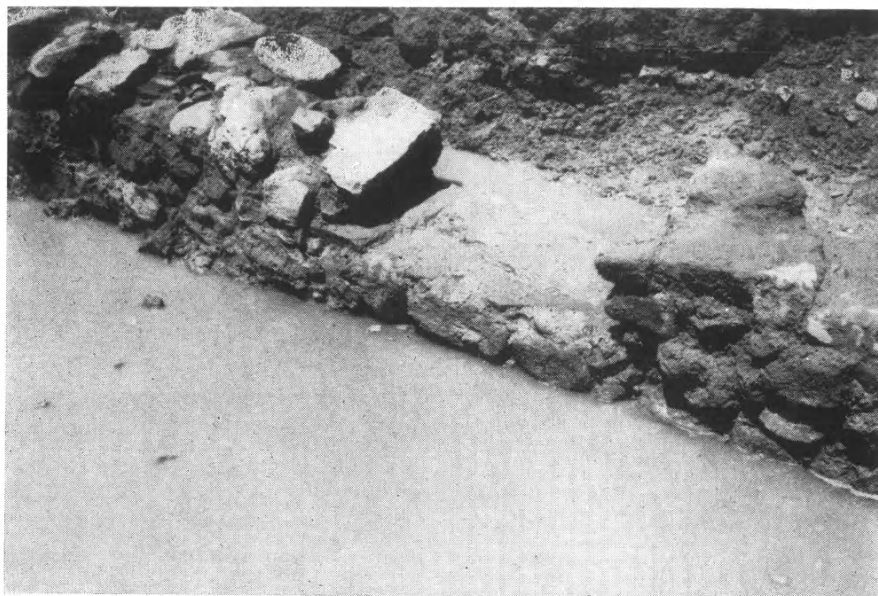
β. Ὁ χώρος Ε ἀπὸ Δυσμῶν. Τοῖχος ε (ἀριστερὰ)
καὶ θ εἰς τὸ βάθος ἐγκαρσίως.

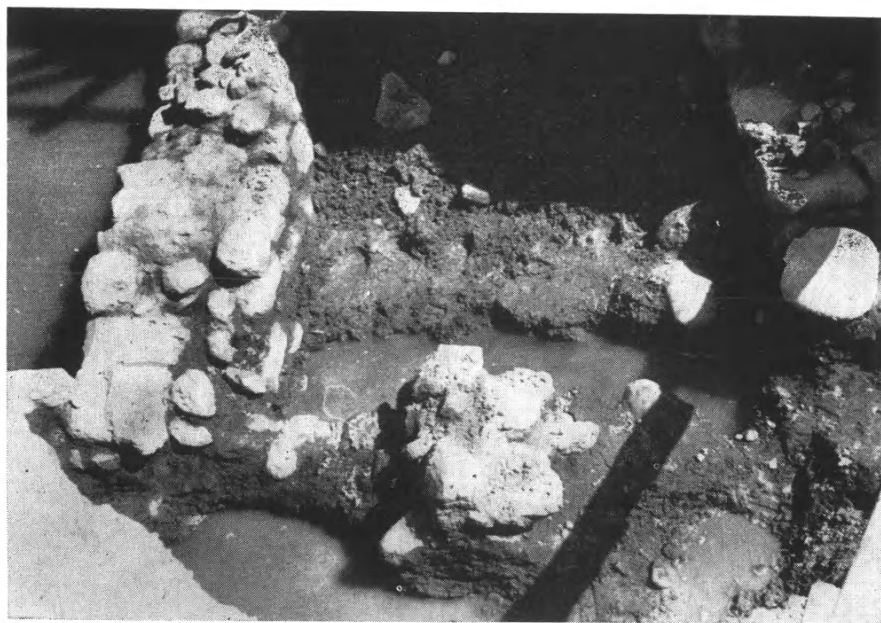
α. Ἡ ἐντὸς τῆς τάφρου δυτική προέκτασις τοῦ τοίχου θ.

β. Ὁ χώρος Ε ἀπ' Ἀνατολῶν. Τοῖχος ε δεξιὰ καὶ θ εἰς τὸ βάθος.

α. Ὁ τοῖχος ε. Διακρίνεται ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ θύρα.

β. Ἀριστερὰ ὁ τοῖχος ζ, δεξιὰ, παραλλήλως ὁ τοῖχος η, μεταξύ ὁ τοῖχος β.

α. Τμήμα τοῦ βοθροῦ.

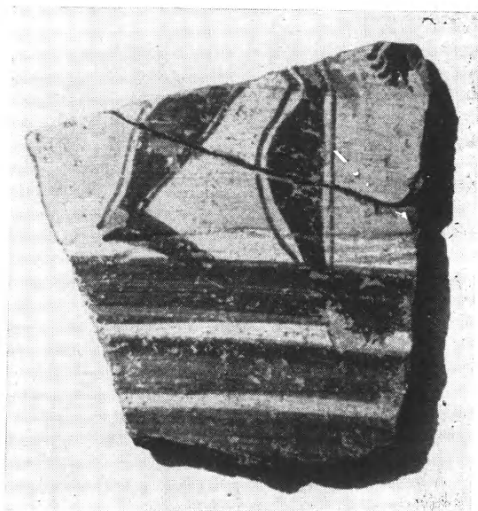
β. Ὁ βοθρος με τοὺς σκελετοὺς τῶν χοίρων καὶ τὰ ἀγγεῖα.

Ὁ βόθρος (ἐμπρός) καὶ ἡ κυκλικὴ ἑστία (ἄνω).

α. Ψευδόστομος ἀμφορεὺς
ἐκ τοῦ βόθρου.

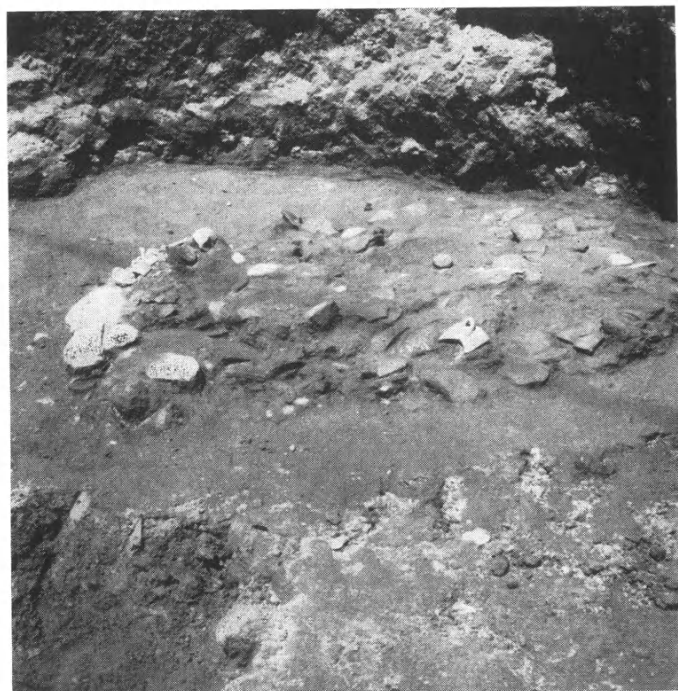
β. Τεμάχιον κρατήρος
ἐκ τῆς ἐστίας.

γ. Τὸ ἕτερον τμήμα τοῦ βόθρου.

α. Σφραγιδόλιθος.

β. Ἡ κυκλικὴ ἐστία.

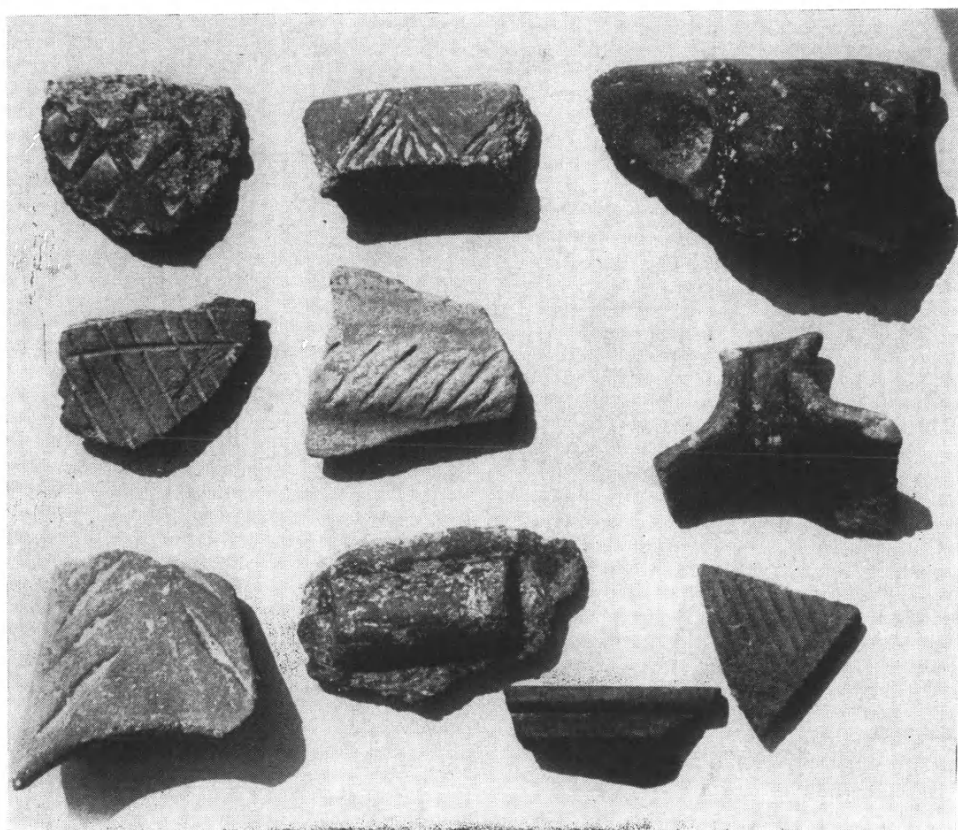
α. Ἡ ἀνασκαφή τοῦ 1950 - 51.

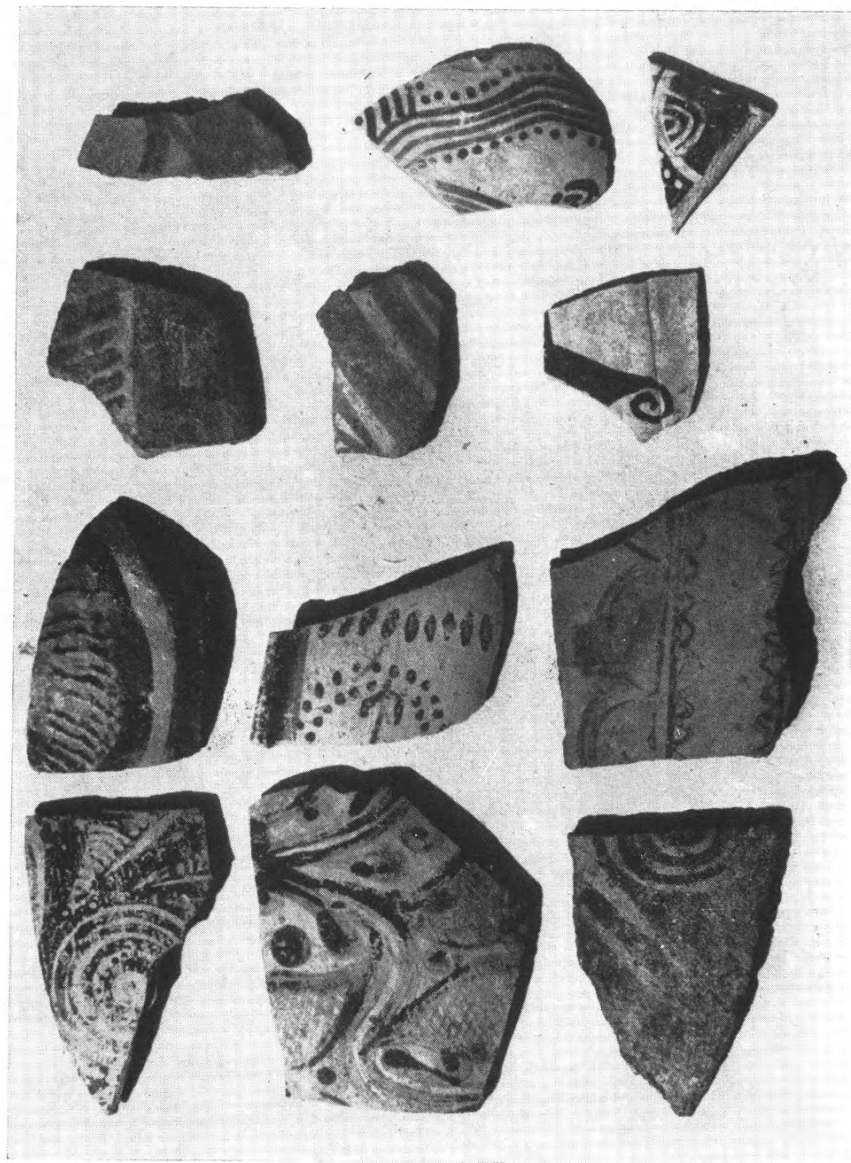
β. Ἡ θάλασσα ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐρεῖπια.

α. Ώστρακον τοῦ ἐρυθροῦ καὶ μέλανος ρυθμοῦ.

β. Προϊστορικὰ ὅστρακα τῆς ἀνασκαφῆς.

Μυκηναϊκά ὄστρακα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς.

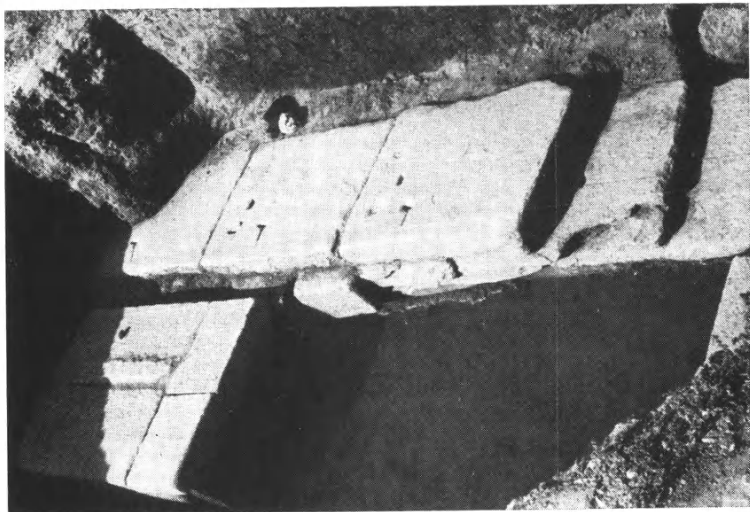
α. Τεμάχια ἀγγείων ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς.

β. Ὁ στυλοβάτης τῆς Τετραγώνου Στοᾶς καὶ τὰ πρὸ αὐτοῦ βάθρα.

γ. Τμῆμα κρατήρος.

α. Αί πλάκες τοῦ στυλοβάτου καὶ τοῦ δυτικοῦ «βάθρου».

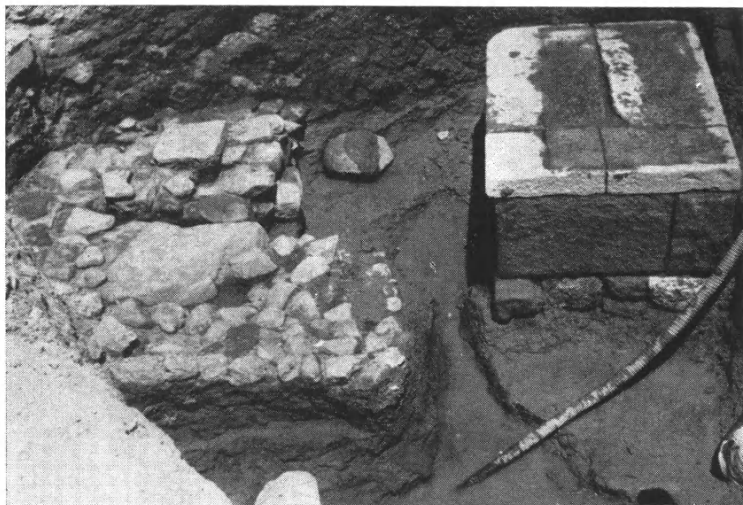
β. Ὁ στυλοβάτης, τὸ ἀνατολικὸν βάθρον καὶ ἡ ἐπιγραφή.

α. Ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος τῆς Στοᾶς.

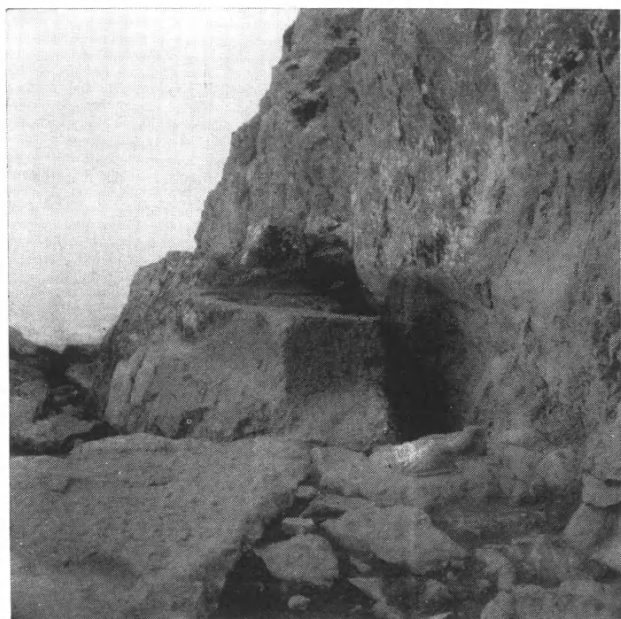
β. Ἡ Τετράγωνος Στοὰ καὶ δεξιὰ ὁ ἐγκάρσιος τοῖχος.

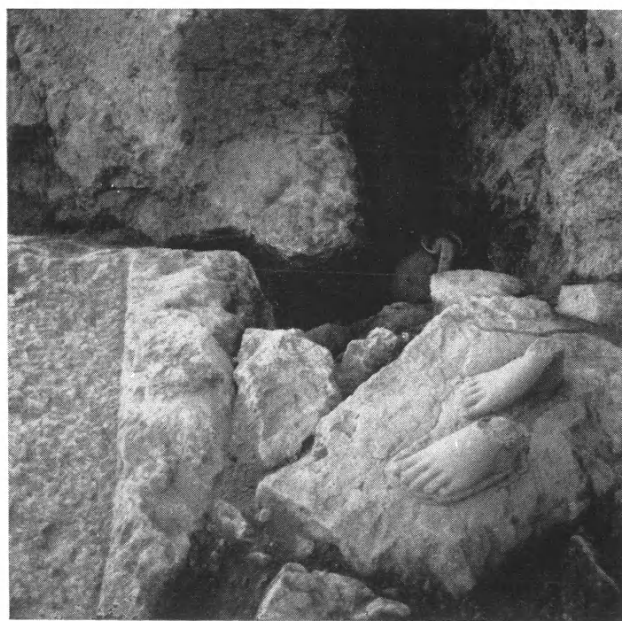
α. Τὸ δυτικὸν βάθρον.

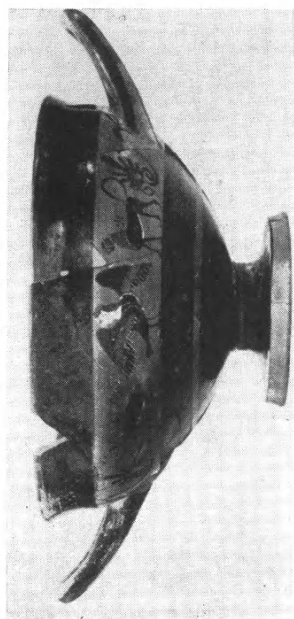
β. Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Ἀρτέμιδος.

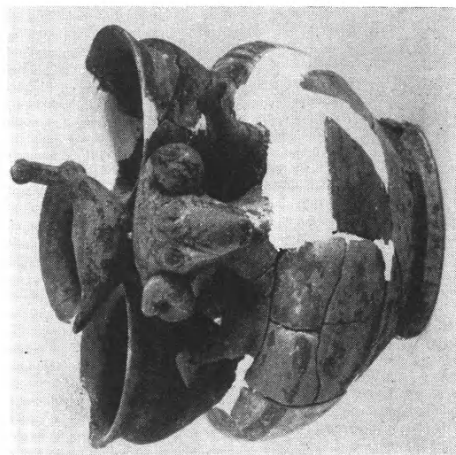
α. Πλίνθος μετά τῶν ποδῶν ἀρχαίου κούρου.

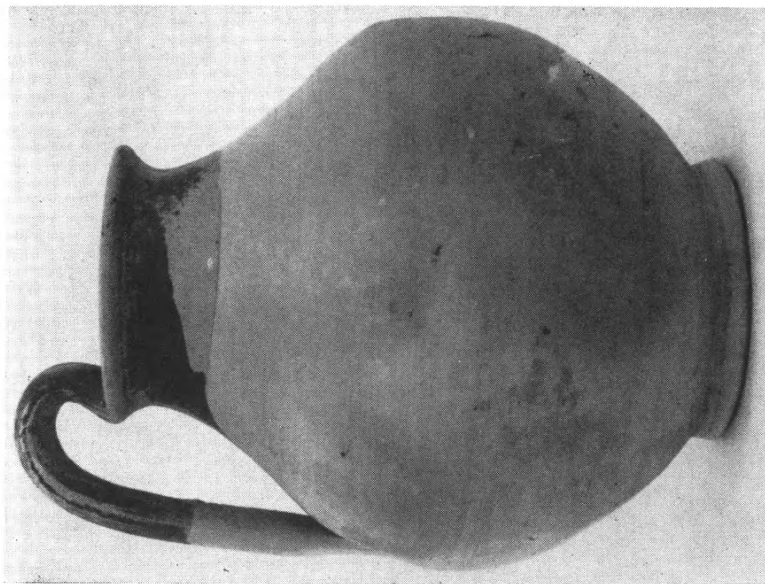
β. Πλίνθος μετά τῶν ποδῶν ἀρχαίου κούρου
καί τεφροδόχος οἰνοχόη.

β. Μελανόμορφος άττιχός σκύφος.

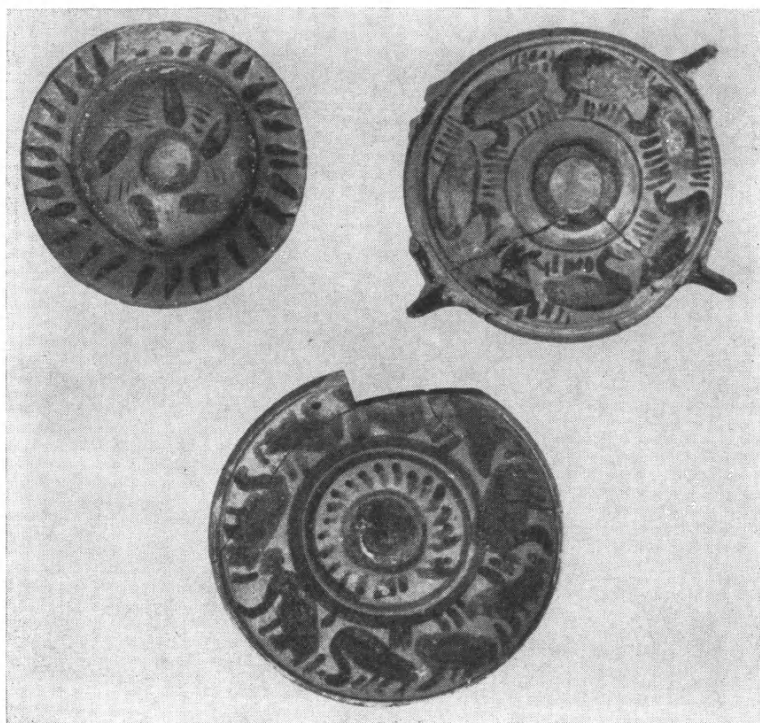
γ. Πηλίνη κέρας.

α. Ἀρχαϊκή τεφροδόχος οἰνοχόη.

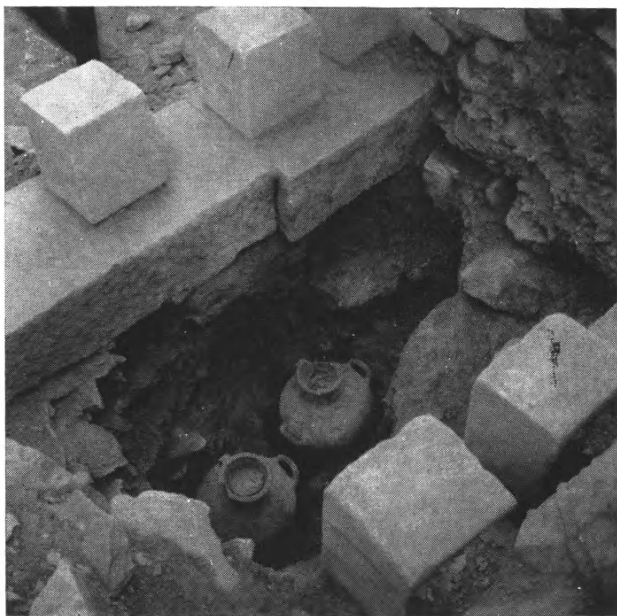
α. Μελανόμορφος άττικὸς σκύφος.

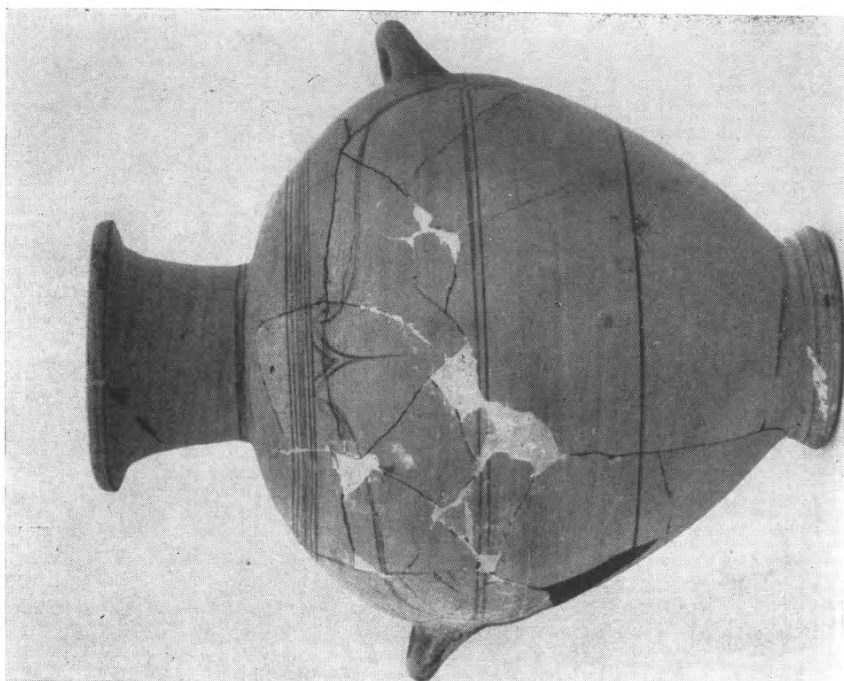
β. Μικρά άγγεία παιδικής ταφής.

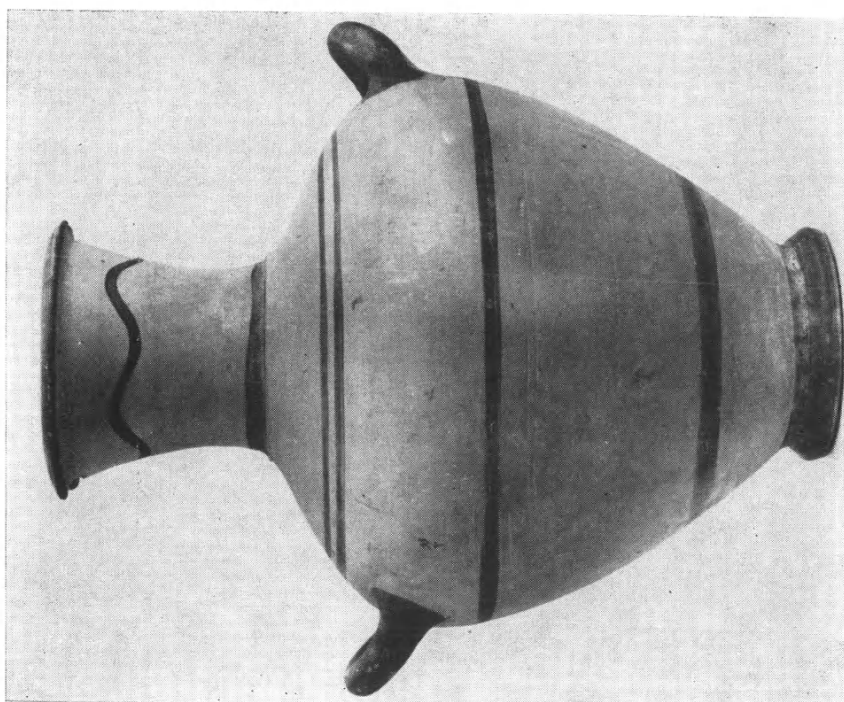
α. Πήλινα προσωπεῖα παιδικῆς ταφῆς.

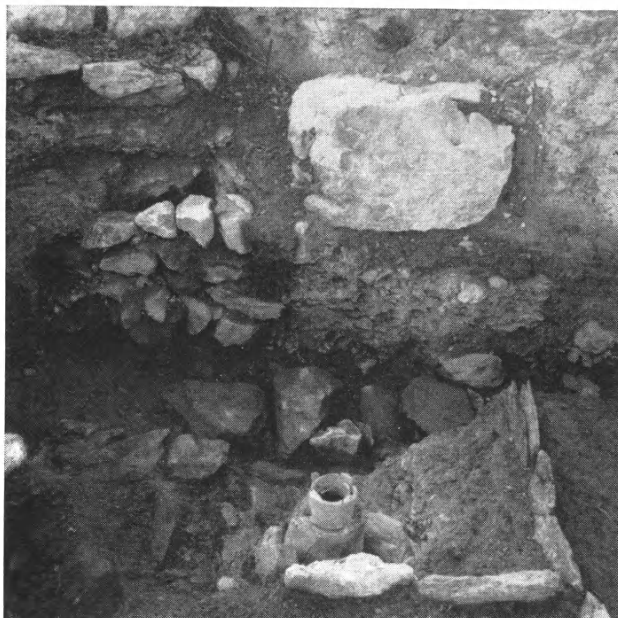
β. Ἑλληνιστικὴ ταφὴ ἐντὸς ἀγγείων.

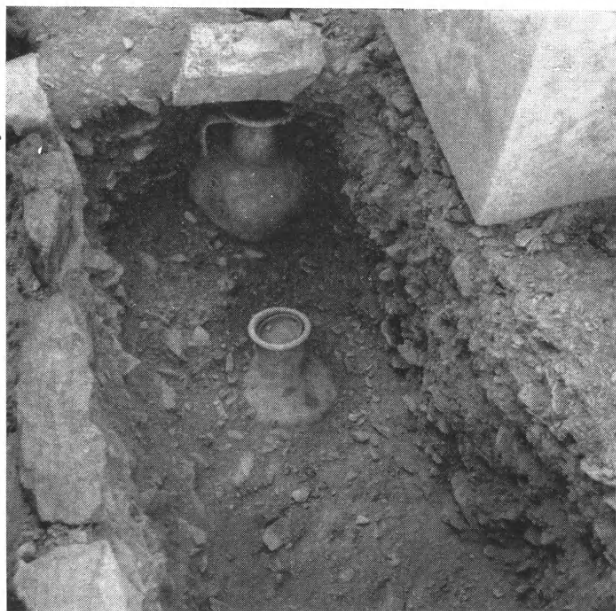
β. Τεφροδόχος ὕδρεια.

α. Ἑλληνιστικὴ τεφροδόχος ὕδρεια.

α

β

α - β. Ταφάι τοῦ 4^{ου} αἰῶνος.

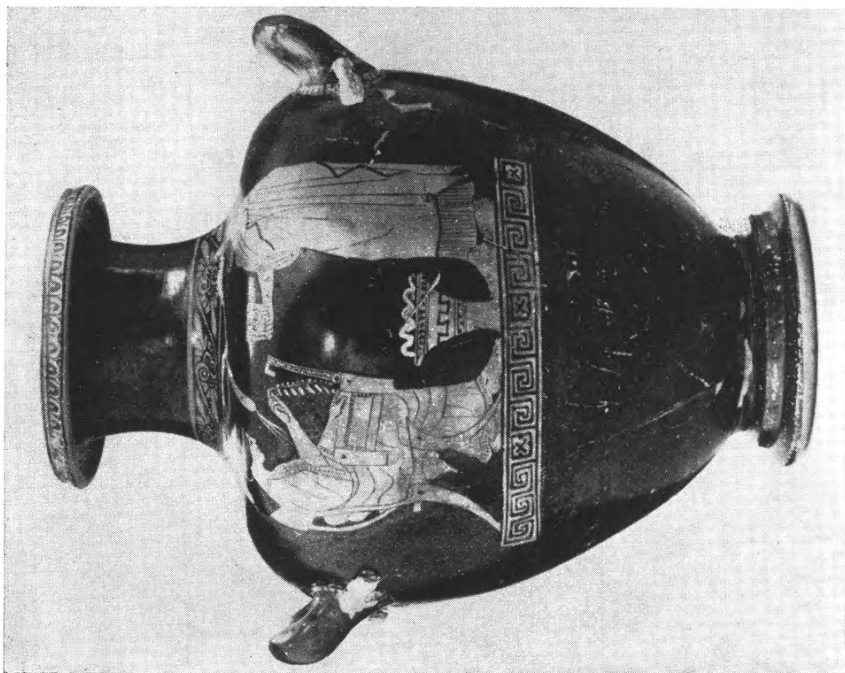
α. Μελανόμορφος αττική κύλιξ.

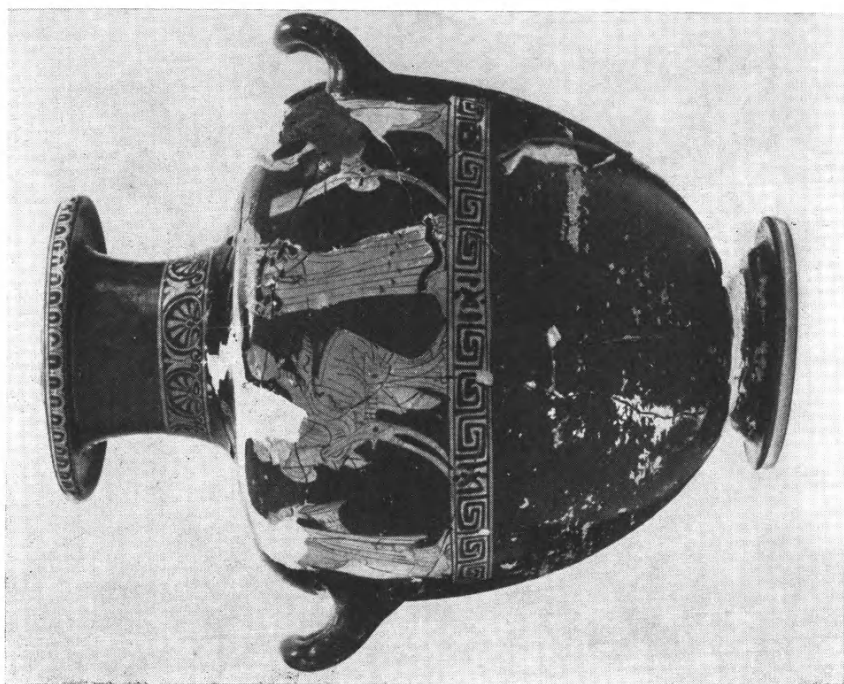
β. Τεφροδόχον αγγείον.

γ. Πρωτοκορινθιακός αργύβαλλος.

α

β

α - β. Έρωτφόμορφοι υδρία του 5ου αιώνα.

α. Κορινθιακή τεφροδόχος πυξίς.

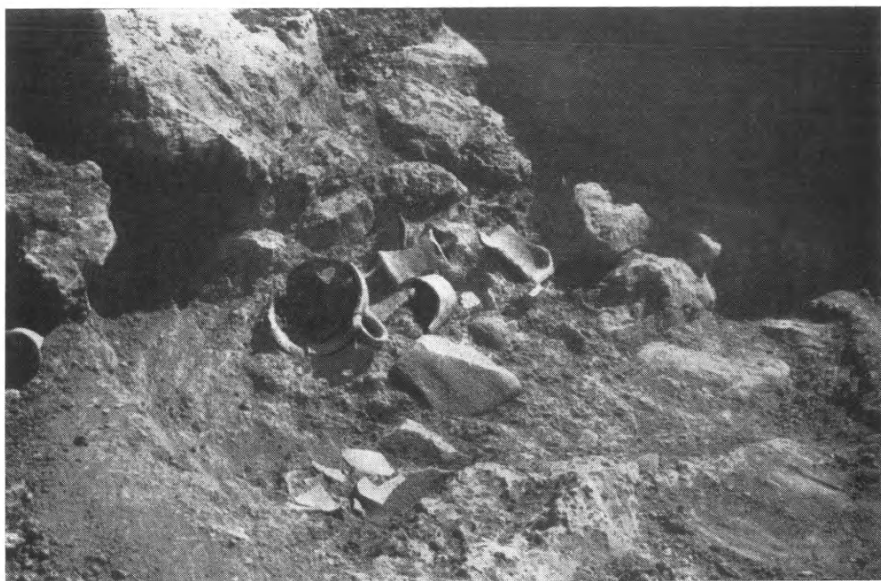
β. Βάσις ἀγγείου μετ' ἐγχράκτου ἐπιγραφῆς.

α. Τοίχος ἐξ ἀρμολιῶν πελεκητῶν πωρολίθων τοῦ προθαλάμου XXX τοῦ Ἀνακτόρου Ζάκρου με πέντε χαρακτὰ σύμβολα διπλῶν πελέκεων.

β. Στρωματογραφικὴ ἔρευνα ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ Μαγειρείου τοῦ Ἀνακτόρου, ἀποκαλύψασα δύο δωμάτια κτηρίου προανακτορικῶν χρόνων. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον διακρίνεται τμῆμα τοῦ δωματίου Α, εἰς τὸ μέσον τῆς εἰκόνης τὸ δωμάτιον Β μετὰ τὸ πυρίανυστον στρώμα.

α. Ὁ ἀποθέτης τῶν ΠΜ ΙΙΙ ἀγγείων κατὰ τὴν βάσιν τοῦ στηρίγματος
δοκοῦ Α τοῦ Μαγειρείου τοῦ Ἀνακτόρου.

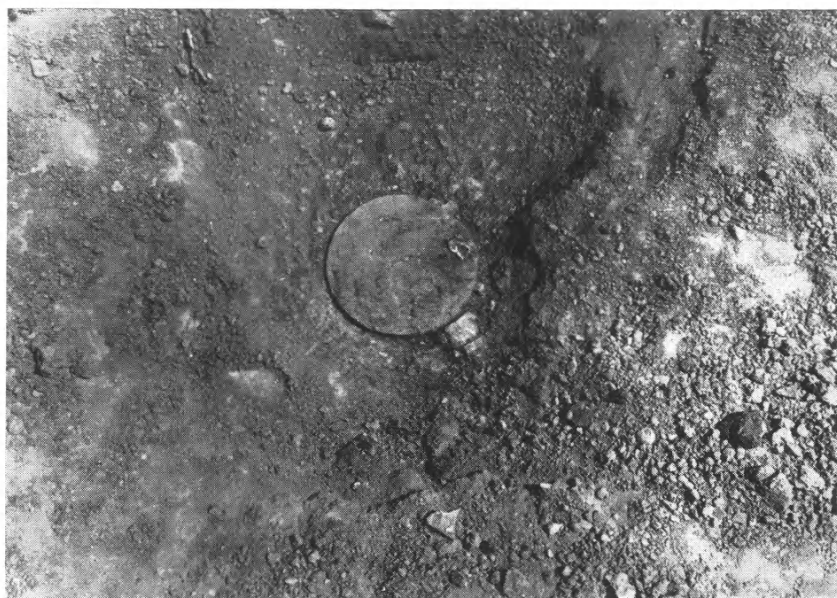
β. Κολουροκωνικὸν ΠΜ ΙΙΙ ἀγγεῖον τοῦ ἀποθέτου ὑπὸ τὸ δάπεδον
τοῦ Μαγειρείου τοῦ Ἀνακτόρου.

α. Ὁ τοῖχος τοῦ ΜΜ ΙΑ κτηρίου ὁρατὸς κατὰ τὴν ΝΔ. εἴσοδον τοῦ Μαγειρείου. Διακρίνεται τὸ ἐπίχριστον δάπεδον τοῦ δωματίου Β τοῦ ΠΜ ΙΙΙ κτηρίου.

β. Ἡ Κεντρικὴ αὐλὴ τοῦ Ἀνακτόρου τῆς Ζάκρου μετὰ τὴν ἀποχωμάτωσίν της. Εἰς τὸ βάθος τὰ διαμερίσματα τοῦ ΒΔ. τομέως. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον ἢ εἴσοδος τῶν διαμερισμάτων τοῦ ΝΔ. τομέως.

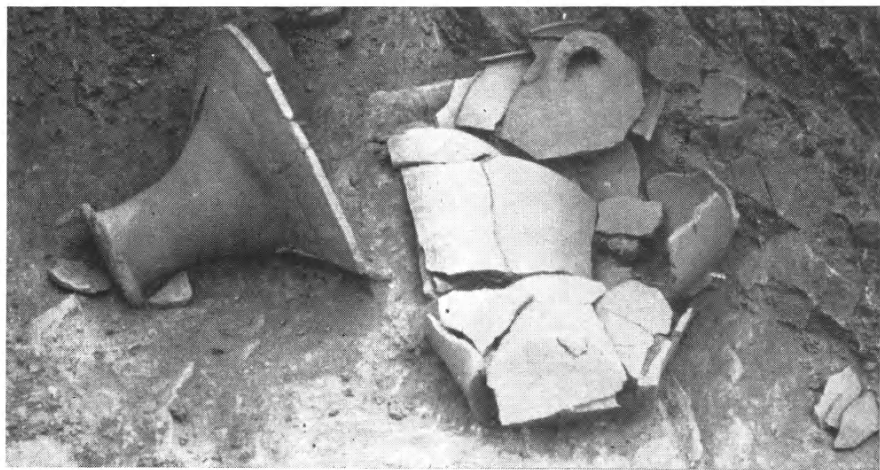
α. Χαλκοῦν εὐμέγεθες κάτοπτρον ἐντὸς τοῦ πυριχαύστου στρώματος τοῦ καλύπτοντος τὸ δάπεδον τῆς Κεντρικῆς αὐλῆς τοῦ Ἀνακτόρου Ζάκρου.

β. Ἀνάκτορον Ζάκρου. Τὸ πλινθινὸν δαμάτιον L μετὰ τοῦ ἐντὸς αὐτοῦ καταπεσόντος πλινθίνου τοίχου καὶ τοῦ προθαλάμου τὸν πλήρως μαγειρικῶν σκευῶν.

α. Ἀνάκτορον Ζάκρου. Τὰ δύο βοηθητικά δωμάτια τοῦ Μαγειρείου L καὶ LI μὲ τὰ κατὰ χώραν εὗρεθέντα μαγειρικὰ σκεύη καὶ τὸ καταπεσόν πλίνθινον διαχώρισμα.

β. Τὸ μέγα πυριατήριον καὶ τὸ παρ' αὐτὸ σταμνοειδὲς ἀγγεῖον εἰς τὸ Πλίνθινον δωμάτιον L τοῦ Ἀνακτόρου Ζάκρου.

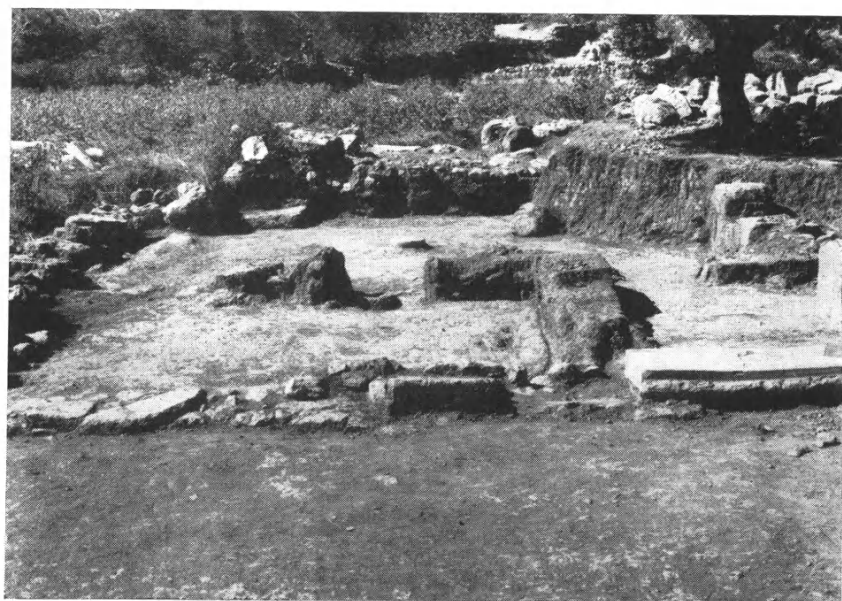
α. Τὸ στρώμα τῶν ὀστέων ζώων ὑπὸ τὰ μαγειρικὰ ἀγγεῖα τοῦ Πλινθίνου
δωματίου I τοῦ Ἀνακτόρου Ζάκρου.

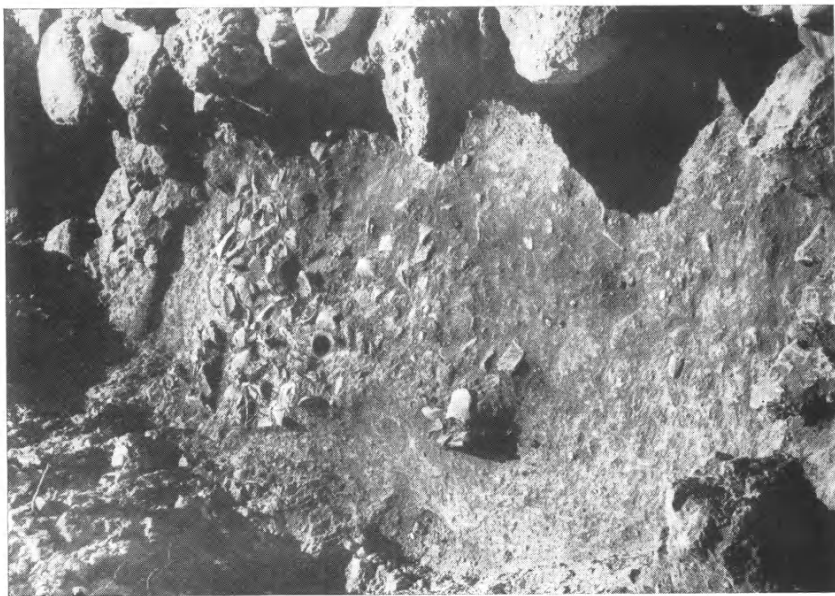
β. Ἀνάκτορον Ζάκρου. Μαγειρικὰ σκεύη καὶ λίθινον τριποδικὸν ἰγδίων
τοποθετημένα κατὰ μῆκος τοῦ ΝΑ. τοίχου τοῦ δωματίου LI (προθα-
λάμου τοῦ Πλινθίνου δωματίου).

α. Πώρινον διπλοῦν ἱερὸν κέρας, εὐρεθὲν εἰς τὸν κλωβὸν τοῦ κλιμακοστασίου LII τοῦ Ἀνακτόρου Ζάκρου.

β. Ἀνάκτορον Ζάκρου. Ἡ εἴσοδος μετὰ τὸ μονόλιθον κατώφλιον πρὸς τὰ διαμερίσματα τοῦ Νοτίου τομέως, τῶν ὁποίων ἀριστερὰ διακρίνονται τὰ XLII καὶ XLIII.

β. Σωρός όγγείων τοῦ χώρου τοῦ κλίμακαστάσιον LV
τοῦ Ἀνακτόρου Ζάκρου.

α. Ἀνάκτορον Ζάκρου. Τὸ ὑπὸ τὴν κλίμακα στενεύουσες δω-
μάτιον LV μὲ πολλὰς δεκάδας κυπέλλων καὶ ἄλλων σκευῶν,
ἀνευρεθέντων κατὰ χώραν, ἐκ ΝΑ. ὁρώμενον. Εἰς τὸ πρῶτον
ἐπίπεδον ἡ γωνιακὴ ἐστία.

α. Στάμνοι, πιθίσκοι και κάδοι του δωματίου XLII της Νοτίας πτέρυγος
του 'Ανακτόρου Ζάκρου ἐκ ΝΑ. όρώμενοι.

β. *Η όμὰς άγγείων του δωματίου XLII της Νοτίας πτέρυγος
του 'Ανακτόρου Ζάκρου ἐκ ΝΑ. όρωμένη.

α. Ἀνάκτορον Ζάκρου. Ἀποψὶς τῶν διαμερισμάτων τοῦ Νοτίου τομέως ἐκ ΒΔ.· διακρίνεται μετὰ τὴν εἴσοδον μὲ τὸ μονόλιθον κατώφλιον ὁ τοιχογραφημένος διαδρομίσκος XLVIβ.

β. Ὅμας πύθων καὶ ἀγγείων κατὰ τὴν Β. γωνίαν τοῦ δωματίου XLVII τῆς Νοτίας πτέρυγος τοῦ Ἀνακτόρου Ζάκρου.

α. Τμήμα της Ἀνατολικῆς πτέρυγος τοῦ Ἀνακτόρου Ζάκρου με τὰ λείψανα τῶν βασιλικῶν πολυθύρων μεγάρων XXXLVI καὶ XXXLVII ἐκ ΒΑ. ὁρώμενον.

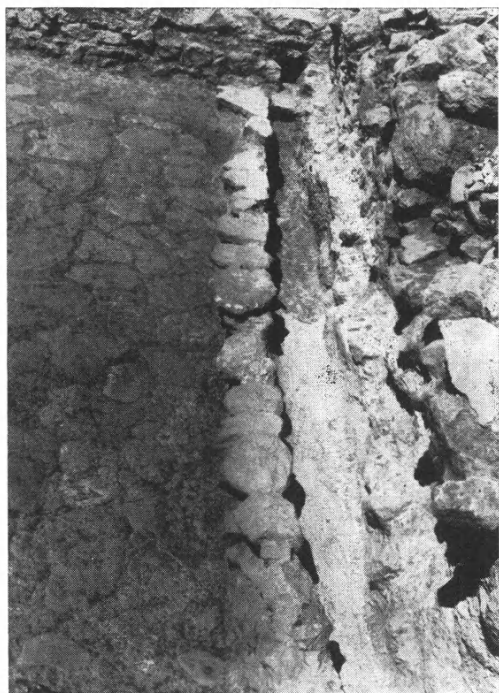
β. Τὸ Δομάτιον τοῦ Λουτροῦ LVIII τοῦ Ἀνακτόρου Ζάκρου εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποκάλυψίν του. Διακρίνονται τὰ ἐπὶ χρίστα μετὰ κιόνων θρανία.

α. Ἡ μεγάλη κυκλικὴ δεξαμενὴ τῆς Αἰθούσης LXII τοῦ Ἀνακτόρου Ζάκρου. Εἰς τὸ βάθος διακρίνονται τὰ πολύθυρα Βασιλικά Μέγαρα καὶ ἡ Κεντρικὴ αὐλή.

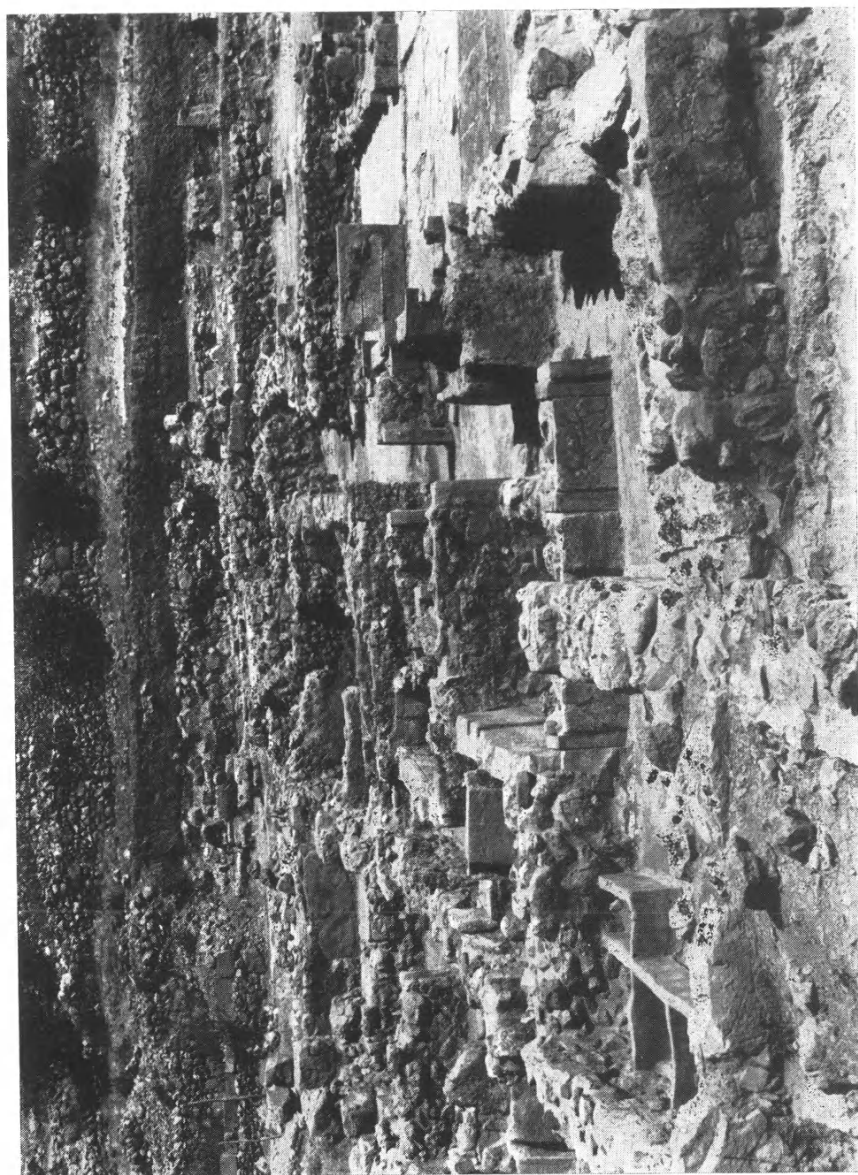
β. Ἡ γωνιακὴ πλακόστρωτος αὐλὴ κατὰ τὸν Βόρειον τομέα τοῦ Ἀνακτόρου Ζάκρου ἐκ ΝΑ. ὁρωμένη.

α. Ὁ ὀχετὸς τῆς γωνιακῆς πλακοστρώτου αὐλῆς τοῦ Βορείου τομέως τοῦ Ἀνακτόρου Ζάκρου.

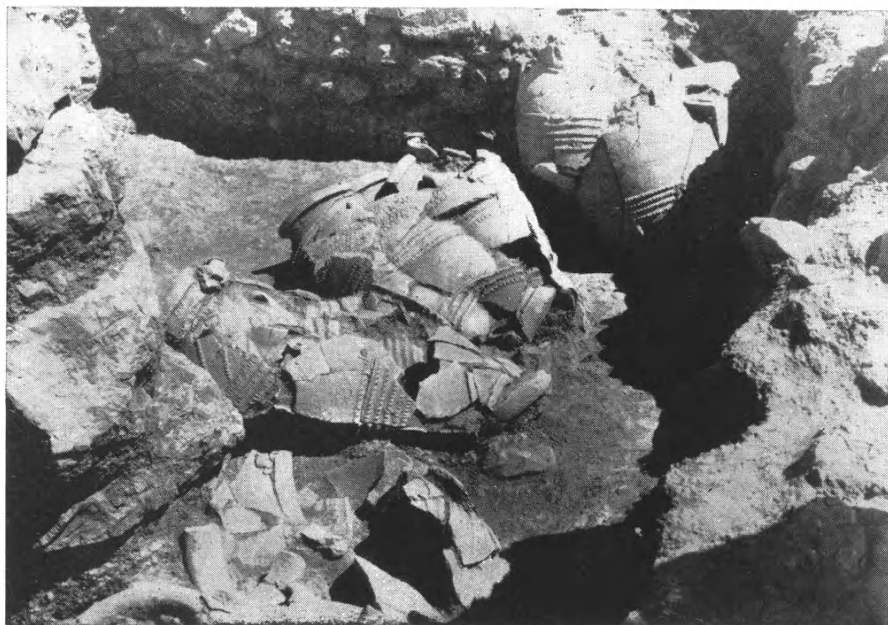
β. Ἡ γωνιακὴ πλακοστρώτος αὐλὴ κατὰ τὸν Βόρειον τομέα τοῦ Ἀνακτόρου Ζάκρου ἐκ ΒΔ. ὁρωμένη.

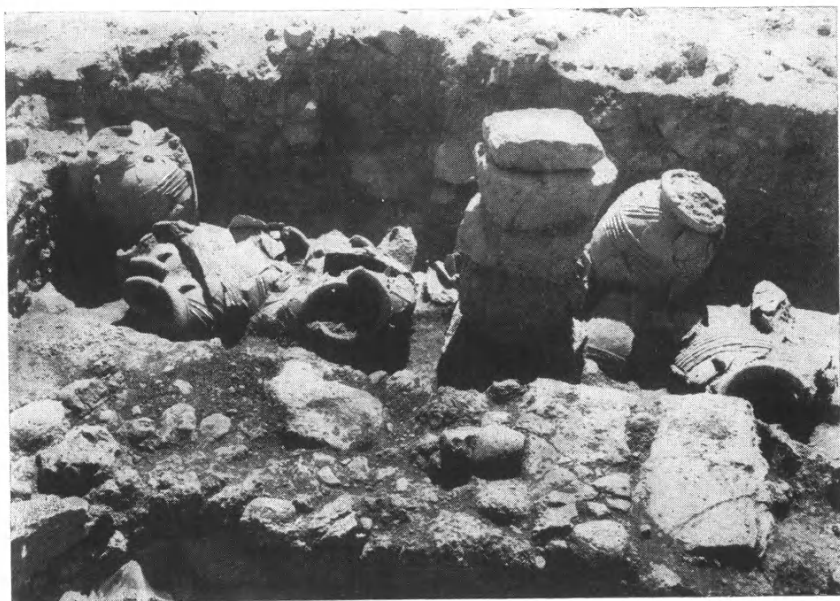
Μέρος τῆς Δυτικῆς πτέρυγος τοῦ Ἀνακτορίου Ζάκρου μετὰ τὴν ἐπέλεσιν τῶν ἐργασιῶν ἀναστηλώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως.

α. Τὸ σύστημα τοῦ διπλοῦ ληνοῦ τοῦ δωματίου Α τῆς μινωικῆς Ἀγροικίας Ἐπάνω Ζάκρου, μετὰ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν.

β. Ἡ ἀποθήκη Θ τῆς μινωικῆς Ἀγροικίας Ἐπάνω Ζάκρου με τοὺς πίθους εἰς τὴν θέσιν εἰς ἣν εὐρέθησαν. Ὅψις ἐκ ΒΔ.

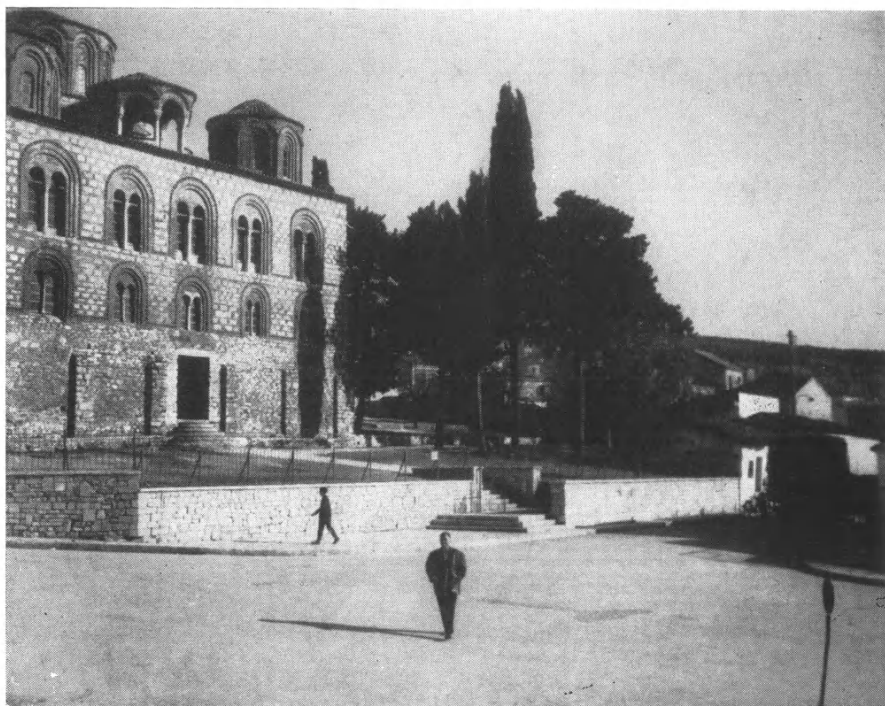
α. Ἡ ἀποθήκη Θ τῆς μινωικῆς Ἀγροικίας Ἐνω Ζάκρου μὲ τοὺς πίθους ὡς εὐρέθησαν κατὰ τὸν ΝΔ. τοῖχον καὶ τὸν κεντρικὸν πεσσόν. Ὅψις ἐκ ΒΑ.

β. Λεπτομέρεια τοῦ ἐνεπιγράφου πίθου τῆς ἀποθήκης Θ τῆς μινωικῆς Ἀγροικίας Ἐνω Ζάκρου. Ἡ δίστιχος ἐπιγραφή τοῦ Γραμμικοῦ Α συστήματος διακρίνεται μεταξὺ τῶν λαβῶν.

Ἡ θύρα εἰσόδου τοῦ τάφου 1 τῆς Περιστεριᾶς μετὰ τοῦ σιδηροῦ της
πλαισίου στηρίξεως.

α. Ὁπισ τοῦ νέου περιβολοτοίχου τῆς Παρηγορητίσσης ἀπὸ ΒΔ.

β. Ἡ κλῖμαξ εἰσόδου καὶ ὁ συναφὴς πλακόστρωτος δρόμος πρὸς τὸν ναόν.